

राजस्थान सिन्धी अकादमी

1997-2000

अकादमी जा उहदेदार

भगवान अटलाणी	(चेयरमेन)
रमेश गुरसहाणी	(वाईस चेयरमेन)
सलामतराय गुरवाणी	(खजानची)
हासानन्द जेठाणी	(सेक्रेटरी)

कारोवारी कमेटीअ जा मेम्बर :

डॉ. जी.टी. भट्ट (जयपुर), प्रभुदास पाहुजा (उदयपुर), राधा किशन चांडवाणी
(बीकानेर) सतीश गोपलाणी (कोटा), सुरेश ववलाणी (अजमेर)

जनरल वाडीअ जा मेम्बर :

कन्हैया अगनाणी (जयपुर), किशनचन्द सुखनाणी (किशनगढ़), गजेन्द्र रिझवानी
(जयपुर), गोबिन्द रामनाणी (जयपुर), ज्ञानचन्द सुखनाणी (बालोतरा),
किशन रतनाणी (कोटा), डॉ. धर्मू लौंगानी (अजमेर), डॉ. भगवानदास छाबड़िया
(उदयपुर), मोहन उदासी (जयपुर), रेवाचन्द एडवोकेट (जोधपुर), डॉ. सुशीला
मोटवाणी (अजमेर), हरीश देवनाणी (जोधपुर), हरीश कर्मचन्दाणी (जयपुर),
हरि बालचन्दाणी (अलवर)

देवनागरी विभाग

अर्जु त....

साहित में नएँ ऐं पुराणे, समाजी सतह ते मकबूल ऐं आम, इनामी या गैर इनामी, वडे पैमाने ते सुजातल या अणसुजातल लेखकनि जो हिक बे सां वहिंवार कहिडो हुअणु धुरिजे ? डिंसण में इहो ईन्दो आहे त जडहिं को नओ लेखकु तेजीअ सां अगिते वधन्दो आहे त पुराणा लेखक घणे भाडे काल्होको छोकिरो चई रद करे छडिंदा आहिनि । सागे नमूने कहिं सरकारी या गैरसरकारी इदारे में जेकडहिं कहिं घटि मकबूल लेखक खे का जिम्मेवारी मिलन्दी आहे त पुराणा लेखक उनजो या त बायकाट कन्दा आहिनि या तटस्थ थी वेन्दा आहिनि ।

साहित जे वहकिडे खे सुहिणे नमूने अगिते वधाइण लाइ इहा जरूरी आहे त नवनि लेखकनि ऐं नईअटहीअ खे सलाह मसलत डेई रस्तो डेखारे अगिते वधण जो भरपूर मौको डिंनो वंजे । इए न करिण सां थी सघे थो शखसी बगज पूरा थीन्दा हुजनि, पर कुल मिलाए साहित जो नुकसान थो थे । जातल सुजातल ऐं मकबूल लेखकनि खे हथ डिघेरे आईन्दे जी राह खें रोशन करिण घुरिजे इऐं न करिण जा बहाना घणाई थी सघनि था पर उन्हनि मां को बि साहित जे हित में न थो थी सघे ।

हनि मैगजीन जो सम्पादक सम्पादक मण्डल बेहतर माल, सुटे मवाद ऐं पाठकन लाइ वधि—में—वधि काराइते माल खे पेश करिण जो ख्वाहिशमंद हूंदो आहे । "रिहाण" खे लेखकनि ऐं पाठकनि जो प्यारु हमेशा मिलन्दो रहियो आहे । संतोष जी गाल्हि आहे त साल 1997-98 "रिहाण" खे सिन्ध (पाकिस्तान) जे सिन्धी लेखकनि भी साराहियो आहे । बेहतर ऐं बेहतर जी तलाश अगिते वधण जो पहिरियो असूल आहे । गुजिरयल साल असां देवनागरी लिपिअ जी अहमियत मजींदे "रिहाण" में देवनागरी सिन्धी रचनाऊं झझे तादाद में शाय कयूं हयूं । "रिहाण" खे बेहतर रुप डियण लाइ असां हिन दफे हिकु बियो कदमुं खंयों आहे । अरिबी ख्वाह देवनागरी सिन्धी में रचना सां गडु लेखक लेखिका जो फोटो ऐं तारीफ छापे असां पाठकन जी "रिहाण" जे लेखकन सां मुलाकात कराइण जी कोशिश कई आहे ।

इहा गाल्हि तजुर्वेकार सम्पादक समझन था त आयल रचनाउनि मां छापिण जोगे मवाद जी चूंड केतिरी डुखी आहे । कुझु नाला वडा हून्दा आहिनि त सन्दन रचनाऊं कमजोर हुन्दिंय आहिनि । कुझु नाला अणजातल हून्दा आहिनि पर सन्दनि रचनाऊं असरदार हून्दिंय आहिनि । असां कोशिश कई आहे त लेखक ऐं रचना बिनिहीं खे जोगो मानु डियूं । सिन्धीअ जे सभिनी मायानाज लेखकनि खे "रिहाण" में रचना मोकलण लाइ नीड मोकिली वई हुई । तहिं हुन्दे बि थी सघे तो कहिं खास पाठक खे पहिंजो को प्रिय लेखकु "रिहाण" में पढ़ण लाइ न मिले । असां जी हरचंद कोशिश खां पोइ बि "रिहाण" में शाय रचनाऊन जी दुनिया मुकम्मल न थी सघी हुजे त ताज्जुब जी गाल्हि न चईबी । सम्पूर्ण ऐं सर्वगुण सम्पन्न इन्सानु काइनात में मिलणु मुमकिन आहे छा ?

"रिहाण" में शामिल रचनाऊं तव्हखि मथे लिखियल वीचारनि की नुमाइंदगी कन्दड़ नज़र इंदियूं ।

भगवान अटलाणी

मुख्य सम्पादक

सालियानि रिपोर्ट

रिथियल खां वधीक कार्यक्रम कया विया

साल १८-१९ में

राजस्थान सिन्धी अकादमीअ सन् १९७९ खां वठी १९९६ ताई घणई दौर दिठा, इन्हनि दौरनि मे सिन्धी अकादमीअ खे अर्जुन कोटवाणी, एन एन. गिदवाणी, जस्टिस आई.एस. ईसराणी, कान्ता खतूरिया, नानकराम ईसराणी, ऐ नवलराय बचाणीअ जहिडा अध्यक्ष मिलिया। हर कहिं पहिन्जे बूले जे अनुसार कमु कये।

इन्हनि खां पोई सन् १९९७ मे राजस्थान सरकार साहित्यकार भगवान अटलाणीअ खे राजस्थान सिन्धी अकादमीअ जो अध्यक्ष ठाहियो, ताकि पहरी खां हटी करे अकादमी सिन्धी समाज जी संस्कृति, साहित्य ऐ कला जो विकास करे सघे। अप्रैल १९९७ खां वठी मार्च १९९८ ताई रादर अटलाणीअ जी देखरेख मे थियल कम तव्हा सन् १९९८ जी रिहाण मे पडहिया हून्दा। चवन्दा आहिनि त उमिर वधण सा माण्डू पोढहो थीन्दो आहे ऐ हुनजी कम जी क्षमता घटजी वेन्दी आहे, पर हिते उवतो कमु आहे। भगवान अटलाणीअ जी उमिर वधण सा हुन जे कम मे वाधारो थियो आहे। अचो त इन्हे वाधारे खे असीं अप्रैल १९९८ खा वठी मार्च १९९९ ताई अकादमीअ पारां कियल कमनि खे गहराईअ सां हिते दिसू।

राजस्थान सिन्धी
अकादमी

अप्रैल

चेट
वेसाखू

अंग्रेजी महिने जो चौथो, लेकिन भारत जी परम्परा जे मुताबिक पहिरियो चेट याने कि अप्रैल महिने जी १२ तारीख ते अकादमी कार्यालय जयपुर मे अकादमीअ जी साधारण सभा एवं कार्यसमितिअ जूं मीटिगू रखायू वयू। इन्है ई महिने जी १९ तारीख ते अकादमीअ जे जयपुर आफिस मे माहवारी अदबी गोष्ठी रखी वर्ई। अप्रैल २३ ते बीकानेर मे अदबी गोष्ठी रखी वर्ई ऐ २७ अप्रैल ते अजमेर मे पिण अदबी गोष्ठी रखी वर्ई। इहो ई न पर हिन ई महिने जी २९ तारीख ते सिन्धी अकादमीअ पारा किताबनि खे पुरस्कार दियण लाई लेखकनि खां उन्हनि जा उम्दा किताब घुराया विया। हाणे पाण वधु था मईअ जे महिने दे।

राजस्थान सिन्धी
अकादमी

मई

जुठु
वेसाखू

महीनो मईअ जो, याने कि वेसाख - जुठु अंग्रेजी तारीख जी शुरुआती ढाकण ते पेर रखू था, मतलब साफ आहे पहरीअ मई ते एकांकी नाटकनि जी चटामेटीअ लाई रचनाऊ घरायू वयू। चौथी मई

ते आखाणीयुनि जी चटाभेटीअ लाइ कहाणियूं घरायूं वयूं। इहो ई न 12 मई ते नवां किताब छपाईण में साहित्यकारिनि खे माली मदद दियण लाइ लेखकनि खां पाण्डलिपियूं घरायूं वयूं। इन्हींअ 12 मई ते ई माली नजर सां कमजोर सिन्धी लेखकनि खे सहयोग दियण लाई दखवास्तु घरायूं वयं। वधदड़ गर्मीअ सां गदोगदु अकादमीअ पाहिन्जो होसलो न टुटणु दिनों ऐं 15 मई खां सिन्धु संस्कृति प्रचार संस्था जयपुर जी मदद सां अकादमीअ सिन्धी क्लास लगाया इहो ई न 15 मईअ खां ई सुधार सभा अजमेर जे सहयोग सां अकादमीअ अजमेर में सिन्धी पाढ़हण जा क्लास लगाया। अकादमीअ जे आफीस में 17 मईअ ते अदबी गोष्ठी रखी वर्ई ऐं 24 मईअ ते अजमेर शहर में अकादमीअ जी साधारण सभा रखी वर्ई। इन्हींअ 24 तारीख ते ई आदर्श डिग्री कालेज अजमेर में समितियुनि जे संयोजक/सहसंयोजकनि ऐं मेम्बरनि जो सम्मेलन रखियो वियो। अजमेर शहर में 26 मईअ ते अदबी गोष्ठी रखी वर्ई। द्वाकण जे आखिरी मथिये छित वारे द्वाके ते याने कि 31 मईअ ते संत कंवरराम धर्मशाला गुमानपुरा कोटा में स्त्री/नारी सम्मेलन रखियो वियो। हाणे हलो त वधू जून जे महीने दे।

राजस्थान सिन्धी
अकादमी

जून

जेठु
आखाड

जून महीने जी पहरी तारीख ते सिन्धी सेन्ट्रल एसोसिएशन जवाहर नगर जयपुर जी मदद सां 15 दीहनि जो सिन्धी भाषा शिक्षण शिविर लगायो वियो। पहरी जून ते ई 16 मईअ खां 25 जून तांई हरी सुन्दर बालिका उच्च माध्यमिक विद्यालय अजमेर जे सहयोग सां सिन्धी भाषा सेखारण जो शिविर लगायो वियो। इन्हींअ पहरी तारीख ते ई सिन्धी बोली विकास समिति जोधपुर जी मदद सां 24 मईअ खां 30 जून तांई जोधपुर जे बारनि खे सिन्धी सेखारण लाई शिविर लगायो वियो। सिजु पाहिन्जी गर्माइश पूरी छदे रहियो आहे, इन्हींअ गर्मीअ सां गदोगदु अकादमीअ में भी गर्मी अची रही आहे ऐं 6 जून ते भारतीय सिन्धु सभा जी अजमेर शाखा जी मदद सां अजमेर में 6 जून खां 14 तांई सिन्धी भाषा सेखारण जो शिविर लगाया वियो। इहो ई न पर इन्हींअ 6 जून ते ई भीलवाडा शहर जे हरीसेवा धाम जी मदद सां सिन्धी सेखारण जो शिविर आयोजित कयो वियो। जून जी सोरही तरीख ते सिन्धु यूथ सोसाईटी कोटा जी मदद सां कोटा जे सिन्धी सिखण जे शौकीन बारनि लाई 15 दीहनि जो सिन्धी भाषा शिक्षण शिविर लगायो वियो। इन्हींअ 16 तारीख ते ई अकादमीअ जी वार्षिक पत्रिका "रिहाण" जेका हिन वक्त तव्हां जे हथ में आहे में रचनाऊं छापण लाई उम्दा लेखकनि खां रचनाऊं घुरायूं वयूं। जून 21 ते श्री के.के. अभीचन्दाणी मार्डन स्कूल जोधपुर में सिन्धी प्रबन्धीकय विद्यालयनि जे प्रबन्धकनि/अध्यक्षनि/प्रिंसिपलनि ऐं प्रधानाध्यापकनि जो राजस्थान स्तर ते सम्मेलन आयोजित कयो वियो। इन्हीं जून जी 21 तारीख ते अकादमीअ जे जयपुर आफीस में अदबी गोष्ठी रखी वर्ई। जून महीने जी 28 तारीख ते गंगानगर जे सिन्धी सेन्ट्रल पंचायत जी मदद सां गंगानगर में राज्य स्तर जो

“सिन्धी पंचायत सम्मेलन” रखियो वियो। महीने जी आखिरी तारीख याने कि 30 जून ते-बीकानेर शहर में अदबी गोष्ठी रखी गई। हाणे स्कूल खुली चुका आहिन। हलो त जुलाईअ जे महीने मे कियल कमनि ते नजर विझूं.....

राजस्थान सिन्धी
अकादमी

जुलाई

आखाड
सांवणु

जुलाई याने कि आखाड-सांवण जी 6 तारीख ते सिन्धी सेन्ट्रल एसोसिएशन जवाहर नगर जयपुर जी मदद सां सिन्धी सेखारण जे क्लासनि जो समापन समारोह आयोजित कयो वियो। जुलाईअ जी अटी तारीख ते केन्द्रीय हिन्दी निदेशालय जे आगरा संभाग जे रीडर डॉ पीताम्बर ठाकवाणीअ जो अकादमी कार्यालय जयपुर में सम्मान कयो वियो। जुलाईअ जे 9 तारीख ते अकादमीअ जे जयपुर आफिस मे मध्यप्रदेश सिन्धी अकादमीअ जे सचिव श्री साबू रीझवाणीअ जो सम्मान कयो वियो। हिन महीने जी 18 तारीख ते अकादमीअ तरफां निकरण वारी टिमाही पत्रिका “सिन्धुदूत” जे विशेषांक जो राजस्थान जे राज्यपाल एम एन. टिबरेवाल विमोचन कयो। जुलाई 19 ते राजस्थान जी सभिनन भापाई अकादमियुनि जे अध्यक्ष/सचिवन जी 14 आगस्ट 1998 जो अकादमीअ पारा करण वारे “सर्वभाषा कवि सम्मेलन” जी रूपरेखा ठाहिन लाई अकादमी कार्यालय में बैठक रखी गई। जुलाई जी 21 तारीख ते कोटा मे महिला समितीअ जी बैठक रखी गई ऐ 25 तारीख ते अजमेर मे माहवारी अदबी बैठक रखी गई। जुलाईअ जी 26 तारीख ते अकादमीअ जे सामी पुरस्कार विजेता राधाकृष्ण लालवाणी राही जो अकादमीअ कार्यालय मे “लेखक सां गद्विजो” कार्यक्रम रखियो वियो। हाणे जुलाईअ जे महीने जी आखिरी तारीख याने कि 31 जुलाईअ ते बीकानेर में अदबी गोष्ठी रखी गई। हाणे थो शुरु थिये, अगस्त जो महीनो। हलो त अगिते वधू

राजस्थान सिन्धी
अकादमी

अगस्त

सावणु
वडो

अगस्त महीने जी 9 तारीख ते जयपुर जे साधू वासवाणीअ स्कूल मे अखिल राजस्थान अध्यापक सम्मेलन रखियो वियो। इन्हींअ तारीख ते अठनि सिन्धी शिक्षकनि जो सम्मानु कयो वियो। हिन मौके ते गोष्ठी रखी गई जहिमे गाननदास खुशलापीअ जी अध्यक्षता मे “सिन्धी भाषा जे प्रोत्साहन मे शिक्षकनि जो योगदान” ते शिक्षकनि ऐ बियनि विचार-विमर्श पेश कया। इन्हींअ मौके ते ई बी गोष्ठी हासानन्द जेठाणी जी अध्यक्षता मे अहिडो छा कयो वजे जो सिन्धी भाषा पढहण वारनि जी तादाद वधे” विषय ते रखी गई। जहिमे बि माण्डुनि पाहिन्जा-पाहिन्जा विचार पेश कया। अगस्त महीने जी 14 तारीख ते यानी कि सिन्धी स्मृति दिवस ते जयपुर, अजमेर, कोटा, उदयपुर, जोधपुर, बीकानेर, टोक ऐ ब्यावर मे वाद-विवाद प्रतियोगिता रखी गई। इन्हींअ 14 तारीख ते ई आजादीअ जी स्वर्ण-

जयन्ती समापन समारोह जे मौके ते अलवर में जयकृष्ण क्लब आडिटोरियम में "सर्वभाषा कवि सम्मेलन जो आयोजन रखियो वियो। अगस्त जी 19 तारीख ते सिन्धी साहित्य समिति बीकानेर जी मदद सां बीकानेर में सिन्धी लोक गीतन जी चटाभेटी रखी वर्ई। इन्हींअ 19 तारीख ते ई कोटा में महिला समितीअ जी गोष्ठी रखी वेई। हिन महीने जी 23 तारीख ते सिन्धु युवा संघ ब्यावर जे सहयोग सां ब्यावर में दाहिरसेन जयन्तीअ जो आयोजन कयो वियो। इन्हींअ दीहिं ते ई सिन्धी अकादमीअ जयपुर जे कार्यालय में माहवारी अदबी गोष्ठी आयोजित कई वर्ई। साल जे इन्हें अंग्रेजी अठे महीने यानि कि अगस्त जी 25 तारीख ते सिन्धुपति महाराज दाहिरसेन जयन्तीअ ते दाहिरसेन स्मारक, अजमेर में हिक संगोष्ठी रखी वर्ई। हिन महीने जी 28 तारीख ते अजमेर में साहित्यिक गोष्ठी रखी वर्ई हाणे हलो त अंग्रेजी महीने जे नाएँ महिने दे वधु....

राजस्थान सिन्धी अकादमी	सितम्बर	बडो असू
---------------------------	----------------	------------

सितम्बर महीने जी 6 तारीख ते अकादमी कार्यालय में रिहाण जे संपादक मंडल जी बैठक रखी वर्ई। तेरही सितम्बर ते भारतीय सिन्धु सभा महिला शाखा अजमेर जी संगठन सचिव श्रीमती अंजना साजवानी जो समाजसेवा में कमु करण करे अकादमीअ पारा सम्मान कयो वियो। इन्हींअ तारीख ते ई अजमेर में अदबी गोष्ठी रखी वर्ई। सितम्बर जी 16 तारीख ते अकादमीअ जी "महमाननि जी आजियां" समितिअ पारां अजमेर में मुम्बई जे साहित्यकार डॉ. नारायण भारती, श्री हरि मोटवाणी ऐं अजमेर जे डॉ. बद्रीप्रसाद पुंचोलीअ जो अकादमीअ पारां सम्मान कयो वियो। सोरहीं तारीख त ई राज्य स्तर ते "अधूरी कहाणी पूरी कयो विषय ते जयपुर, अजमेर, कोटा, बीकानेर, जोधपुर, उदयपुर, किशनगढ़, ब्यावर, खैरथल ऐं टोंक में चटाभेटी रखी वर्ई जहिं में 1500 बारन भागु वरतो। हिनई महीने जी 18 तारीख ते उदयपुर में मासिक अदबी गोष्ठी रखी वर्ई। सितम्बर जी 22 तारीख ते राजस्थान जे जयपुर, अजमेर, जोधपुर, भीलवाड़ा, कोटा, टोंक, ब्यावर, अलवर, बालोतरा, किशनगढ़ में राजस्थान सिन्धी अकादमीअ जी माली मदद सां "असु चण्ड" ते बहराणे साहब जूं झांकियों कढियों वेयो। सितम्बर महीने जी 24 तारीख ते कोटा में महिला समितिअ जी बैठक रखी वर्ई। हिन ई महीने जी 26 तारीख ते राज्य स्तरीय पेंटिंग प्रतियोगिता में राजस्थान जे अजमेर, कोटा, उदयपुर, बीकानेर, ब्यावर, टोंक, पदमपुर, अलवर, किशनगढ़ ऐं खैरथल में आयोजित चटाभेटीअ में 1600 बारन भागु वरतो। अकादमीअ पारां 27 सितम्बर ते जयपुर में माहवार काव्य गोष्ठी रखी वर्ई। हाणे सियारे जे मौसम जी शुरुवात थी रहीं आहे, हलो त अक्टूबर महीने खे दिसुं।

अक्टूबर महीने जी 4 थी तारीख ते राज्य स्तरीय पेंटिंग प्रतियोगिता जो जोधपुर मे आयोजन कयो वियो। हिन महीने जी 5 खां वठी 11 तारीख ताई बीकानेर मे नवनि कलाकारनि जी सतन दीहंन जी नाटक कार्यशाला रखी वर्ई। बीकानेर में 10 अक्टूबर ते राज्य स्तरीय सिन्धी एकांकी नाटक चटाभेटीअ में पहरिए दीह पंजन नाटकनि जो मंचन कयो वियो। अक्टूबर 11 ते राज्य स्तरीय एकाकी मचन में चटाभेटीअ में विए दिहं चयन एकाकुयनि जो बीकानेर में मंचन कयो वियो। हिन महीने जी 16 तारीख ते सिन्ध, सिन्धियत ऐं सिन्धी साहित्य ऐं सभ्यता सां वास्त रखन्दडि “सुवालनि जो जखीरो” जो अजमेर में विमोचन रखियो वियो इहो ई न पर अलग-अलग तारीखुनि ते भीलवाड़ा, ब्यावर, जयपुर, बालोतरा, टोक, उदयपुर, जोधपुर ऐं कोटा मे पिणु विमोचन रखियो वियो। अक्टूबर जी 19 तारीख ते कोटा में महिला समितिअ जी बैठक रखी वर्ई। इन्हींअ महीने जी 24 तारीख ते “लेखक सां गदिजो” कार्यक्रम मे वरिष्ठ साहित्यकार गोविन्दराम हुकमाणीअ जो अजमेर मे सम्मान करण सां गदोगदु इन्टरव्यू रखियो वियो ऐ 25 अक्टूबर ते जयपुर अकादमी कार्यालय मे साहित्यिक संगोष्ठीअ जो आयोजन कयो वियो। छवीह अक्टूबर ते अकादमीअ पारां प्रकाशित किताब “सुवालनि जो जखीरो” जो अलवर में विमोचन रखियो वियो। इन्हींअ तारीख ते ई बीकानेर मे “सुवालनि जो जखीरो” किताब जो विमोचन करायो वियो। हाणे थो शुरु थिये नवम्बर जो महीनो।

नवम्बर यानी कि कती-नाहिरीअ जे महीने जी पहरी तारीख ते अकादमीअ जे जयपुर कार्यालय मे वयोवृद्ध लेखक गोविन्दराम हुकमाणीअ जे गुजारण ते श्रद्धाजलि रखी वर्ई। 5 नवम्बर ते उन्हनि खे अजमेर जी सत कंवरराम धर्मशाला मे अकादमीअ पारा श्रद्धाजलि सभा जो आयोजन रखियो वियो। नवम्बर जी 8 तारीख खां वठी 15 तारीख ताई नवीन रचनाकारनि लाइ जोधपुर मे अठनि दीहन जी लेखक कार्यशाला रखी वर्ई। नवम्बर जे 9 तारीख ते किशनगढ में “सुवालनि जो जखीरो” किताब जो विमोचन रखियो वियो ऐ 14 नवम्बर ते जोधपुर मे विनि दीहन जो लेखक सेमीनार रखियो वियो। जंहिजे पहरिए सत्र मे “स्वतंत्रता खां पहरिं जो सिन्धी साहित्य” विषय ते विचार कयो वियो। विए सत्र मे “सिन्धी साहित्य जे साम्हूं आजादीअ खां पोई आयल दुखियायुन एव उन्हे जे समाधान लाई सुझाव” विषय ते विचार गोष्ठी रखी वर्ई। इन्हींअ तारीख ते सिन्धी मुशायरे जो आयोजन कयो वियो। नवम्बर जी 15 तारीख ते टिये सत्र मे “आजादीअ खा पाई जावल सिन्धी लेखकन जी रचनाऊनि ते नजर” विषय खां सवाय पंजे सत्र मे “राजस्थान सिन्धी अकादमी ऐ सिन्धी साहित्य जो विकास” विषय ते खुली चर्चा रखी वर्ई। इन्हींअ दीह ते सिन्धी लेखक सेमीनार जो समापन कयो वियो। 14

नवम्बर ते ई कोटा में सिन्धी मुशायरे जो आयोजन रखियो वियो। सत्तावीह नवम्बर ते राज्य स्तरीय सामान्य ज्ञान प्रतियोगिता जो उदयपुर में आयोजन रखियो वियो। 27 नवम्बर ते ई कोटा में महिला समितिअ जी बैठक रखी वर्ई। इन्हींअ खां पोई 29 नवम्बर ते अकादमी कार्यालय जयपुर में मासिक अदबी गोष्ठी रखी वर्ई। हाणे हलो दिसम्बर जे महीने दांह....

राजस्थान सिन्धी
अकादमी

दिसम्बर

नाहिरी
पोह

दिसम्बर महीने जी 6 तारीख ते कोटा में राज्य स्तरीय सामान्यज्ञान प्रतियोगिता जो आयोजन रखियो वियो। छहीं तारीख ते ई जोधपुर में बि, मथियों इहो आयोजन रखियो वियो। दिसम्बर जी 7 तारीख ते अजमेर में सामान्य ज्ञान प्रतियोगिता रखी वर्ई। इन्हींअ तारीख ते कोटा जी सिन्धु युवा मण्डल समितिअ जी मदद सां "सिन्धी युवा महोत्सव" खे रखियो वियो जहिमें अकादमीअ जे सदर भगवान अटलाणीअ विजेताताऊनि खे पुरस्कार दिना। सतीअ खां तेरह दिसम्बर तांई जयपुर में अलग-अलग स्कुलानि में चित्रकला प्रतियोगिता रखी वर्ई। हिन महीने जी 19 तारीख ते कोटा में महिला समितिअ जी बैठक रखी वर्ई ऐं 21 दिसम्बर ते बीकानेर में मासिक अदबी गोष्ठीअ जो आयोजन कयो वियो, 27 दिसम्बर ते जयपुर में मासिक साहित्यिक गोष्ठी रखी वर्ई। एकटीह दिसम्बर ते कोटा में टे नाटक देखा रिया वियो। हाणे थो शुरु थिए अंग्रेजी जनवरीअ जो महीनो। हाणे नये साल दे था हलूं।

राजस्थान सिन्धी
अकादमी

जनवरी 99

पोह
मांघ

जनवरी महीने जी पहरी तारीख ते उदयपुर में टिन सिन्धी नाटकनि जो प्रदर्शन कयो वियो। 2 जनवरीअ ते जयपुर जे जवाहर कला केन्द्र में पिण टे सिन्धी नाटक देखा रिया विया। तेरही जनवरी ते श्री हासानंद जेठाणीअ खे टिन सालन लाई अकादमीअ जो सेक्रेटरी मुकर्रर कयो वियो। जनवरी जी 21 तारीख ते राजस्थान जे जयपुर, अजमेर, बीकानेर, जोधपुर, कोटा टोंक, पदमपुर, भीलवाड़ा, बीकानेर, बालोतरा, किशनगढ़, अलवर ऐं सलूमबर में अमर शहीद हेमू कालाणीअ जे शहादत दीहं ते युवा रेलियूं कडियूं वयूं ऐं गोष्टियुनि जो पिण आयोजन कयो वियो। चौवीही जनवरीअ ते अकादमी कार्यालय जयपुर में मासिक अदबी गोष्ठी रखण खां सवाई अजमेर ऐं बीकानेर में पिण मासिक अदबी गोष्टियूं रखियूं वयूं। पंजवीह जनवरीअ ते जयपुर में सुवालन जो जखीरो किताब जो न्यायमूर्ति इन्द्रसेन ईसराणीअ विमोचन कयो। जनवरीअ जी 28 तारीख ते अखिल भारतीय कहाणी आलेख चटाभेटीअ जो परिणाम घोषित कयो वियो ऐं 30 जनवरीअ ते अखिल भारतीय ऐं राज्यीय स्तरीय एकांकी आलेख प्रतियोगिता जा नतीजा घोषित कया विया। हाणे हलो नये साल जे बिए महीने यानी कि फरवरी दांह।

सन्ने साल मे फरवरीअ जो महीनो तारीखुनि जे हिसाब सां सभिननि महिननि खां नढो थीन्दो आहे पर हिन महीने में बि अकादमीअ पाहिन्जे कमनि में कमी न देखारी आहे। चौथी फरवरी ते अकादमी साहित्यकारनि जे पुरस्कारनि जी घोषणा कई 7 फरवरीअ ते वार्षिकोत्सव जी तैयारीअ जे वारे में जयपुर मे बैठक आयोजित कई कई। हिन महीने जी 21 फरवरीअ ते जोधपुर मे साधु टी.एल वासवाणी व्याख्यान माला जे तहत "सिन्धी समाज ऐ जाति प्रथा" विषय ते व्याख्यान माला रखी कई। फरवरी 25 तारीख ते "महिमानि जी आजियां" में श्री जीवत केसवाणी पूरन सतन असिन्धी भाषी शिक्षकनि, जेके सिन्धी सिखी रहिया हुआ जो सम्मान कयो वियो। हिन महीने जी 28 याने कि आखिरी तारीख ते अकादमीअ कार्यालय जयपुर मे अदबी गोष्ठी रखण खां सवाई अलग तारीखुनि ते अजमेर ऐ बीकानेर मे पिण साहित्यिक गोष्ठियू रखियू वयूं। हिन तारीख ते पाण्डुलिपि प्रकाशन सहयोग योजना जे तहत अठनि सिन्धी लेखकनि खे माली मदद दिनी कई ऐ सहयोगी सस्थाऊनि खे पिण आर्थिक सहयोग दिनो वियो। आर्थिक दृष्टि सा कमजोर साहित्यकारनि खे पैसे जी माली मदद करण खा सवाय राजस्थान राज्य पाठ्यपुस्तक मण्डल पारां दिनल पाठ्यक्रम जे किताबनि जो सिन्धीअ में अनुवाद करायो वियो। इहोई न पर हित महीने मे अकादमीअ जी टिमाही पत्रिका "सिन्धुदूत" जे नियमित प्रकाशन खा सवाई वार्षिक पत्रिका "रिहाण" जो पिण प्रकाशन करायो वियो। हाणे हलो त हलू आखिरी महीने मार्च दे

राजस्थान सिन्धी अकादमीअ जे सदर खे पूरा व साल थियण ते आहिनि मार्च 7 तारीख 1999 ते 1 हिन मार्च जे महीने मे 13 खा बढी 15 तारीख ताई अखिल भारत सिन्धी बोली ऐ साहित्य सभा उल्लासनगर पारां हरिद्वार मे आयोजित संगोष्ठनि मे राजस्थान जे टिन लेखकनि खे मोकलियो वियो। जीअ त राजस्थान सिन्धी अकादमीअ जी रिहाण तियार थी चुकी आहे पर तव्हा खे सन्ने मार्च जी अगुवाट ई जाण थी दिजे, जीअ ते अप्रेल खा वरी नियमित तरीके सा "सिन्धुदूत" मे तव्हा सन् 1999-2000 जा कार्यक्रम पढी सघो।

मार्च महीने मे जयपुर, अजमेर ऐ बीकानेर मे अदबी बैठकू रखण खा सवाई 21 मार्च ते सालानो जलसो रखियो वियो आहे। इहोई न पर 21 मार्च ते अकादमीअ पारा आयोजित चित्रकला प्रतियोगिता में इनाम पातल कृतियुनि खे कला दीर्घा रवीन्द्र मघ, रामनिवास बाग, जयपुर मे प्रदर्शन करण खा सवाई, इन्हीअ दीहं ते सन्ने साल में अकादमीअ पारा कारायल चटामेटियुनि विजेताऊनि जो सम्मान

पिण मिली रहियो आहे। हिन मार्च जे महीने में “चेटी चण्ड” महापर्व जे मौके ते “कौमी एकता ऐं चेटी चण्ड” विषय ते राजस्थान जे वीहन जगहुयनि ते संगोष्ठियूं रखायूं वयूं आहिनि। सिन्धियुनि जे सभिनिन खां वदे पर्व चेटी चण्ड ले देश जे लगभग 200 साहित्यकारनि, समाजसेवियुनि, कलाकारनि एवं बुद्धिजीवी नागरिकनि खे वाधायुनि जी तार पिण दिनी वई आहे।

केतिरी न वदी गाल्ह आहे जो सदर भगवान अटलाणीअ सन् 1998 में पाहिजे काल जो यियो सालु शुरु थींद गुजरी वियो। ऐं जेहिंमहल कार्यक्रम जो पोतामेलु कयो वियो त अकादमीअ पहिंजी घोषणा खां करीब 50 कार्यक्रम वधीक कया आहिनि यानि कि डेढ़ सौ जे वदरां 200 कार्यक्रम हिन साल थिया, जेका अकादमीअ सदर जी दूरदर्शिता, मेहनत, मिली-जुली हलणु खे सावित थो करे। भगवान अटलाणी जे दिमाग में हिकड़ी ई गाल्ह आहे त मां पहिंजे टिन सालन में राजस्थान सिन्धी अकादमीअ जे जरिए सां राजस्थान में सिन्धी भाषा, संस्कृति ऐं कला जो वधीक में वधीक विकास करे हिन्दुस्तान में हिन अकादमीअ जो नालो रोशन करियां।

फहरस्त गजल गीत एं नज्म

क्रम सं	नालो	विषय	सफो
1	द्रोपदी धनवाणी	कविता	17
2	नन्दलाल दयाणी 'तालिब'	गीत	18
3	लता कुंगवाणी	गजल	19
4	श्रीमति अपूर्वा घावला	कविताएं गजल	20-21
5	गोर्धन शर्मा 'घायल'	कविता एं गजल	22-25
6.	सरल झाप्रटे	गीत	26
7	सुन्दर कलवाणी	गीत एं गजल	27-31
8	महेश नेनवाणी	बु कविताओं	32
9	कन्हैया लाल मोटवाणी	गजल	33
10	जया पंजवाणी	कविता	34
11	राधा कृष्ण लालवाणी 'राही'	कविता	36
12.	अशोक मंगलाणी	कविता	37
13	मधु मंगलाणी	कविता	38
14	डॉ आर. डी मेघनाणी	गीत	39
15	दयाल गोकलाणी	गजल	40
16	नानकदास अध्यापक	गजल एं नज्म	41-42
17.	रेनु जान्याणी	कविता	43
18	रमेश नारवाणी 'नीगर'	गीत	44
19	सती खिलनाणी	कविता	45
20	गिरधर भट्ट	बु कविताओं	46-47
21	गोपीचन्द रामेजा	चार कविताओं	48-49
22.	रवि कर्मवीर टेकचन्दाणी	कविता	50

कहाणियूं

क्रम सं	नालो	विषय	सफो
1	रमेश कुमार रगवाणी	टुटल जजौर	55
2	हरीश देवनाणी	बियो रुख	60
3	किशन रतनाणी	मॉनीटर	64
4	पूरणलाल टहलयाणी	बेवकूफ भोलू	68
5.	वैद्या देवकी बचाणी	आनन्द	72

मज़मून ऐं इतिहासिक कथाऊं

क्रम.सं	नालो	विषय	सफो
1.	हासानन्द ज़ेठाणी	असां ऐं असांजो व्यवहार	77
2.	शांति लाला	असीं सब हिक आहियूं	79
3.	अशोक मूलचन्दाणी	असां जे नौजवानन जे हथन में आहे सिन्धियत जी ज्योत	82
4.	पूनम मेघाणी	सिन्धी ज़िबान ऐं उनजा लहज़ा	83
5.	नवलराय बघाणी	सिन्धी तइलीम खे वधाइण जा उपाय	86
6.	नन्दकुमार सनमुखाणी	सिंधियन लाइ कॉमन मिनिमम प्रोग्राम	88
7.	सावित्री रानी	हिकु महापुरुष—बाबा नेभराज साहिब	91
8.	नन्दा ज़ेठाणी	हिक अदभुत शक्ति स्वामी सर्वानन्दमहाराज	93
9.	सोनल माखीजाणी 'आजाद'	ब्रह्मलीन, साईं कृष्ण लाल जयरामदास	97
10.	अमृत केसवाणी	शिक्षा जगृत जी हिक प्रतिभाशाली शख्सियत होतूराम मनवाणी	101
11.	अनिल सिंह गुरनाणी	वाघारे लाय हिउ बि	102

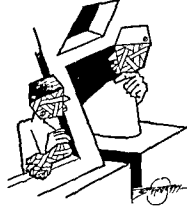
नाटक

क्रम.सं	नालो	विषय	सफो
1.	किशोर दीपचन्द लालवाणी	तुहिंजी कहाणी,— मुहिंजी कहाणी	107
2.	पूनम मोटवाणी	डिसण में खोटो सो निकतो खरो	117

गजल, गीतअ एं नज्म

गुलनि जो रंगु
कलियुनि जो रंगु
एं भवरनि जो रंगु
सभिनि रंगु मटिया
न मटियो आहे त,
वस हिक खुशबूअ पहिजो रंगु ।
ऊमरदे सिज जो रंगु
लहदे सिज जो रंगु
टाक मझंद जे सिज जो रंगु
हर पल मटिजदों रहियो
न मटियो आहे त
वस हिक छाव पहिंजो रंगु ।
आसमान जो रंगु वादलनि जो रंगु
चन्द्र जो रंगु, तारनि जो रंगु
सभिनि रंगु मटियो
न मटियो आहे त
वस हिक रोशनीअ पहिंजो रंगु ।
रात जो रंगु, ड़िह जो रंगु
सुबुह जो रंगु, शाम जो रंगु
सभिनि रंगु मटियो
न मटियो आहे त
वस हिक वक्त पहिजो रंगु ।
पहिजनि जो रंगु, परावनि जो रंगु
दोस्तनि जो रंगु, दुश्मननि जो रंगु

सभिनि रंगु मटियो
न मटियो आहे त

वस हिक सिक (महोबत)पहिंजो रंगु ।
पाणीअ जो रंगु, हवा जो रंगु
बाहि जो रंगु, धरतीअ जो रंगु
सभिनि जो रंगु मटिजदो रहिया
न मटियो आहे त
वस हिक बुख पहिजो रंगु ।
मर्द जो रंगु, औरत जो रंगु
जिदगीअ जो रंगु, मौत जो रंगु
सभिनि जो रंगु मटियो
न मटियो आहे त, वस हिक आत्मा पहिजो रंगु ।

नालो
छपियल किताब
इनाम
पेशी/नौकरी
पलो

द्रोपदी धनवाणी

~

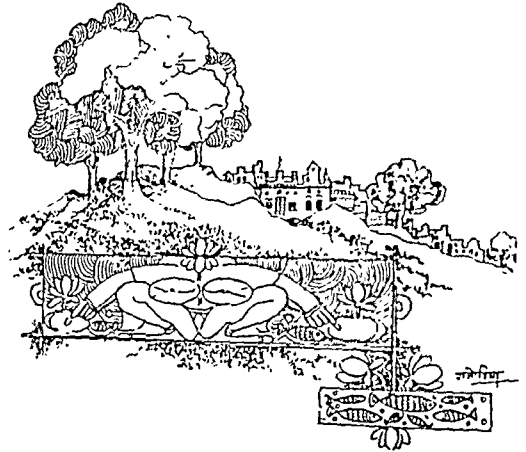
~

भारतीय स्टेट बैंक में सविंस
कमल कुज, ए-2/8, न्यू पिनी मार्केट,
बैरागढ़ (भोपाल)

जन्म

कौम जी चाह में, मुल्क जी राह में
 पेर अगिते वधाईदो हल, राह रोशन बणाईदो हल
 प्यार सभ सां वधाईदो हल ।
 केरु क्रिश्चन आ, केरु आहे सिख,
 केरु हिन्दू आ मोमिन—फज़ल
 दिल—दिलियुनि सां मिलाईदो हल
 प्यार—सभ सां वधाईदो हल
 काथे चेटीचंड आ, आहे काथे ओणम,
 रामनवमी, वैसाखी ईदुल,
 अहिड़ा मेला लगाईदो हल,
 प्यार सभ सां वधाईदो हल
 केई दरवेश थिया, थ्या के संत सचा,
 शाह, सामी, कंवर ऐं सचल,
 अदबी—गुलशन रचाईदो हल,
 प्यार सभ सां वधाईदो हल
 के बहिराणा कढनि, के कढनि गोगापीर,
 नवराता, मुहर्रम, पोंगल,
 जय झूलण जी मनाईदो हल,
 प्यार सभ सां वधाईदो हल
 कएँ शूरवीर थ्या, थिया के सच्चा सपूत,

वीर हेमूकालाणी असुल
 देशभक्तनि खे सारींदो हल,
 प्यार सभ सां वधाईदो हल

मुहिंजो हिंदुस्तान, आहे जगु में महान,
 कोई दावा करे छो न भल,
 हाणे नाहे इहो पिण लिक्कियल,
 प्यार सभ सां वधाईदो हल
 दिल – दिलियुनि सां मिलाईदो हल

नालो : नन्दलाल दयाणी "तालिब"
 छपियल किताब : -
 इनाम : राष्ट्रभाषा प्रचार समिति, नगर राजभाषा समिति,
 कला मंदिर, खालियर
 पेशो/नौकरी : भारत सरकार ए.जी. ऑफिस में सीनियर ऑडीटर
 पतो : जे.ए. सिन्ध स्कूल के सामने, गाढवे की गोढ, लश्कर,
 खालियर (मध्यप्रदेश)

जन्म : 10 जून 1945

अचण जी हुई न का उम्मीद न को वादो कयलु तुहिजो,
अलाए छो रहियो हर पल नजर मे इन्तजार तुहिजो

{1}

इंए ई वेठे वेठे पाछो ज़णु आयो नजर तुहिंजो
अची बाहिर थी वीठस, ज़णु थियो मोटणु वरी तुहिजो

{2}

घुभे थी राशिनी चण्ड जी वणे घाण्डोकी न हाणे,
मुहिन्जे पलकुन ते मिलण वेले हुयो तारन जोबि चिलिको

{3}

आई अजु याद जीअ तुहिन्जी विसारे खुद खे ई वेठसु,
सपनो पिण जीअ आयो लगो सजो ससार ई पहिन्जो

{4}

असा जी आत्मा थी ज़णु आ अजु हिक ही,
खला में हर राह बस आवाज गोलिहयो तुहिन्जो

{5}

अचानक तूं अची बीठे मुहिन्जे नेणन जे साम्हूं,
अखडियुनि मे तरया लुडक चपन ते प्यार हो तुहिजो

{6}

हीअ दर्द दौलत वेठू ऐ डियू हिक बिये खे,
विगाडियू ए सवारियू दोस्त जीवन पिण हिन रीति पहिंजो

नालो
छपियल किताब
इनाम
पेशी/नौकरी
पतो

लता कुंगवाणी
रिहाणा
रोबीज वारा एव राजस्थान सिन्धी अकादमीअ तरफा
कम्प्यूटर जो कामु
मकान न 585/21
नवाब जो बेड़ो
अजमेर

जन्म 20 सितम्बर 1974

छा स्त्री महान ?

श्रीमती अपूर्वा चावला जी कविता ऐं 'जल'

चवण लाइ चवन था त नारीअ,
पुरुष जे कुल्हे सां कुल्हो आ मिलायो,
इहो वहम आहे अजायो,
त औरत रुगो मरद जो आहे सायो
चवनथा त राधा बणी आहे कृषन,
चवन था त सीता अयोध्यापतिअ जे बराबर थी सडिजे
चवनथा त गौरी बि घट नाहे शंकर महादेव खां
मगर छा इहो सचु आ ?
अजां ताई औरत कडहिं धीऊ आ
अजां ताई औरत कडहिं भेण आ,
अजां ताई औरत कडहिं पत्नी आ,
अजां ताई औरत कडहिं माऊ आ
अजां छीऊ घुरे थी पिता जो सहारो,
अजां भेणु खे भाऊ जी आ जरूरत,
अजां जाल आ मुडिस जी जुणु त दासी,
अजां माऊ पुट डुंहु थी हथु वधाए ।
अजां ताई औरत शमां जियां जली रोशनी थी डिए
सडी पाण उस में थधी छांव थिए
सबुर सां थी धरतीअ जिंआ सब कुछ सहे,
सहे सूर डाढा नल बि कुछ चवे
सदा चुप रहे चुप रहे चुप रहे

पडाईन था सभु शील जी आहीं सूरत
मुहोबत ऐं ममता जी साकार मूरत

बिना तुहिन्जे संसार हलणो न आहे,
फरिशतन खा ऊंचो संदसिु दरजो आहे
तडहिं बि तूं आखर में औरत ही आंही,
मुकाबिल थियण मर्द सां छो थी चाहीं,
हर औरत खे औरत थी रहिणों ही पवन्दो,
सबुर साणु हर सूरु सहिणो ही पवन्दो
मगर आंऊ अहिडी न लाचार थीन्दस,
सहारो सभिनिजो ऐं आधार थीन्दस,

नालो : श्रीमती अपूर्वा चावला
छपियल किताब : अकेलो को बि-न
इनाम : एल.आई.सी. में, सिन्धी साहित्य तरफां अजमेर।
पेशो/नौकरी : एल.आई.सी. में
पतो : एल.आई.सी. कॉलोनी, 1013, अलवर गेट,
अजमेर

जन्म : 2 अक्टूबर 1967

मिटदीअ मा पिणु सोनु उपाईण चाहियू था
असीं देश खे सुरगु बणाईण चाहियूं था,

[1]
खेतन मे हरियाली छाईं आ इनलाए,
गडुजी गाइण खुशियूं मनाइण चाहियूं था,

[2]
घुरजे कीन असांखे नफरत नासाजी,
प्यार डिअण अईं प्यार ई पाइण चाहियू था,

[3]
धर्म कर्म जे नाले मे हिसा न थिये,
जात पात जो भेद मिटाइण चाहियू था,

[4]
और खे पाहिजी शक्तिअ जी जाण डेई,
अवला सबला में बदलाइण चाहियू था,

[5]
हिन दुनिया मे असीं कर्म जे जादूअ सा,
तंग दिलयुन मा भरम भजाईण चाहियू था,

आर्तिवार

31 अगस्त, 1997

दिललीअ जे इन्दिरा गॉंधी इन्टर नैशनल हवाई अड्डे तां

एअर इन्डिया जो 725 'सावरमती' हवाई जहाज

(25 मिनट लेट हुआण सववि)

सुबुह जो साढे नवें वजे

दुबईअ लाइ उड़ाणो ।

अमले जा माणहूँ पंहिंजे — पंहिंजे कम खे लगी विया ।

दरीअ भरिसां सीट नं. ए-20 ते वेठल

मूं पाण खे

सजे भरियल हवाई जहाज में

अकेलो महिसूसियो !

हे डौहूँ — हो डौहूँ निहारीदे नजरि पिए आयमि :

बेला, चमेली, मुगरे ऐं मोतिए जा गुल,

पिपिर जा छणियल पन

रांदीकनि जी चुरिपुरि

तिखीअ उस जा तिजिला

चांडोकी

मुर्कुनि जी डेवहु

टहकनि जी सुरहाणि

रुज, लिपिस्टिक ऐं पाऊडर में वेढियल चेहरा

अख्बारी कालम

	<p>नालो : गोवर्धन शर्मा "घायल"</p> <p>छपियल किताब : सखी सरगम, मौरा भली मुरकन, कुंजयुनि थियू कनीकन, कलम जो सपाही कहानी झूलेलाल की, बिखरे कसाना एवं अन्य</p> <p>इनाम : -</p> <p>पेशो/नौकरी : -</p> <p>पतो : 1, सिधिया अपार्टमेन्ट, डैकन कॉलेज रोड, यरवादा, पूना-16 (महाराष्ट्र)</p>	<p>जन्म : 1940</p>
--	---	--------------------

ऐं
 अछियूं बादली अख्यू ।
 दरीअ पासे हुआण सबबि
 घडीअ — घडीअ बाहिरि पिए निहारियुमि
 बादलनि जो देसु
 घणो—घणो हेठि रहिजी वियो हुआओ ।
 हा, भरिवारी सीट ते
 पूरीअ तरह टिडियलु गुलाब जो गुलु
 एअर इन्डिया तर्फा डिनल कागज ऐ लिफाफे ते

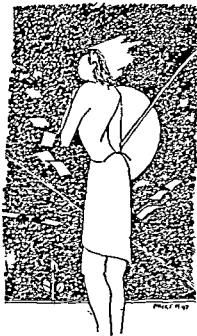
अन्दरू ओते रहियों हो — सिन्धीअ मे ।
 ओचितो — हिक पधिराई ·
 "हींअर असी थोरीअ देरि मे
 सिन्धू नदी / मोअन जोदडो / शहर रहीम यार खान
 ऐ ईरान जी कुसु सरहद मथा लंघदासी ।"
 हिकिडो भेरो थ्यल मर्थी पधिराई
 वर—वर करे मुहिजनि कननि मे बुरण लगी ।
 मा उड़ामण लगसि
 ऐ पहुची विगुसि सिन्धु मे
 लाडकाणे, डोकिरी ऐ मोअनि जोदडो जी खाकि छाणण लगुसि
 तुडिगण लगुसि सिन्धूअ मे
 साम्हें हुआमि सखरू, साधबेलो, मीर बहर ऐ सबाझा सिन्धी
 सिन्धु जा संत, पीर ऐ फकीर, उस्ताद, अदीब, आलिम ।
 मेहडि जी मिटीअ जी महक साह मे समाइजी वियमि ।
 साई थांवरदास जी दरिबारि

वाधू हलवाईअ जो सीरो - मालपुड़ी
 जटे मंजारीअ जूं सगियूं, चूड़ियूं ऐं अगठ
 प्रीतमदास जी टिकुंडी
 प्राईमरी ऐं हाइस्कूल जूं आम्हूँ-साम्हूँ इमारतूं
 राधणि खां छूड़ि उड़ाईदियूं ईदड़ देंहें वारियूं मोटरूं
 ककोल ताई बजारि जो गुत्यलु रस्तो
 बोंभण वाधूराम जी शानदार रहाइशी जाइ
 मेंदीअ जे बागानि जी खुशयू
 ऐं लाशारीअ जो गीतु - 'सिन्धु मुंहिंजी अमां ।'

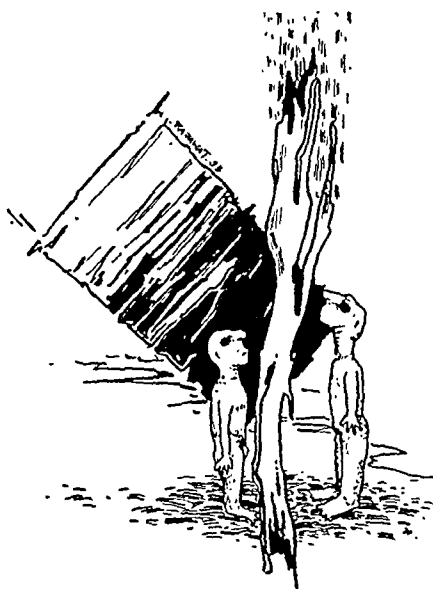
अयाज तनवीर, ताजल, माहिताब, ऐं आविदा
 वलीराम, वल्लभ - पुष्पा, जरीना ऐं ज़फ़र हसन शाह,
 दुर मुहमद पठाण, कमर शहबाज़, जोयो ऐं अलाना,
 महिराणु, अदियूं ऐं इब्ररत,
 हिकु - हिकु करे सांभरि में सुरंदा आयमि ।
 मां भिटिकण लगुसि :
 मन्होड़ो, कयामाड़ी, नेटी-चेटी,
 हनुमान ऐं सामी नारायण जा मंदिर,
 ज़ाम शोरो ऐं सिन्धालाजी ।
 सिक, सज़णु साणेह
 अधु सदी ओरांघिजी वेई ।
 हिकु ध्यानु छिकाईदड़ धुड़िको ऐं पधिराई-
 "असीं हींअर दुबई इन्टर नैशनल हवाई अड्डे ते पहुची विया, आहियूं"
 लेकिन
 मां
 गुलाब जे गुल ऐं मिटीअ जी महक जे विच में होसि ।

मुंहिजी जीवति मुंहिजो भागु
 प्रिहफुटीअ जो मारु रागु ।
 सुपननि जा सुख आहिनि जाम,
 आहि हकीकत ढोढो – सागु ।
 अर्श ते ख्याली महिल अडियामि,
 सचुआ फर्श ते मुंहिजो मागु ।

कहि-कंहि वेल त खिलियो खूबु,
 हरिदमु सुहंदो किअ खिटिरागु ?
 हरिदमु रहंदो कीन सरउ,
 नेठि त फुटदो ईदो फागु ।
 केसीं रिढंदे चिचिरियल राह ?
 "घायल" उथु, वधु, थीउ सुजागु ।

मिठिड़ी प्यारी जीजल बोली ।
 माउ डिनी आ जहिमे लोली ॥
 हिंदु सिंधु जी कुर्ब जी भाषा ।
 सिंधी सिंधुनि जी अभिलाषा ॥
 आहे सम खां सिंधी सौली ।
 मुंहिजी प्यारी सिंधी बोली ॥

अचो त लिखणु-पढ़णु सिखूं ।
 सुहिणा-सुहिणा लफ़ज लिखूं ॥
 गुण गायूं सभिनि सेखायूं ।
 हलो त सिंधी पढ़ूं पढ़ायूं ॥

नालो	: सरल ज्ञाप्रटे	जन्म . 28 जून 1956
छपियल किताब	: सरल सहगान एवं संघ ज्ञान, सिन्धु सुस्कृति का खजाना, 1975 खां अखबार नवीसीय सां जुडियल	
इनाम	: सिन्धु सेवा मण्डल (फैजाबाद) पारा, सिन्धी युवा संघ वाराणसी केन्द्रीय दुर्गापूजा समन्वय समिति, भवत प्रहलाद मण्डल, एं बियन संस्थाऊनि पारां	
पेशो/नौकरी	: अखबार नवीसी (पूर्व ब्यूरो चीफ दैनिक जागरण, आज)	
पतो	: 16/4, रामनगर कॉलोनी, फैजाबाद - 224001	

उहा सिन्ध जी मुहब्यत लियाकत किथे आ
कशिश हुई दिलयुन मे सिक जो भाकुर किथे आ
छा मेहमान जी खिजमत, उहो आदर किथे आ
उहो सिक जो सदको, उहा चाहत किथे आ
किथे आ किथे आ किथे आ
जदिह समु छदे सिन्ध मां हिकदमु लडु योसीं
सभई माल मिलकयत न खुद सां खयोसी
व्या समुत विछरी हरको खुद मे मुधल हो
उहा सिन्ध जी सोहब्यत उहा यारी किथे आ
किथे आ किथे आ किथे आ
ओताकन ते चिलमूं, हुके जी उहा गुढ गुढ
खटुन ते वेही सिक मे सलाहुन जी डे वतु
उहो डुख ऐ सुख मे गडु-गडुजी जी घर खे हलाइण
अदब पेरे पवण जी नफासत किथे आ
किथे आ किथे आ किथे आ
छा रहणी हुई सिन्ध जी शान सभजो बुलद हो
योछण हुई कुल्हे ते सिर पगु सां ढक्यल हो
वडे कोट सा घोती, हथ में लकुण हो
जमीदार जो अहरो रूतवो किथे आ
किथे आ किथे आ किथे आ
गड्यल चुल्ह ऐ चाउट जी रिवायत किथे आ
जालुन मे उहा गडुजी कम जी आदत किथे आ
हो घूँघट ऐ पर्दो अदब मे ते घर हुआ
पेशीगार सा गडु नक मे नथरी किथे आ

किथे आ किथे आ किथे आ
झूलण जा उहे मेला उहे भगति यू किथे आ
कवरं जू उहे लोलियू ऐ अलाप किथे आ
मुअल बार खे खुद जियरो कयाई ।

उहो भकतीअ जो भारो चमत्कार किथे आ
किथे आ किथे आ किथे आ
हटायो ही फुरखत जू गाल्हीयू हटायो
ही नफरत जी बोल्यू ऐ झेडा हटायो
कदिह वेर भाव मे ना वक्त विजायो
सिन्धी बोली अ खे, जोर सा अजु जगायो

नालो
छपियल किताब
इनाम
पेशो/नोकरी
पतो

सुन्दर कलवाणी
जीवन के कई राग, हमारी तो तपस्या हैं
रेड एण्ड व्हाइट गैलर्ड अपार्ट
वाहिनी धधो
सुन्दर मिला, ए-330 इन्स्टी नगर
जोधपुर (राज)

जन्म

सिन्ध जी यारी ऐं मुहब्बत अजु भि मुंखे याद आ ।
 सिक जो भाकुर ऐं गदजाणी अजु भि मुंखे याद आ ॥
 यार ओताकन ते वेही चिलम ते थीन्दी सलाह ।
 पाणी पापड़ दिल सां खातिर अजु भि मुंखे याद आ ॥
 लठ हथ मे कुल्हे ते वोछंण पग सां ई शान हुई ।
 सेठ वट अफसर हुआ हाज़िर अजु भि मुंखे याद आ ॥
 छा अदब हो ऐं शरम हो पेरे पवण जी हुई रसम ।
 वड नढाई ऐं लियाकत अजु भि मुंखे याद आ ॥

वाह वधी हुई हिक ई चुल्ह हुई जालुन में सिक प्यार हो ।
 रओ करण, पर्दो रखण, नथ जो हू फैशन याद आ ॥
 हुई ज़मींदारी त सिन्ध मे हुकम हारियुन ते रहियो ।
 हुआ सिन्धी सभु सुख्या भाग्या अजु भि मुंखे याद आ ॥
 सभु छड सिन्ध मां लड्योसी सभु थियारी दर वदर ।
 माल मिलकियत घर छड्योसी अजु भि मुंखे याद आ ॥
 पुरषार्थ पहजे सां त "सुन्दर" राह थी रौशन त अजु ।
 कीअं पतारे पाती मजिल अजु भि मुंखे याद आ ॥

जण तुहंजे ऐतबार ते कुहजी वियासी ।
 ऐं तुहजी अजीव कशिष मे मोहजी वियासी ॥
 तरफां प्यो यार तुहजी मुहब्बत जे खातिर ।
 जिअरे ईं तुहंजी संह ते अजु फसजी वियासी ॥
 जे मूंसा कई कुछ किस्मत ईं बेवफाई ।
 त कुछ तुहंजे नाजन ते ढिरकी वियासी ॥
 हुई आस हरदमु त सजण साथ डीयो ।

विछोरे जे दुखन मे डहजी वियासी ॥
 न दुनियां रास आई न दिलासी भि तुहजो ।
 शिकल तुहंजी छिसण खा तरसी वियासी ॥
 न जमाने जो डपु आ फक्त तुहजो ईं खपु आ ।
 करी कियास मन तु अजु फथकी वियासी ॥

विसरे नथो भि दिल खे, सिन्धु जो उहो नज़ारो ।
 गुएंइदो भजन ऐ नचदो, कंवरराम रांत प्यारो ॥
 आहे याद अजु उनजूं मोहे वजण जूं गाल्हयूं ।
 ईश्वर भजुन में वेसुध, दिल खे छिकण जूं गाल्हयूं ॥
 नचदो कदों हो सत्संग, कह कीन आ विरारियो ।
 कयू याद भि था हरदमु, दिल सां राजण सतायो ॥
 विसरे नथेभि दिल खे....
 प्रभू घ्यान मे रुधल हो, कुछ कीन को पतो हो ।
 लोली डियण क्यांई, पर वार भि मुअल हो ॥
 ईश्वर कई भलाई, मुअल वार खे वचायो ।
 लजु संत जी रखयांई, ऐ शान हो वधायो ॥
 विसरे नथे भि दिल खे....

मिस्कीन ऐं दुखियन जा, दुख दूर भि क्यांई ।
 झोली कन्दो हो उनलाइ, दुखरन खे थें भिंटायई ॥
 संसार जे भले लाई, सजो वक्त हो लगायो ।
 कन याद रथ सिन्धी सभु जंह भागु हो भलायो ॥
 विसरे नथे भि दिल खे....
 दिल जे सूरन न कडिहं याद खे सांढण न डिनो ।
 जा हली मस्त हवा, मूं तोखे सजण याद कयो ॥
 इनजो अरमान भि नाहे, कयो आ छो वर वाद ।
 दुख फक्त दिल मे आ, छो डेर सां वरवाद कयो ॥

कह सज्जन जे गम सतायो, दिल लग्गण जी छा चवा ।
 कह मुखे सिक मे रुलायो, दिल लुटण जी छा चवां ॥
 दिल लुटण जो को सबय, पुछजो न रव जे वास्ते ।
 याद ईदो सभु नजारो, दिल लुटण जी छा चवां ॥

जिदगीअ मे जख पाता, दौस्तन जे सग मे ।
 यार सवो मू न ज्ञातो, दिल लुटण जी छा चवा ॥
 छा बुधाया प्यार मे, मू त विजाई जिन्दगी ।
 याद उनजीअ आ सतायो, दिल लुटण जी छा चवा ॥

कारो कोट

कोथल केडो
गिठो - गिठो थी कूके !
कांव, कोथल पांगुर बाहिरां
कारो कोट पाए वरतो

पर अंदिरा
कांव ई रहियो
जे सहो वि
गिठो थी
रंगिजे हां,
त रागूस पखी
कोथल हुजनि हां
भोइ तराजो खेन खतम !

चरण

गरीब - दुखी हर - हंघि
हिक जहिड़ा
जे आहिनि ईश्वर जा पेर
सेवा इनहनि जी करणी आ

पेर छिसांदुसि
त सुजाणे सघांदुसि
ईश्वर खे ।
गूहूं या ऊचाई छिसण जे
चककर में गियुसि
त
भरमाई जी चेंदुसि ।

नालो	: महेश मेघराज मेनवाणी	जन्म : 28 नवम्बर 1953
अभियल विस्वा	: भाई एं भां, मधु, हिक संस्कृति गायन थी चैदी, धंहु, मुंदिनो पाळो आडे, नील वंठ, सोयानीन, पर्यावरण ऐ सुत	
इनाम	: केन्द्रीय हिन्दी निदेशालय, पर्यावरण वन मंत्रालय, एन.सी.आर. टी. ऐ स्मारक्य ऐ वस्त्याण मंत्रालय पुस्तकगर	
पेशो/नौकरी	: टेक्नीकल ऑफीसर आई.सी.ए.आर. में	
पत्तो	: 4/1, सी.आई.ए.ई. गवाटर्स, नवी बाग, बौरसिया रोड, भोपाल (भारत)	

- 1 तूं सूरनि में सौदाइ — तुहिन्जे दर्दनि मे गहिराई
प्यारु करे इल्जाम लगाइणु —
- 2 इहा त पहिन्जनि जी पहिन्जाई
लडियलु सिजु — पहिन्जे पाछे खां ।
तुहिन्जी दिलि आ — छो घबिराई ?
- 3 हेडो जगु ऐ भीड बि हेडी —
तुहिन्जे भागि अकेलाई

- 4 दर्द बुधाया कहिखे दिलि जा —
दुनिया आहे तमाशाई
- 5 सच-ईमान खे माना कहिडी —
जरि सा जोरु शनासाई
- 6 मौतु जिन्दगी अ जी आ मन्जिल —
'मांदे मन खे समझ न आई

"महक" जो छुड़वागु छन्दु बसि बाकी लागु

डूई ड़ाजो, थिए आजो, समाज जो—नियम जो निभाए
सोई धीअ परिणाए,

1. कान्हेन्ट में पढ़िहियलु आ— टयुशानि करे चढ़िहियलु आ
अंग्रेजीअ में हुशियार— हलायमि हजार
तुहिन्जो थिए नाठी— उन जी मस्वाड़
उन जी मस्वाड़ !— तुं पहिन्जी आहीं
बसि चालीह हजार
2. तुहिन्जी धीअ घर में ईन्दी — कमरो अकेलो रवणंदी
पलंग, सोफा, टी.वी.— रेफ्रीजरेटर कम आणीन्दी ।
रंधणे में भांडा बर्तन— कोप—प्लेट बि भजंदी
उन सभिनि जी मस्वाड़ — तु पहिन्जी आहीं
बसि पुगो वही हजार
3. तुहिन्जा ड़ोहिटा ड़ोहिटियूं — खराबु कंदा हंध हर बार
रान्दीका रान्दियूं घुरंदा — सामान घर जो भजंदा
संदनि सार संभार — पालण जो आज़ातु
तहिजी मस्वाड़ — तूं पहिन्जी आहीं
बसि चालीह हजार
4. बसि बाकी खर्चु थोरो—लागुनि जो ई त थीन्दो
सोनी साहि—कपिड़ो—तुहिन्जे धीअ जो शानु थीन्दो

नालो

छपियल किताब

इनाम

पेशो/नौकरी

पता

कुमारी जया पंजवाणी "महक"

-

-

-

द्वारा राधाकृष्ण लालवाणी 'राही'

राही एन्टरप्राइजेज, बैंक बडौदा के सामने

सुखेर घाटी, सुखेर, उदयपुर - 313001

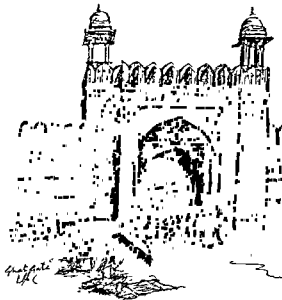
जन्म : 10 अप्रैल 1976

मुहिन्जे मन में लोभ नाहे—घर जी ई गालिह आहे
 मा धणो नथी घुरा—तू पहिन्जी आहीं
 खुद कजाई वीचारु

5. वाह अदी वाह ! बाकी थोरा लागु ।

जुणु त लिफियल दाग —

हिन सोदे सा भेण — कीअ मिलदां तोखे सेण
 कीअ मिलंदी राम खे सीता — सत्यवान खे सावित्री

6

जेका यमराज खेमजाए —सत्यवान खे बचाए

‘महक’ न मिलदी हिन सौदे सां

सिक न वधदी हिन सोदे सा

हिन सौदे सा मिलदई होटल जा बैरा—जेके खर्ची वठी खाराइन

मिलदई झेडा ऐ झगुडा— जेके वेरु ई वधाईन

जलन्दो पहिन्जो जीउ —सडंदी वेचारी धीउ

तुहिन्जी या मुहिन्जी — राडदी वेचारी धीउ

आहे मेलो मिठा— हिक घड़ी अधु घड़ी
घड़ी अ में मिलणु —गड़िजी खाइणु खिलणु,
आहे रसु भी घड़ी — आहे कसु भी घड़ी

(1)

घड़ी का पराओ थी पहिन्जों करे
घड़ी का थी पहिन्जो पराओ करे
घड़ी का सुखनि जी सींगारियल घड़ी
घड़ी का दुखनि जी दुखायल घड़ी
घड़ी पेट भरियल — बुखी का घड़ी
घड़ी रंजु काई—का राहत घड़ी

(2)

घड़ी घोट घोड़ीअ सींगारे हले
घड़ी चड़नि कुलहनि ते चाड़हे हले
घड़ी ई हलाए बिहारे घड़ी
घड़ी ई खीकारे—धिकारे घड़ी
घड़ी जे सच्ची—सभि महरत सच्चा
कच्चा वाइदा जे कची थिए घड़ी

(3)

संगति डिए सुठी— सा सदोरी घड़ी
कुसंगति दिए सा निदोरी घड़ी
घड़ी मनु का ठारे— का साड़े घड़ी
घड़ी पटि केराए — का चाड़हे घड़ी
घड़ी थिए सिधी — थियनि सभई कम सिधा

घड़ी जा डिन्नी — सा डुर्गीदी घड़ी

(4)

घड़ी जेका सत्संग में धारींदे तूं
गुरुअ जे संगति में गुजारीन्दे तूं
घड़ी में ई सत्गुर जो दीदार थिए
वचन वाणी दुख में — थो आदरु थिए
अजाई ने 'राही' विजाइजि घड़ी
सफल करि घड़ी — करि सुहेली घड़ी

नालो	: राधाकृष्ण लालबाणी 'राही'	जन्म :
छपियल किताब	: सद्गुरु सुद्धिका, सिन्धी गीत, कुंज जो विश्वास, सिन्धी कहाणियूं, सिन्धी भगति, सिन्धी भगति जो इतिहास हूंग हिए में, सिन्धी गीतनि जो गुलदस्तो	
इनाम	: सिन्धी भगति ते राजस्थान सिन्धी अकादमीअ पारा सर्वोच्च साहित्य सम्मान "सामी पुरस्कार"	
पेशो/नौकरी	: रिटायर्ड ऑफीसर	
पती	: राही एन्टरप्राइजेज, बैंक ऑफ बड़ौदा के सामने, सुखेर घाटी, सुखेर, उदयपुर (राज.)	

नेता दोस्त — कवि दोस्त खे चयो
 मिली करे हिक सस्था खोलियू ।
 तू कवि आंहीं — मां नेता आहियां
 महीने में हिक — अध बैठक कदासी ॥
 जहिमें तुहिजी कविता रखदांसी
 मुंहिजी नेतागिरी बि इएं हलंदी ।
 कवि इन्कार क्यो, नेता खफा थियो,
 नेता संस्था खोली ऐ पाण सदर थियो ।
 अखबार मे फोटो छपाये नेता खे हर्ष थियो,
 पर संस्था जा कम कीअ हलन ?
 सदर सिन्धी बि पूरी कान जाणे
 पर "शाह जो रसालो" पियो खणी घुमे ॥
 सदारत जे बुखार सां पीडित नेता,
 हमेशा कवि जी बुराई कन्दो रहियो ।
 हिक डीहं पहिजपाई ते अची वियो,
 कवि गाइ वागुंर सिधो
 नेता खे दोस्त समझी खीर पियारींदो रहियो,
 नेता कवि खे अहिडो डुन्गु हयो ।
 कवि हमेशा हमेशा लाइ
 समाज जी गतिविधुयन मां खतम थी वियो ।

नालो

छपियल किताय

इनाम

पेशो/नौकरी

पतो

अशोक मंगलाणी

-

स्टेट बैंक ऑफ बीकानेर एण्ड जयपुर जी टिपाही पत्रिका "साप्ती" में छपियल कविता
 ते ईनाम एं कविताकनि ते बिर बि इनाम मिलिया आहिनि

स्टेट बैंक ऑफ बीकानेर एण्ड जयपुर, ब्यावर में विशेष सहायक जे पद ते

प्लोट नं 278, यू आई टी कॉलोनी,

अजय नगर, अजमेर

जन्म 22 जुलाई 1954

न कयो एड़ी तारीफ सिन्ध जी
 मूखे सिक थिये थी डिसण जी,
 उते वापिस हलण जी, मिट्टी खे चुमण जी,
 हिजन वडुनि जे अझन खे डिसण जी ।
 मालिक मुंहिजी मुराद पूरी कंजा,
 सिक सच्ची आहे पियो सपना डिसां ।

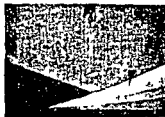

अहिडा सिन्ध जा नजारा डिसी,
 सुठी सिन्ध, सुहणा माण्हूं, मिठी बोली ।
 सपना दिसी दिसी सिक वधी, सिन्ध खपे जरूर खपे,
 प्यार सां मिली त ठीक, न त लड़ी वंठदासी ।
 तडुहिं बि न मिली त....
 मालिक अगिएं जन्म में सिन्ध में जन्म डिजां,
 भले ही मोमिन हुंजा पर सिन्ध में हुंजा ।

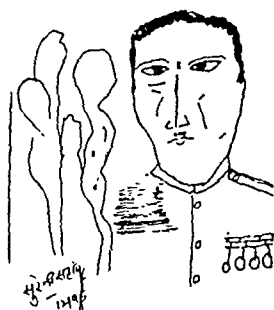
साखी.— चाह मंझा मा आयुस दाता तुहिजे द्वार
 बाझ कजेह तू बाझारा वनि जी तू भरतार
 दया करे डे दान मू ओ जर्गी जगपाल
 आश रखी तो दर आयुस ओ मुहिजा नगपाल ।
 भजन — अचो अचो असी गायूं, गुण लाल उड्डेरे जा
 मुहिजे श्याम घुगेडे जा, अचो अचो .

- 1 दिल सचीअ सां जेको गाए, लालण उनखे पार लगाए
 समनी जा थो कारज सवारे, सतगुर मुहिजो अहिडो आए
 तैखे असी रिझायू
 अचो अचो
- 2 जिन्दपीर दाता जुगा जुग आहे, वरण अवतार जहिजो नालो आहे
 कडिह पले खे कडिह घोडे खे, सुवारी पहिजी पियो बनाए
 असी नीहं लालण सा लायुं
 अचो अचो
- 3 भखण मिसरी फोटा मिलाए, लालण खे वेही भोग लगाए
 सुखे सेसा यु वरताए, चन्दो —चन्दो वही उनखे ध्यौयू
 कन्दो लाल भलायू
 अचो अचो .

सभ हन्ध मिले थो फकति सुझाउ,
कंहिजो कंहिखे नाहे कहिकाउ
उथंदे विहंदे सोच अन्दर में
निकतो न को हलु ऐं ठाहु
मोको मिलियो हो हल कढण जो
कोन थियो को उनजो उपाउ

कीन कढियो कंहि कष्टन मां
अन्दर में हो गहरो घाउ
पुछूं न कंहिखा चंऊ पाणखे
असां रूगो खाऊँ पिया गाहु
हिनखे हुनखे जंहिखे भायूं ।
डेखारे थो पंहिजो ताउ
डेई घाव बदहाल करे वयो
जंहिजो - जंहिजो खंयों सुझाउ
जिनिजा पंहिजा घर भरयल हुवा
से कीअ कनि हां मूंसा ठाहु

नालो	:	दयाल गोकलानी	जन्म 3 मई 1958
छपियल किताब	:	कचड़ो कदम शही थियण जी तैयारीअ में	
इनाम	:	-	
पेशो/नौकरी	:	सरकारी नौकरी (जल संसाधन विभाग, भोपाल में हिन्दी स्टेनोग्राफर)	
पतो	:	एच. वार्ड-37/16, बैरागढ़-30	

आहे प्रेम जी महिमा महान ।
 प्रेम जे वस में सारो जहान ॥
 कण-कण में जो आहे समायतु ।
 सो प्रेम सा प्रगटु थिए भगवान ॥
 प्रेम जी मिठिडी बंसी वजायूं ।
 विझू मुर्दनि मे नई जान ॥
 पर्वत, जगल प्रेम सां गूंजनि ।
 महल कुटीअ में प्रेम जी तान ॥
 प्रेम सां शेरनि खे बधिजे थो ।
 प्रेम जे वसि थियनि था हैवान ॥
 प्रेम पथर खे पिघलाए थो ।
 करे लोह खे मेणु समान ॥
 प्रेम सा गोपियुनि कृष्णु नचायो ।
 इहो भागवत जो आहे ज्ञान ॥
 प्रेम प्रभू आ, प्रभू प्रेम आ ।
 इहो वेदनि जो फरमान ॥
 अखुटु खजानो प्रेम जो धनु आ ।
 छो झटि समझी ना नादान ॥
 "नानिकु-साई" प्रेम सा बोले ।
 कयो नितु प्रेम जो अमृत-पान ॥

नालो

छपियल किताब

इनाम

पेशी/नौकरी

पदो

नानकदास

छपिजण जी प्रक्रिया में आहे

भारतीय सिन्धु सभा पारा, विश्वामित्र दासदाजी पारा, सेना स्तम्भ अध्यक्ष पद,
 ग्यालियर विकास समितिअ पारा र्हे विर वि घनई इनाम मिललिर आहिर्नि

प्रधानाध्यापक

द्वारा डॉ अशोक बत्रिया, भाऊ का बाजार, लखन

ग्यालियर (मध्यप्रदेश)

जन्म 1 जनवरी 1942

जागो सिंधु जा सिंधी वीर ।
 पहिंजो पाण खे सजाणो बलवीर ॥
 संत कंवर ऐं हेमूं कालाणी
 थिया सिंधु में केई वीर ॥
 वीरनि जे पेरनि जूं निशानियूं ।
 वठी हलंदो हलु तूं वीर ॥
 केरु हुआ सीं केरु बणियासीं ।
 हाणे बणिजो ओहड़ा वीर ॥

सिंधु में सिंधी जुल्म सहनि था ।
 उथु करि कुछ सिंधी-वीर ॥
 पाण जगो सरकारि जगायो ।
 करियो दूरि सिंधिनि जी पीर ॥
 सिंधु जा शेर बहादुर जागो ।
 बदलियो सिंधुड़ीअ जी तकदीर ॥
 "नानिकु सांई" सोज में बोले ।
 करि सिंध-मुक्ति सिंधी वीर ॥

मौसम बदलजी रहियो आहे
 न डिठो झिरकीअ खे
 कहिंजो घर उजाडिदे पर
 माणुहुं हर हिक जो घर उजाडे रहियो आहे
 मौसम बदलजी रहियो आहे. . ।
 नारी शक्ति आ,
 कदहि बुधो हो असां,
 पर अमानुषता जो ताडवं,
 चौराहे ते हली रहियो आहे
 मौसम बदलजी रहियो आहे. ।
 अहिंसा जो पाठ पढायो हो
 कदहिं वापुअ,
 पर हिअंर हर हिक घर मा
 कहिजो लहूँ निकरी रहियो आहे
 मौसम बदलजी रहियो आहे... ।
 दुल्हन ही दहेज आ
 कदहिं बुधो हो असां,
 पर दुल्हन ही हिअर
 जिन्दा जली रही आहे
 मौसम बदलजी रहियो आहे. . ।
 सच्चाइअ जा पैर कटजी विया आहिन,
 अन्यायी हथनि सां,
 ईमानदारीअ खे दिसो भ्रष्टाचार
 कुचले रहियो आहे

मौसम बदलजी वियो आहे .. ।
 (5) पहिजा ही तीर हणी
 कनि था जखमी
 वफा जो डिसो जनाजो
 निकरी रहियो आहे,
 मौसम बदलजी रहियो आहे... ।

(6) विश्वास कयू असा कहि
 कहि ते
 हित बि हर हिक पल मे
 जगु बदलजी रहियो आहे
 मौसम बदलजी रहियो आहे... ।

नालो
 छपियल किताब
 इनाम

पेशो/नौकरी
 पत्तो

श्रीमती रेनु जनकनी

सिन्धी साहित्य अकादमी भवन नगर

सिन्धी पब्लिकेशन मैनर पर

सिन्धी ग्रन्थि स्थलिन लाला मे सिन्धी पब्लिकेशन नगर

शिक्षिका साधु बनारस न्यूज बैंगलूर

एक-10 एन डी नगर दिल्ली नगर, दिल्ली-110001

जन्म 20 सितम्बर 1974

(1)

छुट्टी आई छुट्टी आई
नानाणे मां चिट्ठी आई
बारो थ्यो सभु जल्दी त्यारु
अची मनायो आरतवार
मामी अ भी आ लघी सम्भार
वाह वाह आयो आरतवार

(2)

वाह वाह आयो आरतवार
वाह वाह आयो आरतवार
मां भी वेन्दुसु घुमण बाजार
जल्दु करे मामीअ खे तियार
सैर करण लाइ बम्बई खार
वाह वाह आयो आरतवार

(3)

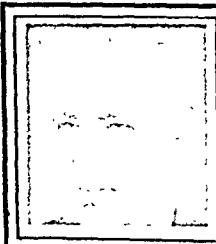
नवां नवां मां कपिड़ा पाए
ईदुसु पहिंजी वैग भराए
कोलावा में आ हलवाई
वठन्दुसु तहिंखा खूव मिठाई
वर्फी, माओ, रसु मलाई
खुश थींदुसु मां हल्को खाई
खूव घुमा खणीं मोटर कार
वाह वाह आयो आरतवार

(4)

चर्च गेट मां कुझु रांदीका
पिस्टल वठन्दुसु ठा, ठा, ठा
वठन्दुसु हिक गादीअ जी सीटी
पहुची वेन्दुसु जल्दी वी.टी.
वठां उतां मां किशमिश काजू
खाईन्दा उहे बन्टी, लाजू
घुमी अचां मां इन्डिया द्वार
वाह वाह आयो आरतवार

(5)

जडुहिं उतां मां मोटी ईन्दुसु
सभिनी सां अची खुशि थी मिलन्दुसु
पांणी पिअंदुसु, साहु पटीन्दुसु
टोलु विरहाए सभिनी खे डींदुसु
बुशर्ट बब्बूअ खे, मैकसी मम्मीअ खे
पापा खे हिकु टोपिलो डीन्दुसु
"नीगर" मां आहिंया दिलदारु
वाह वाह आयो आरतवार

नालो

छपियल किताब

इनाम

पेशो/नौकरी

पतो

रमेश नारवानी "नीगर"

रंग जुदा-जुदा

रु. 6000/- किताबी छपाइन जी मदद

गवर्नमेन्ट कॉलेज, अजमेर

104, विवेकानन्द कॉलोनी,

अजय नगर, अजमेर

जन्म : 4 फरवरी 1954

(1) सिन्धी वतनु घोरे हलया आया,
चयणु के डो न सवलो आ ।
पर जिनते सभु गुजरियो, तिन जो हालु
समझणु के डो न मुश्किल आ ।
वतन खे छडीदे दिलियू रतु रुनियू हन्दि यू
नेणन नीर जा समुड वहाया हन्दा ।
(2) हली हली वरी प्यारे वतन दे मुडिया हन्दा,
जित सन्दन पुश्तयू पनपियू, उन जमी खे छडीदे,
पेर किय न जमी सा बिपकिया हन्दा ?
से त खुपजी विया हन्दा
नेणन नीर जा समुड वहाया हन्दा ।
मिठयू माडियू, आस भरा ओसीडा
सावा उहे खेत ऐ प्यारा पखीअडा
किय न याद आया हन्दा ?
से त सभु याद आया हन्दा
नेणन नीर जा समुड वहाया हन्दा ।
(3) सिन्धुअ जी लहरुन खे ऐ
सखर जे साध बेले खे छडीदे
केदो न हू रुना हन्दा ?
हू त रतु रुना हन्दा
नेणन नीर जा समुड वहाया हन्दा ।
(4) पर उन्हनि जे मथा हुई जिम्मेवारी
पुरिखन जी लगायल वल खे परवान चढाहिण जी
साहित्य ऐ सस्कृतिअ सा गदु
पहजीअ जातीअ खे बचाइणा जी
भरयाऊ कीन की झोली

खणी पहजी फकत बोली
हू पहजीअ सरजमीं खां जुदा थिया हन्दा
नेणन नीर जा समुड-वहाया हन्दा
(5) लगायण पहजियुन वल्युन खे
कहं महफूज थां ते
गोरा मन ऐ गोरा पेर खणी
हू विख-विख वधया हन्दा
हू किय न रुना हन्दा
नेणन नीर जा समुड वहाया हन्दा ।

(6) दिलियू तिनजूं त अजु बि रुअन्दियू हन्दि यू
जडूँ पहिजयू पायण लाय तडफन्दयू हन्दि यू
असीं अजु जे आहियू त उन्हनि जे बदीलत आहियू
जिनखे फख्र सा असा दोही पिया ठाहयू

नालो
छपियल किताब
इनाम
पेशो/नौकरी
पतो

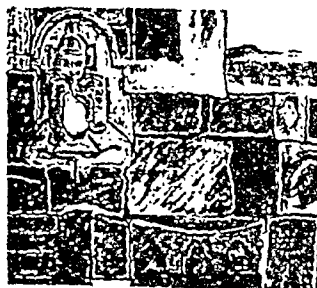
श्रीमती सती खिलनाणी

-
-
गृहणी
के जी 1/57, चिकारपुरी, नई दिल्ली

जन्म 13 अप्रैल 1942

जय जय जय जय भारत माता
तोतां सिर कुरबान
तोतां सिर कुरबान
ओ माता
घोरियां तोतां जान
ओ जीजल
घोरियां तोतां जान
जय जय जय जय भारत माता.....
सिन्धुड़ीअ जो रतु रगुनि में,
झाहिर जी सन्तान
सूर्य-परमाल भेनर मुंहिजूं
हेमूं भाउ महान्
जोधियूं जौहर ज्वाला वारियूं
शहीद सिन्ध जी शान
सिन्धी, शहीद हिन्द जी शान
जय जय जय जय भारत माता.....
पंजाह साल पघर वहायो
पिनण खां इनकार
शरणार्थीअ जो नालो मिटायो
पुरुषार्थी पहिचान्
परमार्थ जो पाठ पढ़ायो
जसलोक आ मिसाल
सिन्धी, जनसेवी सन्तान
जय जय जय जय भारत माता.....

बरपट में बाजार बणायो
कालोनियूं आलीशान
वापार में वारो बजायो
जगत में गुणगान
इंडस बैंक नालो कमायो
लछमीअ जो वरदान
सिन्धी, देस खे कनि धनवान
जय जय जय जय भारत माता.....
कंवर-टेऊराम सन्त शिरोमणी
जोगी लीलाशाह
ब्रह्मकुमारी प्रकाशमणि
त्यागी हिरदाराम
आसाराम-जश्न वासवाणी
वेदनि जा विद्वान
सिन्धी, सभई धर्म समान
जय जय जय जय भारत माता.....
जंग में सिन्धयुनि सीस चढ़ायो
झिनो, बदलानीअ बलिदान
प्रेम जंगी जहाज उड़ायो
अडो, दुश्मन जो शमशान
नेवीअ में टहिलियाणी अगिरो
सूरमनि जी सन्तान
सिन्धी, हिन्द जी वीर सन्तान
जय जय जय जय भारत माता.....

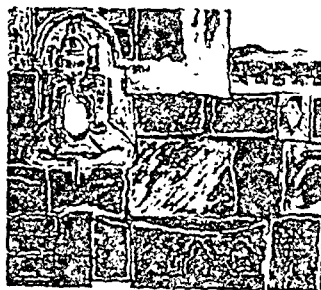
हेडा अगवान एं मुखी
पोई वि दुनिया दुखी
चापलूस पैच सुखी
सच्चा सलाहकार दुखी ! हेडा...
बुदा बारडा बाडाइनि
डिंगा डादा डहकाइनि
चाचा मामा मुस्काइनि
दयावान दिलबर दुखी ! हेडा ...
निंधडका नंगा निहारिनि
विधवाऊ बल बाझाइनि

फोरु फल फुल फवाइनि
हैवान शैतान सुखी ! हेडा.
पहुतल पखरु पाइनि
मालदार माणा माणिनि
सुजातल सम्मान पाइनि
सचनि सां रीत रुखी ! हेडा ..
जलसे मे जोत जागाइनि
वाट ते वेदे विसाइ
सागि नया शीशा संवारे
मूरत मटाइनि मुखी ! पोइबि.....

जय जय जय जय भारत माता
तोतां सिर कुरबान
तोतां सिर कुरबान
ओ माता
घोरियां तोतां जान
ओ जीजल
घोरियां तोतां जान
जय जय जय जय भारत माता.....
सिन्धुड़ीअ जो रतु रगुनि में,
झाहिर जी सन्तान
सूर्य-परमाल भेनर मुंहिजू
हेमूं भाउ महान्
जोधियूं जौहर ज्वाला वारियूं
शहीद सिन्ध जी शान
सिन्धी, शहीद हिन्द जी शान
जय जय जय जय भारत माता.....
पंजाह साल पघर वहायो
पिनण खां इनकार
शरणार्थीअ जो नालो मिटायो
पुरुषार्थी पहिचान्
परमार्थ जो पाठ पढ़ायो
जसलोक आ मिसाल
सिन्धी, जनसेवी सन्तान
जय जय जय जय भारत माता.....

बरपट में बाजार वणायो
कालोनियूं आलीशान
वापार में वारो वजायो
जगत में गुणगान
इंडस बैंक नालो कमायो
लछमीअ जो वरदान
सिन्धी, देस खे कनि धनवान
जय जय जय जय भारत माता.....
कंवर-टेऊराम सन्त शिरोमणी
जोगी लीलाशाह
ब्रह्मकुमारी प्रकाशमणि
त्यागी हिरदाराम
आसाराम-जश्न वासवाणी
वेदनि जा विद्वान
सिन्धी, सभई धर्म समान
जय जय जय जय भारत माता.....
जंग में सिन्धयुनि सीस चढ़ायो
झिनो, बदलानीअ बलिदान
प्रेम जंगी जहाज़ उड़ायो
अडो, दुश्मन जो शमशान
नेवीअ में टहिलियाणी अगिरो
सूरमनि जी सन्तान
सिन्धी, हिन्द जी वीर सन्तान
जय जय जय जय भारत माता.....

हेडा अगवान एं मुखी
पोई बि दुनिया दुखी
चापलूस पैच सुखी
सच्चा सलाहकार दुखी ! हेडा.....
बुढा बारडा बाडाइनि
डिंगा डाढा डुहकाइनि
चाचा मामा मुस्काइनि
दयावान दिलवर दुखी ! हेडा
निंधडका नंगा निहारिनि
विधवांऊ वल वाझाइनि

फोरु फल फुल फयाइनि
हेवान शैतान सुखी । हेडा...
पहुतल पखरं पाइनि
मालदार माणा माणिनि
सुजातल सम्मान पाइनि
सघनि सां रीत रुखी । हेडा ...
जलसे मे जोत जागाइनि
वाट ते वेदे विसाइ
साणि नया शीशा सवारे
मूरत मटाइनि मुखी । पोइबि

आशीष

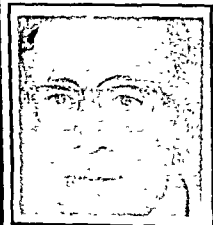
"हे परमेश्वर — प्यारा !
उथु ! अख्यू खोलि
तुहिंजे बुक में
निर्मल जलु विधो आहे
उन खे ग्रहणु करि"
हे प्रभु !

तव्हों जी अमृत जलधारा
अर्पणु करण सों
समूरा दुख मिटी वया ।
पन बि नचण लग्ना
कोयलि बि गाइण लग्नी
गुलन में खुशबू अचण लग्नी
अहिङ्गी कृपा कीअ कयव ?
मूँ त छडो
दीन—हीन हालत में
पाणी जो अर्घु डिनो ।

सच्चो इंसान

वेईमानी जी वाहि वारे
अत्याचारी तन खे —
शराफत जो चोलो पाये
बे इंसाफी जो निण्ड्र कढी
गुरीवीअ खे गिरवी रखी
रिश्वत जो ढिढु भरे
माया जो पेटु कढी
सुजाणप जो सुजो थी
कन हून्दे बोडो थी
नकु बोडे
खोपो खोड
इंसानियत जी टोपी पाये
राजनीति जी खट पथारे
मेम्बरी जा पदक पाये
चिचड़ वॉगुरु चिम्बड़ी पयी
बट्टी थी
मुछन ते वटु डेई
आखिर में कर्म कुटे
सड्डाये थो सुल्तान
मां सच्चो इंसान

नालो	:	गोपीचन्दर सिन्धी "रामेजा"	जन्म : 1 जनवरी 1942
छपियल किताब	:	-	
इनाम	:	उदयपुर विश्वविद्यालय युवा समारोह पारां, राजस्थान पाठ्यपुस्तक मण्डल पारां, स्वाधीनता दिवस समारोह एं गिए घणई इनाम मिलिया आहिनि	
पेशो/नौकरी	:	लेखन कार्य/सेवानिवृत्त अध्यापक	
पतो	:	14, आश्रय कोठी बाग, भट्ट जी की बाड़ी, उदयपुर - 1	

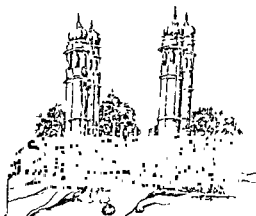
हिकु नमस्कार

हे प्राणेश्वर !
हिकडे ही नमस्कार मे
तव्हों जे चरणन मे हीउ
समूरो शरीरु
जलु भरियल ककरन वाँगुरु
तव्हों जी चाउठि ते झुकी वयो ।
हिकडे ही नमस्कार मे

मुहिजा समूरा गीत
एकान्त खामोशी मे
पूरा थी वया ।
हिकडे ही नमस्कार मे
युगन खों हल्यल यात्रा
तव्हों ताई पूरी थी ।
हिकडे ही नमस्कार मे
तव्हों जे गुझारत जी
जाण मिली ।
हिकडे ही नमस्कार मे
सत्-चित्-आनन्द जो
ज्ञान रुपी सन्हीहडो मिल्यो ।

सूखड़ी

हे प्रभु !
अनन्त गुण-सागर ।
रोज-रोज, पल-पल
अण-खुट सूखडयूं
विराहे रहया आहियो ।
उन्हनि मां मूखे
लप भरियल

हासिल थियन थ्यूं ।
त्वहों जी हीअ कृपा
युग-युगन खा हली रही आहे ।
वठण वारो थकिजे
जगतु अत्रा खाली आहे
भरीन्दा रहो

नालो
छपियल शिताब
इनाम
पेशो/नौकरी
पलो

गोपीचन्द सित्ठी "रामेजा"

-

उदयपुर विश्वविद्यालय दुन सन १९६६ पासरा राजस्थान पाठ्यपुस्तक मन्त्रालय
स्वाधीनता दिवस सन १९६६ रै दिने पणई इनाम मिलिया आहिनि
लेखन कार्य/सेन-विद्वान अन्वयक
१४ अक्षय सन १९६६ रै मस्ट जी बी बाही,
उदयपुर - १

जन्म १ जनवरी १९४२

रत्न कर्मवीर टेकचंदाणी

चौरस्तनि ते लगल पोस्टर ई,
मुंहिजी कविता आहे ।
सुखनि—डुखनि जो घिटु चिटीदा
चौरस्तनि जा पोस्टर
कारनि गाढनि अखरनि में
सिंगारियल
पैदाकयल
'नएं दौर जा नवां पाछा
घिटयुनि—घिटयुनि जें कुंड कुरिछ में पढतल
घाटी काराणि,
पोस्टर खे डिरी
हर शख्स में भर्जे थी
नफरत जी गर्मी ।
अखर, अखरनि सां
लफजु, लवजनि सां
टकिरि जी
वहनि था पोस्टर
नएं दौर जा नवां पैगम्बर ।
उघाड़ा, चंबुड़ियल नर ऐं नारियूं
जिस्मुनि जे लाहीअ सां गड्डु
पोशाकुनि जो कदु ।
शराबी अखियूं,
बिल्यु किल्मुनि जे अंदरि
जुंघुनि जो टंगुनि सां टकरार
नारी, जमाने जो शिकार ।
ओचितो,
मटिजनि था पोस्टर

उभिरे थी हिक नई तस्वीर
मजहबी रंगुनि सां सीगारियल
बुधाए थी
मुख्तलिक डाढ़ियुनि जो मजहब
मथी डाढ़ियुनि जो मजहब
हेठी डाढ़ियुनि जो मजहब
पटिके वारी डाढ़ीअ जो मजहब
ऐं गैर पटिके वारी डाढ़ीअ जो मजहब ।
पोस्टरनि खे डिरी
भड़िके थो दंगो,
फसादु
ऐं भुलजी वजनि था
सभई
त हर शिकिल जो आहे माण्डु
तडहिं ओचितो
बंदूक जी गोलीअ सां
मरी वजे थो
उहो शख्सु,
उहो माण्डू
जंहिं ताउम्र कंहिं सां झेड़ो कोन कयो हो
ऐं यतीम थी वजनि था संदसि बुर
वेचारा,
बेसहारा,
ऐं लही अचनि था
सड़कुनि ते
पिनण वास्ते ।
तडहि वजन्दो आ सरकारी तूतारो

ऐ निरहाईन्दो आ, उन नीगरनि खे
 कुझु ग्रेड जा दुकर
 पाटल लट्टा
 अनाथ बरनि खे
 पंगती सेबा जे नाले में ।
 ऐं ऐवज मे
 लगाईदो आहे

गुण्डे, मवाली ऐं ठाकुर जे
 नाणे जो कमाल
 शेहरत सां मालामाल
 कूडी वेदना
 कूडो दर्दु
 पोस्टर जे असर हेठि
 बणिजे थो

नीगरनि खा
 चौरस्तनि ते
 नए दौर जा नवा पोस्टर
 इनहेनि
 मजहबी फसादनि
 दगन
 जे प्रतिशेध जे नाले ते
 उमिरे थे
 ओचितो,
 राति जी कारहि में
 नओ पोस्टर
 नओ चेहरो

जनता जो हमदर्दु ।
 वेदना जो मरियल
 हिन रूप खे
 याइछो थी
 डिसे थो
 हर शख्सु,
 चौरस्तनि ते
 चिपकियल
 पोस्टर रुपी आइने मे
 नए दौर जो नझो अक्सु,
 नए दौर जो नओ अक्सु ।

कहाणियूं

टुटल जंजीर

रमेश कुमार रंगाणी

मां

पहिजे चाहि जे रेस्टोरेंट जे दर खां बाहिरि बाजारि जी अचु वज दिसी पहिजी दिलि बिन्दुराए रहियो हुसु ऐ दुकान जे अन्दरि कमु कन्दड " छोकरनि" जो आवाजु अची रहियो हो "बाबा" पंज रुपया पंजाह पैसा, उनखां पाइ टे रुपया पंजाह पैसा, हिन साहिव खां अठ रुपया ऐ बिये पासे हिकु निहायति बुढो शक्सु जंहिजे चेहरे ते झुरीयूं साफु नजर अची रही हुयूं, अखियुनि ते थुले शीशे वारी ऐनक पातल, सभिनी ग्राहकनि खां आवाज जे हिसाब सां पैसा वठी रोकडि वारी पेटीअ मे विज्ञन्दो पियो वजे ऐ मां बाहिर जी रौनक जा मजा माणे रहियो हुसु !

तहां शायदि सोचे रहिया हून्दा त अन्दर गदीअ वारी कुर्सीअ ते वेठलु ही वुजुर्ग शक्सु " बाबा" मुहिंजो पीठ आहे, न.. बिल्कुल, न.. न त ही मुहिंजो पीठ आहे ऐ न ई मुहिंजो कोई परे जो माइदु, सचु गाल त इहा आहे, हिनसा मुहिंजो को रतु जो रिश्तो बि काने ।

'बाबा' सां मुहिंजी पहिरी मुलाकात अजीयो-गरीबि हालतुनि मे थी हुई । जंहि कुर्सीअ ते अजु हू वेठो आ तदहिं मां वेठो हुसु, राति जा अटिकल दह लगा हून्दा,सीअनि जो जिन्तु चवाईन्दड जनवरी अ जो महिनो पहिजे बिये हफते में ऐ सीउ पहिंजे जोभन मे हली रहियो हो । दुकानु

मेनि रोड ते हुअण सबबु ओदी महिल ताई बि हिकु व ग्रिहाक दुकान ते वेठा हुआ ऐ 'छोकरा' मोकल करण जी तैयारी मे हुआ, मां बि रोकडि वारी पेटीअ मां मुरादी गुणे रहियो हुसु तहिं महिल ही हिकु दाढो सन्हो बुढो माणू जंहिजी धोती चैन पंजनि हन्दा फाटल हुई, सन्दसि खमीस जी हालत बि इनखां कुझु घटि कान हुई । अखियुनि ते ऐनक पातल, थोडी बधियल अच्छी दाढी इहे पई लगे जणु हुनजे मुंहं ते कहि अच्छा कण्डा चिमिबडाए छडिया हुजनि । एहिडे सीअ मे हुनजे जिस्म ते रुगो हिक सन्ही खमीस ऐ धोती, सा बि घणनि हन्दा फाटल, तहिंखा सावाइ हुनंजे जिस्म ते को बि गरमु कपडो न हुअण सबबु सीअ खा हू इहे कम्ची रहियो हो जणु तेज हवा जे वहकिरे सबबु को पनु लुदी रहियो हुजे, लगे पियो त इझो किरियो अहिडे मे बि हु हथ जोडीन्दे अटिकी अटिकी हिन्दीअ मे कमु दियण लाइ वेनती करे रहियो हो । इनते मां सन्दसि मथे खा पेरनि ताई घिटी तरह निहारे दिठो ऐं सोचियुमु त ही पकलु अम्बु टारीअ तां किरण वारी थो लगे भला ही कमु छा कन्दो, हुनजी हालत दिसी मुखे दया अची बई मा हिक छोकरे खे चांहि दियण जो इशारो कयो, जदहि हु छोकरो वुजुर्ग खे चांहि दियण वजण लगे त हुन मना कन्दे दकन्दडि आवाज मे हिन्दीअ में ही चयो, " नही...—

नालो
छपियल किलाब
इनाम
पेशो/नौकरी
पतो

रमेश कुमार रंगाणी
जहंजी दुहु तरिजे बाघडो
-
ए जी अरिफ मे अरिफ
1/93 मल्लिक नगर
जयपुर

जन्म 25 जून 1948

भिखारी नहींहूँ.....काम.....हो.....तो.....दीजिये,
भीख.....नहीं लूंगा, क्या हुआ.....जो चार दिन से अन्न
का एक दाना भी मुँह.....में नहीं.....डाला। पोइ वरी
हीँउमां साहुखणी हिम्मथ गड्डू करे अगे ते चयाई"मैं
स्वाभिमानी सिन्धी कोमका एक....शक्स.....हूँ....
भीख में मिली.....चाय.....के बजाय.....भूख से.....मरना
ज्यादा पसन्द.....करूँगा।

हुन जईफ सिन्धी बुजुर्ग जी खुददारी दिसी
मां पाणते नाजु करे रहियो हुसु त मां बि हिकु सिन्धी
आहियां ऐं असांजी सिन्धी कौम केतरी न पुरुषार्थी
आहे जो भिख्या जी हिक चांहि पीअण खां भुख में
मरणु वधीक बेहतर थो समुझे । मां दाउंसि निहारे
अचरज ऐं खुशीअ विचा चयो, " ओ.....ओ.....त चइबो
तक्हां सिन्धी आहियो। कन्ध सां हा कन्दे हुन
गिड़गिड़ाईन्दे सिन्धीअ में चयो" दिसो मां चैन
खां कमु घुरण लाई.....दरु...दरु...भिटिकन्दो
रहियो आहियां । मूं जइफ.....बुदढे ते.....रहमु खाई....
भिखिया त दियनि पिया ,पर कमु दियण...जी
कोशा...को.....बि कान....पियो करे ।

हुन बुजुर्ग जी गालि मुहिंजी दिल खे धोडे
छदियो, सघुपचु त हुन जी गाल में वजनु हो मां
अजां कुझु चवां हू लगभग रोईन्दे चवण लगो" हाण
मां....थकजी पियो आहियां, जे त्वहां वटि बि कमु न
मिलियो त शाईद मां भुख ऐं सीअ में मरी वेन्दुसि....
या वरी

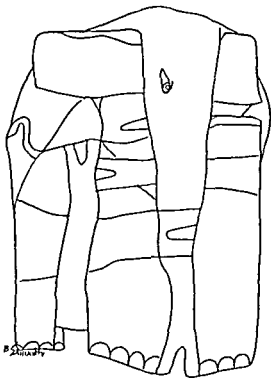
आखरी अखर हुन शाइदि जाणी वाणी छदे
दिना मां बि हुनजी गाल जी तह जो मतलबु
समुझइन्दे चयो "त्वहो पाण ही बुधायो त कहिंडो
कमु करे संघन्दा?" इहो बुधी जणु हुनमें साहु पइजी
वियो ऐं झटि जवाबु दिनाई,"मां..मां" पोइ हेठि
पियल वासंणनि दांह दिसी बिना बीठे चयो कोप
पिलेंदू धोई थो संघा,गिराकनि खे चांहिएं बियो
सौदो थो दुई संघा।" मां हुनजे जज़्बे सां मुत्तासिर
थियुसि पोइ मूं खेसि चयो पहिरो अक्हां चांहि त
पीयो । तहिंते हुन जवाबु दिनो अवलि कमु पोई

चांहि । हुनजो पक्को इरादो दिसी मूं खेसि हेठि
पियल बॉसण सफा करण लाइ चयो। हू तुरंत ही
कम में जम्मी वियो ऐं एतिरो त तकड़ो कमु करे
रहियो हो जणु सन्दसि बेजानि जिस्म में नई फुर्ती
अची वेई हुजे ऐं थोड़ी ई देर में समु बासण मले धोई
चमकाए छड़िया, इन विच में मां छोकरे खे कुझु
पैसा दुई रोटी वठण लाइ मोकिले छदियो, हुन
बुजुर्ग कमु पूरो करे मूं दांह निहारीन्दे चयाई, "बियो
को कमु" ।

मूं खेसि सड्डु करे बैच ते विहण लाइ चयो
ऐं अगियां हिक गर्म चांहि रखी जेका हुन बिना कै
हुज्जत जे पी छडी, इनसा हुनजे जिस्म में कुझु
गरमी पहुंचती त हुनजो दिकिणी घटि थी ऐतरे में
छोकरो रोटी वठी आयो, मां अखबार में वेदियल
रोटिनि ऐं पोलीथिनि जी थेलीअ मां भाजी कढी
प्लेट में हुनजे अगियां रखी ऐं खेसि खाइण लाइ
चयो पर हुन रोटी खाइण खां इन्कार कन्दे चयो त
उन डींह हुन रूगो चांहि जेतरो ही कमु कयो हो ।
मुहिंजी दादियूं मिनथुनि खां पोइ जदहिं मूं हुनखे
इहो दिलासो दियरियो त अगले दीहं, दीह जी
मजुरीअ मां इन रोटीअ जा पैसा कटीन्दुसि तदहिं
को हुन उहा रोटी खादी ।

रोटी खाइण खां पोई दुकानु बन्दि कन्दे मूं
हुनखे अगिले दीहु कम ते अचण लाइचयो तहिंते
हिकु दफो बरी मूदां निमाणी नज़िरुनि सां दिसन्दे
पुछियो त छा हू दुकान जे बाहिर पयल सन्दुल ते
सुमी सघे थो? छो जो हुनजो को घरु बरु काने ।
हुन बुजुर्ग जी इहा गाल कुझु अजीब लगी जेतरे
कदुरि मुखे घर लाइ देरि भी थी रही हुई, पर मां
हुनजी ज़िन्दगीअ जे किताब जा कुझु ख़ासि सुफा
जाणण लाइ पाण खे रोके कान सधियुमु ऐं पुछियो,
"हिन शहर में न त कै बिये शहर में त हुन्दा? हुन
पहिंजो कन्धु लोदाईन्दे नाकारा कई, पर ऐनक जे
पुठियां सन्दसि चुझियूं अखिड़ियुनि मां वहन्दड़
गोढ़हनि हकीकत बयानिं करे छदी । मां समुझी

वियुसि त हू पहिंजनि जो ही सतायलु थो लगे, इन करे मूं खोद्रे खोद्रे पुछी ही वतौं जंहिं मूजिवि हुनजी जिन्दगीअ जे किताय जा कुझु अहम सुफा हिन रीति हुआ ।

हु उनहनि माणुनि मां हो जेके हिन्दुस्तानि पाकिस्तान जे विरहाडे जे ऐलानु थीन्दे ई पहिजी मिलिकियत खणी हिन मुल्क मे आया हुआ, कल्याण कैप (जहिखे, अजु "सिन्धू नगर" या उल्हास नगर चइयो आहे) मे अची पहिंजो धधो खोलियो ऐ क्लेम जा पैसावि मिलियनि। धंधो दादो हलियो, जाल स्वर्गवासी थी वई पुट महेश ऐं मुकेशु वडा थिया सन्दनि शादी कराए छदी । वई पुट धधे मे हथु वठाइण लगा । उमिरि वधीक हुआण सबबु दुकान ते

पाण घटि वधि वेन्दो हो ऐ घर जा कुझु नन्दा वदा कम वि कन्दो रहन्दो हो । जीऐ त वदनि जी आदत थीन्दी आ हूवि पुटनि ऐ नूहरुनि जी गलतीअ ते हुननि खे समझाईन्दो वि हो गलत कमनि ऐ फिजूल खर्चनि करण खां टोकीन्दो वि हो । बिनी पुटनि घणनि ही दफा मिलिकियत हुननि जे नाले करण लाइ चयो जीऐं पाण मे फिकति न पवे पर बुजुर्ग पीउ इहो सोचे त जे मालु मिलिकियत बारनि जे नाले करे छदण ते शाइदि बई बार ऐ नूहरु हुनखे पुछनि ही न ? इन करे—घणित ई दफा हिन बुजुर्ग पुटनि ऐ नूहरुनि खुसिपुसि करे चवन्दे बुधो हो, " ही बुदो अलाए जे केतरा दिह मिलिकियत ते नागु ठही वेठो रहन्दो, पर मिलिकियत जे करे हुनजी घर मे इज्जत वि सुठी थीन्दो हुई । हिकु दफो हिनजे पेट में सूर पियो ऐ डाक्टर जे इलाज सां ओदी महिल त ठीकु थी वीयो पर कुझु डीहनि खां पोई वरी—वरी सूर पवण लगुसि । हिक डिहं एहिडो सूर पियुसि जो दाढे इलाज खां पोई वि न लथो, हालत खराबु थीन्दी पई वजे । आखिर हिक डाक्टर सुई हणन्दे चयो, " शायद सुबुह ताई विन हली सधे तहिं हून्दे वि हीअ इन्जेक्शन हणी थो छदियासि । "इनते हिनजे पुटनि थोडो घणों दानु पुजु वि करायो, गंगाजलु ऐ तुलसी पनु वि खारायो पोइ बिनी पुटनि ऐं हुननि जो जालुनि खेसि निमाणी वेनती कन्दे चयो त पहिजे जीअरे ही सजो मालु मिलिकियत हुननि जे नाले करे छदे जीअं पोइ घणी तकलीफ न थिये । बुजुर्ग वि इहो सोचे त हाण हू, हिन फानी दुनियां मा वजी रहियो आहे त छो बारनि खे तकलीफ डिये आखिर त पहिजो खुनु आहिनि ऐ हुन स्टाम्प पेपर ते सही करे छदी, तहिखा थोडी देरि पोइ ही हुनखे निन्द अची वेई ।

सुभू अ जो निन्द मा जागण ते हुनखे सूर घटि लगो ऐ कझु डीहनि जे इलाज खां पोई बिल्कुल ठीक थी वियो । मिलिकियत पुटनि जे नाले थियण सबबु पुटनि ऐं नूहरुनि जे बहवार में दा

कर्कु अचीवियो हो हाण हू हिन खां धोबीअ जे गदह
 ांगुर, कमु कराए नौकरनि जहिङो वहंवारु कन्दा
 हुआ, रोटी त इहें दीन्दा हुआ जणु के बिना सदायल
 कृते खे दिनी वेन्दी हुजे, ऐतरो हून्दे बि हू खुश हो त
 पंहिजे बारनि सां गद थो रहे, पर नूहरुनि खे शाइदि
 हुनजूं रोज जूं चारि रोटीयूं खाइणु बि बर्दाश्त न
 पियो थिये जो हर महिल टोकीन्दे चवन्दी हुयूं त
 असाखे पैसे पैसे लाइ मोहताज कन्दो हो हाणि
 असांजी वारो आ । हिक दिहु घर जी बुहारी पाइन्दे
 हुनजो ही वर्तलु वोन चाइना जो विलायती शो पीस
 अलाए जे कीअं किरी भजी पियो इनते नूहणुनि
 भंभणु मचाए छदियो इहोई न पर पोइ पंहिजे घोटनि
 खे वरगिलाए चयाऊँ "रोजु रोजु जा ही नुकसान
 असां न सहन्दासी" हुन खे घर मां जणु धिक्का दुई
 बाहिरि कढी दुरु बन्दि करे छदियो । हू बटे किलाक
 त दर जे बाहिर इहो सोचे बीही रहियो त शायद
 वापस धुराए वठन्दा पुट त आखिर पंहिजो रतु
 आहिनि, पर हुनजे पुटनि जे रतु जो रंगु शायद
 अच्छो थी वियो हो, नंहनि खां मासु जुदा कान
 थीन्दो आए, इहा गाल बि हिन कलिजुग में शाइदि
 पुटनि ते कान लगन्दी आहे, इनकरे ही त जदहिं
 हुनजा पुट ऐं नूहरु बाहिरि अची वर्जी रही हुईयूं त
 हुन दां दिसणु बि मुनासिव, न समुझियो । पाण खे
 एतरो धिकारियुल समुझी हुन न रुगो उते रहणु
 मुनासिव कान समुझियो पर उन शहर मां बि वजण
 जी फौसलो कयो ऐं कुटुम्भ जी जंजीर टोड़े हू
 लोकल ट्रेन सां बांवे सैन्ट्रल ते पहुची उते बीठल
 धणनि ही मेल गादिनि मां हिक जे जनरल दबे में
 बिना टिकेट जे ही वेही रहियो ऐं आखिरी स्टेशन
 हिन शहर में अची पहुंचतो । खीसे में जेके थोड़ा घणा
 रूपया हुआ उहे सभु बिन टिनि दीहनि में खर्चु
 थियण खां पोड़ सुभूअ खां रात तोई जेके बि दुकान
 खुलियल हून्दा हुआ सभिनी खां कमु घुरन्दो हो पर
 कैं बि कान दिनुसि । चैन दीहनु जे बुखायल हिन

शख्स जे सबुर उन दीहु जवाबु दुई छदियो जहिं
 दीहु हू मुहिंजे दुकान ते आयो हो ।

हुन बुजुर्ग जी जिन्दगीअ जी दर्द भरी
 दास्तानि बुधी मनु भरजी वियो ऐं मुहिजी अखियुनि
 जा पोर बि आला थी विया हुआ, सोचियुमि त अजु
 माणूं पुट जी अमेन्द में सत-सत धीअरूं बि जणण
 जो जोखिमु खणन्दा आहिनि शाइदि इन करे जो
 पुटु बुढापे में हुन जी लठि ठही करे सहारो दीन्दो ।
 ऐं मरण खां पोइ बाहि दियण वारो को पहिजो खून
 त हून्दो पर हिन बुजुर्ग वांगुर जे ब-ब पुट हून्दे बि
 हुनजे बुढापे जी लठि त ठहिया पर सजी
 मिलिकियत पंहिजे नाले कराए हुनखे हिन उमिरि मे
 दरि दरि भटिकण लाइ छदे दिनो, अहिङा पुट भला
 कहिडे कम जा ।

मुहिंजे मन में हुन बुजुर्ग लाई हमदर्दी
 जागी ऐं बात मां निकतो " बाबा त्वहां मुहिंजे घरि
 हलो " पर हू हलण लाइ तैयार कान थियो पोइ मूं
 दुकान में पयल पंहिजी मगि आणे हुनखे दीन्दे
 पाइण लाइ चयो ।

विये दींहु दुकान ते पहुचण ते दिठो त हू कुझु तरो-ताजा नजर अची रहियो हो । जदहिं मू घरां आन्दल कपडा खेसि दिना त दिना त हुन मूं दां निहारियो आखिर घणे समुझाइण वैदि हून इहा आछ कबूली ।

हु बुजुर्ग जंहिखे मां बाबा चवण लगुसु मुहिजे चवण सां दुकान जा छोकरा वि खेसि बाबा चवण लगा । उन दींह खा पोइ हू कम ते जुम्मी वियो । पोइ हू दुकान जे अन्दर कुलुफ दई सुमन्दो हो ऐ मुहिजे अचण खां अगुई दुकान जी छण्ड फूक करे रखन्दो हो ।

पजनि छहनि महिननि खां पोई मुखे मुदे जो बुखार, थी पियो । हेतरनि महिननि में हुनजी ईमानदारीअ खे दिसन्दे जरूरी सामान वठण लाइ मू कुझु नोट दिना । जेतरा दींह दुकान ते मां कान वियुसि ओतरा दींह रोज शाम जो मुरादी मुखे दई वेन्दो हो जेका वियनि दीहनि खा वधीक ही हून्दी हुई, सबवु खबर पई त हू सुवूह जो जल्दी दुकान खोले छदीन्दो हो जहिं सां कुझु प्राक बधिया ही हुआ । अनखां पोइ जइहिं मा टीकु थी वापसि आयुसि त गद्दीअ वारी कुर्सीअ ते बाबा खे ही वेहणु दिनो ऐ मा बाहिरिया कम करण लगुसि ।

अचितो हिक मारुती कार अगिया वधी, पोइ पुठिया अची मुहिजे दुकान जे अगिया अची बीठी मुहिजे विचारनि जो सिलसिलो टुटी पियो, छो जो मुहिजे दुकान जे अगिया शाइदि पहिरियो दफो का कारि बीठी हुई उहा बि मारुती । मू दिठो फुलिसूट, पातलु हिकु माणु कारि जे स्टेयरिंग ते बेठो बाबा दे चिताए निहारे रहियो हो कुझु मिन्टनि खा पोई हु दुकान जे अन्दर वियो ऐ बाबा जे सामू रखियल हिक बैच ते वेही चाहि जो आर्डर दिनो । इक सूट वारे खे दिसन्दे ही बाबा सुजाणे वर्तो दिसी हिकु दफो त हुनजी दिलि दहकी वई पर पोइ पाण खे सम्माले वियो ।। सूट वारे चहि जो अधु कोप मस पीतो ऐ उथी बीही रहियो, छोकरे आवाज दिनो

"बाबा सूट वारे साहिब खां अढाई रूपयां । वियुनि गिराकनि वांगुर हुनखां वि पैसा वठी पेटीअ में रखिया । सूट वारे बाबा दां दिसी चयो " मुखे कान सुजातुव । "बाबा कन्धु लादाइन्दे न मे जवाबु दिनो । हुन वरी चयो, " मां आहियां महेसु तव्हाजो वदो पुट " बाबा चयो माफु कन्दा, तव्हांखे पहिरियो दफो थो दिसा, ऐ मुखे अफसोस सां चवणों थे पवे त मां बेऔलादी आहिया । सूटवारो दादो निमाणे थी बाबा जे अगिया हथ जोडीन्दे वेनती करण लगो त हू पहिजे कये ते दादो पछताए रहिया आहिन ए पोइ भुल त नन्दनि खा ही थीन्दी आहे, वदा त उनखे माफु कन्दा आहिन, ए बाब खे वापसि हलण लाइ चयो ।

मां बाहिरि बीठो सजी गालि बुधी रहियो होसि अन्दरि अची मू हुन सूट वारे दां मुखातिब थीन्दे चयो " छा गालि आ सौई " मुहिजे पुछण ते हुन मुहिजी सुआणप पुछी तहिते मूं सन्दसि खे बुधायो त मां हिन रेस्टोरेंट जो मालिक आहिया शिकायत या का सेवा हुजे त हुकुमु कयो । इहो बुधन्दे ही हुनखे जणु बिजिलीअ जे करन्दु लगो ऐ नकु मोडीन्दे चयो "ह..मू त समुझियो बुढे ऐतरो जल्दी वरी नाणो जमा करे ही रेस्टोरेट खोलियो आहे, पर ही त कंगाल जो कंगालु ही रहियो" ऐ पोइ नफरत सा बाबा दा दिसी वेन्दे वेन्दे चयो, "वाकई मा गलत फहमी मे होसु " बाहिरि निकरी कारि स्टार्ट करे हू हलियो वियो ।

बाबा ऐनक जे पुठिया चुचिनि अखियुनि सा हुनखे वेन्दो पियो दिसे । पहिजनि जे दिनल दर्दनि जे करे कुटुम्ब जी टुटल जजीर खो वरी बधिजण जी आखिरी उमेन्द बि खतम थी वई इहो साँचे बाबा जूं अखियूं भरिजी वयूं ऐनक मथे करे रुमाल सा उननि खे उघी हमेशा वांगुर, छोकरनि जे आवाज मुजिब पैसा वठी पेटीअ मे रखन्दो पियो वजे जणु हिकु वहिकिरो अची हली वियो हुजे ।

बियो रुख

हरीश देवनाणी

न्धह भरी खामोश रात में बन्दूक जे गोलियुनि जी आवाज हुन जो ध्यान छदियाई। उनखे याद आयो त नौकराणीअ जे वजण खं पोइ दरु बन्द न कयो आहे। हुन किताब बन्द करे पासे वारी टेबिल ते रखयाई ऐं हिक नज़र पहिन्जी नन्दड़ी धीउ डांहि डोड़ाई जेका पलंग ते मासूमियत सां सुम्ही पई हुई। रात जा अठ थिया हुआ। दरु बन्द करण घुरजे। इहो सोचे हूअ पाहिंजी कुर्सीअ तौं उथी बीठी, बाहिरां पुलिस जी जीप जे साइरन जी आवाज हुन जे कनन में बराबर पहुची रहिं हुई। हुअ कड़ो लगाइण लगी। त ओचितो दरु जोर सां खुलियो। हुअ कुछ समझे उनखां पहिरी ई हिक हथु मजबूतीअ सां संदसि मुंह जोर सां बंद करे, ऐं बिए हथ में रखियुल रिवाल्वर खे हुनजे कनन ते रखी पेर जी ठोकर सां दरु बन्द करे छदियाई ऐं खूंखार लहजें में चयई —

"खबरदार जो जरा बि आवाज वात मां निकती, जे पहिन्जी जान प्यारी अथई त जिअं मां चवई तिर्ये करि। मां तुहिन्जे वात तां हथ हटाए रहियो आहियां।"

इहो चई नौजवान हुनजे वात तां हथ हटाए रिवाल्वर जो दबाव हुन जे कनन (कनपटी)डांहि वधाउ छदियाई ऐं चयई —"कड़ो बन्द कर"— हुन

थिड़कन्दड़ हथन सां दर जो कड़ो लगाए छप भ आवाज में पुछियाई— "तूं केरु आहीं ऐं छाथ चाहीं।", "सवाल न करि, गोलियुन जी आवाज त बुधी हून्दी, पुलिस मुहिन्जे पुठियां आहे, मुहिन् सवालन जो सही—सही जवाब दे नत.....।

इहो चई पंहिंजी गालि अधूरी छदियाई।

"घर में केरु—केरु आहे"

"बियो केरु बि न फकत माँ ऐं मुहिंजी धीअ।"

"घोट किथे अथई।

"हाणें न रहिया।।

"हा।"

"हलु ऐं हली मुखे सभई कमरा देखार।"

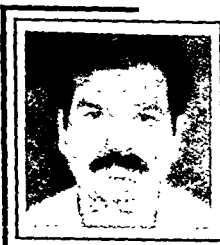
चई नवजवान पिस्तौल जी नली हुन जी पुठीअ ते लगाए छदियाई ऐं मंडकाईन्दो साण हलियो। बिया सभई कमरा खाली हुआ। नौजवान खे आथत मिली ऐं मंडकाइन्दों वापस आयो।

माईअ छिटो त नौजवान जी पेंट बिनयुन पासे खां न सिर्फ फाटल आहे, पर रत सां गाड़ी पिण थी रही आहे। नौजवान सूर सां चप चबाइ रहियो हो शायद गोली लगी हुईस।

"तुहिंजी टंग मां रत पियो वहे

आह.....नौजवान खे सूर थियो

"पट्टी बुधी छट् । मां गरम पाणी करे

नालो : हरीश देवनाणी
छपियल किताब : चंट चोर "तर्जुमो"
इनाम : -
पेशो/नौकरी : बैंक ऑफ बड़ीदा में नौकरी
पतो : 4-क/17, प्रताप नगर, जोधपुर

जन्म :

डिटोल खणी थी अचां।"

"न इन जी का बि जंरुरत कान्हे का, तुं हित बीठी हुज।"

"तु केरु थीन्दो आही मुखे हुकुम दियण वारो।"

"मां गोली मरीदो साइं।" नौजवान जोर सां सीटूँ भरीदे वेही रहियो। माई रघणे मे वजी गैस ते पाणी गर्म करे, डिटोल जी शीशी खणी आई।

हुन गर्म पाणीअ सां टग जो जरख साफ करे डिटोल लगाए पट्टी बुधाईस। नौजवान जे चेहरे ते हाणे कुछ शान्ती नजर अची रही हुई। हुन रिवात्वर खीसे मे विधी।

"तुहिंजो नालो छए"

"अनिता, हिता कदंहि वेन्दे"

"माँ हित को टिकण कोन आयो आहियां, पुलिस मुहिंजे पोया आहे, ऐ उहे माणहूँ जेके मुखे पुलिस जो साथी था समझन जान सां मारण वास्ते गोल्हे रहिया आहिन। पुलिस जे वेन्दे ई मां वि वेन्दुस हली।"

"पुलिस हित यि त अची थी सघे।"

नौजवान जवाब न दिनो, बेबीअ जे पासे विहण लाइ बधियो।

"न वेह हुते।" अनिता जोर सा रंभ कई।

"छो छा थियो। नौजवान अजब सां पुछियो।"

"मा नथी चाहियों त तुहिंजो पाछो यि मुहिजी लाडलीअ धीइ ते पवे। हीइ हिक बहादुर पिता जी धीअ आहे, ऐ तू खूनी आहीं।"

"कहिंजो खून कयो आहे मूं" गुस्ते मा नौजवान पुछियाई।

"खून न कयो अथई त छा, तू छा देश द्रोही न आहीं। तो छा इंसानियत जो खून न कयो आहे। तू घटिया माणहूँ आहीं।"

"जुवान खे लगाम दे"

"कहिंजी-कहिंजी जुवान बन्द कन्दे तूं। हरको बदे वाके चई रहियो आहे त तूं खूनी आहीं, देशद्रोही आहीं, डाकू आहीं, चोरी कन्दो आहीं, लुटेरो आहीं, तूं कलंक आहीं हिन मुल्क जे नाते ते।"

"खामोश" हुन जोश में चिल्लाए करे अनीता जे गिल ते हिक झन्गाटेदार चगाट हंयई पोए शर्म जे भाव सां लम्बी-लम्बी साह खणन्दो रहियो जुण त डुकन्दो पियो अचे, वातावरण में हिक खामोशी छाइजी वेई।

"सारी" कुछ देर खां पोइ नौजवान गिलानी भरे भाव सां चयई - "हिउ रागु ओचितो थी वियो, मां आपे खां ब्राहिर थी वियुस, बरदारत न करे सधियुस।"

ओचितो दर ते ठक-ठक जी आवाज बुधी घबराइजी वियो एँ खीसे मां रिवात्वर कडी डुक पाए पर्दे जे पुठियां वजी लिकी बीठो।

"केरु" अनिता पुछियो।

"पुलिस।"

"हा आफिसर" दर खोले।

"मैडम छा त्वहां हित कहिं अजनबीअ खे दिठो आहे।"

"न हिते त को यि कोन आयो आहे।"

"सारी त्वहां खे फालतू ई तकलीफ दिनी। दरु अंदिरां बन्द कजो।"

अनिता दर बन्द करे अन्दर आई। पर्दे जे पुठियां लिंकयल नौजवान ब्राहिर अची दर ते कन देई आइट बठण लगो। पोइ घुपचाप अची सांफे ते वंही रहियो। अनिता न कुट्टी।

"तूं नौकरी कन्दी आहीं छ"

"हां" अनिता बयो "मां मानीथी खां तोखे कुछ खइन्गो अथई।" जे आमलेट टांके दी त

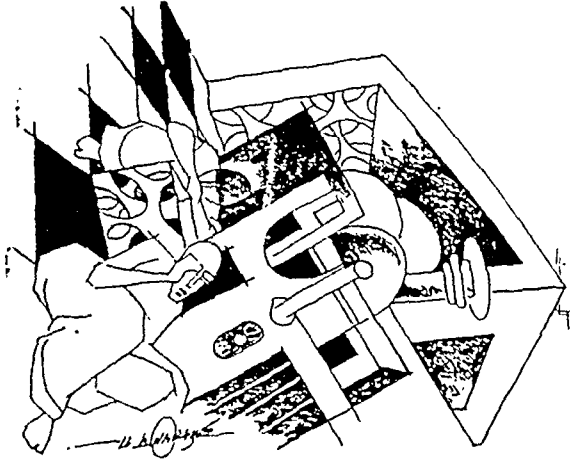
तो, सुचूअ खां कुछ बि न खाधो आहे। पर बीह मां तोसां गदु थो हलां।"

"किथे मां आमलेट में ज़हर न बिझी छदियां।"

नौजवान न कुछियो रंधणें में हिक पासे

गलत नज़रुन सां दिसंदा आहिन। पर मूं त हिम्मत कोन हारी, ऐं तूं हालतुन जो नालो थो वठी।"

"शायद तूं ठीक चई रही आहीं पर मां ठीक सां कुझ फैसलो न करे सधियुस, एम0ए0 करण खां पाइ नौकरी न मिली, डैडीअ जी बि कुछ दरिन्दन

बीह रहियो कुछ देर चुप रहण खां पोउ चयई

"माफ कजां छा मां पुछी संघा थो त तुहिंजो घोटु..।" नौजवान गाल्ह अधूरी छदी।

"इहे फौज में हुआ, मुल्क लाइ शहीद थी विया। छा तोखे इहो सभु सुठो थो लग्गे।"

निता सवाल कयो नौजवान जो हंथ आमलेट खांइन्दे खांइन्दे बीह रहियो।

"न। पर मां ही सभु सायो करे कोन थो करियां हालतूं ई कुछ अहिड़यूं आहिन।।"

"हालतुन सां कायर ऐं कमजोर डिज्जन्दा आहिन। हातात माणहुन खे जानवर त कोन था टाहिन। घोटु शहीद थी वियो, मिल्कयत रिश्तेदारन फुरे वरती, मुखे घर मां कदी छदियाऊँ, समाज जा ठेकेदार ताना दीन्दा हुआ त शादीअ खे साल बि कोन थियो ऐं घोट खे खाई वई। चौतरफां माणहुं

हत्या करे छदी। मन बदले जी भावना सां भरजी वियो। डैडीअ जे गम में मम्मी बि गुजारे वई। कुछ गलत माणहुन जी संगत में फासी वियुस। पुलिस भाउरन खे तंग करण लग्गी त हुन पुराणे 'जीवत' जी जगुह नओं 'जीवत' पैदा थियो। जेको दिल में बदले जी आग सां हथियार खणी घुमी रहियो आहे।"

"मगर बदलो, वठन्दे कहिंखां निर्दोश माणहुन खां, पुलिस खां"

"शायद पहिन्जे पाण खां"

"शादी छो नथो करे छदी। अनिता पुछियो।"

"जिदुहें जिन्दगीअ जो ई को पतो न आहे त पोइ शादी वरी कहिड़ी ऐं वरी को आहिड़ो साथी बि न मिलयो जेको मुखो समुझी सघे।"

"सुन्ही रह तोखे सुबुह जो आफिस वि वजणों पवंदो. मगर इहा बेवी"

"सुबुह जो स्कूल मां बारहें लगे मोटन्दी आहे, ऐ सजो दीह शाम ताई मुहिन्जो इन्तजार कन्दी आहे।"

"इहो त हिन मासूम सा जुल्म आहे"

"वियो को रस्तो वि त कोन्हे । मां पाण नौकरी नथी करण चाहियां पर छा कयां।" अनिता चयो।

"तूं बी शादी छो नथी करीं । हिन बार जे आइन्दे लाइ ई।"

अनिता चुप थी वई।

"शायद मुखे इहे चवण न खपदो हो।"

"न अहिडी गाल्ह न आहे, सच त इहो आहे त हाणे मा पाण वि थकजी पई आहियां अकेले हलन्दे हलन्दे । पर ही रुढिवादी समाज।" अनिता जी आवाज भरजी वई, ऐ चवन्दे चवन्दे चुप थी वई। ऐ वातावरण कुछ उदास थी वियो। जीवत वि सोच में गुम थी वियो। ओचितो उथी बीठो ऐ चयाई "मां वजा थो

"हां। एहडी रात जो"

"न हाणे रात रही कोन्हे, शायद जिन्दगीअ में ई न रही आहे । तो विचारन जे उन किनारे खे तोडे छदियों आहे जिते पाणी बीठल हो । पर वजण खां पहिरी मां तोखां हिक गाल्ह पुछिण थो चाहिया । मुंसा शादी कंदीइ।"

"मा" अनिता अजब मां पुछियो

"हा तूं" अनिता चुप रही

"मां जाति-पाति मे विश्वास न कन्दो आहयां, अज तो मुखे जिन्दगीअ सा लडण जो हिक लक्ष्य दुई छदियो आहे । मां विडहन्दुस किनी

कुरीतियुन सां, हालतुन सां, तुहिन्जे लाइ, सिर्फ तुहिन्जे लाइ । चउ मूंसा शादी कन्दीअं।"

अनिता कन्ध हेठ करे बीठी हुई ।

"ठीक आहे मां वजा थो गुड लक।" इहो चई जीवत जल्दी अन्धेरे में गुम थी वियो। अनिता कुछ बेचैन थी वई, ओचितो उहा बाहर दाहं डुकी।

"जीवत" अनिता सद दिनो ऐं उन्ही महिल किथां गोली हलण जी आवाज आई। अनिता बरामदे जी लाइट बारी । दिठाई त साम्हूं रोड ते जीवत खून सां लथपथ पियो आहे। अनिता डुक पाए जीवत दाह वई ऐं जीवत जो मथो पहिजे हंज मे रखियाई ऐं जार-जार रुअण लगी ।

"मा पुलिस खा वचन्दो पे फिरयुस पर मुखे उन्हन माणुहन मारे छदियो जो पुलिस जी नजरुन में मुहिजा साथी हुआ । अनिता मां रस्तो भिटकी जरुर पियो हुअस छो त मुखे रस्तो देखारण वारो केरु बि कोन हो मां न मालूम छो तोखे चाहिण लग्गो होस काश तूं हेकर हा चई हां" "हा हा मां बि तोखे चाहियां थी।" अनिता रुअंदे चयो पर हीउ सब बुधण खां पहिरी ही जीवित दाढो परे पहुची वियो हो ।

साम्हूं खां पुलिस जी जीप मे वेठल पुलिस आफिसर हुनखे हैरानी सा रुअन्दो दिसी फुसफुसाए रहिया हुआ ।

"अडे हीउ त जीवत उग्रवादी आहे।"

बिए पासे वणन जे पुठिया मथो लिकयल आतकवादी गिरोह जा उहे माणहूं जिन जीवत ते गोलियू हलायू हुयू अनिता जो दिल दहकायण वारो रुअण दिसी अजब मे पइजी विया ।

शायद इन्सान जे कौमल जजबातुन छे = पुलिस ऐं न ई आतकवादियुन जी नजरन सां = समझी सधजे थो ।

मॉनीटर

किशन रतनाणी

प्य

एर बारो ! मानीटर अखर, तव्हों लाइ नओं अखर कीन होन्दो। हिन अखर जो मतिलबु, पतो अथव न ! मास्टर जी, गैर मौजूदगीअ में, क्लास खे, सुठी तरह सा संभालण वारो, मॉनीटर चवाईदो आहे। क्लास में, सभिनी खां वधीक, होशियार, समझ वारो ऐं तहजीब वारो बार, मॉनीटर, ठही संघदो आहे।

सभिनी बारनि जी, इहा, दिली-ख्वाहिश थिंदी आहे त हुननिखे, मॉनीटर जो, ओहदो मिले। मॉनीटर, ठहण, फरग्र जी गाल्ह आहे। पर, ओतरो सरल बि कोन्हे, जेतरो असां सोचींदा आहियूं। हिन कहाणीअ में, अहिड़ो ई हिक ज़बो तव्हों जे सामू पेश आहे।

तवहां जहिड़ी हिक नंढिड़ी बालिका हुई। बालिका जो नालो हुआ, भाविका। भाविका जो दाखिलो नए स्कूल में थी वयो, बें दर्जे में। नई ड्रेस, नओं बस्तो, नओं पेंसिल बाक्स, नयूं किताबूं, नई रंगन जी दबी। दिसी करे, टिड़न्दी पेई हुयी, भाविका।

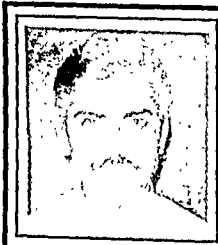
स्कूल वेंदे महिनो निकरी वयो। जे को जोश, जेतरो उत्साह, दाखिले जे वक्त, भाविका सां गडु हो, सभु काफूर थी वयो। स्कूल में मन माफिक

माहौल कीन मिलियो, भाविका खे। भाविका दिल में सोचे रही हुई, त पहिरयों स्कूल वधीक सुठो हो। हुन स्कूल में भाविका खे क्लास जे सभिनी बारन जा नाला याद हआ। सभु साहिड़ियूं थी वयूं हूयूं हुन जूं।

रिसेस थींदी हुई त सभु, पहिंजो टिफिन खणी करे, गडु वेही रहेंदा हुआ। हुनन जी मास्तरयाणी बि, अची करे गडु विहंदी हुई। कहिड़ो बार, कहिड़ी भजी मानी खणी आयो आहे, सभिना खे पतो पइजी वेंदो हुआ।

हुनन जी मस्तरयाणी, रोज, क्लास जे हिक बार जे टिफिन मां हिकु-व गिरह टेस्ट' कदी हुई ऐं हर बार खें पहिंजे टिफिन मां, हिक-व गिरह खराईदी बि हुयी। केतरो त सुठो लगंदो हुआ भाविका खे।

पर नए स्कूल में, पुरो महिनो गुजरी वयो आहे। भाविका जी, का बि साहिड़ी कोन ठही आहे। क्लास में बार एतरा अहिन जो पतोई कौन थो पवे त कहिं जो नालो छा आहे।। रिसेस में, सभु अलग-अलग, वेही करे, पहिंजे-पहिंजे टिफिन मां, मानी खाईदा हुआ। रुगो खाइण बारे खे जाण त टिफिन में छा आहे। मानीअ जे वक्त कड़हिं, केर, किथ धिको डई वंजे पतो ई कीन पवंदो हुआ।

नालो : किशन रतनाणी
छपियल किताब : -
इनाम : -
पेशो/नौकरी : सरकारी सेवा में अधिकारी
पतो : सुगंध, मंगल भवन कॉम्प्लेक्स, माला रोड, कोटा

जन्म : 23 जुलाई 1958

भाविका जो माअ पिऊ खे संदसि उदासीअ
जो सवयु समिझ में कोन पे आयो ।

हेडाहं भाविका वि, स्कूल गुसाइण लाइ,
यहाना ठाहिण लग्गी । कदही पेट में सूर, त कडही
मथे में सूर । स्कूल वजण जी, इच्छा ही कोन थी दी
हुई भाविका जी । भाविका जी माउ खे लग्गदों हुओ
त हुनन, भाविका खे नएँ स्कूल मे विझी करे गल्ली
कई आहे ।

भाविका जे, रुख खे, डिंसी करे, हुन जे
माउ-पिऊ, सोच्यो, त स्कूल मे वजी करे, भाविका
जी मास्तिरयाणी सां, गुलाइण घुरिजे । स्कूल
जे कायदे मुतादिक, छंछर डीह, मास्तिरयाणी सां
मिलण जी इजाजत हुयी । विनि डीहनि खाँ पोइति
मिलण जो वीचारु करे माउ-पिऊ निरिघंत थी
वया ।

उन डीह भाविका स्कूल खा मोटी त डाढी
खुश पई थे । माउ लाइ त इहा जिय अचंभे वारी
गाल्ह थी वसी ।

भाविका जी माउ भाविका खां पूछो,"
भाविका, लग्गे थो, अजु त कहिं वार जो जन्म डीह
हो । भई असां जी भाविका खे टाफीयूं मिलियू या
रादीको मिलियो ?" भाविका जवाव डिंनो,

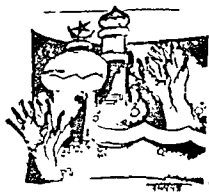
" अम्मी, अजु त मजो अची वयो । खयर
अथव, छा थियो ? असां जी मास्तिरयाणीअ चयो त
हिक महिने खां पोइ असां जी क्लास में पढण वारी
सगिनी खां सुठी 'स्टूडेंट' खे,हुअ मॉनटर
ठाहीदी ।"

भाविका जी मग्गीअ खे, पहिरियो दफो
लग्गे, त भाविका जे दिल मे पहिजे स्कूल लाइ
लग्गव आहे हिन करे हुन वधीक उत्साह डेखारीद
भाविका खा पुछो,

" मुट, तुहिंजो स्कूल त, डाढो सुठो थी वयो
आहे । पहिरियो वारे स्कूल मे त कडहि वि कहिं छे
मॉनीटर वीन ठाईया हुआ ।"

जिय भाविका जी माउ सोच्यो हुओ, तियें
थियो । भाविका जो उत्साह वधदो वयो । हुन
पंहिजी माउ खे चयो, " अम्मी । मॉ मानीटर ठहंदसि
न ! मास्तिरयाणी, मुंखे मानीटर ठाईदी न ! अम्मी !
बुघाइ न !"

भाविका जी माउ जवावु दिंनो,
" असां जी नंदिरी - मिठी, प्यारी धीअ,
जरुर मॉनीटर ठहंदी ।" माउ खे लग्गे प्ये, त
मॉनीटर ठहण लाइ पहिडियूं छा कजे इन वारे मे
भाविका खे बुघाए । पर हूअ इहो सोची करे चुप थी
वेईयी त हिन मौके ते काहिं अहिडी गल्हि भाविका
खे, न चवण खपे, जहिसा भाविका जे जोश मे का
कमी अची वजे । भाविका जी माअ, सोचे छडियो त
थोडो वक्त गुजिरी वजे त पोइ भाविका खे
समझाइयो त मॉनीटर ठहण सवलो कोन्हे ।

भाविका सज्जो, डीह सभिन खे बुघई
त हुन जे स्कूल में क्लास जी, सगिनी
"स्टूडेंट" खे मॉनीटर ठाहीदा रें
वहदी ।

शाम जो भाविका पहिजे
गल्हि चई बुघाई हुन पहिजे
फरमाइत रखी त हूअ

गुल पंहिजी मास्तिरियाणीअ लाइ खणी वेंदी । हुन पंहिजो पीऊ खे इहो बि चयो त "टीचर्स डे" ते हूअ पंहिजी मास्तिरियाणी खे 'गिफ्ट ड्रियणा थी चाहे ।

माउ पीउ खे लगो त भाविका खे समझायण खपे त पुट गलाब जा गुल ऐं "गिफ्टू" हुन खे सुटो स्टूडेंट साबित न करे संघदा । हुन खे पंहिजी काबिलियत क्लास में सभिन सां प्यार-मोहबत जो वहिंवारु ऐं पढ़ाई-लिखाई में अब्ल रहिणों पवंदों । पर भाविका जी माउ भाविका जे पीउ खे इशारो कयो त हिन मौके ते भाविका जे जोश खे वधायणो आहे, घटाइणो कीन आहे ।

भाविका जे पीउ भाविका खे चयो, "पुट खोड़ गुलाब जा गुल ऐं गिफ्टू ।"

डोहू गुजिरी वयो ।

वें डीह भाविका निंड मां ऊथी, त पई रोअे ।

माउ पीउ खे लगो त भाविका निंड में, कोई ख्वाब लधो हूदों । डिजी वर्ड आहे । शायद इन करे रोअे पेई । भाविका जी माउ भाविका खे छातीअ सां लगाए, मथे ते प्यार सां चुम्मी डई करे, भाविका खे चयो, "पुट । को बुरो ख्वाब लधो अथई । असां जी भाविका त समझ वारी आहे, हिम्मत वारी आहे । हिम्मत वारो वार, रुअदों थोड़ी आहे । पुट चुप कर ।"

माउ पीउ वई मिली करे परिचाइण लग्गा भाविका खे ।

आखिरकार भाविका चुप कयो । तडहि, माउ वरी पुछयिसु, "पुट ! असां खे बुधाइ । केहिडो ख्वाब लधो अथई ?"

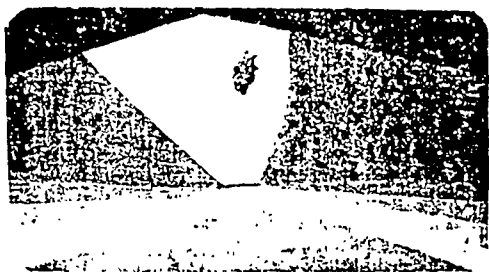
भाविका वरी रुअण लग्गी । रुअदें रुअदें हुन पंहिजी माउ खें बुधायो,

"अम्मी । मां मॉनीटर कोन ठही सघियुसि । मुहिंजी मास्तिरियाणीअ असां जी क्लास में पउहण वारी मालविका खे मॉनीटर ठाहे छडियो ।

भाविका अगुयां चयो,

"अम्मी, मां ख्वाब में डिठो त मॉ रोज पंहिजी मास्तिरियाणीअ खे गुल डिनो, गिफ्ट भी डिनी । मालविका त कडहिं -कडहिं गुल खणी ईदी हुई । तडहिं बि असां जी मास्तिरियाणीअ, मूँखे मॉनीटर कोन ठाहियो ऐं मालविका खे ठाहे छंडियो ।"

अम्मी चयुस, "पुट । ख्वाब जूँ गाल्हियू हकीकत में सचु कीन थींदियू आहिन । तूँ कोशिश कंदीअ त जरुर मॉनीटर ठहंदीअ । हींअर तू स्कूल वजु । पोइ जडहिं तूँ स्कूल मां मोटी करे ईदीअ त मां तोखे बिन साहिडियुन जी आखाणी बुधाईदसं ।"

डीह जो भाविका स्कूल मां जडहिं मोटी करे घर आईत सभिनी खॉ पंहिरी माअ खॉ कहाणी बुधण लाइ जिद करिण लगी ।

भाविका जी माउ भाविका खे बुधयो "हिक स्कूल में" तो जहिडियू ब छोकरियू हिक क्लास में पड़हंदियू हुयूँ । बई पाण में कोन गाल्हाइदियू हुयूँ । रोज लड़ाई कंदियू हुयूँ ।

"हिक डीह हुनिनि जी मास्तिरियाणीअ बि इहो ऐलान कयो त हिक महिने खॉ पोहि क्लास जी सभिनी खां सटी "स्टूडेंट" खे मॉनीटर ठाहींदी । ऐलान बुधी करे बिनिही छोकिरियुनि में होड़ लग्गी वर्ड । पढ़ाई-लिखाई में बूअी तो वॉगुर होशियार हुयूँ बस पाण में गाल्हाइदियू कोन हुयूँ । मास्तिरियाणी खे बि हिन गाल्ह जी सुध हुई ।

"मास्तिरियाणी बिनिहीं खे हुक्म डिनो त हू बई रोज गडु-गडु विहंदियू ।

"थोड़ा डीह गुजरी वया ।

" हिक डीहं बिनिहीं मां हिकिडी छोकिरी, टिफिन भुलजी आई। यीअ छोकिरीय रोटी खाइण शुरु कई । पहिरी त उन खे लग्गे त डाठो सुठो थियो जो यी छोकिरी, टिफिन भुलजी आई । हाणे वेठी रहदी । पर थोडी देर खा पोइ हुन जे मन मे कयोस आयो । सोचियाई त जेकडहिं मां पंहिजे टिफिन मां हुन खो मानी खारायां, कहीडो फर्क पवदो ।

" हूअ टिफिन खणी करे साहिडीअ वटि वई । बिनिहीं गडिजी करे मानी खाधी ।

" मास्तिरयाणीय बि डिठो । पर हुन चयो कुछ कोन ।

हिकडे डीह रिसेस मे रांदि कंदे हिकडी किरी पई । गोडन मां रतु वहण लगस । बी छोकिरी जेहिं हिकु भेरो पहिंजे टिफिन मा मानी खाराई हुअसि भजी करे पासे मे चयुसि । पहिजे टुवाल सा आसे-पासे लगल, मिटी हटायाईसि । भजी करे, मास्तिरियाणी खे कोठे आई ।

" मास्तिरयाणीय जे चवण मुताबिक स्कूल जे आफिस मां पट्टी ऐ टिंचर वठी आई । गोडन ते लगायाईसि । पोइ हथु पकडे करे हुन खे क्लास में वठी वई ।

" हिन वाकये खा पोइ बई पक्किइयो साहिडियू । थी पयू । हू रोज क्लास जे बारन जो ध्यान रखण लगियू । पहिजे टिफिन मे हिकु फुलको वधीक खणी अचण लगियू ।"

भाविका " ध्यान लगाए पहिंजी माउ जी गाल्ह बुधी रही हुइ । हुन पुछयिसु,

" अम्मी । हिक फुलको वधीक छो ?"

माअ चयुस, पुट । इन करे जही क्लास मे जे कडहिं कोई वार टिफिन खणी अचणु भुलजी अये त उन खे पाण सा गडु विहारे करे मानी खाराए सधिजे ।"

भाविका पुछियुसि, पोइ मॉनटर करे ठही, अम्मी ? माउ जवाबु डिनुसि, महिने खॉ पोइ मास्तिरयाणीअ ऐलान कयो त हुअ क्लास जी बिनिहीं छोकरियुनि खे मॉनीटर ठाहे रही आहे । छो जो पढाई लिखाई खा सवाई हिननि बिनिही जे दिल मे क्लास जे बारन लाइ प्यार -मोहब्यत जो जेको जज्बो आहे ऊहो कडहि कडहि वडनि मे बि कोन मिलंदो आहे ।"

भाविका सोचिण लगी ।

भाविका जी माउ खेसि वीचारनि मे बुडुल डिंसी चुपचाप उथी करे घर जे कारजाने लगी वई ।

सुबुह थियो । भाविका खे माउ स्कूल लाइ उथरियो । चयाईसि, भाविका डिंसु, मां तुहिजी मस्तिरयाणी लाइ केतरो न सुहिणो, गुलु वठी आई अहियाँ ।"

भाविका कुछ जवाब न दिनो । उथी करे तैयारी करण लगी ।

थोडी देर खां पोइ हुअ पहिंजीअ माउ वटि वई । हुन जी माउ रंधिणे मे नेरनि ठाहे रही हुई ।

भाविका माउ खे चयो,

" अम्मी । हिकिडी गाल्ह चवाव । बुरो त न माजिंदो ।" माउ जवाबु डिनुसि, "न पुट न । जरूर बुघाइ ।"

भाविका चयुस,

" अम्मी मुहिंजे टिफिन मे अजु खा हिकिडो फुलको वधीक विअदा कयो ऐ पापा खे चइजो त मूखे रोज सुहिणो गुल कोन खपे । बस मा त " टीचर्स डे" वारे डीह ते गुल खणी वेंदसि । माउ भाविका खे छातीअ साँ खणी लगायो । प्यार साँ चुम्मी डिनाईसि ।

माउ समझी वई त हाणे भाविका मॉनीटर जरूर ठहदी ।

" बेवकूफ भोलू "

—पूरणलाल टहलयाणी —

क

हिं गोठ में हिक बुढी पंहिजे पोटे भोलूअ सां गदु रंहेंदी हुई । भोलु न रुगो अकुल जो घट हुआ पर निखटटू ऐं वेवकूफ पिण हुआ ।

बुढी जदहिं कम करण खां लाचार थी तदहिं हिक दीहुं बुढीअ पंहिजे पोटे भोलूअ खे सदु करे चयाई, "भोलू मां हाणे बुढी थी आहिया ऐं कमजोर पिण आहियां भूं में हाणे कम करण जी ताकत कान रही आहे । इन करे तूं सुभाणें खां वठी किथे कमु कर ऐं कुछ कमाए ईदो कर ।"

बिए दीहु सुबह जो, भोलू रोटी खणी कम जे तलाश में निकतो । हलंदे हलंदे, रस्ते ते हिन खे हिक घोरारु मिलयो, जंहि हिन खां पुछियो "कादे थो वजी" ? भोलूअ वरंदी दिनी " कम जे तलाश में निकतो आहियाँ ।" घोरारु चयसु, जेकदहिं मुहिंजी मदद करीं त ही सामान भार वारे गोठ दीहु खणाओ हलु त मां तोखे मजूरी डींदसु ।"

भोलु खुशीअ सां हिकदम हाओ कई ऐं सामान खणी घोरारु सां गदु भरवारे गोठ दाहुं हलियो । घोरारु अँजाम मुजब भोलूअ खे ब रुपया मजूरी दिनी । भोलु दाढो खुशि थियो जो ब रुपया कमाया हुआई । सोचण लगो त इन्हिन बिन रुपयनि मां हिक लगड़ ऐं सीटी वठन्दसु ।

भोलु इहो सोचींदो पिओ आयो जो ओचतो,

आहिङो ज़ोर सां तूफान आयो जो भोलअ जे हथन मां विन रुपयनि जो नोट उदामी अलाए केदहिं वियो । दाढो ऊन जे पुठियां डोरियो । पर अहिङे तूफान में मिलण मुश्किल हो ।

भोलु पोइ रुअंदो घर आयो ऐं दादीअ सां सरवस्ती गाल्हि कयाई । दादीअ पंहिजे साडीअ जे पलांद सां भोलूअ जा आसू उधिया ऐं चयाईस" वेवकूफ छोकरा ! पैसा वि कदिहं केरु हथ में खणी ईदो आहे? अगते खीसे में विझी ईदो कर । काई गाल्हि कान आहे । सुभाणे वरी कम जे गोल्हा में वजिजु पर मुहिंजी गाल्हि याद रखज ।

बिए दीहु भोलु वरी कम जे तलाश में निकतो दादीअ खेसि रोटी पचाए दिनी हुई । सोचींदो पियो वजे त अजु जेको वि कमाई थीदी उहा मां खीसे में विझी ईदुसि, जीअ दादीअ मुँख चयो आहे । ऐतरे में खेस हिकु डक्खण मिलयो । भोलुअ खे चयाई, "मूवटि कम कंदे ?" भोलुअ हाओ कई । सज्जो दीहु डक्खण वटि कमु कयाई । शाम थी त डक्खण चयुस "मूवटि पैसा त कोन आहिन जो मां तोखे मजूरी दियां । पर मूवटि हिकु बिल्लीअ जो बचड़ो आहे जे तूं चाही त विलाशक खणी वजु । भोलु खुशि थी, बिल्लीअ जो वचड़ो वांहि ते खणी घर दाहिं हलण लगो त ईतरे में खेसि दादीअ जी गाल्हि याद आई त जेकी मिलेई सो खीसे में विझी

अचिजु । सो भोलू बिल्लीअ जे बचड़े खे खीसे में विज्ञण जी कोशिश करण लगो पर बिल्लीअ जो बचड़ो खीसे में कीअ ईदो उटलो बिल्लीअ जो बचड़ो भोलूअ खे मुँह ऐ बौह ते रहडू पाए भजी वियो । भोलूअ हिन खे पकडण जी दाढी कोशिश कई पर हू तेज भजुंदो भोलूअ जे नजर खां गायब थी वियो ।

भोलू निरास थी, रुअंदो घर तरफ हलण लगो । घर पहुची दादीअ सां गाल्हि कयाई । दादी गाल्हि बुधी अजय में पइजी वेई ऐं दादो गुस्सो कयाई । पर भोलूअ जे मुँह ऐ ग्राह ते रहडू दिसी युदीअ जो गुस्सो काफूर थी वियो ऐं तेल गर्म करे रहंडुन खे लगायाईस । चयाई बेवकूफ छोकरा । तो बिल्लीअ जे बचड़े खे खीसे मे विज्ञण जी कोशिश

वजी भोलू ते पेई । हिन खे जाठो जवान दिसी पुछयाईस " मू वट कम कंदे । भोलूअ खे त कम खंपदो हओ । हिकदम हाओ कयाई । सजे दीह जी मेहनत मजूरीअ खां पोई उजूरे तौर हिक बड़ी छाहीं (हिंदाणो) दिनी । भोलू छाहीं खणी घर हलण लगो त रस्ते में खेस याद आयो जेकी दादीअ चयो होस । सो याद ईदे ई वापिस वरी कुजमीअ वट आयो ऐं चयाईस " मुखे हिक नोडी (रस्सी) दे " । कुडमी हैरत में पइजी वियो । तंहि हूंदे बि हिन खे नोडी दिनाई । नोडी वठी भोलूअ उन जो हिक छेडो छांही खे बुधो ऐं नोडीअ जो बियो छेडो हथ में पकडे छाहींअ खे गहिलींदो हलण लगो । रस्ते में छाहीं गिहलण सा जमीन सां गंसदी, हल्की थींदी वेई । भोलूअ दिल मे समझयो, दिसु मां कहिडोन

कीअ कई ? तोखे त पाणि उन जी गिचीअ मे नोडी विझी आराम सा अची हा त हू पाणेही तुहिजे पुठिया डोड़दो अचे हां ! " हाणे जेको थियो सो ठीक आहे । दिल न लाह ! वरी सुभाणे कम ते वज्र पर याद रखज जेकी मूं तोखे चयो आहे ऐ समझायो आहे ।

भोलू वरी टिए दीह, रोटी खणी कम जे तलाश मे निकतो । हिकु कुडमी (किसान) जो पंहिजो खेत मे कम करे रहयो हुओ उन जी नजर

पहलवान थी वियो आहिया जो हेदी वदी छांही मां अकेलो गिहले थो वजा । फूलयो न पियो समाइजे पहिजीअ पहलवानीअ तें ।

घर पहुची, दर खडकाए, दादीअ खे सडु कयाई, "जल्दी अची दिसु त मू छा आंदो आहे" सुभाणे मजलिस कदासी दादो मजो ईदो ।

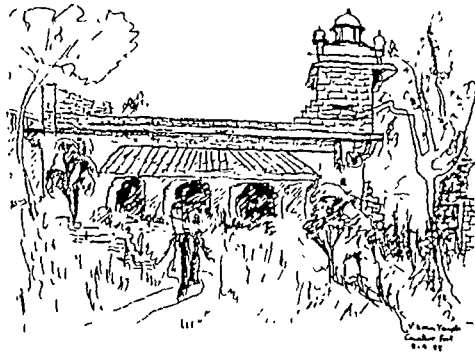
दादी दर खोले भोलूअ जो चमकंदड चेहरो दिसी हेदे होदे, अगिया पुठिया निहारयाई पर कुछ

बि न दिस्सी दादो गुस्से थी ऐं भोलूअ खे चयाई " मू तोखे केतरा भेरा चयो आहे त कुड न गाल्हाईदो कर । छा आंदो अथेई जो फूलयो नथो समाई " ।

दादीअ खे क्रोधित दिस्सी, फखरू सां मथे गाट करे चयाई, दादी हेदे दिसु ! ऐं जीअ ई नोडी जो बियो छेडो जंहिं सां छांही बुधी हुआई, खाली बूंड बुधल दिस्सी वायडो थी वियो । तदहिं महसूस कयाई त छाहीं किथे किरि पेइ आहे । खाली बूंड दिस्सी जोर जोर सां रुअण लगों । दादी बेचारी भोलूअ खे जोर सां रुअदो दिस्सी, सही न सधी ऐं गले में बांह विझी परचाइण लगी । चवण लगस त बेवकूफ । इहा त सरफ छांहीअ जी बंडू आहे । कदहिं छांही बि गिहले खणी अचबी आहे ! मथे ते

दाहिं रुख रखयो । दादी गर्मी ऐं मेहनत उस जे करे मखण रिजी वहण लगो । न रुगो मथे ते पर अगियां पुठियां वहण लगो ऐं अखियुन कनन में बि पइजी वियो । कपड़ा बि सभु सणभा थी विया ऐं वदन में पिण चिकनाई महसूस करण लगो ।

पंहिजो घरु वेझो दिस्सी, तकड़ो डोड़दो अची दर खड़कायाई ऐं चवण लगो दादी, हाणे जल्दी हलवो पूरी ठाहि । दिसू ! त मूं केतिरो न मखण आंदो आहे । दादीअ दर खोले वाहिर आई । भोलूअ जा सभु कपड़ा ऐं वदन सणभ में भरियल दिस्सी दादो गुस्से थी ऐं चिलाए चयाई, " तूँ ही छा करे आयो आहीं " भोलु त पाण मखण जे खुशी में नचण लगो । दादीअ खे चयाई, मूं मखण आंदो

खणी अचबी आहे? इहा गाल्ह याद रखिज । चौथे दीह भोलू तैयार थी पाण सां रोटी बुधी, कम जे तलाश में रवानो थियो । दादीअ जी चयल गलिह याद कंदो हलदो हलयो त रस्ते में हिकु मेहार पंहिंजू मेहूं चारे रहयो हुआ । भोलूअ ते नजर पवंदे ई पुछियाई, "मूवट कमु कंदे" ? भोलूअ खे त कमु खपंदो हुआ सो हिकदम हाओ कयाई ।

भोलु सजो दीहु मेंहूं चारीदो रहियो । शाम जो मेहार खे मेहियूं सारे संभाले दिनाई । मजूरीअ जे तोर मेहार भोलूअ से मखण जो हिक वदो चाणे दिनो । भोलू खुशि थींदो मखण मथे ते रखी, घर

आहे । पर दादीअ जो गुस्से भरियल चेहरो दिस्सी हथ मथे खणी जीअ भरयाई त मथे तां मखण लाहियां पर उते त कुझ बि कोन हो । छाकाण त मखण सजो रिजी वही चुको हो । तदहिं जार जार रुअण लगो । अखियुनि मां गोढहा वहण लग्गा । तदहिं दादीअ खे कियास पियो ऐं गिराटड़ी पाए (भाकुर) चयाईस " बेवकूफ छोकरा कदहिं मखण बि मथे ते खणी अचबो आहे । केलन जे पतन में वेड़हे खबरदारीअ सां खणी अचबो आहे ।

पंजे दिहु भोलु सही संबरी (त्यार) रोटी खणी कम जे तलाश में हलयो । रस्ते में खेस धोबीअ

दिसी चयो. " अजु मूसा गदजी कम कर" भोलूअ खां सजो दीहु कपडा धुआरे, राजी थी मजूरी जे एवज हिक ताजो जावल गदहु दिनो ।

भोलू गदह वटी हकलीदो घर दाहुं राही थियो त हिन खे रस्ते । याद आयो त दादीअ चयो हो त केलन जे पतन में वेदेह अचज । वेझो बाग दिसी केलन जा पता पटे उन में गदह खे वेडहण लगो त गदह भोलूअ खे लतू हणण लगो । भोलूअ लतन जी परवाह न करे गदह खे चडीअ तरह पतन में वेदेह बाह ते खणी हलण लगो ।

रसते में गदह भोलूअ खे लतू हणण लगो । भोलू इन चकर में घर जो रसतो भुलजी वियो ऐ सिधो अची कंहि शहर में राजा जे महल अगियों पहुतो ।

महलात जे बाहरा दीठल पहरदार भोलूअ खे बाह मे गदह सूधो दिसी खेसि चौधरी वेडहे विया । जीअं तमाशे वारे खे माणहू वेडे वेदा आहिन । खूब खिलण लगा । सजीअ ज़मार में असों कदहिं वि अहडो तमाशे कोन दिवो आहे । पहरदारन जे खिलण ऐ टहकण जा अजीब आवाज बुधी राजकुमार जहिजो कमरो लगोलग हुआ बाहर आती पाए दिसण लगो त बाहर को सरकस जो खेल या को तमाशो थी रहयो आहे छा?

राजकुमार जो धणी मुदत खां बीमारीअ जे करे गाल्हाइण बद थी वियो हो । घणई इलाज कया विया । वैद तवीब घुराया विया पर फकीअ फरक कोन पियो । हकीमन हिन खे लाइलाज ठहराए छीदयो । पर इहा गुल्हि चयांऊ त जदहिं राजकुमार अहडो कोई अजीब व गरीब नजारो दिसदो ऐ दिसदे हिन खां खिल (टहक) निकरी वेदो तदहिं हू विल्कुल ठीक थी वेदो ऐ गाल्हाए पिण संघदो ।

सो राजकुमार पहिजे महल जे दरीअ खा बाहर उहो तमाशे दिसण लगो । छा थो दिसे त हिकु गदह जो बचो केलन जे पतन मे वेडहयल

भोलूअ जे बाह मे इहो दिसी हिन खां हिकु वदो टहक निकरी वियो । ऐं अची टहकन मे पियो । टहकन जो आवाज सजे महल में गूंजण लगो । राजा ऐ राणी ऐ बी खलक बाहर निकरी दिसण लगा त टहकन ऐं खिलण जो आवाज छा जोआहे ? तदहिं राणीअ राजकुमार खे लगातार खिलदो, टहक दीदो दिसी वेझो आई ऐं उन जे मथे ते व दफा हल्को हल्को हथु हयाई त जीअ हू खिलण बंद करे ।

राजा खे जदहिं इहो मैलूम थियो त राजकुमार छा जे करे ऐदा टहक दिना आहिन, तदहिं पाण बि इहो अजीब नजारो दिसी अची टहकन में पियो । भोलूअ खे कचहरीअ मे घुरायाई । भोलू गदह खे खणी डिजदो अंदर वियो त उते समु हाजिर माणहू खूब खिलण लगा ।

राजा भोलूअ खे चयो, "असी तोते दाढो प्रसन्न आहियूं जो तुहिंजे अजय व्यवहार करे असों जो राजकुमार जो विल्कुल लाइलाज हो, नोबनो थियो आहे । इनकरे तूं अजु खों वटी महलात में राजकुमार जो दोस्त ऐं साथी थी रही संधी थो । तोखे उन वारे में कुछ चवणो आहे छा" ?

भोलू इहो राजा जो हुक्म बुधी दाढो गदगद थियो । डपु विल्कुल लही वियुस । उस जे करे जेको हिनखे पघरु निकतो हुआ उहो हिक हथ सां लाए राजा खे चयाई, मूखे महलात मे रहण, राजकुमार जी दोस्ती मंजूर आहे पर मूखे दादी आहे जा पिण हित मूसों गदु रहदी " । राजा हो शर्त भोलूअ जो कबूल कयो । राजकुमार भोलूअ जे सुहिवत मे खुशी रहण लगो । राजकुमार खूब टहक दीदो हो ।

इहो सब तकदीर जो खेल आहे । कदहिं भोलू झोपडीअ में रहदो हुआ ऐ अजु महलात में दादीअ सा गदु ठाठ सां रहण लगो ।

कंहि जे तकदीर सां रीस करण न घुरजे भगवान जदहिं दिवण ते पवंदो आहे त छप्पर फाडे दीदो आहे ।

आनन्द

— वैद्या देवकी बचाणी—

हि

क वक्त जी गाव्ह आहे। रमेश डाढे वडे साहुकार घर में जन्म वरतो। हुन्जो लालन पालन शाही ढंग सा थियो।

रमेश थोड़ी वडो थियो। समझ आयसि त लगुसि आनन्द, सच्चो सुख धन में कोन्हे। हू सत्संग में वजण लगो। उते उनखे कुछ शांति मिलन्दी हुई इनकरे रमेश हिक डीह, पंहिजो घर, धन्धो, सब कुछ छडे जंगल में तपस्या करण लगो।

तपस्या कन्दे पंजाह साल थी वियसि। जंगल में झूपड़ी ठाहे, हू रहण लगो। कन्दमूल खाई, कड़हिं कुछ बि न खाई, कठोर तप करण लगो।

हिक डीह हिक देव जे दूत दर्शन डेई चयाईसि त रमेश पुट ! भगवान जाणे थो त तूँ छो पियो भक्ति करीं ? तोखे अजा पंज जन्म बिया वठिणा पवन्दा, पोई तोखे मोक्ष मिलन्दो।

इयें बुधन्दे ई रमेश गुस्से में गाढो थी वियो। रमेश वाका करे चवण लगो त अजां मूखे पंज जन्म वठणा पवंदा। मां हिन भक्तिअ लाइ पंहिजो घर वार, ऐश आराम धन्धो, सब सुख छडिया, पोइं वि मुँखे अजां पंजनि जन्मनि ताई इतजारु करिनो पवन्दो। इहो किंथ जो इन्साफु अहे ?

रमेश खे जेका भक्तिअ मां शक्ति अँ सन्तोष मिलयो हुआसि। हिक अलौकिक आनन्द में गुम थी वेन्दो हो, प्रभुअ सां लौं लगी वेन्दी हुआसि। उहा सभि खत्म थी वियसि अँ हू बेचैन रहण लगो। उनजे जीवन जो सुख अँ आनन्द गुम थी वियो। घर खे छडे जंगल में रही पोइ बि हु क्रोध जीते ना सधियो अँ तप करन खां पंहिजो सच्चो सुख विजाये वेठो। रमेश जो भाउ हरीश पंहिजे मा पीउ जी सेवा कन्दे, पंहिजो धंधे संभालींदो हो। ईमानदारीअ सां धन्धो कन्दो हो। समाज में दीन दुखियुन जी सेवा कन्दो हो। सुबह शाम नेम सां 2 क्लाक भगवान जो नालो वठन्दो हो। भगवान में उनजी सच्ची लग्न अँ श्रद्धा हुई इनकरे सपने में हिक डीह भगवान दर्शनि डेई चयुसि त तोखे वीहन जन्मन खां पोइ मोक्ष मिलन्दो।

इहो सपनो डिस्सी अँ हिक डीह इहाई आकाशवाणी बुधी हरीश डाढो खुश थियो। उनजी खुशीअ जो त कोई अन्त ही कोन हो। उहो सोचण लगो त भगवान केतिरा न दयालू आहे। मां ये साचियो त माँ त सर्वे जन्म पाये बि मोक्ष कोनि पाये घन्दुसि पर मुँखे त खाली वीह जन्म ही वठणा पवन्दा। मां डाढो भग्यशाली अँ सुठीअ किस्मत वारो आहियां

कंहि सचु चयो आहे त " जहिडे हाल में

नालो : वैद्या देवकी बचाणी
छपियल किताब : सच्चो प्यार
इनाम : कविता पाठ, मुशायरे ते ऐं ब्रिप वि घणई इनाम मिलियल आहिन
पेशो/नौकरी : -
पतो : वैद्या देवकी बचाणी, बचाणी भवन, हाथी भाटा अजमेर

जन्म : 11 अक्टूबर 1954

गवान रखे, उन हाल मे खुश रहण वारो, इन्सान
इमेशा आनन्द, पाये थो ।" दुखन मे बि सुख समझन
वारो सच्चे मायने मे सुठी जीवन गुजारे हिक
भलौकिक आनन्द जी प्राप्ति करे थो ।"

"उन ही रंग मे रहजां बन्दे, जहिं रंग मे
परमेश्वर रखे, सुख में उनखे भुलजी न वजंजा, दुख
उचन त न घबराईजां, सभु खुशीअ सां सहजा ऐं
हुन जे रंग मे रहिजा बन्दा त जंहि रंग मे परमेश्वर
रखे ।

मजमून एवं इतिहासिक कथाऊं

"असाँ ऐं असांजो व्यवहार"

हासानन्द जेठानी

व्य

व्यवहार माण्हूँअ जे चरित्र (इखिलाक) जो आईनो आहे। व्यवहार सा इन्सान जे चाल चलन, मन जी भावनाउन जो अन्दाजो लग्गी वीदो आहे। माण्हूँअ जे शकल, हथ जे रेखाउन या जन्म कुण्डलीअ मां बि चाल चलन जो सही पतो न थो लग्गाए सधि जे, पर हुन जे वहवार (व्यवहार) मां सही सही पतो लग्गे थो। हेठियां मिसाल साफ— साफ बुघाईनि था त असांजो जो व्यवहार अजु जी शक्सीयत ऐ खानदान जो इजहार करे थो।

हिक पुलिस चौकी अ ते कुछ विगिडियल आवारा वारनि खे पुछा—गाछा लाइ लाईन मे विहारियो वियो। पुलिस इन्सपेक्टर जी नजर कतार में वीटल वारनि में हिक वार ते अटकी वेई जेको फाटल ऐ मेरा कपडा पाए छिनलु चप्पल पाए लाईन में त वीटो हो पर सदसि विहण जो अन्दाज ई अलग्ग हो ए कंधु हेठि करे निहारे रहियो हो। पुलिस इन्सपेक्टर समुझी वियोत हीउ छोकरो जरुर कहि सुठे खानदान ऐ पढियल लिखियल कुटुम्ब मां हूंदो। पुछण ते मालूम थियो त हु हिक पढियल लिखियल परिवार ऐ अमीर खानदान सां लग्गायो रखंदो आहे ऐं स्वभाव सां भावुक आहे। संदसि पीउ जे थोडी मामूली ग्राह्णि ते दडको दियण करे घर

खा रुसी निकतो आहे ऐ विगिडियल संगत मिलण करे हिउ वुरो हाल थियो अथसि। हू घर मोटी वजण जी हिम्मथ नथो करे। पुलिस इन्सपेक्टर खेसि सदसि माइटनि वटि वापिस माकिलण जो जोगो बन्दोवस्त कयो। इहो समु बार जे चाल चलन उथण विहण ऐं ग्राह्णि बोल सां ई मुमकिन थी सधियो।

माण्हूँअ जे व्यवहार, जो असर सभिनी ग्राह्णिनि ते पवे थो। बु चार दोस्त या बु चार साहिडियू वेही पाण मे ग्राह्णि बोल कन्दा त उन्हनि जे गालाहिण ऐ व्यवहार मां इहो पतो सबलाईअ सा पैईजी वीदो त कहिडी छोकरी पढियल लिखियल ऐ सुठे घर खानदान जी आहे या कहिडो छोकरो हिक सुठे परिवार सा लाग्गापो रखन्दड आहे। कहिडो किरियल तबके जो आहे। इन्हीअ करे ई शादीअ जो रिश्तो पक्को करण खां पहिरीं छोकरे जा माईट छोकरीअ खे ऐ छोकरीअ माइट जा छोकरे खे दिसंदा आहिनि। दिसण वक्त छोकरे छोकरीअ जी पोशाक, हलणु, ऐ विहण जे ढंग मा चडी जाण मिली वेंदी आहे। तहि खा पोइ छोकरे या छोकरीअ जे गाल्हाइणा जे ढंग, निहारण जे ढंग मां वारनि जा माइट भांपे वींदा आहिनि त वार मे शालीनता आहे या न। कदहि कदहि बार देखाओ करे बि पहिजे व्यवहार खे सुठो पेश कन्दा आहिनि पर इहो समु

नालो
छपियल किताब
इनाम
पेशो/नौकरी
पतो

हासानन्द जेठानी
पुस्तक - हिन्दी व्याकरण - पुस्तक के अतिरिक्त राज पत्रिका, राष्ट्रभूत, समाचार जगत
त्रिमूर्ति सन्देश आदि में रचनाएं प्रकाशित आहिनि।
राज सिन्धी अकादमी अ पारा मिलियल सम्मान।
शिषक
556, राजापार्क, सिन्धी कॉलोनी, जयपुर-4

जन्म 5 जून 1938

कुझ थोड़ीअ देर खां पोई जाहिर थी पवंदो आहे
जंहिजो खामियानो माइटनि खे भोगिणों पवंदो
आहे । हिक भेरे मुहिंजो हिकु दोस्तु पहिंजी धीउ
लाइ हिकु छकरो दिसण वियो । छोकरो सुटे नमूने
पेश थियो — चडीअ तरह गालाहियाई, जेसी कुछ
खांउस पुछियो वियो सुठीअ तरह जवाब दिनाई ।
जंदहि चाय आई — सभिनी खे चाहि जो प्यालो
दिनो वियो छोकरे खे पिण चाहि जो प्यालो दिनो
वियो — छोकरे पहिरीं त न कई, पर ब — टे दफा
मनवार करण ते हु राजी थियो ऐं हिक ई सबडके
(दफे) सां पी प्यालो रखी ऐं बुफिलदो उता उथी
वियो । इहो व्यवहार दिसी छोकरीअ जा माउ—पीउ
वाइडा थी विया ऐं जाहिर थियो त छोकरे में
शालीनता, नम्रता या वदनि जे लाइ मन में इज्जत
न आहे । इहो रिश्तो न वणियो । इन मां साफ
जाहिर आहे त इन्सान जी सफलता या असफलता
जो दारोमदार संदसि व्यवहार ऐं वाणीअ ते आहे ।

चवणी आहे त संसार में सभ खां खतरनाक
हथियार इन्सान जी 'वाणी' आहे । वाणीअ जो असर
तलवार जे वार खां व वधीक थींदो आहे । तलवार
जो लगलु घाव भरिजी वींदो आहे पर वाणीअ जो
घाव कोन विसरंदो आहे । तलवार जे वार सा
इन्सान जे जिस्म ते जख्म थींदो आहे पर वाणी
दिल खे जख्मी कंदी आहे । कदहि—कदहि त माण्हू
चरियो वि थी पवंदो आहे । इन करे घणे वहस में न
पइजे ऐं गुस्से में वाणीअ ते कावू रखिजे । छो जो
गुस्से में इन्सान छो जो छो चई डींदो आहे । न
वणन्दइ गाल्हि वि जुवान मां निकरी वेंदी आहे ।
जंहिजो दिल ते असरु पवंदो आहे ऐं उहो दिल जो
दर्द भरण ताई भुलाए न सधिवो आहे । इन करे
गुस्से ते कावू करण ऐं दिमागी संयम रखण वारो
इन्सान ई समझदार ऐं महान् सडिखो आहे । महान्
दार्शनिक अरस्तु जी जाल डाढी झगडालू हुई, ऐं
टालस्टाय जी जाल वि गुस्से वारी ऐं सनकी
मिजाज वारी हुई । विन्ही महान विद्वाननि जो

जीवन दाढो दुखी हुआ । जंदहि संदनि जालू गुस्सो
कन्दियूं हुयूं । उन वक्त हू चुप्पी धारण कन्दा
हुआ । पंहिजे दिमाग खे काबूअ में रखंदा हुआ ।

इंग्लेण्ड जे मशहूर कवि बायरन
कविताऊनि जी हिक किताबु लिखी तियार कयई ऐं
कहिं कम सां उथी कमरे खां बाहर वियो । ओचतो
संदसि पालतू बिल्ली 'पुसी' कमरे में टिपु डेई करे
दाखिल थी, ऐं बड़दर मेणुबत्ती किताब जे मथां
केराए छडियाई । नतीजो कविताऊनि जो किताब
जली रख थी वियो संदसि वीहन वरिहनि जी
मेहनत मिट्टी में मिली वेई । तमामू घणे दुःख
थियुसु । कुछ देर ताई त बुत वॉगुरु बीठो रहियो ।
समुझ में न पियो अचेस त छा करे, हिकदम गुस्सो
पी— मुस्कराए 'पुसी' बिल्ली खे कच्छ में खणी प्यार
कयाई — ऐं प्यार सां पुचकारे चयाईसि त " प्रिये —
तोखे खबर आहे — तो मुहिजो केतिरो नुक्सान करे
छडियो आहे । " बिल्लीअ अखियूं बन्द करे हामी
भरी । इहो डिसी कवि बायरन खिलण लगो ।
बायरन वटी हिम्थ ऐं जोश सां बिन सालनि में
कविताऊनि जी रचना करे किताबु पूरो कयो ऐं हू
इन किताब करे दुनियां में अमर थी वियो ।

हिननि सभिनी मिसालनि मां साफ जाहिर
आहे त जंहि माण्हूअ जो व्यवहार खौरो ऐं
अणवणण्ड आहे उहो दुनिया जे नज़रनि में
अणपढ़िहयलु ऐं मुख सदिजे थो । खेसि कंहि जो
सहकार न मिलण करे जीवन में केतिराई दुख दिसे
थो पर जेको इन्सानु मिठो ऐं शिष्टाचार सां गालाहे
थो । समाज जे मुताबिक पंहिजी जीवत जीये थो ।
सभिनी सा दोस्तीअ जो व्यवहार रखे थो वक्त जे
नज़ाकत खे समझे थो, उहो समाज जे नज़रुनि में
भलो इन्सान ऐं विद्वान सडिजे थो ऐं सभिनी जे
सहकार ऐं सदभवनाऊनि सां हिक दीह तरक्कीअ
जें मन्जिल ते पहुचे थो । यानि असां जी कामयाबी
या नाकामयाबी जो दारोमदारु असां जे पंहिजे
व्यवहार तेई आहे ।

"असीं सब हिकु आहियूं"

कु शान्ति लाला

'वा

सुदेव कुटुम्बकम ' जो जुमिलो त तवहां सभिनी रामायण, महाभारत ऐं गीता जहिडनि पवित्र ग्रन्थानि म पढियो ऐं बुधो हूंदो, जंहि जो सार आहे त सजो सरदार असा जो घर आहे ऐं हीउ संसार असा जो कुटुम्ब आहे यानी असीं सब हिन संसार रुपी कुटुम्ब जा मेम्बर आहियूं - जहि मां जाहिर आहे त असीं सब हिकु आहियूं ।

असीं सब हिकु आहियूं ' यानी मुल्क में रहण वारा सब इन्तान चाहे उहे हिन्दू आहिनि या मुसलमान, सिख हुजिन या ईसाई ऐं पारसी - सिन्धी या पंजाबी, बगाली या आरामी या दिया के वि अलग-अलग धर्म खे मग्नण वारा या बोली गालाहिण वारा हुजन - सब हिकु आहियूं - हिकु हुआसी ऐं हिकु ई रहदारी - असीं सब न त अलग आहियूं न की अलग हुआसी ऐं नको की असीं अलग अलग थीदारी -

असीं सब हिकु आहियूं ' इहा गालि केतराई मिसाल देई समझाऐं सधिजे थी ।

जीअ हिक कुटुम्ब जा भाती सिज उभिरण सा पहिजे - पहिजे कम खे लगी वीदा आहिनि - घर जो

बडो नौकरीअ ते या बिये कहिं वि कारोबार ते, वार पहिजे - पहिजे स्कूल या कालेजनि मे ऐं बारनि जी माता सभिनी लाइ खाधो तैयार करण मे मशगूल थी वीदी आहे ऐं वरी शाम जो सबई मोटी अची गडु थीदा आहिनि - ऐं गदिजी खाधो खाईदा आहिनि ऐं सजे डीह मे कयल कमनि जो जिक कंदा आहिनि उन महिल घर जे वडे खे पहिजे कुटुम्ब जो अहिसासु थीदो आहे ऐं डाढे फखुर सा चवंदो आहे त हीउ मुहिजो कुटुम्ब आहे ऐं असीं सब हिकु आहियूं ऐं घर जा सब भाती संदरि चवण मुताबिक कम कनि था उन जे मनाई करण कहिं वि कम जे करण जी हिमाकत कोन था कनि । सागीअ तरह समई कुटुम्ब पहिजे - पहिजे कुटुम्ब जे वडे जो चवण मजी 'असीं सब हिकु आहियूं ' खे सावित कनि था - छो जो जदहिं असीं पहिजे कुटुम्ब मे हिकु आहियूं त पक समझो त असीं पहिजे - पहिजे मोहल्ल ऐं शहर मे वि हिकु ई आहियूं - जहिं मोहल्ले में असीं रहूं था । उन मोहल्ले या पाडे जे वदे - बुजुर्ग खे सब चाहे उहे हिन्दू हुजनि या मुसलमान खेसि चाचा जान या काका जी चई सडींदा आहिनि जो हमेशा हिक बिए जी मदद

नामो

उपिपत्र निम्न
इनाम

पेसो/नौकरी
पसो

डु इति लाल

राजस्थान प्रीति, नवज्योति में स्वनाम प्रकाशित विप्लव आहिन ।

राजस्थान प्रीति अहमदी पाठ सम्मान लायन्स क्लब जयपुर रोन्ट्राल पाठ सम्मान

'देही हन्त' मेवा सतिरी पाठ सम्मान

अध्ययन (विप्लव इति)

5-9-75, जयपुर नगर, जयपुर-4

जन्म 14 नवम्बर 1946

करण लाइ तैयार रहंदा आहिनि ।

'असीं सब हिकु आहियूं' । इन जो साक्षात दर्शन दुनियां जो बियनि मुल्कनि खे तडुहिं थियो जडुहिं सन् 1962 ऐं 1971 में चीन ऐं पाकिस्तान असां जे मुल्क जे सरहिदुनि ते हमलो कयो त सभिनी गदुजी दुश्मन खे अहिडो कराडो जवाबु डिनो जो अजु ताई सघो साहु कीन खणी सघियो आहे— उन वक्त चइनी पासे इऐं पिए दिसण में

आयो त जणु हर हिक हिन्दुस्तानीअ ते हमलो थी रहियो आहे—हर हिकु हिन्दुस्तानी चाहे उहो हिन्दु हो या मुसलमान सिख या ईसाई — पहिंजो सब कुछ विजाए — कुर्बान करे बि देश जी रक्षा करण लाई तैयार हो — जवान फौज में भर्ती थियण लाइ तैयार हो त वापारीअ माली मदद में का कोताई न डेखारी ऐं वरी फौजी जवाननि पहिंजी जान जी परवाह न करे देश जी रक्षा कई ऐं दुश्मननि खे करारी सिकस्त डेई दुनियां खे डेखारियो त " असीं सब हिकु आहियूं "

पन्द्रह अगस्त, 1947 में असां जो देश भारत अंग्रेजनि जे गिरपत खों निकरी आजाद थियो — असां खे आजादी हासिल थी — इहा आजादी मुल्क जे सभिनी नागरिकनि जे गदियल ताकत जे करे हासिल थी — हिन्दुस्तान में रहदड़ सभिनी कौमिन अंग्रेजी राज जो जोरदार विरोध कयो — ऐं सभिनी कुर्वाणियूं दिनयू हुयूं — जंहि करे अंग्रेजी हुकुमत जी दिल दहलजी वेई ऐं असां खे आजाद करण जरूरी थी पियो आजादीअ सां गड्डु जेतोणिक असां जे देश जो विराहडो थियो— असांजा के भाउर असां

खां अलग थी विया — पर उन जो इहो मतलब न आहे त असीं हाणो हिकु न आहियूं — भाउरनि में विराहडो त थीं दो रहदो आहे— विचारनि में बि तफावत थी पवंदा आहिनि, पर इन जो मतलब इहो न समुझण घुरिजे त असीं हाणो अलग — अलग आहियूं — पर अजु बि असीं हिक आहियूं ऐं किई रहंदासी —

विराहाडे. खां पोइ बि असीं सब सागीअ

जगह ते वासो कयूं था— हिकई शहर— गलीअ ऐं गोठ में अलग —अलग धर्म ऐं भाषा जा जाणदड़ रहूं था— गडुजी कमु कयूं था — मुल्क जे वाधारे ऐं तरकीअ खातिर सबई गडिजी वदा —वदा कारखाना हलाइण में पहिंजो— पंहिजो योगदान डियूं था । इहोई कारण आहे जो अजु असां जे मुल्क जो नालो दुनियां जी टीं ताकत में शुमार थियण लगो आहे — ऐं दुनियां जा सबई मुल्क भारत सां दोस्तीअ जो हथु मिलाइण ऐं व्यापारिक समझोतो करण लाइ तैयार रहंदा आहिनि ।

असीं सब हिकु आहियूं — इन जो बियो मिसाल असां जो कौमी तिरंगो झण्डो आहे — सजे भारत में उतर खां दखण ऐं ओभर खां ओलह ताई— असीं सब कौमी झण्डे हेठि आहियूं — ऐं हिकु ई असां जो कौमी गीत "जन गण मन अधिनायक जय है, भारत भग्य विधाता"— जहिंखे मुल्क में रहण वारा सभई भारतवासी वक्त बि वक्त हिक ई स्वर सां गाईदां आहिनि— हिक ई असां सभिनी जी कौमी बोली हिन्दी आहे जेका सजे हिन्दुस्तान में गालाही थी वजे ऐं समूरो सियासी कम हिन्दीअ में कयोथो

वजे जेतूणिक के सिर फिरिया भाउर इन जो विरोध कदा आहिनि पर इन जो मतलब इहो न आहे त असीं सब हिकु न आहियूं — इहो त विचारनि जी नाइतफाकी आहे जेका वक्त अचण ते खत्म थी वीदी आहे — हिकई घर जे भातियुनि — हिक ई पीउ जे पुटनि हिक ई गुरुअ जे शागिर्दनि मे भी विचारनि जी नाइतफाकी थीदी आहे — पर उहे सब हिकु ई हूदा आहिनि सागीअ तरह हिन्दुस्तान जहिडे मुल्क मे अलग — अलग धर्मनि खे मजण वारा— अलग — अलग बोलियूं ऐ भाषाळें जाणदड, जिनि जो अलग— अलग खाघो ऐ रहण— सहणु अलग — अलग आहे विचारनि मे नाइतफाकी स्वभाविक आहे पर तह हूदे वि उहे सब हिक ई कौमी झण्डे जी इज्जत करे सलामी दीन था— ईश्वर — अला— गुरु — ईसा हिक ई शक्तिअ जो नालो आहे — सभई इन्सान हिक ई शक्तिअ जा खलिफियल आहिनि — पोई चाहे उन शक्तिअ खे असीं ईसा मसीह चळें या मोहम्मद साहब, राम चळें या रहीम या गुरु नानक चळें, असीं सब उन प्रभुअ जी पूजा कयूं था — इहो पूजा जो ढग असा जो पहिजो— पहिजो आहे— हिन्दू — मन्दिरनि मे घन्टी वजाए आरती करे उपासन कनि था — त मुसलमान मस्जिद मे नमाज पढनि था त ईसाई गिराजघरनि में प्रभुअ जी प्रार्थना करे पूजा कनि था ऐ सिख वरी गुरुद्वारे में ग्रन्थ साहब पढी मथो टेके गुरुअ खे पूजीन था मतलब इहो आहे त हर हिक इन्सान पहिजी — पहिजी सहूलियत साण पहिजे गुरुअ जी भक्ति करे थो — इन भक्तिअ जो मक्सद त सभिनी जो हिकु ई आहे — "मोक्ष" जदहिं सभिनी जो मक्सद हकु आहे " मोक्ष " त पोइ साफ जाहिर आहे त असीं सब हिकु आहियूं ।

असीं सब हिकु आहियूं ' इनते मुखे इकबाल जू ब लाईनू याद अचनि थियूं जहिं चयो आहे :-

सारे जहां से अच्छा हिन्दुस्तान हमारा

हम बुल बुलें हैं इसकी यह गुलस्तों हमारा ।।

यानी जीअ सब बुलबुलूं वाग जी रौनक — खूबसूरती बाधाईन थियूं सागीअ तरह असीं वि अलग—अलग धर्म ऐ बोलीअ वारा हूंदे वि सब भारत जा नागरिक आहियूं ऐ सब हिकु आहियूं ।

जगत गुरु शकराचार्य — पहिजे उपदेशन मे चयो आहेत — सब इन्सान हिकई ईश्वर जी सान्तान आहिनि — हीउ मुल्क समिनी जो आहे— समिनी खे हिन जी गोद मे विहण जो बराबर— बराबर हकु आहे ।

सान्त कवीर — जुलाहे जे घर जन्म वठी वि हिन्दू ऐ मुसलमान — विन्ही लाइ सागिया ई उपदेश दिना

गुरु नानक देव— पहिजी वाणीअ मे चयो आहे त सब बन्दा हिक ई — ईश्वर जी रचना आहिनि — राम — रहीम ईसा मसीह जे नाले ते फसाद करण वारा बईमान आहिनि ।

स्वामी विवेकानन्द त इन्सान खे ईश्वर जो अग मजियो आहे पंजाब मे स्वामी रामतीर्थ— बंगाल मे राम कुण्ण परमहंस, गुजरात में स्वामी दयानन्द सरस्वती — महाराष्ट्र में सत नामदेव ऐ ज्ञानेश्वर ऐ विरयनि कतिरनि ई सनतनि सजे देश खे इन्सानियत जो पाठ पढायो आहे त वरी महात्मागांधीअ खे इसां पहिजो " बापू " मजियो आहे — जहि असा सभिनी खे पिता जो प्यार देई — पहिजी जिदंगी कुर्बान करे हिक हरण जो मिसाल सम्हू रखियो आहे — ऐ अजु सजो मुल्क हिकु आहे—असीं सब हिकु आहियूं — इते मुखे वरी डा. इकबाल याद अचे थो जहिं चयो आहे— " कुछ बात है कि हस्ती मिटती नहीं हमारी, इहा गाल्हि असां जे हिक हरण जो सवृत आहे— जेका असां जी हस्तीअ खे कायम रखियो वेटी आहे ।

अंसांजे नौजवानन जे हथन में आहे सिन्धियत जी ज्योत

अशोक मूलचन्दाणी

हजारनि वरिहनि खां असांजा पूर्वज आदरणीय भाऊर सिन्धियत जी ज्योत खे जगाये रहिया आहिन । वडी खुशी जी गालहि आहे त सिन्धियत जी ज्योति अखण्डता सां वरी रही आहे । सिन्धी समाज हिन ज्योत जी रोशनीअ में पहिंजा कदम अगियां वधाए रहियो आहे । सवाल ईहो आहे त छा अंसा हिन ज्योत खे हमेशा जलाये रखी संघन्दासी ? अचो त पाण में वेही विचार कयूं त असांजी सिन्धियत जो आइन्दो छा आहे ?

सिन्धियत जी ज्योत अजु सिन्धी नौजवाननि जे हथनि में वरी रही आहे । हर शहर, नगर में सिन्धी युवा मण्डल सुठा कम करे रहिया आहिन, पंहिजे मजवूत हथनि सां "चेटीचण्ड" जो मेलो, संतन जी वसियूं, सिन्धी समारोह, सिन्धी चटा भेटियुंन में सराहनीय कम करे रहिया आहिन । पर अफसोस जी गुल्हि इहा आहे त सिन्धी नौजवान पंहिजी बोली, पंहिजे रीति-रिवाज ऐं त्योहारन खां परे खिसकन्दा पिया वजनि ।

सिन्धी नौजवान आधुनिकता जी हिन अंधीअ डुक में सब खां अगियां आहिन । 31 दिसम्बर हुजे या कलवन जो फंक्शन हुजे, हर हन्द सिन्धी नौजवानु दिसण ईन्दो आहे, ऐं हू पश्चिमी सभ्यता वि, जे रंग में रंगियल । शादीअ जी रस्मून में सिन्धियत जी चमक खत्म थी रही आहे । वक्त जी रफतार जे अनुसार हलण जरूरी आहे, पर रफतार एहरी वि न हुजे जो कि पंहिजी सिन्धियत जे रस्ते ताई भटकजी वजे । पंहिजे वदन त

पंहिजे धर्म ऐं भाषा बोलीअ लाइ घणई कुर्बानीयूं कयूं, हिन कुर्बानीअ जे करे असीं फरब्र सां चई संघू था त असां सिन्धी आहियूं । सिन्धी नेताऊन सिन्धियत जी खातिर 10 अप्रैल 1967 ते पंहिजी मिठडी सिन्धी भाषा खें संविधान जी अर्दी सूचीअ में जगहि हासिल कराई । हिन भाषा जे खातिर ही असांखें मान्यता प्राप्त भाषाऊन वांगुर सहुलियतूं हासिल आहिन ।

वदन त पंहिजी सिन्धियत जी ज्योत वारे छडी । अजु असां नौजवाननि जो ही फर्ज आहे त सिन्धियत जी ज्योत खें संदाई जगाइण वारते पंहिजा हथ मजवूत कयूं ।

हर घर जो हिक वि सिन्धी नौजवान ईहो कमु, हथ में खणे त माँ तव्हां खे विश्वास थो दियारियां त जेस ताई सिजु चण्ड ऐं तारा हून्दा ओसताई असांजी 'सिन्धियत' रहन्दी । सिन्धी नौजवान अगियां ईन्दा त अचण वारे वक्त में पहिंजा सिन्धी वार वि सिन्धी नौजवान वणंजी 'सिन्धियत' जी रक्षा कन्दा ।

जदहिं वदनि जो आर्शिवाद ऐं नौजवाननि जो जोश गुदु हुजे त दुनियां जी का वि ताकत असांखें, सिन्धियत खां जुदा नथी करे सधे । भारत जी हर सिन्धी संस्था खे अनुरोध आहे त पंहिजी संस्था में नौजवाननि खें अहिमियता सां खणन, ऐं गर्व सां चवनि त:- ज्योत सिन्धियत जी जागाईदा हलो, गीत झूलण जा गाईदा हलो ।

नालो	:	अशोक मूलचन्दाणी	जन्म :
छपियल किताब	:	-	
इनाम	:	-	
पेशी/नौकरी	:	पत्रकार, संपादक जय अमरलाल सिन्धी पत्रिका, जोधपुर	
पत्तो	:	3 ई. 3, प्रताप नगर, जोधपुर	

सिन्धी ज़िबान ॐ उनजा लहज़ा

पूनम मेघाणी

क

हि बि समाजी व्यवस्था मे हिक बिए सां विचारनि जे दे बठि लाइ इसांन जाति जे बात मा निकितल आवाजनि जे सिरिश्ते खे बोली सदिये थो । लिसानियात जे जग मुशहूर अमरीकी माहिरनि लोक ॐ ट्रैगर (Bloch & Trager) जे दिनल वसिफ में बि मथिये वसिफ सा ठहिकी थी अचे ।

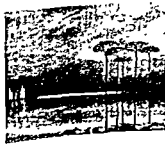
सिन्धी किताबनि मे दिनल हीअ वसिफ त "जिबान ख्यालनि जे इजिहार जो वसीलो आहे ।" हर इसान समाजी व्यवस्था जो हिकु फर्दु आहे । हूं कदहि कदहि हिक खा बि बधीक व्यवस्थऊनि मे शामिल हूदो आहे । तहिकरे हू समाजी मामलनि मे जुवान ते घणो मदार रखे थो । जुवान खा सवाइ कहि बि इसानी माशरे खे समुझण मुश्किल आहे । जिबान हिक जरियो आहे । जहिजे वसीले हिक इसान जी "तलय" जो बियो इंसान "जवायु" दिए थो । माहिरनि जो रायो आहे त जिबान तहिजीबनि जी बुनियादु आहे ।

जवान हिक समाजी व्यवस्था मे ई जिंदह रही सघे थी । जीअ समाजी व्यवस्था जिबान लाइ जरूरी आहे तीअ जिबान बि समाजी व्यवस्था लाइ जरूरी आहे । छाकाणि त जिबान हिकु आहिडो वसीलो आहे जो हिकु इसानु पंहिजनि सभिनी सरगर्मियुनि लाइ इस्तेमाल करे था मिसाली तोर ते

रोज़ाना व्यवहार मे, धन्धनि वगैरह मे ।

दुनियां जू अक्सर कौमूं बोलियुनि जे लिहाज खां हिक बिए खां अलहदगी रखनि थियूं ॐ किन बोलियुनि जे नालनि सां शुमार क्यू वेदियू आहिनि । किनि मुलिकनि मे उतां जां रहिवासी मुख्तलिफ बोलियूं गाल्हाइण जे करे उनहनि बोलियुनि जे नालनि पुठियां नडियू - नडियूं कौमूं सदियनि थियू । उहे सवाइ कहिं मतभेद जे, या सवाइ कहिं झेडे झगिडे जे हिक बिए सा गदि रहनि था ।

इहा साबित थियल हकीकत आहे त के बि माण्डु हिक जहिडो गाल्हाए न सघंदा आहिनि । चाहे उहे सागिये माहौल जा छो न हुजनि, मिसाल तोरि को लाडिकाणे जो रहाकू हैदराबादियुनि जी महिफिल में वेंदो त जेतोणीक उनजी बोली बि सागी सिन्धी आहे पर उचार जे तरीके ऐ लहिजे मां विन्ही यानि लाडिकाणे जे रहाकूअ ॐ हैदराबाद जे बाशिंदनि जे बोलीअ मे फर्कु महिसूस करे सघंदा । बिल्कुल सागीए तरहिं हैदराबाद जा के बि रहाकू हिक जहिडी हरिगिज गाल्हाए न सघंदा यानि विन्ही जी जिबान में ऐं जरूर फर्कु हूंदो । न रुगो एतिरो ई पर जेकदहिं गोर ऐ ध्यान सा बुधियो त मइलूम थींदो त कोवि माण्डु जुदा-जुदा मोकनि ते सागियो जुमिलो हिकई यानि सागिये नमूने सां गाल्हाये न

सघंदो आहे । आंहेडे किसम जो फकुं हर बोलीअ जे तारीख में अहम हिस्सो अदा करे थों । अहिड़ा नढा- नढा फर्क अलग अलग कौमुनि ताई पहुँची आदत बणिजी वजनि थियूं जेको अगिते हली करे उनहीअ समाज जो हिकु खासु नालो मुकररु थी वजे थो । ज़बान (भाषा) जी अहिड़नि व्यवस्था खे "लहिज़ा" या उपभाषा चइबो आहे । जुदा-जुदा लहिज़ा वरी नंडनि नंडनि लहजनि में तफसीम थी वजनि था । ऐतिरे कदुरि जो हिक समाज जे माहौल में रहेदड़ बाशिंदा, हिक बिए सा सागिए या मिलंदड़ - जुलंदड़ लहिजे में गाल्हाईदा आहिनि ऐं पहिंजे माहौल या पहिंजे राज़ खां बाहिरि वारे माहौल में कमु ईदड़ मुहावरे खे पहिंजो न समुझन्दा आहिनि । मिसाल लाड़ में ब्लोच कौम वारे माहौल में कमु ईदड़ सिन्धी मुहावरो सूमय कौम वारे माहौल में कमि ईदड़, सिन्धी मुआवरे खां जुदा आहे । बोलीअ ज मुख्तलिफ लहजनि अँ मुहावरनि ते बहिस कंदे इहो साबित थो थिए त कहिं बि मुल्क, सूबे यां ख़ते जी बोली, उनजे लहिजनि अँ मुख्तलिफ लहजनि में कमि ईदड़ मुहावरनि जे तफसीम लाइ के असूल मुकुररि थिया आहिनि जे इल्म जे माहिरनि महिनत करे ठाहिया आहिनि, उहे असूल आहिनि ।

- i- हाकिमनि जी बोली हुजणू
- ii- सागी हुकूमत
- iii- सयासी हालतू
- iv- समाजी अँ मज़हबी मेलजोल
- v- व्यापार अँ सियासी नाता
- vi- सागियूं भौगोलिक हालतू
- vii- सागियूं रस्मूं अँ रिवाज़
- viii- शादियूं - मुरादियूं
- ix- लदपलाण

उहे मुल्क जिते लसानी व्यवस्था वेझिड़ाईअ में वधियो अँ वीझियो आहे उते तफावत बिल्कुल घटि आहे, जीअ अमेरिका जे उल्हन्दे हिस्से में, यां रुस

में, पर उहे मुल्क जिते सागी बोली (ज़िबान) गाल्हाईदड़ वदे अरसे खां आहिनि उते मुकामी लहिजनि में घणो फकुं हूंदो आहे, मिसाल इंगलैण्ड में जिते अंग्रेजी ज़िबान केतिरनि ई सालनि खां गाल्हाई पेई वजे ।

ज़िबान खे जुदा-जुदा लहिजनि अँ जुदा-जुदा मुहावरनि में विरहाइण लाइ जेके असूल अँ सबब बयान कया विया आहिनि, समाजी हालतू उनहनि में पहिरी रखजनि थियूं । उहे बार जेके मज़हब अँ तइलीम याप्त घरनि में ज़मनि था ऐं जिनि जो मेलजोल बियनि मज़हब ऐं तइलीम याप्त कुटम्बनि जे बारनि सां रहे थो अहिड़नि बारनि जी ज़िबान मुहियारी 'महज़ब' अँ आला तबिके वारी ज़िबान समुझी वेंदी आहे । अहिड़े लहिजे खे सरकारी तोरि स्कूलनि, कालेजनि, कोर्टनि, असेम्बलियुनि तोड़े महज़ब माण्डुनि में इस्तेमाल थिए थो । मुहियारी लहिजो सदबो आहे । मुल्क जी सरकारी बोली उन मुहियारी लहिजे खे ई तसलीम कयो वेंदो आहे । मिसाल तोरि सिन्ध जी ज़िबान "सिन्धी" आहे, पर उनजो लहिजो जेको असी स्कूलनि में पढ़ू था यां रेडियो ते सरकारी एडलाननि में बुधूं था, या गाल्हायूं था, जहिं लहिजे में असांजा आलम अँ अदीब तकिरीरुं कनि था, जो लहिजो स्कूलनि अँ कालेजनि जरिये तइलीम तोरि कमि ईदो आहे । स्कूलनि, कालेजनि, रेडियो अँ टीवीअ ते हरहिक खे उन्हीअ लहिजे में गाल्हाइणो आहे । हर

बार खे तइलीम उन्हीअ लहिजे मे ई मिले थी । इन्हीअ करे उन लहिजे खे 'मुहियारी लहिजो' चइबो । जेतोणीक लाड जा माण्हूं इये कोन था गाल्हाईनि जीअ किताबनि मे पढ़नि था । उत्तर जा माण्हू बि इऐ, कोन था गाल्हाईनि जीअ दरिसी किताबनि मे आहे । मतिबु त मुहियारी लहिजो सरकारी तोरि तसलीम में कयो वेंदो आहें । मुल्क यां सूबे जी जिवान उन लहिजे पुठियां ई सदी वेंदी आहे । जीअ इंगलैण्ड में जेका जिवान सरकारी तोर ते मुल्क जी जिवान तसलीम कयल आहे, जहिखे हर मुहियारी अंग्रेजी बोली चवनि था । जेका अंग्रेजी, मौजूदह वक्त सरकारी तोरि मुल्की ज़ियान आहे उनखे दाखिणियनि इलाके वारी अंग्रेजी या शाही अंग्रेजी बि चवदा आहिनि । शाही खानदान जी जिवान हुअण करे इंगलैण्ड जे दाखिणिये लहिजे खे मुहियारी जिवान हुअण जो फखुरु हासिलु आहे । इन्हीअ करे इ इहो दावो कअो वेदो आहे त समाजी हालतुनि जो मुल्क जी जिवान ते वदो असरु थिए थो ।

सिन्ध जे साहित्य खते वारो लजिहो वधीव मुहियारी आहे पर छाकणि त सिन्धी बोलीअ जे वाघोरे वारीयूं कमेटीअ तोड़े सरकारी तइलीम खाते में हैदराबाद जा रहाकु हुआ तहिकर ई हैदराबादी लहिजे खे सरकारी तोरि अहिमियत मिली अँ उनखे मुहियारी लहिजो तसलीम कयो वियो । इहांई सबबु आहे जो हैदराबादी लहिजे खे सरकारी तोरि किताबनि अँ कोर्टुनि मे मुहियारी लहिजे में कबूल कयो वियो ऐ गैर मुल्की माणहुनि खे सिन्धी सेखारण लाई किताब हिन ई लहिजे मे लिखिया विया ।

बियो सबबु जाग्राफियाई (भौगोलिक) हालतू । जाग्राफियाई हालति जे लिहाज खां सिन्धी जिवान उतरादी, बिचोली, लाडी, थडी, कोहिस्तानी, कच्छी अँ लामी लहिजनि में विरहायल आहे । उहे लहिजा वरी मुकामी लिहाज खा नडनि— नडनि मुहावरनि मे विरहाये सघजनि था ।

मिसाल तोरि 'ठटे ऐं माजिर जे रहाकुनि खे पहिंजे—पहिंजे मुहावरे में गाल्हाईदे बुधी करे चई सघिजे थो त हीऊ ठटई या माजिरी बोली गाल्हाये थो । जेतोणीक 'ठटई' या 'माजिरी', के बोलियूं न आहिनि पर उहे लाडी लहिजे जा मुहावरा आहिनि । जे जाग्राफियाई (भौगोलिक) असरनि जे करे मुकामी रंग रखनि था ।

नंडनि — नंडनि समाजनि में गाल्हाइण जे तोर तरीके, उच्चारण अँ आवाजनि में बि फर्कु थिए थो । घणो करे इऐं बि दिठो वियो आहे त के माण्हूं पासे वारे गोठ जे माणहुनि खे सदनि खासि उच्चारण जे करे चेडाईदां बि आहिनि । अहिडीअ तरहि हिक गोठ खा बिए गोठ ताई तफावत वधदो वेदो आहे ।

जदहि कहिं बि हिक तरफ हालियो वांजिबा तदहि तफावत वधंदो वेदो आहे तांजो हिक अहिडे हंधि पहुची वजिबो जिते लसानी ख्याल घणोई फर्कु महिसूस कबो । जेतोणीक लसानी तफावत देखारण ताइ उते काबि हद मुकररु कोन हूंदी आहे । हिकु लहिजो ओसिताई पहिंजे खातिमें वारा निशान या हन्धु देखारीदो आहे, अहिडीअ हद या निशान खे "लहिजे जी हद" चइबो आहे । लहिजनि जे खातिमे वारियुनि हदुनि ते हदुनि जा निशान (ख्याली लीकू)नकशे ते देखारे सघिजनि थियूं ।

टियो सबब " सियासी हालतू " जाणायो वियो आहे 'सागी हुकूमत, सागियो मजहब, शादियूं ऐ मेलजोल जो रिवाज ज़िवान जे लहिजे जो बि कारण आहे ।

हाणे जरूरत आहे त सिन्धी जिवान (भाषा) जे उन्हनि सभिनी लहिजनि जो जायजो वठिजे । इनलाइ हिक वद्दी रिथा जी जरूरत आहे, पर हिति मथे जाणायल रोशनीअ मे सिन्धी जिवान जी लसानी भौगोलिक जो हिकु तफसीली जायजो हवालनि जे मदद र

सिन्धी तइलीम खें वधाईण जा उपाय

नवलराय बचाणी

1 947 में भारत मों सज़ी सिन्ध पाकिस्तान हवाले थी वेई । सिन्ध जो कुछ हिस्सो थरपारकर वगैरह मिले हा, या शरुअ में कच्छ, जैसलमेर, बाड़मेर, जोधपुर जे हिस्से में सिन्धी घणा वसी वज़नि हा त असॉजी अहिड़ी हालत न थिए हा । सिन्ध भूमि वज़ण सां पेरनि हेठों ज़मीन निकिरी वेई हाणे 50 सालनि में सिन्धी बोली बि हथनि मों वंज़ी रही आहे ।

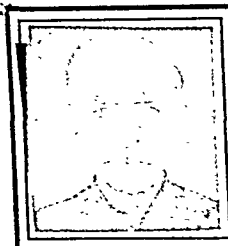
डिसिजे त सिन्धी समाज शुरुअ खॉ ई जुझारु आहे । विभाजन वक्त असॉखे शरणार्थी सड़ियों वियो, नाले हटाइण लाइ के आन्दोलन कोन कयासूं, काई सरकारी मदद बि धणी कोन मिली, मुड़िस थी काहे पियासूं, थोरे वक्त खॉ पोई सभिनी चयो त हीअ पुरुशार्थी समाज आहे ऐं हाणे दान, परोपकार करे सेवा कार्य सिन्धी भाउर ऐं सिंधी संस्थाऊं करे रहियूं आहिन त सभेई चवनि था त ही परमार्थी आहिन ।

पहिरियों साल खूब स्कूल खुलिया, सिन्धी बोली सिन्धी, पढ़ी भाउरनि तरकी कई पर वीहनि खनि सालनि खॉ आहिस्ते आहिस्ते सिंधी स्कूल बन्द थींदी था वज़नि वड़ा सिन्धी स्कूलन जा भवन दिस्सी रुअणु थो अचे त किन हधि बिल्कुल सिन्धी बन्द थी वेई आहे त किन स्कूलनि जी हालत मर्णीग आहे, पोयनि पसाहनि ते आहे ।

वरी बि शुकुरु आहे जो 3-4 सालनि खॉ

वरी, सिंधी समाज जे वापारी, गरीब, सम्पन्न तइलीमदानन लेखकनि ऐं सिंधी सन्तनि ऐं अकादमीअ खे चिन्ता वकोड़े वोई आहे त सिन्धी बोली बि दिल दिमाग मों निकिरी वेई त असॉजी सुजाणप, सिन्धियत छा रहन्दी ? इन करे सभिनी पासे डुक डोर चालू थी वेई आहे । मों आशावादी आहियों कुछ सुझाव रखन्दुसि उन तरफ गौर तलव कबो त ज़रुर सुठो थीन्दो ।

1. सरकारी ऐं गैर सरकारी स्कूली मैनेजमेन्ट सां मिली घटि में घटि खें तृतीय भाषा अपनाअजे ।
2. सिन्धी तइलीमदाननि, घणघुरनि ऐं धनी भाउरनि खें वड़ी राशि कटी करे, सिन्धी यूनेवर्सिटी या विद्यापीठ खोले सरकारी मान्यता डियारे, सिंधी परीक्षाऊं डियारियूं वज़नि ।
3. सिन्धी मास्तरनि ऐं बियनि रुचि रखन्दइनि खे ट्रेनिंग डेई मय्यार बधाए टिडियल थरिन्डियल सिन्धियुनि खे कार्यशालाऊं लगाए सिंधी लिंखणु पढ़णु कराइजे, वक्त बि वक्त अभ्यास कराइजे जो हीअर वरी भाउर पंहिजूं जंडू गोलण लगा आहिन खेनि सहयोग जी दरिकार आहे सन्दनि कुन्डनि दूर करण जो हीअ सुठो मौको आहे ।

नालो	: नवलराय शेवकराम बचाणी	जन्म : 25 अगस्त 1927
छपियल किताब	: सम्राट् दाहिरसेन जीवन चरित्र, श्री झूलेलाल साखी, सिन्धु ज्ञान सागर	
	सिन्धी शूरवीर ऐं अमर शहीद, स्वतंत्र सेनानी 1977, डॉ. हेडगवार,	
	बियन पूज ठकुर	
इनाम	: -	
पेशो/नौकरी	: चिकित्सक	
पतो	: पूर्व विधायक, हाथी भाटा, अजमेर - 1	

अहिडो हिक संगठन ठहे जो पूज सिंधी पंचायतुनि खें हिन तरफ नजरियो कराए त सिंधी विद्यार्थीयुनि खे दाखिला डियारियो ,पहिजीअ मादरी भापा खे घटि न समझो हीअ समर्थ, सम्पन्न, वैज्ञानिक ढेग सॉ कम्प्यूटर ते फिट आहे। अजु वि हिन में 70% संस्कृत शब्द आहिन, 52 अक्षरनि जी सम्पन्न, विश्व जे समिनी बोलियुनि खॉ वधीक सम्पन्न आहे। बोल चाल मे मिठी, वणन्दड आहे।

सिन्धी पाठ्यक्रम जा किताब जल्दी मुयसर कराइण जो बन्दोवस्त कराइण जुगाए। सिन्धी साहित्य छपिजे त धणोई थो पर उन लाइ सिन्धी पुस्तक मेला लगाइ, विकिणण जो बन्दोवस्त कराइण घुरिजे जीअ सिन्धी समाज जा भाउर, भेनरुं किताब खरीदण ऐं पढण जी आदत विज्ञनि।

जीअँ त आर.ए.एस. आई.ए.एस इमिहाननि मे सिंधी विषय खणी सधिजे थी, बाहिर विलायत में विद्यालयनि, वापारियुनि या टयूशन ते या आकाशवाणी, दूरदर्शन ते सुटी सिंधी जाणन्दडनि जी जरूरत आहे, इन लाइ प्रचार कजे त समाज जा वेरोजगार, घुरिजाऊ भाउर भेनरु जरूर इन तरफ ध्यान डीन्दा, आम तरह बचनि था सिंधी सिखी छा करियूं, पहिजी संस्कृति, सुजाणा सहित्य लाइ वि सिन्धी सिखणु, जाणणु जरूरी आहे।

सिन्ध जी तवारीख, सिन्ध जो फरबु वारो इतिहास नई सई लिखी, नई टहीअ खे जानकारी दियण उन मे सिन्ध लाइ लगाउ पैदा करणु सिन्धियत जी सुजाणप दियणु जरूरी आहे।

9.

सिन्धी साहित्य बियनि प्रान्तीय भाषाउनि मे छपाए ऐ बियनि बोलियुनि माँ तर्जिमो करे आदान प्रदान कजे, इन दुस में कुछ थिए पियो पर अजा इन में गति आणणु घुरिजे। वडा सिन्धी सम्मेलन करे, सिंधी सांस्कृतिक कार्यक्रम करे, सिंधी चटा भेटियूं रखाए, सिंधी माहौल सिंधी लाडा, सिंधी भगत सिंधी लोलियूं, सिंधी कॅसेटिस हलाए सिंधीअ तरफ भउरनि, भेनरुनि, खासु करे बारनि ऐ नई टहीअ खे कुन्डनि माँ कटी सिन्धियत जी जरूरत, आदिमयत महिसूस कराइजे, हिकु दफाँ समाज हली पेई त पोइ गाडी पटिरीअ ते अँची वेन्दी।

11.

सिन्धी शिष्ट मण्डल प्रधान मन्त्रियुनि सॉ वक्त वि वक्त समरयाऊँ रखनि पिया। अजाँ दिलपसन्द कार्य कहें वि कोन करे देखा रियो आहे, आशवासनि दियण में को कमी करार कोन थो रखे, सरकार ते हरु भरु निर्भर न रही पंहिजे बूटो बारणु घुरजे। सरकार ते जोर आणणु घुरिजे त असाँ करोडनि खॉ वधीक आयकर था डियू, असाँ खे प्रान्त कोन्हे, बोली हथनि माँ बज्जी रही आहे। को बोर्ड ठाहे, उन मे सिंधी एविजी खणी सिंधी बोलीअ जे विकास लाह 3 करोड खर्च, कयो, दर्सी किताब छपायो, साहित्यकारनि खे मदद करियो, विशेष सिंधी मेला, माहोल डियो वगैरह। प्रान्तनि खे वि खासु हिदायतूँ दजनि जीअ सिंधी अ जो विकास तेज गतीअ सॉ थी सघे।

12

पहिजी लेवल ते प्रशासनिक परीक्षाउनि मे सिंधी समाज जे प्रतिभावशाली भाउरनि भेनरुनि खे स्कालरशिप, हरकहि किस्म जो सहयोग डियण घुरिजे।

सिंधियुनि लाइ कॉमन मिनिमम प्रोग्राम

नंद कुमार सनमुखाणी

अ जु असांजी सिंधी जाति ऐं सिंधी बोली अहिडे नाजुक मोड़ ते अची पडुती आहे, जिते सिंधी पंहिजी मातृभाषा गाल्हाइण खँ किनारो कंदा नजर अचनि था, उत्तराधिकार (वर्से) में मिलियल पंहिजी प्राचीन सभ्यता, संस्कृति ऐं साहित्य खां अपरिचित आहिन ऐं ऐतरे कदुर जो पाण खे सिंधी चवराइण में वि शर्म पिया महसूस कनि, तडुहिं असां सभिनी सिंधी भाउरनि-भेनरुनि, लेखकनि - कवियुनि, शिक्षाविदनि ऐं समाज सेवियुनि जो फर्जु आहे त पंहिजा सभु मतभेद भुलाए, पाण में हिकु थी "सिंधियुनि, सिंधी बोलीअ, साहित्य ऐं संस्कृतिअ जे बचाव, विकास ऐं वाधारे लाई कंहि अहिडे कॉमन मिनिमम प्रोग्राम ते अमल करियूँ जेको हिन्द-सिंध समेत सारी दुनिया में पखिड़ियल संसार जी प्राचीनतम सिंधु धाटीअ जी सभ्यता जे असली वारिस- " सिंधियुनि " खे सिंधी बणाए रखण ऐं उन्हनि जी सिंधियुनि जे रुप में अलग पहचान बणाए रखण में सहायक सिद्ध थिए । अहिडे कॉमन मिनिमम प्रोग्राम हिन रीति थी सधे थो:-

1. जंहि बि देश या प्रान्त में रहूँ, तंहिजे माणहुनि सां भले हिरी-मिरी वजूँ ऐं खीर-खंडु थी रहूँ पर सिंधीअ जे रुप में पंहिजी सुजाणप या पहचान लिकाइण जी

कोशिश न करियूँ । सिंधी सदाइण में कंहि किस्म जो शर्म या हीन-भावना महसूस न कयूँ, वल्कि इन गाल्हि लाइ फरब्र महसूस कयूँ त 'असां' संसार जी सभ खां पुराणी सभ्यता जो वारिस लेखजण वारी सिंधी जातीअ में जन्मु वरतो आहे ।

भले दुनिया जूँ वियूँ कंतरियूँ वि भाषाऊँ सिखूँ ऐं उन्हनि में महारत हासिल कयूँ पर पंहिजी मिठिडी मातृभाषा सिंधीअ जी न सिर्फ पूरी पूरी जाण रखूँ वल्कि उनखें व्यवहार में वि आणियूँ । पंहिजे धर में या वाहिर असीं सिंधी पाण में गदजण ते मुख्यरुप सां सिंधी बोलीअ जो ई इस्तेमाल करियूँ । जेकदहि गाल्हि-बोल या बहस-मुवाहिसे में वियुनि बोल्थुनि जा माणहु वि शामिल हुजनि ऐं बहस जो विषय सभिनी लाइ कॉमन हुजे त विलाशक अहिडी बोलीअ जो इस्तेमाल कजे, जेका सभिनी खे समझण में ईदी हुजे । पर जे को सिंधी बिए सिंधीअ सां पंहिजी मातृभाषा में न गाल्हाए कंहि धारी बोलीअ में गाल्हाइण सां पंहिजो पाण खे माडर्न या प्रगतिशील समझे त उहो पक ई पक अहसास-ए-कमतरी या हीन भावना

नालो : नन्दकुमार सनमुखाणी
छपियल किताब : -
इनाम : -
पेशो/नौकरी : बैंक में नौकरी
पतो : यशोदा सदन
न्यू बी-6/45, वैरागद
भोपाल (मध्यप्रदेश)

जन्म : 7 अक्टूबर 1955

जहिडी मनो वैज्ञानिक बीमारीअ जो शिकार आहे ऐं उन खे पाण या उनजे साथियुनि/ मित्रनि खे इन बीमारीअ जो मनोवैज्ञानिक तरीके सा इलाज करण घुरिजे । अहिडनि मन जे विमारनि सां मिलण ते उनहनि ते गुस्सो या उन्हन खों नफरत करण बदरां उन्हन जे प्रति सहानुभूतिअ वारो व्यवहार करण घुरिजे, छो जो मन खां बीमार ई सही, पर आहिनि त उहे वि असांजा पहिंजा सिंधी । ठीक थियण ते ऊहे वि तक्कां -असां जहिडा थी पवंदा ।

सिंधी भापा जी असुली लिपीअ जे सुवाल ते अहिडो रुखु न अपनायूं जो लिपीअ जे चक्कर में मागुही पहिंजी बोलीअ खे ई नुकसान पहुचाए छडियूं । ईहो न विसरियूं त 'हीअ' या 'हुअ' लिपि कहे वि बोलीअ खे लिखण जो हिकु साधन मात्र आहे । इनकरे असुली सुवाल लिपीअ जो न, पर बोलीअ जो आहे । असांजी बोली देवनागिरी लिपीअ मे लिखियल हुजे या अरवी-सिंधी-लिपीअ मे-चवराईदी सिंधी बोली ई । भले हिन या हुन लिपीअ जे पक्ष या विपक्ष मे केतिरा वि तर्क डियूं, केडो वि विचार-विमर्श करियूं-पर ईहो ध्यान अवश्य रखूं त ईऐ कदे असाजी भापा खे त को नुकसान न थो ररो ?

पहिंजी जातीअ जे इतिहास, उन जी मुख्य-मुख्य घटनाउन ऐ पहिजी सम्यता, संस्कृति ऐ साहित्य बावत न सिर्फ असा ज्ञाण हासिल करियूं पर ईदड पीढियुनि खे वि उन खा वाकिफ करायूं । इन लाइ न त फकति पहिंजे गोरवशाती इतिहास खें याद कदे-कदे पहिंजो अमूल्य जीवन विजाए छडियूं, पर इन लाइ त पहिजे

इतिहास जो अध्ययन हमेशा खां इंसान लाइ अतीत (माजीअ) में कयल गलतियुनि खां सबक सिखी आईदह जी राह मुकरर (निर्धारित) करण मे सहायक रहियो आहे । इनकरे हर इंसान खें पहिंजे देस, जातीअ ऐं कौम जे इतिहास जी पूरी पूरी ज्ञाण हुआ जरूरी आहे । गौरवमयी अतीत हकीकत मे इंसान खे केतरियुनि मनोवैज्ञानिक बीमारियुनि खां बचाए संदसि मन खे मजबूत आधार प्रदान करे थों । हूअं वि इंसान खे पहिंजी असुलियत जी ज्ञाण हुआ जगुआए ।

अजु जदहिं असांखे सजे संसार मे टिडी-पखिडी अलग अलग जातियुनि जे माणहुनि सां गड्ड रहण जो मौको मित्यो आहे, तदहिं महसूस थिए थो त असां सिंधियुनि जी उथणी-विहणी ऐ रीतियूं-रस्मू बियनि जी तुलना में न सिर्फ उन्नत आहिन बल्कि वैज्ञानिक कराटीअ ते वि सही साबित थी रहियूं आहिन । मिसाल तौर, सिंधियुनि में सुठी ऐ राणिमी नेरनि करण जो रिवाज सदियुनि खा प्रचलित आहे । पर मेडीकल साइंस जे विशपेझनि ईहा खोजना अजां हाणे वजी कई आहे त राणिमी नारतो माण्ड लाइ तमाम धणे फाइदे वारो आहे ।

दियो, कहिं वि बोलीअ जूं चवण्यू या पहाका ऐ इस्तिलाह (या मुहावरा) उनजे गालाइन वारनि जे गहरे अनुभव ते आधरित थीदा आहिनि । जिदगीअ जे हर पहलूअ ऐं मौके लाइ सिंधियुनि वटि इन्हनि जो खारा खजानों मौजूद आहे । ईहे इंगित थो करे त असा सिंधि खान-पान, रहन-सहन ऐ सिंधि सिर्फ उच्च दर्जे जूं ईहे

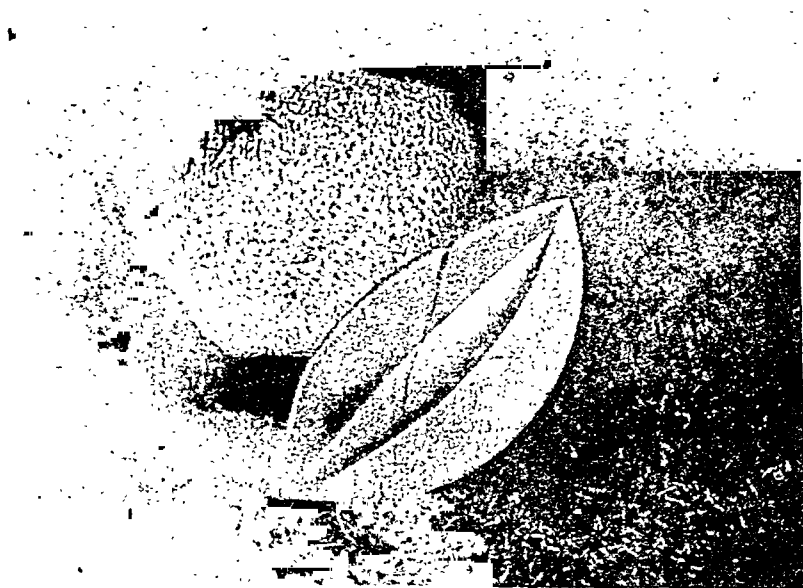
5

6

खें बियनि जी तुलना में घणों वक्तु अगु ई
जीवन सां जुड़ियल सच्चायुनि जी गहरी
जाण ऐं समझा पिण हुई । अनुभव जे
अहिडे उत्तराधिकार खां नई पीढ़ीअ जे
सिंधियुनि खें वाकिफ कराइणु वदनि जो
फर्ज ऐं नंदनि जो अधिकार आहे—जीअं हू
पंहिजे पूर्वजनि जे अनुभव मां सिख्या
हासिल करे पंहिजे जीवन खें वधीक सुन्दर
ऐं सार्थक बणाए सघनि । इनकरे
असांजो फर्ज आहे त नई पीढ़ीअ खे पंहिजे
कुल, जातीअ, बोलीअ ऐं
रीतियुनि—रवाजनि बाबत जेतिरी थी सधे
ओतिरी वधीक जाण दियूं जीअ अगिते
हली इतिहासकार ऐं खुद असां जा पोंयां
असांजी पीढ़ीअ खें ईहो महणो या मयार न

डेई सघनि त असां पंहिजी फर्ज पालना में
आहिड़ी भंयकर भुल कई, जंहिजो नतीजो
सजी सिंधी कौम खे भोगण लाइ मजबूर
थियणो पियो ।

जे असां रुगो हिन कॉमन
मिनिमम प्रोग्राम ते ई अमल करण शुरू
करियूं त ईहा पक समझणु घुरिजे त असां
जी कौम तेसिताई दुनिया जी सुफह
हस्तीअ ते जिंदह रंहदी जेसिताई आसमान
में सिजु, चंडु ऐं तारा मौजूद आहिन । पोई
नारायण श्याम पारे कंहि कविअ खे दर्दी
दांह कंदे ईऐं न चवणों पवन्दो तः—
" अला, ईए न थिए, जो किताबन में पढ़िजे,
त हुई सिंधु ऐं, सिंधु वारन जी बोली"

हिकु महापुरुष-बाबा नेभराज साहिब

सावित्री रानी

सि

न्धु में हिकु संतु पहिजे घर जे हिक कमरे मे हमेशाई चक्कर लगाइन्दो रहंदो हुयो। हू प्रभूअ जे भगितीअ मे ऐडो त लीनु रहदो हुयो जो राति दीह सुन्हन्दे जागन्दे 'नाम' जो ही जपु कन्दो रहंदो हुयो। कतिराई जिज्ञासू पहिजे समस्याउनि एं शकाउनि जे समाधान लाइ हुन बटि ईदा हुआ।

हिक डीहं ठारुमल नाले हिकु माण्डू हथ मे पकल पापड खणी करे उते आयो। ठारुमलु पापड खां उपरामु थी रहियो हुयो। हू इन करे पापड, खणी आयो हुयो त दिसा संतु पापड, जो छा थो करे ?

सत पापड हथ मे वरिता ए प्रभूअ जे भगितीअ मे लीनु थी करे पापड पापड चवन्दे कमरे मे फेरा पाइण लागो। लगभग 20 मिन्ट थी वया। पोइ सतु ठारुमल जे भरिसां अची बीठो एं पापड हुन जे हथ मे देई करे "पापड खा पापड खा" चयाई। ठारुमल त पापड खे परशादु रामुझी करे वरितो ए खाधो। अगिते वि पापड खाइण लागो। ऊहा उपरामता अलाए कादे गुमु थी वेई।

हिक वीअ घटना मे हिकु माण्डु जहिजो नालो मूलचन्दु कुन्दनाणी हुयो। हू हिक दीहु पहिजा व पुटू साणु वठी आयो। बारिण खे बुखार छहीन्दो ई न हुयो। घणनि माण्डुनि उनखे इन सत बटि वजण जी सलाह दिनी। सतु उन्हीअ महल घर मे

फेरा पाए रहियो हुयो। ओचतो वीही करे संत बिन्ही छोकरनि खे दिठो। ऐ "बुखार भजी वजु" चई करे बिन्ही छोकरनि खे अहिडो त धिको दिनो जो बई छोकरा अची दाकणि खां हेठि किरिया। पर चमत्कारु बई हिकदमि ठीकु थी वया। बुखारु अलाए कादे गायबु थी वियो।

ईहें बई घटनाऊ सच्चूं आहिनि। श्री ठारुमल जो त स्वर्गवास थी चुको आहे एं स्वर्ग वासीअ मूलचन्द जा ऊहे बई पुट अजु कल कोटा राजस्थान मे पहिजे घरपरिवार सां गदु खुशि आहिनि।

हिक घटना मे हिकु चाडू नाले माण्डु हुयो। उन्हीअ कहिजी हत्या कई हुई। इन करे उन खे फासी मिलणी हुई। पर चाडूअ जी माउ यावा नेभराज जे शरण मे वई। सतु त फेरा ई पाए रहियो हुयो। थोडी देर खां पोइ हुन माईअ जे भरिसा अची चयई- फासी न टरदी। फासी न टरदी। ए चाडूअ खे फासी थी वई।

इन्हनि टिन्ही घटनाउनि जे माण्डुनि जा नाला वाकई ईहेई आहिनि। यावा नेभराज जो जन्मु रोहिडीअ मे अगस्त 1875 ई जो हिक भाटिया परिवार मे थियो हो। नंदपणे मे नेभराज जो नालो जमीयत राम हुयो। बालक नेभराजु मगदन जे भजन म ई लगल हुन्दो हुयो। तनि दीहनि मे

नालो
छपियल किताब
इनाम
पेशी/नौकरी
पतो

सावित्री रानी

लगभग 300 पन्ना

बेल्गई इनाम किताब छपियल

जन्म 1875

मृ. 1955

जिन्दगी के सच (कहानी)

जन्म 26 अगस्त 1875

साई पारुशाह सांई वसणशाह, फकीर बेकस वगैरा जो प्रभाव नेभराज जे जीवन ते पयो ।

पहिरी नेभराज संतु न बल्कि हिकु मास्टरु हुयो । एं पंजें दर्जे जे बारनि खे सिन्धी पढाईन्दो हुयो । हिक दफे जी गल्हि आहेत हिक दीह नेभराज जे स्कूल में मुआइने लाइ हिकु इंस्पेक्टर अचिणो हुयो । पर नेभराज मास्टर खे त आदत हुई त बचल टाईम में हू भगवान जो भजनु कंदो हो ।

एं राति-राति जागी करे हू संतनि जा सूफी भजन बुधदो हुयो । मुआइने वारे दीह खां अगिमें वारीअ संज्ञा जो बि नेभराजु भजन कीर्तन बुधण हलियो वियो । एं सजी राति भजन बुधण में ई गुजिरी वर्ड ।

सुबूह जो दहें बजे जदहिं भजन जो प्रोग्राम पूरो थियो । तदहि नेभराज मास्टरु पहिजे स्कूल दांहु डुकियो । उते वजी करे पहिंजी गैर हाजिरी बुधाए करे जदहिं इंस्पेक्टर जे बारे में पुछाई, त सभई मास्टर एं हेड मास्टरु बि अचरज विचां चवण लगा अरे त्वहां छा पुछोथा । जहिं महल इंस्पेक्टरु आयो हुयो, तदहिं त्वहां बि त पहिंजे क्लास जा बार पढाए रहिया हुयउ ।

त्वहां जे क्लास जे बारनि त इंस्पेक्टर जा दिनुल सभई प्रश्न जा ठीकु जवाब बुधाया हुया । इंस्पेक्टर त त्वहां जी दाढी तारीफ कई । नेभराज मास्टर समझो त ईहो त को वदो चमत्कारु आहे । शायद मुहिंजीअ गैर हाजिरीअ में मुहिंजे कक्षा खे भगवान पयो पढाए मुहिंजो रूपु धरे ।

इन घटना खांपोइ त हू पहिंजो सारे टाईमु प्रभूअ जेई बंदगीअ में गुजारिण लगा । स्कूल जी मास्टर वारी नौकरी बि छडे दिनी । एं पहिंजे घर जे हिक कमरे में फेरा पाईन्दे प्रभूअ जो नालो जपीन्दा रहन्दा हुया । घणार्इ माण्हू पहिंजे कामना जे पूर्तीअ लाइ उते वदीअ श्रद्धा एं विश्वास सां गदु ईन्दा हुया ।

चवंदा आहिनि त हू कहिं खे जे धकु या मुक हणंदा हुया । त उन जो बि कारजु सिद्ध थी वेदों हुयों

इन संत जी तारीफ सिन्धु जू सीमाळ पारि करे देस विदेस में फैलिजण लगी हुई । बाबा नेभराज चवंदा हुयात जे त्वंहा बि सुठा कर्म कयोत त्वहांबि शहंशाह बनिजी सघो था । हू उच्च कोटीअ जा संत, महान योगी एं ब्रह्मज्ञानी हुया ।

शायद माण्हुनि जे मथां उपकार करिण लाइ ई हुननि संसार में जनमु वरितो हो । नढपण खां ई भगितीअ जे रंग में रंगिजण लगा हुया । एं ईहो भगितीअ जो रंगु ऐतिरी चढ़िहियुनि जो हू भगती एं तपस्या कदें कदें पहिंजो त उद्धारु करे ई वया एं अनेक जिज्ञासुनि जो बि कल्याणु करे वया ।

पर हिन संसार जो जेको नेमु आहे सोत सभिनी ते लागू आहे । 27-5-49, सुबूअ जे वक्त हिन नश्वर शरीर खे छदे नेभराज बाबा निर्वाणु पदु प्राप्त कयो । उन दीहु सभिनी जाति वारनि मिली करे हुननि जे अंतिम यात्रा में शामिल थी हिन्दु रीतिअ सां हुननि जो अंतिम संस्कारु कयो ।

हुननि जी समाधि सक्खर सिंध में ठहियल आहे । उते वजी श्रृद्धालू पहिंजे मनोकामना पूरी थियण जी कामना कंदा आहिनि । एं हिते भारत में बि केतिरनि शहरनि में बाबा नेभराज जो वर्सी उत्सवु मनायो वेंदो आहे ।

संतनि जी महिमा त वेद बि न चई सघंदा आहिनि । छो त संत त जनमु बि वठन्दा आहिनि त माण्हुनि जे उपकार जे लाइ । एं जदहिं हू निर्वाणु पदु बि प्राप्त कंदा आहिनि त बिना कहि इच्छा जे जोती जोत समाइजी वेंदा आहिनि ।

अहिङ्गनि महापुरुषनि जे संग जो जहिंते असरु पवंदो आहे, से बि धन्य थी वेंदा आहिनि ।

हिक अदभुत शक्ति-स्वामी सर्वानन्दजी महाराज

नन्दा जेठानी

अ

सांजे भारत में धननि सन्तनि,
महात्माउनि, ऋषियुनि- मुनिन एं पीर
पैगम्बरनि जन्म वरतो आहे । उन्हनि
महापुरुषनि सभिनि माणहुनि खे ज्ञान देइ करे सच
जो रस्तो डेखारियो आहे ।

सिन्धी समाज में बि धणई सन्त महात्मा
थिया आहिनि । उन्हनि मे वरुण अवतार झूलेलाल
सन्त टेऊराम, स्वामी लीलाशाह, साधु वासवाणीअ
वंगैरा खे जीअ याद कयो आहे, तीऐ ई सन्त
सर्वानन्द खे बि याद कयो थो वजे ।

सन्त सर्वानन्द जो जन्म सिन्ध प्रदेश जे
भिट्टशाह नाले जे हिक गोठ मे सेवकराम जे घर मे
सन्वत् 1954 जे असु महीने जी 12 तारीख ते
विस्पत जे दीह ते थियो हुआ । बालक जी माता जो
नालो ईश्वरी बाई हुआ । जेडी महल सन्त सर्वानन्द
जन्म वर्तो त वदनि- वदनि ज्योतिषियुनि उन्हे जी
शिकिल ते तेजु दिसी करे चयो त हीऊ बालक बढो
थी करे महान सन्त थीन्दो । उन्हे बालक जो नालो
सर्वानन्द रखियो वियो ।

सिन्ध प्रदेश जो महान सन्त टेऊराम हिन
बालक जो मामो लग्न्दो हुआ । स्वामी टेऊराम
जदहि उन्हनि जे घर आया ऐं लोरी देई करे बालक
जे मथे ते हथु फेरे आशीवाद दिनऊं ते बालक जे
शिकिल ते हिक अदभुत ज्योति चमकण लगी ।

हिक डीह जी गाल्हि आहे सेवकराम जे घर
सन्त टेऊराम महाराज आया । उन्हनि भोजन कयो,
हथ घोटऊं त उन्हेहि वक्त बालक सर्वानन्द
घुटननि ते हलि टेऊराम खे पेरे पई वरतो । बालक
ते नजर पवन्दे ही उनहनि बालक जी शिकिल ते
तेज दिवो ।

टेऊराम बार खां एतरो प्रभावित थिया जो
उन्हेखे गोद मे खणी वरितो ऐ कुछ दीह उते रहिणो
पियन । संत टेऊराम जेतिला दीह उते रहिया रोज
सुबह जो सर्वानन्द खे ब्रह्म ज्ञान जी लोरी दीदा
हुआ । सत टेऊराम वजण वक्त पहिजे भणि ऐ
भेणिविए खे चयाऊं त तन्हां रोज शाम जो सत्संग
करियो । इन करे उन डीहं खा वटी रोज शम जो
सेवकराम जे घर सत्संग थियण लग्गो । सत्संग में
भजन कीर्तन कन्दे-कन्दे बालक सर्वानन्द जो
ईश्वर दाहं रुझान वध दो वियो ।

संसारिक मोहमाया खां परे -

डीह -हफता महीना ए साल गुजिरदे -
गुजिरदे बालक सर्वानन्द जवान थी वियो ऐं संसार
जे मोह जार खा छुटकारो पायण जो जरियो
गोलहण लग्गो । वीचार कदे -कंदे खंसु सनुझ नें
आयो त बिना गुरुअ जे संसारिक सागर खां फर
थियणु मुश्किल आहे । खसु वीचार आयो त संत
टेऊराम जिनि खे, गुरु करण जो पको वीचार वं

नालो
छविपल फिताव
इनम
पेसो/वीकरी
पगो

बुनारी नदा जेठानी

-

-

अनुमति लेखिका

सिद्धि- इन्टरनेट पब्लिशिंग

556 राजनगर सिद्धि इन्टरनेट

पन्ना

जन्म 15 जनवरी 1977

स्वामीजिनि जे आश्रम गोठ खण्डू पहुची विया ।
 आश्रम पहुची सर्वानन्द स्वामी टेऊराम जिनि जा
 चरण स्पर्श करे आशीवाद हासिल कयो ऐं पहिंजी
 इच्छा जाहिर कई ऐं चयाऊँ त साईं मां तन्हा खे
 पंहिजो गुरु मजी तव्हां जे शरण में आयो
 आहियां—संत टेऊराम बालक सर्वानन्द खे चयाऊँ
 त हींअर न, तव्हां वरी बिहर अचिजो । सर्वानन्द
 गुरुअ जी आज्ञा मजी वापिस पंहिजे गोठ भिट्टशाह
 अची विया । अहिडीअ तरह लगातार नवनि सालन
 ताई संत टेऊराम जे आज्ञा मुजिब सर्वानन्द ठीक
 वक्त ते आश्रम पहुची वेन्दा हुआ । आखिर संत
 टेऊराम साहब उन जो विश्वास ऐं धीरज दिसी
 सवनिन्द खे आशीवाद देई करे शिष्य ठाहियो ।
 आशीवाद वठी सर्वानन्द सन्दनि चरणनि में वेही
 रहिया ऐं आश्रम में रही करे गुरुअ खां शिक्षा—दीक्षा
 हासिल कई । शिक्षा डींदे स्वामी टेऊराम सर्वानन्द
 खे सगुण—मन्त्र “सतनाम साक्षी” जो उपदेश डींदे
 समझायो त धरती, जल, अग्नि, हवा, आकाश,
 दिशाऊ, दीह—रात, सिजु—चण्डु ऐं तारा सभु ईश्वर
 जा नाला ऐं रूप अहिनि । जेके हमेशा सचु ऐं साक्षी
 आहिनि । सर्वानन्द खे इहो बि समझायाऊँ त इन्सान
 जिते ऐं जंहि वक्त शुभ या अशुभ कार्य कंदो
 आहे—उहे ई उन जा साक्षी रहदां आहिनि । पंहिजे
 गुरुअ जे सगुण मन्त्र ते मनन करण खां पोई
 सर्वानन्द वरी पंहिजे गुरुअ जे आश्रम खण्डू वापिस
 आया । हिन दफे स्वामी टेऊराम जिन सर्वानन्द खे
 “निर्गुण—मन्त्र” जो उपदेश देई जीवन में लागू
 करण जो हुकुम दिनो । गुरुअ खां “निर्गुण मन्त्र”
 मिलण खां पोई जीवन में लागू करण खातिर
 सर्वानन्द हिमालय पर्वत जे जंगलनि में वजी गहरी
 तपस्या कई । ईश्वर जी आराधना कन्दे कन्दे
 सर्वानन्द केतिरियू ई ऐतिहासिक कविताऊँ
 लिखियूं । काफी असें जी घणी तपस्या खां पोई
 सर्वानन्द मोटी पंहिजे गुरु स्वामी टेऊराम जे आश्रम
 ते आया, ऐं पाहिन्जियूं लिखियल कविताऊँ गुरुअ

खे अर्पण करे, गुरुअ जे दिनल शिक्षाउनि जो
 माण्डुनि में प्रचार शुरू कयाऊँ । हाणे हू संत
 सर्वानन्द जी महाराज चवाइण लगा ।

संदनि शिक्षाउनि में खासु—खासु —
 सभिनी नंदनि वडुनि जीवन जी सेवा करियो ।
 यकराय थी रहो । कहिजे बि बहिकाइण में न अचो ।
 कहि बि धर्म जी गिला न कयो । मांस—मच्छी न
 खाओ । शराब न पीयो । सादो जीवन जीओ ।
 जुआ—चोरी न कयो । रिश्वत न वठो । सच
 गालाहियो । कहिं सा बि धोखो न कयो । अन्याय न
 कयो ऐं अन्याय खे बर्दाश्त न कयो, देती लेती न
 डियो न वठो । सभिनी सां सच—ऐं मिठो गालाहियो,

छल—कपट न कयो । दिनल वचन खे पूरो करियो ।
 कूड़ खे सचु ऐं सच खे कूड़ गाल्हाईण जी कोशिश
 न कयो । धरतीअ जे सभिनी जीवन सां प्यार
 करियो । धीरज रखो । माफी दियणु सिखो ।
 शास्त्रनि जो ज्ञान हासिल करियो । प्यासे खे पाणी
 पियारियो । बुखिये जी बुख मिटायों । उघाड़नि खे
 ढकियो । पापियुनि जो सुधार करियो । त्यागी ऐं
 निस्वार्थी बणिजो । बीमारनि जी सेवा करियो ।
 चापलूस न थिया । भिक्षा न घुरो । जादू—टोणा ऐं
 धागुनि—झाड़नि ते ऐतिबार, न करियो । कहिं जी बि

दिल न दुखायो । न डिजो न डेजारियो । मेहनत जी रोटी खाओ, देश ऐं समाज जा सेवक बणिजो । कहिजी बि खिली न उढायो । कहिखे महिणा न दियो, मिलावट न कयो, घटि न तोरियो, ऐं बिरूँ बि केतिरियूँ ई शिक्षाओं प्रेमियुन खे दियण लगा ।

इन्सानियत जे सचे पुजारी स्वामी टेऊँराम महाराज जिनि सन् 1942 यानि सम्वत् 1999 जे जेठ जे महीने जद्दहि हीउ नश्वर शरीर छदियो उन आखिरी वक्त पहिजे प्यारे शिष्य स्वामी सर्वानन्द खे आशीर्वाद डिनी । उन खाँ पोइ सभिनी सन्तनि अमरापुर आश्रम जी वागु स्वामी सर्वानन्द जे हथनि

मे डिनी । जीअ ई स्वामी सर्वानन्द गद्दीअ ते आसीन थिया, आश्रम जे सभिनी प्रेमियुन जो इहो चवणु हो त "गुरुअ जी ज्योति पाहिन्जे चले में अची वेई आहे । स्वामी टेऊँराम जी महाराज पंहिजी डात पहिजे शिष्य सर्वानन्द खे देई छदी आहे ।"

पहिजे गुरु महाराज जी गद्दी ते आसीन थियण खा पोई स्वामी सर्वानन्द जी महाराज इन्सानियत जी सेवा कन्दे कन्दे प्रेमियुनि खे ब्रह्म ज्ञान जा उपदेश देई दुखियुनि जी सेवा करण लगा ।

सतनाम साक्षी मंत्र जो जादुई असर

हि क दफे जद्दहि स्वामी सर्वानन्द जी जयपुर मे अमरापुर आश्रम मे पहिजी कुटिया मे रहियल हुआ त राजस्थान जे ब्यावर शहर जो निवासी सूरजमल पहिजे नौजवान गूँगे पुट घनश्याम खे वटी उते आयो ऐं स्वामीजिनि खे अर्जु कयई त मुहिजे पुट खे जवान दियो । स्वामी सर्वानन्द खेसि चयो त पहिजे पुट खे "सतनाम साक्षी" सतनाम साक्षी" जोर जोर सा चवाइ । घनश्याम पहिजे मुँह सा जेसिताई सतनाम साक्षी" न चवे तेसीताई तबहा उनसां गदु गदु चवदा रहो—गुरुअ जे हुकुम मुताबिक सूरजमल पहिजे पुट खे "सतनाम साक्षी— सतनाम साक्षी" चवाइण मे जुटी वियो — थोडे वक्त खां पोइ घनश्याम 'सतनाम साक्षी' 'सतनाम साक्षी' चवण लगे अहिडीअ तरह घनश्याम जी जुयान हमेशा लाइ खुली वेई ऐं चडीअ तरह गालाहिण लगे ।

विये दफे जी गाल्हि आहे त जद्दहि स्वामी सर्वानन्द जे शिष्य सुन्दरदास खेनि बुधायो त जेकडिंह हू मांस नथो खाएँ त संदसि अखियुनि जी रोशनी खत्म थी, थी वजे ऐं मांस खाइण सां रोशनी

अची थी वजे । इन करे मास खइण लाई मजबूर आहियां । स्वामी जिनि सुन्दरदास जी गाल्हि बुधी ऐं कुछ सोच विचारु करे चयो — त सुन्दर दास हाणे मांस न खाइजा; ईश्वर सब ठीक कदो । कुछ डीहन खां पोई सरवर जे मेले मे सुन्दरदास पाणी पियारण जी सेवा पे कई । सेवा कन्दे —कन्दे सदसि अखियुनि जी रोशनी गायब थी वेई, कुछ बि दिसण मे न थे आयुसि । इहा खबर स्वामी सर्वानन्द महाराज ताई पहुती — स्वामी जी अ खेसि "सतनाम साक्षी — सतनाम साक्षी—सतनाम साक्षी" चवण लाइ चयो । सुन्दरदास जे "सतनाम साक्षी" चवण ते सदसि अखियुनि जी ज्योति वापिस अची वेई — इहो अजबु दिसी, सभई प्रेमी डाढा खुश थिया ।

स्वामी सवनिन्द पहिजे प्रेमियुनि खे जादू टोना ऐं धागुनि तावीजनि खा परे रहण जी शिक्षा डीदा हुआ । जोर देई चवदा हुआ त ईश्वर जी सची भक्ति करियो । कूडा धागा लाहे —'राम जे नाले जा सचा धागा धारण करियो । सचे कर्म ते दिखत रखो । मेहनत जी कमाई खाओ । जयपुर

अमरापुर आश्रम जे ठहण वक्त स्वामीजिन उत्तेई रहंदा हुआ, ए पाण खुद वि पत्थर खणी कारीगरनि खे दींदा हुआ । इहोई सबवु आहे जो प्रेम प्रकाश आश्रम अमरापुर दरबार में सदन मेहनत जी खुशवु ऐं सत्संग जी सुगन्ध अजु वि कायमु आहे । स्वामी सर्वानन्द जी महाराज पहिंजो घणों वक्त हरिद्वार ऐं ऋषिकेश में ईश्वर आराधना में गुजारींदा हुआ । स्वामीजिनि छः डीह ऋषिकेश जे जंगलनि में ईश्वर आराधना करे वरी सते डीह हरिद्वार वापिस ईंदा हुआ— ऐं वरी हिक रात आराम करे हपते लाई सत रोटियूँ पोटलीअ में बुधी ऋषिकेश डोंह रवाना थी वींदा हुआ — हुननि फंहिजो लम्बो अर्सो हरिद्वार ऐं ऋषिकेश ऐं गंगा जे किनारे गुजरियो । स्वामी सर्वानन्द जी महाराज पहिंजी मिठी वाणीअ सां सभिनी प्रेमियुनि जे मन खे मोहे छदींदो हो । स्वामीजिन जंदुहि सत्संग कंदा हुआ त सत्संग बुधणा वारा सत्संग में लीन थी वींदा हुआ । खेनि वक्त जो को बि ध्यान न रहंदो हो, पर स्वामी जिन पहिंजो सत्संग हमेशा मुकरं वक्त ते पूरो कन्दा हुआ । सत्संग में प्रेमियुनि खे कर्म, धर्म, ज्ञान, भक्तिअ, प्रेम रें सादगीअ जी शिक्षा डींदा हुआ । स्वामी सर्वानन्द हर हिक छंछर शनिवार जे डीह पहिंजे सतगुरु स्वामी टेऊराम महाराज जी डिनल शिक्षाउनि जो पाटु कंदा हुआ—ऐं उपवासु पिण कदां हुआ ।

हिक सचे समाज सुधारक जे रूप में वि स्वामी सर्वानन्द जी महाराज जिनि केतिराई उपदेश देई समाज जी सची सेवा कई ऐं सच जी राह देखारी ।

स्वामीजिनि चंवदा हुआ त सुबुह जो जल्दी उथण सां यादाश्त शक्ति बंधी आहे, ऐं शरीर तन्दुरुस्त रहंदो आहे । उम्र वदी, ऐं बुधी अ जो वाधारो थींदो आहे । गरीबनि जी सेवा करण ऐं बुखियनि खे भोजन कराइण इन्सानी धर्म आहे । सनतनि जो सत्संग बुधी सुठा विचार पहिंजे जीवन

में अमल में आणियो । ईश्वर जी आराधना में कुछ वक्त गुजारियो ।

अहिडे सचे सन्त स्वामी सर्वानन्द जी महाराज सच जो प्रचार कन्दे—कन्दे कतिरनि ई स्थाननि ते प्रेमप्रकाश आश्रमनि जी वुनियाद रखी । भारत देश सां गड्डो गड्डु विदेशनि में वि स्वामी सर्वानन्द, सतगुरु स्वामी टेऊराम महाराज जी शिक्षाउनि जो प्रचार करे प्रेम प्रकाश आश्रम वरपा कयो । हांगकांग, सिंगापुर, स्पेन, मनीला वगेरह मुल्कनि में प्रेम प्रकाश आश्रम खोले प्रेमियुनि खे ज्ञान जी शिक्षा डेई वुरायुनि खां वचणा जी राह डेखारी ।

महान् वीचारनि जो मालिक, सचो समाज सुधारक, सिन्धी समाज जो शिरोमणी सन्त स्वामी सर्वानन्द जी महाराज 21 जुलाई, 1977 जो पहिन्जो चोलो छदे करे ब्रह्मलीन थी विया ऐं पहिंज्युं बेशकीमती शिक्षाऊं देई हमेशा हमेशा लाइ अमर थी वीया । उन्हे खों पोई 4 अगस्त 1977 ते स्वामी शान्ति प्रकाश जी महाराज प्रेम प्रकाश आश्रम जी गद्दी नशीन थिया ।

ब्रह्मलीन, साईं कृष्णलाल जयरामदास

सोनल माखीजानी "आज़ाद"

"दोस्तीअ संदो कौल, करतव कयइ केतिरा ।
सिक थी सारे साईंअ जी—लुढक लढनि हेंतिरा ॥
निमाणीअ जो हाल ईहो, ओ जयरामदास जा नीगडा —
कहिंसा ओदियां हाल, हीअरा थो झुडे, ओ मुंहिजा सांगीअडा ।

"सोनल"

हाण 1997 जे अंक मे स्वामी जयरामदास साहिबन जे वारिस डा. साईं कृष्णलाल साहिब जे जीवन ते लिखयल मुहिजा कुछ अखर छपि जी चुका आहिन । स्वामी जयरामदास जी समाधी मन्दिर जे रूप मे चेम्पूर मुंबई मे ठहियल आहे । उन महान हस्तीअ जा वारिस डा. साईं कृष्णलाल स्वामी जयरामदास जे गद्दीअ ते गद्दीनशीन थिया औ 42 बर्यह उन गद्दीअ जी महानता औ संह मे इजाफो कयाओ ।

उन वक्त ईहा सुधि कोन हुअम त साईंअ सा गुजारियल, सुहिणियुन घडियुन ते, मुंहिजो, उन्हनि जे हयातीअ मे लिखियल, आखरीन लेखु थीदौं । उन लेख लिखण जी, मू उन सतपुरुष खा आज्ञा वरती हुई, औ हुननि वड़ी फराख—दिलीअ सा उहा आज्ञा दिनी औ दादी खुशी जाहिर कई त मा राजिरथान सिन्धी अकडमीअ लाइ लेखु मोकले रही आहिंयां, औ उते मौजूद समनि साथियुन खे पाण

मुरादो इहो बुधायअं, साईंअ जा वचन, सत् वचन थी पिय औ मुहिजो उहो लेखु छपजी जाहिर थियो ।

चवंदा आहिन, "बन्दे जे मन मे हिक औ साईंअ जे मन मे वी" त केरु उन परमात्मा, दातार जे गुझ खे समझे । उन वक्त ईहा खबर न हुई, त साईं कृष्णलाल 50 बर्यहनि जी एतरी नंडरी वहीअ में, एतरे थोडे वक्त जे मुखामेले खं पोए, हेतरो प्यार, हुब औ सिक देई, परबीअ बांगुर उड़ामी वेदां औ हीउ लोक छड़े परलोक जे यात्रा लाए निकरी वेदा ।

साईं कृष्णलाल साहिबन जी इन्दौर औ उज्जैन (मध्य-प्रदेश) जे लए यात्रा घणे वक्त खा रिथियल हुइ, पर हू उन यात्रा खे अजाम बु देई सधिया हुआ, जो हू हमेशह समाज जे भले करण जे कमनि मे एतरो त मसरुफ रहिया जो पहिजी निजी जिन्दगी औ तन खे बि विसारे वेडा हुआ, पर पोए दि हुननि, इन्दौर — उज्जैन जे प्रेमीयुन खे दर्शन दियण औ उन्हनि जा दुखडा दूर करण लाए हिक

नालो
छप्पिल फिलाव
इनाम
पेशो/नौकरी
पतो

सोनल भाणीजानी
बेजनीन बित्तान रें कानून, स्वर्ण खा पहिरी स्वर्ण
-
वकील
बी-9, सत सुदामा सोसाइटी, छप्पति शिवाजी रोड,
वकीला ब्रिज, साताकुज (ईस्ट)
मुम्बई

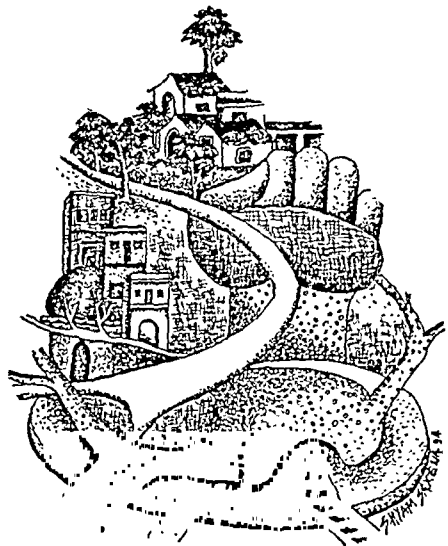
जन्म 6 सितम्बर 1948

अमरापुर आश्रम जे ठहण वक्त स्वामीजिन उत्तेई रहंदा हुआ, ए पाण खुद बि पत्थर खणी कारीगरनि खे दींदा हुआ । इहोई सबबु आहे जो प्रेम प्रकाश आश्रम अमरापुर दरबार में सदनि मेहनत जी खुशबु ऐं सत्संग जी सुगन्ध अजु बि कायमु आहे । स्वामी सर्वानन्द जी महाराज पहिंजो घणों वक्त हरिद्वार ऐं ऋषिकेश में ईश्वर आराधना में गुजारींदा हुआ । स्वामीजिनि छः डींह ऋषिकेश जे जंगलनि में ईश्वर आराधना करे वरी सते डींह हरिद्वार वापिस ईंदा हुआ— ऐं वरी हिक रात आराम करे हफते लाई सत रोटियूं पोटलीअ में बुधी ऋषिकेश डौंह रवाना थी वींदा हुआ — हुननि फंहिजो लम्बो अर्सो हरिद्वार ऐं ऋषिकेश ऐं गंगा जे किनारे गुजरियो । स्वामी सर्वानन्द जी महाराज पहिंजी मिठी वाणीअ सां सभिनी प्रेमियुनि जे मन खे मोहे छदींदो हो । स्वामीजिन जंदुहि सत्संग कंदा हुआ त सत्संग बुधणा वारा सत्संग में लीन थी वींदा हुआ । खेनि वक्त जो को बि ध्यान न रहंदो हो, पर स्वामी जिन पहिंजो सत्संग हमेशा मुकरं वक्त ते पूरो कन्दा हुआ । सत्संग में प्रेमियुनि खे कर्म, धर्म, ज्ञान, भक्तिअ, प्रेम रें सादगीअ जी शिक्षा डींदा हुआ । स्वामी सर्वावन्द हर हिक छंछर शनिवार जे डींह पहिंजे सतगुरु स्वामी टेऊराम महाराज जी डिनल शिक्षाअनि जो पाटु कंदा हुआ—ऐं उपवासु पिण कदां हुआ ।

हिक सचे समाज सुधारक जे रूप में बि स्वामी सर्वानन्द जी महाराज जिनि केतिराई उपदेश देई समाज जी सची सेवा कई ऐं सच जी राह देखारी ।

स्वामीजिनि चंवदा हुआ त सुबुह जो जल्दी उथण सां यादाश्त शक्ति बंधी आहे, ऐं शरीर तन्दुरुस्त रहंदो आहे । उम्र वदी, ऐं बुधी अ जो वाधारो थींदो आहे । गरीबनि जी सेवा करण ऐं युखियनि खे भोजन कराइण इन्सानी धर्म आहे । सनतनि जो सत्संग बुधी सुठा विचार पहिंजे जीवन

में अमल में आणियो । ईश्वर जी आराधना में कुछ वक्त गुजारियो ।

अहिंडे सचे सन्त स्वामी सर्वानन्द जी महाराज सच जो प्रचार कन्दे—कन्दे कतिरनि ई स्थाननि ते प्रेमप्रकाश आश्रमनि जी बुनियाद रखी । भारत देश सां गडो गडु विदेशनि में बि स्वामी सर्वानन्द, सतगुरु स्वामी टेऊराम महाराज जी शिक्षाअनि जो प्रचार करे प्रेम प्रकाश आश्रम बरपा कयो । हांगकांग, सिंगापुर, स्पेन, मनीला वगेरह मुल्कनि में प्रेम प्रकाश आश्रम खोले प्रेमियुनि खे ज्ञान जी शिक्षा डेई बुरायुनि खां बचणा जी राह देखारी ।

महान् वीचारनि जो मालिक, सचो समाज सुधारक, सिन्धी समाज जो शिरोमणी सन्त स्वामी सर्वानन्द जी महाराज 21 जुलाई, 1977 जो पहिन्जो चोलो छदे करे ब्रह्मलीन थी विया ऐं पहिंज्युं बेशकीमती शिक्षाऊं देई हमेशा हमेशा लाइ अमर थी वीया । उन्हे खों पोई 4 अगस्त 1977 ते स्वामी शान्ति प्रकाश जी महाराज प्रेम प्रकाश आश्रम जी गद्दी नशीन थिया ।

ब्रह्मलीन, साईं कृष्णलाल जयरामदास

सोनल माखीजानी "आजाद"

"दोस्तीअ संदो कौल, करतय कयइ केतिरा ।

सिक थी सारे साईंअ जी—लुटक लटनि हेंतिरा ॥

निगाणीअ जो हाल ईहो, ओ जयरामदास जा नीगडा—

कहिंसा ओढ़ियां हाल, हीअरा थो झुडे, ओ मुंहिजा सांगीअडा ।

"सोनल"

रि

हाण 1997 जे अंक में स्वामी जयरामदास साहियन जे वारिस डा. साईं कृष्णलाल साहिय जे जीवन ते लिखयल मुंहिजा कुछ अखर छपि जी चुका आहिन । स्वामी जयरामदास जी समाधी मन्दिर जे रूप मे चेन्नूर मुबई मे ठहियल आहे । उन महान हस्तीअ जा वारिस डा. साईं कृष्णलाल स्वामी जयरामदास जे गद्दीअ ते गद्दीनशीन थिया अ 42 वर्षह उन गद्दीअ जी महानता अ रूह मे इजाफो कयाअ ।

उन वक्त ईहा सुधि कोन हुआम त साईंअ सां गुजारियल, सुहिणियुन घडियुन ते, मुंहिजो, उन्हनि जे हयातीअ में लिखियल, आखरीन लेखु थीदां । उन लेख लिखण जी, मू उन सतपुरुष खां आज्ञा वरती हुई, अ हुननि वड़ी फराख—दिलीअ सा उहा आज्ञा दिनी अ दादी खुशी जाहिर कई त मा राजिस्थान सिन्धी अकडमीअ लाइ लेखु मोकले रही आहिया, अ उते मौजूद समनि साथियुन खे पाण

मुरादो इहो बुधायअं, साईंअ जा वचन, सत् वचन थी पिय अ मुंहिजो उहो लेखु छपजी जाहिर थियो ।

चवंदा आहिन, "बन्दे जे मन मे हिक अ साईंअ जे मन मे बी" त केरु उन परमात्मा, दातार जे गुझ खे समझे । उन वक्त ईहा खबर न हुई, त साईं कृष्णलाल 50 वर्षहनि जी एतरी नंडरी वहीअ मे, एतरे थोडे वक्त जे मुखामेले खं पोए, हेतरो प्यार, हुब अ सिक देई, परवीअ वांगुर उडामी वेदां अ हीउ लोक छडे परलोक जे यात्रा लाए निकरी वेदां ।

साईं कृष्णलाल साहियन जी इन्दौर अ उज्जैन (मध्य-प्रदेश) जे लए यात्रा घणे वक्त खां रिथियल हुइ, पर हू उन यात्रा खे अजाम बु देई सधिया हुआ, जो हू हमेशह समाज जे भले करण जे कमनि मे एतरो त मसरुफ रहिया जो पहिजी निजी ज़िन्दगी अ तन खे बि विसारे वेठा हुआ, पर पोए बि हुननि, इन्दौर — उज्जैन जे प्रेमीयुन खे दर्शन दियण अ उन्हनि जा दुखडा दूर करण लाए हिक

नालो
छप्पिल थियान
इनाम
पेशी/नीवरी
पतो

सोनल माणीजानी

वेजमीन विद्यान ऐ बानूल, स्वर्ग खा पहिरी स्वर्ग

-

बकील

बी-9, सत सुजमा रोसाइटी, छत्रपति शिवाजी रोड,

वर्नाला प्रिज, सातकुज (ईस्ट)

मुम्बई

जन्म, 8 सितम्बर 1948

यात्रा जो बन्दोबस्त 26 दिसम्बर, 1997 खां 1 जनवरी, 1998 ताई रखियो ।

इन्दौर में साई कृष्णलाल हिक सेमीनार वि रखियो हो । उन सेमीनार में हिन्दुस्तान जे घणनि भाड.नि मां अदीव बहरो वठण आया । हिन सेमीनार जो मक्सद वि, साईअ, अजु जे सियासी अँ सामाजिक हालतुन खे दिस्सी रिथियो हो, Topic हो "National Intigration through spritualism" यानि "मुल्क जो एको अध्यात्म जे जरीए " । हिन Topic चूडणे करे महसूस थिए थो त साई कृष्णलाल केडा वडा अदीव अँ तइलीम याफता डाक्टर संत हुआ ।

इन्दौर जे साद-संगत, साईअ जो स्वागत वडे शदमद अँ सिक सां कयो, जणु सज्जी इन्दौर अँ उन जे भरि मां आयल खल्क अची उथली पेई, पहिजे महबूब सदगुरुअ जो दर्शन करण, छाकाणि जो हू वर्यहनि खां साईअ जी वाट निहारे रहिया हुआ, साईअ खे पहिजे कुटुम्ब अँ आयल संगत सां दिस्सी, इन्दौर जा रहाकू निहाल थी पिया ।

शाम जो साईअ जो स्वागत, संदनि धर्मपत्नीअ डाक्टर पद्मिनी कृष्णलाल अँ संदनि निनि सुपात्र पुटनि श्री जगदीश अँ श्रीराम सां गडु इन्दौर जे सियासतघाननि अँ संस्थाउन जे बानीकारनि डाटे हुन सां कयो । उते साईअ पहिजे सुरीले आवाज सां गाए सिन्धी संगत खे, सिन्धी संगीत जे लँबाईअ जे अयाम ते पहुंचायो, उन रात, साईअ गले में सरस्वती माता, सुर जी देवी, पहिजी गीणा खणी, ब्रह्मचरणी नारद मुनी, संगीत जो पिता, पहिजो तान पुरो खणी गंधर्व अँ किन्नर पहिजा राम खणी साई खे आसिसू कदां रहिया अँ खूद मोकलीदा रहिया अँ साई वरी उन्हनि सुरनि जे आसिसुन खे खल्क में वडीदां विया । कार्यक्रम, इन्दौर पारिसुन लाए हिकु यादगार वणजी पियो, जगदीश टेपु रिक्तीलीम दि साफ सुथरी थियल आहे, साईअ जो सुर अँ ताल दिस्सी इन्दौर वासी मस्त थी

पिया, छाकाणि साई त हुआ ई "Supremo of Rythem", साई इन्दौर जा बाकी कार्यक्रम पूरा करे, उज्जैन नगरीअ दाहं रवाना थिया ।

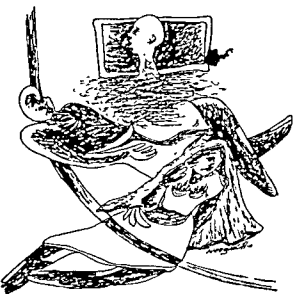
उज्जैन हिकु धर्मिक अँ तवारिखी शहर आहे, जे को पहिजे सुहणनि मंदिरनि लाए डाढो मशहूर आहे । खास करे उज्जैन देवनि जे देव, शंकर भगवान जे महाकालेश्वर मंदिर लाए त समूरे जगु में मशहूर आहे, छो जो उन मंदिर में सर्वेश्वर महादेव जे (12) ज्योतिलिंगन मां हिकु लिंग उते स्थापित थियलु आहे जहिजो महातम हिंदु जनता लाए डाढो घणो आहे । उन खां सवाए महा कवि कालीदास बि पहिजु रचनाऊं हिन उज्जैन नगरीअ में क्यूं तदहिं ही शहर उज्जैननी नाले सां मशहूर हो ।

साई कृष्णलाल जे परिवार समेत अँ आयल संगत सां गडु उज्जैन वासीयुन डाढे सिक सां आजियां कई अँ श्री महाकालेश्वर मंदिर जे धर्मशाला में सभनि खे थाईको कथो वियो ।

साईअ समूर 28 ता. दिसम्बर, 1997 शाम जो महाकालेश्वर मंदिर जे पुठियां ठहियल हाल में, पहिजे, दुन्यवी अँ सासारी जीवन जो आखिरी कार्यक्रम पेश कयो, जहिमें मुंबई खां अँ बियनि शहरनि खां आयल कलाकारनि पिणि बहरो वारतो, खुशनसीबीअ सां, साई जिनि जे इच्छा मूजिब उन कार्यक्रम में Compare करण जो शर्फ मूखे अता थियो उते आयल संगति हैरत में पइजी वेई त हिकु संत भक्ती संगीत सां गडु शास्त्रीय - संगीत में बि एडो माहिर कीअ थी थो सघे ! बस पोए त माण्हू विया कदा थींदा अँ कार्यक्रम वियो मचदो, पर थक हुआ करे अँ थध हुआण सबबि वक्त ते कार्यक्रम खे पूरा करणो पियो ।

रात हरको पहिजे थाईके हंद ते गुजारे, सुवह, धुमण फिरण अँ मंदिरनि में दर्शन करण लाए निकता । साई वि पहिजे परिवार अँ आयल कुछ श्रद्धालु सां, उन परम पिता महादेव, भोलेनाथ

महाकालेश्वर शिव भगवान जे चरणनि में सीस निवाइण लाए विया । श्री महाकालेश्वर मन्दिर में विधीअ सां पूजा करे, ईश्वर खां सज्जे जहान जे भले जी कामना करे बाहिर आया संगत सां गाल्हाईदां, आसीस कदां, मंदिर जे पुठियां ठहियल धर्मशाला जे पहिजे रुम में पहुंची महाकालेश्वर जे चरणनि मे पहिजी इच्छा सां, पाण मुरादो वजी शरण वरताअूं । खिन पल में सांई हीउ लोक त्यागे परलोक जी यात्रा लाए निकरी पिया ।

सुहिणो "शाहलतीफ" चवे -

"मरणा अगे जे मुआ, से मरी थियनि न मात ।

हूदा से हयात, जियणा अगे जे जिया ।।

जियेणा अगे जे जिया, जुग जुग से जियनि ।

इये मोटी कीन मरनि, मरिणा अगे जे मुआ " ।।

सत फकति चोलो मटाईदा आहिन सदगुरु सांई

कणलाल बि कहिं मक्सद लाए प्रगट थिया हुआ ।

स्वामी जयरामदास साहिब जे अडण मे लीलाअूं

कयाअू, मखलुकात जी सेवा, अध्यातम, आर्युवेद अे

संगीत जे जरीए करे अे पोए ब्रह्मलीन थी विया,

फकति 50 वर्यहनि जी नंदरी उम्र मे ।

हीउ मत्कारी पुरुष, सुंहिरी शखिसयत जो धणी, मर्दानगीअ जो मुज्जसिम हो अे जिन्दगीअ भर बिना कहि झिझक जे गरीबनि, घुरजाउन, सभनि धर्मनि जे माणहुन खे उन्हनि जे सेवा मे रुधल हिकु समझी, बिना खौफ रहियो अे हमेशह, इज्जत, संस्कारनि, अे सम्मान सां जीअणु सेखारीअई अे कदही पहिंजो नालो फैलाइण जी परवाह न कई, पर हुननि जी वारवाणु त खस्तूरीअ जे खुशबूअ वागुंर पहिजो पाणई फैलजदी रही ।

हिन गुणनि जे गुलदस्ते पहिजी हिम्मथ जो मिसाल पछाडीअ मे वि पेश कयो । काल देवता ईश्वर जो रुप धारणु करे ईदो आहे अे प्राणीयुन खे पाण मुरादो पहिजी इच्छा सा वठी वेदो आहे । पर सांई कृष्णलाल साहिब त पाण मुरादा खास घदी श्री महाकालेश्वर वटि विया अे पाण खे ईश्वर जे चरणनि मे अर्पण कयाअूं । हुननि जो पहिजी इच्छा सां ईश्वर दर पहुंचणअे वरी पाण मुरादो प्राण त्यागणें जो मिसाल त कुछ अलगु किस्म जो आहे । सांई पाण खिलदे खिलदे हली विया असां सभु गोदनि जे महासागर मे पइजी वियासी । पर सांईअ जूं आसिसू असांजे मथा हमेशह पेयू वसनि, उन्हनि आसिसुन मा हिक आसीस आहे, जो सांई कृष्णलाल साहिब जे गुरुगद्दीअ ते सदनि सुपात्र, सुहिणी शखिसयत वारो सांई जगदीश लाल फकति 23 वर्यहनि जी नंदरी उम्र मे विराजमान थियो आहे, जहिं वरी हिन थोडे असें मे पहिजे गुरु अे पिता सांई कृष्णलाल साहिबनि जे गाद्धिअ जू वागू वडी सिक हव अे हिम्मथ सा झटे वरतियू आहिन, छाकाणि सतनि जा कम त उहो, सच्चो, अपरम्पार, निराकार ईश्वर पाणही पियो करे ।

उन सभनि गुणुनि जे मालिक सांई कृष्णलाल साहिब जे हिक-हिक गुण जी बतद नि हिक हिक लेख मे कजे त वि घटि थीदी ।

उत सचे सांई जो संत जो रुप हिउ इन्ने सत्र, अे धीरज वारो हो, संगीतकार द. सुपले

रागणीअ जे तह ताई पहुंची प्रेम अँ सिदिक सां
 भजन खे आराधना, पूजा समझी गाइण वारो,
 डाक्टर यानि वैद्य जो रूप त पूरे आजमूदे
 सा, बीमारीअ खे नब्ज पकड़े सुजाणणु, मरीज खे
 मुश्क सां ठीक करणु, खतरनाक बीमारियुन जो
 मुंबई में वेठे, परदेस में इलाजु मौकले ठीक करणु अँ
 तहिं खां सवाए हिक गृहस्थ जो रूप, तहिं में हिक
 निष्ठावान पती जंहिखे, पहिंजे धर्मपत्नीअ श्रीमती
 डा: पद्मिनी खां हर मसलें ते सलाह करण में
 कड़हिं हिबिक न थीदी हुई । पहिंजे बारनि साई
 जगदीशलाल अँ श्री राम खे सिक अँ ममता सां
 निपायो, उन्हनि ते पूर्ण पिता जी नजरदारी रखणु,
 उन्हनि जे हिक हिक गुण अँ कम खे संवारण में
 साईअ का कमी ना छडी, उन्हनि जो कवी अ जो रूप
 उन्हनि जो हिकु हिकु भजन सवली अँ सुहिणी
 बोलीअ में लिखयल आहे, उन्हनि भजननि खे
 पाणही संगीत में पोए वरी पाणही गाए साईअ दर
 पेश करणु, साई कृष्णलाल जे वस जो ई कमु हो ।
 साई कृष्णलाल "बालक" नाले सां कविता रचींदा
 हुआ, उन नाले हेठि, हुननि अनेक रचनाअं लिखियूं,
 जीअ त "रहजी ईदी, रहजी ईदी, सभु कष्ट कटीदों
 महर सां" "महर जा मीहड़ा वसाई" "आसरो हिकु
 आहे तुहिंजो" "ओ सांवरे पिया" वगैरह उनहनि जूं
 तर्जू बि पाण ठाहिण, जेके तर्जू सफा नयूं आहिन अँ
 अण बुधल आहिन, जिनि खे वरी वरी पियो बुधिजे त
 नयूं पियूं लगनि । मित्रता वरी अहड़ी कयअं जो
 दिलबर दोस्त जी तोड़ निभाईदां हुआ, प्रवचन कनि
 त बोली अहड़ी सवली, विचार ऊँचा अँ समझाणी
 वरी अहड़ी जो बुधण वारे जे मन में पेही बजे, मुश्क
 अहड़ी जो हिकु भेरो जे कहिखे मुश्की दिठाऊ, त,
 माणहू उहा मुश्क ता जिन्दगी पहिंजे मन में सांढे
 रखदो, साईअ वटि केरु हिकु दफो जे पेर भरे
 आयो, उनखे साईअ वरी कड़हिं न छदियो छाकाणि
 साई कृष्णलाल जी मणियां ई, अहड़ी हुई, जो उहो

प्रेमी वरी वरी पियो छिक जी साईअ जे दर्शन लाए
 ईदों, लेखक वि आला दर्जे जा हुआ जो हुननि जा
 लेख ऊच भाषा में लिखियल, तत्व ज्ञान सां भरियल
 आहिन अँ विषयनि जी चूँड वि लाजवाब आहे,
 निहठाई जो हिक अदना इन्सान सां टेलीफोन ते वि
 संत गाल्हाए दिल वठदां हुआ, टेलीफोन ते हूऊ
 साई कृष्णलाल साहिव जहिंड़े सदगुरुअ अँ आला
 संत लाए गाल्हाइणु मुमकिन नथो लग्ने, जेतोणिक हू
 दाडा मसरुफ रहिया पर हुननि हमेशह संगत खे
 दाडो प्यारु दिनो अँ उन प्यार जे करे उन संत,
 टेलीफोन ते वि संगत खे प्यार दिनो । अलग अलग
 यात्रउन में अलग-अलग हंदनि ते साई संगत सा,
 पहिंजे जीवन जे घटनाउन खे वयान करें गुधाइण में
 खुशी मेहसूस कदां हुआ अँ उहो सभु बुधी अँ दिरी
 आम माणहू साई जे उन रूप ते हैरान न थीदों त छा
 थीदों? उन साईअ जे सिंदे सादे रूप ते प्यार अँ
 श्रद्धा न वधदी त छा थीदी? मां हुननि जो कहड़ों
 गुण रुपी गुल, हिन गुलदसते में पोयां अँ वरी
 कहिड़ो गुल छड़ियां? मतलब त Sai was
 dynamic, "His: personality was
 dynamic. His acts were dynamic, and
 he left the materialistic world in a
 dynamic way."

इहें सभु गुण कहिं आम इन्सान में नथा थी
 सघनि । जाहिर आहे त न फकति हू सच्च संत अँ
 सदगुरु हुआ पर हू सभ खं वधीक आला इन्सान
 हुआ, जिनि जो जन्मु कहिं मक्सद खे पूरे करण
 लाए थियो हो, उहो मक्सद पूरो करे नदरी पंजाह
 (50)वर्यहनि जी उम्र में ई पंहिजी इच्छा सां समाधी
 वठी ओझल थी विया । साई कृष्णलाल साहिव
 जेका, ज्ञान एकता, सत् विचारन, संगीत, पूजा, धर्म,
 अखलाक, मुहब्बत, निहठाईअ अँ वियनि घणनि तिर
 विरनि जी ज्योति बारण आया हुआ, उआ ज्योत
 शल ! सदाई बरंदी रहे ।

शिक्षा जगत जी हिक प्रतिभाशाली शख्सियत होतूराम मानवाणी

अमृत केसवाणी

हो

तूराम मानवाणी शिक्षा जगत जी हिक उहा शख्सियत आहे जहिखे राजस्थान सरकार पारां 5 सितम्बर 1995 में शिक्षक दिवस जे मौके ते सम्मानित कयो वियो हुआ। विनिहिन पेरेन खां विकलाग थियण खा पोई बि छिह रात कमु करे सिन्धी शिक्षा के वधाईण वारो ऐं राजस्थान सिन्धी शिक्षक संघ जे अध्यक्ष होतूराम मानवाणीअ खे सर्वश्रेष्ठ विकलांक कर्मचारीअ जे रूप मे समाज कल्याण विभाग पारां 1992 मे सम्मानित कयो वियो। इहो ई न, पर 5 सितम्बर 1992 ते राजस्थान सिन्धी अकादमीअ पारां पिण होतूराम मानवाणीअ खे सम्मानित कयो वियो आहे। सिन्धी समाज ही हिन शख्सियत खे 1997 मे शिक्षा जगत जे सिरमोर स्वर्गीय विशनसिंह शेखावत जी पुण्य तिथिअ ते पिण राज्यपाल सम्मानित कयो हुआ, वियोत वियो 30 नवम्बर 1996 ते होतूराम मानवाणीअ खे जयपुर समारोह जे मौके ते बि राज्यपाल पारा सम्मानित कयो वियो आहे। अखिल भारतीय विद्यार्थी परिषद् जी स्वर्ण जयन्ती समारोह जे मौके ते "गुरु सांदीयनी" पुरस्कार सा सम्मानित होतूराम मानवाणीअ खे केशव विद्यापीठ तरफा "आदर्श शिक्षक" जे रूप में सम्मानित कयो वियो आहे।

सिन्धी समाज जी हिन शख्सियत जो जन्म विरहाडे खा पाई पहरी सितम्बर, 1948 ते दुर्गापुरा, जयपुर जे शणनार्थी शिविर में थियो हुआ। जयपुर जे

आदर्श विद्या मंदिर में हायर सैकण्डरीअ ताई शिक्षा वठी करे सदाई पहरी डिवजीन मे ईन्दो रहियो। उन खां पोई हिन शख्सियत विद्वत्तां थियण खां पोई बि हिम्मत न हारी ऐं बी. एस. सी. बी एड. जो इम्तहान पास कयो। सिन्धी भाषा सां तहे दिल सां लगाव हुआ करे हिन एम ए सिन्धी विषय मे पास कई आहे।

राजस्थान सरकार जे शिक्षा विभाग मे 16 जुलाई 1968 खां मास्त्री कन्दे कन्दे अजु हिन शख्सियत उहा तरक्की कई आहे, जो राजकीय सीनियर माध्यमिक विद्यालय आदर्शनगर (पचवटीअ) ते प्रधानाचार्य आहे। इहो जिम्मेदार पद सम्भालण खा पोई हिन जे देखरेख मे सन् 1993 मे, ऐ 1997 मे हिन स्कूल जा ब बार बोर्ड जे इम्तहान मे क्रमश 4-थी ऐ 8-वीं मेरिट में आया आहिन।

घर घर वंजी करे सिन्धी बारनि खे शिक्षा वठण लाई हिमथाइन्दड होतूराम मानवाणी जरूरतमद बरान खे जनसहयोग सा किताब कापियू ऐ ड्रेसू पिण डियारीन्दा आहिन। इहो ई न पर वृक्षारोपण, राष्ट्रीय एकता, वगैरा मे तहेदिल सा समर्पित हीअ शख्सियत सेन्ट मीरा ब्रादर हुड जा सदस्य ऐ राम आदर्श विद्यालय समितिअ जा मानद सेक्रेटरी आहिन राजस्थान सिन्धी शिक्षक संघ जे अध्यक्ष पद खे सभालण खा सवाइ ईन्ड शख्सियत सुबहु शाम मेहनत करे सिन्धी शिक्षा के वधाईण लाइ हर समय कोशिश कन्दा रहन्दा है।

नालो
छपियल किताब
इनाम
पेडो/नौकरी
पतो

अनन वेतदानी

-

-

स्टेट बैंक ऑफ़ इंडिया एन्ड जयपुर
399 अर्द्ध मील ईस्ट गेट, जे मार्ग,
जयपुर - 4 (रा.)

जन्म . 2 अक्टूबर - 1948

वाधारे लाये हिउ बि

अनिल सिंह गुरनानी

मे

ले में अचानक ममता ए संगीता पाण में गड्जन थियूं एं खुशी में गाल्हाइण लाय साम्हू इ हिक होटल में विहनि थैयू। संगीता एं ममता 10 सालन खां पो मिलन थैयूं दुहनि सालन खां अगुमें बई झांसी शहर में गड् पढ़न्दियूं हुयूं। बई सगियूं सहेलियू हुईयूं। संगीता जी शादी हिक कम्पनी में मामूली क्लर्क जे. पद ते कम कन्दडि जितेन्द्र सा थी वजे, एं कानपुर में रहण रहे थी। ममता जी शादी हिक कम्पनी मालिक सां थी थिए एं हुअ वम्बई में रहे थी। इन्हीअ करे ममता जो अथणु विहणु आधुनिक हुअन थी वियो आहे व खर्च काण लाइ पैसे जी का भी कमी कौन अथसि। इन्ह खां अलग संगीता खे पैसे जी कमी अथसि, उन्हे खे मामूली पधार में घर जो पूरो खर्च करणों अथसि, इहीअ करे खर्च जो हिसाब किताब रखण में काविल आहे। ममता होटल वारे खे खाराहण लाये आर्डर ड्रई करे गाल्हाइण लाये संगीता जो हाल चाल पुच्छेस थी।

संगीता बुधायेस थी त जितेन्द्र खे मामूली पधार मिलदी आहे दुहनि सालन खां तरक्की कौन थी अथसि, इनीह करे थोड़ी परेशान रहे थी। हिक पुद्र खे ढग सा पढ़ाये व लिखाये भी नथे सधिया। सुठे स्कूल में एडमीशन लाइ डोनेशन खपे, जहिं लाइ पैसा किथा आणिया, त ममता चवेसु थी इन्हे में

कहिड़ी गाल्ह आहे, तु सुहणी आही हेडो सुठो शरीर अथई, ईन्हे जो स्तेमाल करि। पहले घोट खे चईस त पाहिन्जी कम्पनी में जनरल मैनेजर खे घर में घुराए ऐ शराब, कवाब एवं शवाब जी पार्टी ड्रेसि, पो डिसु कीय नथी तुहिंजे जितेन्द्र जी तरक्की थिए। संगीता इहे जो मतलबु न थी समझे ऐ विस्तार लाये ममता खां पुच्छेस थी त इन्हे में जितेन्द्र जी तरक्की थी यां थीदी त ममता, संगीता खे कनि में बुधएसि थी, काफी देर बुधायण खा पो संगीता अचरज में अची वजे थी एं सोचण थी लग्गे त एतरे में वैरो विल खड़ी अचे तो, ममता विल चुकाए ऐं हंसी खुशी वापस अचे थी। घर अची करे संगीता रात जो पहिंजे घेट खे ममता जी गाल्हि बुधायेस थी, पहरी त जितेन्द्र न थो मंजेसु पर संगीता जे नाराज थियण एं पहिन्जे पुट लायें पहिन्जी तरक्कीअ जा सपना डिसी करे संगीता खे चएस थो त भला जंहिमें तु राजी, उहोह ही कन्दुस। पो सुबुह जो जितेन्द्र पहिन्जे आफिस में बजें थी एं जनरल मैनेजर श्री रामचन्द्र आसूदाणीअ खे घर दावत लाये मजाएसि थो। काफी देर खां कम्पनी जो मैनेजर चएस थे त भला आरतवार जो मझन्द जी रोटी खाइदुस त जितेन्द्र चएस थो न न सांई रात जो वदी मुश्कल सां मजी करे चएसि थो त चडों भला रात जो ई खाईदसु एतरो इहो बुधी करे जितेन्द्र ए संगीता

खुश था थियनि मेनेजर जे घर मे अचण जा था डिस्न । कार में घुमड व पंहिजे पुटु खे अंग्रेजी स्कूल मे दाखिल करण जो सपनो डिस्नी रहन था । उहे आरतवार जो इंतजार करण लगा । उनहनि खे हिक-2 डिस् गुरो थी लगे उहे सजे घर जी सफाई कनि था । बिन दिहनि ताई त जितेन्द्र आफिस खा मोकल वठी-वैठो एं बूई गदिजो करे मीनू ठाहण

कंदसि । ऐतरो चई करे जितेन्द्र मथे वजण लाई मुडे थे । कम्पनी जो जनरल मैनेजर श्री राम चन्द्र आसुदाणी जितेन्द्र खे सद् करे पाण वटि विहारे करे संगीता खे चवे थो त पुट हिते वेहु एं समझाऐसि थो त दिस तूं मुहिजी नूहू से बराबर आही एं जितेन्द्र खे चऐस थो तु मुहजे पुट बराबर आही । असां सिन्धियुनि खे इहा गाल्हि शोभा न थी दिये । मावि

लगा त छा-छा कबो । आखिर मे जितेन्द्र चयईसि त सगीता, बाजार जो सजो सामान ए पहेजे कम्पनी जे जनरल मेनेजर खे वठी त यां इन्दुस पर उन्हे खे खुश तू पाहिजे हिसाब सा कजासि, छो त हू सिंधी आहे ए ईमानदार बि आहे । सगीता चऐस थी त उनहे खे खुश करण जी जिम्मेदारी मुहिजे मथा छदि । आरतवार जी शाम जो कम्पनी जो जनरल मेनेजर श्री रामचन्द्र आसूदाणी जितेन्द्र जे घर आया त जितेन्द्र सगीता दाढा खुश थिया । सगीता, राम चन्द्र आसूदाणी जो दाढो खियाल थी रखे । खाहयण, पियाण लाये भी उन्हे जे अगता पुढता घुमेस थी व पान्जा हथ अहिडी तरह -हेटु मथे थी करे कि उन्हेजो शरीर सन्हनि कपडनि में साफ थे नजर आयेसि हुन जा हथ व पेर राम चन्द्र आसुदानी जे हथनि एं पेरनिं सो छुलजनि था । उन्हो डिस्नी करे श्री रामचन्द्र आसुदानी अचरज मे पैजी वियो, पर कुझ चये नथो । रात जी रोटी खायी करे जितेन्द्र, पाहिन्जे कम्पनी जे जनरल मैनेजर श्री राम चन्द्र आसुदाणी खे वेनती थो करेसि "त सांई रात जी रोटी खायण खा पो थेडी देर असांजे गरीब खाने में आराम कयो" मां मथे वजी आराम कयाथो, ए पहिन्जीज घरवारीज सगीता खे चऐस थे वो मुहिजे साअब जो ख्यालु रखि जाइ । हिनन जीहर जरूरत खे पुरो कजा । संगीता चऐस थी त इहयो तहां मुहिंज मत्था छदियो । पाणही पूरो

30-हनि सालनि खां हिन कम्पनी मे आहियां । पैहरी तो वांगुर हिनु मामूली किलारकु भर्ती थियो हअसु, एं मेहनत करे हाणो हिन पदवी ते आहियां, पर पहिन्जा कडी मेहनत ऐ सच्चाहिअ सां हिअ पोस्ट मिली आहे । तूं भी ईमानदारीअ ऐ सच्चाजि एं कडी मेहनत करे वधु त मुंखे खुशी थीदी । तहां इहडो गन्दो कमु करे कुछ वक्त लाई त सघो था । मुहजी गाल्हि खे समझी करे ईमानदारीअ सां जीय रहो था उंए ई रहो तई वाघारोथीदुव । जैको तहां अजु करे रहिया आयो, उन्हे मे त अधकार ई अधकार अथव । ऐतरो बुधण खा पोइ सगीता एं, जतेन्द्र उनहे जे साम्हु अख्यु खणी करे गाल्हाए बि न सधिया एं, उन्हे जे पैरन ते किरि पिया । कम्पनी खें जनरल मेनेजर श्री राम चन्द्र आसुदाणी बिन्हीन खे उथारे बेहारे करे समझाऐन थो असा सिन्धी पाकिस्तान मे समु कझु छडे करे आयासी । पो हिते अची करे ही मेहनत करे रहिया आहियु । तक्का बि मेहनत जो रस्ता अयनायो, तक्का जी ईश्वर मदद कन्दों उन्हें दीह खां पोइ जितेन्द्र श्री राम चन्द्र आसुदावीस खे पहजो पीउ ऐ सगीता सौहुरो समझन्दी हुई छाकाणित उहा चए थी त हिन असाजी अखिया खोल्यु आहिन । मा त गर्त में करी रही हयुस । ऐतरो सोघे करे ममता जो ख्याल थो अघेस त छा वाघारे लाइ ही गन्दो कमु करण जरूरी आहे ।

नाटक

"तुहिंजी कहाणी — मुहिंजी कहाणी"

किशोर दीपचंद लालवाणी

कलाकार:

राकेश रीझवाणी	—	उमिर	25 साल
सीमा रीझवाणी	—	..	22 साल
साजन रामचदाणी	—	..	24 साल
मोहिनी विधाणी	—	..	23 साल
फतनदास	—	मोहिनीअ जो पीउ	55 साल
मोहिनीउ माउ	—	मोहिनीअ जी माउ	50साल
सेठ सावलदास	—	माइरीअ वारो	60साल
वसी	—	साजन जे घर जो नौकर	60साल
किशिनघद	—	साजन जो पीउ उमिर	55साल

(पर्दो खुलण ते हिक विघोले परिवार जो ड्राईंग रूम, राकेश रीझवाणी बूट पालिश को रहियो आहे ए गानो गाए रहियो आहे ।)

राकेश में कहीं कवि न बन जाऊँ,
तेरे प्यार मे ऐ कविता
में कहीं... ..

(सीमा खे) अडे बुधी थी, ओ भागनवरी .. जल्दी तैयार थी, पिकचर जो टाइम थी वियो आहे ।

सीमा (कमरे में ड्राईंग रूम मे प्रवेश) अजु छडियो, मुहिंजो मूड नाहे पिकचर ते हलण जो ।
राकेश. विगाडे छडियुइ न आतंवार जो मूड । जदहिं दिसु तदहिं मूड नाहे । पोएं साल हनीमूल ते हलियांसी, त उते वि इंई पिये कमुई । तवहा जालुन जो अकुल वि न कदहिं कदहिं गाहु चरण घेदो आहे ।

सीमा हुओ वि छा महाबलेश्वर मे, रुगो सन सेट पाइंट, हनीमून पाइंट, सूसाइड पाइंट
राकेश अडे चरी माणहु हिल स्टेशन डिसण लाइ फारेन मों ईदा आहिन । वाह छा त नजारो हुओ,

नालो
छपियल किताब
इनाम

पेशो/नौकरी
पतो

किशोर दीपचंद लालवाणी

-

महाराष्ट्र राज्य नाट्य महोत्सव में हिन्दी नाटक "गुरुताछी माफ" लाई 1980 में
सालवना पुरस्कार

नौकरी (शाखा प्रबन्धक, बैंक ऑफ बड़ोदा, नजुरबाद)

फ्लैट नं 13, गुरु नानक सोसाइटी, नारा रोड, जरीपटका,

नागपुर - 440014

जन्म 15 जून 1957

सूरज की अं न धीरे—धीरे अखिरुन अगियां दूर थी रहियो हो, रान सेट जो उहो नज्जारो असां
खे नागपुर में नज़र कोन ईदो ।

सीमा:

मूंखे सन सेट न, गले जो सेट खपंदो हुआ । हेतरो फालतू खर्च करिण खां मुखे हिकु हार वठी
दियो हां त केतरी न खुश थियां हां ।

राकेश:

(दुख गां) मूं पिये सोचियो त भजु झुक जी जिंदगीअ खां दूर उते असां वई कुदरत जे नज्जारन
जे विच मे, सज़ी दुनियां खे विसारे पिह्यदारीं, पर तोखे अकुल कोन आयो ।

सीमा:

(रुअण हारकी थी) अकुल त रुगो त्वां खे आहे, मां त कोरी जटु अहियां ।

राकेश:

अड़े अड़े इएँ दिल छोथी लाहीं । रो न मुहिंजी राणी । गुज़रियल अठन दीहंन में वीह दफन
रुनी आहीं । चडो चडो— हाणे बस कर—ईदड़ पधार ते मां तोखे हीरन जो हार वठी दीदुरा ।
बस-----

सीमा:

सच.....

राकेश:

बिल्फुल सच, हाणे हलूं पिवचर ते

सीमा:

ठीक आहे

राकेश:

चडो जल्पी तैयार थी वतु ।

सीमा:

त्वाहें पंज भिगट तरसो मां इझो आयस ।

(अंदर कमरे में वजो थी ।)

राकेश:

(स्वगत) हीरन जे हार जो बुधी पिवचर लाइ तैयार थी वई । वाह भगवान वाह । तो छा त सोचे
रामझी मुहिंजी जाल खे घड़ियो आहे । पतिअ जे भवनाउन जो कदुर ई कोनहे, हीरन जे हार
जी चिन्ता ।

(जूतो पाईदे पाईदे वरी गानो गाए थो ।)

हर किररी को नहीं मिलता,

यहाँ प्यार जिंदगी में ।

मुहिंजे जीवन जी कहाणी बि अजीब आहे । पीउ जे चवण ते वदे घर जी छोकरीअ सां शादी
कथमु । देती लेतीअ जे चक्कर में.....

(साजन रामचंदाणीअ जो प्रवेश)

साजन:

कहिंजे जीवन जी कहाणी लिखी रहियो आहीं?

राकेश:

अचु साजन अचु । झुढे रुठे वक्त ते आयो आहीं ।

साजन:

कोई नई कहाणी लिखी रहियो आहीं छा?

राकेश:

न यार हाणे त मुहिंजी लाइफ ई हिक कहाणी बणजी वई आहे ।

साजन:

छो छा थियो ?

राकेश:

हाणे तोखां छा लिकायों यार । घणई अरमान भावनाऊँ, संभाले रखियूं हुआम, पर सभु खतम
थी वर्यूं । (स्वगत) सभु सपना चकनाचूर थी विया ।

साजन:

तूं हमेशा चवंदो आहीं न

समझौता गुमों से कर लो

जिंदगी में गुम भी मिलते है ।

राकेश. वियन खे सिख्या दियण दाढो सवलो आहे यार, पर जदहि पाण ते अचे थी त...

खैर छदि इन्हन गल्हियुन खे - तूँ बुधाई कीअं पई हले जिंदगी ।

साजन बस यार । हले पई । मुहिंजो पीउ वि...खवर अथई न.. उहोई अमीरी-गरीबीअ जो चक्कर

राकेश. (थधो साहु खणी) हर घर में इहाई कहाणी आहें यार ।

साजन. तूं किदे बहिर वजी रहियो आहीं छ?

राकेश. पिकचर दिसण पिये वियुस यार ।

साजन. त पो मां हलां थो । (वजण लाइ उथे थो)

राकेश. न न वेहु । हूअं वि पिकचर दिसण जो अधु मूड त खतम थी वियो आहे । मुंखे पिकचर दिसण

जो बिल्कुल शौक कोन्हे पर सोचुयम इन्हे बहाने सीमा खे बहिर घुमाए ईदुस । हाणे तूं

अची वियो आहीं त प्रोग्राम कैसिल ।

साजन. सारी यार तोखे डिस्टर्ब कयुम ।

राकेश. न न इहडी का वि गाल्हि कोन्हे । खैर वेहु, बुधाइ शदीअ जे बारे में छा सोचियो अथई ।

साजन. (थधो साहु खणी) सरला जे वजण खां पोइ मुहिजी दिल खटी थी पई आहे, शदीअ जे नाले

सा ।

राकेश. इएं केसताई अकेलो जिंदगी गुजारी दें । मुहिंजी मजु त का सुटी छोकरी दिसी पहिजो घर

बसाइ छदि ।

साजन. अलाए छो मुंखे इएं थो लगे त सरला खां सवाइ मुहिंजे जिंदगीअ जी कहाणी अधूरी आहे ।

शायद हाणे इहा कहाणी पूरी न थी सधे ।

(मोहनीअ जो प्रवेश)

मोहिनी. मों अंदर अची राघां थी ।

राकेश. अचु अचु मोहिनी अचु । साजन हीअ आहे मोहिनी वीधाणी, मुहिजे आफिस मे कम कंदी आहे ऐ

मोहिनी हीउ मुहिंजो सभिनी खां प्यारो दोस्त साजन रामचंदाणी ।

साजन. अक्कां सां मिली करे दाढी खुशी थी ।

राकेश. विहो न मां सीमा खे सदु थो करे वठां । (सीमा खे सदु कदे) सीमा ओ सीमा....दिसु त करे आयो

आहे ?

सीमा. (बाहिर ईंदे) केर आहे, ओह तूं मोहिनी आही न । कीअ अचण थियो आहे? राकेश भैया सां

मिलण आई आहीं?

राकेश. (गाल्हि खे सभाली दे) मां त हिन खे धण्ण डीहन खां पिये चयो त कहि महिल घर अचु त

तुहिंजी सीमा सा मुलाकात कराया ।

सीमा. (साजन दाहुं) साजन भैया, त्वहों केदी महिल आया ।

साजन. बस मोहिनीअ खां पज-दह मिनट आगु ।

सीमा. तव्हा विहो त मां त्वहों से लाइ चाहि ठाहेथी वठां ।

(रघणे दाहुं प्रवेश)

राकेश. हा हा विहो न । साजन मोहिनी ऐडो सुलो कमु कंदी आहे जो हिक महिने मे ई सभिनी स्टाय

वारन जो दिल जीते छदियो अथई ।

साजनः अच्छा, इहा त दादी सुठी गाल्हि आहे ।
 राकेशः पढ़ियल-गढ़ियल, सुशील, समझदार ऐं कम में सिन्सीयर, ही सभु गुण अहिन मोहिनीअ में ।
 मोहिनीः राकेश भैया, तव्हां त इऐंई मुहिंजी साराह पिया था कयो ।
 राकेशः जेको सच्चु आहे उहो चवण में कहड़ा दोहु । माँ त आफिस में बि रागिनी खे चवंदो आहियां त मोहिनी दादी हुशार छोकरी आहे ।
 साजनः दादी खुशीअ जी गाल्हि आहे जो अजुकल्ह असांजे समाज में बि छोकरियूं नौकरी कनि थियूं, घर जी चार दीवारीअ खों बहिर निकरी, मरदन जे कुल्हे सां कुल्हे गिलाए थियुं हलन ।
 मोहिनीः मजबूरी इन्सान खों सभु कुछ कराईदी आहे ।
 साजनः अव्हां स्त्रीअ जी आज्ञादीअ खे मजबूरी अ जो नालो दर्ई रहिया आहियो ।
 मोहिनीः बियन स्त्रियुन लाइ आज्ञादी हुन्दी, पर मुहिंजे परिवार लाइ मुहिंजी नौकरी करिणु, मजबूरी आहे ।
 राकेशः हा साजन, मोहिनीअ जे पिता हिन नौकरीअ जे सख्त खिलाफ हुआ पर मोहिनीअ जे जोर भरिण ते मुंखे उन्हन खे समझाइणो पियो ऐं
 मोहिनीः पंहिजी आफिस में मूं हुन खे नौकरी दिनी । माँ इन्हीअ गाल्हि लाइ राकेश भैया जी शुक्रगुजार अहियाँ ।
 राकेशः न न इहड़ी गाल्हि कोन्हे, पाड़ेसिरी थियणें जे नाते इहो त मुहिंजो फर्ज आहे ।
 साजनः त तव्ही इतेई किथे, रहंदा आहियो ।
 मोहिनीः हा, बस, करीब पंजन मिनट जो पंधु आहे हितां ।
 राकेशः त्वहों बई गाल्हियूं बोलिहयूं कयो । मां अचां थो ।
 (राकेश बि रधणे दाहुं रवानो)
 साजनः त त्वहों खे नौकरी कंदे हिकु महिनो ई थियो आहे ।
 मोहिनीः हा, बाबा मुहिंजे नौकरी अ जे करणा खिलाफ आहिन । बी.ए. पास करिण खों पोई मुखे व साल घर में ई विहणो पियो हुआ । बाबा चयो त बस बधीक पढ़ण जी जरूरत कोन्हे । को सुठो घर दिस्सी तुहिंजा हथ पीला करे छदिवा ।
 (थधो साहु खणी)पर.....
 साजनः पर छा?
 मोहिनीः छदियो इन्हन गाल्हियुन खे । इहा दादी लंबी कहाणी आहे ।
 साजनः (खिली करे) त थोड़ो शार्ट में खणी बुधायो ।
 मोहिनीः छा बुधी कदउ कहिंजी कहाणी ।
 साजनः अजाई छो, राकेश जी गाल्हि बुधी करे लगो त त्वहों जी कहाणीअ में हिकु अजीब अटरेक्शन आहे ।
 मोहिनीः राकेश भैया त कहाणीकार आहिन । उनहन जो कमु ई आहे हर कहाणीअ में अटरेक्शन पैदा करिणु ।
 साजनः इन गाल्हि में माँ त्वहों सा शामिलराय कोन आहियाँ । कहाणीकार भले कल्पनाउन में जीईदो आहे पर हकीकत खों किनारो कोन थो करे सधे । हर कहाणी इन्सान जी जिंदगीअ जो अक्स

हुन्दी आहे। कहाणीकार पहंजे चौतरफ दुनिया जो मुआइनो करे, पहिजी कहाणी लिखन्दो आहे।

मोहिनी साजन. वाह, लगे थे त्वहों बि कहाणीकार आहियो। या त्वहोंजी जिंदगीअ में बि का कहाणी आहे। सचु था चओ धन, दौलत, ऐशो-आराम हुआण खों पोइ बि मुंखे खुशी न मिली सघी आहे। सरला जे वजण खों पोइ.....

मोहिनी: सरला

साजन. न-न पहिरियूं त्वहों पहिजी कहाणी बुधायो, पोइ मों त्वहोंखे पहिजी कहाणी बुधार्इदुस।

मोहिनी पर बि

साजन पहिजो दुख बिए खे बुधाइण सों मन हल्को थी वेदो आहे। कुछ पलन लाइ इऐं लगंदो आहे त को त हमदर्द आहे हिन दुनियाँ मे जेको असोंजे दर्दन मे सहमागी आहे।

मोहिनी त्वहों जा विचार बुधी लगे ई न थो त त्वहों अमीर घराने सों ताल्लुक रखंदा आहियो।

साजन दिसो, त्वाहों विषय तों भटकिजी रहिया आहियो।

मोहिनी. त बुधो-असां चार भेनर आहियूं। मुहिजो पीउ कपडे जे दुकान ते नौकरी कंदो आहे। बस जिऐं तिऐं करे पेट पालींदा आहियूं। मों समिनी भेनरुन खों वदी आहियां। मुहिजो पीउ बसि इन्हीअ चिंता मे गुरंदो थो वजे त असों जी शादी कीअ थींदी। हर महिने बू ट्रे छोकरा मुंखे दिसण ईंदा आहिन, मुंखे पसंद बि कंदा आहिन पर देती-लेतीअ जे मसइले ते अची कहाणी खतम थी वेदी आहे। गुजरियल महिने बि इहाई कहाणी शुरु थी ऐं अधु कलाक मे खतम बि थी वर्ई.....

[Fed in Fed out]

(घर जो नजारो। रूगो बू-ट्रे कुर्सियूं, हिक सेटी-नंढे तयके जे परिवार जो ड्राइंग रूम सेट फतनदास चिन्ता मे वेठो आहे। मोहिनीअ माउ जो प्रवेश।)

मोहिनीअ माउ. मिठाई त दादी घटि आदी अथव। घटि मे घटि 10 ज़णा ईंदा मोहिनीअ खे दिसण लाइ।

फतनदास ठीक आहे। बी बि थो वठी अघां। पर कहिडो फाइवो एतरों खर्चु करे। हुनन खे छोफरी पसंद बि ईंदी त गाल्हि उत्ते ई अची अटकंदी।

मोहिनीअ माउ. एदो उदास छो था थियो। रिशता जमीन ते न, पर आसमान मे जुडंदा आहिन। दिसजो हिक डीह पाणही को राजकुमार घोडे ते सवार थी ईंदो ऐं मुहिजी मोहिनीअ खे पसंद करे वठी वेंदो (चवंदे चवदे रुप थी।)

फतनदास. अलाए असोंजे किस्मत मे छा लिखयल आहे। मों त हिन जिंदगीअ मों बेजार थी पियो आहियों।

(मोहिनीअ जो प्रवेश)

मोहिनी बाबा। अक्का का बि. चिन्ता न कयो। जेको किस्मत मे लिखयल आहे सो थींदो। अन्हीं मुहिजी शादीअ जी तकड न कयो। मों नौकरी कदसि।

फतनदास: न पुट न । अजां तुहिंजो पीउ जिअरो आहे । हिनन बिन हथन में एतरी ताकत आहे जो त्वहों सभिनी जे बिन गिरहन जो बंदोबस्त करे सधे । मरंदे मरी वेंदस पर धियरुन खे नौकरी करिण न दींदुस ।

मोहिनी: पर बाबा । जमानो बदिलजी वियो आहे । अजु कल्ह सभु छेकरियूँ नौकरी थियूँ कनि ।

फतनदास: पर मुखे ही सभु पसंद नाहे । शादीअ खॉं पोइ जीअं वणई तिऐँ कजइ ।

मोहिनी: (माउ खे) मम्मी, तूँ बाबा खे समझाइ न ।

मोहिनीअमाउ: मुहिजी तु बूधंदो ई कोन्हे । चए न्याणीअ खे नौकरी करिण कोन दींदुस ।

मोहिनी: पर बि मम्मी नौकरी करिण में कहड़ी बुराई आहे । घर खे कुछ त हथी.....

फतनदास: (विच में कटींदे) तोखे घर जी माली हालत जी चिन्ता करिण जी जरुरत कोन्हे । अजा तुहिंजो पीउ जिअरो आहे । माँ मरी वजा पो जिअं वणेव तीअं कजो । (चवंदे—चवंदे छातीअ ते हथु रखी खंगे थो)

मोहिनी: (पिउ जी पुठी सहलाईदे) ठीक आहे बाबा जीअं त्वहों जी मर्जी ।

(दर ते ठक—ठक, सेठ सॉवलदास जो प्रवेश मोहिनी ऐं मोहिनीअ माउ अंदर वजन थियूँ ।)

सॉवलदास: सेठ फतनदास— आहीं भाई घर में ।

फतनदास: अचो—अचो सेठ सॉवलदास । अचो विहो ।

सॉवलदास: दे खबर (विहंदे)छोकरे वारा आया आहिन ।

फतनदास: किथे आहिन, अंदर वठी अचोन न ।

सॉवलदास: दे खबर, मुहिंजे घर वेठा आहिन । चयजें त छेकरी दिसण खॉं अगिमें तूँ वजी धणीअ सॉं देती लेतीअ जो गाल्हाए अचु ।

फतनदास: सेठ सॉवलदास, मुखॉं जेका फुलन मुठि थी संघदी, दींदुस । पहिरी धीउ जी शादीअ में घटि थोड़ेई कंदुस ।

सॉवलदास: दे खबर, पर तदहि बि को अंगु त बुधआईदे न ?

फतनदास: अ अ ... सभु कुछ मिलाए पंजाहु हजार ।

सॉवलदास: दे खबर, रुगो पंजाहु हजार, पंजाहु हजारन में त अजु कल्हं मडणी बि कोन थीं दी आहे । कुछ त सोच फतनदास पार्टी दाढी वदी अथई । बंबईअ में भींडी बजार में कपड़े जो दुकान अथनि ।

फतनदास: पर तदहि बि माँ इन्हे खॉं वधीक कोन दई संघदुस ।

सॉवलदास: दे खबर, तुहिंजी छेकरी सुहिणी आहे, इन्हीअ करे हिक लख में सौदो पटाए थो दियइ, न त बिन लखन खॉं घिटि गाल्हि कोन्हे । चउ त धणीअ, खे बठी अचां ?

फतनदास: माफ कजो सेठ सॉवलदास, माँ इन्हीअ खॉं वधीक कोन दई सधंदुस ।

सॉवलदास: पंजाह हजारन में त को कारो, कोझो ए काणो ई मिलदुइ । कहिं सुटे छोकरे जी उम्मीद न कजइं ।

फतनदास: सेठ सॉवलदास जुबान ते ज़ाब्तो रखु । तूँ मुहिजो पाड़ेसिरी न हुंजी हॉं, त घर खॉं बाहिर कढी छदियइ हॉं । सॉवलदास: अड़े तूँ छा कदंदे मुँखे बाहिर । दे खबर, माँ पाणही थो वजां । हलियो आ धीअ परणाइण । सज़ी उमिर भिटकंदो रहेंदे पर माइटी कोन थींदई । पंजाहु हजारन में धीउ परणाईदो । हूँ..... ।

(सौवलदास वजे थो, फतनदास रुअण हारको)

फतनदास (दुख मों)उफ । हीउ रिशतो वि हथ मों वियो । हाणे छा थींदो ?

(मोहिनीअ जो प्रवेश)

मोहिनी बाबा । उथो, हलो हली रोटी खाओ । समु ठीक थी वेदो ।

(फतनदास खे अंदर वठी वजे थी)

(Fed- out Fed in, राकेश जे घर जो नजारो)

मोहिनी इहडीअ तरह इहा कहाणी वि इतेई खतम थी वई । मों सजी रात सोचींदी रहियसि त केसताई मुहिजो पीउ इएँ भिटकंदो रहंदो । असों पुराणा ख्याल संभाले, घर जी गादी न था हलाए सघूँ । कहि न कहि खे व हिन पुराणन ख्यालन जे चकव्यूह मों बाहिर निकरणों पवंदो । अचानक मुंखे ख्याल आयो त राकेश भैया आजाद ख्यालन जा आहिन, हिक दपतर मे मैनेजर आहिन, मुहिजी गालिह खे उहे ई चडीअ तरह समझी संघदा आहिन ।

साजन. अलाए धणियुन मोहिनियुन खे कुर्बान थियणो पवंदो हिन देती, लेतीअ जे जजाल मे ।

मोहिनी. दस । इहा ई आहे मुहिजी कहाणी । हाणे त्वहाँ बुघायो न पहिंजो कहाणी ।

साजन मुहिजी कहाणी तुहिंजी कहाणीअ खों अलगु आहे । सरला असों जे पाडे मे रहदी हुई । पढियल लिखयल, सुहिणी, समझदार, पर गरीब हुई । हुन जो पीउ कहि प्राइवेट दपतर मे क्लर्क हुआ । असों बिन्ही जो प्यार थी वियो । सच पूँछी तमुंखे पैसे जो को वि मोह कोन्हे । मुहिंजी हिकडी ई तमन्ना हुई त छोकरी हुशार हुजे समझदार हुजे । पर मुहिजो पीउ-रुगो पैसो, स्टेटस ऐ वस ... ।

असों घर मे ट्रे ई जणा आहियूँ । मों मुहिजो पीउ ऐँ असोंजो नोकर बंसी जहि खे मा बसी काका चवन्दो आहिया । मुंखे पीउ जो प्यार कोन मिलयो । नन्दे हूँन्दे खों थंसी काका ई मुखे पाले निपाए वदो कयो । सजो दीहं घर में टहकडा लगा पिया हुन्दा हुआ ।

मों ऐ बसी काका

(Fed in Fed out)

(हिक अमीर घर जो झाइंग रुम । साजन पेपर पढी रहियो आहे, बसी बूट पालिश करे रहे आहे ऐ गानो गाए रहियो आहे .)

रखु संदुलीअ ते पेर मुहिजा मोर लादा ।

चप चोर मुख मोर मुहिजा मोर लादा ।।

साजनः बंसी काका ओ बंसी काका.....

बंसीः चउ पुट्र

साजनः काका कल्ह जेका ड्रेस स्त्री करिण लाइ चई मांव उहा किथे आहे ।

बंसीः अरे बापरे उहो त माँ बिसरी वियुस ।

साजनः काका त्वहाँ हाणे दाढा वेसर खाधा थी विया आहियो । हाणे माँ सरला साँ मिलण कीअं वेंदुस ।
माँ हुन खे प्रामिस कयो हुओ त अगुली मुलाकात में नीरी ड्रेस पाए ईदुस ।

बंसीः छा कयो हुअई ?

साजनः प्रामिस, प्रामिस कयो हुओ याने वचन दिनो हुओ ।

बंसीः दरियाह में ठिकरी, वचन वयो निकरी ।

साजनः न काका, प्रेम में इँएँ न थींदो आहे । प्रेम में चइवो आहे, प्राण जाए पर वचन न जाए ।

बंसीः मुखे कहिड़ी खबर, मूँ कदुहिं प्रेम कयो ई कोन्हे ।

साजनः त कयो न, कहिं मना कई अथव छा ?

बंसी : हाणे हिन बुढापे में.....

साजनः काका, बुढापे में ई त इश्कु करिण जो मजों ईंदो आहे । चओ न हुन पाड़े वारी काकीअ साँ
गाल्हि कढाँ.....अ.....छा नालो अथसि हा मूली काकी, जेका दीहं में दूह दफा अक्हां साँ मिलण
ईंदी आहे ।

बंसीः उहा त भाजी मटाइण इंदी आहे ।

साजनः इँई त इश्कु थींदो आहे काका । भाजी दींदे -दींदे हिक दीहं दिल दुई छदिजें ।

बंसीः दिसु साजन, मुहिजी दिल न जलाइ, अड़े माँ गैस विसाइण त विसरी वियुस, भाजी जली वई ।

साजनः भाजी जली वई या मूली काकी अची वई ।

बंसीः वरी मस्ती.....(अंदर वजण लाइ मुड़े थों..)

साजनः बुधो त- कल्ह जेका चिट्ठी लिखी दिनी माँ व उहा सरला खे दई आयव किन उहो वि विसरी
वियउ ।

बंसीः उहा चिट्ठी त माँ कल्ह ई सरला खे दुई आयुस । माँ गैस विसाए अचों थो ।

(बंसी अ जो अंदर वजणु । किशिनचंद जो बहिरां घर में प्रवेश, साजन बूट पाये रहियो आहे ।)

किशिनचंदः अजु आर्तवार दीह सुबुह साण संबरी-सही केदाहुं वजण जी तैयारी आहे ।

साजनः बुधाईदों साँव त तक्कों खे चिड़ लगुन्दी ।

किशिनचंदः (गुस्से में) इहो पीउ सां गाल्हाइण जो तरीको आहे ।

साजनः जेकदिहं माँ त्वहाँ खे बुधाईदुस त मां सरला साँ मिलण थे वजा, त छा अक्हाँखे खुशी थोंदी ?

किशिनचंदः वरी सरला जो नालो खयुह मुहिंजे अगियां ?

साजनः पर बाबा, माँ हुन साँ प्यार कंदो अहियाँ ऐं हुन साँ शादी करिणु चाहियाँ थों ।

किशिनचंदः शादी, ऐं हिक क्लर्क जे धीउ साँ, नामुमकिन । सेठ किशिनचंद जो पुट हिक गरीब छोकरीअ
सां शादी कंदो । सेठ किशिनचंद, जहिंजो हिकु सदु सां शहर जा वदा-वदा अमीर डुकिंदा

ईदा आहिन । सेठ किशिनचंद जहिंजो माल दुनियाँ जे वदन-वदन मुल्कन में एक्सपोर्ट थीदो आहे, उन किशिनचंद जो पुट गरीब छोकरीअ सां शादी कंदो ।

साजन. पर बाबा, हुअ पढियल-गढियल आहे, सुहिणी आहे, समझदार आहे ।

किशिनचंद. सभु बकवास आहे, कोरी बकवास । दुनियाँ मे जेकदहिं को सचु आहे त उहो आहे नाणो ।

"हुजई नाणों त घुम लालकाणो ।"

साजन बाबा मुंखे पैसे जो मोह कोन्हे, ऐं न ई सरला खे

किशिनचंद. (विच मे कटीदे) सरला खे कोन्हे पर उनजे पीउ खे त आहे न ।

साजन छा मतलब ?

किशिनचंद: मतलब इहो त हीअर माँ उन्हे जे पीउ सों गदिजी पियो थो अचां । पूरा वीह हजार दिना आहिन उन खे । ऐ चयो मांस त विन दीहन जे अंदर सरला शहर खाँ बाहिर हुअण घुरजे न त त अंजाम.. सेठ किशिनचंद जे हिक सद ते शहर जा वदा -वदा अमीर झुकंदा ईदा आहिन ।

साजन बाबा इहो त्वहाँ सुठो न कयो ।

किशिनचंद. मन, पैसो इन्सान खे खरीद करे सघदांआहे । माँ पैसे जे जोर ते सरला जे पीउ खे खरीद कयो । हाणे हुअ तोसा कौन मिलंदी । सेठ किशिनचंद सों बराबरी, हिकु मामुली बलक... हा हा हा

(किशिनचंद अदर वजे थो । साजन उदास वेठो आहे । Fed in- Fed out)

(राकेश जे घर जो नजारो)

साजन विन दीहन खाँ पोई सरला सच मे शहर छदे हली वेई, शहर त छा हीअ दुनियाँ ई छदे बई ।
मोहिनी त छा हुन... ..

साजन. हा, इन खुदकुशी कई । पैसे सों हुन जो पीउ विकाम जी वियो ऐं मुहिजी खिलदड जिदगी वीरान थी बई ।

मोहिनी. अमीरी गरीब, देती लेती असाँजो अरमानन जो खून करे रहिया आहिन ।

साजन. छो हवँ असाँ समाज जे मर्जीअसाँ, असाँजा पहिजा वि त के अरमान आहिन, इच्छाऊ आहिन. लालसाऊ आहिन ।

मोहिनी: त्वहों जी दर्द भरी दास्तान बुधी मुँखे पहिजे जीवन जो दुख त इलाही घटि थो लगे । जदहि
 खाँ माँ घर खाँ बाहिर निकरी हिन दुनियाँ में दिठो आहे त मुँखो चइनी पासे दर्द ई दर्द नज़र
 अची रहियो आहे ।

साजन: हा मोहिनी दुनियाँ में को वि पूरी तरह सुखी नाहे । किन खे पैसो आहे त खुशी नाहे ऐं के त
 विना पैसे वि खुश आहिन ।

मोहिनी: केदा सुठा विचार आहिन तव्हाँजा ।

साजन: मोहिनी ,हिक गल्हि चवई...

मोहिनी: हों चओ.....

साजन: तूँ पंहिजी कहाणी विसारे छदि, माँ पंहिजी कहाणी विसारे थो छदियाँ । अचु त बई मिली करे
 नई कहाणीअ जी शुरुआत कर्यौ ।

मोहिनी: पर.....

साजन: माँ तुहिजे पीउ सों गाल्हाईदुस ।
 (राकेश ऐं सीमा जो प्रवेश)

राकेश: (साजन... खे).....तूँ छो गाल्हाईदे । मोहिनी मुहिंजे आफिस में कमु कंदी आहे, माँ हुन जे पीउ
 वटि वेंदसू ऐं पंहिजे दोस्त लाई मोहिनीअ जो हथु घुरंदसु ।

साजन: राकेश तूँ.....

सीमा: हा, साजन भैया, असाँ विन्ही त्वहोंजी कहाणी ध्यान सां पिए बुधी । त्वाहांजी कहाणी बुधी मुँखे
 पिण पंहिंजी गलतीअ जो अहसास थियो । मुखे अजू खबर पई त दुनियाँ में पैसो ई सभु कुछ
 नाहे । वाकई त्वहों विन्ही जी कहानी दर्द भरी आहे ।

राकेश: पुराणियूँ कहाणियूँ विसरी वयु, हाणे त हीअ नई कहाणी लिखी रहिया आहिन ।

सीमा: ऐं असाँ वि.....

राकेश: सचु.....

सीमा: हा राकेश, माँ पंहिंजियुन गलतियुन लाइ माफी थी घुरां ।

मोहिनी: मुँखे त विश्वास ई न थो थिए । अम्माँ बाबा खे सचु चवंदी हुई त "रिश्ता ज़मीन ते न पर
 आसमान में जुड़दां आहिन । दिसजो हक दीहुँ पाणही को राजकुमार घोड़े ते सवार थी ईदो ऐं
 मुहिंजी मोहिनीअ खे पसंद करे वठी वेंदो ।
 (खुशीअ विचां मोहिनीअ जे अखियुन मां गोढा निकरन था ।)

सीमा: मोहिनी, तुहिंजे अखियुन में ही गोढा ।

मोहिनी: हा भाभी, वधीक खुशी मुखों वदाश्त न थी रही आहे ।

राकेश: त पोइ हल्लौ ।

सीमा: किथे पिकचर ते ।

राकेश: न मोहिनीअ जे पीउ वटि । अजू ई हुिनन सां गाल्हाए, चट मड.णी पट शादी ।

मोहिनी: राकेश भैया.....

(सभु खिलन था, पर्दो किये थो ।)

डिसण में खोटो सो निकतो खरो

पूनम मोटवाणी

क

मरे मे हल्की रोशनी फैलयलु ए हर शह सलीके सा रख्यलु हुई, खिडकीय ता रोशनी सज्जे कमरे मे फैली रही हुई, कमला खिडकीय ते वेही स्वेटर पेई ठाहे । राम जो कमरे मे प्रवेश ।

कमला हेडी देर केदांह विये पुट, तोखे घर जी चिता ही कान अथई

राम मम्मी, हिकु माई रस्ते मे थाबडजी किरी पेई हुनखे उथारियो पे ।

कमला छा माईय खे उथारणु मे तोखे कलाक लगा ?

राम न मम्मी कलाक तहि करे न लग्गे पर माईय जे हथु मे कुतो हुवस ऊवो छड़ाएजी वियसु हुनखे पकडणु में जरुर टाईम लग्गे

कमला जीयं वधीक थो घुमी तीय तुहिन्जी बेरी ही बुडी वेई अथेई कहिन्जो डिपु ही कान रहियो अथेई

राम (चरयनु वागुर कंदे) मम्मी, बेरी कित्थे आहे मा हुनमे विहन्दसु ए परे-परे ताई मौजी खाईन्दुस
कमला (गुस्से मे) चरयो आहीं सफा, मुहिन्जी गुलिह जो को मतलब बि नथो समझी । हे भगवान !
कड़िहा वज्रा

राम तो ही त चयो बेरी बुडी वेई अथई जदहि बेरी हून्दी तदहि बुडन्दी कीय मा सही पियो चवां न ?

कमला (धीरे सा चयन्दे) हे भगवान । हिन मे अवल नाले जी शह ही कान अथसि

राम. छा मम्मी, तू मुखे कुछ शह वठी अचणु लाय पेई चई न

कमला (गुस्से मे) तो मुहिन्जो सज्जे मथो ही खाई छदियो आहे.

राम (हेतु मुँह करे) मम्मी, तू कूड पेई गालिहाई मां तुहिन्जो अध मथो ही कान खाघो । आहे ऐ तू सज्जे मथो खायणु जी गुलिह पेई करी.

कमला तूं घुप कदे या मा धिको देई बहिर कदई

राम तू बाहिर कदन्दीय मां वरी अन्दर अची वेन्दुस ।

(कमला खे गुस्से अचणु लग्गे हुव राम जे मथां चिल्लायण लग्गी तदहि कमला जे घोट जो प्रवेश कयो)

नानक राम जी माउ, ही छा थी रहियो आहे, चिल्लाई छो पेई.

राम पापा, मम्मीय जो अजु व्रत आहे इनकरे बुख मे चिल्लाए पेई.

नालो
छपियल किताब
इनाम
पेसो/नौकरी
पतो

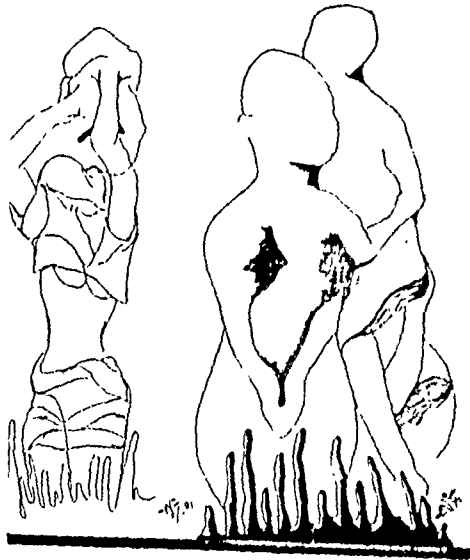
पूनम मोटवाणी

-
-
-

म न 346/18, खारी कुई
अजमेर (राज)

जन्म

कमला: कूड़ छो पियो गालिहाई अजु तो तपाए दिनो आहे ।
 नानक: चुप वि कयो अचणु सां ही मूख खराव कयो छदियो. मां हिकु खुशखबरी बुधायण वारो हुचस ए
 तव्हां हिते दिमाग खराव करे छदियो. ।
 राम: पापा, असांखां जेतियो थी सघन्तो, असां तव्हां जो दिमागु खराव कान कंदारी. त्वाहां हुच
 गालिह बुधायो.
 नानक: अजु मा पंज हजार रु. वधिक मुनाफो कमायो आहे.
 राम: पापा, उहे मुंखे दिजो मां पहिंजे लाइ नई साईकिल वठी ईदुस ।
 कमला: हेदां, इये मुंखे दिजो त घर जो थोडो सामान ए पहिन्जे लाय थोडो कपडो वठी अचां, नई
 साड़ीइ ते दिल आहे.

मनोज: (तडिहं कमला जो नढो पुट डुकन्दो आयो ए सहकंदे—सहकंदे चयाई)
 देश में हाहाकार मचियो पियो आहे, हींअर अजा खबर पेई आहे त दंगो शुरु थी वियो आहे कुछ
 देशभक्तितन खे पुलिस गिरफ्तार करे छदियो आहे. हेदी वाहे बुरी पेई आहे एं तू नई साड़ी पाए
 केडाहिं वेंदीय मम्मी.?
 नानक: (इयो बुधी राम पहिन्जे पीउ जे हथु में पैसा फुरे दरवाजे जे बाहिर निकरी वियो)
 (चित्लाए करे) चरया, पैसा हेदा छि कंदे, घर इंदे त मार खाईदे
 हुउ कहिन्जी न बुधी हली वियो.
 कमला: राम जी कहिखा पुछा गाछा कयूं अलाए छो छोडो चरियो थी पियो आहे.
 नानक: सब पैसा वजी खपाए ईदो.
 मनोज: (गुस्से में) मुंखे वि हेदा पैसा खपनि
 कमला: विनिहीं चरयनु सा त्वहां वजी दिमाग हणो मा वजा थी रंधणे में ।

मनोज
नानक

पापा, मुंखे

चुप—(वंज्री कमरे में लेटी पियो)

(देश जी आजादीअ जे लाय जेके देशभक्त साथी गिरफ्तार थिया हुया हुनन खे छदायणु लाय ऐ अंग्रेजन सा मुकाबलो करणु लाय हथियार जरूरी हुवा. सभिनी देशभक्तन पहिन्जो-पहिन्जो योगदान देई कुछ न कुछ दिनो. राम देशभक्तन जो लीडर हो, हुन बि पंज हजार दिना)

राम

(सभिन खे) हिन लडाईय मे मुसीबतु घणेई इंदयू, जान जो बि खतरो आहे, असांखे देश खे आजाद करायणु लाय शपथ खणणी आहे.

देशभक्त:

(हिकु ही आवाज में) असां सब त्वहां खां गडि आहियुं

राम

जेके देशभक्त गिरफ्तार थिया आहिनु हुनन खे अंग्रेजन खा आजाद करायणु लाय मां वेदम भगीय जो वेसु धारे ए सज्जी जानकारी हासिल करे ईंदमु कि हुनन खे कित्थे रखियो वियो आहे अगर मरी पियसु त हीउ खत मुहिन्जी माउ ताई पहुँचाए छट्ठिजो.(ऐ व जणा हुन मिशन ते हली विया)

(रात जो हिकु थियो हो. कमला से अख्युन मे निड न हुई. पंज छह डीहिंन खां राम घर न पहुतो हो राम जू गाल्तिंयुं याद करे हुव सुदका भरे रुवण लग्गी तदहिं नानक उथी लाईट बारे चयो)

नानक.

छा थियो अथेई कमला, निड छो नथी अचई

कमला

राम जी अजु अलाए छो दादी याद अची रही आहे अलाए मुहिन्जी गाल्हियुन ता नाराज थी करे वियो हली हुजे. त्वहां गोला कयो न हुउ कित्थे आहे

नानक.

मां कोशिश कयां पियो.

कमला

अजु राम जी याद मुंखे सुमण न दिनो आहे.

नानकः मिली वेदो, बार त आहे कान जो गुम थी वेंदी, पंज हजार मिल्या अथसि. घुमी खाई ऐश करे
वरी घर डाहि मोटी ईदो.
कमलाः त्वहां खे कहिडी खबर माउ जी ममता छा थींदी आहे । माउ हुजो हा त खबर पवेव हा ।
नानकः हाणु सुमन्दीय या रातभर गाल्हियूं कंदीय.
(तदहिं दरवाजे ते ठक-ठक जी आवाज थी)
नानकः रात जो हिकु वजे केरु आयो हून्दो.
कमलाः खोले त दिसो शायद मुहिन्जो राम हुजे.
(नानक दर खोले थो. सम्हू हिकु माणहु वीठो हो)
देशभक्तः नानकराम जो घर हीउ आहे.
नानकः हा हीउ ही आहे, छा थियो आहे.
देशभक्तः मा राम जो साथी आहियां----
कमलाः (अध मे गाल्हि कटे करे) कित्थे आहे मुहिन्जो राम.
नानकः चुप बि कंदीय हुन जी गाल्हि बुधण डे.
देशभक्तः राम हिकु सच्चो देशभक्त हो । जेके देशभक्त गिरपतार थिया हुआ, हुनन खे छदायणु लाइ
मिशन ते वियो. असांखे दुःख आहे त हूव हाणु असां सां गडु न आहे.
कमलाः (रोई करे) कित्थे आहे मुहिन्जो राम.
नानकः कमला! हुअ देश जे लाइ शहीद थी वियो । पहिन्जो नालो अमर करे वियो? असांजो नालो
ऊंचो करे वियो, कमला जहिंखे तू चरियो समझंदी हुईय, हूव देश जो सच्चो सिपाही निकतो,
राम कहिंखे कान बुधायो त हू देशभक्त आहे. अहिडे देशभक्त लाय आंसू न वहाए फखर सां
चउ त मां हुन जी माउ आहियां ।
देशभक्तः राम हीउ खत त्वहां जे लाइ वेन्दे वक्त डिनो. ।
नानकः हिन मे छा लिख्यलु आहे.
देशभक्तः त्वहां पढी दिसो.
नानक खत वठी करे पढे थो जहिंमें लिख्यलु हो.

आदरणीय मम्मी, पापा,

मम्मी मां तोखे वेंदे वक्त दाढो दुःख दिनो आहे इनकरे मुंखे माफ कजां. पापा मां जेके 5000/-
त्वाहांजे हथु मां फुरया हुआ उवे मुंखे खपन्दा हुआ पहिन्जे लाय न पर देश जे लाय. त्वहां खे मूं धणेई दुःख
दिनो आहे ए वेंदे वक्त बि मां त्वहां सा मिली न सघयुस पर छा कयां ? मुहिन्जो वजण जरूरी हो । मम्मी
मुहिन्जे पुठियां तू रोए जा न, तोखे फखुर थियण खपे त तुहिन्जो पुट देश जे लाइ कुर्वान थी वियो । मम्मी
तू मुंखे चरियो-चरियो चवंदी हुईअ पर मा चरियो न आहियां, मां तोखे तंग न कयां हा त तूं मुंखे याद कींय
करीं हां । मनोज खे बि त्वहां समझाए छदियो त्वहां जो पुट मुओ न आहे बल्कि अमर थी वियो आहे । पापा
त्वहां मम्मी जो ख्याल रखिजो । त्वहां लाय बि कुछ मुहिंजो फर्ज आहे, पर हिनखां पहिरियों मुहिंजो देश जे
प्रति फर्ज आहे ।

त्वहां जो पुट राम

नानक खत पढी पहिन्जा ए कमला जा आंसू उधे थो ।

آخر ۾ سندس وشواس کيس بلڪل دلشڪستو ڪري ڇڏيو. هن ڪنهن کان بکيا وٺڻ به نٿي چاهي. رهڻ لاءِ ٿوري جڳهه ۽ کائڻ لاءِ روٽيءَ ٽڪر ٿي هن لاءِ ڪافي هو ۽ ان جي بدران هو هرڪو پوڙهيو ڪرڻ لاءِ تيار هو. کيس لڳو ته هر ڪنهن وٽ نوڪر ڇاڪر موجود آهن. کين ڪا ضرورت ٿي ڪانه آهي.

گهر ڇڏڻ وقت سڪرام کيس ڏهين ڏهين رپئي جا ٻه نوٽ ڏنا هئا. ٿوري ٿوري وقت کان پوءِ مڌوءَ نوٽن کي ڇهي انهن جي هٿن جي پڪ ڪندو ٿي رهيو. منجهند ٿيندي ئي کيس ٻڪ سٽائڻ لڳي. ڏهين جو هڪ نوٽ مٿاڻي هن هڪ ڊپلروٽي خريد ڪئي. چئن سالن ۾ پهريون دفعو هو چانورن جي ڪٽوريءَ ۾ بچيل سڇيل پاڇيءَ کان محروم رهيو هو. سندس وٽ پئسا نه هئا، پر انهن مان ڇا خريد ڪري اها سٽڪ ڪانه ٿي پيس. ڪنهن وڏيءَ هوٽل ۾ وڃي کائڻ کان ڊپ ٿي ٿيس. کيس اها به خبر ڪانه هئي ته اُتي وڃي گهري به ڇا. ۽ جيڪي لوڪ اُتي هوندا، انهن جو سوچي به هُو پئي ڏنو.

منجهند ٿيندي ئي هن پاڻ کي ننڊاڪڙو ٿي پايو. نيت ڪري اکيون پارِي پئي محسوس ڪيائين ۽ ٽڪجي به ڏاڍو پيو هو. ڪڏهن پاسيريءَ گهٽيءَ ۾ ڪا ڇانو واري جڳهه هڪ ڪري ڪنڌ هيٺان ميڙن ڪپڙن واري هڙ رکي هو لپتي پيو ته جلد ننڊ ڪڇي ويس.

ننڊ ۾ هن سڀني ڏٺو ته هُو سُرڳ ۾ پهچي چڪو آهي. کيس سُٺا ڪپڙا پيل آهن. سندر باغ بغيچن ۾ هُو سٺل ڪري رهيو آهي. کين پنهنجيءَ ماءُ کي سامهون بيٺل ڏٺائين. ”هيترو وقت ڪٿي هئين، مڌوءَ؟“ ۽ پوءِ

پئي پاڻ ۾ چنبري پيا. پنهي جي اکين ۾ آنسون هيون. پنهي لاءِ اهو خوشيءَ جو ملڻ هو. هُو پوءِ پنهنجي پائرن ۽ پينرن سان گڏيو. سڀ کيس آيل ڏسي خوشيءَ وچان روئي رهيا هئا ڇو ته کين هڪ وڃايل ڀاءُ ملي ويو هو.

هڪ زوردار ڌڙاڪو ٿيو ۽ چڙڪري مڌو اُٿي ويٺو. سڀني وارا مڙيوٽي درشيه ٿي ويا. اکيون مهنئي، چوٽر ٺهاريائين. لوڪ پنهنجن ڪمن کي پورو ڪرڻ ۾ اُٻهرا هئا. موٽرن ۽ گاڏيون پنهنجي رفتار سان هلي رهيون هيون. هُو جيئن ئي ٿورو سرجيت ٿيو، ته هڪ ويچار سندس دماغ ۾ گهمي ويس. سُرڳ ڏانهن ڇو ڪين وڃي؟ اها وڌيڪ سلامتيءَ واري جڳهه ٿيندي ۽ هُو اُتي پنهنجن پائرن ۽ پينرن سان ملڻ لاءِ انتظار به ڪري سگهندو.

هن ڏينهن کان پوءِ هڪ پوليس وارو پنهنجيءَ ڊيوٽيءَ ڪارڻ ان رستي تان لنگهيو. هن هڪ نينگر کي ان ساڳيءَ حالت ۾ سمجهل ڏنو، جيئن هن کيس هڪ ڏينهن آڳ ٻه ڏنو هو. سندس دماغ ۾ ڪو ويچار ايندي ئي هو رستي جي ان ڪنڊ تائين پهتو ۽ هڪل ڪيائين، ”اي چورا! جلد ڪر، اُتان اُٿ.“ جڏهن ڏٺائين ته سندس آواز جو ڇوڪري تي ڪو اثر ڪونه ٿيو آهي، ته پنهنجي ٻري بوت وارو پير ڇوڪري جي اُگهارين ٽنگن تي رکي کيس ڌوڏاريندو رهيو، ته به ڇوڪري تي ان جو اثر ڪونه ٿيو. هن پوءِ ڇوڪري جي ٻانهن کي لوڏيو ته سندس آڱرين ۾ چٽ ته ولهه وسي ويئي هئي. ڇوڪرو گهڻو آڳ مري چڪو هو. شايد هو ڪلهه ئي مري ويو هجي.

مڌوءَ لاءِ سُرڳ جو ڏٺار پنهنجو پاڻ

کلي ويو هو.

♦♦♦♦

خود داريء کيس احو سڀ ڪرڻ کان من
 ٿي ڪئي. جڏهن سندس اُتي ڪا ضرورت
 ئي ڪان آهي ته هو چو اُتي وڃي؟ چو وڃي
 سندن مٿان بوجو پوي؟ يڪدم سندس اراد
 بدلاجي ويو. اُڪيڻ ۾ آيل آنسون اُڳي
 ڇڏيائين. ٺڪُ صاف ڪيائين. کاڌيءَ جي ٺاهڻ
 رکيل ڪٽ ڪٽائي، منهن مٿي ڪيائين.

بحرين اپريل مڌوءَ احو گهر به ڇڏيو
 ختي هن چار سال نوڪري ڪئي هئي. گهر
 مان ٻاهر نڪرندڙ کيس آزاد وايو منڊل مليو.
 نوڪري وڃائڻ تي کيس ڪو ڏک يا زنجير
 ڪين ٿيو، نه وري کيس اهڙي ڪا سمرت
 به هئي جيڪا کيس اُن گهر لاءِ موڏ رکڻ لاءِ
 هڪڙي پر حال هو ويندو ڪيڏانهن؟ هن
 لاءِ احو جڳ مسئلو هو. سندس پليان ايندر
 ڪار هي آواز تي چڙڪي ڇلانگ ماري
 رستي تان هڻي پاسيرو ٿيو. آهستي آهستي
 وڌيڪ ڪٽندو، هو پاڻ کي بيٺوس ۽ لڄار
 محسوس ڪري رهيو هو. گوڏن ٽائين پائڻ
 ويڪري ڇڏي ۽ ٺاٺل خميس پائڻ، هيءُ
 اُڪيلو ٻالڪُ هن سخت زمين تي اُڳاري
 پيرين هلندو ٿي رهيو. سندس ٻانهن هي
 هڪڙي ڪنج ۾ ڪپڙن هي ننڍڙي مري
 هڙ هئي ۽ ٻئي هٿ ۾ عوس ٻاڙو مال.
 صبح جو سارو وقت هو پنڌ ڪندو
 رهيو. رستي تي هر ڀانڊيڙي سان ڪنهن
 نه ڪنهن ننڍي وڏي ڪم يا مزوريءَ لاءِ
 اُن رکندي هو ماڻوس نظرُن سان سندن
 ڏانهن ڏيکاريندو ٿي رهيو. جيئن جيئن
 وقت گزرندو ٿي ويو، هو آڏاڏاڏا هڙ
 مٿس ڏانهن ڏيکاريندو ٿي رهيو ۽ ايئن
 ئي نراسائي کيس ڏيکاريندي ٿي رهي. ۽

لاءِ ٻيو ڪو ڪم ٺاهيو. هو تنهنجو گهر اچڻ
 نٿا چاهين، ڇو ته توکان سواءِ ڪين ڪيترن
 عيُون کي ڀاڙو ٿو پوي. جنهن ڪري توکي
 ڪنهن نئين نوڪريءَ جي تلاش ڪرڻي
 پوندي.

مڌوءَ جي منهن جو پٺو ٿي لڀي ويو.
 سندس ماڻهن به سڀ پڇڻ نٿي چاهيو ته هو
 ڪو گهر موٽي آهي؟ يا احو ئي سڀي ٿو؟
 سندس اَمڙ، پياري جيتوڻي پڇڻ سندس
 واپس موٽڻ نٿي چاهيو؟ گهر مان نڪرڻ وقت
 ته هن کيس چيو هو ته ڪڏهن ڪڏهن ٻيو
 منهن ڏيکارڻ تڏه اچجان.

پنهنجو پاڻ تي ترس ڪڍندي، سندس
 اُڪيڻ ۾ ڳوڙڙا تري آين، هي هن تر ڪٿر ۾
 اُڳي ڇڏيا. کيس ياد آيو ته نوڪريءَ تي
 اچڻ لاءِ هڪڙي ڏينهن پنهنجو ٻيو ٿي ڇڏيو، ته
 سندس ماءُ ڪيڏانهن نه ويٺي رهي ڏيئي رڻو
 هو. اُن وقت سندس عمر صرف ڇهن سالن
 جي هئي. هن کيس پنهنجي پڙڪو ۽ پري
 سمجهيو هو ته هڪ جو ٻيو ڪهڙو ٻيو ٻيو
 رهيو آهي. هنن جي ڪٽنب کي سخت
 ضرورت هئي. نه ته هنن سڌو سندس پٽو
 ۽ پيٽو ڪٽي ڇڏي ۽ کيس خبر هئي ته هن
 ڇڏي ڇڏي آهي. هو هڪ ڀيري ڪٽنب لاءِ هي
 ٽڪن ۾ ٽڪري ۾ ويٺو، ڪٽنب لاءِ
 ٽڪري ۾ پئي. پڪي ٽڪري کيس پيٽو
 ڪٽي ۽ سندس جڙ تي هڻي ڇڏي هئي.
 ٽڪرين مان ٽڪرن تي هن پنهنجي ٽڪرين
 جي ٽڪرن سان چٽي ڇڏي ڇڏي ته هو
 پنهنجي ٽڪرن کي ٻي ڀيري ڪٽي ڪٽي
 ٽڪرن ۾ ٽڪري ۾ ويٺو ٽڪري ۾ ٽڪري ۾ ٽڪري ۾
 ته ڪٽنب ته ٽڪري ۾ ٽڪري ۾ ٽڪري ۾ ٽڪري ۾

ڪنهن کي آهي. ”مڌوءَ دهريو.

”ها! ها!“ سُڪرامُ هان کيس جوابَ

يندي وڇڙجي پيو هو.

”تنهنجي معنيٰ ته مان به جڏهن مري

يندس، ته اُنهن سڀني سان گڏجي سگهندس،

جن کي مون سدائين چاهيو آهي ۽ جيڪي اڄُ

مائين ياد آهر؟“ سندس اکين مان سنئون

لپڪي رهيو هو. ”پر به انسان آخر مردو

ڪيئن آهي.“ سندس آواز ۾ گنيپيرتا هئي.

”ڪي بيماريءَ ڪارڻ، ڪي ٻڍاپي

ڪارڻ، ته ڪي حادثي ڪارڻ مردا آهن.“

”اُتر تون چاهين ته تون به مري سگهين

تو؟“ مڌوءَ کائڻس ٻڌو سوال ڪيو.

”تيسين نه جيسين ڪو نيند جون

گوريون نه وٺي يا پاڻ کي هلندڙ گاڏيءَ کان

ٻاهر ٿيو نه ڪري.“

”انهيءَ ڪارڻ درد نه ٿيندو؟“ مڌوءَ

پوريءَ چننا سان سوال ڪيو.

”مدار تو رکي ته ڪيڙ ڪيئن تو

مرڻ چاهي.“ سُڪرامُ جوابَ ڏيندي ٻڌايس.

”ڪي ته نيند ۾ ئي مري ويندا آهن.“

”مري وڃڻ کان پوءِ آسپن هتي گهاري

جيئون ڪي ياد ڪري ٿا سگهون؟“

”ها! جڏهن مري ٿا وڃون.“ سُڪرامُ

هاڻ هن واد واد مان بيزار ٿي چڪو هو.

جوابَ ۾ چيائين، ”سرير مان سو سڌ ٿي

غائب ٿي ويندي آهي، پر آتما اڃان به

چيئن هوندي آهي.“

مڌوءَ جي دماغ تي ان طرح جي

سمجهاڻيءَ ڪو اثر ڪونه ڪيو. ”پر به تون

هي سڀ سڪين ڪيئن ڪيئن؟“ مڌوءَ تپرسُ

ڪائيندي سوال ڪيس.

”مون ڪتاب پڙهيا آهن.“ سُڪرامُ

فخر وٺندي چيس، ”تمام وڏا وڏا ڪتابَ

جي تون ته جيڪڙ ڪٿي به نه سگهين.“

”توڪي پڪ آهي ته مرڻ کان پوءِ

انسان سُرڳ ۾ ئي ويندو آهي؟“ مڌوءَ کي

پڪ ڪرڻ جي اُن-تڻ ٿي.

”پڪ آهي، ان چوڻ سان تنهنجو مطلب

ڇا آهي؟“ سُڪرامُ سوال ڪيس. ”هڪ دفعو

ته سڀ ٻڌايومان.“ سُڪرامُ هاڻ هٿڙي بحث

مان تنگ اچي چڪو هو. مڌوءَ جي هٿڙن

سوالن ڪيترا دفعا چڙ به ڏياري هئي.

هي سڀ ڄاڻڻ جو اثر مڌوءَ جي دل ۽

دماغ تي ڪجهه مهينن لاءِ رهيو، پر پوءِ

آهستي آهستي اُن جو اثر گهٽ ٿيندو ٿي

ويو.

ڪجهه مهينن کان پوءِ گهر جي

مالڪياڻيءَ کيس ڪوٺيو.

”مڌو! مڌوءَ ڏانهن نظر ڪري ٻڌي

ڪنڊي هن کيس سڏ ڪيو.

”هاڻو! ماتا جي!“ مڌوءَ جي آواز ۾

ڊپ هو. سمجهاڻين تي نه يا ته کائڻس ڪا

غلطي ٿي آهي، يا کيس ڪو وڌيڪ ڪم

ڪرڻو پوندو.

”مڌو! اڄُ مارچ جي ۱۵ تاريخ آهي.

۱ اپريل کان مان هڪ نئون نوڪر رکڻ ٿي

چاهيان. هو عمر ۾ توکان وڏو به آهي ۽

ڪم جو به وڌيڪ تجربو آٿس. مونکي هاڻ

تنهنجي ضرورت ڪانه آهي.“

”ماتا جي! مان وري گهر موٽي وڃان؟“

مڌوءَ جي آواز ۾ ڊپ هو ته خوشي به هئي.

”مون تنهنجي مائٽن کي اطلاع ڏنو

آهي. پر هنن جو رايو آهي ته تون پنهنجي

ڀاؤ هوس.

”آتما سرڳ ڏانهن هلي ويندي آهي.“ سکرارم اُتر ڏنو.

”سرڳ؟“ مڌوءَ لاءِ اها چڻ ته هڪ نئين ڏنسيا هئي. ”ڪٿي آهي اهو سرڳ؟“ مڌوءَ کي ڪجهه نئون ڄاڻڻ جي چاهنا ٿي.

”پري، تمام پري.“ بادلن جي هٿن پار، آڪاس طرف. حتي گلن ڦلن جا جهنجهيل باغ-بوستان هوندا آهن، ۽ آتما اُتي وڃي پوءِ ديرو ڪندي آهي.“

”پڙ کيس وري واپس آڻڻو هجي ته؟“
”تي سڳي ٿو واپس آجي.“ سکرارم سڪَ ٽاڌر جواب ڏنس. ”پر بحشت ته ايتري سُندر جڳهه هوندي آهي جو اُتان اچڻ تي دل به چوڻيندس؟“

مڌو ايترو ڪجهه ڄاڻڻ کان پوءِ عجب ٿي رهيو هو، ”ڇا هرڪو پراڻي بحشت ڏانهن ويندو آهي؟“ سندس من ۾ اُتساڙ پيدا ٿيو.

”سٺا انسان ته بحشت ۾ ئي ويندا آهن.“ هن سڪَ ٽاڌر لهجي ۾ جواب ڏنس.
”مڙن کانپوءِ مان بحشت ۾ ويندس؟“
ڦڙڦڙائيءَ سان مڌوءَ سوال پڇيو.

”اهڙا ايندا سوال ڇو پيو پڇين؟“
سکرارم کي هن طرح جي گفتگو ۾ هال ڪو رس نه رهيو هو، تنهن هوندي به مڌو کانئس پڇندو رهيو، ”بحشت ۾ آسڻ سڀني سان گڏجي سگهون ٿا، جن کي هٿ سڃاڻندا هجنون؟“

”جڏهن هُو به مري ويندا.“
”تو ئي ته ٻڌايو ته آخر ۾ مرڻو هر

ممهي پيئي هئي ته خبر ناهي ته کيس ڪيڏانهن وٺي ويا ۽ مون جڏهن ان بابت سوال پڇيو مان، ته چيائون ته هوءَ پرلوڪ پڌاري آهي. جتان ڪڏهن به واپس آجي نه سگهندي.“

سندس چٽ تي وڌيڪ وڌيڪ سوال پيدا ٿي رهيا هئا ۽ پڇي ورتائين، ”پر به آتما کي خبر ڪئن پوندي آهي ته هاڻي هو ان سرير کان الڳ ٿي ٿئي؟“ سندس من ۾ ڪافي شڪ-شُبها جا ٻيا هئا.

”انسان جي زندگيءَ جو مُدو جڏهن سماپت ٿو ٿئي، ته آتما سرير کي ڇڏي ٿي وڃي، جنهن ڪارڻ پراڻي مري ٿو وڃي.“
”زندگيءَ جي مُدي جو ڇا مطلب؟“
مڌوءَ کي ڪجهه به سمجهه ۾ ڪين ٿي آيو.

”اهو سڀ مالڪ جي وَس ۾ آهي. هر هڪ جيو جو پنهنجو مُقرر مُدو هوندو آهي ۽ هُو اوترا ئي سال زندهه رهندو آهي. مالڪ هر هڪ جيو لاءِ هڪيءَ حا ڏينهن مقرر ڪري ڇڏيا آهن ۽ مالڪ جي ان يوجنا اَنوسار هرڪو جيو ڏنيا ۾ گهاري ٿو. ڪنهن کي پنهنجي آئينده جي ڪا ڄاڻ ئي ڪانه آهي.“
سکرارم مُشڪيو ۽ سوال ڪيائين، ”پر به تون پنهنجي ننڍڙي دماغ کي انهن ڳالهين ۾ ڇو ٻيو اُلهائين؟ توکي ته اڃان هن دنيا ۾ رهڻو آهي.“ هن پوءِ مڌوءَ جي ڪلهي تي هلڪو ڌڪ هڻي چيو، ”اُٺ! وڃي راند ڪر.“

پر مڌو اُتان چُريو ئي ڪون. ”سرير مان نڪري آتما آخر ڪيڏانهن ويندو آهي؟“
هيءُ سوال ڪندي سندس پيشانيءَ تي ڪافي هچ پيدا ٿي چُڪا هئا ۽ اکين ۾ به چنڻا هو.

هڪ اڻڀريءَ ڇاڏڙ ۾ ويڙهيئل هو، جنهنجي مٿان ٽن جا تار ۽ ٿل پڪڙيل هئا. جيڪي لوڪ گڏ ويهي رهيا هئا، انهن جي اکين ۾ آنسو هئا. لوڪن جي قطار جي آخر ۾ زالون هيون جيڪي پار ڪڍي رهيون هيون. هن شمشان ياترا سان گڏ ويندڙ هر پراڻيءَ جي چنبري تي اڏاسائي هئي.

مدوءَ جو معصوم چنبرو ڪجهه به سمجهي نه سگهيو. جي شخص ڪير هئا؟ هو ڇو روئي رهيا هئا؟ هن کان اڳي به هن اهڙيون ياترائون ڏنيون هيون، جتي لوڪ نچندا ٻائيندا هلندا هئا. تڏهن يا چيتي چنڊ يا حوليءَ جو ڏيڻ هوندو هو. اڃا جلوس شهر جي گهٽيءَ ڳوٺيءَ ۾ ڏسبا هئا.

هن جيئن ئي دريءَ جي شيشي سان پنهنجو نڪ وڌيڪ دٻايو، ته لنگهندڙ درشيه جو ويچار ڪندي کيس به روئڻ اچي ويو. سندس غم ۾ شريڪ ٿيڻ لاءِ سندس اکين مان آنسو ٽپڪي دريءَ جي ٻنڌڙي تي ڪري مٽيءَ ۾ غائب ٿي ويون ۽ اهو سڀ محسوس ڪندي هن پنهنجيءَ ميڙيءَ ڦاٽل خميس سان آيل آنسو کي اڳتي ڇڏيو. سوچيائين ته سڪرام کان ان جو مطلب ڇڏندو. سڪرام روز کيس سمجهايندو هو ته اهو سڀ ڇا آهي، ان طرح کيس ڪجهه ڪجهه سمجهه ۾ ايندو هو. سڪرام رسويي کي هن ٻار لاءِ بيحد مود ۽ حُب هئي، ۽ ڪڏهن ته هو کيس کائڻ لاءِ ننڍيون ننڍيون شيون به ڏيندو هو، جڏهن گهرجي مالڪيائي گهر کان ٻاهر هوندي هئي.

”ويچارو ڀرلوڪ ٻڌاريو آهي.“ سڪرام مدوءَ جي ٻالهيڻ ڏانهن ڌيان ڏيندي کيس ٻڌايو.

”ان جو مطلب؟“ مدوءَ سوال ڪيو. ”پرلوڪ ڇا ٿيندو آهي؟ انسان اوهانن ڇو ويندو آهي؟“

”جڏهن انسان جو مٿ ٿيندو آهي.“ سڪرام چيو، ”تڏهن سندس آتما سندس سرير مان آزاد ٿي ويندي آهي.“

”آتما ڇا ٿيندي آهي؟“ مدوءَ ۾ ڄاڻڻ جي اُتسڪتا پيدا ٿي.

”آتما هڪ پرڪاش آهي جيڪو انسان جي سرير کي زندهه رکندو آهي. ۽ جڏهن آتما سرير کان الڳ ٿيندي آهي، ته انسان جي سرير مان زندهه رهڻ جي شڪتي غائب ٿي ويندي آهي، جنهن کي مٿ چئبو آهي.“

سڪرام پنهنجي ٻڌيءَ آهر ٻالهه سمجهائڻ جي ڪوشش ڪئي. ”انسان ۾ پوءِ ڪجهه به ڪرڻ جي شڪتي نه رهندي آهي. جيءُ مان جڏهن آتما ويئي، ته باقي سرير کي لاش چئبو آهي، جو صرف مُردو آهي - هڏا، ماس ۽ چمڙي - ۽ انهن جو آگني سنسڪار ڪيو ويندو آهي.“

مدوءَ جي اکين ۾ ڊپ جو پاڻ پيدا ٿيو ۽ ڀڄيائين، ”ڇا اهو پيڙا ڏيندڙ ٿيندو آهي؟“

”ڪشت ته ڪونه ٿيندو آهي، سڪرام سمجهائيندي چيس. پر جڏهن سرير مان ساه نڪري ويندو آهي ته جسر لوٽ بڻجي پوندو آهي ۽ پوءِ جي ان لاش کي وڌيڪ وقت رکبو ته اهو خراب ٿيڻ شروع ٿيندو ۽ چوڌاري بڊوءَ ڦهلجي ويندي، ان ڪري ان جو جلد نيڪال ڪيو ويندو آهي.“

”ايئن جيئن ٻلرام جي ڏاڏيءَ جو ٿيو هو؟“ عجب مان مدوءَ سوال ڪيو. ”هوءَ

کي هنن شائتيء مان قبول ڪري پنهنجي
آتما کي دهاڻي رکيو هو.

سندس قسمت ۾ هن طرح جو پوڙهيو
ڪرڻ لکيل هو؟ ڇو؟ 'ڇو' جو اهو سوال
سندس دماغ ۾ هر هر اُٿندو هو، پر شڪرام،
هڪو گهر جو رسو هو. کيس سمجهائيندو
هو ته اها سڀ ڀاڱا ريڪا آهي. آلبت، هو
ڪڏهن به ڀاڱا ريڪا کي سمجهي نه سگهيو. هن
طرح جي زندگي گهارڻ لاءِ هو اڪيلو ئي ڇو
هو؟ ٻين ٻارن جيان هو پنهنجن مائٽن سان
گڏ ڇو نٿي رهي سگهيو؟ اهڙو آنياءُ ڇو ٿي
رھيو هو؟ ۽ پوءِ هو پنهنجي ڳوٺ جي سبز
چراگاهن، زمينن، پنهنجي گهر جي چوگرد
راند ڪندڙ ٻارن جي هڻندڙ جو تصور ڪرڻ ۾
لين تي ويندو هو.

جيڪي ڇھ سال هنن پنهنجي گهر ۽
ڳوٺ ۾ گذاريا هئا، اُهي هن لاءِ ميٽريون
ميٽريون يادگيريون بڻجي سندس دل تي
چاٽجي ويا هئا. کيس اڄ صرف گهر جي
جڪ ڪنڊ نصيب ٿيل هئي جتي هو پنهنجي
هرڪا چمڙي سگهندو هو. هن وٽ هئو صرف
هڪ پراڻو، سنهرو، ميڙو گدילו ۽ مٿان ڍڪڻ
لاءِ رليءَ جو ٽڪرو. تنهن کان سواءِ هن وٽ
هڪ ٻاڙو بال به هو جنهن کي هو ساڄ سان
سانڍيندو هو، ڇو ته ڪڏهن هو پنهنجو گهر
۽ ڳوٺ ڇڏي رهيو هو، ته سندس ڀاءُ کيس اهو
بال يادگيريءَ طور ڏنو هو. هن ڪڏهن به ان
بال سان راند ڪانه ڪئي هئي، ان ڏٻ کان
ته مٿان اهو کانئس ڪو ڪسي نه وٺي، يا
پاڪيٽ کان هٻڪ ڪري نه پوي ۽ سدائين
لاءِ گهر تي وڃي. هن اهڙي چمڙي ڪڏهن به
وڃائڻ نٿي چاهي. ان سان سندس ماضيءَ جو

رشتو جڙيل هو، جنهن ۾ سندس ڳوٺ جون
سمرتبون سمايل هيون. سندس لاءِ اهو پيار
هو ۽ هو وري اودانهن وڃي سگهندو اهڙي
کيس ڪڏهن ڪلهي ڪانه ٿي هئي. جيئن
جيئن هو بال تي آڱريون ڦيريندو ٿي رهيو
کيس اڳيان ڏينهن ياد ايندا ٿي رهيا ۽
انهن يادين جي ٻوجهه کي هن ائين
محسوس ٿي ڪيو ڄڻ ته هنجي ڳلي ۾
اڇي الڪي پيون هيون ۽ پوءِ پنهنجي
چهرې کي ڇپائڻ لاءِ گهر جي ڪنڊ ۾ وڃي
پاڻ لڪائيندو هو. هو جيئن جيئن انهن
يادگيري جي ٻوجهه هيٺان ڊهنندو ٿي
رهيو، جذبات وس ٿي يادگيريون آڻڻ جو
روپ ڌاري سندس اکين مان ٽپڪڻ لڳنديون
هيون ۽ پوءِ سندس ٻوڙها ڳلن مان آهستي
آهستي ڪڪندا ان ڌوڙ ۾ سماجي ويندا
هئا، جيڪا هو روز بهاري ٻاهر ڪڍندو هو.
هيٿرو پوڙهيو ڪندي به کيس ملندو
ڇا هو؟ صرف هڪ سو رُپيا، جيڪي سندس
مائٽن ڏانهن مٺي-آرڊر ڪري موڪليا ويندا
هئا. ته پوءِ ائين چوڻ چئجي ته هو انهن
جو آڀاري هو، جن جي ڪري هو اڄ به زنده
هو. پاڻ تي خرچ ڪرڻ لاءِ هن وٽ هڪ
نئون پئسو به ڪين هو؛ کيس جيڪا آڌ
ڪٿوري چانورن جي، ڪتھه ٻڄيل-سڇيل
ڀاڄي، ٺماڻو يا بصر جو ٽڪر ملندو هو، هو
اهو کائي چڙهندو هو.

اڄ هو هيئن ئي گهر جي دريءَ وٽ
بيٺو هو ته ماڻهن جي هڪ قطار ڏٺائين.
وڃ ۾ چار جڻا هئا، جن جي ڪلهن تي
ڪاٺي هئي. ڪاٺيءَ تي هڪ شهنشاهي شڪل
هو جو هو ڏسي ٿي سگهيو. سندس سڄو سر ڀڙ

مدو

آيتا ڪيولراماڻي

م

مدو هڪ شيزو نوڪر آهي. شياءَ جو ڊڄڻو ۽ پنهنجي عمر جي پيٽ ۾ گهڻو گنيو. هو گهڻو آڱو جو سوچيندو رهندو آهي. هو ويچار ڪندو آهي ته اهو ڏينهن ڪڏهن ايندو جڏهن ڪنهن به ڪا محنت ڪرڻي نه پوندي، منڻ منڻ کي هڪ جهڙو ڪري سمجهندو. ڀرڻ ڀرڻ سان ڀرڻ جهڙو ئي وهنوار ڪندو ۽ ڪنهن وٽ ڪنهن به ڳالهه جي ڪمي ڪانه رهندي. هٿڙي ننڍڙي نينگر زندگيءَ جي هر هڪ ٽڪ نور کي گنيو درشتيءَ سان ڏٺو هو. اها هئي ته اچر واري ڳالهه، پر ائين ممڪن ٿيندو به آهي. جڏهن حالتون ڪنهن شخص کي بنهه اڪيلو ڪري ڇڏينديون آهن ۽ پوءِ هو پنهنجي من ۾ سوچيندو ئي رهندو آهي ۽ ائين پنهنجي سڀني جي ساڀيا ۾ کوچ ڪندو رهندو آهي. ان لاءِ نه کيس ڪو پئسو ٿيندو آهي ۽ نه وري پڪڙجي پوڻ ۾ هو چڙڪندو آهي. هو پنهنجن خوابن ڳالهه ۾ آندو ماڻهندو آهي. ڪڏهن ته سندس چڻ تي مُڪ ۽ ڳل تي لالائي به ڊوڙي ايندي آهي.

”مدو! ڇا وينو ڪرين؟ رڳو پيو ٿو پنهنجن آڱرين جا نهنن ڪاٺين. تون هاڻي ڪنهن به ڪم جو نه رهيو آهين.“ هڪ ڪڙڪ ۽ ٽڪو آواز سندس ڪنن ۾ گهسي ٿو وڃي ۽ سندس سڀنا چڪناچور ٿي ٿا وڃن. هو گهر جي صفائي جي ڪم ۾ جنبي ٿو وڃي. هو گهر ۾ ٻهاري لڳائيندو آهي، فرش ڌوئيندو آهي، پوتو ڪندو آهي ٿو ان کان سواءِ به کيس ڪنهن پوڙهي لاءِ آڳيا ٿيندي آهي ته هو ان ۾ مشغول ٿي ويندو آهي. کيس خبر هوندي آهي ته اگر فرش نيڪ طرح سان صاف نه ٿيو ۽ ان ۾ چمڪ نه آئي، ڪنڊ ۾ ٿوري مٽي رهجي ويئي، درجن تي ٿوري ٿي دڙ جو داغ ڏسڻ ۾ آيو، پلنگ جي چادر تي ٿورو ئي گهٽج ڏسڻ ۾ ايندو ته کيس روئيءَ کان مڪروم رهڻو پوندو. ڪوڙيئرا ته چڻ هنجڻا جاتي دشمن هئا. وڙ وڙ ڪري کين چنڊي پڇائيندو هو، ته به آڏو ڪلاڪ ۾ موٽي اچي نئين چار تيار ڪندا هئا. ننڍڙي، ڏهن سالن جي ٻار لاءِ هيءُ ڪيترو نه ڪنڻ پوڙهيو هو، پر اهو به چڻ ته سندس نصيب جو ڦل هو، جنهن

نالو : آيتا ڪم ڪيولراماڻي

جنم : بلوچستان (پاڪستان)، ۲۷ - ۸ - ۱۹۳۱

چاپيل ڪتاب : ڪهاڻي سنگره، آزاد ڪوينا، جيون، مضمون نگاري.

انعام : استري درشن تي يونسکو انعام، گجرات سنڌي ساهتيه

اڪادمي طرفان چئن ڪتابن تي انعام مليل.

پيشو : گهر گرهستي

پتو : Hari Shewa Plot No.382/4, Scetion-29, Gandhinagar-382029

شاديءَ به ته پيار جي منزل آهي نه؟
وري جنهن منهنجي پيار کي قائم رکڻ
لاءِ پاڻ قربان ڪيو، ته ڇا مان ان پيار
جي خاطر ايتريءَ به قرباني نه ڪريان؟“
وري غيبت شروع ٿيو جنهن ۾ درد هو سو
هو، پيار هو ۽ مٿاس هو.

ڪجهه وقت سوچڻ کان پوءِ گوپال
آندل ناشتي جو باڪس اُٿي ٿي رکيو
پاسي ۾ رکيل پُراڻي چادر سان ديواني ۾
منهن ڍڪي هڪ طرف هلبو ويو.

ڪجهه دير کان پوءِ گوپال ڪجهه
ماڻهن کي ساڻ ڪري موٽيو. شمشان ياترا
شروع ٿي. آڳيان گوپال حُت ۾ ڏيئو ڪٽي
هليو، ٻُليان هو رام ڏنيءَ جو آواز.

اُڙٽيءَ کي حُڏهن شمشان پُوميءَ ۾
کوليو ويو، ته ديواني جو چهرو ڇمڪندڙ ٿي
نظر آيو، چڻ ڪنهن ڏندرا ۾ هجي. آڱ
جي لپٽن طرف گوپال چٽائي ٺهاري
رهيو هو. کيس ايئن محسوس ٿيو ته ديوانه
انهن لپٽن مان هڻائي پاڻي کيس پنهنجي
داستان جا اُڃان به ڪي ورق بيان ڪري
رهيو آهي. هن جي نيٽن ۾ نيرُ هو ۽ انهن
۾ هئا ماضيءَ جا ڏنڌا وَرَق.

اوچتو سڏ تي گوپال چڻ ڏند مان
ڇرڪ ڀريو. ”سائين، هاڻِ هلون. آڱ ته
پوري ٿي وئي.“ گوپال ڪنڌ ڌوڪي هڻي
ڪٽي. سڀ اُن ساڳئي رستي تان هلڻ لڳا
جتي اڃا به ڪي ديواني جا جوابَ موجود
هئا.

❖❖❖

گڏوگڏ برسات به چالو ٿي ويئي. مون روپا
کي ڏاڍو زور سان پڪڙيو. ڪا اوت ڳولڻ
لڳس جتي ڪجهه دير سر لڪائي سگهون.
ٿورو پريان ئي هڪ ٿل ڀت تي پريان ڇپرا
لڳل هئا جن جو سهارو ملي ويو. روپا پُسي
سڄي آلي ٿي وئي هئي، ڪافي ڊجي رهي
هئي پر منهنجي مضبوط هانن ۾ اچي هن
پاڻ کي محفوظ سمجهيو. نه ڄاڻ ڪهڙي
وقت اسپن پُل جو شڪار ٿياسين. مان
سمجهائڻو اها اسانجي پل ڪانه هئي. پر
هڪ آس هئي ۽ شايد اها گڏجاڻي اسانجي
پهرين ۽ آخري هئي.

روپا جي مامي کي اسانجي پيار جي
خبر پئجي وئي. هن ٻئي ڏينهن ئي روپا
کي ڪٿي موڪلي ڇڏيو. گهڻيءَ ڳولها جي
باوجود به روپا جو پتو ڪونه پائي سگهيس.
اوچتو هڪ ڏينهن هڪ سهڻو لغافو مليس.
کولي پڙهيس. ليکيل هو ته روپا منهنجي ڀٽ
کي حنر ڏيئي پاڻ آپگهات ڪرڻ وڃي رهي
هئي. لغافو چؤطرف ڦيرائي هبلان مٿان
اڳيان ٻُليان ڏنر، پر ڪٿي به اُتو پتو ڪونه
هو. ڀٽ! مون پنهنجي پيار کي پاڻڻ جي،
ڳولڻ جي ڏاڍي ڪوشش ڪئي پر ناڪامياب
رهيس. نه پيار مليو نه منهنجي پيار جي
دنيا ئي ملي. ٻچن جو پهريون پيار، سهڻا
سپنا، سهڻيون يادگيريون بس هڪ پل ۾ ئي
يڪڙهي ويئون.

گوپال: - ته ڇا بابا توهان شادي نه ڪئي؟
ديوانو: ”شادي“.... هڪ ٽڪ فضا ۾ اُڀريو.
”پيار ڇا شاديءَ کان سواءِ نٿو ڪري سگهجي؟“

روپا مونکي للڪاري رهي آهي. سندس منهن تي عجيب ڊپ جون ريڪائون هيون. سرخ لب ڪارائجي ويا هئس. مون سندس ڊپ دور ڪرڻ لاءِ مشڪيو ۽ مون هنجو مٺيءَ مشڪ سان سواگت ڪيو.

هاڻ ته روز جو نيسر ٿي ويو. پهرين اشارن ۾ ڳالهون ٿيون پوءِ وري وڏين وڏين چنبن ۾. ٻه معصوم دليون ملڻ لاءِ آيون ٿي وييون.

هاڻ اسين ٻئي هر روز نديءَ جي ڪناري گڏجي خوب ڳالهون ڪندا هئاسين، پاڻ ۾ پريم وٺڻ لڳاسين، پر هي ڇا، هڪ ڏينهن روپا ڏاڍي اداس هئي. مشڪندڙ چهرو خشڪ ڏسي مان ڏکي ويس.

ڇڄڻ تي روپا ٻڌايو ته سڀاڻ هنجو مامو هنجو رشتو ڪنهن شرابيءَ وڏي عمر جي سين سان پئسن جي لالچ ۾ ڪري رهيو آهي، ٿورن ڏينهن ۾ شادي به اُن سان ٿي ڪرائيندو. مون لکي لکي دڙ جي پٺيان بيهي ٻڌو آهي. مونکي ماءُ پيءُ يا ڀيڻ ڪير به ڪونه آهي. هن مامي ئي مونکي ماءُ پيءُ پنهنجن جو پيار ڏنو آهي، موت ۾ مون به مامي کي پيءُ جهڙي ئي عزت ڏني آهي. پر مونکي اها خبر نه هئي ته پنهنجي عيش عشرت لاءِ منهنجو سوڌو ڪندو، ان ڳالهه مونکي ڏاڍو ڏکي ڪيو آهي.

پر به ڇو هن توکان صلاح به ڪانه

ڇڄي، ائين ڇو؟

هو ڀلا مونکان صلاح ڇو پڇندو؟ هنکي ته پئسو ڪٿي، پئسو. اوچتو طوفان اچي لڳو.

ديواني جوش ۾ اچي چيو ته ٻُڌ، ۽ هو شروع ٿي ويو. مان اڃا ۱۷ سالن جو هوس ۽ روپا ۱۶ سالن جي ڦوهه جوانيءَ ۾ هئي. هن جو نالو نه صرف روپا هو پر هوءَ نه روپ سندرتا جي ڪاڻ هئي. سندس ٿلابي ڳلن تي کلڻ سان لڳندو هو ته قدرتي رُڄ لڳل آهي. سندس ڊڳها وار هوءَ مٿي جڏهن چوٽ تي سُڪاڻڻ ايندي هئي ته مان هنکي ڏسندو ٿي رهجي ويندو هوس. ڪتاب کي ديوار بڻائي مان ان ايسرا جي ديدار ۾ ڪوهجي ويندو هئس. سياري ۾ ته مونکي اُس ۾ ويهي پڙهڻ جو سُٺو بهانو هوندو هو. هوءَ به ڪو نه ڪو بهانو بڻائي چوٽ تي ضرور هڪ ٻه ڀيرو ايندي هئي، پوءِ خبر ناهي ته هنکي منهنجي ڪشش چڪي ايندي هئي يا سچ پچ پنهنجو ڪم هوندو هئس. هڪ ڏينهن دل ۾ خيال ڪير ته اڄ ضرور روپا سان ڳالهائيندس. پاڻ ۾ هڪ چڪي همٿ رکي پنوڙي تي ويهي، هنجو انتظار ڪرڻ لڳس. اوچتو منهنجي نظر هڪ سِرڻ ۽ باز تي پئي. سِرڻ باز کان دور رهڻ جي چاهيو ۽ باز هر هر لامارا هڻي سِرڻ جي ماسي ۾ ٿي ويلو. نه ڄاڻ ڇا سوچي مان هڪ ٽڪ هي نظارو ڏسڻ لڳس. اها به سڌ ڪانه رهي ته ٿوري لاپرواهي ڪرڻ سان نني تان ٽڙڪي گهٽيءَ جي ٻيءَ ڀر وڃي ڪِرندس.

اڙي! اڙي! هي ڇا پيو ڪرين؟ سنڀال

سڀين، ڪٿي ڪري نه پوين. هڪ مٺي مٺاڻ جي آواز مونکي جاڳايو، ڏسان ته

ماضيء جا ڌنڌلا ورق

مسز وينا ڪشور دادلاڻي

ه

گوپال کي ياد آيو اهو پهريون ڏينهن، جنهن ڏينهن هو ديواني سان گڏيو هو. جيئن ئي هن ڪار جو دروازو کوليو ته ديواني هڪ ڏيئي هنکي بيماريو هو.

گوپال : ڇو بابا، ڪٿي هلاڻو آڻو؟

ديواني خوشيءَ ۾ جھومندي گوپال کي چيو: ڇا چيئي، ڇا چيئي؟ اڙي، تو مونکي بابا چيو! هي ڪنهن منهن لفظن ٻڌڻ لاءِ ڪنٿي نه عرصي کان پيا ترسن.

گوپال : ته ڇا بابا، توهان کي اولاد ڪونه آهي؟
ديواني اُتي گوپال جي وات تي هڪ رکيو.
نه نه. ايئن نه چئو. منهنجو به هن دنيا ۾ ڪير آهي.

گوپال : پوءِ توهان ڇن حالت ۾ اڪيلا ڇو؟
ديوانو : ٻڌ، اها هڪ وڏي داستان آهي.
هڪا درياهه جي لهرن ۾ لڙهندي رهي آهي.
اُن درياهه جون لهرون هڪ مني ياد ڪئي،
ڪڏهن ڪڏهن منهنجي ذهن ۾ اُپري، مونکي
اُن ماضيءَ جي ياد ڏيارينديون آهن، ۽ مان
اُن ۾ ئي کوجھي ويندو آهيان.
گوپال : بابا! اُڄ مونکي اها داستان ٻڌايو.

ميشه جيان گوپال اُڄ به پنهنجي ڪار آڇي اُن وٽ جي هيٺان بيماري.
هو جنهن ئي ناشتي جو باڪس کڻي آهيان وڌيو ته چاقو ڏسي ديوانو گھريءَ ۾ سمهيو پيو آهي.
گوپال ٿوري دير سوچڻ لڳو نه هن جي اچڻ کان اڳ ئي ديوانو تنهنجي ڪي لئل ٽارڻ کي ائين ته چيڙيندو آهي ۽ هن ۾ نئين جان وڃي گيت پٺيان گيت ٻڌيندو آهي. اڄ هن کي ڇا ٿيو آهي.
ڇو طرف شانت آهي. لڳي ٿو ڍنڍ ديويءَ هميشه ۾ پنهنجي گود ۾ سمائي مٺي لولي ڏيئي هنکي سمهاري ڇڏيو هو.
وٽ تي ويل پکي پڪي پڪي سڀ اڏاس اڏين سان ديواني کي گھڙي گھڙي ڏسي هڪ ٻئي کان ڀڄي رهيا هئا، ڇو اڄ اوهانجو يار ملڙو گيت ڪانه ٿو ڳائي جهرڪيون چون چوڻ ڪري هنجي اڳيان پٺيان پٺيون گھڻن ته من اسانجو آواز ٻڌي ديواني جي اکر کڻي. پر سڀ بيسود، هو ته اهڙيءَ دنيا ۾ پهچي چڪو هو هتي ڪنهنجو نه آواز ڪانه ٿو پهچي.

نالو : وينا ڪشور دادلاڻي

جنم :

ڇپايل ڪتاب :

انعام :

پيشو :

پتو :

Sector - 8 , 80/163, Mansarovar, Jaipur-302020

پنهنجي پيرن تي نه بيهندس نيسنائين
راڌا کي شڪل ڪونه ڏيکاريندس.

هڪڙي ڏينهن راکيش راڌا کي وٺڻ
آيو. راکيش راڌا کي نه پيو سڃاڻي سگهي
ته هوءَ ڪا راڌا آهي، ڇاڪاڻ ته راڌا
راکيش جي سوچ ۾ ڪافي ڪمزور ٿي
ويئي هئي. اڄ راکيش کي ڏسي هن جا
سالن جا ڏک هڪ گهڙيءَ ۾ لهي ويا. هوءَ
راکيش سان گلي ملي. راکيش پنهنجي
امانت ڏسي ڏاڍو خوش پئي ٿيو. ڀٽ کي ۽
ود ۾ کڻي نچڻ لڳو. راکيش ليا ۽ سندس
گهٽ جي پيرن تي هڪ اهڙيءَ طرح رکيا
جڻڪ هو سندس سڳا ماءُ پيءُ هئا ۽ ٻئي
ماءُ پيءُ سان مليو. راکيش کين چوڻ لڳو
ته مون سان گڏ هلو هنن پنهنجن ڄڻ نه
ڪئي، کيس چوڻ لڳا ته اسانکي اڪيلائيءَ
جي زندگي ڏاڍي پسند آهي. اسانکي
تنهنجي ڀٽ ۾ ڏاڍو موهه آهي پر ڇا ٿو
ڪري سگهجي. اهو دنيا جو دستور آهي ته
ڌيءُ پرائي گهر جي امانت آهي.
انهي ڪري اسانکي موهه ڪڍڻو آهي.
راکيش کين پئسا ڏنا پر هنن نه ورتا.
هنن راڌا ۽ راکيش جي ڌار ڌور سان
شادي ڪرائي.

ليا راڌا کي چيو پيار جي شادي خراب
نه آهي، جيڪڏهن ڇوڪرو پنهنجي پيرن
تي بيٺل آهي ته پوءِ شادي آندو واري
آهي نه ته ڏکڻ جو ساگر آهي.

عئي. راڌا کي پنهنجي پيءُ تي به غصو
اچڻ لڳو ۽ سوچڻ لڳي ته منهنجي پيءُ جي
اما دل ٿي ڪونهي جو منهنجي ڳولبا ڪري.
جيڪڏهن منهنجي جڳهه تي سندس ڀٽ
لڄي ها ته پوءِ هو هن کي نه ڳولي ها!
جيئن جيئن راڌا کي دليوري جو
وقت ويجهو پوندو پي آيو ته راڌا گهٻرائڻ
لڳي ڇاڪاڻ ته پيرن دليوري ۾ هرڪا
عورت گهٻرائي آهي. ليا ۽ سندس گهٽ
کي راڌا جو ڏاڍو فڪر هو ڇاڪاڻ ته راڌا
بيچئن هئي.

ليا جي گهٽ ليا کي چيو ته رات
جو راڌا جي ڪمر ۾ سمهندي ڪر. راڌا
سوچڻ لڳي ته ليا ڀاڙي نه هجي ها ته
ڇا ٿئي ها! راڌا کي راکيش جو خيال
ايندو هو ته هوءَ چوندي هئي ته مڙس
بنا زندگي آڏوري ۽ سڄي آهي. زال ذات
لاءِ ڇا اهو ڏک گهٽ آهي! راڌا کي
ڀٽ ڄاڻو. هوءَ ٽن سالن کان ليا وٽ رهي
پيئي هئي.

ٻئي طرف راکيش نوڪريءَ جي
ڪافي ڳولا ڪئي پر کيس نوڪري ڪونه
ملي. راکيش کي ننڍپڻ جو دوست ملي
ويو جنهن کيس پاڻ وٽ رهايو. هن کي
راکيش جي حالت تي رخر اچي ويو. هن
راکيش کي وڪالت پڙهڻ لاءِ همٿايو.
راکيش وڪالت پاس ڪئي. هن ٿوري
وقت ۾ وڪالت ۾ نالو ڪڍيو. راکيش
هميشه راڌا کي ياد ڪندو هو. جيئن
ته راکيش قسم ڪندو هو ته جيستائين مان

لکي ڪري گهڙ ڇڏي هليو ويو :

پياري راڌا،

پيار سان پيٽ ڪونه ڀريو ويندو

آهي. روئي ڪئي. تو سچ چيو ته بنا پئسي زندگي ڪيتري نه مشڪل آهي! امانت جو خيال رکڻ. توکي لپلا جهڙي ماءُ ملي آهي جنهن جو ڳالهائڻ تي مان عوامشواه غصو ڪندو ڳڻيس پنهنجي پيرن تي بيٺل کان پوءِ توکي وٺي ويندس.

تنهنجو راکيش.

راڌا جنهن وقت راکيش جي چئي پڙهي ته زور زور سان رڻڻ لڳي. راڌا کي لپلا دلاسه ڏيڻ لڳي ته تون فڪر نه ڪر. تون منهنجي ڌيءَ آهين. مونکي ڌيءَ ڪانه آهي. تون منهنجي ڌيءَ آهين. اهڙيءَ طرح لپلا راڌا کي پڙچائي رهي هئي.

هڪڙي ڏينهن لپلا ۽ سندس گهون ورندي ۾ ڳالهائين ڪري رهيا هئا ته لپلا جي گهون چيو :

”پر پير هڪ ڦير جي چوغم جي برابر آهي، چوغم کائڻ کان اڳهر ملو، مڌر چڪو ٿيندو آهي. کائڻ کان پوءِ هڪڊو بي-سواد، ڳڪو ۽ ڇپڇو ٿيندو آهي. اهڙي طرح پيار جي شادي پهرين تمام سٺي مڌر لڳندي آهي، پر پوءِ بي-سواد ٿي پوندي آهي.“

لپلا جي گهون جا اکر راڌا ڪمري ۾ ٻڌا ۽ من ئي من ۾ چوڻ لڳي ته دادا سچ چئي رهيو آهي. مون واقعي گهر مان نڪري غلطي ڪئي آهي ها منهنجي بيوقوف

راڌا لپلا جي همدردي ڏسي ڪري ڏاڍي سوچ ۾ پئجي ويئي. سندس اکڻن ۾ پاڻي ڀرجي آيو. سندس آنسو ڪرڻ لڳا ۽ پنهنجو پاڻ کي چوڻ لڳي ته ڇن سنسار ۾ اڃا به ڪي انسان آهن جن جي دل ۾ انسانييت آهي. انهيءَ ڏينهن کان وٺي هوءَ لپلا کي ’پاپي‘ چوندي هئي. راکيش به نوڪريءَ جي تلاش ۾ هو پر کيس اڃا تائين نوڪري ڪانه ملي هئي. راکيش کي ڪڏهن ڪڏهن لپلا جي همدرديءَ تي غصو ايندو هو، ڇاڪاڻ ته راکيش هڪ وڏگهراڻو ۽ سواپنامي چوڪرو هو.

راڌا راکيش کي سمجهائيندي هئي ته تون پاپيءَ تي آخيو غصو ٿو ڪرين. پاپي هڪ زال آهي ۽ زال کي زال ئي سمجهي سگهندي آهي. راڌا راکيش کي چوڻ لڳي ته توکي خبر آهي ته مان ماءُ ٿيڻ واري آهيان. پاپي منهنجو خيال رکي ٿي. توکي ها خبر هئڻ گهرجي ته پئسي بنا زندگي ڪيتري نه مشڪل آهي. بنا پئسي زندگي ذليل ۽ بي-عزتيءَ واري آهي. هن زندگيءَ کان ته پيءُ جو گهڙ بهتر هو. هيءُ به ڪارندگي آهي! راکيش راڌا جي اکر ٻڌي غمي ۾ اچي ويو. هن غمي ۾ راڌا کي چمات هئي ڪڍي. راڌا کي ڏاڍو ڏک ٿيو، هوءَ روئڻ لڳي ۽ چوڻ لڳي ته پيار واقعي آندو ٿيندو آهي. مان جو پڇي نيڪتس؟ افسوس! بغي طرف راڌا کي چمات هئڻ ڪري راکيش کي ڏاڍو افسوس ٿيو. هن گهر ڇڏڻ جو ارادو نوڪري ڳولڻ لاءِ ڪيو هو. هو راڌا جي نالي چئي

جا تنعنا ٻڌندي رهندي آهي. تون مردُ آهين،
 توکي ڪوبه ڪڇ ڪونه ڇوندو. جيڪڏهن ڪو
 ڇوندو ته زالَ کي ڇوندو. هاڻي جيڪو قدم
 آسان ڪنٺو آهي انهيءَ کي نڀائڻو ۽ سنڀالڻو
 آهي. هاڻي اُکڙين ۾ سر وڌو آهي ته مڙهين
 کان ڪيرُ ڊڄندو؟ هاڻي زندگيءَ ۾ ڪجهه به
 ٿيڻو آهي، تنهن کي منهن نه ڏيڻو آهي، ۽ آسان
 کي سهڻ لاءِ تيار رهڻ گهرجي. ٻئي چڻا
 هڪ شهر ۾ لڌا. سندن ڪا قسمت سُئي هئي
 جو کيس مڪانُ مسوارَ تي ملي ويو. مڪان
 مالڪُ ۽ هنجي زال هئي. هو پاڻ ۾ به
 چڻا هئا. ٻئي زالَ مڙسَ ديالو هئا. ٻئي
 چڻا نوڪريءَ مان رٽائر ٿي ڪري اڪيلائيءَ
 جي زندگي گذاري رهيا هئا. سندن ٻارَ
 شادي ڪري ٻين شهرن ۾ نوڪري ڪندا هئا.
 مڪان مالڪ جي زالَ جو نالو ليلا هو. هوءَ
 پڳوان جي پڳتياڻي هئي، پنهنجو وقت پاڻ
 پوڄا ۾ گذاريندي هئي. هڪڙي ڏينهن
 راڌا پنهنجي دلَ جو ٻوجھو هلڪو ڪرڻ لاءِ
 ليلا کي سڄي حقيقت ٻڌائي.

ليلا راڌا کي چيو ته مان به زالَ
 آهيان. مونکي خبر آهي ته زالَ جو دُکُ
 ڇا ٿيندو آهي. تون ڪوبه فڪر نه ڪر، تون
 منهنجي ڌيءَ آهين. توهين ٻئي چڻا هتي
 آرام سان رهو. توکي ڪنهن به شيءِ جي
 ضرورت پوي ته مونکي چئج. آسان کي ايشور
 سڀ ڪجهه ڏنو آهي. تون ايئن سمجه ته
 تون پنهنجي پيڪي گهر آهين. راکيش
 کي جيستائين نوڪري ملي، تيستائين تون
 مشوار جو فڪر نه ڪر.

ته راڌا جو پيءُ غريب هو. راڌا جي پيءُ
 جي پوزيشن ۽ راکيش جي پيءُ جي پوزيشن
 ۾ ڏينهن رات جو فرق هو. راڌا جو پيءُ
 راکيش جي پيءُ جي سامهون ڪُجهه به ڪونه
 هو، ڇاڪاڻ ته راکيش جو پيءُ هڪ ناميارو
 اينجنيئر هو ۽ راڌا جو پيءُ هڪ چمپراسي
 هو. انهيءَ ڪري راڌا جي سامهون راکيش
 ڀڄي هلڻ جو ارادو ڏيکاريو. هڪڙي ڏينهن
 راڌا راکيش سان گڏ ڀڄي نڪتي. راڌا
 پنهنجي ڪنيل قدم تي ڊڄي رهي هئي.
 هن جي ڊپَ جو ڪارڻ هو ته ڪو کيس ڏسي
 نه وئي. راڌا جي مٿي مان پسینو نڪري
 رهيو هو. راڌا تيستائين ڊڄي رهي هئي
 جيستائين گاڏي آچي. ٻئي چڻا اِستيشن
 تي پهتا پر راڌا جي پيٽ ۾ ساه ڪونه هو
 ڇاڪاڻ ته راڌا جي زندگيءَ جو پهريون
 غلط قدم هو. گاڏيءَ جي آڇڻ ۽ هلڻ کان
 پوءِ راڌا سُڪَ جو ساهَ کنيو.

راڌا راکيش جي چوڻ تي ڪنيل قدمَ
 تي پڇتائي رهي هئي ۽ منَ ۾ چوڻ لڳي
 ته ماڻهو ڇا ڇوندو.

راکيش راڌا کي همٿ ٻڌائيندي
 چئي رهيو هو ته تون ڪوبه فڪر نه ڪر.
 ماڻهو ڳلا نه ڪندا، پَرَ آسان ڪو غلط قدم
 ڪونه کنيو آهي. سڀ ڪنهن کي آزادي آهي.
 راڌا انهيءَ ڳالهه لاءِ راکيش سان شامل
 راءِ ڪانه هئي. هوءَ چوڻ لڳي ته راکيش،
 تون مردُ آهين ۽ مان زالَ آهيان. زالَ ۽ مردُ
 ۾ تفاوتُ ٿيندو آهي. هرڪو زال ذات
 ڏانهن آڱر کڻندو آهي. هوءَ ويچارِي سڀني

پريم جي شادي

ايم. ٽي. پاٽيا

ڇو

ڪري ڪي ڪوبه قدم کڻڻ کان آڳ، سوچڻ ٿوري ته سندس ڪنڀل قدم ڪيتري قدر ڪڍائي يا ڏکڻائي ٿيندو. پوءِ ائين نه ٿئي ته کيس زندگيءَ ۾ روئڻو پوي. ڪنهن به هڪڙي قدم کڻڻ جو مطلب ٿيو پنهنجي لاءِ مصيبت کي سڌائڻ. پڇاڙيءَ جو ائين نه ٿئي جو کيس پڇتائڻو پوي. اهڙو ساڳيو حال راڌا جو ٿيو. راڌا زندگيءَ ۾ جيڪو پهريون قدم کنيو، انهيءَ لاءِ کيس ڏاڍو پڇتائڻو پيو. راکيش جو گهر راڌا جي گهر جي سامهون هو. راکيش هس هڪ هو. سندس ٻنڻ پريڻ هو. انگريزي ٻوليءَ ۾ هوڻيار هو. سندس وار اڪڙن وانگر ڪٽيل هئا. هو ٻالائيءَ جو ملو هو. انهن عوبيهن جي ڪري سڄو سندس ڏانهن جڪبو هو. راکيش پيءُ! انجنير هو. سندس پيءُ جو نالو هريرام هو. هو هڪ ايماندار انسان هو. هو رشوت کائڻ جي برباد هو. هڪ طرف اهي انجنير هئا، جن جي گهر جو گهر پڙهي ڏسڻ ٿيندو هو. ته هريرام جي سڄي سڄي شوق ڪندو هو. ڇاڪاڻ ته

هن کي پورٽ پنهنجي پنڀار مان ڪرڻ هئي. جيڪي انجنير رشوت وٺندا هئا تن جي ڀنڊ ڦٽل هئي ته ڪاري ڌن کي سفيد ڪيئن ڪريون. پڙ هريرام انهيءَ چنڊا کان مُڪت هو. آرام جي ڀنڊ ڪندو هو. هريرام جي ڏلي تمنا هئي ته سندس پٽ راکيش انجنير ٿئي. پر راکيش جو انجنير ٿيڻ جو ارادو ڪونه هو. هن بي. ايس. سي پاس ڪئي هئي. هنجو ارادو نوڪري ڪرڻ جو هو. راکيش پنهنجي پيرن تي بيٺل ٿي چاهيو. راڌا جو پيءُ راکيش سان گڏ پڙهندو هو. راکيش راڌا جي پيءُ جو دوست هو. انهيءَ ڪري راکيش جو راڌا جي گهر آڃڻ-وڃڻ ٿيندو هو. راکيش جي راڌا جي گهر آڃڻ-وڃڻ جي ڪري راڌا جو راکيش ڏانهن جڪاءُ ٿيو. ٻنهي شادي ڪرڻ جو قسم کائڻ. راکيش جو پيءُ انهيءَ شاديءَ لاءِ شايد موڪل نه ڏئي ها. جيڪڏهن راکيش پيءُ سان شاديءَ جي باري ۾ ذڪر به ڪندو ته هريرام راکيش جي شادي راڌا سان ڪونه ڪرائيندو ڇاڪاڻ

ايم. ٽي. پاٽيا

روهندي، سنڌ، ۲۱-۱۲-۱۹۲۸

پير ڪٽڻ، ڪلچي راج، ڪرپو، ڪلچي ڪٽي ڪناري، سوامي چيتنا وغيره.

روٽرڊيم ٽيليفون انسپيڪٽر

۵۰۸/۲۵۰، پانڌر، پانڌر، آسمير - ۲۰۵۰۰۱

۴ ڦُولو. ڏيئڙ هئيس : بينا، مينا، لینا، ٿينا،
 ٺينا ۴ رينا. ڏه ٻار، يارھون چُولو ۴ ٻارھين
 سندس ملوڪ سينيائي چُولي، مطلب ته
 هڪ اسپيئر پليئر (spare player) سميت پوري
 ڪرڪيٽ ٽيم هئي.

شادي ڪئي هئائون تڏهن ٻي مهاڀاري
 لڙائي پئي هلي. اُن لڙائيءَ ۾ زبردست
 جاني نقصان ٿيو. انگلئنڊ ۾ ته مرد ذات
 (Man power) جي اينري ڪوٽ تي پئي جو
 انگريزن هندستاني ڏانمڻا جوان امپورٽ
 ڪري کين اُتي جي گورين منڊمن سان شادي
 ڪرائي الڳ ڪالوني وسائي ڏني.
 اُن وقت سيني ملڪن ”آدم-شماري
 وڌايو“ جو نعرو بلند ڪيو. گهڻن ٻارن ڄڻ
 وارن ماڻهن کي سرڪار انعام ڏيڻ لڳي ۽
 سرڪار پاران سندن سمنان ٿيڻ لڳو. اخبارن وارا
 شدمد سان سندن فوٽو اخبارن ۾ ڇپڻ لڳا.

چُولي ۴ چُوليءَ جي به دل سُڪي ته
 سندن به سمنان ٿئي. چُوليءَ جي پيٽ ۾
 ته ولوڙا پوڻ لڳا. هونئن به شادي ڪئي
 ٿي سال گذري ويا هئڻ، پر سندن هنج ۾
 ڪو ڪيلڻ وارو ٻارڙو ڪونه آيو هو.

چُولو چُوليءَ کي خوب پستا، بادام،
 ڪير ملايون ڪرائڻ لڳو ۴ چُولي به ڏاهين
 ڏاڻن وٽ ڦيرا پائڻ لڳي. نيٺ ڪنهن
 ڏاهيءَ دائيءَ جو ڏس لڳي ويٺس. بس،
 پوءِ ته چُولي ۴ چُوليءَ پائيواريءَ ۾ فئڪٽريءَ
 پوري زور شور سان پراڊڪشن چالو ڪري
 ڇڏي. هر ٻئي سال ٻار پيدا ٿيڻ لڳو.

پنج ڇهه ٻار آيا ته چُوليءَ محسوس
 ڪيو ته هيءُ نسخو ڏاڍو مهانگو ۴ ڏکي
 ڪندڙ ٿي پيو آهي.

انگريز به ڀارت ڇڏي ويا. سندن
 وڃڻ کان پوءِ ڀارتي نيتائڻ، ڪارخانن
 کي همٿائڻ شروع ڪيو. کيت بدلجي
 ڪارخانا ٿيڻ لڳا ۴ اُناج جي پئداڻش
 ڏينھون پوءِ گهٽجڻ لڳي. راشن جي به
 سختي ٿيڻ شروع ٿي. هاڻي چُوليءَ جي
 ڪمر به ڪڙهڻ شروع ڪيو.

سوچڻ لڳي، هاڻي هن آدم اُڀجائو
 انڊسٽريءَ کي لاڪ آئوٽ ڪرڻ گهرجي.
 سرڪار طرفان به ”آدم گهٽ پيدا ڪريو“
 جو اعلان ٿيو. ان ڪري انعام ملڻ جو
 آسرو نه رهيو. سمنان ٿيڻ جو ته سوال ئي
 نٿي اُٿيو. هاڻي چاچي چُولي اُلٽا ڏس
 پُڇڻ لڳي. جيسين ڪنهن ڏاهيءَ جو ڏس
 لڳي، تيسين ڏهاڪو پورو ٿي ويو. الڳ
 الڳ نسخا آزمائڻ لڳي، جنهن ٻيو به
 سندس جس ڄموري ڇڏيو.

آخر چُوليءَ چُولي کي للڪاريو ته
 پاڻ ته هلي پيڪي، ۴ جيسين هن آدم
 اُتپادڪ انڊسٽريءَ تي لال ٽڪنڊي سيل نه
 لڳندي، تيسين سندس ڌڙ ئي نه ڏسندي.
 ”مرتا ڪيا نه ڪرتا“، ٻئي ڏينهن

لاچار ويچارِي چُولي هڪ سرڪاري ڊاڪٽر
 (جو سندس دوست هو) جي مدد سان لال
 ٽڪنڊي جي مُهر لڳرائي آدم اُڀجائو
 انڊسٽريءَ کي اصل لاءِ لاڪ آئوٽ ڪري
 ڇڏيو. اوڏي مهل ٿي چُوليءَ کي تاز ڪيائين
 reach immediately Karkhana closed (ڪارخانو

بند ٿي ويو، هڪدم هلي اُڇُ).

نانڪ ڏکيا سڀ سنسار

نارائن محبوباڻي

جو. تنگدستيءَ جو يا راحت جو، بي
حاليءَ جو يا باحاليءَ جو، تلوار جو يا ڍا
جو، مڪي ٿيڻ، مڪي ٿيڻ يا ڏکي ٿيڻ جو؟
مون عجب مان پڇيڻو، ”ڏکي ٿيڻ
لاءِ به ڪو نسخو ٿيندو آهي ڇا؟“
جواب ڏنائين، ”پاڻ کي ڏکي ڪرڻ
جا ته سوين نسخا آهن.“

”خياليرام! خوشحاليءَ جو ته ڪڏ
ئي نسخو آهي. جنهن حال ۾ مالڪ رکي
اُن ۾ راضي رھڻ. جي ڪير توکي اونڌو ڪري
ٿنڀي، ته سوچ اُن ۾ به مالڪ جي محرابي
آهي. اونڌو ٿنڀڻ واري توتي لک لک
مهربانيون ڪيون آهن. پير هميش
هيناهينءَ تي رهي، سڄي بدن جو پاڙ ڪڍي
ٿا سڳهن. مٿو هيٺ رهندو ته سندس سوچڻ
جي شڪتي وڌي ويندي. سوچڻ جي شڪتي
وڌي ته جسماني ڏک دور ٿي ويندا.
”هاڻي موحيرام! ڏکي ٿيڻ جو آخري
نسخو ٻڌو. آسانجي پاڙي ۾ رهندو هو سيد
چولو. کيس چار پٽ هئا - ٺولو، ٻولو، مولو

موشيرام جو جهڙو هو نالو، آهڙو
ئي هو سندس اچار وھنوار.
هميشه ڏس ته ڪلندو ئي رهندو هو.
انهيءَ ڏينهن سندس اوطاق وٽان
لنگهيس. ڏٺو ٻاهر موڙ تي ويهي خياليرام
سان ويٺو گپ مپ ڪري. مونکي ڏسي چوڻ
لڳو، ”موحيرام! يار! ڏاڍن ڏينهن کان
پوءِ ڏٺو آهين. اڄڪلهه عيد جو چنڊ ٿي
پيو آهين. ٻڌل ماڻهوءَ جو مڙهه به ٿين
ڏينهن ٺڪري نروار ٿيندو آهي. پر، يار!
تون آهڙي گت هڻندو آهين، جو هفتو ڏھ
ڏينهن ته پتو نٿو ڏارڊ. خياليرام کي ويلي
خوشحاليءَ جو نسخو ٻڌائيم. تون به ٻڌ،
ڪڏهن ڪم ايندو.“

مون وڃڻ تي ٿيڻدو ورائيو، ”موشيرام!
تو وٽ ڪهڙا ڪهڙا نسخا آهن؟“
جواب ڏنائين، ”تو کي ڪهڙو نسخو
کپي؟ نيتاگيريءَ جو يا چمچاگيريءَ جو
داداگيريءَ جو يا پنڌاگيريءَ جو. تنڌرستيءَ
جو يا بيماريءَ جو. سنسڪرتيءَ جو يا ساهتيه

نارائن آسومل محبوباڻي
ڳوٺ آراڻي، تعلو سوهڻ ضلع دادو سنڌ، ۱۷-۲-۱۹۲۲
ڪاڪا ڪلپ (ڪهاڻيون)، مئگزين/رسالن ۾ ليک/ڪهاڻيون
آڪاشواڻي، جئپور تان جدا جدا وشن تي وارتائون.
آلڳ آلڳ سنڌي سنسائن دوارا ان سمنان.
پنهنجو ڌنڌو. سنگيت ۽ ناڪ وڌيا جو ڄاڻو.
Swastak Radlo Co 4 Jawahar Market, New Sabzi Mandi, Kota-324006

نالو
خبر
چاپيل ڪتاب
انعام
پيشو
پتو

ڪيسنائين؟ ٻه آڪيلا جوڌا هيڏي وڏي فوج سان مقابلو ڪرڻ ڏاڍو مشڪل هو. موت سان مقابلو ڪرڻو هو. دشمنن کي ناش ڪندا ٻيئي سخت گهايل ٿي پيا، ان هوندي به ٻئي آخري دم تائين دشمن جي فوج جو سنگهار ڪندا رهيا.

مليجن هاڻي راجڪمار ۽ راجڪماريءَ کي سخت گهايل ۽ ڪمزور ڏسي، ٻنهي کي جيئرو پڪڙڻ لاءِ گهٻرو ڪرڻ لڳا. راجڪماري هنن جي بدنيت سمجهي ويئي. ڏنائين ته هاڻي بچڻ محال آهي ۽ دشمن جي ور چڙهڻ کان موت پلو آهي. هڪدم پاڻ کي اشارو ڪيائين. ڀاڻس اشارو ڀائي سمجهي، پنهنجي تلوار جي هڪ ٽي وار سان پيٽ جو سِر ڌڙ

کان ڌار ڪري وڌو. دشمن واٽڙا ٿي ويا. ان کان پوءِ راجڪمار پوري جوش ۽ هوش سان اهڙي ته لڙائي ڪئي جو دشمن به واه! واه! ڪرڻ لڳا. آخر اڪيلو گهايل تيل لڙائيءَ ۾ دشمن کي ناس ڪندو پاڻ به شهيد ٿي ويو پنهنجي سؤمان خاطر، پيٽ جي عزت بچائڻ خاطر.

اڄ به انهن جي شهيدِيءَ جو نالو ڀارت جي اُتھاس ۾ سونهري آڪرن ۾ لکيل آهي.

ڏيکاريو جو في الحال ته دشمنن جي فوج پنهنجا ماڻهو مرندا ڏسي پنٿي هٽڻ لڳي. پر آخر هيڏي وڏي فوج سان مقابلو ڪرڻ ڪئن هو. ان هوندي به راجا همت ڪونه هاري. پنهنجي مُٺ ۾ بچيل سپاهين جان بازن سان، دشمنن جي فوج سان هولي ڪيلندو رهيو ۽ لڙائيءَ جي ميدان ۾ شهيد ٿي ويو.

لڙائيءَ جي ميدان ۾ پنهنجي پٽ جي (راجا) شهيد ٿيڻ جو ڏکڊاڻڪ سماچار ٻڌي، راجڪمار راجڪماريءَ کي گهرو صدمو پهتو. هاڻي دڪ ڪرڻ، آنسون وهائڻ ۽ ماتم ڪرڻ جو وقت ڪونه هو. اهو سوچي، ٻئي چٽا گهوڙن تي چڙهي، هٿيار پنهور

پهري قلعي کان ٻاهر لڙائيءَ جي ميدان طرف ڊوڙيا. اُتي پهچي ٻنهي پنهنجي هوش حواس ۽ جوش سان دشمنن جي فوج تي تلوار سان زوردار حملو ڪيو. اهڙي فن سان تلوارن جا وار ڪندا مليجن جا سِر ڪاٽيندا رهيا ۽ اڳتي وڌندا رهيا. جئن ڪسان پنهنجي ڪيت ۾ لُٽارو وجهندو آهي اهڙيءَ طرح فوج کي نابود ڪندا رهيا. پر

توهانجي بيگم بڻجڻ لائق آهي. توهانجي حرم کي چار چاند لڳي ويندا. چنڊ به هن جي اڳيان شرمائجي رهيو هو. پر هنن اسانجو حملو ناڪام ڪري ڇڏيو. هنن جي تلوار اڳيان اچڻ موٽ سان مقابلو ڪرڻ هو. ڪيترائي اسانجا ماڻهو گجر موريءَ وانگر ڪاٽي ڇڏيائون باقي اسان پنهنجي جان بچائي ڀڄي هٻا آهيون.

سلطان راجڪماريءَ جي اهڙي واکاڻ ٻڌي هوش حواس گنواني ويٺو ته ڪنهن به صورت ۾ راجڪماريءَ کي پنهنجي بيگم بنائڻ گهرجي. اهو سوچي پنهنجي فوج کي ڪسورا رياست تي حملو ڪرڻ لاءِ تيار ڪيو. فوج قلع کي گهرو ڪري ورتو ۽ راجا کي حڪم ڪيائين، ”راجڪماري اسانجي حوالي ڪريو يا لڙائيءَ لاءِ تيار ٿيو.“ راجا اهو بيحدو اڻ-شاهيندڙ حڪم ٻڌي آڱر بگولا ٿي ويو. جواب موڪلائين، ”اسين لڙائيءَ لاءِ تيار آهيون. مٿي مارائي ڪان سواءِ راجڪماري توهانجي حوالي ڪرڻ اسانجي بي-عزتي آهي. اسين اهڙا ڪانئر ڪونه آهيون جو توهانجي حڪم سان اسان پنهنجي عزت توهانجي حوالي ڪريون.“

راجا سچڻ سڻهه پنهنجي ننڍڙي فوج تيار ڪري قلعي جو بار راجڪماريءَ راجڪماريءَ جي حوالي ڪري پاڻ لڙائيءَ جي ميدان ۾ ٽپي پيو. سوروير راجا پنهنجي سؤمان خاطر پنهنجي تلوار جو اهڙو ته حوهر

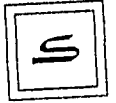
آواز ويجهو ايندو ٻڌڻ ۾ آيو. سڀني خبردار ٿي ويا. ايتري ۾ راجڪمار ۽ راجڪماري پڻ ان آستان جي ويجهو اچي پهتا. لڪل ماڻهو هنن ٻنهي کي اڪيلو ڏسي بي-ايمان ٿيا. پاڻ ۾ صلاح ڪيائون ته راجڪمار کي ماري راجڪماري کي کڻي هلجي. اهو سوچي لڪل ماڻهن وٽن جي جهيڙن مان ٻاهر نڪري ٻنهي کي گهرو ڪيو.

راجڪمار ۽ راجڪماري ٻنهي پاڻ کي گهري ڏسي پهريائين ته گهريائجي ويا، پر پوءِ پنهنجو هوش سنڀالي پنهنجي جان بچائڻ لاءِ مٻان مان تلوارون ڪڍي ملهين تي ٿئي پيا ۽ ڏسندي ڏسندي ڪيترن ئي دشمنن جا سِر گجرڻ-مؤرين جيان ڪٽيندا رها. هوڏانهن حملاور ڏشت پنهنجي ماڻهن جا لاش زمين تي ڪريل ۽ لپٽڙيون پائيندا ڏسي پنهنجي همٿ هاري وينا ۽ حملي جي زوردار ست سهي نه سگهيا ۽ ڀڄڻ لڳا. پنهنجي جان بچائي ڀڄي پائي ڀڄي سڌو وڃي دهليءَ جي سلطان وٽ پهتا.

ان وقت دهليءَ جو سلطان قطب-ال-دين هو. اتي پهچي اُن کي اچي دانهن ڏنائون، ڦٽا! اسان جهنگل ۾ ڪسورا جي رياست جو راجڪمار ۽ راجڪماري اڪيلا ڏلا. راجڪماريءَ جي سونهن لاجواب هئي. اسان اُن جي حسن جي ڪهڙي تعريف ڪريون. اسان سوچيو راجڪمار کي ماري راجڪماريءَ کي پڪڙي سلطان کي هلي باب سوغات ڏيون. ڦس آهي خدا جو!

وير ڪماري

پورن لال ٽهلياڻي

آزمودو به ٿيو. روزمره شڪار ڪرڻ جو
 ٻنهي جو نيسر ٿي ويو. راجا به ٻنهي ٻارن
 جي قابليت ۽ هوشيارِي ڏسي ڏاڍو خوش
 ٿيندو هو. دل ۾ ڦوليو نه سمائبو هو.
 هڪ دفعي جي ڳالهه آهي ٻئي پاءُ
 پيٽ تيار ٿي نيسر موجب شڪار ڪيل لاءِ
 جهنگل ڏانهن روانا ٿي ويا. جهنگل ۾ شڪارُ
 ڳوليندي کين ڪو به شڪار هڪ ڪونه
 چڙهيو. شڪار کان سواءِ واپس وڃڻ جو
 ٻنهي جو ڪو به ارادو ڪونه هو. گهوڙن تي
 سوار شڪار جي ڳولا ۾ ٿوه وٺندا هلندا
 رهيا. پتڪندا رهيا پر قدرت سان اُن ڏينهن
 ڪو به شڪار هڪ ڪونه چڙهيو پر نراس
 ڪونه ٿيا ۽ همٿ سان اڳتي وڌندا رهيا
 من ڪو شڪار هڪ چڙهي وڃي پر قسمت
 ٻنهي کي ڪو به ساٿ ڪونه ڏنو. پتڪندا
 پتڪندا آخر اچي هڪ نرجن بن ۾ پهتا.
 ان نرجن بن ۾ ڪجهه ماڻهو گهاٽن
 ڇايدار وڻن جي ڦٺيان لڪي ويهي پاڻ ۾
 ڪاٺي صلاح مصلحت ڪري رهيا هئا ته
 هنن کي اوچتو گهوڙن جي ٽاپ ٽاپ جو

سورا هڪ ننڍي رياست هئي
 جنهنجو مالڪ راجا سڄڻ سنگهه
 هو. کيس ٻه ٻار هئا. هڪ جو نالو راجڪمار
 لڪشمن سنگهه هو ۽ ٻئي جو نالو
 تاجڪماري هو. جڏهن ٻنهي ٻارن هوش
 سنڀاليو تڏهن راجا کين پنهنجي گروءَ وٽ
 وڌيا سڄڻ لاءِ وهاريو. وڌيا سيکارڻ سان گڏ
 خالي وقت ۾ گرو ٻنهي ٻارن کي تير ۽
 ترار هلائڻ پڻ سيڪاريندو هو. ڪڏهن
 ڪڏهن گرو ٻنهي ٻارن کي وٺي جهنگل ۾
 شڪارُ ڪيڏڻ لاءِ ويندو هو، جئن کين تير ۽
 تلوار هلائڻ جو پاڻ ۾ پورو وشواس ٿئي.
 گروءَ جڏهن ڏٺو ته ٻئي هالڪ نه رڳو
 وڌيا ۾ پڙ ٿي ويا آهن پر تير ۽ تلوار
 هلائڻ جي فن ۾ به ڀڄڻ ٿي چڪا آهن،
 تڏهن کين واپس راجا وٽ موڪليو. هاڻي
 راجڪماري ۽ راجڪمار ٻئي اڪيلي سر
 جنگل ۾ شڪار ڪرڻ ويندا هئا ۽ ننڍو وڏو
 شڪار ڪري موٽندا هئا. شڪار ڪندي ڪندي
 ٻنهي کي پاڻ ۾ پورڻ وشواس پڻ ٿيو ۽

نالو : پورن لال ٽهلياڻي

جنم : سنڌ

ڇپايل ڪتاب : اڏوري خواهش، وشواس گهاٽ.

انعام :

سرڪاري نوڪريءَ تان رٽائرڊ

پيشو : ۲۹، ڊبل اسٽوري، نيو راجيندر نگر، نئي دهلي - ۱۱۰۰۶۰

پتو

هاڻي گهڻي ماڻهيون چوڪري
 لاءِ اچڻ لڳيون. پر چوڪرا ڏاڏي پيرين
 ڏسندي هئي. چوندي هو باندر ڪند
 منهنجي سونو؟ سان شادي؟ اڙي منهن ڏن
 اڻاين آريءَ ۾؟

” ڦاڻو ته روپا هي جتيءَ هي
 برابري به نٿو ڪري سگهي.“ هاڻي پوئيون
 هن کي پوئڻ کان به منهن هڻون.

پنهنجي هٿن سان ڪارائيندي هئي ۽ نري
 پوندي هئي.
 روپا جي ڪليڪٽر ٿيل تي هن کي
 شاهي منگلو مليو. ڪار ۽ نوڪر ڇاڪر مليا.
 هاڻي سڀ وڏي بنگلي ۾ مغت ٿي ويا.
 سون ماڻهو روز روپا وٺ ڪا نه ڪا فرياد
 ڪئي انڊا هئا. ڏاڏيءَ کي اُنهن ماڻهن تي
 ڏاڍو گهڻو ترس ايندو هو ۽ هو روپا کي

هڪ ڏينهن سونا ڏاڏيءَ کي
 چيڙيندي چيو، ” امان هاڻي ٻڌاڻي
 اسين ڪو ڀُٽن کان گهٽ آهون؟
 ڏاڏيءَ پنهنجي پوئين کي پاڪر ۾ پريندي
 ملي ڏندي چيو، ” نه ڀٽ! توهان
 منهنجا نهرا ڀٽ آهيو.“
 ۽ ڏاڏي پراڻين روايتن کي ڦاڻو
 نئين دور ۾ شامل ٿي وئي هئي.

انهن جي سفارش ڪندي هئي. روپا به ڏاڏيءَ
 جي عزت رکندي هئي. جيترو ٿي سگهندو
 هوس غريبن جي مدد ۽ دڪن جا ڏک دور
 ڪندي هئي. اُنهن کي نٻاءُ ڏياريندي
 هئي، ان تي هن کي دعائون ملنديون هون.
 پوئڻن کي خوشي هئي ته هنن ڏاڏيءَ جو
 من خيتي هن جو پيار حاصل ڪري ورتو هئو.

ٿي سڀ ڊاڪٽر کيس 'آمان آمان' ڪري پيا
ڪوٺين ۽ هر هر ڏسڻ پيا آچن، پريم سان
پيا ٻالھائين. نرسون به وقت سر وقت دوا
ڏيئي حال چال پيون معلوم ڪن.

گهر ۾ به سونا ڏاڏيءَ جي نيمارداري
تمام پنهنجپائيءَ سان پئي ڪندي هئي.
هڪ سان دوا ۽ گوريون ڏيڻ، سوڙ وڌڻ تي
سيون هڻڻ، رات جو نند نه آچڻ تي نند
جي دوا ڏيڻ جو ڪم پنهنجي هڪ سان
ڪندي هئي. ڏاڏيءَ کان هر وقت پئي
پڇندي هئي، ”آمان! ڪا تڪليف نه ڪون
آتو؟“

شام جو اسپتال مان موٽڻ مهل مؤسميءَ
جو جوس ڪڍائي ايندي هئي ۽ ڏاڏيءَ
کي هٿن سان اچي پيئاريندي هئي.
ڏاڏيءَ کي احساس ٿيو ته پوئو به
شايد منهنجي ايڏي سار نه لهي هان، نه
شيوا ڪري هان، جيڏي پوئي ٿي ڪئي.
ڏاڏيءَ لاءِ نرس به رکي وئي هئي پر
رات جي وقت سونا ئي ڏاڏيءَ جي سنڀال
ڪندي هئي. هن جي رات جي نند پڻ
ڦٽندي هئي پر چوندا آهن ته پريم ۾ سڀ
جائز آهي.

ڏيڍ مهيني کان پوءِ ڏاڏيءَ جو پتو
گليو. سونا ٻارن جيان ڏاڏيءَ کي آهستي
آهستي پنڌ ڪرائيندي هئي. ان ڪم ۾ هوءَ
بلڪل خفا نه ٿيندي هئي ۽ هڪ ڏينهن اجڙو آيو
جو ڏاڏي جهڙي هئي تهڙي جانني ٿي
وئي.

هاڻي ڏاڏي-پوئيءَ جو پريم ڏسڻ
وٿان هو. ڏاڏي ٿر مان ٿر سونا روپا کي

اهڙيءَ طرح ٻنهي چوڪرين جو لالڻ-
پالڻ چندرؤ تمام سُٺي ڍنگ ۽ پيار سان
ڪندو هو. پُٽن جي هٿن کي تمنا ئي نه رهي.
ٻالڪيون بس ڏاڏيءَ جي پيار کان وانجهيل
هيون ته به ڏاڏيءَ جي دل جيتڻ جي ڪوشش
ڪنديون رهنديون هيون.

ٻئي ٻالڪيون تمام سُٺن اسڪولن ۾
پڙهي تمام هوشيار ۽ لائق ثابت ٿيون.
وقت ويندي ويرم ٿي نه ٿي. سونا ۽
رؤپا، اڄ ننڍيون، سڀيان وڏيون. سونا سول
سرجن بڻي ۽ روپا ڪليڪٽر.

هڪ ڏينهن آڌ رات جو جڏهن ڏاڏي
سنان ڪوٺيءَ ۾ وئي ته پاڻيءَ جي ترڪڻ تي
هن جو پيرُ ترڪي پيو. هوءَ ڏو وڃي ڪري.
هن جي منهن مان رڙ نڪري وئي - ”آڙي
مري ويس، گجور آڙي، ظلم ٿي ويو.“

سونا ۽ رؤپا ڏاڏيءَ جي ڪمري ۾ ئي
شمعدانيون هيون، سي هڪ دم جاڳي پيون.
ڏاڏيءَ کي ڪريئل ڏسي گهٻرائجي ويون.
هن کي ڪڍي آڻي پلنگ تي لبتايائون، پر
ڏاڏيءَ جي رڙ هيٺ، رڙ مٿي پئي پوي.

سونا ڇاڇ ڪري ڏنو ته سمجهي وئي
ته آمان جي تنگ جي هڏي پڇي پئي آهي.
بس، پوءِ ته هن ڊاڪٽري پينٽرا هڻڻ شروع
ڪري ڇڏيائين. جلد اسپتال مان ائمبولنس
گهرائي اُنهر ڏاڏيءَ کي اسپتال وٺي ويئي.
ڊاڪٽرن ايڪس-ري ڪري پتو چاڙهي
ڇڏيو. ٻن ڏينهن کان پوءِ آمان کي گهر
ڪڍائي آيا.

ان وچ ۾ آمان کي ڄاڻ پئي ته سندس
پوئي سونا، وڏي ڊاڪٽر آهي ۽ هنجي ڪري

وقت ۾ وڃو گذرندو. سوڻو نه آچي ٿو
 سالن جي ٿي، هالي هڪو اسڪول به وڃي
 لڳي ته ڇانديءَ کي پوئتي جي ڇانه ٿي.
 راڌا وري اُميد واري ٿي، پر شهر کان ٿي ڇار
 مڃينا ته ڪنهن سان ٻالهه ٿي ڪانه ڪٽين.
 سڏجن چنڊروا کي خبر پئي، ته هن راڌا
 جي سوڻوگهاري ڪرائي، جيئن ماءُ جي
 چئي پٽاندڙ ٿي ٿي سڀي. سوڻوگهاريءَ
 محفل ۾ راڌا سان گڏ ڇانديءَ کي ٿي موڪليو
 ويو. سوڻوگهاريءَ ۾ ڇوڪريءَ جا ٿي ٽپڻ
 ڏسڻ ۾ آيا ته ڇانديءَ جا به نه ويا ته ڇهه
 به ويا. هڪ ڏاڪٽر کي ڇڏڻ لڳي، هن جو
 ڪو علاج ڪو، ڇو جو اسان کي به ڇوڪري
 نه ڪبي. ڏاڪٽر سمجهائين، ”ٻهريون ٻالهه
 ته هالي ديو پيشي ويئي آهي، ۽ انهن
 ۾ ڪا جو غصو آهي ٻيو ته پٽ ٿيڻ؟
 مرد ٿي ٿي ڏارو منڙا آهي سائنسدان اهو
 ثابت ڪيو آهي. ان ڪري عبوت جو ان
 ۾ ڪوبه ڏوهه ڪونه آهي.“
 ٿهر آچي ڇاندي چنڊروا سان بحث
 ۾ آچي پئي. چنڊروا چيو، ”آمان، توهان
 ڇوڪرين مان ٿاراهن ڇو ٿا ٿيو. ڏي ته
 مون کي ڇمندي نه؟ توهان تي ڪهڙو ٻاڙ
 پوندو؟“ ٻي توهان به ته ڪنهن جي ڏي
 ٿي آجيو. هيڪڙو توهان جا ماءُ پيءُ به توهان
 کان لغت ڪن ٿا، ته توهان تي ڪهڙو آٿڙ
 ٿي ٿا؟ ٻيو ته توهان نه ٿي ڏيهر ڇڏيون
 آهن. ڇا آهي توهان کي ڪڍايون آهن؟“
 ملڪن سڀني دلن سان ڇانديءَ سميت
 نه هئي، ته به پوئتي ٿو هڻن جو هن نه
 ٻيو مڃي.

راڌا گرتجو وٺي ٿي ۽ اسٽينو
 ٿاڻي پٽ. راڌا کي پيڪن جي ياد آچي
 وئي. اکن مان ٻوڙا ريت ڪري وڃي ٿي.
 هن جي پيڪي گهر ته سڀ ٿاڙوڙ ڪٿا، هن
 جي ماءُ پوئتي پوئتي ۾ لوق نه سمجهندي
 هئي، هنن کي برادر سمجهندي هئي. نونهن
 کي به الين پائيندي هئي ڇڻ ته ڏيهر ڪن.
 چنڊروا ماءُ جو پڪيڻو ڀٽ جو. هيڪڙو
 به ٿي ٻار ڇڏي ها ته ڇانديءَ واري. وٺي
 سان وڃي ڪڍڻ وقت هر ڪو وٺي ها، پر
 هالي ته راڌا ٿو ڪا واحد ٿي ڪانه هئي.
 هنجي سنڌو سڄو ڏينهن نونهن جون
 ويڪون پئي ڪندي هئي ۽ ڪٿي ڪٿي ڪٿي
 پاڙيوارين سان وڃي ڪٽيهريون ڪندي هئي.
 راڌا گهر، ٻار، پتي ۽ سنڌو سڀني جي
 شيوا پئي ڪندي هئي. ٻي به ڪچا گهٽس
 ۽ ويسر کان پوءِ آرام به ڪونه مليس ته هڪ
 ڪمزور ٿي ويئي ۽ هن کي بخارا چڻ لڳو.
 چنڊروا راڌا جي بيماريءَ جي دوا ته ڪري ٿي
 سگهيو، پر هن جي بيماري ڪيئن وڃي؟
 روپا جي ڇمندي ٿي چنڊروا کي
 پروموشن ملي ويو. چنڊروا کي پنڪ ٿي وئي
 ته برابر نمائون ٿيڻي جو روپ ٿينديون
 آهن. سوئيءَ مان ماءُ کي چيائين، ”ڏيهر،
 آمان! مونکي روپا چالي کان پوءِ ڪيڏو نه
 ٿاڻو ٿيو آهي؟ پنج سؤ روپيا هر مهيني جو
 ٿاڻو. چوندا آهن ته ايشور هنر کان آڳ
 ٿي هن جي ڀاڱو جو انتظار ڪري ڇڏيندو
 آهي. هيءُ پنهنجو ڀاڱو پاڻ سان کڻي آئي
 آهي. سچ آهي، هنن کي سوانس ٿوڏي تنهن
 کي به ڏي ٿو.

نئون دور

ڪملا بٽاڻي

مان! واڌايون هجڻو، گهر ۾ لچمي آئي آتو. نرس جا اهي اکر ڪن ۾ چڻ زهر اوتي ويا. چانديءَ جو بدن ڪندارجي ويو. هوءُ ٻئي هڪ مٽي تي رکي روئڻ لڳي. ”هائ، پهرين ئي ڏيءَ ڄاڻي، ڪُل ته تريو ئي ڪين.“

ها ڪو ڀڙڙو ته مان ئي شهنايون وڃاريان هاڻ.“

چندرؤ :- ”پر به امان اها به ڪا ڪنهنجي وس جي ڳالهه آهي ته ڀڻڻ ئي چمندو، ڏيءَ نه.“

چاندي :- ”مون ته پنڊتن کان جاپ ڪرايا هئا، چيائون ڀڻڻ ئي چمندو. هن جا ئي ڪرم خراب هوندا. لڇڻ ته سڀ ڀڻ جا هئس.“

چندرؤ :- ”امان آڇ ڪلهه چوڪرا چوڪريون برابر آهن. پاڻ چوڪريون ماءُ پيءُ جي وڌيڪ شيوا ڪن ۽ ٻانهن ٻيلي ٿيون ٿين. ڏسو نه توهانجون به ته ٿي ڏيئڙ آهن اهي توهانڪي ڪيڏيون نه مٺيون آهن.“

چاندي سندس ڏيئڙن جو ذڪر اينديئي چپ ٿي ويئي. پر نونهن کي نه سڄو گيهه ڪارايائين نه لڏون. نه ڍل سان ڪا شيوا ڪيائينس. يارهين ڏينهن تي ئي سنان ڪرائي رسوئي سندس حوالي ڪري ڇڏيائين

چاندي چانديءَ جي ڪلدارن جي جيڪا ٻنڍ ٻڌي آئي هئي، چوڙي نه سگهي. ڊاڪٽر، نرس يا نوڪرن کي خرچي ڏيءَ ڄمڻ تي نه، صرف ڀڻڻ ڄمڻ تي ملندي آهي. راڌا ڏٺو ته سس جو ٻوٽ سڇيل هو. مٺين تي جيڪا مرڪ ويهه کان اڳ هئس غائب ٿي وئي هئس. ئي ڏينهن ته اسپتال ۾ هوءُ چپ رهي پر جڏهن ئي گهر آئي ته سڄي ڪاوڙ چندروءَ تي اچي ڪڍيائين.

چنڀيءَ جي ڏينهن چندروءَ دوستن کي پارٽي يا روڻي ڪرائڻ جي پيشڪش ڪئي ته چاندي هيكاري اچي ٿڪي ”چي وڏو ٻوڙ چٽيو آڻائين جو داوتون ڪندو. آڙي ڏئي

نالو : ڪملا بٽاڻي
جنم : ڪراچي، سنڌ، ۱۹۲۰-۸-۱
ڇپايل ڪتاب : پرائي درد جو احساس، هڪ ٻيو مسيحا، نئي زندگي، انسانيت جي راهه.
انعام : راجستان سنڌي اڪادميءَ طرفان ناول تي، راجستان سطح تي ڪهاڻي چٽاڀيٽيءَ ۾ ٻيون انعام.
پيشو : ليڪچرار گورنمينٽ ماڊل سينئر سيڪنڊري اسڪول.
پتو : ا.ي.آء.يو.آء.ٽي. ڪالوني ناڪا مدار، اجمير.

مون اُڏيڀور ۾ پڪيءَ طرح مُقام ڪيو
 ته پيٽ وٽ هر گهڙيءَ ڀيرو ڪرڻ جو موقعو
 ملندو رهيو. ساوٽريءَ ۽ سندس ڌيءُ سان به
 ڪڏهن ڪڏهن ملاقات ٿيڻ لڳي. خبر ناهي
 ته ڇو مون دليون چاهيو پي ته ساوٽري
 پنهنجو ٻڌايو سکر ۽ چين سان گذاري. هوءَ
 ماءُ آهي ۽ ماءُ سرڻ سمان ٿيندي آهي.
 سندس چرڻن ۾ ئي سُڪڙام آهي. هر عورت
 کي ڪڏهن نه ڪڏهن ماءُ جو ڀڄ ملڻي ٿي
 ملي ٿو، پوءِ اُها ڌيءُ هجي يا نونهن!
 هرڪنهن عورت کي ان ڀڄ تي پهچڻ هي
 لالسا ٿيندي آهي. ساوٽريءَ جي نهن پڻ
 اهو ڀڄ حاصل ڪيو آهي. ڪڏهن نه ڪڏهن
 ته کيس اهو احساس ٿيندو ٿي. اها مونکي
 اُميد هئي ۽ مون ڏسڻ پي چاهيو ته اها
 خواهش حقيقت جو روپ ڌارڻ ڪري ٿي يا
 نه. اها سچ پچ انسانيت جي تقاضا پڻ آهي.
 ۽ سچ پچ هڪ ڏينهن اهڙو اچي ويو، جو
 ساوٽريءَ مونکي سندس ڌيءُ جي گهر نظر
 ڪانه آئي. ڏيڻس خوش ٿيندي چيو، ”دادا،
 امان هي نڪ پڳوان ٻڌي. ڏيڍ سال اڳ
 ڏوهڻي جي شادي ٿي هئس. ان وقت اوهان
 سنڌو نگر ويل هئا، انڪري اوهانکي اها خبر
 پيئي نه سگهي. پر دادا، منهنجي پاپي
 پنهنجي نونهن کي به سڪي رکي نه سگهي.
 ڀلا نونهن ورتائين ڪمائيندڙ. خيال پنهنجن جا
 الڳ الڳ. نونهن ٿي کانئس جدا ٿي ويئي!
 پٽ جي خُداڻيءَ کيس محسوس ڪرايو ته
 ۱۰ سالن کان جنهن

سُس کي پٽ جي پيار کان وانجهي رکيو
 هئائين، تنهنجو ئي ايسور کيس بدلو ڏنو.
 ايشور وٽ نياءَ جي دير آهي پر ملي
 ضرور ٿو! هڪ ڏينهن منهنجي پاڇائي
 پاڻ چڙهي آئي ۽ امان جي قدمن ۾
 اچي ڪري پيئي!! ۽ امان ساڻس
 هلي ويئي.

ساوٽريءَ جي آنتن زندگي سڪڙائي
 بڻجي ويئي، اهو ڄاڻي مونکي بيحد
 خوشي ٿي ۽ اها چرم-سيما تي تڏهن
 پهچي ويئي جڏهن ڏيڻس وڌيڪ
 ٻڌايو، ”امان هينئر ڏاڍي خوش آهي.
 هوءَ هاڻي گهڻو وقت پنهنجي پوٽي
 جي نونهن وٽ ئي گذاريندي آهي
 هوءَ آڄ نڌڪي ناهي. هينئر ته کيس
 پرپوڻو به گود ۾ مليو آهي. ائين پيئي
 پائين ته هن ڪلجڳ ۾ کيس سرڻ ملي
 ويو آهي. هر گهڙيءَ چوندِي آهي - مان ته
 خيرپور پهچي ويئي آهيان. هيءُ منهنجو
 ٿيندڙ فرشتو پوٽو ناهي پر منهنجي گهوت
 جي هوبهو صورت آهي. دادا.... امان ايترو
 خوش آهي.... ايترو خوش آهي هو...“
 ۽ ڏيڻس جي اکين مان خوشيءَ جا
 آنسوون چُڪڻ لڳا!

سماج ۾ ماءُ پيءُ ته ڏيڻ جي در جو پاڻي
 به نه پيئندا آهن، پوءِ ساوتري پنهنجي
 ڏيڻ وٽ ڪيئن وڃي رهي آهي؟
 ”آخر ڏيڻ ماڻهو ڇو گهرندا آهن؟“
 پيٽ سوال ڪيو.

”ڏيڻ....؟ اڄ ڪالھ ڪٿي ٿا گهرن
 ڏيڻ... پاڻ مٿو پٽيندا آهن!“
 ”ٻچ ڪوئي ڪانهي،“ پيٽ چيو،
 ”مائرن کي ڏيڻ وڌيڪ ڪم اينديون آهن.
 دڪر سڪ جون پاڻي پائيواري وري به ڏيڻ ٿي
 ٿينديون آهن. ساوتريءَ ۾ پٽ ڏيڻ جو موڻ
 وڌيڪ آهي. هوءَ ماءُ جو دڪر سهي نه سگهي،
 کيس زوريءَ وٺي ويئي!“
 ”ته ڇڏيو سندس نونهن جا افعال اڃا
 ساڳيا آهن،“ مون ارمان ظاهر ڪندي چيو.
 هوءَ ته هينئر نونهن ڪانه رهي آهي، ماءُ
 بڻجي ويئي آهي. اڄ نه سڀيان کيس به
 نونهن ملندي. اولاد جو پيار ڇا ٿيندو آهي،
 ان جو احساس اڃا به کيس نه ٿيو آهي؟
 انسان آهي يا پٿر؟“

”احساس ته پري رهيو،“ پيٽ چيو
 ”هوءَ پاڻ مڙس کي ڌمڪيون ڏيندي رهندي
 آهي ته جيڪڏهن ماءُ کي واپس وٺي ايندو ته هوءَ
 آپگهات ڪندي! کيس جيل جي هوا
 ڪارائيندي!! جيل جون چڪيون پيهارائيندي!!!“
 ”ساونريءَ کي سڪيلڌو پوئو به ته
 آهي نه؟“ مون پڇيو هو، ”مؤز کان وڌ ته
 وياڄ پيارو ٿيندو آهي. ڇا وٽس پوئو به
 ڪونه ايندو آهي؟“

”ڪڏهن ڪڏهن ايندو اٿس، هنڪي
 به ماءُ اهڙو ته ڌمڪايو آهي جو بالڪ
 هيسجي ويو آهي!“
 بعد ۾ مون ساوتريءَ ۽ سندس ڏيڻ
 سان ڀڻ ملاقات ڪئي. سندس ڏيڻ جو گهر
 پري ڪونه هو. مونکي اهو ڏسي خوشي ٿي
 ته ساوتري اڳي کان صحت ۾ بهتر هئي ۽
 سرهي ڀڻ لڳي رهي هئي. سندس چيري
 تان دڪر ۽ اڪيلاپ جا بادل پري ٿي ويا
 هئا. هوءَ ڏيڻ تي به ٻاڙ ڪونه هئي، ڇو ته
 خرچ ته کيس پٽ ٿي پهچائيندو هو. هوءَ
 پنهنجو رڌي پچائي ڪائيندي هئي. پر
 پنهنجي پٽ نونهن ۽ پوٽي کي ڏسڻ
 ڳالهائڻ ٻولهائڻ جي چڪ بنهه ڪانه ٿيندي
 هجي، ائين ڪونه هو. ان ڪري منهنجي
 منهن مان اُمالڪ نڪري ويو هو - ”سچ ٻچ
 افسوس جي ڳالهه آهي. ماءُ ڀڙڪندي رهي،
 رنج ۽ غم جا بار ڏوٽيندي رهي، چڙهي چڙهي
 پڇاڙي ڪاٽي ۽ پٽ کي ڪو ڪڪاءُ نه
 اچي؟ اهڙن پٽن کان ته ڏيڻ ٿي چڱيون!“
 منهنجي لفظن تي ساوتريءَ جو هنيا
 جهري پيو هو ۽ هوءَ پوءِ سڌا ڀري روئڻ
 به لڳي هئي، جڻ کيس ورهين بعد همدرد
 ملي ويو، جنهن سندس ڀڳار ٻڌي حجي ۽
 صحيح لفظ چيا هجن! منهنجو انداز صحيح
 نڪتو هو ته جيتوڻيڪ هوءَ ڏيڻ وٽ سڪي
 هئي، پر پٽ، نونهن ۽ پوٽي جي جذباتي
 جو غم سندس هنياؤ کي اڏوحيءَ جيان
 ڪوڪو بڻائي رهيو هو.

پنهنجي زندگيءَ جي عيش-عشرون ۽ سکن
 کي اولاد مٿان نچاور ڪري ڇڏيو. ٻنهي
 ٻارن کي لاڏ ڪوڏ سان ڀالي پوسي وڏو
 ڪيو، پڙهايو ۽ لائقيءَ سان لڳايو. ٻنهي
 ٻارن جي شادي ڪرائي. ڏيئس ته پرائي
 گهر وڃي سگهي ٿي، پر ساوتريءَ کي ٺهن
 وٺان سڪ نصيب نه ٿيو.

اهي. مونکي ڏاڍو عجب لڳو هو. ”سنڌي“

نڌڻڪي

ڪشور پهوجا "جيون"

م

ڏيئرن کي پنهنجي ڏيئرن جيان پيار ڪونه ڪنديون آهن. کين سدائين ٻيون ڏنپ ڏينديون آهن. پر ساوتريءَ جي حالت اُلتِي آهي. هوءَ نونهن جي ستايل آهي. نُهڻس گهر مان لوڏي ڪڍيو اُٿس. نڌڻڪي ٿي پيئي آهي!"

ساونتريءَ بابت اُن وقت صرف ايتري ئي ڄاڻ ملي سگهي هئي ڇو ته پيٽر شاديءَ جي ڪاربه ۾ گهڻو رڌل هئي. پيٽر پوءِ ساونتريءَ سان پاڻ واقفيت ڪرائي ته هوءَ ٻن ڏينهن اندر ئي مونسان هري مري ويئي. هوءَ منهنجي پيٽ لاءِ ڄڻ ماءُ سمان هئي پر اِن هوندي به هوءَ مونکي "دادا دادا" ڪري ڪوٺل لڳي. موقعو ملندي ئي مون ساونتريءَ کان پڇيو، "هت اڪيلي رهڻ ۾ توکي مونجهه ڪانه ٿي محسوس ٿئي؟"

"مونجهه ته ٿيندي ئي آهي. پر ڪري به ڇاڻو سگهجي؟"
"توڪي گهڻا پٽ آهن؟"
"سدائين جيئي، هڪڙو ئي آهي."

منهنجي ڀائيڄي جي شادي هئي پر مٽ مائٽ ۽ مهمان گهڻا ڪونه هئا انڪري منهنجي رهايش جو بندوبست پنهنجي گهر جي پهرئين ماڙي تي ڪيو هئائون. ڪمرو چڱو وڏو هو جتي ٻه مهمان ٻيا پڻ رهايا ويا. مان ايڪانت وڌيڪ پسند ڪندو آهيان، گوڙ شور مونکي بلڪل ئي پاءِ نه پوندو آهي. انڪري مون سڀني کان پاسي واري ننڍڙي ڪمري جي گهر ڪئي ته ٻُڌايائين اُهو ڪمرو ساونتريءَ کي مساڙي تي ڏنل آهي.

"توڪي ڪهڙي بڪ پيئي هئي جو مساڙي ويهاريو اٿيئي؟" مون کانئس عجب مان پڇيو هو.

"ويچاري وڌو آهي. نونهن جي ستايل. سندس پٽ سان ڀائرن جهڙو رستو آهي، هو پاڻ ئي کيس هت ڇڏي ويو آهي. خرچ ڏيندو اٿس. هاڻي ته اسان سان ڏاڍي هري مري ويئي آهي." ايترو چوندِي پيٽ گنيپير ٿي ويئي - "سيڪو ائين سمجهندو آهي ته سسون ڏاڍيون ڌاريون ٿينديون آهن. پرائن

ڪشور پهوجا "جيون"

نالو

ڳوٺ مولاداد ضلع جيڪب آباد، سنڌ ۵-۱-۱۹۲۲

جنم

ڄاڻ، روشن مستقبل، منهنجي ناني، جيون جوت، الامنڇي دل تي جلي ۽ ٻيا.

انعام

سنڌي ٻولي پرچار ۽ پڙهائي تي جيئڻ سنڌ پاران، نئين دنيا پاران ۽ ٽه سٽا چٽا پيٽي ۽ ٽي.

پيشو

رٽائرڊ

۱۰-۱۲۵، پرتاپ نگر هائوسنگ بورڊ ڪالوني، پرتاپ نگر اڏيپور - ۲۱۲۰۰۱

پتو

سان آئڻج ڪري ڇڏيو. آهڙيءَ طرح هن وٽ
 ٻه ٺرڪون ڪم ڪرڻ لڳيون. هن کي ٻه ڌيئرو
 هيون. هن وٽ جهجهو پئسو هو. هن کي پٽ
 جي ڄاڻا هئي. پٽ کان سواءِ ڌنڌو، ڌن ۽
 دولت کي وڻڻ تي سمجهائين. ان پٽ
 جي چڪر ۾ کيس هڪ ٻئي ڀليان ٻه نياڻيون
 پئڻ پيون. زالن سرسوتيءَ سمجهائين ته
 ”ڏيرم جي هڪ پٽ کي ئي ڪٿي ڳوڏ وٺو.
 هو به پنهنجا پٽ آهن نه؟ آخر ته پنهنجو
 خون آهي. رت کي رهند پوندي آهي.“
 سرسوتيءَ خون ڳالهون هن کي نٿي آڻيون.
 ان ڪري ان جو ڪو جواب نه ڏيئي چپ
 چاپ رهندو هو.

آخري مان سالي جي ڌيءَ جي شاديءَ
 جو ٻين پٽر آيس ته هو اوڏانهن هليو ويو.
 گهر ۾ زال خون ڳالهون ٻڌي ٻڌي هو تنگ
 ٿي پيو هو. تنهن ڪري هو اڪيلو ئي آخري
 هليو ويو. اُتي هن سالي سان پنهنجي دل جو
 درد وٺيو. ٻئي ڏينهن جڏهن شاديءَ جا
 محمان ٿڙي پڪڙي ويا، تڏهن سالن سان
 کي اُناڪ آشرم وٺي ويو ۽ هن کي هڪ سال جو
 هڪ ڇوڪرو ڏياريائين. سڀ فارملٽيز پوريون
 ڪري هو ڇوڪري کي وٺي رستي لاءِ ڇوڪري
 جي خوراڪ کڻي ڀرڻ لاءِ روانو ٿيو.

هن سرسوتيءَ کي ڳوڏ ۾ ڇوڪرو ڏيئي
 چيو، ”هي آتمئي پٽ. تو ته پٽ ڪن
 ڏٺو، پر مان ٿو ڏيان.“ هوءُ ساڄن جي اها
 ڳالهه ٻڌي هڪ ٻي ٿي ويئي، ائين ڪڏي
 جهڙي پٽ. هوءُ ساڄن جي منهن ڏانهن تڪي
 رهي هئي. هن سوچيو هو آخر هڪ ڏينهن

ساڄن کي ساڄو ايندي ۽ هو هڪ ڀائٽي
 کي ڳوڏ وٺندو، پر جيڪا ته معاملو ئي اُبتو
 ٿي ويو. هوءُ ڏياريءَ کي ڪپڙو منهن
 ڏيکاريندي؟ مائٽن کي، پارڙي وارن کي،
 ساھيڙين سڀنڌين کي ڪپڙو جواب ڏيندي
 ته مڙس! هو ڪير ڇو ڪيو؟ جي ڳوڏ
 ڇوڪرو وٺو ئي هو ته پاءُ جو پٽ چونہ
 ورتائين؟ ضرور ان ۾ سرسوتيءَ جو ڏوھ
 هوندو. هن جي چرچ تي ئي آشرم مان
 ڇوڪرو ساڄن آندو هوندو. لوڪ ته اُهي
 ٻوڪ، ڪنهن جو وات ڇهليو. هن صرف ايترو
 چيو ته، ”سُلو نه ڪيو.“

سرسوتيءَ ۽ ڇوڪرين ڇوڪري کي
 ڄاڻيءَ تي پٽڙ رکي، ساڄن جي خوشيءَ
 ڇوڪري جي آئينده جو خيال رکي، ٻار کي
 پنهنجو ڪري پاليو ۽ ڀڄايو. هنن ڇوڪري
 جو نالو پرڪاش رکيو ۽ هن کي پٽن خيال
 پاليو ۽ ڀڄايو. ڇوڪريون نه ويهن اُٿويهن
 گهرن ۾ پرڳڻي ويون. پر پرڪاش جڏهن
 جوان ٿيو ته مائٽيون چواڻي لڳا. ساڄن ۽
 سرسوتيءَ کان جڏهن ڇوڪريءَ وارا چئي
 جي گهر ڪن، ته هو هڪ ٻئي جي منهن
 ڏانهن ڀڄاريندا هئا ۽ ڪو جواب نه ڏيئي
 سڳهندا هئا. آخر پرڪاش اهي ڳالهون
 ٻڌي ٻڌي تنگ ٿيو هو. هن پاڻ کي سنڌي
 جوان سڏائي ۽ پيءُ جو نالو ساھنداس
 ٻڌائي، آشرم مان هڪ سڄي ڪنوار وٺي
 آيو ۽ پيءُ جي مال ملڪيت، ڌن دولت ۽
 ڌنڌي جو مالڪ بڻجي ويٺو.

انتظام - رڳو کادو ۽ آواس مفت ٿيو ته ڇا ٿيو؟
هن پڙهيو هو ته هندو رياستن ۾ شرٽارٽين
کي مفت راشن / آواس کان سواءِ ٻيون
سرڪاري سهوليتون ميسر آهن ۽ کڏي پيٽي
جون سڀ شيون سسٽيون آهن. مهاراجائن ۽
ماڻهن جي شرٽارٽين سان همدردي آهي.
ريل ان وقت شرٽارٽين لاءِ مفت هئي.
ساجن چڙهي پيو ريل ۾. اجمير، جئپور،
پرتپور، اديپور، گواليئر، اُجپن ۽ ٻين
گهميو. هن کي سيني کان ٻنڌور جي هوا
پاڻي، ساوڪ، صفائي، آچار-وهنوار وڻيا.
روزگار به هو. جئن هر نئين جڳهه ۽ نئين
ماڻهوءَ کي دفتون اينديون آهن، تنهن هن
کي به آيون. آر.ايس.ايس. جي سويسر-
سيوڪن ساجن کي هر طرح جي مدد جو
آسرو ڏنو. ان ڪري هو ڪُنڊن وٺي ٻنڌور ۾
رهڻ لڳو. سنگي سائين جي ڪري هن کي
روڊويز ۾ ڪنڊڪٽر جي نوڪري ملي ويئي،
پر هيءَ نوڪري هن کي پسند نه هئي.
لاچاريءَ کي ڪهڙي آچاري. هو بس ڊرائيورن
لاءِ آفت بڻجي پيو، نه حرام جو پئسو پاڻ
کائي نه ٻين کي کائڻ ڏي. هو هن مان
تنگهه نه هي به هنن مان تنگهه. پر مسافر ۽
دڪاندار هن مان خوش هئا. دڪاندارن جو
مال صحيح سلامت پيو پهچي، هنن کي
شهر وڃڻ جي ضرورت ڪانه ٿي پئي. هو
کانئن ڪو سامان به وٺندو، ته ان جي
قيمت بروقت ڇڪائيندو. شروع شروع ۾
دڪاندارن هن جي ايمانداري پرکڻ جي
ڪوشش ڪئي پر کين هنجي سچائيءَ اڳيان
سر جهڪائڻو پيو. انڪري دڪاندارن لاءِ هو

ساڪيات پڳوان هو. هنن جو منجهس پورن
وشواس هو. هو مسافرن سان به ڏاڍي فضيلت
سان پيش ايندو هو ۽ وقت پوڻ تي هنن
جون هڙون-وڙون سهائتا ڪندو هو.
تنهنڪري جنهن به لائين تي کيس موڪليو
ويو هن سچائيءَ ۽ سنيهه جو پيغام ڏنو.
انهيءَ نوڪريءَ جي ٽن سالن ۾ هن
پئسو ته ڪونه ڪمايو پر دڪاندارن ۽ مسافرن
جو هن کي آگاهه پيار ۽ سمنان مليو. آخر هن
نوڪري ڇڏي ڏني ۽ پنهنجو ٽرانسپورٽ جو
دڪان چالو ڪيو ۽ ٻوٽن جي دڪاندارن
هنجو خوب ساٿ ڏنو. هن هڪ ٽرڪ هائير-
پرچيز تي خريد ڪئي. سڄو ڏينهن دڪان
تي مال جي ٻڪنگ ڪندو هو ۽ رات جو
انهن ٻوٽن جو مال ڀري کين پهچائيندو هو.
ساجن رات آچي پنهنجن ٻچن سان گذاريندو
هو. جي ڪو مسافر جڏهن به هن سان ملي
ويندو ته هنن جي نيٺن ۾ سنيهه ۽ سمنان
جا ٻوڙا ترڪا ايندا هئا. هڪ ٽرڪ مان
کيس ايترو ملي ويندو هو، جو قسط ڀرڻ کان
پوءِ به ڏيڻ تي کائيندو هو.

ساجن کي سُڪي ڏسي هن جو ڀاءُ به
لڏي آيو. هن جي حالت سٺيم هئي. زالن
ساجن کي چيو ته ”ڏيرم جا ٻار ڏيکي آهن.“
هن کي ڪڍي پاڻ سان گڏ رهايو، جڏهن ڪي
توهان کي ماڻهوءَ جي گهرج آهي. هي به
آسان جا ٻار آهن نه؟“ پر ساجن ٻڌو اُٻڌو
ڪري ڇڏيو.

ساجن ٻي ٽرڪ وٺڻ بجاءِ هڪ سڃاڻپ
واري مرهٽي جي ٽرڪ کي پنهنجي ٽرانسپورٽ

گود ورتل پٽ

ڪرشن مسرور

9

رھائي کان پوءِ منهنجو سڀئي
هندستان لڏي آيو هو. سکر ۾ جو
بئنڪ ۾ ڪئشيئر هو ۽ آر. ايس. ايس جو
برڪ ڪاريڪرٽا هو.

سکر سنڌو نديءَ جي ڪپ تي چڪ
سهڻو ۽ واپاري مرڪز آهي. سنڌو نديءَ جي
پٽ ۾ هڪ ٻيٽ تي هندن جو تيرت ساد
ٻيلو آهي. ساد ٻيلي جي سامهون نديءَ جي
ٻئي ڪناري تي آهي منزل گاه مسجد.
اها مسجد ئي سکر ۾ هندن-مسلمانن جي
لفاق جي جڙ هئي ۽ ڪٽرپنڌين لاءِ انگريزي
حڪومت جو سهارو هو، جڏهن چاهين، سکر
۾ چنڊو-مسلم فساد ڪرائي ٿي سگهيا.

فسادن سکر جو نالو چنڊستان جي
نلاشي تي آندو هو. سکر ٻين ٻالين ۾ به
اڳيرو هو - ديش ٻيڙي ۽ انڌي سرگرمين
جو مرڪز هو. شجيد حيمون ڪاٿي،
ماسارام پمنائي، ٻيڙي ڪنور رام ۽ ديش
ٻيڙي وبرو مل سکر جا هئا. لئنڊسڌائون (بنا
هئي لڏي) سنڌو نديءَ تي وڏي لوهي ٻُل
ايشيا جو نڪ هئي. اُن ٻُل ۾ سکر دروازا

آهن جي سنڌ ۽ بلوچستان جي ڪيٽن کي
ٻاڻي پياريندا آهن. پاڪستان ٺهڻ کان پوءِ
چنڊن کي ڀارت آچڻو پيو. هندو رياستن ۾
شرٿاڪين کي شرٿ ته ملي، پر هنن رياستن
۾ مٿت راشن ۽ سرڪاري آواس جون سهوليتون
ميسر ڪونه هيون، ان ڪري پنهنجن پيرن
تي بيٺل وارن لاءِ سرڪاري سهوليتون ميسر
هيون. تنهنڪري سنڌ مان جا لڏ ڀلاڻ ٿي
سي هند سرڪار جي ڪئمپن ڏانهن ڀڳا.
ساجن به ڪٽنب ولي ڪلياڻ ڪئمپ ۾ آيو
هو، جن جا ماما ڪئمپ ۾ آڳيئي هئا ۽
بئريڪ ۾ جاءِ واري رکي هئا. تنهنڪري
جن کي رحل-ڪاٺل جي تڪليف درپيش
ڪانه آئي.

ٿوري وقت کان پوءِ هو ۽ حنجا ٻار
ڪئمپ جي نرڳ زندگيءَ کان بيزار ٿي
پيا. زالس ۽ ڏيئس ساجن کي ڪئمپ
ڇڏڻ لاءِ مجبور ڪيو. ڪٽي بئنڪ جو بابو ۽
ڪٽي ڪئمپ جي نرڪٿما رندگي، جتي
نه ڪاڪوس نه پاڻي! نه پارٽيشن جو
انتظام، ۽ نه وري صفائي ۽ دوا-درمل جو

نالو

جنم

ڇپايل ڪٽن

انعام

پيشو

پتو

ڪرشن ريلومل سيمٽي "مسرور"

1 ڪيڪب آباد شهر، سنڌ؛ ۲۰ - ۶ - ۱۹۲۰

ڪيٽن ٽي انگريزي رسالن ۾ مضمون، ڪهاڻيون ۽ ڪويتون شايع ٿيل.

۱ الڳ الڳ سنڌائين دواران سمنانت ٿيل.

۱ تيل، سيمٽ، رنگ پينٽ ۽ سينٽري سامان جو.

۲۸ اي. پئيسڪر ڪالوني، ٿرپور - ۲۵۲۰۰۲

شاعر شيام کي هميشه ڳوٺاڻو ماحول پئي پسند ٿيو آهي. ان ڪري هو ڳوٺ ۾ مڃينو به رهي سگهيو ۽ ڪائنات جي ڪوئلن ۽ ڪاڻا تي لکي سگهيو. مُڪڙيءَ مان ڳُل، ٻوٽي مان وَڻ، ۽ جيئن وَڻ تي سياويڪ نموني پڻ پيدا ٿين ٿا، تيئن شاعري هُن جي ذهن، جِس جُسي ۽ زبان مان سياويڪ نموني نڪري نروار ٿيندي هئي. ڳوٺاڻو ماحول ئي هن شاعر لاءِ ساز بڻيو هو.

شاعر شيام هڪ ڳُل جي تلاش ۾ هو. ايشور سندس آس اوائلي، کيس ڏي ڄاڻي. ڪويتا ۽ شيام ڏاڍو خوش ٿيا. پر ايشور کي ڪجهه ٻيو منظور هو. ڪنهن بيماريءَ ۾ هنجي سڪيلڌي ڏي ڇڏي هئي ۽ فاني سنسار ڇڏي وڃي پرميشور وٽ پهتي.

شيام اڃا هن دُڪ کي ڇڏائي نه سگهيو هو جو هُن جي پريتما، ڪويتا به هُن سنسار مان راه رباني وٺي ويئي. هُنن ٻن دُڪن، سوز پريل صدمن، شاعر کي، شاعر جي جيءَ کي جهوري وڌو. شاعر دُڪ ۾ روئندا ناهن. اُن وقت شيام، عظيم شاعر شيخ آياز جي لفظن ۾، مَوٽَ کي پارائو ڏٺو هو....

هڪ هڪ ٿيندا هون، وڃن پيا هڪلا مار پوئتي شل مَوٽَ، جاني کوڙ جدا ڪيئي! پنهنجي ٻن پيارن جي وچوڙي ۾ شيام کي ايئن محسوس ٿيو ته وقت جڳ بيهجي ويو آهي. چون ٿا ڪڏهن ڪڏهن ائين ٿيندو آهي، ڪا گهڙي اهڙي ايندي آهي جا وقت کي بيهاري ڇڏيندي آهي. اُن گهڙيءَ ۾ شيام پنهنجي نيٺن جي لڙڪن کي روڪي نه سگهيو هو، هن جي نيٺن جا بادل ڦسي پيا ۽ وهڻ لڳا.

ڪنهن دانشور درويش چيو آهي :-

”زندگي فنا جي وڻ جو اهو ڦول آهي جيڪو زندگيءَ جو ميوو ڏيئي اجل جي واڌ جي جهوٽي

ني ڇڏي فنا جي مٽيءَ ۾ ملي ويندو آهي“

هاڻي وري تنهائي..... اڪيلائي شيام جي جيون ۾ رات جي چادر ٽاڙي سمهي پيئي هئي. انهن پارن ٻن صدمن جي ڪري شيام ڪيترا سال ڪجهه لکي ڪونه سگهيو. ائين پي لڳو ته ڏات ڏاهيءَ کي جڳ هن تانجالي ڏيئي ڇڏي هئي. پر ڏات پڪيئڙن منڍل پرڙا ڦرڙائيندي هن وٽ ايندي هئي ۽ هو ان کان منهن موڙي ڇڏيندو هو.

چون ٿا شاعري چئبو ئي پيڙا جي اظهار کي آهي“.... ته پوءِ هو ان شاعريءَ کان ايترا سال پنهنجو پلاند ڪيئن پالو ڪري سگهيو. ۽ آخر ڪيترا سال اڪيلو ۽ تنها ڏيارڻ کان پوءِ ڏات ڏاهي هن کي ريجهائي سگهي. اڄڪلهه اڪيلو شخص تنها انسان ڪويتائون نه پر ڪهاڻيون لکندو آهي. ادب جي شاخ ڪويتا تي جيترو هنڪي عبور هو اوترو هنڪي ڪهاڻيءَ تي به آهي. سندس هر ڪهاڻي سندس اندر جي اظهار کي لفظن جي ڪتوري ۾ اوڻڻ لاءِ آئي هوندي آهي. آخر هو ماڻ جي ديوار کي اظهار جو وار ڪرڻ ۾ ڪامياب ٿيو هو ۽ ڪهاڻيون ڪرڻ لڳو هو. هاڻي هو پنهنجي ڪهاڻيءَ واريءَ ڪلا جي وسيلي پالڪن کي اڳتي وڌڻ جا خواب ڏيندو آهي ۽ پڙهندڙن جي دلين تي راڄ ڪندو آهي.

اڄ زندگيءَ جي شام ۾ هن اڪيلي اديب جي جيون ۾ وڏو ڦيرو اچي ويو آهي. هن محسوس ڪيو آهي ته مَوٽَ لاءِ نه جيئجي پر جيئڻ لاءِ مَوٽَ جي چپن تي چمي ڏيڻ گهرجي. زندگي اهو اڻاهه ساگر آهي جنهن جي امرت مان اڄ تائين ڪو به پنهنجي اُڇ اُجهائي نه سگهيو آهي..... زندگيءَ کان وڌيڪ زندگيءَ جو آدرش پيارو هئڻ ڪپي.

آڪيلي انسان، آڪيلي شاعر جي ڇيڙن ۾
اندر گهرو اُتران ٿو، ته مونکي هيءُ آڪيلو
انسانُ هڪ محان انسان نظر اچي ٿو.

هيءُ تنهنجا انسان ڪليڪٽرس ڪالونيءَ
جي هڪ فلٽ ۾ آڪيلو رهندو هو. سندس
سائي ۽ سڄڻ هو ساهتيه. سندس فلٽ ۾ چؤطرف
ڪتاب ٿي ڪتاب. سندس خزانو، ملڪيت اُهي
ڪتاب ٿي هئا. جڏهن شام جو هو باغ ۾ هوندو
هو، ته سندس دوست هوندا هئا وڻن ۽ جڏهن
گهر ۾ هوندو هو، ته سندس مٿي هڪ ڪتاب.
هو هڪ پرائيويٽ فرم ۾ نوڪري
ڪندو هو. شادي ڪرڻ نه پيو چاهي. هن
جو خيال هو ته هنجي شادي اڳهر ئي شاعريءَ
سان ٿيل آهي. آخر هڪ ڪومل ڪنبا،
هنهنجو نالو 'ڪوتا' هو، اُن کيس موھي وڌو.
دوست کيس چوندو هئا، "هاڻي تو
وٽ ٻه ڪوتائون آهن. هڪ ميان ۾ ٻه تلوارون
ڪيئن ماڻينديون؟" آڪيندو هو: "ٻئي
ساهڙيون ٿي ويون آهن. هن شام نالي
واري ڪويءَ جي ڪُنوار ڪويتا، سائولي،
سلوڻي هئي. هيءُ شام هو ته هوءُ چايا
هئي. هيءُ رنگ هو ته هوءُ ڀڄڪاري هئي.
شام جو جڏهن شيام نوڪريءَ تان
مولندو هو، ته هوءُ هن کي ايئن چنبڙي
پوندي هئي جيئن ڪاٺي وڻ کي چنبڙي، بس،
پوءِ شاعريءَ وارو شغل چالو ٿي ويندو هو. هن جي
مٿ ۾ مان نظر ۽ آزاد نظر اٿين وهي چٽندا هئا
جيئن هماليه تان گنگا ۽ جھنا. هن جي ڪومل
ڪلام ۾ پيار جي شهنشاد ۽ سنگيت جي مڌرتا
هوندي هئي. شيام ڪائنات جو شاعر هو.
هن کي ڪڏهن ماقبران ته ڪڏهن مهابلبشور
۾ هو ڪڏهن آجتا ته ڪڏهن ايلورا
ڪڏهن ڪنڊالا وٽ، ڪڏهن

پوني ته ڪڏهن پنڇمڙهيءَ وٽ. ٻئي
ڪويتائون هن جي سنگ ۽ شات هونديون
هيون. هڪ ڪُنوار ڪويتا ته ٻي "ڏات
ڪويتا"... هڪ ساڄي پاسي، ٻي کاٻي پاسي.
هن شاعر نه صرف مشاهدو ڪيو هو،
پر شاه، سچل ۽ ساميءَ جو هن گھرو مطالعو
به ڪيو هو. هن پشڪين ۽ مايڪووسڪيءَ
کي به پڙهيو هو. ان ڪري هن جي ڪويتا
۾ قديم ۽ جديد، پراچين ۽ نئين ڪويتا
حارنگ بڙنگي ٿل نظر ايندا هئا.

هو شاعر هو چاڪاڻ ته هنجي
فطرت ۾ شاعري هئي. هو جذباتي هو.
خاس دل هو. هنجي شاعريءَ ۾ اونهائي
هئي، گھرائي هئي... سونهن هئي، سچ
هو! مطلب ته هن جو فن سچائيءَ ۽ سونهن
جي مسلسل جستجو هئي. هن کي شاعريءَ
لاءِ ايئن هڪ هئي جيئن سمنڊ جي ڇوليئن
کي ڇنڊ کي ڇمڻ لاءِ چاهندا هوندي آهي.
هڪ دفعي مون کي راضي ٻڌايو هو
ته هن شاعر گوا جي پس منظر تي نظر ۾
ناول لکيو هو. مان عجب پيو ڪان ته نظر
۾ ناول ڪيئن لکيو؟ تنهن تي راضي ٻڌايو
هو ته فيردوسيءَ "شاه نامو" لکيو هو جو
نظر ۾ ناول آهي. ساڳيءَ طرح شيام
پنهنجي طويل نظر "گوا" ۾ گوا جي
هَر پهلوءَ، هَر پاسي جو بيباڪ نموني
بيان ڪيو آهي جو گوا تي هڪ داستان
آهي، دستخط آهي. شيام گوا ۾ هڪ
محبوب رهيو هو ۽ اُن جي تواريخ ۽ جاگرافيءَ
جو به اڀياس ڪيو هو. گوا جي سونهن، سوييا
۽ سادگي، ڪوملٽا، ڪروڙ ۽ ڪلا جو به بهترين
بيان آهي هن "گوا" نالي واري نظر ۾
جنهن کي راضيءَ ناول ٿي سڏيو.

ن ڏينهن ۾ مون ايس ٿي. پئي ڪئي انگلش ۾. امتحان جي ڏينهن ۾ مان چيمبور ۾ ڪليڪٽرس ڪالونيءَ ۾ ماسيءَ وٽ رهيل هئس. منهنجو اُنهن ڏينهن ۾ مکيه شغل هو ٽي دفعا پنڌ ڪرڻ ۽ سڄو ڏينهن امتحان جي تياري ڪرڻ. پنڌ ڪرڻ وقت مان هميشه هنن کي ڪليڪٽرس ڪالونيءَ وٽ ڏسندو هوس. سندس شاهائي شڪل ٿليل پيسانِي، گورو بدن، پورو پٺو قد، خميس، پينٽ ۽ پيرن ۾ باٽا جي چمپل ... اُن وقت مون وٽ هن جي واقفيت صرف ايسٽاءِ هئي. ڇا ڪندو هو؟ سندس نالو ڇا هو؟ مون کي ڪا ڪل ڪانه هئي.

سندس شڪل مان مون کي هو شاعر لڳندو هو. ”اڪيلو“ ... ”تنها“. هميشه مون هن کي اڪيلو ئي پسيو هو. اُن ڪري من ۾ مون هن جو نالو ”اڪيلو“ رکي ڇڏيو هو.

امتحان لاءِ تياري ڪندي ڪندي مان جڏهن فرانس جي شاهائي شاعر بادليئر جو نظم ”گناهن جا گل“ پڙهندو هوس ۽ ڏسندو

هوس ته عظيم شاعر بادليئر کي بادل سان ڪيڏي نه محبت هئي ۽ هئي ممتا موه، ته اُن وقت منهنجي ذهن جي ڪنواس تي چيمبور وارو اڪيلو شاعر ڪڙي بيهندو هو.

مون کي هيءُ اڪيلو انسان، تنها انسان، بادليئر جي بادل مِثل لڳندو هو... بادلن وانگر لڳندو هو ... بادل جي ويندا رهندا آهن ... آڙي، حيرت انگيز بادل! آڳتي هلي مون کي پتو پيو ته هو اڪيلو انسان برابر هڪ شاعر هو، جنهنجو تخلص هو ”شيام“. جيئن جيئن مان بادليئر کي پڙهندو ويس، ته مون کي هن اڪيلي انسان ۾ وڌيڪ ۽ وڌيڪ دلچسپي ٿيڻ لڳي.

بادلن تي بادلڙ جو شعر سندس روح جي نغمي مِثل آهي. بادليئر جو روح مونکي مانسروور ڏند مِثل لڳندو آهي، جنهن هنج مِثل جڏهن جڏهن مان ٿبيون ڏيندو آهيان، ته مونکي الڳ الڳ موتي ملندا آهن. ساڳئي نموني جڏهن آءٌ

نالو	: هولارام ”هنس“
جنم	: قمبر، لاڙڪاڻو، سنڌ. جنس تاريخ: ۱۵-۶-۱۹۳۲
ڇپايل ڪتاب	: ڪهاڻيون هنس جون ۽ ٻيا ڪيترا ڪتاب هندي، انعام
پيشو	: مرهٽي ۽ انگريزيءَ مان ترجمو ڪري شايع ڪرايا.
پتو	: ليڪڻ ۲/۲، سرسوتي نگر، ٿاڻا ايسٽ، ٿاڻا-۲۰۰۶۰۳

ديپڪ جي ڪاٺڻ پيئڻ، راند وندر ۽
 صحت رکڻ جي پوري پوري سنڀال ٿيڻ
 لڳي. اوج گهراڻن جي ٻارن لاءِ سُٺي ۽ سُٺي
 اسڪول ۾ وڌيا پڙهڻ لڳو. جلد ئي پڙهي
 لکي هوشيار ۽ حوان ٿيو. هيرالال سوچڻ لڳو
 ته هاڻي مان ڌيري ڌيري ڇوڪري کي سڄو ڪاروبار
 سنڀالي ڏيندس ۽ مان ڪجهه آرام ڪندس.
 ديپڪ هاڻي ويجهن سالن جو ٿي ويو
 هئو. پر چوندا آهن ته شاهوڪاري ٻار چريو
 يا کڙيو. سو هو ايتري دولت ۽ ماءُ پيءُ جو
 پيار پائي خراب سنگت ۽ خراب عادتَن جو
 شڪار ٿي ويو هئو. هن جي صحت ڪرندي
 وئي ۽ جلد ئي سخت بيمار ٿي پيو. هن
 جي علاج لاءِ وڏا وڏا وڙد ۽ هوشيار ڊاڪٽر
 علاج ڪرڻ لڳا، پر بيماري سمجهه ۾ ئي نه
 پئي اچين. هيرالال ڏاڍو پريشان هئو ته
 پريوار جو هڪ ئي ديپڪ جليو پر اهو به
 هيئنر بيماريءَ جي آنديءَ ۾ لوڏا کائي
 رهيو آهي. هن پنهنجو ڌن ڌاؤ تي لڳائي
 ڇڏيو. ديس وڌيشن کان خاص ڊاڪٽر وڌيون
 فبن ڏيئي گهرايائين ۽ ليلائي ڪري
 ڊاڪٽرن کي چوڻ لڳو ته ڪيترو به ڌن خرچ
 ٿي وڃي پر ديپڪ کي بچائي ڏيو.
 هوڏانهن ڪارخانو ڙلي ويو. ”ڏٺل ته
 ڏٺي نه نه وڪڻ ڪٿي“. نفعي بدران نقصان
 پوڻ لڳا. مئنيجر ۽ ملازم مال هڙي رهيا
 هئا. سنڀالڻ وارو ڪير ڪونه هئو. جن کي
 جتي هڪ لڳو ٿي اُتي ئي لٽ لڳائي ويٺا هئا.
 ”گير“ لڳ لڳ ڀڳ ڏيواڻي جي حالت

نه هوندي هئي. پر به شينهن بيلي ۾ ڪونه
نهندا آهن. سين هيرالال ويچار ڪيو ته
هيءَ سڄي سللتا منهنجي هنر ۽ عقل جي
ڪري آهي، سو جي ڏنلال هتي وڃي ته
سڄي ملڪيت ۽ عزت اقبال جو مان اڪيلو
آڌيڪاري بڻجي ويندس.

هڪ ڏينهن اوچتو خبر ڦهلجي ويئي
ته ڪارخاني ۾ بجليءَ جي ڪرينٽ لڳڻ
ڪري، سين ڏنلال جو موٽ ٿي ويو آهي.
ڪارخانو بند رکيو ويو ۽ پوليس اچي ويئي.
موقعي جو جائزو وٺندي پوليس چيو ته هن
۾ ڪا هٿرادو سازش ڪئي وئي آهي. سين
ڏنلال جو موٽ حادثو نه پر هتيا آهي.
سين ڏنلال جو ڌن، ڏنلال جي هتيا کي
حادثي ۾ بدلڻ جي ڪم آندو ويو. پوليس
جو منهن بند ڪيو ويو. ڊاڪٽرن جن پوست
مارٽر ڪيو، انهن جو به هٿ گرم ڪيو ويو.
سين هيرالال پنهنجي سازش ۾ ڪامياب
ويو ۽ اڪيلو ڪارخاني ۽ ملڪيت جو مالڪ
ٿي ويو.

سين ڏنلال جي مرتبوءَ جو شوڪ
مٽائڻ لاءِ، شوڪ سيا ڪوٺائي وئي، جنهن ۾
شهر جا معزز ماڻهو، ڪارخانيدار، ۽ ڪارخاني
جو عملو شامل ٿيا. سين هيرالال اُٿي ڪري
پريل گلي سان سيني آيلن کي مخاطب
ٿي ڪري چيو ته ”اسان سيني کي سين
ڏنلال جي اوچتي سرگواس ٿيڻ ڪري سخت
صدمو رسيو آهي ۽ ڪارخاني کي به زبردست
ڌڪو لڳو آهي. منهنجي ته چڻ هڪ ٻانهن

ٿي پڇي پئي آهي. مان اهو خال ڪڏهن
به پري ڪونه سگهندس، مونکي اڪيلي سر
ايڏي وڏي جوابداريءَ کي منهن ڏيڻو پوندو.
ايشور سرگواسي ڏنلال جي آتما کي شانتي
بخشيندو. سيني آيلن جو ڌنڌو جن اچي
ڪري هن ڏک جي وقت مون سان ساٿ ڏنو
آهي.“ آيل ماڻهو اعزاسي ڪري اُداس
من سان اُٿي هليا ويا.

هيرالال جلد ئي ڪارخانو وري چالو
ڪيو ۽ اڳئين کان اڳري ترقي ڪرڻ لڳو.
هيرالال من ٿي من ۾ خوش ٿي رهيو هئو
۽ پنهنجي عقل ۽ هوشياريءَ کي ساراهي
رهيو هئو.

هن حادثي کان اٽڪل سال کن پوءِ
هيرالال کي هڪ پٽ ڄائو. سڄي شهر ۾
واڌايون وري ويون. ڪارخاني جي ملازمن ۾
مٺائي ورهائي وئي ۽ خوشيءَ ۾ هڪ ڏينهن
جي پڳهار سان موڪل ڪئي وئي ۽ جشن
ملهايو ويو. جشن ۾ شهر واسين ۽ ملازمن
پاڳ ورتو. جنهن به واڌايون ڏنيون ٿي،
تنهنجي مرحبا ڪئي وئي. ماڻهو جلد ئي
ڏنلال کي ڀلجي ويا ۽ هيرالال جا گڻ ڳاڻڻ
لڳا. هيرالال جي خوشيءَ جي سيما نه هئي
جو هيترن سالن جي ناآميدِيءَ کانپوءِ کيس
هڪ پتر رتن مليو ۽ هوڏانهن اڪيچار ڌن
جو ڌڻي به ٿي ويو هئو. ٻار جو نالو ديپڪ
رکيو ويو، جو هن جي نراش جيون ۾ آشا
جو روشن ديپڪ بڻجي آيو هئو. هيرالال
بيحد خوش هئو.

حساب چُڪتو

اين. بي. مولچنداڻي

ٻوليون ٿيون، رڻا تي غور ڪري پاڻ
انٽرنيشنل ڪيائون ته سڄي پونجي سڀني
ڏنالا جي ۽ هنر جو ڪم سڄو هيرالال ڪندو
پائيواريءَ ۾ نغمو نقصان آڏو آڏو.

زمين ورتي ويئي نئين ڪارخاني جي
نقشا لکي ويا، جاءِ لکي وئي ۽ مشينري
اچي وئي، جلد ئي ڪارخاني جو محو
ٿيو ۽ ڪارخانو چالو ٿي ويو. ڏنالا جي
۽ هنر هيرالال جو جڏهن گڏيا ته ڪارخانو
گهوڙي جي ٽاپين جيان ترقي ڪندو ويو ۽
”ڏنالا هيرالال اينڊسٽريز“ جي نالي سان
ڪارخانو مشهور ٿي ويو. خوب مال لکي
رهيو هو ۽ گرم ڪيڪن وانگر مال خوب
وڪامي رهيو هئو، ڇاڪاڻ ته هي مال سڀني
برابر جي ڪارخاني کان گوءِ کڻي ويو.
ٿوري ئي وقت ۾ ڏنالا ۽ هيرالال اوچ
ڪوٺيءَ جا سيليون ٻڌجڻ لڳا، هر هنڌ
سندن عزت آبرو ۽ روبرو هئڻ لڳا،
عائقي ۾ اهڙو ڪو به جلسو يا ميڙ ڪونه
هوندو هئو جنهن ۾ هنن سڀني کي دعوت

جيرالال کي هنر ته گهڻو ئي هئو
پر پيسو ايترو ڪونه هوس جو
پنهنجو ڪارخانو وڏي پئماني تي
کولي سگهي. هو اونچن اونچن ملڪن اڏڻ
جا خواب لهندو هو پر ڏن جي ڪميءَ
ڪري ڪجهه ڪري نٿي سگهيو. هن کي
اهو گويا خفت هو ته دنيا ۾ ڪنهن به
نموني اونچي هستي ٿيان ۽ اُن لاءِ ترڪيبون
تجربو ڪرڻ لڳو. هن کي ڪو اولاد به ڪونه
هئو، جنهن لاءِ هن ڊاڪٽرن ۽ سنٽن ساڌن ها
خوب در ڪڙڪايا پر شاديءَ جي ڏهن سالن
کان پوءِ به هُو بي-سنتان رهيو. اُن ڪري
هن جو سڄو ڌيان ۽ شڪتي اونچي هستي
ٻڌجڻ ۾ لڳو رهيو.

هن آخري ۾ اشتياق وڌايو ته
کيس هڪ پونجی پتي پائيواري جي ضرورت
آهي جنهنجي پونجيءَ ۽ هن جي هنر سان
انڊسٽري وڏي پئماني تي کولي سگهجي.
آخر ڏنالا نالي هڪ ڌني سيڪ سان
هن جي ملاقات ٿي. تغصبل سان ٻوليون

ه

نالو

جنم

ڇپايل ڪتاب

انعام

پيشو

پتو

ٽانڪرام مولچنداڻي

دولت پور تعلقي مورو، ضلع نواب شاھ، ۲۰ - ۱۰ - ۱۹۲۲

ڪيترن ساعتيڪ رسالن ۽ مضمونن ۾ ليک مضمون، ڪهاڻيون

راجستان سنڌي اڪادمي طرفان اڪل پارت سطح تي ڪهاڻين ۾ انعام

سرڪاري نوڪريءَ تان رٽائرڊ

مڪان نمبر ۲۲ ۱۹ هائوسنگ بورڊ، شاستري نگر، ڇٽوڙ - ۲۰۲۰۱۶

نه هوندي هئي. پر به شينهن ٻيلي ۾ ڪونه
 نهندا آهن. سينت هيرالال ويچار ڪيو ته
 هيءَ سڄي سڻلٽا منهنجي هنر ۽ عقل جي
 ڪري آهي، سو جي ڏنالال هتي وڃي ته
 سڄي ملڪيت ۽ عزت اقبال جو مان اڪيلو
 اڏيڪاري بڻجي ويندس.

هڪ ڏينهن اوچتو خبر ڦهلجي ويئي
 ته ڪارخاني ۾ بجليءَ جي ڪرينٽ لڳڻ
 ڪري، سينت ڏنالال جو موٽ ٿي ويو آهي.
 ڪارخانو بند رکيو ويو ۽ پوليس اچي ويئي.
 موقعي جو جائزو وٺندي پوليس چيو ته هن
 ۾ ڪا هٿرادو سازش ڪئي وئي آهي. سينت
 ڏنالال جو موٽ حادثو نه پر هتيا آهي.
 سينت ڏنالال جو ڌن، ڏنالال جي هتيا ڪي
 حادثي ۾ بدلڻ جي ڪم آندو ويو. پوليس
 جو منهن بند ڪيو ويو. ڊاڪٽرن جن پوسٽ
 مارٽم ڪيو، انهن جو به هڪ گرم ڪيو ويو.
 سينت هيرالال پنهنجي سازش ۾ ڪامياب
 ويو ۽ اڪيلو ڪارخاني ۽ ملڪيت جو مالڪ
 ٿي ويو.

سينت ڏنالال جي مرتبوءَ جو شوڪ
 منائڻ لاءِ، شوڪ سيا ڪوٺائي وئي، جنهن ۾
 شهر جا معزز ماڻهو، ڪارخانيدار، ۽ ڪارخاني
 جو عملو شامل ٿيا. سينت هيرالال اُٿي ڪري
 پيريل گلي سان سيني آيلن کي مخاطب
 ٿي ڪري چيو ته ”اسان سيني کي سينت
 ڏنالال جي اوچتي سرگواس ٿيڻ ڪري سخت
 صدمو رسيو آهي ۽ ڪاخاني کي به زبردست
 ڌڪو لڳو آهي. منهنجي ته ڄڻ هڪ ٻانهن

ٿي پڄي پئي آهي. مان اهو خال ڪڏهن
 به ڀري ڪونه سگهندس، مونکي اڪيلي سر
 ايڏي وڏي جوابداريءَ کي منهن ڏيڻو پوندو
 ايشور سرگواسي ڏنالال جي آتما کي شانتي
 بخشيندو. سيني آيلن جو ڏنيوڊ جن اچي
 ڪري هن ڌڪ جي وقت مون سان ساٿ ڏنو
 آهي.“ آيل ماڻهو اعزاسي ڪري اُداس
 من سان اُٿي هليا ويا.

هيرالال جلد ئي ڪارخانو وري چالو
 ڪيو ۽ اڳئين کان اڳري ترقي ڪرڻ لڳو.
 هيرالال من ٿي من ۾ خوش ٿي رهيو هئو
 ۽ پنهنجي عقل ۽ هوشياريءَ کي ساراهي
 رهيو هئو.

هن حادثي کان اٽڪل سال کن پوءِ
 هيرالال کي هڪ پٽ ڄائو. سڄي شهر ۾
 واڌايون وري ويون. ڪارخاني جي ملازمن ۾
 منائي ورهائي وئي ۽ خوشيءَ ۾ هڪ ڏينهن
 جي پڳهار سان موڪل ڪئي وئي ۽ جشن
 ملهايو ويو. جشن ۾ شهر واسين ۽ ملازمن
 ڀاڳ ورتو. جنهن به واڌايون ڏنيون ٿي،
 تنهنجي مرحبا ڪئي وئي. ماڻهو جلد ئي
 ڏنالال کي ڀلجي ويا ۽ هيرالال جا گڻ ڳاڻڻ
 لڳا. هيرالال جي خوشيءَ جي سيما نه هئي
 جو هيٽرن سالن جي نااميديءَ کانپوءِ کيس
 هڪ پٽ رتن مليو ۽ هوڏانهن اڪيچار ڌن
 جو ڌڻي به ٿي ويو هئو. ٻار جو نالو ديبڪ
 رکيو ويو، جو هن جي نراش جيون ۾ آشا
 جو روشن ديبڪ بڻجي آيو هئو. هيرالال
 بيحد خوش هئو.

حساب چڪتو

اين. بي. مولچنداڻي

هيراڻل کي هنر نه ڳهڻو ٿي هئو
پر پيسو ايترو ڪونه هوس جو
پنهانجو ڪارخانو وڏي پئماني تي
کولي سگهي. هو اونچن اونچن مڪانن ۾
جا عواب لهندو هو پر ڏن جي ڪميءَ
ڪري ڪجهه ڪري نٿي سگهيو. هن کي
اڄو ڳوٺا ملڪ هو ته دنيا ۾ ڪنهن به
نموني اونچي هستي ٿيان ۽ اُن لاءِ توڪمين
لاڳاپيل ڪوڙ ٺهڻ. هن کي ڪو اوڻڊ به ڪونه
هئو، تنهن لاءِ هن ڊاڪٽرن ۽ سنڌ سائنس جا
عواب ٿر سڙڪايا پر شاديءَ جي ڏهن سالن
کان پوءِ به هو بي-سنتان رهيو. ان ڪري
هن جو سڄو ڏيان ۽ شڪستي اونچي هستي
پرڻجڻ ۾ ٺهڻو رهيو.

هن آڪٽوبر ۾ اشتياق وڌايا ته
پريس جيڪو پڙهڻو پڙهي پڙهيو آهي ضرورت
آهي سنڌي پڙهڻيءَ ۽ هن جي هئو سان
اندلسي وڏي پئماني تي کولي سگهجي.
آڪٽوبر ڏهاڙن ڏانهن هڪ ڌنڌي سين سان
هن جي ملاقات ٿي. تفصيل سان پڙهڻيون

ٻوليون ٿيون. رڻا تي غور ڪري
آئريميمينٽ ڪيائون ته سڄي يونائيٽيڊ
ڊنالاڻل جي ۽ هن جو ڪم سڄو هيراڻل
پاڻيواريءَ ۾ نفعو نقصان آڏو آڏو.
زمين ورتي ويئي نئين ڪارخانن
نقشا ٺهي ويا، جاءِ ٺهي وئي ۽ مشين
اچي وئي. جلد ئي ڪارخاني جو مشين
ٿيو ۽ ڪارخانو چالو ٿي ويو. ڏن ڊنالاڻل
۽ هن هيراڻل جو جڏهن ڳڻيا ته ڪارخانو
ٺهڙي جي ٽاپين خيالن ترقي ڪندو ريو
”ڊنالاڻل هيراڻل اينڊسٽريز“ جي نالي سان
ڪارخانو مشهور ٿي ويو. عوب مال ٺهڻ
رعيو هو ۽ گرم ڪيڪن وانگر مال ٺهڻ
وڪامي رعيو هئو، ڇاڪاڻ ته هي مال سڀني
برابر جي ڪارخانن کان پوءِ کڻي ورتو
ٺهري ٿي وقت ۾ ڊنالاڻل ۽ هيراڻل
ڪوٺيءَ جا سيلميون ٻڌڻ ٺهڻ، هر
سندن عزت آبرو ۽ روپ ٺهڻ ٺهڻ
عائقي ۾ اهڙو ڪو به خلو يا مڙ ڪو
هوندو هئو جنهن ۾ هنن سيلن تي دعوت

”ٽاڪراڻ مولچنداڻي“

ٽولٽ پڙهڻو مورو، ضلع نواب شاه، ۲۰-۱۰-۱۹۲۲
ڪيترن ماهيتڪارن ۽ مشورتن ۾ ليک مضمون ڪيائين
”راشدان سڌي اڪادمي طرفان اسٽيٽ پارت سطح تي ڪيائين ۽ انعام
سرڪاري نوڪريءَ تان وٺاڻڻ
۽ مڪن نمبر ۱۹ ٺاڻونگ بيرڊ، شاستري نر، ڇاپير ۲۰۱۱-۲۰۱۲

آيو، سريش هن کي به ڪيلو ڪاٺ لاءِ ڏنو.
اڃانڪ سريش پاڻ کي ڏاڏو متوش
محسوس ڪرڻ لڳو. الڃي ڪيترن محينن
کان پوءِ هن دل ۾ پاڻ کي هلڪو محسوس
ڪيو هو!

ٻالڪ چيو، مهرباني انڪل، سچ
تہ گهر ۾ اُن جو داڻو بہ نہ آهي.
ڪالھ کان امان ڪجهہ بہ نہ رتو آهي.
اڄ توهان دال چانور آندا آهين امان کي
وڃين ٿو ٻڌايان. اڄ تہ پيٽ ڀري گرم
گرم دال چانور کائيندا سين. ٻيا ٻار بہ نچڻ
لڳا.

سريش جون اڪيون ڀرجي آيون. ۴
پيار مان ٻارن کي پاڪر پائي چيائين،
”مان توهان لاءِ سڀاڻي به کاڌو کڻي
آيندس.“

”سیاٹی بہ؟“ عجب ۽ خوشی ۽ مان

ٻارن پڇيو. ۽ سريش ٻاهر نڪري آيو. وٿرت

31

ڊائمنڊ هونل واري رستي جي سامهون واري
 ننڍڙي گهٽيءَ کي ڏسي سوچڻ لڳو ڇو نه
 اتان اندرا ٿي اندران وڃي بندگاردن واري
 رستي تي پهچان. گهٽي اڌ پار ڪباڻين
 مس ته سامهون ڪجهه ڏٺائين! ڪير جهڙي
 اچن وسترن ۾ ملبوس هڪ استري جنهن
 جو روشن مڪڙو چمڪي رهيو هو، اُها کيس
 ڪوئي رهي آهي. ان سنت استريءَ سان
 گڏ چار پنج ٻيون به چوڪريون گڏ هيون.
 اڃانڪه سریش سوچيو مرڻ کان اڳ ڇو نه
 سندس آسپس ولان. ۽ اچي انهن استرين
 جي ويجهو پهچي بيهي ويو.
 نچاڻان ڪهڙي ڪشش هئي ان
 سنڌياڻيءَ جي مڪڙي ۾! هن سریش
 ڏانهن نهاريو ته سریش هڪ
 جهڪي سندس چرن ڇهياڻين ۽ جيئن منهن
 مٿي کنيو ته سندس چهرې جي
 مايوسي سنڌياڻي کان گجهي نه رهي.
 سندس مٿي تي هڪ رڪندي چباڻين ”پٽ
 ڪٻڙانهن پيو وڃين؟“ سریش ان سوال
 تي حيران ٿي ويو. پوءِ هٽڪندي ڇڏيو
 ”ما، مان ڏاڍو ڊڪي آهيان، پنهنجي هيون
 وٽر پيو پايان. سو وڃان ٿو
 بندگاردن ۾ ٻڌڻ.“
 سنڌياڻي ڏاڍي پيار مان چيس،
 تنهنجي هيون وٽر ڪين آهي. پر هي
 هرو ڀرو پاڻيءَ ۾ ٽپي ڏيڻ جو شوق
 جاڳايو اٿئي ته پهرين منهنجو هڪڙو ڪم
 ڪر. ٻڌائي ڪندين؟

سٺائڻ لڳي. ڇو ته هڪ دفعو ٻئي گڏجي
 چانه ضرور پيئڻ ويندا هئا. ساهيڙيون
 يوگيتا سان رشڪ ڪنديون هيون. ڇو ته
 سریش اشراف ۽ ڏاڍو پيارو انسان هوندو
 هو.

سریش جي گهر ۾ فقط سندس ماءُ
 هئي. اوچتو اُها به ڏل جي دوري ۾ رمندي
 رهي. سریش کي چڻ اڪيلائي ڪاڻڻ لڳي.
 کيس آفيس مان به مزو نٿي آيو. پاڻ
 سان پيو پڻ پڻ ڪندو هو ته جيون ته
 وٽر آهي منهنجو. ڇا لاءِ ڪمايان؟ ڇا لاءِ
 جيان؟

محينا گذري ويا هاڻي ته سندس راتين
 جي ننڊ به ڦٽي پئي هئي! هو ڏاڍو اڃايو
 سڃايو سوچيندو هو. هڪ دفعي ڏل تي ايڏو
 نه غم سمجهيائين هو ڏڏو ساه کڻندي
 چيائين، ”ڪاش ڪو روشن روح انسان
 هجي جو مونکي هن بيڪار زندگيءَ جو
 ارت سمجهائي! مون کي هن پيڙا کان
 ڇڏائي!“

س شيطان کي وجهه ملي ويو شيطان
 اهڙن مايوس انسانن جي تلاش ۾ هوندو
 آهي. آواز آيس اندر مان، ’سولي ڳالهه
 آهي ڇو نه ٿو زندگيءَ جو انت آڻي ڇڏي.
 رات جي وقت بندگاردن جي پاڻيءَ ۾ ٽپو
 ڏيئي ڇڏ. ڪل ختم سڀ پيڙا ٿي!‘

سریش ٻئي ڏينهن شام جو دير سان

ڏل لاءِ بندگاردن ڏانهن پنڌ
 ڪالسم جي پل پار ڪري بلا

پيا به غم گهڻا۔ محبت جي غم کان سواءِ

ايشوري جوتواڻي

س

هڪ به ٺهڪ نه ٻڌو اٿئون. نيٺ ڪهڙي ٻالھ ۾ منجهيل آهين؟ پر شريش ڦڪي مرڪ مرڪي ٻالھ ٿاري ڇڏي. شريش جو رستو يوگيتا سان هوندو هو. يوگيتا نينا جي آفيس ساھڙي هئي. هنڪي خبر هئي ته نينا مائٽن سان جڻپور گهمڻ ويئي هئي. مهيني جي موڪل ورتي هئاڻين ليڪن اڃا تائين واپس نه موٽي هئي. شريش جي دل وٺڻ لاءِ چيائين، ”يوگيتا جو خط پٽ نه آيو اٿئي ڇا؟“ جواب ۾ شريش خاموش ٺڳاھن سان ڏانهس نهارڻ لڳو. ۽ نينا ڏٺو ته شريش جو چهرو وڌيڪ مايوس ٿي ويو!

شريش کي خبر ملي ته ڪنهن لکائپيءَ جي پٽ سان يوگيتا جي پيءُ سندس شادي ڪرائي ڇڏي. ”هن مون“ لاءِ جوڙو ڪٺو-مناليءَ جي برفاني پھاڙن ڏانهن ويل آهي. شريش کي ڏٺڪو اچي ويو. ڇا يوگيتا کيس هڪ خط لکي ٻڌائي نٿي سگهي؟

يوگيتا جي ياد کيس آفيس ۾ به

ريش اڄ ڏاڍو اُداس هو. ڪيتري وقت کان آفيس ۾، پنهنجي ڪرسيءَ تي گهر سهر ويٺو رهيو. اها ٻالھ سندس ساٿين کان لڪل نه رهي. ڇو ته هو تمام سوشل سياڻو هو. آفيس ۾ ڪنهن کي موڳو ڏسندو هو ته چرچو گهڻو ڪري نه فقط اُن کي ڪلائيندو هو پر آفيس جي مايوس ماحول کي ئي بدلائي ڇڏيندو هو. سڀني ننڍا وڏا ڪلارڪ مرد توڙي ڇوڪريون کيس چاهينديون هيون. هو هر ڪنهن جي مدد ڪندو هو. ڪا ڇوڪري ڪم ۾ ڍلي نظر ايندي هيس ته کيس هٿ وجهائي ڪم پورو ڪرائي ڇڏيندو هو. پاڻ ته ڪم جو جبرو ۽ تڪڙو هوندو هو ۽ ان ڪري صاحب جو به فيوريت هوندو هو. کيس ملول ۽ موڳو ڏسي آفيس وارا به چڻ منجهي پيا. شريش کي چانه سان ڍل هوندي هئي. نه صرف پاڻ پيئندو هو پر ٻين کي به ڍل کولي پيئاريندو هو. تهل، موهن ۽ نينا پاڻ ۾ گڏجي وٽس ويا ۽ چيائونس ته شريش هل چانه ته پيئون منجهند ڇا ساڍا ٻارهان ٿا لڳن تنهنجو

نالو : ڪماري ايشوري جوتواڻي

جنم : سيوڻ، ضلع دادو، حيدرآباد سنڌ تاريخ ۳۰ نومبر

ڇپايل ڪتاب : محبت جو تيارڻ، اُلفت جي آڱ، اُمنگن جا آبشار.

انعام : ڪينڊريم ھندي سنسٽان، دهلي، ۽ ساڌو واسواڻي پرائيز

آنرر سڀرنئينڊنٽ، ميران ٽرلس ڪاليج، ڀٽي.

پيشو : ۱۰ ساڌو واسواڻي مشن مارڪ، پونو-۲۱۱۰۰۱

پتو

پيشو

پتو

جي بجليءَ جي روشني صاف ڏسڻ ۾ آڻڻ لڳي. موٽيرام جي حالت ڏسڻ وٺان هئي. پنهنجي اڻٽڻ ديوتا پڳوان حويلال کي ياد ڪرڻ لڳو ۽ من ئي من ۾ آراڻا ڪرڻ لڳو ته جهڙبلاڻ! آسان جي آس ۾ ڇڄاءِ. ايڪسپريس جو نالو ”سندو ايڪسپريس“ ڪراءِ.

هاڻي اسٽيشن جي پليٽ فارم تي گاڏي بيٺي. سامهون ڪافيءَ جو اسٽال هئو. موٽيرام مِلٽريءَ جي جوان کي اشارو ڪيو ته هو سامهون ڪمپارٽمينٽ ڳلبو آئيئي. تون اُتي پئجي، مان تنهنجي لاءِ ٽرموڪول واري ٽيڪس ۾ ايڪسپريسو ڪافي ٿو وٺي اچان. مِلٽريءَ جو جوان ٽڪيٽ ڪمپارٽمينٽ ڏانهن ڏڪو ۽ ڏٺائين ته قسمت سان جڳ مٿيون ٻرڻ ٿاڻي پيو هئو. پنهنجي شولڊر بئگ کي اُٿي رکي اُچي گاڏيءَ جي دروازي تي بيٺو. ايتري ۾ موٽيرام ٻنهي هٿن ۾ ڪافيءَ جا ٻه ٽيڪس ۽ پئڻاڻن جي چپس جو پئڪيٽ حويليءَ ۾ وجهيو اچي دروازي تي پئجي.

ٻنهي ڪافيءَ جا وڏا وڏا ڏڪ ڀريا. گاڏيءَ هلڻ لاءِ سيٽي هٽيڻ. موٽيرام پهرين پٺاڻن جي ويغرس جو پئڪيٽ مِلٽريءَ جي جوان ڏانهن وڌايو ۽ چيو ته ”ياڙ! هي سفر سڌائين ياد رهندو.“ تنهن تي مِلٽريءَ جي جوان چيڻس ته ”سفر سڌائين ياد رهندو يا هم. سفر به ياد رهندو؟“ موٽيرام پنهنجي هٿ ۾ دستانو ڏسي لڄڻ جي ڪوشش ڪئي ته مِلٽريءَ جي جوان چيڻس ته ”رکي ڇڏ، رکي ڇڏ، اها ياد پاڻ وٺ.“ گاڏي هلڻ لڳي. موٽيرام کي ڌيان آيو ته هن هم سفر مسافر کان ته سندس نالو ئي ڪونه پڇيو هو. ۽ جيستائين هو پڇي پڇي ٿاڻيءَ رفتار پڪري ورتي.

ڪئي ته پوڻ جي مٿان دستانو ڪڍي اچي، پر ٿرين اُنهيءَ وقت جهڙو کاڌو ۽ دستانو هٿ ڪري پيو. مِلٽريءَ جي جوان پنهنجي زنده دلي ڏيکاريندي موٽيرام کي چيو، ”ياڙ، تنهنجو هڪ هٿ ته هيٺلڻ ۾ آهي، ٻيو ته پٺي هٿ کي ته ٿوري گرمائش ملندي. دستانو پاڻي ڇڏ.“

ٿڌ آڇ ضرورت کان وڌيڪ هئي يا گاڏيءَ جي تيز رفتار ڪري ٻنهي کي ٿڌ محسوس ٿيڻ لڳي. موٽيرام جهڙو زخ مزو ٻه ڊي پيو هئو. مِلٽريءَ جي جوان سندس هٿ وڌائيندي چيو ته ”ياڙ، ٻه ڪلاڪ کن ته گذري ويا آهن.“ چانڊوڪي رات هئڻ ڪري واڃ کي ڏسندي چيائين، ”پندرهن کن منٽ ٻيا به ٿي ويا آهن. هاڻي ڪنهن وقت به اُچن اچي سگهي ٿو. اُتي لهي پهرين ته هڪ هڪ ڪوپ گرم چانهه هو پيئنداسين ۽ پوءِ هڪ ٻئي موڪلائينداسون.“ موٽيرام جو دماغ هن کان به ٻه رتيون تيز هئو. چيائين، ”ياڙ، چانهه پانه پوءِ پيئجڻ، پهرين جيڪو گاڏو ٽلي اُنهيءَ ۾ گهري وڃجانءِ. چانهه تنهنجي لاءِ مان وٺي ايندس.“ مِلٽريءَ جي جوان کي اها صلاح وڻي. هاڻي پريان کان حليءَ جي بئجن جي روشني ڏسڻ ۾ آڻڻ لڳي. ٿڌ تمام تيز ٿي ويئي هئي.

مِلٽريءَ جي جوان موٽيرام کي نَسٽو ٿيندو ڏسي کيس هٿ ڏياريندي چيو ته ”دروازي جي ٻنهي هيٺلڻن کي سوڻهو هٿ ۾ مٿان وري مان ٿو توکي سهارو ڏيان.“

گاڏي هاڻي سڌل ڪراس ڪرڻ لڳي. موٽيرام ۽ مِلٽريءَ جو جوان دروازي سان سڄي بيٺا، وغيره جي ٿنڀن سان نه ٽڪرائجن. هاڻي رفتار ڊلي ڪئي. شهر

اُن کي ڏکي ۽ جيڪو مسافر سڙيت پڪي رهي
 هئو اُنهيءَ سان سُس سُس ڪرڻ لڳي. ٿوري
 دير کان پوءِ اُها عورت پنهنجيءَ سيد تان اُٿي
 ته پني کي لڳو ته شايد دروازو کولڻ لاءِ
 اُٿي آهي. - انتظار ڪندا رهيا ۽ ڏهن کن منٽن
 کان پوءِ هوءَ وري اچي پنهنجيءَ سيد تي
 ويهي رهي. شايد باقروبر ۾ ويهي هوندي.
 ٿڌ هائي برداشت کان ٻاهر ڦيرڻ لڳي.
 موٽيرام جي حمت هيٺ ڀست ڦيرڻ لڳي.
 ڪمپارٽمينٽ ۾ مٿي وٺڻ مسافر هيٺ هير
 لٿو. اُنهيءَ وچ ۾ هيٺئين مسافر به وڃين سيد
 کولي اُنهيءَ تي ٻار ۽ عورت کي وٺي ۽ مٿان
 لٿل مسافر دريءَ جا ٻئي تڪ لڳائي ڇڏيا.
 هاڻي اندريان اندر ۽ ٻاهران ٻاهر. ٿاڏيءَ
 کي لڳاتار هلندي به ڪڏهن ڪن ٿي ويا هئا. اُها
 به آڏو هڻي ڪڏهن جو سفر طءُ ڪرڻو هئو.
 مِلٽريءَ جي جوان کي ياد آيو ته هُن
 شولڊر بئگ ۾ دستاڻا به رکيا هئا. دروازي
 جي هٿنڊل مان اندران ٿي هٿ وڃي ٻئي
 هٿ واريءَ ٻانهن جي ڪُٺي ۾ لٽڪيل شولڊر
 بئگ ۾ هٿ وڃي ۽ اندران ٿي اندران
 ڦٽولندي ڇڪُ دستاڻو ڪڍي ورتائين ۽ موٽيرام
 طرف هٿ وڌائيندي چيائين ته ”وٺُ يارُ!
 هٿ ۾ ڀاءُ ته ٻيو دستاڻو ڪڍي وٺان.“
 موٽيرام کي ڦٽُ ته ڏاڍي لڳي رهي هئي،
 پر وري به ٻاهريون ٻنور ڪندي چيائين، ”نه
 يارُ، مان دستاڻا پاڻان ۽ تون ڏسنڌو رهين.
 اهو ٺيڪ نه آهي.“ ايتريءَ دير ۾ مِلٽريءَ
 جي جوان شولڊر بئگ مان جيئن ٿي ٻيو دستاڻو
 ڪڍي موٽيرام اڳيان وڌايو، ته سندس هٿ
 مان ڪسڪي ويو ۽ وڃين هير ڦوٽ ٻورڊ تي
 ڪريو. مِلٽريءَ جي جوان ڪوشش ته ڳڻي

موٽيرام مِلٽريءَ جي جوان کي چيو
 ته ڏس ڪهڙو نه عجيب زمانو اچي ويو
 آهي جو ٽرين هڪ ڪڏڪ کان اسين
 دروازي تي لٽڪي پيا هليون پر هنن جي
 دل ۾ دنيا نٿي اُڀري ته دروازو کولي اسان کي
 اندر اچڻ ڏين. هاڻي مِلٽريءَ جي جوان
 کي تاءُ آيو ۽ زور زور سان شيشي واري
 دريءَ کي ڌڪ هڻڻ لڳو. ايتري ۾ ٿاڏيءَ ۾
 جنهن سيد تي هڪڙو ڏنڌڙو ٻالڪ لڏيو
 پيو هئو تنهنجي اُٿڻ تي سندس ماءُ، جيڪا
 هڪ ڪنڊ کان ويٺي هئي اُها به پنهنجي ٻار
 کي ڪجهه ڪجهه چوڻ لڳي. - لڳو پئي ته هوءَ
 سڙيت پڪيندڙ جي پريوار مان هئي، مِلٽريءَ
 جي جوان تنهن کي ٻالڪائيندو ڏٺو ته هن کان
 رهي نه ويو ۽ هُو وري دريءَ تي زور زور سان
 ڌڪ هڻڻ لڳو ۽ زور زور سان واڪا ڪرڻ لڳو،
 پر ٽرين جي تيز رفتار ۽ دريءَ جي بند هڻڻ
 ڪري سندس واڪن جو ڪو اثر ڪونه ٿيو.
 ٿاڏيءَ پنهنجي تيز رفتار هاڻي ڏيري
 ڏيري ڳٽائڻ شروع ڪئي. پٺئين کي هاڻي
 سامه ۾ سامه پيو ته شايد اڳئين اسٽيشن تي
 ڪي پل ٿاڏي بيٺي ۽ هي هير ٻي به پل
 سامه ۾ سامه پٽيندا. پر ائين نه ٿيو. شايد
 آڏو ٿي اُنهيءَ وچ ۾ سٺل هير ٿيو هوندو ۽ ٿاڏي
 ڏيري ڏيري اڳتي وڌڻ لڳي ۽ ٿوريءَ دير ۾ وري رفتار
 پڪڙي هُو سان ٻالڪيون ڪندي وڌڻ لڳي.

موٽيرام مِلٽريءَ جي جوان کي ٿاڏي
 جي اندر جيڪا هلچل ٿي رهي هئي اُنهيءَ
 بابت اشاري سان ڏسڻ لاءِ چيو. پٺئين ڏٺو ته
 اندر ويٺل ماڻهي ڪنهن مهل پنهنجي گلي ۾ پيل
 سون جي زنجير کي پيئي ڏسي ته ڪنهن
 مهل وري پنهنجيءَ پيل ساڙهيءَ سان پيئي

آهي ۽ وڃبو به اُنهيءَ مدراس جئپور
ايڪسپريس ۾. پر جڏهن کان اُها ٽرين
پوپال کان لنگهڻ لڳي هئي ته اُجبن ۽ ڪوئا
وارا ماڻهو بنا رزرويشن جي هر ڪنهن سليپر
ڪوچ ۾ چڙهي پوندا هئا ۽ اُجبن اڍائي کن
ڪلاڪن ۾ ايندي هئي. وهڻ لاءِ جڳهه نه به
ملندي هس ته اڍائي ڪلاڪ گاڏيءَ جي
هڪ پاسي کان ٻئي پاسي ڦهڻ ۾ ئي پورا
ڪري ڇڏيندا هئا. هوڏانهن پوپال مان
رزرويشن جي ڪوئا هئي آخريين تي ڳڻڻ
حيتري، تنهنڪري جن گاڏن ۾ پوپال جي
ڪوئا نه هوندي هئي اُنهيءَ گاڏي وارا پوپال
اسٽيشن اچڻ کان اڳوات ئي گاڏيءَ جا دروازا بند
ڪري هٽائڻ مٿان ٻولٽ ڪري ۽ دريءَ واري پاسي
جون ٻئي ڪڙڪون تبستائين بند رکندا هئا
حيستائين گاڏي پليٽفارم نه ڇڏيندي هئي.
موتپيرام ته اڳيئي طئي ڪيو هو ته
ويندس ته مدراس جئپور ايڪسپريس ۾.
اڍائي ڪلاڪن ۾ اُجبن پڇندس، رات جو
سَنڌي ڌرمشالا ۾ رهندس ۽ صبح جو سِيح
اُڀرڻ وقت شيرا نديءَ ۾ سنان ڪري
پشپانجلي ارپٽ ڪندس. جويليل سائينءَ
جي مهر ٿي ته ايڪسپريس گاڏيءَ جو نالو
”سنڌو ايڪسپريس“ ضرور ٿيندو.

موتپيرام آهي بدن ۾ ڀريل سو پنهنجيءَ
متوالي چال سان جڏهن پليٽفارم تي پهتو
ته گاڏيءَ هلڻ جي سڀني وڇائي. هيءُ
سچڻ هڪ گاڏي کان ٻئي گاڏي ڏانهن ڊُڪڻ
لڳو، پر دروازا سڀني گاڏن جا اندران بند.
ايتري ۾ گاڏي ڏيري ڏيري هلڻ لڳي، هن
به ٿڌو ۾ هڪ دروازي جي هٽندڙ کي
هن کي فوت ٻورڊ تي بسل

ڏسي هڪ ملٽري جوان به ساڳئي فوت
ٻورڊ جي هٽندڙ کي جهلي چڙهي پيو.
خوشقسمتيءَ سان نڪو موتپيرام کي ڪو سامان
هيو ۽ نڪو ملٽريءَ جي رنگروٽ وٺ ڪو
سامان هئو. موتپيرام کي اُجبن لپٽو هو ۽
ملٽريءَ جي رنگروٽ کي ڪوئا تائين وڃڻو هو.
تبه سياري جا ڏينهن هئا. هن سال
ٿڌ به ٿڌ جڙي هئي. پهرين پنج ڏهه
منٽ ته پنهين ڪا پُڙڙ ڪانه ڪئي پر
هڪ ته ٿڌي هوا مٿان گاڏي وري ٻوري
رفتار سان هلي رهي هئي. ملٽريءَ جو جوان
پنهنجيءَ پوريءَ طاقت سان دروازي کي ڌڪ
به هڻڻ شروع ڪيا ۽ زور زور سان واکا ڪري
گاڏيءَ ۾ اندر ويلن جو ڌيان به ڇڪائڻ جي
ڪوشش ڪرڻ لڳو. هٽائين دريون بند هئڻ
جي ڪري گاڏيءَ جي اندر ڇا وهي واپري
رحبو هئو تنهنجي خبر ئي نٿي پئي.
گاڏي هڪ طرف هوا سان ڳالهون
ڪندي هلي رهي هئي ته ٻئي طرف ٿڌ
به وڌي رهي هئي. موتپيرام جو سڄو شرير
هاڻي ٿڌ جي ڪري ڏڪي رهيو هو.
ايتري ۾ اندران گاڏي مان دريءَ
جي کٽڻ جو آواز ٿيو. سامهون ويل هڪ
مسافر اُٿيو ۽ هڪ دري ته کوليائين پر
سُٻني واري دري اڃا بند هئي. گاڏيءَ ۾
اندر اڃا لائيت ٻري رهي هئي. سامهون
نظر ايندڙ مسافر پنهنجي ڪرتي جي
هڪ پاسي واري جيبِي مان پهرين سگريٽن
جو پئڪيٽ ڪڍيو ۽ تنهن کان پوءِ وري
لائيت ڪڍي سگريٽ ڏکائي ۽ آرام سان
سگريٽ مان وڏا وڏا سُوڙها هڻڻ لڳو ۽ دروازي
جي فوت ٻورڊ تي بسل پنهِي مسافرن ڏانهن
نهارڻ لڳو.

سندو ڪان شيرا جو سفر

جهمون ڇڳاڻي

۽ جھيلر ندين جي نالن پٺيان ريل گاڏيون هلن ٿيون، ۽ جيڪڏهن راشٽر-گان ۾ سن جو ذڪر آهي، ته پوءِ ”سندو ايڪسپريس“ جو نه هجي.

موتيرام آهي ته جل ڦٽاڪو، سو هن به ڪئمپ ۾ ”ريلوي سُوڌا سنگهرش سَمِتي“ برپا ڪري گهڙ ڪئي ته هڪ ته مدراس کان جڳپور جيڪا ايڪسپريس ريلگاڏي ٿي هلي اها بئراڳڙهه ۾ به بيهي، ڇو جو سنڌين جا سوين رشتيدار جڳپور ۽ وچ وارين اسٽيشنن تي رهن ٿا ۽ ٻيو ته انهيءَ ايڪسپريس گاڏيءَ جو نالو به رکيو وڃي ”سندو ايڪسپريس“

موتيرام جي وري مساڻي ٻاون سان ۽ هڻي دوستي هئي ۽ هڪ مساڻيءَ کيس صلاح ڏني ته جيئن ته توهانجو مسئلو سنڌوءَ جهڙي پوتر نديءَ سان جڙيل آهي تنهنڪري جيڪڏهن ويجهي ڪا پويتر ندي هجي ۽ انهيءَ ۾ توهان سنان ڪندا ته توهانجو ڪارج سٺ ٿيندو.

هاڻي موتيرام طم ڪيو ته وڃبو ته اُچين ڇو جو اُتي شيرا جهڙي پويتر ندي

ليان ڪئمپ وارا اُلھاس نگر کي سنڌو نگر بڻائڻ لاءِ گذريل پنجاھ سالن کان پاڻي ولوڙي رهيا آهن پر اڃا تائين ڪو ڪڙ-ٽيلُ نه ڪونه نڪتو آهي. هيڏانهن بئراڳڙهه وارن به سوچيو ته ڪئمپ جو نالو بدلي سنت هردارام نگر ڪريون ۽ هنن اهو ڪم ڀارت جي وڏان جي داعري ۾ ڪيو. شهر جي نگرنگر جي ميئر طرفان نالي بدلائڻ جو پرستاو پاس ڪرائي راجيه سرڪار معرفت مرڪزي سرڪار کي موڪليائون. پر لڳي ٿو سنڌي جو آهي الله واهي. مدراس جو نالو ’چينئي‘ ۽ بمبئيءَ جو نالو ’ممبئي‘ ته ٿيو آهي پر بئراڳڙهه وارا اڃا به بئراڳڙن وانگر پيا واجيائين.

ويجهڙ ۾ جو وري سنڌين کي ڄاڻ ملي ته سنڌو نديءَ جو اُدگر اُستل ته ڪٿلاش مانسروور آهي ۽ اُتان ئي سنڌو ندي وهندي جهمون ڪشمير جي ليهه ۽ لداخ کان ٿيندي پوءِ سنڌ (هاڻي جنهنکي پاڪستان ٿا چون) ۾ ڇيڻ ٿي ڪري ته موتيرام کي به ڪڏ ڪنڀو ته جڏهن گنگا، گوداوري، ڪاويري ۽

نالو : جهمون ڇڳاڻي
جنم : حيدرآباد سنڌ ۱۹۲۰-۹-۵
ڇپايل ڪتاب : محامتي پراڻ نات جي واڻي (ٻه ڀاڱا)، هڪ ٻيو ورهاڱو سينٽرل هندي ڊائريڪٽوريٽ طرفان (محامتي پراڻ نات تي)
انعام : سنڌي اڪادمي دهلي طرفان (ساهت انعام ۱۵۰۰۰ رپيا)
پيشو : ريجنل انسٽيٽوت آف ايڊيوڪيشن، پوپال (مڊيرڊيش)
پتو : G-1 Ram Laxman Niwas, Baira Garh, Bhopal-462030

هو ۽ ڪويتا کي ڪٿي نه ڪٿي اٽڪائڻ خوفڪر.
 پر ڪويتا ته اڳ ۾ ئي پنهنجي ڀينرن جي سواڱر
 کي دل ڏيئي چڪي هئي. هن ان سڌيءَ طرح
 شويان سان اظهار ڪيو ته ڪٽلاش فحمدو آهي
 ادب وارو آهي. شويان کي ڪويتا جي دل جي ڳالهه
 سمجهڻ ۾ دير نه لڳي. هن چيو ڏيڍ تون فڪر نه ڪر
 مان موقعو ڏسي ڏيڍءَ سان ضرور ڳالهه ڪندس.

هڪ ڏهاڙي پنهنجي پيءُ کي موڊ ۾
 ڏسي شويان چيو ڏيڍ ڪٽلاش سٺو چوڪرو آهي
 نه؟ سندس پيءُ چيو ها ڏاڍو قابل آهي تڏهن
 نه انبل هي پيءُ جي پسن تي پيو ڏٺو ۽ چيائين.
 ڪويتا هڪا پردي جي پٺيان بيٺي هئي تنهن
 حڏهن پنهنجي ڀاءُ جا لفظ ٻڌا ته هن جي دل
 ٽٽي پئي. پنهنجي پيءُ جو موڊ ڏسي شويان کي
 وڌيڪ ڳالهايل جي جريت ٿي ڪانه ٿي.

هڪ ڏينهن جڏهن شويان پنهنجي پيءُ
 کي ڪنهن سوچ ۾ غلطان ڏٺو ته چيو، ڏيڍ
 ڇا پٻا سوچيو. ڇڏائون تنهنجي آڱهندي جي
 باري ۾. ان وچ ۾ ڪٽلاش اچي نڪتو ها ڳالهه
 هن کي نه وئي. هو بنا سبب پڙڪي اُٿيو. ڪٽلاش
 کي چيائين محرابي ڪري محلو ڪمڇلو اسان
 وٽ اچي اسان کي ڊسٽرٽ نه ڪندو ڪر.

ڪٽلاش کي هن جي ان طرح جي وحنوار
 تي نه صرف عجب لڳو پر سحر افسوس ٿيو.
 ڪٽلاش جي وحن کان پوءِ ڪويتا زار زار
 رنو. هن پنهنجي قسم تي ملال ڪيو.

هڪ ڏينهن هو ڳهران لڪ چوريءَ ڪٽلاش
 سان ملڻ ويئي. ڪٽلاش چيو مان تنهنجي حزين
 کان واقف آهيان. مان توکي اهڙي ڪا صلاح
 نه ڏيندس جنهن سان تنهنجي ڀاءُ جو ڪنڌ
 ٽوڙ ڏينداريءَ ۽ سماج کي ڏسڻو آهي. هو
 هلي ويئي. ٻئي طرف

گهٽشام حڏهن شويان جي رشتي جي انبل
 سان ڳالهه ڪڍي ته هن چيو توهان کي
 غلط فهمي ٿي آهي. شويان منهنجي دوست
 آهي. رشتي جي لحاظ کان اسان جي
 خاندانن ۾ زمين آسمان جو فرق آهي. گهٽشام
 جي ڀرين هيٺان زمين نڪري ويئي. هو
 جڏهن ڳهر واپس وريو ته شويان روئي رهي
 هئي. هن ڏڪندڙ حتن سان ڪويتا جو خط
 پيءُ کي ڏنو. هن خط پڙهڻ شروع ڪيو.

ڀارا ڀاءُ

اڄ ڏينهن تائين مون پيءُ ۽ ماءُ جي
 ڪمي محسوس نه ڪئي هئي. مون اوهان کان
 حڏهن به ڪجهه ڪن ٿو ٿو. اڄ مان ائين
 محسوس ڪري رهي آهيان ته جن ها ماءُ پيءُ نه
 هوندا آهن سي بد نصيب ۽ بد بخت
 هونديون آهن. جن مان، مان به هڪ آهيان، ينس
 لوارٿ، پيار کان محروم. توهان هميشه مون ۾
 شويان ۾ فرق ڪيو، حڏهن ڪو شويان مون کي
 پنهنجي جان کان به پياريءَ مان شويان ۽ سڀ ڪجهه
 هيس. ڪٽلاش جي شرافت عربت ڪري شڪست
 کاڌي. هن ڀاءُ اوهان جي دل ۾ حمشه معرت
 رهي. منهنجي زندگي ڪٽلاش کان سواءِ اڌوري
 آهي. هيستائين اوهان کي هي خط ملندو تيسائين
 مان پنهنجي اما بابا وٽ پهچي چڪي هوندي.
 توهان ڀاءُ پڻو ئي سڀ ڪجهه آهي. مون
 سوچو هو ته پنهنجا ته پنهنجا ئي هوندا
 آهن. مون کي خبر ڪانه هئي، پنهنجا نه
 ڀراوا ٿيندا آهن.

نوحانجي ناسمجھ ڀيڻ

ڪويتا

ڪويتا جو خط پڙهي گهٽشام جي
 اکين مان لڙڪ لڙي آيا.

غزل پيش ڪرڻ تي شوياءُ داد ڏيندي پنهنجي پيءُ کي چيو ڏيڏي ڪٿلاش جو آواز سٺو آهي نه؟ گهنشام طنزآيه انداز ۾ چيو ها محمد رفي آهي. انڪري هن پڙهڻ ۾ ڪو ٻوٽو نه ٻاريو آهي.

ڪويتا کي پاءُ جا لفظ تير وانگر چيبي ويا. دل ۾ سوچڻ لڳي دادا هن لاءِ اهڙا لفظ ڇو ٿو ٻالهائي، هو غريب آهي انڪري.

انيل ڪٿلاش کي ڪاروبار ڪرڻ لاءِ ڪجهه پئسا پنهنجي پيءُ کان وٺي ڏنا. ڪويتا جي گهر کان ٿورو پريرو سندس دڪان هو. هوءَ لنگهندي پاڻيندي ڪٿلاش سان پنهنجي دل جو حال اوريندي هئي. هو به پنهنجي ننڍپڻ جون ٻالهيون ۽ زندگيءَ تي وقت جي مار جو ذڪر ڪندو هو. ڪويتا جي دل چاهيندي هئي ته هُو ڪنهن نه ڪنهن بحاني هن سان روز ملي. هو جڏهن به سندس گهر ايندو هو ته هن جو پاءُ گهنشام توڪ مڇول ڪندو هو. ٻئي طرف انيل جي اچڻ تي خوشيءَ ۾ کٽو نه سمائيندو هو. هُو چاهيندو هو ته سندس ڌيءَ جي شادي هن سان ٿئي ته هو تري هڻي وڃي تخت تي وهندي. هوڏانهن ڪٿلاش وڌن جو ادب ڪرڻ وارو مڪنتي نوجوان هو. هن پنهنجي جذبن کان ڪيترا دفعا ڪويتا کي واقف ڪرڻ چاهيو پر سندس زبان ساڻ نه ڏيندي هئي. ٻنهي جي دل ۾ هڪ ٻئي لاءِ بي انتهيا پيار هو. ڪويتا پنهنجي پاءُ اڳيان دل جي ٻالهه ڪيڏن جي جرئت نه پئي ڪري سگهي. وقت گذرڻ لڳو. ٻنهي ڪاليج جي پڙهائي پوري ڪري ورتي. گهنشام پنهنجي ڌيءَ جو رشتو انيل سان ڪرڻ لاءِ اُتاولو

شوياءُ پنهنجي سالگرهه تي پنهنجي ڪاليج جي ساٿين کي نيندڙ ڏني ته ڪويتا هن کان پڇيو انيل ايندو ڇا؟ شوياءُ معنيٰ خيز نظرن سان ڪويتا کي چيو توهين انيل جي ٻالهه ڇڏي ڏيو، توهان اگر ڪنهن کي نيندڙ ڏيڻ چاهيو ٿا ته ٻڌايو؟ ضرور نيندڙ ڏينديس. ڪويتا سرماڻيندي چيو، نه نه مونکي ڪنهن کي انوائٽ نه ڪرڻو آهي. شوياءُ شرارتي انداز ۾ چيو، ڏيڏي صاف صاف ڇو نه ٿا چئو ته ڪٿلاش کي ضرور سڏج. اوهين فڪر نه ڪريو مون اڳ ۾ ئي ڪيس نيندڙ ڏني آهي. هاڻي ته خوش آهين نه؟ ڪويتا شرم ٻوٽي جيان نيٺ جهوڪائي ڇڏيا.

ڪويتا گهر کي خوب سڃايو لذيذ طعام تيار ڪيا. شوياءُ کلي چيو ڏيڏي توهان ته ايڏيون تياريون ڪيون آهن ڇڻ منهنجي سالگرهه نه بلڪ شادي خانا آبادي جو جشن آهي. اڄ ته رنڌڻي جي پچر ڇڏيو. شام جو سالگرهه واري پارٽيءَ ۾ جڏهن انيل سان گڏ ڪٿلاش کي ڏٺو ته ڪويتا جا نيٺ ٺري پيا. شوياءُ انيل جو پنهنجي پيءُ سان تعارف ڪرائيندي چيو ڏيڏي انيل جو امپورٽ ايڪسپورٽ جو بزنيس آهي ۽ هنن جي ڏيڏيءَ جون وڏيون ايندستريز آهن. شوياءُ جي پيءُ کي پنهنجي ڌيءَ تي فخر ٿيڻ لڳو ته ايڏي وڏي ماڻهوءَ سان سندس واقفيت آهي. انيل ڪٿلاش جو تعارف ڪرايو. پر شوياءُ جي پيءُ ان کي نظر انداز ٿي ڪري ڇڏيو. شوياءُ کي پنهنجي پاءُ جي وهنوار تي افسوس ٿيو. جڏهن انيل کي محفل ۾ ڪو گيت پيش ڪرڻ جي فرمائش ڪئي ويئي ته هن چيو مونکي ٻائڻ ڪونه ايندو آهي. باقي ڪٿلاش تمام سٺو ٻائيندو آهي. ڪٿلاش جي

پنهانجا پرائوا

وينا شرننگي

ڪ

۽ شوي ڪڏهن به هڪ ٻئي سان حسد نه ڪيو. هڪ ڏهاڙي شوي ڪاليج جي شاگردن سان پڪنگ تي وڃي رهي هئي. هن ڪويتا کي به حلق لاءِ چيو پر گهٽشام هن کي منع ڪري ڇڏي. ڪڏهن شوي کي خبر پئي ته هن پنهنجي پيءُ جي اڳيان ضد ڪرڻ شروع ڪيو. مجبور هن کي پنهنجي ڏاڏي ڏيءُ اڳيان ڇڪڻو پيو. پڪنگ تي شوي سندس سڃاڻپ پنهنجي هر ڪلاسي انيل ۽ ان جي ٻئي دوست ڪئلاش سان ڪرائي. ڪئلاش جا ماءُ پيءُ ننڍي هوندي ئي گذاري ويا هئا. سندس ڪچن ڪلبن تي پيءُ جي بزنس جو ٻوجھ پئجي ويو. جڏهن ڪري هو پنهنجي پڙهائي عاري نه ڪري سگهيو ۽ سندس دوست انيل مالدار پيءُ جو سڪي لڏو پٽ هو.

مهر سان امتحانن جا نتيجا نڪتا. شوي رواجي نمبرن سان پاس ٿي ته ڪويتا سٺي نمبرن سان. ڪويتا خوشيءَ خوشيءَ وڃان جڏهن پيءُ کي ٻڌايو ته هن منحن ڳيري ڇڏيو. ٻنهي جي پڙهائي جاري رهي.

ڪويتا جا ماءُ پيءُ ننڍي هوندي ئي گذاري ويا هئا. ڪويتا کي پيءُ ڀاڄائي ۽ پالڻو. سندس عمر ۽ پيءُ گهٽشام ۾ پندرهن سالن کان مٿي جو فرق هو. گهٽشام کي ڏيءُ ڄاڻي جنهن جو نالو شوي رکيو. ڪويتا ۽ شوي ۾ عمر جو فرق هو پر ٻئي قد ٻٽ جي لحاظ کان هڪ جيتريون ٿي لڳنديون هيون. ڪويتا فهمبدي ۽ شوي شوح ۽ جنڄل. ڪويتا سهڻي سنجيده ۽ شوي ناز-نخري واري. شوي جو پڙهڻ ۽ لکڻ طرف ڌيان گهٽ ۽ ڪاٺل بڻڻ جو شوق وڌيڪ. ڪويتا کي پڙهڻ-لکڻ جو بيهند شوق پر قسمت هن سان بي وفائي ڪئي. ماءُ پيءُ جي گذاري وڃڻ ڪري هن جي پڙهائي آڌ ۾ رهجي ويئي. گهر جي ڪم ڪار جو ٻوڃڻ سندس نازڪ ڪلڪن تي اچي پيو. شوي ڪڏهن ڪاليج کان ايندي هئي ته هوءَ ان کان ڪتاب وٺي پڙهندي هئي. هن پنهنجي ماءُ گهٽشام کي مڙون-منڇون ڪمون ته کس پرائيويت طور امتحان ڏيڻ جي اجازت ڏني. پهرين نه هن ڪافي آٽاڪائي ڪئي پر پوءِ ميزن منحن ڪري نيٺ هن ها ڪئي. ڪويتا

وينا شرننگي

لاڙڪاڻو، سنڌ

سنڌ جون يادگيريون، ڪئشن وساريان ويڙهين، سنڌ جا

سفرناما، پتا پنهانجا، ڏيئي مون ڏيهن لاءِ، واسا ۽ واسنڻ،

ڪچان ته ڪالڙ، اجنتا جي مورت، ٻيا مختلف

چندي ڊائريڪٽوريٽ دهلي، نئين دنيا پبليڪيشن، ڊاڪٽر هرمل

سارنگالي گولڊ ميڊل، رامڪشائي فالوڊيشن، آل انڊيا ڪلچرل سون

دني حيدر طرفان. سنڌ پروفيسر، پرڏيهي نثرات آل انڊيا ريڊيو

۽ ان ڊپري، نئين دهلي-۱۱۰۰۱۲

نالو

حتم

ڇپايل ڪتاب

انعام

پيشو

پتو

وينو ۽ ڇوڪري تي ڪڙي نظر رکڻ لڳو. ڇوڪرو سليپڙ کي پالش مٿان پالش پياري رهيو هو، ليڪن سُڪلُ نوٽ ڇمڙو اُها ڇمڪَ نه آڻي رهيو هو، جيڪا ڇوڪري چاهي ٿي. ڇوڪرو سليپڙ کي تيز تيز برش سان ڇمڪائڻ لڳو. - اڙي، ڇوڙا! رڳو پيو برش رهڙين. پالش لڳاءِ، پالش.

ڇوڪري هنجي ڪڙڪ آواز کان گهٻرائجي سليپڙ تي پالش لڳائي. - هيءَ پالش ٿو لڳائين؟ صفا تيز جيتري! ٻي به لڳاءِ.

ڇوڪري ٻي به پالش لڳائي ۽ سليپڙ پالش ڪرڻ جو گويامٿس جنون سوار ٿي ويو. پالش ۽ برش، برش ۽ پالش، پالش ۽ برش ... بس، بس، چورا! چُن ته نه سوار ٿيو آڻيئي؟ هڪ مُسافر، جنهن بوٽُ پالش ڪرايو هو، سليپڙ جي ڪاڍا ڪلپ ڏسي چيو.

مُسافر جي آواز تي ڇوڪري ٽمجي سليپڙ ڏٺو ۽ خود ئي کڻ لاءِ حيرت ۾ پئجي ويو. سليپڙ تجل ڏيئي رهيو هو، چڻ نئون نڪورو هجي.

- کٽو، سيٺ. ڇوڪري ساڻي لهجي ۾ چيو. هن سليپڙ تي تنقيدي نظر اچي، ليڪن مين-ميڪ جهڙو به ڪجهه نه ڏسي، کيسي مان هڪ ڦراڻو سُراڻو نوٽ ڪڍي ڇوڪري کي ڏنائين. هاڻ ڇهه مهينا کن نئون سليپڙ نه وٺڻو پوندو، هن سوچيو.

ڇوڪري نوٽ کيسي ۾ وڌو ۽ پالش جي دٻي ۽ برش ٿيلهي ۾ وڌائين. ٻين مُسافرن کان پالش جو ڀڄڻ هن کان چڻ وسري ويو. فرش تان اُٿيو ته مٿي ڦرڻ سبب ڪريو ته هن ٿيلهو ڏيئي ڇڏيس - اڙي، ڇوڙا! سنڀالي هل، مٿان پيو ڪرين.

ڇوڪري پاڻ سنڀاليو.

- هيءُ ڇمپلُ پالش ڪر. هڪ مُسافر چيو. - ليڪن ڇوڪري ڪجهه ٻڌو ئي ڪونه چيو. - ٻوڙو آهين ڇا؟ ڇمپلُ پالش نه ڪرڻي آڻيئي. - ها صاب، ڪرڻي آهي. ڇوڪري گوياءُ غشيءَ مان سُڃاڳ ٿيو.

ترين هڪ استيشن تي بيٺي ته ٿيلهو مان لوٽو ڪڍي هن پاڻيءَ واري کي سڏيو. استيشن جو موبائل پياڻو هو. پاڻيءَ واري اچڻ ٿوري دير ڪئي ته هو زور زور سان رڙين مٿان رڙيون ڪرڻ لڳو. هن لوٽو پراڻي سيت تي رکيو ڇوڪرو ڇمپلُ پالش ڪري ڪمپارٽمينٽ جي ٻئي خاني ڏانهن هلي ويو. ترين هلي ته هن پنجن ڀرن وارو وڏو ٿفن کوليو. ڌن ڪن پوريون، چانور، به ٽي سبزيون، آچار ۽ مٺائي وغيره هو. لوٽي مان هڪ ٽي پاڻي لاهي هن پٽ تي ڇٽڪا. فرش تي گپ جهڙو ڪجهه ٿي پيو. مسافرن تنهن هوندي هن ڏانهن عزت جي پاؤ سان نهاريو. لوٽو سيت تي رکي ڌوئيءَ سان هڪ اُگهي روئيءَ کي هٿ جوڙي، هن ڪاٺ شروع ڪيو. روٽي ڪائي، دريءَ مان گرڙي ڪري، پاڻي پي، هن ٿفن بند ڪيو. هن ڍو جون چار پنج اوگرايون ڏنيون.

هاڻي ترين هڪ ڀل تان هلي رهي هئي. ڀل تان هلڻ سبب ترين جو آواز بدلجي پاري ٿي ويو. هن دريءَ مان ٻاهر نهاريو. هيٺ نديءَ جو جل هو. هن کيسي مان ڪجهه سڪا ڪڍي نديءَ ۾ اڇايا ۽ ڪنڌ جيڪاڻي هٿ جوڙيائين.

❖❖❖

لڳو. هن جي سامهون سيٺ تي ويٺل مُسافر
 هن ڏانهن عزت جي پاڻ سان نِهاريو.
 چوڪري بوت پالش ڪري لائق ته مُسافر
 کيس روپي جو سِڪو ڏنو. چوڪري سِڪو کسي ۽
 وجھي ٻين مسافرن کي پالش ڪرائڻ لاءِ مخاطب
 ڪيو. چوڪري جي لاڳيتي آواز تي هن اُڪون
 کوليون. سامهون سبت تي ويٺل مسافر جا چمڪندڙ
 جُوتا ڏسي هن پنهنجي سليڀڙ ڏانهن نظر
 گهمائي ۽ آرخود هن جي منهن مان نڪتو -
 جن سليڀڙ جي پالش جو گهڻو وٺندي؟
 چوڪري سليڀڙ ڏٺو ته عجب ۾ پئجي
 ويو ۽ تپڙن وچان هن ڏانهن نِهارياڻن. سليڀڙ
 کي شايد پالش جو چُحاء ڪڏهن به نصبا
 ڪونه ٿيو هو. بجز زمين حمان سبڙن پئجي
 ويئون هئس ۽ بدرنگ به ٿي ويو هو.
 چوڪري کي سليڀڙ ڏانهن گهڙيندو ڏسي
 هن چيو - ڇو، ڙي! وات جو ڦاٽي ويو آئيئي؟
 - سبت، جن جي پالش جا ٻه روپيا لڳندا.
 - ڇا! ٻه روپيا! مغز خراب ته نه ٿيو آئيئي؟
 - سيٺ، جن ئي تمام گهڻي پالش
 لڳندي ۽ محنت به ڏاڍي ٿيندي.
 - اڙي، ڇوڙا! مونکي ٿو ڏندو
 سمجھائين؟ ٺِڪاڻو پالش جي ڊي ڪٿي
 آئيئي؟ ۽ اڪڙ ڀيو ڏيکارين.
 - سيٺ، هيءَ سُٺي پالش آهي ڇڻو
 ڀلا، ڏيڍ روپيو ڏجو.
 - نه نه، روپيو ٻئي ملندڙ، روپيو نه
 گهڻو آئيئي.
 - سبت، ڀلا سَو روپيو ڏجو.
 - مغز نه ڇٽي، روپيو ئي ملندڙ.
 - ڇڻو، سبت.
 چوڪرو سليڀڙ پالش ڪرڻ ۾ جُٺي ويو. جُٺو ٿي

چوڪري ٽيليءَ مان پالش جي ڊي ۽
 ٻُڙس ڪڍيو. ڇمپل کي ٻُڙس سان پھرين صاف
 ڪيائين ۽ ڊيءَ مان پالش ڪڍي، ڇمپل تي
 لڳائي، برش سان ڇمپل چمڪائڻ لڳو. ڇمپل
 پالش ڪرڻ ۾ هُو ايترو ته مٽو ٿي ويو گويا
 ڇمپل ڪنهن ڪامپيٽيشن لاءِ رکڻي هئس.
 ڇمپل پالش تي چڪي ته هن جي چھري تي
 هڪ رچناڪار حُڙي خوشي اُڀري آئي.
 - صاب، ڏسو ڇمپل. چوڪري فخر سان چيو.
 - واھ! ڇمپل نه بلڪل نئين ڪري
 ڇڏي آئيئي، منهنجي به ڇمپل پالش ڪر.
 لڳو لڳ ويٺل مُسافر چيو.

چوڪري ۵۰ پئسا وٺي کيسي ۾ وڌا ۽
 هڪ ٻي ڇمپل پالش ڪرڻ لڳو - ساڳئي
 نموني، ساڳي لڳن سان. چوڪري پالش ڪري
 هڪ ڪلاڪ وائڻر چاچي ۽ ڪڏهن تسلي
 ٿيس ته اُها پٽ تي رکي پئسا ورتائين.
 اُنهن ٻن پالش تيل چمڪندڙ ڇمپلن هي اڳيان،
 ڀرسان وٺل مُسافرن کي پنهنجا بوت ۽ ڇمپلون
 مريون سبڙيون لڳيون. هڪ مسافر چوڪري
 کي چيو - بوت پالش جو گهڻو؟
 - هڪ ڙپو، صاب.

مسافر بوت لاٿو.

دريءَ مان منهن ڪڍي آس پاس سُرري
 نظر گهمائي. ڀرسان ئي هڪ سنهڙي سِپڪڙي
 ۽ مري گندي چوڪري کي بوت پالش ۾
 مشغول ڏٺائين. آلاچي گهڻن ڏينهن کان سنانُ
 ٿي ڪونه ڪيو هوندائين، هن سوچيو. آرام
 سان ويٺل لاءِ هُو پرن ۾ پئڻل سلپر لاهي
 ڀٽي ماري ويٺو. لڳو لڳ مُسافر کي سُوڙه
 ۽ ڏانهن ڏيان ٿي ڪونه ڏنو ۽
 ڪنهن منتر جو حاٻ ڪرڻ

آڌرمي

ايشور ڀارتي

ڪَجهه ڄڻاڻو.

پيڙ جي باوجود ڪمپارٽمينٽ ۾ گهروڙيا پرگهت ٿي ويا. خاص فن سان ماڻهن مان رستو ٺاهيندا هُو پنهنجين پنهنجين چيزن جا هڪا ڏيئي رهيا هئا.

- چانه، گرم چانه
- پيل پوري، چٽپٽي پيل پوري
- ڪاري سينگ، ڪاري سينگ
- ڪيلا، ملائي ڪيلا
- سٺوڇو، ويجهيتيل سٺوڇو
- پاڻي، ٿڌو پاڻي

ڦڙتيءَ سان هُو ڏندو ڪري رهيا هئا. هڪ ۱۲-۱۲ سالن جو ڇوڪرو، جنهن کي چنئين لڳل ۴ ميري ڇڏي خميص پيل هئي، هت ۾ ٿيلهي جهلي مسافرن کي مخاطب ٿي رهيو هو:

- پالش، صاب پالش، سينٽ پالش.
- هڪ مسافر ڇوڪري کي سڏي چيو - ٿڌو ٺو وٺين ڇمپل پالش جو؟
- پنجاه پئسا، صاب.
- سُلي ڪجانءِ.
- هڪدم فرسٽ ڪلاس، صاب.

سرين جي جنرل ڪمپارٽمينٽ ۾

مسافر ستيا پيا هئا. ڪاروبار به

ماڻهن سان ڀريو پيو هو. ڪنهن

مسافر کي جي ٺاڻليت جو خيال ٿي ٿيو،

ته في الحال ته پيڙ پار ڪرڻ جي زحمت

سبب خود کي روڪي پئي ويٺو. مسافرن

جي ساه ڇڏڻ جي ايڏي ته هب هئي جو

پڪن جي هوا دجهي ويئي هئي.

دريءَ جي لڳو لڳ هو ويٺو هو. هن

جو سرير ڀاري ڀرڪم هو ۽ پيت ڪافي

ٻاهر نڪتل هوس. ٿلهي متاڙي هٿل ڪري

هو ٻن چئن جي جڳهه روڪي ويٺو هو.

سامان به گهڻو کنيو هئائين. هڪ وڏو سوئڪيس،

بيٺ ڪور، به وڏا ٿيلها ۽ هڪ وڏو ٽين.

ڪاروبار ۾ بيٺل مسافرن ڏانهن هن

حقارت سان ناريو. هوا ٿي بند ڪري

ڇڏي آڻن! هن اندر ۾ ڀڙڪيو، ٻيءَ ترين

۾ چڙهن ها. هن پنکي ڏانهن شوڪي ناريو

۽ تازي هوا کائڻ لاءِ ڪنڌ دريءَ مان ٿورو

ٻاهر ڪڍيو. ترين هڪ ڳوٺ وٽان لنگهي

رهي هئي. پريان هڪ مندر جو ڪلش

ڏسي هن هت جوڙي، ڪنڌ ڇڪائي،

ن

ايشور ڀارتي

نالو

ٿڌو آدم، ضلع نواب شاه، سنڌ. تاريخ: ۱۹۲۲-۷-۱۷

جنم

ديوارون، ڀاڙ، زهر، دشمن، گردش، خوشياريءَ جي ڳولجا ۽

ڇپايل ڪتاب

باڊ (جڏيءَ مو ڪيائون)

راجستان سنڌي آڪادميءَ طرفان به انعام، تجوات سنڌي

انعام

آڪادميءَ جو هڪ انعام، هيمن ريسورس وٽان هڪ انعام.

شانگي ڏندو

پيشو

ڊيونس بيوتي، ايڪٽريستي هائوس جي سامهون، رليف روڊ،

پتو

احمدآباد-۲۸۰۰۰۱

حجائڻ ۾ تازيون وڄائيندڙ بڻائي ڇڏيو آهي،
ياڻي!

هن کي ائين به محسوس ٿيندو هو ته،
جڻن پوءِ تئين پاڻ کي گران وڏيرو
شخص سمجهڻ لڳو هو. هُو جيترو اهم جي
ناشتيءَ لاءِ اُپديش ڏيندو هو، شايد اوتري
انداز ۾ هن جو اهم به اونچو ٿيندو رهيو هو.
هڪ دفعي هي پاڻ غلطيءَ سبب ڪنهن
گوريءَ جو وڌيڪ ڊوز وٺڻ ڪري، نازڪ
حالت ۾ پهچي ويو هو. اوچتو اسپتال داخل
ٿيو پيو جس. ڊڪٽرن بي. پي. نات
رڪارڊيل جو اعلان ڪندي سندس عزيزن کي
چٽائي ڇڏيو هو. بعد ڊاڪٽرن جي ٿي
سرخوشيءَ سبب هو نارمل حالت ۾ پهتو هو.
هوش ۾ اچڻ بعد هن پنهنجي ارد گرد
عزيزن جي پيڙ جمع ٿيل ڏٺي هئي. ڪي
هفتا اسپتال ۽ بعد ۾ مڃتا گهر رهڻو پيو
هيس. اُن دوران جي اچ وڃ ۾ هن کي
ڪڏهن به پاڻ جو درجن نصيب نه ٿيو هو.
اُن کان اڳ هن ڪيترا ئي دفعا،
بدليل جيون بعد، پاڻ کي گهر اچڻ جي
ننڍ ڏني هئي. هر دفع هن جو جواب
هوندو هو ته، ”اڳ ايندو هوس هاڻي وقت
ٿي نٿو ملي. ان ئي پهر ايشور جي نزديڪ
رهندو آهيان، سناري جهنگهڻن کان دور!“
هڪ دفع هو گهر کان ٻاهر نڪري
رستي تي آيو ته ڏسي، پاڻ اچي رهيو
آهي. هو خوش ٿي ويو. سمجهيائين گهر
اچي رهيو آهي. آجيان ڪندي هن گهر هلڻ
سورس پاڻ چيو، ”تنهنجي گنيپير حالت
پر مونکي وقت ئي ڪٿي آهي
ن به نه ويندو آهيان.“

”پر تون هيستائين نه آيو آهين،
مون سمجهيو....“ هن چيو هو.

”نه مونکي ضروري ڪم سان نڪرڻو
پيو آهي. ڀرسان هتي منهنجي پڳتياڻي
رهندي آهي. ڪنهن پريشانيءَ ۾ آهي،
سندس دل رکڻ لاءِ ۾ منت ٿي اچڻو آهي.
تون ايندو ڪر نه! چڱو، مونکي تڪڙ
آهي...!“ پاڻ چيو هو.

هن کي ياد ڪونهي ته هُو ان بعد
پاڻ وٽ ويو هو يا نه!

هن خاني مان ٽين ڊائري ڪڍي. پر
اُن سان گڏ، سندس من ۾ هڪ احساس
اُڀري آيو. هن ڊائريءَ ۾ به اڳلي ڊائريءَ
جو پھريون نالو پھرين نمبر تي نه هوندو.
ضرور ڪنهن ٻئي زشتي ناتي جو نالو مٿي
اُڀري آيو هوندو ۽ اڳلو نالو، ڪنهن اندرئين
پني تي هڻي ويو هوندو. يادگيرين جي
گھمساڻ، سندس من ۾ خلل پيدا ڪري
ڇڏيو. کيس لڳو، سڌي ليڪ حيان جي
سندس زندگي شايد بيسود ۽ بي سواد رهي
آهي. هڪ ڏريءَ حيان هُو، هڪ هنڌ بيهان
۽ اُهو ٽنگيو رهيو آهي. رشتا ناتا ڪڏهن
فريب ڪڏهن دور، ايندا ويندا رهيا آهن.
پر ٿويءَ جا هي پاڇولا پر ٿويءَ سان
گهمندي، ڪڏهن اونداھي طرف وڃي الوڻ
به ٿي ويا آهن.

کيس لڳو نئين سِر نئين ڊائري کولڻ
بي مطلب آهي!

جهونين ڊائرين سان گڏ، هن، نئين
ڊائري به خاني جي اندر اڇلائي ڇڏي،
ڪوري جا ڪوري!!

ڪهڙو آهي جو تو جهڙي ساتوڪ ماڻهوءَ
کي هيءَ بيماري ڏني آهي. شال ايشور
تو کي چڻو پلو ڪري، چاهي اها بيماري
مون کي ڏئي.“

دل جي صداقت وچان ائين چوڻ سان
گڏ هن همڪ افزائي ڪندي چيو هيس،
”گهٻرائڻ هرگز نه. اڄ ڪالھ هيءَ ڪا
بيماري نه ليکي ويندي آهي. وڳيان چڻي
ترقي ڪئي آهي. جلد ئي تون نوبنو بڻجي
پوندين. ڪاڏي پيتي جو ڌيان رکندي ته
اڳ کان به اڳرو ٿي پوندين.“

ڊاڪٽر جي هدايت موجب هن کيس
بيضا ڪاٺل جي صلاح ڏني. تڏهن هن
هچڪندي چيو هو، ”اسين ته برهمڻ
آهيون، اها شيءِ نه ورتائي سگهجي.“

هن کيس ۽ سندس پٽيءَ کي
سمجھائيندي چيو هو، ”نيڪ آ اگر گهر ۾
نه ٺاهيو ته مان توهان کي پهچائيندو
رهندس. دوا سمجھي ڪري ڪاٺا آهن.“

نه صرف بيضا، پر مرض جي ڪورس
۽ سندس صحت سڌرڻ تائين، هو پنهنجي
گهر ۾ خاص طور ٺهرايل ڇڏنگ ميوو وغيره
به پهچائيندو رهندو هو. پاڻ اڳي کان به
اڳرو ٿي ويو هو صحت ۾.

پر پوءِ اوچتو ئي سندس زندگيءَ
چمٽڪار ڀريو موڙ کاڌو هو. هڪ ڏينهن هو
آفيس نه آيو هو ته هن گهر وڃي ڀڄا
ڪئي هيس. پاڻ چيو هيس، ”دوست
مون کي اڇانڪ ايشور جو آواز آيو آهي.
پوڄا ۾ ويلو هوس ته اوچتو مون کي اندر
مان آواز آيو. سڄو ڪمرو گهمندو نظر آيو.
جن مورتيءَ مان ڪا جوت پرگهت ٿي.

چو طرف مون کي چڻ پرلڻ ٿيڻ جو آياس
ٿيو. آواز آيو - موت طرف جي ياترا لاءِ
تون هي جيون اڃاڻو ڇو وڃائي رهيو
آهين؟ هليو اڄ منهنجن چرڻن ۾!“

هو پاڻ طرف ڏسندو رهيو ۽ ٻڌندو
رهيو. پاڻ چيو، ”بس دوست، ڪاٺ مان
هتي مندر ڪندس، جيون سمرپت ڪندس،
سڪارڻو ڪندس!“

پاڻ نوڪري ڇڏي ڏني. ڏسندي
ڏسندي چمٽڪار جي ڳالهه چو طرفي ڦهلجي
ويئي. سندس گهر جو اڄو ڪمرو ڪاٺي مندر
۾ تبديل ٿي ويو هو. چو طرف وڃندڙ سڀني
ماحول ۽ ساٿوڪتا پري شانتِي!

هو ڪڏهن ڪڏهن پاڻ سان ملڻ ويندو
هو. پاڻ ڪڏهن پوڄا ۾ هوندو هو ڪڏهن
ستسنگ ڪندو هو ته ڪڏهن اُپديش. صبح
شام ماڻهن جي چحل پحل وڌندي رهي
هئي. ڳڻهه عرصي بعد ڪمري جي مندر
الڳ مندر جو روپ ورتو هو. خلق وڌندي
رهي هئي ۽ اُن سان گڏ پاڻ به! ڪاٺي جو
پاڻ کي ايشور جي قريب سمجهڻ لڳو هو.
هو جيڪي اُچاريندو هو اُهو ست وچن ليکيو
ويندو هو. اُپديش سان گڏ هو اڪثر اڃا
ڳالهه ضرور ذهن نشين ڪرائيندو هو ته، انسان
جنم سان گڏ ئي موت طرف اڳتي ڌڪجن ٿو
وڃي. ان سبب جنم کي اوهان جيون سمجهي
رهيا، اُهو جيون ته موت طرف جي ياترا آهي!
هو ڪڏهن ڪڏهن پاڻ کي سندس
اظهاريل ويچارن، اڀياس ۽ ڳوڙهي فيلسوفيءَ
لاءِ داد ڏيندي، پنهنجي عمر عمر جڳوڻي
دوستيءَ جي ناتي هن سان ڇڏيو مڪشوري به
ڪري وٺندو هو. کيس چوندو هو، ”تو عوام کي

جئڻ ٻيا نڪن مان ! اهو ته ڪم جي
محتنت جو اُچورو آهي؟

”اهو اگر اُچورو آهي ته پڳهار ڇا
آهي؟“ هن پڇيو هو.

”ڇا تون چاهين ٿو ته ايتري محدود
پڳهار ۾ گهر جي وڌندڙ جوابدارين وڇڙ،
رندگي ۽ ڪنهن مزور حيان ڪشمڪش ڪندو
رجان؟ زندگيءَ جا ڪي سُڀنا به هوندا
آهن....“ قسمت چيو هو.

”ته پوءِ پرستاپار ڇا ڪي چئبو آهي
؟“ هن بيٺيو هيس.

”خبر ناهي، هي نه ڪم جو اُچورو ۽
محتنت جو ڦل آهي، يار!“ قسمت چيو هو.
هو چپ ٿي ويو هو.

پر اُن بعد ٻنهي جي دلين ۾ الائجي
ڪهڙي وڻي اچي ويئي هئي. هاڻي هو
ملندا ته هئا، پر ڄڻ رشتو نٻاهڻ خاطر. اڳ
جهڙي گرمائش نه رهي هئي رشتي ۾.
ڏسندي ڏسندي قيمت وڌو ماڻهو لڳڻ لڳو
هو. ڪوارٽر مان جاءِ ۽ بعد بنگلي جو مالڪ بڻبو
هو. شهر جي معزز شخصن ۾ سندس ڳڻپ
شروع ٿي هئي. پر پوءِ اڃانڪ ڇا ٿيو هوس
هو هو ساندهه بيمار پوڻ لڳو هو. دل جي
آپريشن به ڪرائڻي پئسي هيس. ۽ بعد ۾
اڃانڪ هو موڪلاڻي هليو ويو هو.

سندس موٽ جو هاڻي هن کي ڏڌڪو
رسبو هو. هُو سندس گهر ويو هو. بيمجان
دوست کي ڏسي هن جي دل ڀرجي آئي
هئي. بچپڻ کان بيمجان گهڙيءَ ناڪين جون
يادگيريون سندس ذهن تي آڀري آيون هيس.
سماح ۾ سامنتا چاهيندڙ ۽ پرستاپار خلاف
بغاوت اُٿارڻ جا السلا لهندڙ جوان جو چهرو

هن جي اکين اڳيان ترِي آيو هو. هن بنگلي ۾
چوگرد نظر ڦيرائي هئي، سڪ سڪندڙ جي هر
چيز ميسر ۽ موجود هئي. پر هڪ دوست؟

هن جي اکين ۾ پاڻي ڀرجي آيو هو.
ڊائريءَ جي مٿان پاڻيءَ جون ٻوندون
پوندي وري هو چرڪي اُٿيو. هُو يادگيري
۾ ايترو نه کوهجي ويو هو ۽ غم ۾
غلطان، جو هڪ ۾ رکيل ڊائريءَ مٿان
اکين خڏن آب جي آنجلي ڏني ته،
چرڪي ڪري هو زمان حال ۾ واپس موٽي
آيو هو.

هن اها جهوني ڊائري بند ڪري ڇڏي.
هن ٻي ڊائري کولي، اُن ۾ قيمت
جو نالو ڪيترو هيٺ يرو يا اندرين پٺن
تي هليو ويو هو. پر پهرين نالو هو ڀاون جو!
ڀاون! سندس سڪرمي ويجهو
دوست. نوڪريءَ جي شروعات کان آفيس
جو سڀ کان نزديڪ جو ساٿي. سندس
ميناڇ ڀري وائي فضيلت ڀري هلت ۽
ڪشش پيدا ڪندڙ صورت کانسواءِ خاص
طور ته ويچارن جي هڪ جهڙائيءَ ٻنهي
کي نزديڪ آندو هو. سڄو ڏينهن آفيس ۾
گڏ هئڻ سان گڏ ۽ هڪ ٻئي کي مددگار
ٿيڻ سان گڏ سندن گهرو رشتو به وڌندو
ويو هو

هڪ ڏينهن حذبانِي سڀاؤ جي ڀاون
لاءِ ڊاڪٽر طاهر ڪيو هو نه کس تي.
بيءَ جي مرض پڪڙي ورتو آهي. اُن
سبب هو پوڻو پوندو ٿو وڃي.

ڄاڻي ڪري هو بيحد پريشان ٿي
اُٿيو هو. ڀاون کي پاڪر پائيندي ۽ کيس
دلداري ڏيندي، هن چيو هو، ”ايشور به

لڳي ٿو ته تنهنجي مٿان ساميو
ويچارڌارا حاوي پوندي ٿي وڃي.“
قيمت چوندو هو، مان ته سڪ سهنج
سماننا جي ڳالهه ٿو ڪريان، ڪنهن
سان منهنجو ڪو مطلب ڪونهي.“

ڪاليجي پڙهائيءَ دوران، قيمت
نوڪريءَ لاءِ درخواستون ڪندو رهيو هو.
آخر کيس سرڪاري نوڪري ملي ويئي هئي.
پڙهائيءَ جي پوري ٿيڻ ۽ الڳ الڳ
نوڪرين ۾ جوڙي وڃڻ سبب ٻنهي دوستن
کي به الڳ ٿيڻو پيو هو. جيڪي هر رڳو
ڀاڻ ۾ گڏ هوندا هئا، اُهي هاڻي وقت
وقت پيا ڀاڻ ۾ ملندا هئا. ٻنهي جو سنڀال
ساڳيو ئي ويجهڙائيءَ ڀريو رهيو هو. تڏهن
ته هن جي دائريءَ ۾ پهريون نالو قيمت
جو درج ٿيل هو.

پر پوءِ، جيئن جيئن عرصو گذرندو
ويو هن جي ڪن تي عجيب و غريب پرلاڙ
پوندا رهيا هئا. سرڪاري نوڪريءَ کي
قيمت شايد ڪامڌينئو سمجهي ورتو هيو.
هن جي ٿيبل جو ڪم جادوئي طريقي سان
هلندو هو. ڪو ڪم عرصي تائين اينگهڻدو
رهندو هو ته ڪو اک ڇنپ ۾ ٿي ويندو هو.
پنهنجي ويجهي دوست جي ايتري
ڇو پڻ ٻڌي هن کان رهيو نه ويو هو. هڪ
ڏينهن هن قيمت کي ورجايو هو، ”تنهنجي
باري ۾ گهڻو ڪجهه ٻڌجي پيو!“
”ڇا؟“

”اهو ئي ته وزن رکڻ کان سواءِ ڪو
پنو تنهنجي ٿيبل تان چري ڀري نٿو.“
ڪڻ پر قيمت هن جي سامهون نڪارڻ
بعد چيو هو، ”ان ۾ ٻرائي ڪهڙي آهي؟“

ڪاليج پڙهندي مجبورن قيمت کي
لاڪ ميل ۾ مزور جيان نوڪري ڪرڻي پيئي
هئي. ڪڏهن ته رات جو به ميل ۾ ڪم
ڪرڻو پوندو هيس. ڀرشارت ڪري ڪل
خوشيءَ سان حالتن کي منهن ڏيڻ هن جو
عقيدو هوندو هو. پونجي پتين ۽ سوارٿي
عنائرن خلاف آڪروش جو اظهار ڪندي هو
سماجڪ برابري، ايمانداري ۽ حق جي
طرفداري ڪندو هو. وڌندڙ پرشتاچار هن
جي ذهن کي چڱل زخمي ڇڏيو هو. چوندو
هو ته ان بديءَ خلاف آندولن هلائڻ
هرجي. سمورين براين جي جڙ، اهو پرشتاچار
ئي آهي!

قيمت ائين ته پڙهائيءَ ۾ ڏڏ هوندو
هو پر سماج ۽ ديش جون خبرون حاصل
ڪرڻ ۾ ماهر هوندو هو. پڙهيل ساهتيه،
خبرن ۽ ٻڌل پاشڻ جي اثر هيٺ هو ڪاليج
جي جوان ٽولن وچ ۾ بيحي نعري بازيءَ
جيان پنهنجا نيزابي ويچار ظاهر ڪندو
هو. اڪثر شاگرد سندس ويچارن سان سهمت
هوندا هئا. جوان رت ٽهڪي اُٿندو هو.
بدتر ٿيندڙ حالتن کي سڌارڻ لاءِ ڪڇ ڪڙ
۽ ڪري ڏيکارڻ جا انسٽا لڏا ويندا هئا.
ڪڏهن هو کيس چوندو هو ته ”قيمت
لڳي ٿو نيٽا بڻجڻ جو تنهنجو پليٽفارم
نهندو ٿو وڃي.“

قيمت چوندو هو، ”نه يار مان ته هڪ
غريب مزور آهيان. رات جو سُپنا لھڻ بجاءِ
مزوري ڪندو آهيان، ڏينهن جو پڙهڻ ۽
ڪم ڪار، ڇا زندگي آهي يار؟ بس دل ۾
سانڍيل باه اوڳاريندو ٿو رهان!“
ڪڏهن وري هو چوندو هيس، ”قيمت

جينت ريلواڻي

موه ۾ ٽن فيصلو ڪري ورتو ته، جبوليون
سڀ ڊائريون ڪڍي نئين ٻن جن ڊائريءَ
۾ سڀ انڊريسون ۽ فون نمبر نوٽ ڪري
ولجن.

ٽن ٽيبل جو هيليون ڪانو کولي
ڊائرين جو ٽڪو ٻاهر ڪڍي ورتو. اُن سان گ
ڏي ٽي ٽن جي من ۾ اڃا چاڪا به جاڳي
آئي ته جن نئين ڊائريءَ ۾ ڪهڪا لکي
عرصي تائين سالي رهڻ جي گنجائش
رکي ٿي، پھريون نالو ڪنهن اهڙي رشتي
جو نوٽ ڪريان جيڪو منهنجي وڌيڪ ۾
وڌيڪ ويجهو رهيو هجي.

ڪاٺي مان ڪڍيل ڊائرين مان هڪ
ڊائري کولي، پھريون نالو ڏسندي ئي هو
چرڪي ويو - قبعٽ!
ويچارو!

ڪي سال اڳ ٿي وڃولي عمر ۾ ئي راه
رباني ولي ويو!

ڪيترو نه ويجهو دوست هو؟ پر پوءِ؟
ٽن جي ذهن ۾ يادگيريون تري
آيون. اسڪول کان ڪاليج تائين گڏ پڙهيا
هئا. گڏ رانديون ڪيون هئاڻون.

ڪ شش نئين نه بلڪ سونهاري ڊائريءَ
جي هيس. ايئن ته هر سال کيس
ڪا نه ڪا نئين ڊائري، ڪنهن نه
ڪنهن وٽان اچي ويندي هيس؛ پر ٽن لاءِ
ن جو خاص ڪو استعمال نه هوندو هو.
ڪنهن دوست ڌڙي کي ڏيئي ڇڏيندو هو يا
وري ٽن ۾ ڪنهن نه ڪنهن ڪپ آڻي ڇڏيندو
هو. پر جن سال مليل ڊائريءَ کيس موڃي
ڇڏيو هو. ڊائري پاڻ وٽ ۽ پاڻ سان رکڻ
جي دل ٽرڪي آئي هيس.

ڊائري پاڻ وٽ رکڻ جي فيصلي سان
گڏ من ۾ سوال تري آيس ته جن جو ڪهڙو
حوٻو آيوڳ ڪري سگهجي ٿو، هو اُها ساندھ
سان رهي سگهي. سوچيندي کيس خيال آيو
ته، انڊريسون ۽ فون نمبر نوٽ ڪرڻ لاءِ هيءَ
نئين ڊائري وڌيڪ ڪارگر ثابت ٿي
سگهندي. هوئن به انڊريسن جي ڊائري
ڪيتري عرصي کان پراڻي ٿي چڪي هيس.
ڪٿان پٺا ڦاٽي ويا هئا يا سٽين آڙين
لڳن سبب اکر ڊهي ويا هئا. ڊائري نئين ٻن
ٺاهڻ جي اڃا ڪي وقت به وقت هو ٺاريندو
آيو هو. پر هاڻ جن سونهاري ڊائريءَ جي

جينت ريلواڻي

لاڙڪاڻو، سنڌ ۲ - ۹ - ۱۹۲۶

سنڌي ۴ ۾ ۱۲، گجراتي ٻوليءَ ۾ ۲۹، هنديءَ ۾ ۲

مرڪزي ڪاليج ڊهلي ۽ طرفان، گجرات سنڌي سائين اڪانمي ۽ طرفان، سنڌي
اڪانمي ڊهلي ۽ طرفان ۱۵ حراڻ جو، ڪيترين سنڌي طرفان سمنان.

۱. سڀاڏڪر سٺو خٽيار، آرٽسٽ انٽرنيزي گجراتي ماڻو، اخبار نويس، ڪالمنٽر،
۹/۲، شاستري نگر، گردوار جي ڇي پٺيان، راجڪوٽ - ۲۶۰۰۰۱

نالو

جنم

ڇپايل ڪتاب

انعام

پيشو

پتو

وسرڻ جي نه آهي. آهڙيون گهڻيئي چوڪريون رتتا جون شجائتل ته هيون، پر ڪي ته سندس ساهيڙيون به هيون. ها، ايندڙ ضرور هئو جو ڪن جون جڏهن جوابداريون پوريون ٿي ويئون هيون، ته انهن وڏيءَ عمر ۾ به شادي ڪري ڇڏي، پر ڪيتريون ته اڃا تائين ڪناريون هيون.

ڪاليج ۾ رتتا کي ٻن ٽن چئن شاديءَ جي آڇ پڻ ڪئي پر هن نمرتا سان نه ڪري ڳالهه ڪي اڳتي وڌڻ ٿي ڪونه ڏنو. موهن جي پيار جا گل سندس دل کي سنگت سان ڦر ڪندا رهيا ۽ اڄ هيءُ خط ...؟

سال گذري ويا، پنجويه سال! موهن لکيو هو، ”رتتا پياري! هن خط کي تون چڱيءَ طرح پڙهڻ ۽ ٿڌي دماغ سان سوچڻ. منهنجي طرفان ڪا زبردستي ڪونهي. پر منهنجي من ۾ تو لاءِ قرب ۽ عزت ساڳيا آهن. مونکي ڪا تڪليف ڪانه آهي. تندرستي سٺي آهي. پنهنجو بنگلو آهي. چار مهينا اڳ رٽائر ڪيو آهي. پئسي جي ڪا چنٽا ڪونهي. ٻار ويل سينٽرل آهن منهنجي پٽي ٻه سال اڳ گذاري ويئي.

رتتا مان سدائين سڌ لهندو آيو آهيان تنهنجي. مون پنهنجي پهرئين پيار بابت ٻارن سان ڳالهه ڪئي آهي. مان تو وٽ اچڻ ٿو چاهيان، ڪين ڪو اعتراض ڪونه آهي. رتتا تون ڪجهه به غلط نه سمجهڻ زندگيءَ جا پويان سال مان تو سان گڏ گذارڻ ٿو چاهيان. مان واپس تو وٽ اچڻ ٿو چاهيان....

رتتا ڇا ڪري؟ ڇا نه ڪري... ها ڪري نه ڪري.. يا ها ڪري... کيس ڪجهه سمجهڻ نٿي آيو. ڪنهن سان صلاح ڪريان؟ نه... ويٺا سان؟ نه بلڪل نه... اهو فيصلو مان قدرت تي ڇڏيندس نه ته مان پريشان ٿي ويندس.

منجهند جو ٻه ٽي گره ڪائي سمهڻ جي ڪوشش ڪئي هئائين پر من ڏاڍو پريشان رهيو هوس. شام جو تيار ٿي هوءَ بازار ويئي ملائي وئي آئي. منجهيل من سان تيار ڪندي رهي. هڪ ٻه ڀاڄي ٺاهي فرج ۾ رکيائين. موهن جي دلپسند پڊنگ ٺاهي رکيائين. سڄي رات هن اڌ ڪليل اکين ۾ اڏورا اڏورا سڀنا ٿي ڏنا. صبح جو آئي ته کيس لڳو هو ته رات جو سمهي ٿي ڪونه هئي. فون ڪري گاڏيءَ جو سهي ٿاڻير پڇيائين ۽ تيار ٿي اسٽيشن تي پهتي. هاڻي سندس دل زور سان ڌڪ ڌڪ ڪري رهي هئي. ٽرين جي بيهندي موهن جڻ ڊوڙندو رتتا ڏانهن آيو ۽ ٻيءَ گهڙيءَ هوءَ هن جي ٻانهن ۾ هئي. ٻن ڏينهن کانپوءِ موهن جا سڀئي ٻار اچي پهتا. رتتا جا ڀائر ڀاڄيون به ٻارن سان اچي ويا. هڪ ڀيڻ به آئي. رتتا پاڻ کي ڪيترن چئن جي وچ ۾ گهيريل ڏٺو، ”رتتا هي منهنجا ٻار آهن، پٽ، ننڍو، ڌيئر، ناتي پوٽا، پوٽيون، ڏوهٽا ڏوهٽيون.“ موهن کيس چيو. رتتا جڻ نير بيحوشي ۾ هئي. هن هر وقت پاڻ کي سنڀالڻ جي ڪوشش پئي ڪئي. پنج ڏينهن ڪيئن گذري ويا خبر ئي ڪونه پئي. ڇهين ڏينهن موهن کانسواءِ باقي سڀني کي وڃڻو هو. صبح جو ٽي هو گروڊواري مان ٿي آيا. رتتا ڏاڍي سٺي ٿي لڳي. سندس سينٽر ۾ سندور هئو. هاڻي کيس پاڻ کي اهوئي وشواس ڏيارڻو هئو ته هوءَ جن ڪٽنب ۾ هنن ٻارن جي نئين ماءُ هئي. جيڪي ساڻس قرب سان وڃنوار ڪري رهيا هئا! کيس لڳو ته هوءَ هاڻي اڪيلي ڪونه آهي. هيءُ سڀ سندس پنهنجا هئا ۽ ڍال وانگر موهن ساڻس گڏ بيٺو هئو!

❖❖❖

آئي. هن کي پڙهڻ جو شوق هئو، جيڪو هن نوڪريءَ کان پوءِ به جاري رکيو. کيس پروفيسر ٿيڻو هو. هن کي آفيس جي نوڪريءَ مان مزو نٿي آيو. ان ئي آفيس ۾ هوءَ موهن جي ٿاڻيپست هئي. موهن کي هوءَ پهرئين ڏينهن ئي وڻي ويئي هئي. سهڻي، سٺي ٺاهوڪي. پنهنجي ڪم جي خوشيار. ڏينهن ڏينهن موهن جي دل ۾ قرب سان گڏو گڏ سندس لاءِ عزت به وڌندي ٿي ويئي.

هن جڏهن موهن سان شادي نه ڪرڻ جو کيس پنهنجو محڪم ارادو ٻڌايو، ته موهن سراپتي ويو. رتنا کيس چيو، ”موهن! مان پنهنجي پيار خاطر پنهنجي يارن پيڙن جي زندگي ڏکي نه ڪري سگهندس - مان سمجهان ٿي توهان شادي نه ڪرڻ معنيٰ توکي وڃائڻ، تنهنجي پيار کي وڃائڻ. پر نه موهن! تنهنجي پيار کي مان سڌائين پنهنجي من ۾ هڪ ٻوٽي وانگر سڀاڻديس، جيڪو اڳتي هلي خوشبودار گل ڏيندو رهندو. اها تنهنجي پيار جي سڱندي....“ هوءَ اڳتي چئي نه سگهي ۽ روئڻ لڳي. موهن رڳو سندس هڪ کي جهلي سگهيو هو. ڪجهه چئي نه سگهيو. پنهنجي پيار کي وقت جي حالتن ۾ ختم ٿيندي نٿي ڏسي سگهيو. سندس من لٽي پيو. پر ساڳئي وقت هن جي من ۾ رتنا لاءِ قرب ۽ عزت وڌندا ويا. ٿوري وقت ۾ کيس جڏهن سرڪاري نوڪريءَ جو آرڊر آيو، ته هو اهو شهر ئي ڇڏي هلي ويو. رتنا انهن سنڌي ڇوڪرين مان هئي هن ورهاڱي کان پوءِ پنهنجي قرباني ڪري، پنهنجي پيار جو تياڻ ڪري، گهر جون حوايداريون پنهنجي گاهن تي کڻي پنهنجن ڪئمبين کي حبڪا مدد ڪئي هئي ساڪڙهن

دفا پڙهيو. سندس اکيون ڳوڙهن سان ٽٽار ٿي ويون، جن ۾ ڪي ڏنڌا ڏنڌا چتر چٽا ٽپندا ٿي ويا. هوءَ روئي پيئي ۽ ٻارن وانگر سڙڪا ڀرڻ لڳي. گهڻن ڏينهن کان پوءِ اهڙي خوب دل کولي رتنا روئي رهي هئي. روئندي روئندي من ئي من ۾ چيائين، ”هي ايشورا! تو سڌائين مونکان امتحان ورتا. ڪن ۾ پاس ڪيم، ڪن ۾ ناپاس. هاڻي هن عمر ۾ مونکان ڪيئن ٿو، امتحان وٺين، جڏهن مان زندگيءَ جي لاهه تي اچي پهتي آهيان.“ رتنا ۽ موهن جو پاڻ ۾ بيحد پيار هئو. پر سندن شادي نه ٿي سگهي هئي. موهن جڏهن رتنا سان شادي ڪرڻ لاءِ سندس پيءُ ڳوڻالڏاس سان ڳالهائڻ آيو تڏهن ڳوڻالڏاس نه ته ڪانه ڪئي. چيائين ’ڏي جي شادي گنگا اڻسڻ آهي پر....‘ ڳوڻالڏاس وڌيڪ ڪجهه چئي ڪونه سگهيو هئو. رتنا جي ماءُ گوميءَ سوچيو، ”بنا ڏيتي لٽيءَ جي رتنا جي شادي ڪئي وڃي ته هڪ ڏيءَ جو نار لهي وندو. پر....“ پر رتنا دل تي پٿر رکي هال پيءُ کي چيو، ”دادا! پائي، هاڻي منهنجو فيصلو ٻڌو. اسان حبڪا ڪئمپ جي ڊڪن پري زندگي گذاري آهي اها وري مان توهان کي جيئن نه ڏيندس. مون شادي نه ڪرڻ جو فيصلو ڪيو آهي. جيئن مان پنهنجن ننڍن يارن پيڙن کي پڙهائي سندن زندگي ٺاهي سگهان.“ گومي ۽ ڳوڻالڏاس ڪجهه نه چئي سگهيا. ڳوڻالڏاس جو ڪنڌ هڪ هئو ۽ گوميءَ رڻي سان ڳوڙها پئي اُڻهيا. ڳوڻالڏاس جي پنگهار اينري ٿوري هئي جنهن مان ڏاڍو ڏکيائيءَ سان وقت گزرندو هو. جيئن ئي رتنا مئٽرڪ پاس ڪئي ته يڪدم کيس هڪ خانگي آفيس ۾ نوڪري ملي ويئي. هڪ ننڍي جڳهه وٺي هوءَ سيني، ڪي ڪئمپ کان الڳ ڪري

واپس

اندران واسواڻي

ڪر سڃاڻل ٿي لڳا پر کيس ياد نٿي آيو ته ڪنهن جا آهن. سالن کان خطا ٿي ڪٿي آيو هو تنهنجو؟ جيتوڻيڪ دروازو کولڻ وقت سندس نظرون سدائين کليل دريءَ ڏانهن وينديون هيون. متان ڪنهنجو خط هجي.

پينر پائر خط لکڻ بدران ڪڏهن ڪڏهن فون تي حال احوال پڇي پنهنجي اون لاهي ڇڏيندا هئا. ها اون جن لاءِ هن پنهنجو پيار قربان ڪيو هو. پنهنجي جيون کي سڄو بڻايو هو. ڪيترا ڏينهن ۽ راتيون سڏڪندي ۽ جاڳندي گذاريون هيون. سندن آئينده لاءِ جيڪا هن جاڳڻ ڪئي هئي اها اڄ جي هڪ ڪڏهن ڪڏهن فون جي برابر هئي! پر هن سدائين پنهنجي من تي ظلم رکيو هو ۽ اهڙي فينستائيءَ سان وهنوار ڪندي هئي جو هرڪو اُن جي ساراهه ڪندو هو. هن ٽيبل تي پرس رکي بيٺي ٿي لفافي مان چئي ڪڍي پڙهڻ شروع ڪئي. رتنا پياري، هوءَ گهڙيءَ لاءِ چرڪي وئي. هيٺان لڪندڙ جو نالو پڙهي هن جي دل جي ٽڙ ڪن تيز ٿي ويئي ۽ تڪڙو تڪڙو چئي پڙهڻ لڳي. سندس دماغ جون نسون سيٽجي ويئون. چئي پڙهندي هن پنهنجي

هٿن کي ڏٺو، ڇمپل لاهي پنهنجن سهڻا پيرن کي ڏٺو، آرسِيءَ جي اڳيان بيٺي وٽندڙ چهرِي کي ڏٺو ۽ وارن ۾ آيل ڪجهه اڇا وارن جي چڙهن کي به ڏٺو. سندس رڱاڻا ٿيڻ ۾ باقي ٿي سال ٻچيل هئا. پر رتنا کي لڳندو هو ته هوءَ اڃا ايڏي وڏي ڪون ٿي هئي. سندس چهرِي ۾ گهڻا گهٽج ڪون پيا هئا. جڏهن ٺهري سنڀري ڪاليج ويندي هئي ته سندس ساهيڙيون ۽ متر ڪڏهن ڪڏهن چرچو ڪري چوندا هئس، ”رتنا! لڳي ٿي ڪون ٿو ته تو ڪو پنجاهه سال پورا ڪيا آهن. تون ته اڀورگرين ٿي لڳين، اڀورگرين!“ خوب کلندي هئي رتنا ۽ دل کولي ٽهڪ ڏيندي هئي. ڪڏهن ڪڏهن ٽهڪ ڏيندي سندس اکين ۾ ڳوڙها اچي ويندا هئا. ڪنهن کي سمڪ ٿي ڪانه پوندي هئي ته ڪو انهن ٽهڪن ڀريل ڳوڙهن پٺيان ڪا لڪل درد ڀري ڪهاڻي به هئي. چلي پڙهندي جڏهن ڏنائين ته سندس من جهل نه ڏيندو ته رندلي ۾ وڃي چانهه ٺاهي آئي ۽ ڍڪ ڍڪ ڪري پيئڻ لڳي. ماني کائڻ جي اڃا نه هئس. جن چئيءَ سندس من ۾ هلچل مچائي ڏني هئي. چئي لڪندڙ جو نالو هن الائي ڪيترا

نالو : اندران واسواڻي
جنم : ميرپور خاص، سنڌ، ۲۱ - ۸ - ۱۹۲۶
ڇپايل ڪتاب : نالو ناول، منجري
انعام : نيشنل اوارڊ آف ليچرس پارت جي راشٽريتي ڊاڪٽر
پيشو : شڪر ديال شرما طرفان مليل
پتو : پرنسپال (رٽائرڊ)
T.H.X - 23, ADIPUR (Kutch) 370205

مونسان ئى ڪا جن کان اڳهر ڳالهه ڪئي
اٿس. پر هاڻ ڏٺو ڪير ٿيڻ ۾ ڪانه پوندو.
پرڪاش اندر آيو.

پرڪاش :- ممي ڊڊي اچو رُبي توهان
سان ڳالهائڻ ٿي چاهي.

ڪملا :- اسان کي ڪچ ڳالهائڻو ڪونهي.
تون اهڙو غلط قدم کڻڻ کان اڳهه اسان کان
پڇين ته ها. ڪنهن ڪئي آهي اسانجي
فئمليءَ ۾ inter cost شادي. ڏس ڪمل گهڻا
سال ڊيٽيءَ ۾ رهيو، دادا چوندا هئس ڪنهن
فارن جي مير سان ئي شادي ڪر جي توکي
پيار هجي ته؟ ڪمل جو اهو ئي جواب هو
ڊڊي ممي چوڪري توهان ئي ڏسي پسند
ڪريو جي منهنجي لائق هجي ته مان ها
ڪندس. باقي منهنجو پيار ڪنهن سان به
ڪونهي. ٻڌاءِ مائٽن پسند ڪري نهن ورتي
اح ڇا ته ڪمل جي ڪنوار ساهرن جي عزت
ٿي ڪري. تنهنجي لاءِ سنڌي چوڪريون کڻي
ويون هيون هو مرهڻ تي ڪريو آهين.

پرڪاش :- ڊڊي ممي، چوڪري ته
چوڪري آهي توهين هڪ ڀيرو سريتا سان
ڳالهايو پوءِ هي توهانکي نه منظور هجي ته
مان به نه ڪندس. ريتا، ريڪا پئي پيمرون
سريتا سان ڳالهيون ڪرڻ ۾ مشغول هيون.
هنن کي ته پايي پسند هئي. پرڪاش
پنهنجي پيار جون ڳالهيون شايد هنن کي
پهرين ئي ٻڌائي چڪو هو.

رُبي :- (رام کي) اٽڪل هاڻ ٻڌايو
ڪڏهن شاديءَ جو محورت ٿا ڪڍايو.

رام :- (وري ٿورو خداري ڏيکاريندي)
مان سوچي ڪري توهان کي ٻڌائيندس.
آخر سيني سان صلاح ڪري شادي سک سان

ٿي گذري. سريتا گهر ۾ اچي پنهنجي
سس سحري نرانن ۽ گهٽ سان ڏاڍو منو
ورتاءِ ڪيو آهي. هوءَ ته سڄي چوڪري
آهي. اسانجي سوچ هوندي آهي ته هيءَ
ذات جي چوڪري adjustment ڪانه ڪري
سگهندي. پر ائين ناهي. هيڪو سريتا کي
ڏسي ثابت ٿي چڪو آهي. هوءَ ته هيترو
نوڪرن جي گهر ۾ هوندي پالڻ کائو تيار
ڪندي آهي.

پرڪاش :- (ماني کائيندي) ڊڊي
ممی توهان کي نهن وڻي.

رام :- پرڪاش تو ڏاڍو سٺو ڪيو
آهي. اسانجي منهنجي ڪنوار ورتي اٿئي.
اڙي اح منهنجو سڙ فشر سان اوچو ٿي ويو
آهي ته منهنجي پٽ پرڪاش بنا ڏيتي
ليٽيءَ شادي ڪري هڪ هونهار ڪنوار
آندڙ آهي. ڪملا سچ چيو اٿم ته، سريتا
هڪ سڄي چوڪري آهي، جيڪا اسان
کي چونڊيندي به ڪانه ملي ها. ڪملا جي
اسين هيرالڊ جي ڌيءَ ولون ها ته اح اها
هيروئن ۽ گنبن سان گڏ ڏنڊو به سون جو
کڻي اچي ها، ڪنهن سان اسان سيني کي
اُٺ ويه ڪرائي ها. مونکي آس هئي ته
مان پرڪاش لاءِ سگهڙ ڪنوار وٺندس. اح
پرڪاش منهنجي آس سريتا سان شادي
ڪري پوري ڪئي آهي. پٽ شل خوش
هجن. پنهنجي وٺيءَ سان هاڻ منهنجو
سڀ چئنائون دؤر ٿي ويون.

سريتا جل جو اهو جهرو آهي
ڪنهنجي پير رکڻ سان منهنجو غرور
ڌوپجي ويو آهي.

هڪ ڀيرو ته چئو.

سلوار ڪرتو پاتل تمام سهڻي نه پر کليل رنگ جي، ويهن ٻاويهن سالن جي ۽ اُن جي وڏي پيٽ گهر ۾ گهڙيون. پرڪاش (پيءُ ڏانهن مخاطب ٿي) 'سرينا يي ميري ڊڊي هئن.' چوڪري مٿي تي رڻو پائي رام کي پيرين پئي.

الاهجي جو رام جو غصو ڪافور ٿي ويو. هن سرينا جي مٿي تي هٿ رکيو. رام جو غصو ڪافور ۽ ٺڪري ٿيو جو شايد پاڻ ٻن ڌڻن جو پيءُ هو. هن کي سرينا صرف هڪ نياڻي ڏسڻ ۾ آئي. اُن وقت هو ذات پات ڦلجي ويو، هاڻ ڪملا آئي.

پرڪاش :- سرو يه ميري ممي هم. سرينا جيئن جهڪي پيرين پئي، تيئن ڪملا پير پٽڪائيندي روم ۾ وڃي منهن مٿو پٽڻ لڳي. روئڻ جو آواز ٻڌي رام آندڙ ويو. زال کي ڇپ ڪرائيندي چيائين هيئنر ته ڇپ ڪر. اُت هل هال ۾ سڀ ويٺا آهن.

ڪملا :- سائين اڄ اڃان منهنجي پيءُ جو فون آيو هيرالعل جي ڌيءَ ڪهڙي نه سهڻي چوڪري آهي، ڏيتيءَ لپتيءَ ۾ به ته هيرن جا سيت پيو ڏئي، وري گنين جي برسات ڪري ها. سچ پچ مون ڏاڍي پل ڪئي.

رام : ڪملا پرڪاش جيڪا ٿڪ ڦٽي ڪئي آهي اها واٽ ۾ ته واپس پوندي ڪانه. اسين هاڻ ڇا ڪنداسين، جي نه به ڪنداسين ته پرڪاش اسانجي هٿ مان ويو، اها پڪ سمجهج.

رام :- ڪملا مونکي به عجب ٿو لڳي ته پرڪاش نه توکان صلاح ورتي آهي نه

پرڪاش :- ها ڊڊي مان سچ ٿو چوان سرينا تمام سٺي چوڪري آهي. توهين ڏسندا ته منهنجي پسنديءَ کي ضرور ساراهيندا.

رام :- پر به سرينا ڌيءَ ڪنهنجي آهي؟ سندس پيءُ ڇا ڪندو آهي؟ ڪٿي جا آهن؟ پائيندو عامل يا وري لاڙڪاڻي جا، ساهتيءَ جا آڪهه ڪهڙي اٿن؟ مان به ٻڌان. پرڪاش :- سرينا مهاراشٽر آهي، هن کي ٽي پينر آهن. هنجو پيءُ بزنس مئن آهي. هو پونا ۾ رهندا آهن.

رام :- مهاراشٽر؟ ڇا تون مرهٽڻ سان شادي ڪندين؟ اڙي ڪچ ته شرم ڪر ڪچ پنهنجي پينرن جو ته خيال ڪر. توکي به پينر آهن. تو اهو سوچيو آهي ته مرهٽڻ سان شادي ڪرڻ سان تنهنجي پينرن جي مائٽين تي ڪهڙو اثر پوندو. سڀ مونکي ٿڪون هڻندا ته جنهن پٽ تي توکي ايڏو ناز هو اُن ئي سماج ۾ تنهنجو ڪنڌ هيٺ ڪري ڇڏيو.

پرڪاش :- ڊڊي مان هاڻ بالغ آهيان پنهنجي زندگيءَ جو ڊسشن وٺڻ جو مونکي پورو حق آهي. ڇا مرهٽا ماڻهون ڪونه آهن. سوال آهي برادريءَ ۽ پائرن پينرن جو آهي جڏهن سرينا سان ملندا ته توهانجي سڀ ساراه ڪندا ته واه جي چونڊ ڪئي ائين نهن وٺڻ ۾. ڊڊي اڄ ئي مون سرينا کي گهر گهرايو آهي. هلو گهر هاڻ هو اچڻ ۾ هوندي. رام بيدليو اُٿيو.

در تي بيل وڄيو، پرڪاش اُٿي دُر کوليو. هيلو، آٿو آٿو welcome هڪ چوڪري

رام جو شڪ سورھان آنا سچ ٿي لڳو.
هو روم مان نڪري ٻاهر آيو. ڪملا کي
سڏ ڪري چيائين، ڪملا مان هيٺ آفيس
۾ هلان ٿو پرڪاش جيئن اُتي تيئن
موڪلجانس.

ڪملا :- ها ها توهين هيٺ آفيس
۾ وڃو مان هيئنر ٿي پرڪاش کي اُٿاري ٿي
موڪليان.

رام آفيس ۾ ته آيو پر اڄ هنجي
به ڪم ۾ دل نه پئي لڳي. پر ضروري
ميٽنگس ٿي وڃڻ کانپوءِ هو پنهنجن هٿن ۾
منهن وڃي ليٽي پيو. ڪئين جو دروازو کُليو.
پرڪاش :- Good morning ڊڏي.

رام :- پٽ Good afternoon چئڻ ٿا
ڏٺو آئي. هيءُ ٿا ٿاڻي آهي تنهنجي
آفيس اچڻ جو. پرڪاش پنهنجي ڪئين
۾ هليو ويو. رام بيل وڄائي پرڪاش کي
پاڻ وٽ گهرايو.

رام :- پرڪاش هيءُ وري سرو ڪهڙو
نئون دوست ڪيو اٿي.

پرڪاش :- ٿورو جهجهڪي، سرو
دوست نه ڊڏي سريتا ته چوڪري آهي،
مان پيار مان هن کي سرو چونڊو آهيان.
رام :- سريتا چوڪري، ڪهڙي
چوڪري؟ ڪهڙو رشتو آهي تنهنجو هن
سان؟ مان ته اڄ نئين ڳالهه ٿو ٻڌان!
پرڪاش :- ڊڏي سريتا منهنجي
girl friend آهي.

رام :- بس girl friend يا ٻيو به ڪجهه؟
پرڪاش :- ڊڏي مان سريتا سان
پيار ڪندو آهيان ۽ شادي پڻ سريتا سان ڪندس.
رام :- (چرڪندي) ڇاچي ڇا چيئي وري

ڇا آفيس جو ڪم suffer ڪانه ٿيندو؟ پرڪاش
ڪم به ڳالهائڻ کان سواءِ پنهنجي روم ۾
هليو ويو. پرڪاش ته سمهي پيو
پر رام جي نيٽن جي ننڊ اڏامي
وئي هئي. رام پنهنجي روم ۾ پلنگ
تي ليٽي پاسا ورائيندو رهيو. گهڙيءَ اُتي
پاڻي ٿي پيتائين ته گهڙيءَ اُتي روم
۾ نعلن لڳو ته ڪڏهن ٿو صبح ٿئي.
ڪملا گھوٽ کي هيڏو بيچئن ڪڏهن ڪونه
ڏٺو هو.

ڪملا :- پنهنجي طبيعت جو خيال
ڪريو سمهي پيو، صبح ٿيڻ وارو آهي. ڇو
ٿا اهايو سڄايو سوچيو. پٽ آهي نه، ڌيءُ ته
ڪانهي.

رام :- ڪملا ڪيئن سمهان، پٽ ته
ٻيءَ جو وڏو ٿي سهارو بڻجي چٽا کان آڄو
ڪندو آهي. پر هي ته اُلتو قصو آهي.
مونکي ته شڪ ٿو پوي. لڳي ٿو دال ۾ ضرور
ڪم ڪارو آهي.

ڪملا :- شڪ ۽ اولاد ۾ سو به پرڪاش
جڙي پٽ ۾ اچڻو هال سمحو، چئو رام.

رام پاسو ڦيرائي سمهي رهيو، صبح
جو اُتي تيار ٿي رام جيئن آفيس وڃڻ لڳو
ته سوچيائين پرڪاش کي اُٿاريندو وهان ڇو
ته اڄ يارهين بجي خاص ميلنگون هون.
رام جيئن پرڪاش جي ڪمري ۾ گهڙيو ته
پرڪاش اڃان گهريءَ ننڊ ۾ هو.

رام :- پرڪاش اُٿ، جيئن ٿي رام هٿ سان
پرڪاش کي ڏونڌاڙيو ته پرڪاش ننڊ ۾ ئي
وڃي پيو :- جو سرو چور يار مجھي بھت
تڏه تي ڪم آهي اکر ٻڌندي ٿي رام جي
پٽ جيئن ٻين نڪري ويئي.

خالي پئي آهي ڪاڌو وجهان. ڪاڌو ٿڌو ٿي ويو آهي. ڪاڌو هائ ڪاڌو.

رام :- ڪملا مان اڃ ڏاڍو ڏکي آهيان. پرڪاش جون ڳالهيون ٻڌي مان ڏاڍو بيچئن آهيان. مونکي پرڪاش مان اهڙي اميد ڪانه هئي. اڙي پرڪاش تي ته مونکي ناز هو. اهڙو ناز جهڙو هڪ هونهار پٽ تي پيءُ کي هوندو آهي. مان ته ڏاڍو خوش هئس ته هڪ پٽ ڏهن جي برابر آهي، مون ڪو پرڪاش کي جنم ڏيئي ڪٿيو آهي. پر اڃ ڪملا مون هاريو آهي. سڄي برادريءَ ۾ پينرن پائرن ۾ مونکي ته اٿل ويحڻ ۾ ئي لڄ ايندي. ڇا توکي پرڪاش جو دير دير سان گهر ۾ اچڻ ڪانه ٿو گٽڪي؟

ڪملا :- پر پرڪاش ٻار آهي توهان ڇو نٿا دير سان موٽڻ جو سبب پڇوس.

رام :- ڪملا هي سڀ تنهنجي چڙواڳي ڏيڻ جو نتيجو آهي. تون روز رات جو پرڪاش جي دير سان اچڻ تي اُن کان ڪجهه پڇڻ کانسواءِ ڌڙ هيڏو آهستي ڪولين ٿي جو سمجهين ٿي ته مونکي نند آهي. اڙي منهنجي نيٽن جي نند اڏامي وئي آهي. ماڻهن کي ڏيئرن وڏين ٿيڻ تي چنٽا ٿيندي آهي. پر مونکي پرڪاش جي هلت چلت هئي چنٽا ۾ وجهي ڇڏيو آهي.

ڪملا :- مهرباني ڪري توهان ئي

هن کان پڇو ته بهتر.

رام :- نيڪ آهي تون اڃ رات جو در نه کولجائنس مان ڌڙ ڪوليندس. اڃ ته مونکي پڇڻو ئي آهي. ائين چئي رام هال ۾ ويهي

پرڪاش جي اچڻ جو انتظار ڪرڻ لڳو اڃ هن کي ٿي. وي. تي به ڪجهه ڏسڻ نه پيو وڻي. هو بيچئيءَ سان ڪرسيءَ تي ويهي رهيو، ڪڏهن اُتي هال ۾ پيو گهمي. گهڙيال هڪ جو لڪاءُ هنيو. رام جي دل تي زوردار هٽوڙو لڳو. ايتري ۾ در تي تمام آهستي بيل وڳو. رام هال جون فل بتيون ٻاري ڌڙ ڪوليو.

پرڪاش :- (اندر ايندي) ساري ممي دير ٿي وئي. اڃ تيز بنين جي روشنيءَ ۾ هن ماءُ کي نه پر پيءُ کي دروازو کوليندي ڏٺو.

پرڪاش :- ڊڊي توهان ڇو؟ مميءَ کي نند اچي وئي آهي ڇا؟

رام :- ها پٽ، مان ڪر خبر رات جو هڪ بجي ڪٿان ٿو موٽين؟

پرڪاش :- ڊڊي دوستن سان گپ شپ پئي ڪئي، دير ٿي وئي.

رام :- تنهنجا سڀ دوست ڇڙا چاند آهن ڇا؟ انهن کي آهي ڪو گهر ٻار يا ماءُ پيءُ ڪين نه؟ جن کي گهر ڪانه هوندو آهي اُهي ائين آوارا ٿي گهمندا آهن.

پرڪاش :- پر به ڊڊي توهان ايترو تڪو ڇو ٿا ڳالهايو ڇا ٿيو جي ٿوري دير ٿي وئي. توهين سمهي پئو ها.

رام :- (ٿوڪيندي) ها پٽ مان سمهي

پوان ها ۽ تنهنجي ممي روز وانگر تنهنجو انتظار ڪري ها ائين نه. شاباس هجي

پٽ، توکي اهو به خيال ڪونهي رات جو دير سان سمهڻ جي ڪري تون صبح جو دير سان اُٿندي ۽ آفيس دير سان پهچندي.

سريتا

چندرا اين. ڪيائي

ام ڪي اڃان ڳالهه ڪانه وسري هئي، هن شراب جي بوتل ۾ پاڻ کي ايڏو ته ٻوڙي رکيو هو ته جيئن دل جو ٻوجو هلڪو ٿئي. پر اڄ ٻوجو هلڪو ٿيڻ جي بدران ويو ٿي ٻوڙو ٿيندو. رام دل ٿي دل ۾ سوچڻ لڳو ڇا چوندا مت مائٽ پائر پينر يار دوست منهنجو بامبي ۾ هيڏو نالو آهي، آڙي منهنجي ته پٽ ٿي ويندي هلي، ڪهڙو ڪٺڙو ڪٺي گهمندس سنڌي سماج ۾. رات جا بارهان لڳي چڪا هئا. گهر جي پاتين کان رام جي حالت ڳجهي ڪانه هئي، پر ڪبر به ڇاڻي ڪري سگهيو. رام جي هن خيالن مان هنڪي ڪڍي سگهي ٿي ته هن جي هڪ ڌيءَ. ڌيئس وڌيڪ ڊڏيءَ کي دڪي ڏسي سڄي ڪانه سگهي، اُتي پيءُ کي پانهن کان پڪڙيندي -
رائي - ڊڏي توهان ٿاڻيس ڏنو آهي. رات جا بارهان لڳا آهن هيءُ ٿاڻيس آهي ماني کائڻ جو؟ ماني ايتري دير کان ڊائينگ ٽيبل تي پئي آهي ٿڌي ٿي ويئي آهي. پاڻي اسانجي ته پيٽ ۾ ڪوئا ٿا ڊوڙن آڻو آڻو غلو ماني کائو.
رام ڌيءَ جي چوڙن تي بي دليو اُٿيو

۽ اچي ڪرسيءَ تي ويٺو. پر هن جي همٿ نه پئي ٿئي، نه هٿ پيو اڳيان وڌي ته ڪٿي کاڌو پليٽ ۾ پائي ڪٿي. ڪملا ڪيتري دير کان هن کي ائين ماڻ ۾ ڏسي ڏاڍو ڏکي ٿي رهي هئي (اُتي ڪري) گهوت جي مود ٺاهڻ لاءِ. ڇو ته ڪملا چاهيو ٿي ته رام کي خيالن جي دنيا مان ٻاهر ڪڍان. ڪملا - توهان کي خبر آهي اڄ ننڊي ديدي سروج اچي وئي آهي هوءَ دادا جي گهر لٽي آهي توهان ڀلا اسٽيشن تي وٺڻ وڃو ها ته سڌو اسان وٽ اچي ها. رام ٻڌندو رهيو، ڪملا کي خوب خبر هئي ته پينر رام جون ڪمزوري آهن. هو پينرن کي ڏيئڻ کان وڌيڪ پيار ڪندو آهي. جڏهن به ڪا پيڻ وٽڪيشن ۾ سندس گهر ايندي هئي ته سڄي گهر جو ماحول ٿي بدلجي ويندو هو ڀلا ڪل ۽ مذاق جو ڪوڏيو رام سڄي سڄي رات ويهي پينرن ۽ پيٽوين سان ڳالهائون ڪندو هو. چونڊو هو چار پينر ڪاٺي ڳالهه ڪانهي، هڪ هڪ پيڻ ٿي مڃينا رهندي مان سڄو سال وندريو رهندس. اڄ رام کي پنهنجا ٿي ٻار هئا. هو ڏاڍو خوش هو. ڪملا - توهان ڪنهن جو پيا سوچيو پليٽ

چندرا اين ڪيائي

نالو

عنوان

ڇپايل ڪتاب

انعام

پيشو

پتو

ٽيون نمبر پڻ تنهنجي پيٽ آهي!“
 هوءَ اچرج ۾ پئجي ويئي چيائين،
 ڪمال آهي! ليڪن توهان! هو انومان ڪيئن
 لڳايو؟

مون! هو شروع ۾ ئي جاچي سوچي
 ڇڏيو هو.
 ائين ڇو؟

”هو! نڪري جو مان ليڪ آهيان
 ماڻهن کي ڏسي، انهن بابت سوچي، انومان
 لڳائي، ڪي نتيجا ڪڍي پنهنجي ذهن ۾
 محفوظ ڪري ڇڏيندو آهيان. لکڻ وقت
 اُن مان مدد ملندي اٿس.“

”اڃا!“ هن عجب ظاهر ڪندي چيو،
 ”نه توهين اديب آهيو؟“

مون مرڪندي چيو، ”اديب به هن ئي
 جهان ۾ رهندا آهن!“ منهنجي جواب تي
 هن جو هلڪو نهڪ نڪري ويو. چيائين،
 ”اديب هن جهان ۾ نه سڀن جي دنيا ۾
 رهندا آهن. ڪلپنائن ذريعي تريءَ تي بهشت
 ڏيکاريندا آهن. ليڪن! ها سچي حقيقت
 ناهي. هوندي سچ ته ڪجهه ٻيو ئي هوندو
 آهي. ۽ اُهو سچ بيحد تلخ هوندو آهي!“
 مون اصل نه سمجهو هو ته هوءَ ڇوڪري
 ايتري سياڻي سمجهو ۽ انٽليڪچيويڊ
 هوندي. مون کيس داد ڏيندي چيو، ”مونکي
 خوشي ٿي آهي جو تون ان حد تائين
 سوچي سگهين ٿي. ليڪن تون منهنجي ڳالهه
 ٻڌ ته ڪو اديب اگر ڪنڊن ڀريل رهن تي
 گلن جون ٿوريون پنکڙيون وڇائي، سفر کي
 ڪجهه سنهڙو بڻائي ته اُن ۾ هرج ئي ڪهڙو
 آهي؟“ ”اهڙيءَ طرح ماڻهو دوکي ۾
 نٿو رهي؟“

”دوڪو اگر خوشنما آهي، راحت ڏيندو
 آهي ته بهتر آهي.“
 مونکي ليڪ جي حيثيت ۾ آهن
 ڪردار وٺندا آهن خاص طور ڇوڪرين جي
 ڪردار، ارادي جون اڌ ۽ پختيون هجن
 هن ڇوڪريءَ جهڙيون، جيڪي پنهنجي
 باري ۾ پاڻ سوچي سگهن، فيصلو ڪري
 سگهن ۽ آڪاش ۾ پنڪ پساري اُڏري
 سگهن...

۽ مان خوش هوس ته مان هڪ اهڙي
 برجستي ڪردار سان هر سفر هوس!

مانيءَ جو وقت ٿي ويو هو. مسافرن
 پنهنجا ٿڻ کولڻ شروع ڪيا هئا.

مونکي به بڪ لڳي هئي. سوچيم ٿرين
 ڪنهن وڏيءَ اسٽيشن تي بيهي ته هيٺ
 لهي، پنهنجي لاءِ ٿورو فروٽ وٺي ايندس.
 سامهون وارو مسلم ڪٽنب پڻ باسڪٽ
 مان ماني ڪڍي کاڌي جون تياريون ڪرڻ
 لڳو. چئن ٻارن جي اُن ماءُ، جست جي هڪ
 رقابيءَ ۾ ٻوڙ ماني پرڇي، پهرين پنهنجي
 شوهر کي ڏني. هڪ ٻيءَ رقابيءَ ۾ ساڳيءَ
 طرح ٻوڙ ماني رکي اُها مون طرف وڌائيندي
 چيائين، ”ڀائي صاحب! اوهين به اسان
 سان گڏجي ماني کاڌو. پيڪن مان شامي
 ڪباب ۽ قيمي جو ٻوڙ آندو اٿس!“

مان هٻڪيس. پوءِ آهستي ڇيم، ”آدي
 معاف ڪجانءِ، اڄ سومر آهي. آءٌ
 اڄوڪي ڏينهن ’نان ويڇ‘ ڪين کائيندو
 آهيان....!“

پاءَ هو. ٻارن کي وٽڪيشن جي موڪل هئي.
هينئر واپس پيا موٽون.

وڏيءَ عمر ۽ آڇن وارن مان اهو فائدو
آهي ته آڳاٽو توهان سان آدب ۽ نيوزت سان
پيش ايندو. هوءَ مُسلم خاتون مون سان اهڙي
نموني ڳالهائڻ لڳي گویا مان هُنن جي
ويجهر جُڪُ بزرگ ويٺو هوس. اُن ئي احساس
وڃان مون کانئس پڇيو، ”توهان جو شوهر
بیمار آهي؟“

هُن ڪنڌ ڌڙڻي ڇڏي ڪئي. پنهنجي
شوهر ڏانهن ۽ پوءِ مون ڏانهن ڀڄي پيا،
”ڪجهه عرصي کان کيس سيله ٿي پئي
آهي. عڻ ڇالو آهي.“

مون من ۾ چيو: ويڃاري! چار ٻار ۽
بیمار خاوند! ... پوءِ به ڪيترو خيال پيئي
رکي سيني جو ...

ٻنهي ڀينرن مان وڏي پيٽ هيٺ لڳي
آئي. ٽائليٽ مان واپس آڇي، مٿي نه وڃي،
مون واريءَ بئٽ تي ويهي رهي. مون پهريون
دفعو کيس چڱيءَ طرح ڏٺو. تازي ڄميل
ڏهيءَ جهڙي هئي. مون کي تازي ڏهي
وڻندي آهي. صبح واري نيزن ڏهيءَ سان
ٿي ڪندو آهيان.

ڪُجهه سوچي کيس چيس، ”منهنجيءَ
خاءِ تي آڇي ويهه. دريءَ کان ويجهي راجستان
جا ساوا ساوا ڪبت آڇي ڏس.“

هوءَ مون واري سیت تي آڇي ويئي ۽
دريءَ کان ٻاهر ٺهاري لڳي. ٿرين جي رفتار
تمام تيز هئي. هوا جي تيز جهونڪن تي
هن چوڪريءَ جا ڪارا ڪارا وار اُڏامي سندس
پيشانيءَ کي ڍڪي رهيا هئا. هُن پنهنجي
مڪه هٿ سان ٻار ٻار اُنهن کي پري

هٽايو پئي مگر اُهي سندس ننڍي پاءَ پيٽ
وانگر شرارتي هئا، جن کيس تنگ پئي
ڪيو ...

مون کي سندس زُلفن جي اِها راند
وڻي پئي. ليڪن هوءَ اِن راند سبب پريشان
هئي. هوءَ هوا جي تيز جهونڪن جو مُقابلو
نه پيئي ڪري سگهي.

مون ئي کيس چوٽڪارو ڏياريو.
پڇيومانس، ”ڇا پڙهندي آهين؟“

هُن سوال ٻڌي مون طرف ٺهاريو.
ڪجهه سوچي، مُختصر وراڻي ڏيندي
چيائين، ”ڪامرس!“ هوءَ وري ٻاهر نڪارڻ
لڳي ... ٻاهر ساوا ڪبت هئا. وڻ لڻ هئا
۽ ٽيليفون جا ٽنڀا هئا ...

ڪامرس! مون پنهنجي من ۾ ڏهاريو.
ڪامرس ٿي پڙهي، معنيٰ ته آڪائونٽس
رڪن ٿي سگهي. پوءِ شابد ڪنهن بئنڪ ۾
نوڪري ڪندي. نوڪري ڪندي ڪنهن
نوحوان سان پيار ٿي وٺس ته پيار جي
شادي ڪندي! ائين ئي ٿيڻ به گهرجي.
زمانو بدلجي پيو، هنن چوڪرين کي به
بدلجڻ گهرجي. روايتن جي ٻنڌڻن کان
آزاد ٿيڻ گهرجي ..

”۽ تنهنجي هوءَ ٻيون نمبر پيٽ؟“
مون پنهنجي سوچ کي پاسيرو رکي، هُن
کان ٻيو سوال پڇيو.

منهنجو سوال ٻڌي هُن وري مون
طرف ٺهاريو. هلڪو مُرڪي چيائين، ”هوءَ
مُترڪ ۾ آهي ... ليڪن اُنڪل! توهان
ڪيئن سمجهيو ته هوءَ منهنجي ننڍي پيٽ
آهي؟“

مون کليو. چيس، ايئن، جيئن هوءَ

ڪونه هو. همراھ چٽو ٿي پيو. ويو نوٽ
رڪندو، ويو هارائيندو. پنجاه وارا اٺ نوٽ
هارائڻ بعد هو بانو لو ٿي پيو. رڙيون ڪري
چوڻ لڳو، ”تون ٺڳ آهين، ٽپتائي آهين،
مونکي دوکي سان ڦريو آئي!“

ليڪن اهو ٽپتائي کيس ٻڌو اڻ ٻڌو
ڪري، ڪپڙا ڇنڊي پٺا جيب حوالي ڪري،
رمندو ٿيو. ڄڻ ڪا ڳالهه ٿي ڪانه ٿي
هئي. اها ڄڻ روز جي، روڙن ڳالهه هئي...!
راڻيءَ تي داغ لڳائي هارائيندڙ اهو
شخص زار زار روئڻ لڳو. ڇي مان ڳوٺ پئي
ويس. مون وٽ ٻيا پئسا ئي ڪونهن، هاڻي
مان ڳوٺ ڪيئن ويندس؟

سامهون وارن ٻنهي نوجوانن شاگردن،
جن اُن ٽپتائيءَ جي هٿ جي صفائي ڏني
هئي ۽ هنيئر هن هارائيندڙ جو روڊن پتڪو
به ٻڌي رهيا هئا، افسوس ظاهر ڪرڻ بجاءِ،
ڏند ڪڍي کلي رهيا هئا...! مونکي ڪاوڙ
وئي ويئي. کين ڦٽڪاريندي چيس، ”اوهان
جي سامهون هڪ غريب مسافر لڳجندو رهيو
۽ توهين چپ چاپ تماشو ڏسندا رهيا! مونکي
توهان تي عجب ٿو لڳي. ڇا توهان نوجوانن
جو خون سرد ٿي ويو آهي؟“

ڦٽڪار ٻڌي هو ٻئي ٿورو شرمسار ٿيا.
انهن مان هڪڙي چيو، ”اسين ٽريننگ لاءِ
بمبئيءَ پيا وڃون، وڇر پئون ها ته ناحق
اڙجي وڃون ها! اسان جي هڪ دوست سان
جڻ ٿي هئي. شاهديءَ لاءِ کيس جهانسيءَ
وڃڻو پيو هو!“

هڪ ٻئي مسافر بحث ۾ پوندي چيو،
”ريس به ته جوڻا آهي. اُن ۾ به ته ڪيترن
جا ڏيوا لا ڪرندا آهن. پوءِ به ماڻهو ريس

کيڏڻ ويندا آهن!

مان بحث ۾ نه پيس. ڪو ڪڙتيل نه
نڪري ها. اڃا پيو پاڻي ولوڙو هو. ماڻ
ڪري ويهي رهيس...

مون جو ٿوري مڙسي ڏيکاري هنن
ٻنهي نوجوانن کي چڻيو هو ته ڄڻ سورمو
ٻڙجي پيس. هو ٻئي نوجوان، جن هر هر
هنن ٻنهي نوجوانن پيئرن کي گهوري نهاريو
پئي، جنهن سبب ٻئي پريشان هيون، منهن
ڦيري ويهي رهيا. چوڪرين سامت جو ساه
کنيو ۽ مون طرف شڪر گذاريءَ وڃان
نهاريائون. سندن ماءُ پيءُ به هينئر بي
ڦرني ٿي ويا. عورت شرارت ڪندڙ ٻنهي
ننڍن ٻارن کي شانت ڪري ويهڻ جي
هدايت ڪئي ۽ پوءِ اُمالڪ مون طرف مُهڙ
ڪري پڇڻ لڳي، ”اوهين ڪٿي رهندا
آهيو؟“

هُن جو اوچتو سوال ٻڌي مان ٿورو
هٻڪيس. کيس مختصر جواب ڏيندي
چيس، ”بمبئيءَ ۾.“
”آسپن به اُتي رهندا آهيو، پر
بمبئيءَ ۾ ڪٿي؟“

هن جي سڃاڻتا ڏسي مان به سڃڻ
ٿي وڃيس. وراڻي ڏيندي چيو مانس،
”ڪولابا، ڪاما هال جي ڀرسان!“
”آسپن ڪُرا ۾ رهندا آهيو، بس
ڊيپوءِ جي نزديڪ.“

هُن اڃا ڪجهه وڌيڪ ٻڌائڻ پئي چاهيو
۽ مان اهو ”وڌيڪ“ ٻڌڻ لاءِ تيار ٿي وڃيس.
”منهنجا پيڪا راجستان ۾ آهن،
چئپور کان ٿورو پري. هو جيڪو چوڪرو
آساني اُماڻڻ آيو هو، اهو منهنجو ننڍو

چور ۽ لڳ به آچي پڇهندا آهن ماڻهو سڀ
ته هرو ڀيرو ساڻا نه هوندا آهن نه، منجهن
ڪي ته مورڪ به هوندا آهن. اُهي مورڪ
انهن لڳن جي وڙ چڙهي ويندا آهن.

هڪ ٺپٽائي هٿن جي صفائي
ڏيکاريندو، اسان واري ڪمپارٽمينٽ ۾ آچي،
پٽ تي ويهي، ٺٺي پتن کي هڏانهن
کان هوڏانهن ڦيرائڻ لڳو. اُنهن پتن ۾ هڪ
راڻي هڪ بادشاهه ۽ هڪ لولو هئو. ٺپٽائي
وڏي واڪي ڇوڻ لڳو، ”راڻيءَ تي داڍ لڳايو.
پنهنجن جا ڏهه، ڏهن جا ويهه، پنجاهه جا سو
۽ سو ها بڻا ڪري ڏنا ويندا!...

ڪينرا روئس ڪوڏيا ٺپٽائيءَ جي
هيرا ڦيري ڏسي خوش ٿي رهيا هئا. هُنن
ليکي اِهو تماڻو هو. هڪڙي يانريءَ پنهنجي
پاڪيٽ مان ڏهين جو نوٽ ڪڍي هڪ
بتي مٿان رکي رڙ ڪئي، ”راڻي!“ ٺپٽائيءَ
اُهو پتو سڻيو ڪو ته اُهو راڻي هو! داڍ
لڳائيندڙ کي ڏهن جا ويهه ٿي مليا. هُن
بهر ڏهه لڳانا، وري به ڊپل ٿي ملبس.

مان من ٿي من کڻي لڳس. مون ڄاتو
ٿي نه اُهو داڍ لڳائيندڙ شخص ڀڳ ٿي
ڀڳ اُن ٺپٽائيءَ جو ساڻي هو جيئن هن
کي کڻندو ڏسي، لالچ ۾ آچي، ٻيا مسافر پڻ
داڍ تي رڦير لڳائين!

تو به اُٿين ٿي. مٿئين برت تي
لبتيل هڪ شخص، جنهن اِها ٺپٽائي راند
ڏني پئي، هيٺ لهي آيو ۽ پنجاهين جو
نوٽ ڪڍي، هڪ پني مٿان رکي، وسواس
پرڻي لهجي ۾ چيائين ”راڻي!“ لڳن
اُها راڻي ڪونه هئي ڳولو هو. هُن هڪ ٻيو
پنجاهين جو نوٽ رکيو. اُهو پتو نه راڻي

ڏيڍي رفتار وڌائيندي هوا سان ڳالهيون
ڪرڻ لڳي. سمورا مسافر نانئڪا ٿي ويا
هئا ۽ پنهنجين مشغولين ۾ مصروف ٿي ويا
هئا. هاڪرن پنهنجن جنسن جا هوڪا پئي
ڏنا. مون پنهنجي لاءِ ڪافي ورتي خنن جا
خار روپيا ورتائين.

واندڪائيءَ جي وندر هڪ پڙهڻ، ٻيو
شمسفر ياترين سان گڏ شپ هڻڻ، يا چپ
چاپ ويحي سوچڻ. پڙهڻ مونکان پڳو ڪونه،
گڏ گڏ ٺٺو ڪونه، تنهن
ڪري ٺٺو رستو اختيار ڪيو - سوچڻ وسيلي
وقت پاس ڪرڻ لڳس. منهنجي سوچ جو
ڊاٽرو مسلم ڪٽنب جي گرد ڦرڻ لڳو. ڇهن
ممبرن جو هيءُ ڪٽنب جنهن ۾ زال مڙس
کان سواءِ چار ٻار هئا - ٽي ڏيئرو ۽ هڪ
نندو پٽ. مون پنهنجي سوچ وسيلي اُنهن
چڻي ٻارن جي عمر جو اندازو لڳائي ورتو.
وڏيون به ڏيئرو سورهن ۽ ارڙهن سالن جون،
ٽيون نمبر ڏهن ورهين جي ۽ پٽ اٺن
سالن جو. اهو به حساب لڳايم ته ڪڏهن
عورت جي عمر سورهن - سترهن سال هوندي
۽ شادي ڪيل هوندي تڏهن کيس پهرين
ديءَ ڄاڻي هوندي، تن سالن بعد ٻي ۽ پوءِ
ڪجهه سالن جي گڏپ رهي هوندي. ٿي
سگهي ٿو اُهي ڪجهه سال سندس خاوند
ٻاهر ويل هجي جيئن اڪثر ڪمائڻ لاءِ
ٻاهرين ملڪن، خاص طور گلف ڏانهن ويندا
آهن. اُن بعد ٽين ديءَ ۽ پوءِ چوٿون نمبر پٽ.
پٽ ڄمڻ تي ڏاڍو محوش ٿيا هوندا!...

جهڙيءَ طرح هن کي ماڻهوءَ بوءِ اچڻ
تي ماڻهوءَ بوءِ... ماڻهوءَ بوءِ.. ڪندو آچي
پرگهٽ ٿيندو آهي، تهڙيءَ طرح ٿرين ۾

ريل سفر ۾

هري موٽوڻي ”سنڌي“

س

جنيئر سٽيزن هئڻ جا ڪافي فائدا ملڻ لڳا. هوڻي جهاز جو پاڙو اڌ. ريل سفر ۾ به رعايت. سمهڻ لاءِ سليپر به هيٺيون مليو. چئپور سيمينار ٿان واپس پئي موٽيس. مون وارا ٻيا دوست چنورڙ گهمڻ ويا هئا.

مان دريءَ کان پنهنجيءَ سيت تي ويٺو هوس. باقي پنجن سيتن تي هڪ مسلر ڪٽنب اچي ويٺو. انهن ۾ وڏيءَ عمر وارو مردُ بيمار پئي لڳو. هڪ ٻيو جوان هو جنهن لاءِ پوءِ پتو پيو ته اهو کين ڇڏڻ آيو هو. عورت کي ڪارو بَرَقمو پيل هو. ٻه وڏور ڇوڪريون، هڪ انهن کان ننڍي ڇوڪري ۽ هڪ سيني کان ننڍو ڇوڪرو هو.

پنهنجيءَ جاءِ تي ويهي عورت برقمو لاهي ڇڏيو. پنجنهيئن چاليهن جي وچ عمر جي هئي. وات ۾ پاڻ هوس جيڪو آهستي آهستي ڇٻائين پئي. ٻئي ننڍا ٻار - ڇوڪرو ۽ ڇوڪري، دريءَ کان ويهڻ جو ضد ڪرڻ لڳا. آخر پاڻ ۾ صلح ڪيائون جنهن موجب دريءَ کان پهرين ڇوڪرو ويهندو ۽ پوءِ ڇوڪري. ٻئي وڏور ڇوڪريون اُڀر سيتن تي وڃي ويٺيون. بيمار مرد عورت جي

پرسان ۽ هو نوجوان منهنجي پاسي کان اچي ويٺو.

مٿي اُڀر سيتن تي ويل ٻنهي ڇوڪرين مان ننڍيءَ هيٺ ٺهاري اُن نوجوان کي چيو، ”مامو ڪجهه مخزنون ته آڻي ڏيو.“

نوجوان اُٿي هيٺ لهي ويو ۽ بوڪ اسٽال تان مخزنون وٺي آيو.

لنگه وارين سيتن تي به نوجوان ويٺا هئا جي استودنت پئي لڳا. انهن ٻنهي پاڻ ۾ چرچو مذاق ڪندي، ڪنهن وقت انهن ٻنهي ڇوڪرين طرف ٺهاري ٿي ورتو، جي اُڀر سيت تي ويٺيون هيون.

مونکي ريل گاڏين جا هيءُ ڪمپارٽمينٽ مٺي ڀارت لڳندا آهن. الڳ الڳ پرائتن ۽ الڳ الڳ ٻولين جا ڳالهائيندڙ هيءُ ڀارتواسي هڪ ايڪائيءَ ۾ بدلجي، ڀارتي ريل ياتري بڻجي پوندا آهن. وقتي اُهي ڀاڱر دوست بڻجي پوندا آهن. ترين چٽڻ جو وقت ٿي ويو هو. هيءُ سپر فاسٽ ترين هئي جنهن بمبئيءَ پهاڇڻ ۾ سترهن ڪلاڪ ٿي ورتا. ترين سٽي هئي رواني ٿي ۽ ڏيري

هري موٽوڻي ’سنڌي‘

ڪلڙ ڪاڻو، سنڌ، ۲۰-۱۱-۱۹۲۹

۲ ناول ۽ ۵ ڪهاڻين جا ڪتاب، آئبر ڪٿا ۽ سفرنامو.

آجيو ناول تي ساهتيه اڪادمي دھلي طرفان، ابو ناول تي مدر ترپا هٿان،

’خوددار‘ تي مهاراشتر سنڌي اڪادميءَ طرفان، رام پنڊواڻي ڪلچرل سينٽر

پاران قدر شناسي طور انعام ۽ ڪيترين سنڌائين ۽ ادارن طرفان سمنانت ٿيل.

ڪونج مئگزين جو سمپادن ۽ ادبي ڪاربه ۾ مشغول.

4, Great western Bldg., Shaheed Bhagat Singh Marg, MUMBAI - 400023

نالو

جنم

ڇپايل ڪتاب

انعام

پيشو

پتو

فهرست

ڪهاڻيون

نمبر	نالو	وشيہ	صفحہ
۱.	ھري موٽوڻاڻي ”سِنڌي“	ريل ۾ سفر	۱
۲.	اندران واسواڻي	واپس	۱۱
۳.	جینت ریلواڻي	خَلُّ	۱۲
۴.	ایشور ڀارتي	آڌرمي	۱۹
۵.	وينا شرنڱي	پنهنجا پرائوا	۲۲
۶.	جهمون چُڱاڻي	سِنڌوءَ کان شِپرا جو سفر	۲۵
۷.	ایشوري جوتوڻاڻي	پيا به غم گهڻا آهن	۲۹
		محبت جي غم کانسيواڻيءَ	
۸.	اين.ڊي.مُولچنداڻي	جسابتُ چُڪتو	۲۲
۹.	هولازام ’هنس‘	تنها	۲۵
۱۰.	ڪرشن مسرور	گود ورتلُ پُٺُ	۲۸
۱۱.	ڪِشور پهڻوڄا	نِڌِڪي	۴۱
۱۲.	ڪملا بٽاڻي	نئون دؤر	۴۵
۱۳.	پُورن لعل ٽهلياڻي	وير ڪُماري	۴۹
۱۴.	ناراڻڻ محبوباڻي	نانڪ دُکيا سڀ سنسار	۵۲
۱۵.	ايس.ٽي. پاڻيا	پرپر جي شادي	۵۴
۱۶.	وينا ڪِشور دادلاڻي	ماضيءَ جا ڏنڌلا ورقَ	۵۸
۱۷.	آنيتا ڪيولراماڻي	مَدُو	۶۱

رہاٹ

کہاٹیون

مان چنڊر جو پيءُ آهيان، ڪو غير نه آهيان، چنڊر سان ملڻ ۽ ٻڌڻ سان ڀلائي
 مان آيو آهيان، پر هن نه مڃيو. چيائين ته چنڊر جا ماءُ پيءُ پنج سال
 پهريون مري ويا آهن. چنڊر يتيم آهي ۽ ۽ چنڊر آيو ته هن به مونکي
 شڪايت کان انڪار ڪيو. چنڊر ماءُ، تنهنجي پٽ ڄڻ ڪارڊ حاصل ڪرڻ
 لاءِ زال سان ڪوڙ ڳالهائي شادي ڪئي هئي. چنڊر پنهنجي امريڪي زال
 کي چيو ته.... ته مان سندس ڏورانهن ماڻگ آهيان ۽ سندن گهر ۾ رهي ٿو
 پيءُ بچڻ جو نالو ڏنو ڪيائين. منهنجي غيرت مونکي چنڊر کي گهر ڏيڻ
 رکڻ کان سواءِ ايترو پور آندو ۽ مان پلبن پڪڙي ڀڄي واپس هليو آيس.
 پر.... پر توهان ته پندرهن ڏينهن کان پوءِ گهر آيا هئا؟

زخمي تازو هو. سوچيم منهنجي حالت ڏسي ڪٿي تون به ڇڏي پوئين!
 انڪري.... انڪري مان فقير ٿي سائين بابا جي شاديءَ وڃي رهيو هوس.
 ۽ هو اميريڪا مان آندل امپورٽڊ سامان!
 زندگيءَ ۾ پهريون دفعو ڪوڙ ڳالهائيم. اهو سامان هتان مارڪيٽ مان خريداري
 ڪري آيو هوس چنڊر ماءُ.
 اڄ توهان مونکي هڪ وڃن ڏيو.
 وڃن، چنڊر ماءُ! وڃن.
 اڄ کان پوءِ توهان ... مونکي... مونکي چنڊر ماءُ نه ڪوليندا. (روئي ٿي)
 (فريز)

آواز

هتي آهي تنهنجي مائٽا، خنڀ مرڻ جا خنهن سان ناتا،
 رشتا رت جا ڪٽڻ ٽوڙيندي، خنڀل کان ڇا منهن موڙيندين
 ڏيندءِ ماءُ ميار او ڇسان
 وهندي ڪٽڻ تون وطن وساري
 ڌرتيءَ کان ٿي ڌار او ڇسان،
 وهندي ڪٽڻ تون وطن وساري
 وهندي ڪٽڻ تون وطن وساري

(گهوڙن ڀارتي)

آنڪل! هيءُ ڪارو ڪانءُ ته توهان جي ڪوئل کي پهچائي ويو! جلدي
جلدي آمريڪا وڃي چنڊر کي انڊيا وٺي اچي شادي ڪرايوس. ڪٿي ڪا
ڪٻر نه توهان جي طوطي کي اُڏائي وڃي.
ٻيڏي ٻيڏي کي ها ڪري ٿي. ٻيڏو به ”ها“ ڪنڌ سان ڪري ٿو.

درشيه چھون

ساڳيو نظارو ! [بالڪني]

جڏهن کان توهان موٽيا آهيو، ٿمر سُڙ رهڻ لڳا آهيو. هر ڳالهه مان
چاڙھ ڪڍي ڇڏيو آئون! چنڊر توهان کي ڪُجهه چيو ڇا؟
چنڊر ماءُ! تنهنجو پُٽ چنڊر، مونکي ايئرپورٽ تي وٺڻ ٿي نه آيو! ...
هڪ پرديس، مان اجنبِي. اڌ رات جو وقت. آکين آڳيان آنڌيرو ڇانئجي
ويو ... ۴ ... ۴ ... آکين مان بي-اختيار ڳوڙها وهڻ لڳا. مان .. مون
ٻارَ جيان، بينچ تي ويهي، گونگا ڳوڙها پئي ڳاڙيا ته منهنجي حالت
تي قياس ڪاٿي هڪ نينگرُ مدد لاءِ آيو. گهٻراهٽ وڃان، ڳولهندي به
چنڊر جي آئڊريس ۴ فون نه مليا ته هُو ويچارو مون کي پنهنجي گهر
وٺي ويو، منهنجي خدمت ڪيائين، مون کي پناهه ڏنائين ۴ پئي ڏينهن
مون کي، چنڊر جو گهر ڳولهي، درِ ٽائين پهچائي به آيو.

ته توهان اُتي منهنجي چنڊر جي گهر پهتا!
ها! پر درِ تي تالو لڳل هو. مان صبح کان شام ٽائين، ٻُڪيو پياسو، هڪ
وفادار ڪُٽي جيان چنڊر جو درُ جهليو ويلو هوس، چنڊر ماءُ! ته ته ...
شام جو اسڪول بس آئي جنهن مان ٻار لهي، هلندو اچي منهنجي سامهون
بيٺو. هن جي اسڪول بئج مان خبر پيس ته هُو .. هُو منهنجو پوٽو
هو، تنهنجي چنڊر جو پُٽ، چنڊر ماءُ! خون خون کي نه سُڃاتو. هُو
مون کان پري پري رهي ٻهارڻ لڳو. آخر خون خون کي چڪيو. آسان
پئي هڪ پئي سان هري مري وياسين... آڃا مون پنهنجي پوٽي کي ڇاتيءَ
سان پئي لڳايو ته نه ڄاڻ ڪيئن چنڊر جي امريڪن زال آڌمڪي. هن
مونکي گهٽ وڌ ڳالهايو، منهنجي بي عزتي ڪئي، مون تي ٻار چورائڻ جو
إلزام هنيو ۴ ڀارت واسين لاءِ ٿڌا لفظ چيا. مون هن کي ڏاڍو سمجهايو ته

گھنٽين جي وچ ۾ ليفٽ-رائيٽ ڪندي اڇانڪ فون جو رسيور ڪٿي - آپ
قطار ۾ هٿن پريڪش ڪيڇي. چئي دروازو کولي ٿي ته گهر جو نوڪر
جين ٿاء ۽ شرت ۾ ملبوس داخل ٿئي ٿو. اندر اچي ٻڌي ڪي پيرين
پئي، اشارن ۾ ڇڏي ٿو ته: هٿن ڪپڙن ۾ مان ڪيئن ٿو لڳان.
نظر نه لڳي، هيرو ٿو لڳين. (خوش ٿي ٻڌي وٽ اچي پيري پوندي هن
: ٻڌي
: ڪان به ڇڏي ٿو.)

اشاري سان چويس ٿو: ٽاپ فرسٽ ڪلاس!
: ٻڌو
: پر هٿن ڪپڙن سان تون گهر جا باسٽ ٻهار ڪندين؟
: ٻڌي
: (اشارن سان) نه هيءُ ڪپڙا لاهي، نڪر گنجي پائي ڪنڊس. (گنگو وڃي ٿو)
: گنگو
: (فون ڏسي) آيا لٽڪيو پيو آهين فومل مل! آپ قطار ۾ هٿن. (رسيور رکي
: ٻڌو
: ٿو ته وري فون جي گھنٽي) هيلو، ڪير؟ موٽوڙي؟ ڪيئن ياد ڪيئ
: دلبر..... ڇا؟... سچ! سنڌ جو درشن ڪرڻ جو بندوبست ڪيو آئيئي.... جڳ
: مينٽ - هوم مينسٽر کان پڇان ... منهنجي مؤمل
: چئ منهنجا راءِ.

تنهنجي پاڻ جو فون آهي. سنڌ هلندي؟
: ٻڌو
: پنهنجي جنم ڀومي، پنهنجي جيڳل امان ڏسڻ لاءِ نه ڪيان، اهڙي نياڳي
: ٻڌي
: مان نه آهيان. هيڏانهن! توهان ڪي ته ياد هوندو ته سنڌ ڇڏڻ وقت سنڌو جل
: هٿ ۾ کڻي مون قسم کادو هو ته وري جيستائين جنم ڀومي اچي سنڌڙي
: جو درشن نه ڪيو اٿم، مان مارويءَ جيان سنڌ جو هي وڳو، هي گهٽا
: پنهنجي جان کان جدا نه ڪندس. (گنگو نوڪر گنجيءَ ۾ اچي ٿو)
: (اشارن ۾ چئي ٿو) مان به هلندس.
: گنگو
: ڇاڻو چوي؟
: ٻڌي
: چوي ٿو مان به سنڌ ڏسندس.
: ماڻ
: اسانجي اکين تي هلي... موٽوڙي اسان تي چٽا سنڌ هلنداسين. پاسپورٽ
: ٻڌي
: ۽ پئسا شيان گنگو ڏيئي ويندءِ!... ها. ها. (فون جو رکڻ)
: چندر ماڻ سنڌ هلنداسين. مٽيءَ ۽ ماڻهوءَ جو رشتو ڪيترو نه پوتر رشتو آهي.
: ٻڌي
: (سنت ڪنور جو فوٽو ٻڌي ڪي ڏيکاري اشارن سان پڇي ٿو ته ڪير آهي)
: گنگو
: هي آئيئي سنت شرومڻي، آمر شهيد پڳت ڪنور رام هيڏانهن! توهان
: ماڻ
: ڪيو هو ڪنور رام جو درشن؟
: ٻڌي
: اُن وقت مان ٻار هوس. مون هٿن اکين سان سنت ڪنور رام جن کي لولي
: گائي رام ريجهاڻي بي-جان ٻار کي نئون جيون ڏيڻ جو ڪرشمو ڏنو آهي.
: ڇا ته پڳت ڪنور رام جي آواز ۾ تاثير هو.

شاديء لاءِ ڪا ڪٿي آهي.

(فوٽو ڏسي) تارا مونکي وڃي.

۽ هي فوٽو آڻو۽ پنڪيءَ لاءِ - پوپٽ لال هو، آنڪل.

پنڪيءَ ماءُ! پوپٽ خبرو ته نٿو لڳي (ڪلندي) پر، ولين به نٿو لڳي.

ته ڳڙايو مهراج ڪي. ڪڍايو مهورت. ڪرايو ٻڙي!

تڪڙ ڪم شيطان جو الف. ب. پ. A.B.C....

فوٽا چنڊر ۽ پنڪيءَ کي موڪليون ٿا. ٻارن ڪا ڪٿي ته نه صرف تنهنجي

ٻڙي ڪرائجي پر منين به منو ڪرائبو، بس.

(سڀني جو مڏيل ٺهڪ)

درشيءَ چار

ساڳيو نظارو

[ٻڌو خيال ۾ گهر آهي - ٻڌي آمريڪن تي هڻي ٿي چين ۾]

پنڪيءَ پيءُ.

هيءَ چنڊر ماءُ، هيءُ. تون ته سڙ سال هيءُ!

چنڊر ۽ پنڪيءَ هي شادي ڪرائي - گهر ٻارن حوالي ڪري، اسان ٻڌو ۽

ٻڌي هلي وينداسين - حديدوار، ليميٽ خبڙا، خموتري، گنگوتري،

ڪنڊارنات، بڌرينات - چئني ڏامن هي تهرڪ ياترا ڪري حنر سلڻو ڪرڻ،

ڪٿن؟

چنڊر ماءُ! انسان ڪينرو نه گهڙيو آهي. ڏس ته، تون ۽ مان چار ڏاڪا لڳي

چڙهي نٿا سگهون ۽ سڏون ٻيا ڪيون چئني ڏامن هي تهرڪ ياترا هي.

نه ڪري نارائڻ، تهرڻ تي جي توکي يا مونکي ڪجهه هي ٿي پوي ته.....

شپ شپ ٻولسو. ڪٿي نه وينداسين، بس خوش!

گهٽي، ٻڌو دروازو کولڻ وڃي ٿو.

شهردار آهڙو دروازو توهان کوليو هو، هاڻي منهنجو وارو آهي.

(وڃي ٿي ته ٽيليفون جي گهٽي به ٿي وڃي)

آهڙو ٽيليفون تي به مون ڳالهايو هو. ڪٿي ٿي يا مان ڪٿان؟

(ٻڌي ٽيليفون ڪٽڻ ٿي وڃي ته دروازي جي گهٽي، دروازو کولڻ ٿي

وڃي نه ٽيليفون جي گهٽي. ٻڌي دروازي ۽ ٽيليفون جي وچ ۾ ٻنهي

- مٺائي، مٺائيءَ سان مٺا ڪري ره وارا بسڪيٽ ۽ مڪڻ ٽوسٽ کاوان. انڪل چوندو آهي ته جي ڪارائجي ته ڍل کولي، نه ته نه، ڪيئن اٽڪل؟
- پيءُ :
- سپاڳيءَ اسان سنڌي ته، ڪيوليون، ڪانون، ڪُتن کي به ڪارائيندا آهيون. ڳڪين کي ڪارائڻ ڀُڄ آڻيئي. بڻڪيو سمجهي ڪارائينس.
- آلومل :
- اخبار ڏيو ته، (اخبار ڏسندي) انڪل اخبار ۾ منهنجو فوٽو ڏسو - ڏسو. (وري ڏسي) لڪ جي لعنت ٿئي!
- پيءُ :
- ڇا ٿيو؟
- آلومل :
- انڪل مان توهانجي سامهون جيئرو جاڳندو ويٺو آڻ نبي. ڏسو - ڏسو هن اخبار واري ”پڳڙين“ ۾ منهنجو فوٽو ڇاپيو آهي!!
- پيءُ :
- اخبار وارن کي تون پنهنجو فوٽو ڏيئي آيو هوندي، تڏهن ته...
- آلومل :
- اخبار واري کي مان پنهنجو فوٽو، منهنجي آلومل بصرم مل مٽريچ بيورو جي اشتهار ۾ ڇاپڻ لاءِ ڏيئي آيو هوس. هنن هن شرڳواسيءَ جو فوٽو منهنجي اشتهار ۾ ۽ منهنجو فوٽو هن جي پڳڙين ۾ ڇپيو آهي. دلال آهيان. باندرا کان بوريوليءَ تائين رستن جا ڪُتا به مونکي سڃاڻدا آهن. سوين فون پرڇاڻيءَ جا گهر آيا هوندا.
- پيءُ :
- ڪُتن جا؟
- آلومل :
- نه، توهان جهڙن جا. انڪل منهنجي جال ته ويچارِي منهنجي جيئري ٿي وڌو ٿي ويئي، يا نه؟ (ٻڌي ڇانءِ سان داخل)
- ماءُ :
- الف. ب. ب! منهنجي چندر ۽ پنڪيءَ لاءِ به گهر ڏس. سڪن ۾ توري دلائي ڏيندي مانءُ!
- آلومل :
- ضرور - ضرور - آنتي! پر هن اخبار ۾ پنهنجو پڳڙين ۾ فوٽو ڏسي ڳڪ ٿي مري ويئي آهي. انڪل مان، هي اخبار ۽ هيءَ ٿري ٿي گهر ڪٿي ٿو وڃان. شين اخبار ۽ ٿري ٻئي واپس ڏيڻ ايندس. (وڃي ٿو)

درشيه ٿيون

ساڳيو نظارو

- [پيءُ ماءُ - گهر جو نوڪر گنگو ۽ آلومل نظر ٿا اچن. سيني جو گڏيل ٽهڪ]
- آلومل :
- جيڪو ڪوڙ ٻالهاڻي، شرڳه وڃي. انڪل، آنتي! هن سين پٽمل ڏيئو مل دوئلراماڻيءَ جي ڌيءُ، تارا کي پنهنجي فلم ۾ هيروئن ڪٽڻ لاءِ ممبئي، مدراس، ممباسا، هاليوڊ جا مشهور پروڊيوسر ڊاريڪٽر منتون ڪري موٽي ويا. توهانجي پٽ چندر جو نصيب سٺو آهي جو تارا چندروءَ جو فوٽو ڏسي

چندر ويو امريڪا پنڪي به ويئي ڪئناڊا. ٻارن سان گهر ۾ ڪيتري
نه رونق لڳي پئي هوندي هئي. حال ته هيءُ عالي عالي گهر ڪاٺ
ٿو اچي.

پنڪيءَ ماءُ! شروع شروع ۾ محبتي ٻين محبتي چندر يا پنڪيءَ هي، چئي
يا فون ايندو هو حال..... حال ته ڪيترا محنا گذري ويا آهن.... نڪا چئي
نڪو فون!

(دروازي هي مڻتي)

ماڻ (چڻ خواب مان جاڳي) منهنجي چندر هو فون هوندو (فون طرف جلدي
وڃي رسبور کڻي) چندر... چندر ڀٽ... ڀٽ ٻالهائي نه، ڇو پيو ٻڌي ماءُ
ڪي ترقيابن... چندر... چندر... هيڏانهن! آواز ٻڌڻ ئي نٿو اچي.. چندر ڀٽ
ٻالهائي نه. پٿڙا! تنهنجو آواز ٻڌڻ لاءِ ڪن ٿا سڪن. من ٿو ترقي چندر...چندر
فون هي نه، چندر ماءُ! دروازي هي مڻتي وڃي هئي.

(دروازي جي مڻتي)

(دروازو کولي - ڏسي) اڃ اڃ الف.ب.پ.

آلومل (داخل ٿيندي) انڪل! منهنجي نالي خون ڇو ٿا پهڙيون ڪبو. منهنجو نالو
الف.ب.پ. نه پر آلومل بصرم ٻڌيرامالي آهي. ايوءِ ٻڌيءَ ۾. شارت ڪت
ڪرڻو ئي اٿو ته سنڌيءَ ۾ نه، انگريزيءَ ۾ ڪبو نه A.B.C. (خوش ٿي) اي.
بي. سي. انڪل هيءُ نالو ته ورلڊ فيمس نٿو لڳيو؟ اي. بي. سي.
[آلومل آهي ٻڌڙو پر ڪپڙا چٽاڀيٽي نوجوانن جھڙا پائيندو آهي ۽ پاڻ کي
اڃا جوان ثابت ڪرڻ لاءِ سڀني کي انڪل آنتي چونڊو آهي].

اڏا الف.ب.پ.پ.ا

آنتي! (کلي) چڻو اڏا، اي. بي. سي! آيو آن ته وڃين ۽ چانءِ-ٻانءِ ته ضرور
پئڻدين؟

آلومل نه آنتي. ڏاڍو تڪڙو آن ڪن! (وڃندي) وڃڻ جو ٽيم ٿي ڪونهي! مان
هيءُ ڪل هي اڏاري ورتل اخبار واپس ڪري، اڃ هي اعتبار اڏاري وٺڻ
آيو آهين. انڪل وٺو هيءُ واسي اخبار، ڏيو تازي اخبار ته مان وڃان.
پر وڃس ڪٿي ٿو؟

ٻيءَ وڌوءَ نه وڃن، هاڻ ڪم نه ٿيندو..... آنتي گهوڙي کي گهوڙي ڏيکارڻ تي
وڃس ماڻي تي ته ٻوڙي ٿيندي. آلومل بصرم ملڙيچ بيورو جو ناموس
ٿيندو. هاڻ هٿن ڪيو. جيڪڙو مڱس نڃ ڪبر جي چانءِ پٿاريو. ها، اُن
ڏينهن وانگر چانءِ ۾ ملائي جهڙي وڃهيو. ۽ اڄ منهنجي دل آهي ته

مٽي آهي تنهنجي مائٽا، جنم مرڻ جا جنهن سان ناتا
 رشتا رت جا ڪيئن ٿوڙيندين، جيڪل کان ڇا مٺنهن موڙيندين
 ڏيندءِ ماءُ مٿار او ميان

وهندين ڪيئن تون وطن وساري

وهندين ڪيئن تون وطن وساري. (فيڊ-آٿوٽ گيت)

[گيت هلندي وڃي پهرين گهر جو نوڪر گنگو سوئڪيس، شولڊر بئگ آڻي
 رکي ٿو. ڌيءُ پنڪي مادرن ڊريس ۾ پوڄا جي ٿالهي، ڏيئو ٻريل آهي،
 ڪٽي ٿي داخل ٿئي ته ڪجهه پلن کانپوءِ ڀٽ چنڊر فل سوٽ ۾ تيار - هٿ
 ۾ بريفڪيس اٿس. اچي صوفا تي ويهي، بريفڪيس کولي چيڪ ڪندي.]
 امان ... جيڪل امان!

چنڊر

بردر! تنهنجو پاسپورٽ، ٽڪيٽ ۽ ڊاڪيومينٽس (ڏيئس ٿي)

پنڪي

ٿئنڪس! (ماءُ داخل ٿئي ٿي. چنڊر پيرين ٿو پويس)

چنڊر

جڳ جڳ جيءُ منهنجا پٽڙا - ڀٽ، اڃا به ويل ويئي ڪانهي پنهنجي

ماءُ

مٽي، پنهنجو گهر، پنهنجو ديس ڇڏي نه وڃ!

او مر! ... امان ٿي سال ڇپتي وڃائيندي گذري ويندا تنهنجو ڀٽ، اسٽيٽس

چنڊر

مان وڏو ماڻهو بڻجي انڊيا ايندو. امريڪا ۾ منهنجو پنهنجو بنگلو،

بزنيس ۽ اسٽيٽس هوندو.

ڀٽ، جهولڻ جي ديا سان عزت مان، ڌن دولت، بزنيس، سڀ ڪجهه ته

پيءُ

آهي اسان وٽ. گهر ۾ ڪهڙي ڪمي آهي؟

ڪمي اسانجي گهر ۾ نه پر ديش ۾ آهي.

چنڊر

ته به ڀٽ پنهنجا نيڪ به پنهنجا ٿيندا آهن. پٽڙا پراون ڪهڙو ساه!

پيءُ

(پيرين پوندي) پليز ڊنڊ ... توهان صرف آسيس ڪيو

چنڊر

ڇٽ، ڀٽ! شل ڇٽي ڪتي اچين.

پيءُ

بردر! مونڪي به امريڪا گهرايل نه وسارج.

پنڪي

تنهنجي ويزا تيار هوندي. جهٽ تنهنجي ويزا انڊيا، ڀٽ! تون امريڪا

چنڊر

(ٻنهي جو گڏيل ٺهڪ)

درشيم ٻيون

ساڳيو گهر

[ڀڏو ٻڏي گهر ۾ اڪيلا خاموش ويٺل ڏسجن ٿا ۽ ڏسجي ٿو هڪ پڇرو

جنهن ۾ ٻه پڪي قيد آهن.]

پڪيٽڙا پڇري جا

مدن جمائي

پاٽر ۱-

(۱)	پيءُ جي رول ۾		مدن حمائي
(۲)	ماءُ جي ڪردار ۾		پشپا مالحي
(۲)	نوڪر		راج لوڇاڻي
(۳)	چندر		پڙن مڙدائي
(۵)	الف، ب، پ.		رميش مڃتا
(۶)	پنڪي		پنڪي حمائي
(۷)	چي، چي		آبل ڪٽري
(۸)	پڳٽ ڪنور رام		ڪنبالل لدواڻي

مبوزڪ	۱	سي، ارڄن
گيت	۱	گورڊن پارٽي
بئڪ گرائونڊ ميوزڪ	۱	ليڊو محي
مبڪ اپ	۱	هريش پاڻيا
پراڊڪشن انچارج	۱	ڪي ڪمار
هڊايتڪار	۱	مدن حمائي

پهريون درشير

شاهوڪاري گهر جو ديوان خانو

{ سنڌي حقو، سنت ڪنوررام جو شاهي فوٽو، سنڌ جو رنگين الف، ب، پ، وڇر لکيل، فوٽو موهن جي دڙي جو، پوجاري نرتڪي، ڳڙهي خون ڌاتن جون لحييل وڏيون گهر سينگاريندڙ مڙتبون، ليٽيلون، ٿي. وي.، صوفا سيٽ، غالپڇو ۽ ٻيو دلڪش گهر سامان. }

[پيءُ ماءُ بيٺل نظر ٿا اچن. ماءُ کي سنڌي ڊريس، نڪ ۾ نٿ، سنڌي شڪل چولو وغيره پبل آهن ته پيءُ کي سنڌي ڪرتو پنڄامو، گتڻي ٿوپي وغيره.]

چندر ماءُ! چندر کي سمجهاءِ ته، پنهنجي مٽي پنهنجو گهر پنهنجو ديش ڇڏي، پرديس نه وڃي! (ماءُ ڪنڌ سان ها ڪري، ڪمري طرف وڃي ٿي ته ٻڌجي ٿو قضا ۾ گشت) ۱-

ڊاڪٽر :

هلو، جلد هلو! (ترسي) آشوك تڪڙا ساھ ڪٿي ٿو؟

آشوك :

آشوك! ڀٽ! تون ڪجهه چوڻ ٿو ڇاهين ڇا؟

ساوتري :

(روئندي روئندي، لڙڪڙائيندڙ لفظن ۾) هي ڀڳوان، منهنجي ڀٽ جي رکشا

ڪيو، منهنجو ٻچو مون کي بخشي ڏيو. مون تي رحم ڪيو. هي ڀڙيو! هي

ڇا ٿو ڪرين؟ آسان کان ڪهڙي خطا ٿي جو آسان کي ههڙي سزا ٿو ڏين؟

ڪهڙيءَ ڀڻل ڪري آسان کي هيءَ ڏينهن ڏسڻو ٿو پوي، ڀڙيو؟ هي ڀڳوان!

منهنجي لال کي جيون دان ڏيو، هن تي مهر ڪيو، مالڪ! هن ڏاڻاڻ بيماريءَ

کان منهنجي ٻچي کي بچايو، ڀڳوان! منهنجي ڀٽ جي جان بچايو (روئندي)

پليز! توهان شانتي ڪيو. آشوك ڪجهه چوڻ ٿو چاهي.

ڊاڪٽر :

ساوتري :

چئڻ ڀٽ! ڇا ٿو چوڻ ڇاهين تون؟ (روئندي)

آشوك :

مان... مان هاڻي وڌيڪ ڪونه جيئنڊس. مان... مان جنهن خطرناڪ ايڊس

بيماريءَ ۾ ڦاٿل آهيان، جيڪا لاعلاج بيماري آهي، مان... مان... هاڻي

موت کي پنهنجي ويجهو ڏسان ٿو. موت منهنجي سامهون ئي آهي. مان...

مان... هاڻي ڪونه جيئنڊس. پڙ... پڙ... آخر ۾... آخر ۾ (سهڪندي)

(ڪنگهي ٿو) مان ڀائرن پيئڙن کي اها ئي صلاح ڏيندس ته توهان جلد

ئي هن بيماريءَ جا ڪارڻ ڄاڻو، انهن تي عمل ڪيو. مان قبول ٿو ڪيان

ته مون ۾ خراب عادتون هيون. مان... مان... خراب عورتن ۾ ڦاٿل

هوس. مان شراب ۽ نشو به ڪندو هوس. هن دنيا جا هر عيش حاصل ڪرڻ

لاءِ مان خراب عادتون جو شڪار بڻيس. نتيجو... نتيجو... اهو نڪتو

جو مون هيءَ بيماري حاصل ڪئي.

منهنجي نوجوان ڀائرن ۽ پيئڙن کي اها ئي وينتي آهي، صلاح

آهي، ته جهڙي منهنجي حالت ٿي آهي اهڙي شل توهان جي نه ٿئي،

پنهنجو خيال ڪيو ۽ هن بيماريءَ کان دور رهو، پاڻ کي سنڀاليو، خراب

عادتون کان دور رهو... ۽... ۽... پنهنجي زندگيءَ کي نرڳ نه بڻايو،

ايڊس جهڙي خطرناڪ بيماريءَ کان دور رهو، ان کي سمجهو ۽ ان کان

دور رهو. جيئن منهنجي سونهري زندگيءَ کي ايڊس روپي گرهڻ لڳي ويو

آهي، جي توهان به پاڻ نه سنڀاليو آهي ۽ خراب عادت کان دور نه

رهيا آهيو ته ڪٿي توهان به هن گرهڻ جا شڪار نه بڻجو... جن بيماريءَ کي

سمجهو ۽ ڌيان رکڻ، پاڻ کي سنڀاليو... هن کان دور رهو... هن کان دور رهو...

آشوك سهڪي ٿو ڪنگهي ٿو آخر هو چپ ٿي وڃي ٿو.

ساوتري ۽ موهن : آشوك!! رڙ ڪندي روئن ٿا.

♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦

تو يا ڪو ايڊس بيماريءَ وارو شخص ڪنهن تندرست استريءَ سان سنڀوڻ ڪري ته اُن استريءَ کي به ايڊس ٿي سگهي ٿو ۽ پوءِ اها استري ٻئي ڪنهن پُرش سان سنڀوڻ ڪري ته اُن کي ايڊس جهڙي خطرناڪ بيماري ٿي سگهي ٿي.

ايڊس وارو شخص ڪو نشو ڪندو هجي ۽ اهو سئي پنهنجي بدن ۾ هڻي ۽ اها ساڳي سئي ڪو ٻيو شخص نشو ڪندڙ پنهنجي بدن ۾ هڻي ته اُن کي به ايڊس جهڙي خطرناڪ بيماري ٿي سگهي ٿي.

هي سڀ ايڊس جي بيماري ڦهلجڻ جا ڪارڻ آهن. اِن ڪري ئي ڊاڪٽرن جي صلاح آهي ته انهن مٿين ٻانهين کي ڌيان ۾ رکو. هن بيماريءَ ۾ شير جو ڪوئي به روڻ ڪهڙين به دوائن وٺڻ سان نڪ نه ٿيندو آهي ۽ آهستي آهستي انسان مَوتَ طرف ڊوڙندو آهي.

موهن لال : پَرَ ڊاڪٽر صاحب! منهنجي پُٽ کي ڪائي به اهڙيءَ طرح جي عادت ڪونهي. هو ڪڏهن به ٻاهر اهڙا ڪَڙ نه ڪندو هوندو، اهو وشواس آهي مون کي.

ڊاڪٽر : توهان چوويهه ٽي ڪلاڪ نه ٻاهر پنهنجي پُٽ سان گڏ ڪونه ٿا رهو هو توهان کي خبر پوي!

موهن لال : پَرَ، مان اهو مڃڻ لاءِ تيار نه آهيان!

ڊاڪٽر : اها توهان جي مرضي آهي، باقي جيڪو منهنجو فرض هو، اهو مون پورو ڪيو. (نرم ٿيندي) ڊاڪٽر صاحب! توهان جيڪو ٻڌايو، اُن ۾ به نشانين

موهن لال : منهنجي پُٽ ۾ آهن. جيڪَ لنبي عرصي تائين ڪنگهه، جيڪا لهڻ جو نالو ئي ڪونه ٿي وئي، ۽ ٻي ڀيڻ نه اچڻ جي تڪليف. ٻي ڪنگهه اچڻ تي هُو هي گوريون وٺندو آهي.

ڊاڪٽر : هيءُ! اهي ته نشي خون گوريون آهن، موهن لال! (ترسي) لڳي ٿو توهان جو پُٽ نشو به ڪندو آهي.

موهن لال : اها شنڪا هاڻي مونکي به آهي. (ترسي، روئڻ-هارڪو ٿيندي) ڊاڪٽر صاحب! مان جيڪو دُغو وري جاڇ ڪرائڻ چاهيان ٿو، اُشوڪ جي.

ڊاڪٽر : بيشڪ ڪرايو. ۽ توهان کي وشواس ٿئي، اهو ضروري آهي.

موهن لال : مان اُڄ ئي هُن کي توهان وٽ وٺي ايندس.

ڊاڪٽر : ضرور، ضرور! چڱو، مان هالان ٿو.

ساوترڙي : هيڏانهن - (گهٻرائيندي، ڏڪندي) هيڏانهن ٻُڌو ته، ڏسو ته سمين، اُشوڪ کي ڇا ٿو ٿئي.

موهن لال : آڙي! اُشوڪ ته تڪڙا ساڙ ٿو ڪٽي. مان اجهو ڊاڪٽر کي سڏي ٿو اُڃان. ڊاڪٽر صاحب! ڊاڪٽر صاحب! جلد هلو، ڏسو ته اُشوڪ کي آلائي ڇا ٿو ٿئي.

- (۱) شريزر جي وزن جي ڪمي ٿيڻ.
- (۲) هڪ مهيني کان وڌيڪ لڳاتار دس ٿيڻ، کاڌو نه پچڻ.
- (۳) هڪ مهيني کان وڌيڪ لڳاتار بڻجار چالو رهڻ.
- (۴) سڌائين سخت ٽڪاوت محسوس ڪرڻ.
- (۵) دوا وٺندي هوندي به هڪ مهيني کان وڌيڪ ڪنگه جو چالو رهڻ
- (۶) شيءَ چڙچڙو ٿيڻ ۽ ڪروڙي ٿيڻ.
- (۷) معمولي سرديءَ مان ئي بي. يا ٽڪڙي ڪمزوري
- (۸) شريزر روڳ ڌارڻ ڪري ته روڳ کي دور ڪرڻ جي شڪتي نه رهي.
- ڪا به دوا وٺڻ سان شريزر جي بيماري نيڪ نه ٿيڻ.
- (سوچيندي) آشوڪ کي به ته ڪيتري وقت کان وٺي ڪنگه آهي، لحيس ئي موهن لال :
- ڪونه ٿي.
- منز جي بيماري ٿيڻ، جهڙوڪ ڏند نه اچڻ، چڪر اچڻ، ياد شڪتي ڊاڪٽر :
- گهٽجي وڃڻ، ڳالهائڻ ۾ تڪليف ٿيڻ، اهي به مکيه نشانيون آهن. انهن مان ڪي به يا وڌيڪ نشانيون هجن ته ضرور شنڪا وڃي ته شايد هنڪي ايدس هجي ۽ ڇا ڪرائڻ ضروري آهي.
- ڊاڪٽر صاحب اهي ته نشانيون آهن پر اهو روڳ ٿئي ڪيئن ٿو؟ موهن لال :
- جيڪي رت جو واپار ڪندا آهن انهن دواران به ايدس ڦهلجندو آهي. ڊاڪٽر :
- اهو وري ڪيئن؟ موهن لال :
- ڏسو ڪنهنڪي ايدس جي بيماري هجي ۽ هو پئسن جي خاطر رت دان هجي ۽ بعد ۾ ڪنهن آڻڇاڻ ڊاڪٽر طرفان ڀل ۾ ٻئي ڪنهن شخص عورت يا مرد کي رت ملي ته هنڪي به ايدس ٿي سگهي ٿي. ڊاڪٽر :
- (۲) ڪنهن ايدس جي بيمار کي هٺيل سئي ڀل مان ڪنهن ٻئي کي هٺي ته اُن کي به ايدس ٿيندو آهي ڇاڪاڻ ته اها سئي ايدس جي جيوڙن سان لڳل هوندي آهي، ۽ بنا گرم ڪرڻ جي پين کي لڳل تي ان سئيءَ کي لڳل ايدس جا جيوڙا تندرست شخص جي شريزر ۾ وڃي ايدس ڦهلائي سگهن ٿا.
- (۳) حجام جي دڪان تي ڪنهن شخص کي ايدس هجي ۽ ڏاڙهي لاهرائندڙ جو رت نڪري ته اهي ايدس جا جيوڙا ان بليڊ تي لڳن ٿا ۽ وري اها ئي بليڊ ٻئي ڪنهن تندرست شخص جي ڏاڙهي لاهڻ ۾ ڪم آڻجي ته اهي جيوڙا تندرست شخص جي شريزر تي لڳن ٿا ۽ هي جيوڙا رت شخص ۾ ايدس ڦهلائي سگهن ٿا.
- (۴) اهڙي ڪنهن بازار ۾ عورت سان جنهن کي ايدس جي بيماري هجي اُن سان بنا ڪنهن سادن جي سنڀوڙ ڪرڻ سان به تندرست شخص کي ايدس ٿئي

- داڪٽر : توهان جي پٽ آشوك کي جيڪو خراب بيماري آهي.
- موهن لال : خراب بيماري؟ (ڏکندڙ) هي، هي توهان ڇا چئي رهيا آهيو، ڊاڪٽر صاحب (عجب ۾)
- ڊاڪٽر : ڏسو، جيڪو رکيو آهي جيڪو شڪا آهي. رپورٽ ۾ ته ايئن آيو آهي، پٽ وري به جيڪو دعوو چيڪ ڪيو.
- موهن لال : پر اها خراب بيماري آهي ڪهڙي؟ توهان ٻڌايو ڇو ڪيئن ٿا، ڊاڪٽر صاحب؟ توهان کي اها خبر پيئي ڪيئن؟
- ڊاڪٽر : پاڻيءَ جو ٽلاس ملندو؟
- موهن لال : ساوٽري! وڃ ته پاڻيءَ جو ٽلاس ته پري اچ.
- ڊاڪٽر : موهن لال! ڪاليم آشوك ۽ سندس ڪجهه دوست رات دان ڪرڻ لاءِ آيا هئا. دراصل، مان بلڊ بئنڪ ۾ ڊاڪٽر طور سروس ڪندو آهيان. بلڊ وٺندي چيڪ ڪيوسين ته توهان جي پٽ آشوك کي رات ۾ HIV جيوڙا آهن. مطلب....
- موهن لال : مطلب ته هن کي ايڊس (AIDS) جي خطرناڪ بيماري آهي.
- ڊاڪٽر : ڊاڪٽر صاحب!! توهان هيءُ ڇا چئي رهيا آهيو؟ توهان کي ان جي ڪا خبر آهي؟ موهن لال ڏکندڙ چيو.
- ڊاڪٽر : جي، موهن لال! مان جيڪي چوان ٿو، اهو سڀ سچ آهي. بلڊ ٽيسٽ ۾ غلط نتو ٿي سگهي.
- موهن لال : (گرم ٿيندي) اهو! مپوسيل، ائين هرگز نٿو ٿي سگهي، ڊاڪٽر صاحب! ڪاش، ائين هجي ها، ته مون کي ڏاڍي خوشي ٿي ها، پٽ بدقسمتيءَ سان اهو سچ آهي.
- موهن لال : ڊاڪٽر صاحب! ڇا اها رپورٽ غلط نٿي ٿي سگهي؟ (ترسي) ٿي سگهي ٿو توهان ڀڄڻ ۾ ٻئي ڪنهن جي رپورٽ ڏئي هجي. (ترسي) يا - يا ٿي سگهي ٿو ته ٻئي ڪنهنجي رپورٽ ۾ منهنجي آشوک جو نالو (گھيرائيندي).
- ڊاڪٽر : موهن لال! ايئن هرگز نه ٿيندو آهي. رات وٺڻ مهل ئي بلڊ-ڊونر جو نالو وغيره سڀ يڪندا آهن. موهن لال! جن بيماريءَ جو ڪوبه علاج ڪونهي، هيءَ خطرناڪ
- موهن لال : ڊاڪٽر صاحب! ايئن نه چئو. ضرور ڪو نه ڪو علاج هوندو. ڳولهيو، هلائي ڳولهيو. منهنجي پٽ جي جان بچايو. (پڻ ٿرسي) ڊاڪٽر صاحب! هيءَ بيماري ٿيندي ڪيئن آهي؟
- ڊاڪٽر : اها توهان سٺي ۽ صحيح ڳالهه پڙهي آهي. ايڊس ٿيڻ جا هي ڪارڻ آهن :

ساوتري :

آخر آهي ڇا؟

موهن لال :

ساوتري! اهي گوريون نشي جون آهن. آلائي ڪڏهن کان ٿو وٺي اهي گوريون! اڻوڪو نشو ٿو ڪري، ان جي خبر آسان ڪي نه پيئي. ٻيو به آلائي ڇا ڪندو هوندو ٻاهر! مون ڪي نه چننا وٺي وئي آهي. (ڏڪندي، روئڻ-هارڪو ٿيندي)

ساوتري :

نشي جون گوريون!؟ نه نه. توهان ڪوڙ ٿا ٻالهايو. منهنجو اڻوڪو ڪڏهن نشو نه ڪندو آهي. توهان ڪوڙ ٿا ٻالهايو!

موهن لال :

ساوتري! مان ڪوڙ ڪونه ٿو ٻالهايان. اهي نشي جون ئي گوريون آهن. تون مون تي وشواس ڪر.

ساوتري :

هي ڀڳوان! هيءُ ڇا ٿي رهيو آهي آسان جو! (سڏڪا ڀري روئي ٿي)

(ميوزڪ)

موهن لال :

ساوتري! صبح جا آڻ ٿيڻ تي آيا آهن، اڃان چانهه نصيب ڪونه ٿي آهي، ايڏي دير؟

ساوتري :

هان وٺو، چانهه ۽ بسڪيٽ. (بسي، ڪوپ ۽ پليٽ رکڻ جو آواز ٿئي ٿو)

موهن لال :

تون پنهنجي چانهه نه کڻي آئي آهين ڇا؟

ساوتري :

کڻي ٿي اڃان.

(دَر تي لڪ لڪ ٿئي ٿو. دَر کُلي ٿو)

ڊاڪٽر :

موهن لال جو گهر هيءُ آهي؟ (ٻاهران آواز اچي ٿو)

ساوتري :

ها... چئو، توهان ڪير؟

ڊاڪٽر :

مان ڊاڪٽر بچلاڻي آهيان. موهن لال جن سان گڏجو آهي. ضروري ڪم آهي.

موهن لال :

اچو، اچو! اندر اچو!

ڊاڪٽر :

مان ڊاڪٽر بچلاڻي آهيان. توهان سان ضروري ٻالهاڻو آهي.

موهن لال :

اچو، اچو! ڪُسيءَ تي ويهو. (ترسي) کڻو، چانهه کڻو.

ڊاڪٽر :

نه، مان هينئر ئي گهران پي پيو ٿو اڃان. مونڪي اڃان بلڊ بئنڪ به وڃڻو آهي. (ترسي) هي، هي توهان جو پٽ اڻوڪو آهي نه؟

موهن لال :

ها.....

ڊاڪٽر :

مان اُن جي باري ۾ ئي توهان سان ٻالهاڻو آيو آهيان، ته اڻوڪو ڪي...

موهن لال :

ڇا ٿيو آهي اڻوڪو ڪي، ڊاڪٽر صاحب؟ (اُٻهرو ٿيندي) مونڪي.. مونڪي جلد ٻڌايو.... اڻوڪو ڪي ڇا ٿيو آهي؟ (گهٻرائيندي)

(آشوک ڪنگهه ٿو. ڪنگهه وڌندي وڃيس ٿي.

- ساوٽري : ڇا ٿيئي، ڀٽ! اها ڪنگهه وري ڪيئن آئي؟
آشوک : (ڪنگهندي) ممي! ممي! .. ممي! ... (سڪندي) ٿورو پاڻي ڏي ته! ه
ها، ممي! منهنجي گاديءَ جي ڇاڻ ڪيئن گوريون پيون آئيئي، ڪٿي آڇ ته!
ساوٽري : (گهٻرائيندي) ... اُٻرائيءَ وڃان! هڏانهن ... هيڏانهن، ٻڌو ته!
موهن لال : (ڇڙڪ پريندي) هان! هان! ڇا ٿيو؟ آشوک! ... آشوک! اڃان ڪونه
آيو آهي ڇا؟
ساوٽري : ها، آشوک ته ڪنهن مهل کان وٺي اچي ويو آهي، پر هينئر ڪنگهه ٿي
آئي. ڏسو ته ... توهان مٿي تي هٿ ته ڳڻايوس ته مان گوريون ڪٿي
ٿي آڃان.
موهن لال : آشوک، ڀٽ! ڇا آهي؟ ڇا تو ٿيئي، ڀٽ! آهڙو ڇا ڪاڏو آئي جو ڪنگهه
بيجي ٿي ڪونه ٿي؟
آشوک : ڀڀا، ڀڀا! مون کي روز ڪنگهه ٿيندي آهي (سهڪندي)
موهن لال : پوءِ تو اسان سان ڳالهه به ڪونه ڪئي آهي؟ دوا ورتي آئي ڪين نه؟
ساوٽري : (ويجهو ايندي) هان وٺ ڀٽ! گوريون.
موهن لال : ڏسان اهي ڪهڙيون گوريون آهن؟ (ترسي) آڙي! هيءُ ... هيءُ ڇا آهي؟
ڇا حون گوريون آهن هي، آشوک!!
آشوک : ڀڀا! هي ڪنگهه حون گوريون آهن. مان اهي وٺندو آهيان نه مون کي
فائدو ٿيندو آهي. (گهٻرائيندي ... سهڪندي)
موهن لال : (غمي ۾) تون مون کي بموقع ٿو بڻائين؟ هي ڪنگهه جو گوريون آهن!!
ساوٽري : (وڃي) ڪنگهه جون ئي گوريون هونديون، نه ته وري ٻيون ڇا جون هونديون؟
موهن لال : تون وڃي نه ڳالهائ، ساوٽري! (ترسي) آشوک، ڀٽ! هي ڪنگهه حون گوريون
نه آهن، ڀٽ! هي نهي حون گوريون آهن، نهي جون. پيءُ کي بموقع
ٺاڻڻ جي ڪوشش نه ڪر، سمجهه!
- (آشوک پيءُ کان گوريون کڻي ٿو)
موهن لال : هي ... هي تون ڇا ٿو ڪرين، ڇا ٿو ڪرين، آشوک؟ تون منهنجي هٿ مان
ٿو کڻن گوريون؟ (رور سان ڳالهائيندي، رڙ ڪندي)
آشوک : ڀڀا، ڇڪ - ڀڀا، ڇڪ .. ڀڀڙ. صرف هڪ گوري ڏيو.
موهن لال : نه، مان توکي ڇڪ به گوري نه ڏيندس. نه، بلڪل نه. (ترسي) آڙي! آڙي!
هيءُ ڇا ڪهڙو ٿو؟ هان! نه وڃي وات ۾، نه وڃي! مان چوانءِ ٿو نه ڪا.
(ترسي) آف! هي ڇڻوان! مون کي خيڪو ڏيڻ هو، اهو ئي ٿيو. اسان جي ته
هڙ ٿي حال ٿي ويئي.

- ساوتري : توهان آشوكَ جي باري ۾ جيڪو سوچي رهيا آهيو، غلط سوچي رهيا آه.
- موهن لال : ڇا غلط آهي ڇا صحيح، ان جي خبرَ مون کي، ڪيئن توهي؟
- ساوتري : سڀُ نيڪ ٿي ويندو، توهان آڃائي ويٺا چنٽا ڪيو.
- موهن لال : چنٽا ته ٿيندي ئي نه، اُپت گهٽ ۽ ڪپت وڌيڪ، پُورَت ڪونه ٿي ٿئي.
- ساوتري : وري جو ٻڌو اٿر آشوكَ جو، ته اصل چنٽا وٺي ويئي آهي، منهنجو تـ
- ساوتري : دماغُ ئي ڪمُ نٿو ڪري.
- ساوتري : چٽو، هاڻي اهي آجيا خيالَ ڪڍو منَ مان ۽ شانتيءَ سان ليتي پئو.
- ساوتري : آشوكَ به ڄاڻ آيو، اچي ته مان سمجهيانس ٿي.
- (مبوزڪ)
- گهڙيال ۱۲ جا لڪاءَ هنيا ... ۱ - ۲ - ۳ - ۴ - ۵ ۱۲
- ساوتري : اوه! ٻارهان ٿي ويا، منهنجو ته دماغُ ئي ڪمُ ڪونه ٿو ڪري. آڃان
- ساوتري : آشوكَ گهر ڪونه آيو آهي. آلائي ڪيڏانهن ويو هوندو؟ (ترسي) هيءُ
- ساوتري : به سچُ ٿا چئون، آلائي ڇاڻو ڪري ٻاهر؟ ايتري دير تائين روز جو، آلائي
- ساوتري : ڪهڙن دوستن سان سنگُ اٿس.
- (دَر تي نڪ نڪ ٿئي ٿي، دَرُ کُلي ٿو)
- ساوتري : آشوك! شَرَمُ نٿو اچيئي توهي؟ گهڻا لڳا آهن، خبرَ آئيئي ڪين نه؟
- ساوتري : هيتري دير ڇا پيو ڪرين ٻاهر؟
- ساوتري : ممي! ريس ڪورس جي رنگ روڊَ تي ويٺو هوس دوستن سان گڏ.
- ساوتري : پَر ايتري دير؟ ماڻهو سَويَرُ پَرو گهر آچي، انَ ۾ تڪليف ڪهڙي آهي؟
- ساوتري : ممي! دوستن سان گڏ ٻالڀڻن ۾ وقتُ ڪيترو گذري ويو، خبرَ ٿي ڪانه
- ساوتري : پيئي.
- ساوتري : اهي سُٺن ٻارن جا لڇڻَ نه آهن، ڀٽ! تنهنجو ڊڊي به تنهنجي چنٽا
- ساوتري : ڪندي هينئر ئي ليتيو آهي. هُو به تنهنجي انهن حرڪتن تي ڏاڍو
- ساوتري : ڏکي آهي. اڳتي ڌيان رکجانءِ ۽ سَويَلُ پَرو گهر اچجانءِ. ۽ ها! هٿُ
- ساوتري : مُنهن ڏوٽي اچُ ته مان رَسوئي پائي ڏيانءِ.
- ساوتري : ممي! مون ٻاهر ناستو ڪيو آهي. هينئر بڪَ ڪانهي.
- ساوتري : ٻاهر جو ڪن-ڪچڙو ڪاٽي شُنو ٿوري ئي آهي؟ انَ ۾ ماڻهو بيمار ٿي
- ساوتري : پوندو آهي. بيمار ٿيندو، توهان کي به تڪليف ته ماڻهن کي به تڪليف.
- ساوتري : ممي! هاڻي ڇڏ نه انَ ٻالهه کي، مون کي ڏنڊَ ٿي اچي.
- ساوتري : مان ته تنهنجي پلي لاءِ ٿي چوان. وڌيڪَ تنهنجي مرضي.
- (مبوزڪ)

(ڪٽيندي) ڪٿي هوندائين اشوڪ جي ڳڙ. ٻيو ڪو هن کي ڪو ڏٺو!
 ٻڌ ته سجين...!
 (ڪٽيندي) ڇا ٻڌان؟
 تون ته پاڻيءَ کان اڳ ويٺي ڪپڙا ٽاهين. پهرين پوري ڳالهه ته ٻڌ.
 ڇا؟ چئو، ڇا پئي چٻائين، توهانجي منڙي دوست توهان کي.
 چيائين اشوڪ هڪ چوڪريءَ جي چڪر ۾ آهي جيڪا اڳهه.....
 آهي نه ساڳي ڳالهه. مان ان نياڳي کي سڃاڻان. اهو ۽ ڳڻا نه ڪري!
 هون! مان اهو مڃڻ لاءِ بلڪل تيار ئي نه آهيان ڇا سمجهيو! منهنجو
 اشوڪ اهڙو نه آهي.
 مڃان ته مان به نٿو، پر رام ڪوڙ ته نه ڳالهائيندو.
 ڪوڙ بلڪل ڪوڙ ڳالهائيندو هوندو.
 ٿي سگهي ٿو شايد مذاق ڪئي هوندائين (عجب ۾)
 مونکي ته ڪجهه سمجهه ۾ نه ٿو اچي. ليڪ آهي اچي ته پڇانس ٿي.
 مان به سڄو ڏينهن ڊوڙي ڊوڙي ٿڪجي پيو آهيان. ڪجهه پير ڊڳا
 ڪري ولان.

(گهڙيال جي لڪ لڪ چالو آهي. گهڙيال ۹ حا لڪاءِ هڻي ٿو)
 (ٻال مرادو چين ۾) اوها ۹ ٿي ويا آهن! پر اشوڪ اڃا تائين ڪونه آيو
 آهي. منهنجي نيشن ۾ ننڍ ڪونهي. ايندي به ڪٿان! هڪ پاسي اشوڪ
 جي چنٽا ٻئي پاسي گهر جي آرٽڪ حالت چنٽا ۾ وجھي ڇڏيو آهي.
 ڪنهن به نموني پورٽ ڪانه ٿي پوي. مٿان مينا جي شادي بيٺي آهي.
 ڪوئي مت مائٽ ساٿ ڪونه ڏيندو. هر ڪو سوار ٿي آهي. اشوڪ
 گرنجيوئيٽ آهي، فرسٽ ڪلاس پاس آهي. پر هو نوڪريءَ لاءِ ڪوشش
 ڪونه ٿو ڪري. ڇا هن جو فرض نه آهي ته هو ڪجهه مدد ڪري.

توهان آڃان لپتيا ڪونه آهيو ڇا؟
 (چرڪ ڀريندي) هون! نه... ڊگهو ساهه کڻي ٿو.
 ڪهڙن خيالن ۾ ڳهر آهيو.
 بس، ايئن ئي.
 ته به، ڪجهه ته ٻڌايو.
 آشوڪ جي باري ۾ ئي سوچي رهيو هوس.
 اوها ڇا سوچي رهيا آهيو توهان هن جي باري ۾؟
 اهو ئي سوچي رهيو آهيان ته.....
 (ڪٽيندي) ته....

ته ڇا ٿيندو آشوڪ جو... (ٿورو ترسي) جن گهر جو... ۹!!

- موهن لال : چو؟ تون هن جي ماءُ آهين. توکي خيال رحل ٿيڻ جي ته ڪو ڪيڏانهن ٿو وڃي آچي.
- ساوتري : ڇا مطلب؟
- موهن لال : تون ماءُ آهين تون خيال رکيس نه ته ڪاڏي ٿو اچي وڃي.
- ساوتري : توهان به ته ڳڻ جا پيءُ آهيو ته پوءِ توهان ڇو نه ٿا خيال رکوس. جا صرف منهنجو فرض آهي، توهانجو ڪوئي فرض ڪونهي؟
- موهن لال : ٻار هميشه ماءُ سان سڀ ڳالهيون ڪندا آهن. تون به ڪجهه سمجهائينس ڪونه ٿي!
- ساوتري : ڇا جي باري ۾؟
- موهن لال : ڇا تون سمجهين ڪونه ٿي، ته ٿيڻ ۾ آوڪ بلڪل ٿيڻ آهي ۽ مڙج وڌيڪ آهي پورٽ ڪونه ٿي پوي.
- ساوتري : پوءِ؟
- موهن لال : اٿس ڪا گهر جي اون، ڪو فڪر، ڪا چنتا. ڪٿان ٿو اچي ۽ ڪيڏانهن ٿو وڃي؟ ڇا اشوڪ جو فرض نه آهي ته هو ڪٿي نوڪري ڪري ڪجهه آڻي ڏي ته ٿوري گهڻي راحت ٿئي.
- ساوتري : ڳڻ کي نوڪري ملي هان ته پاڻ ئي ڳالهه نه ڪري هان. (ترسي) جو نه پاڻ توهان کان وڌيڪ پئسا ٿيڻي رهيو آهي.
- موهن لال : ڇا جي لاءِ؟ (اُٻهرائي ۽ وڇان)
- ساوتري : هو وڌيڪ پڙهڻ ٿو چاهي. ڊگري هوندس ته نوڪري ملندس نه!
- موهن لال : گريجوئيٽ آهي. فرسٽ ڪلاس پاس آهي. ڪٿي به نوڪري ڪونه ٿي مليس؟!
- ساوتري : نه ملندي هوندس.
- موهن لال : مونکي لڳي ٿو هو ڪوشش ٿي ڪونه ڪندو هوندو! سڄو ڏينهن پنندو هوندو!
- (پاڻي خارج ٿو آواز، هٿ ڌوئڻ ۽ گرڙي ڪرڻ جو آواز)
- ساوتري : سڄو ڏينهن ٿو ويچارو نوڪرين پٺيان ٿو ڦري، ڇا نوڪريون رسن ٿي پيون آهن ڇا جو ڳڻ کي ملي ويندي.
- موهن لال :
- ساوتري : ان ڪري ئي ته چوي ٿو ته وڌيڪ پڙهان، من ڪٿان نوڪري ملي وڃي.
- موهن لال : (ڪٽيندي) اڄ رام گڏيو هو.
- ساوتري : پوءِ ڇا پيو چوي
- موهن لال : اشوڪ لاءِ پيو چوي ته

- ساوتری : (اُپھراڻيءَ وچان) هي ڀڳوان وري ڇا ٿيو؟
- موهن لال : (ڪلندي) اڙي اڙي تون هي ڇا ٿي ڪرين! ڇا تون سچ پچ ۾ سمجهين ٿي ڇا ته منهنجو ڪليجو ٿو ڦاٿي! ها!
- ساوتری : توهان ته اصل مونکي به ڀڄي پڇڙيو. پر توهان کي اڄ ٿي ڇا ويو آهي.
- موهن لال : مونکي - مونکي ڇا ٿيندو؟ ڪجهه ڪونه ٿيو آهي. جلدي هلي منهنجي رسوئي پاءِ ته مان ڪت مٿن ڏوئي اچان ٿو (ٻاڻي هارڄل جو آواز)
- ساوتری : (ويندي) هيءَ به ڪا زندگي آهي! هي ڀڳوان! مان ته تنگ اچي چُڪي آهيان ڪهڙيءَ زندگيءَ کان.
- موهن لال : ساوتری ار ساوتری.
- ساوتری : (واپس ايندي) اچان ٿي، اچان ٿي. وري ڪهڙو ڪير ڦاٿو اٿو؟ ها چئو، وري ڇا آهي! (ويجهو ايندي)
- موهن لال : ٿوال! ٿوال ڪٿي آهي....؟
- ساوتری : هيءَ ڇا آهي؟ سامهون ئي ته ٿنگو پيو آهي، اُجاڳو ويٺا رڙيون ڪيو. گهٽ ۾ گهٽ ڏسو ته سجين! اُٿلي ڪهڙن ويچارن ۾ ڦا رهو.
- موهن لال : چڱو، چڱو. هٿ، جلدي رسوئي پاءِ.
- (ريڊيو چالو ڪري ٿو - هلڪو موزڪ)
- ساوتری : (ٿورو زور سان) رسوئي ڪڍو
- موهن لال : (آواز جهڪو ڪندي) ها! ها ڏي مونکي ڏي ۽ ٻڌ تون به ويه منهنجي ڀرسان ٿو ۾ ڪم آهي.
- ساوتری : چئو ڪهڙو ڪير اٿو؟ (ڪرسی سورڻ جو آواز)
- موهن لال : اشوڪ ڪٿي آهي.
- ساوتری : الائي.
- موهن لال : گهران ڪنهن محل نڪتو.
- ساوتری : ٽن چئن بجي نڪتو آهي.
- موهن لال : ڪهڙا آهن ويو آهي؟
- ساوتری : مونکي خبر ڪونهي.
- موهن لال : ڇو تو سان ته هو سڀ ڳالهون ڪندو آهي.
- ساوتری : ها ڪندو آهي پر هن باري ۾ ڪونه ڪٿي اٿائين!
- موهن لال : ڪهڙي باري ۾؟
- ساوتری : اُن ئي وچل ۾ باري ۾ ٻيو وري ڪهڙي باري ۾.
- موهن لال : تو ڪجهه پڇيس ڪونه ڇا؟
- ساوتری : منهنجي پڇڻ جو مطلب ڪهڙو؟

گرھڻ

گرداس آھوڄا ”اڃيہ“

پاٽر :-

(۱) موھن لال

(۲) ساوتري

موھن لال جي زال

(۲) آشوڪ

موھن لال جو پُٽ

(۳) ڊاڪٽر

موھن لال : (ٻاهران ئي رڙ ڪندي) ساوتري! او ساوتري!! (در تي نڪ نڪ ڪري ٿو) اڙي گهر ۾ آهين ڪين نه! سڏ ڪري ڪري ته منهنجو گلو ئي سڪي ويو آهي. (ترسي) اڙي هيءُ ڇا؟ گهر ۾ ڪوئي آهي ڪين آهي ئي ڪونه؟ ساوتري اڙي او ساوتري!! (در تي نڪ نڪ چالو)

ساونتري : (اندران ئي) آهي ڇا؟! اينٽريون رڙيون! (در کلي ٿو)، در ائين ٿا کڙڪايو ڄڻ ڪو جن يا ڪٿا پٺيان پيا هجنو. آهستي در کڙڪائڻ ۾ ڇا ٿو ٿئيو؟ ڪيتري دير کان وٺي ٿو در کڙڪيان پر تون ٻڌين به نه!

ساونتري : کير وارو کير ڏيئي ويو هو هاڻ رکيو هوم پرائيمس تي نه لاهيان هان ته سڄو کير ئي هارجي وڃي هان. گئس به اڃا ڪونه آئي آهي.

موھن لال : ڇڏو ڇڏو هاڻي بس. خلاصي جي ضرورت ڪانهي.

ساونتري : اڄ توهان کي ٿي ڇا ويو آهي! خفي خفي ٿا لڳو. رڙيون وينا ٿا ڪيو. (ترسي) توهانجون رڙيون ٻڌي ٻڌي ته منهنجن ڪنن جا پڙدا ٿا ڦاٽن، ڄڻ تنهنجي ته ڪنن جا پڙدا ٿا ڦاٽن نه پر هتي ته منهنجو ڪليجو ٿو ڦاٽي، ڪليجو.

نالو :

گرداس آھوڄا ”اڃيہ“

جنم، تاريخ :

راجڪوٽ (گجرات) ۲-۲-۱۹۵۴

ڇپايل ڪتاب :

سپنو هي سنسار؛ زندگي هڪ ڏوڪو؛ نئين روشني؛ هيءُ به هڪ زندگي.

انعام :

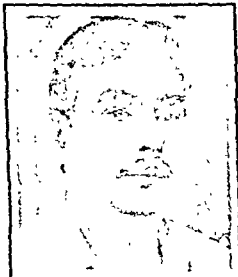
الڳ الڳ سنسائن طرفان پنج پيرا سمنان حاصل

پيشو :

گهرؤ اُڊيوگ

پتو :

پرڪاش پٽون، ۹ گايڪواڙي پلاٽ، راجڪوٽ-۳۶۰۰۰۱

ڪنوار کي وٺي، ڀيٽ ڏانهن ۽ ڀيٽوڙي رميش آهوا کي ٺاڪ ڏيکارڻ هڻي آيو آهي. اُهي ٻئي شخص ٻڌي طوطا رام ۽ ٻڌي شمن ماڻ جي ويس ۾ توهان جي سامهون بيٺا آهن، هن کي توهان موهن ۽ سندس ڪنوار شيلا چئي سگهو ٿا.

ڏانهن : (خبرت ۽ خوشيءَ وچان) اڙي ڪير؟ ... موهن!
طوطا رام : (اصل آواز ۾ - مشڪندي) ها ڏانهن! ... (ڏاڙهي مڃڻ ۽ وارن جي وڳهه لاهيندي)
مان آهيان موهن، ... نمستي حيتاجي... معاف ڪجو هينئر منهنجو پيرين پوڙ جو وارو آهي! (سڀني جا ٺڪ)

رميش : (مشڪندي) نه نه موهن مونکي ته پاڻ خوشي ٿي! (ٺڪڙو)
شمن ماڻ : (اصل آواز ۾، مشڪندي - وڳهه لاهيندي) معاف ڪجو ڏيڏي، هينئر شمن ماڻ نه پر شيلا توهان کي پيرين ٿي پوي. (ٺڪڙو)

ڏانهن : (خوش ٿيندي) سدا سڃاڻڻ هجين شيلا ... پر واقعي مزو اچي ويو.
ٺڪڻ : (پريان ڇانڊن کڻي ايندو) هي هي! ... ماما، نانو ناني وري ڪيڏانهن هليا ويا؟
رميش : (کلندي) اڙي ٺڪڻ، هي اڳي تنهنجا نانو ۽ ناني. (سڀني جا ٺڪ)
نریش : اڙي پر سڀ ٺڪڻ مل، ان چوڄي لڳي ڇانهن کي پري ڪر، هينئر ته اسين کلڪتي جا رسڻو ڪاٺبنداسين رسڻو!! (سڀني جا ٺڪ)

سڀ گڏ : (کلندي) ها ها .. کلڪتي جا رسڻو!! .. رسڻو!! ..

(ٺڪڙي جو آواز پريا پريان ايندو رهي تو)

شانتا : (آهستي - رميش کي) هنن کي بابا جن جي گذاري وڃڻ جي خبر ٿي ڪاڏ هئي.

شمن ماءُ : (سيڪين وچڙ) هاءِ ڙي، هيءُ نياڳي، ڏير جي منهن ڏسڻ کان وانجهيل رهجي ويئي.

ٽحڪڻ : (روئندي) نانا !

طوطارام : (روئندي) پٽڙا ... !

ٽحڪڻ : (روئندي) ناني !

شمن ماءُ : (روئندي) ٻچڙا !

رميش : بس بس بابا .. ! ... ايشور جي اڇا اڳيان انسان ڇا ٿو ڪري سگهي !! (اوچتو دروازي تي زور سان ٺڪ ٺڪ جو آواز)

نريش : (پريان آواز) رميش آهوجا گهر ۾ آهي.

رميش : (پريان - هلندي) ها ها ... اڃان پيو... (ٽحڪڻ کي) اڙي ٽحڪڻ تون نيسنائين ڇار پنڇ ڪوپ چانهن جا ٺاهي وٺ.

ٽحڪڻ : (اندر ويندي) ها ماما !

رميش : (دروازو کوليندي) آڇو سائين آڇو !

نريش : منهنجو نالو نريش آهي. توهان ٿي مسٽر رميش آهوجا آهيو؟

رميش : ها ها ... اندر ته آڇو.

نريش : (هلندي) توهان وٽ به مهمان بمبئيءَ کان آيا آهن... مان به انهن سان گڏ آيو هوس ۽ اڄ ٿي هتي گڏجڻ جو پروگرام ...

رميش : (وچڙ ڪٽي) ها ها برابر ... هو منهنجا ڇاڇو ۽ ڇاڇي آهن، ڪلڪتي رهندا آهن... (اشارو ڪندي) هو رهيا سامهون !!

نريش : (اڳتي وڌندي) ها سائين مونکي خبر آهي! بابا سائين، پيرين ٿو پوانو !!

طوطارام : (آشپرواد ڏيندي) بابا، جڙيو هجين شل جهان ۾، هين !

شمن ماءُ : جڳهه جڳهه جيئڻ ٻچڙا !!

نريش : ته چئبو توهان جو ناٽڪ اڃا پورو نه ٿيو آهي !

شانتا ۽ رميش : (حيرت وڃان) ناٽڪ ! ... ناٽڪ وري ڇا جو ؟؟

رميش : سائين اسانجو هڪ ڪلاڪار دوست آهي، جو جتي ويندو آهي اُتي ناٽڪ پيو ڪندو آهي... وري پلائي ته اها جو جنهن چوڪريءَ سان شادي ٿيس، اها به اسٽيج جي هڪ زبردست ڪلاڪار .. !!

رميش : پر اُهي آهن ڪٿي ؟

نريش : ڏيرج ڌريو سائين اهو ٿي ٻڌائي رهيو آهيان، ته شاديءَ کان پوءِ پهريون دفعو

قهر ٿي ويو ڙي!! (اوپننگارون) آلاڙي!!! ... (شانسا کانسواءِ ٽڪڻ سميت سڀني
حو روئڻ ۽ بيسڪيون چالو آهن... اڃانڪ دروازي تي زور سان لڪ لڪ جو آواز
ٺٽڻ ۽ سڀني حو روئڻ هڪ ئي وقت اوچتو بند ٿي وڃڻ)

رمش : (لڪ لڪ سان گڏ پريان آواز) شانسا! ... او شانسا!! ... حلدِي دروازو کول.
شانسا : (پريان آواز) ها ها ... اڃان پيئي ا ... (طوطارام کي) بابا، لهي ٿو.. لهي ٿو،
منهنجو پاڻ موهن، ڪنوار سميت اچي ويو آهي ... (ويندي) توهان سان گڏجي
گهڻو خوش ٿيندا ... (دروازي کُلڻ جو آواز) موهن ۽ ڪنوار اچي ويا ؟
رمش : (ٿڌو شوڪارو ڀريندي) ڪٿي آيا شانسا! ... سڄو سارو ڪلاڪ فرسٽ ڪلاس نه ڄا،
سيڪنڊ ڪلاس جا دٻا به ڳوليندو رهيس، پر ڪونه آيا.

شانسا : (حسرت وچان) ڇا چيو ڪونه آيا! ... ته پڪ ئي پڪ رات واري گاڏيءَ ۾ ايندا.
چڱو، اندر هلو، توهان جو ڇاڇو ۽ ڇاڇي، ڪلڪتي وارا آيا آهن ... (هلندي)!
رمش : (عجب ۾ - هلندي) ڇا چئو؟ ڪلڪتي وارا ڇاڇو ۽ ڇاڇي! ... پر مون ته
ڪڏهن...

شانسا : (وڇڙ ڪٽي - وچن ڪمري ۾ پهچي، اشارو ڪندي) هي آهن توهان جا
ڪلڪتي وارا ڇاڇو ۽ ڇاڇي! ... (وائزن وانگر بيٺل رمش کي - آهستي) ڏسو ڇا
ٿا؟ پيرين پئوَن! ... (طوطارام کي) بابا، پنهنجي پائڻي سان گڏجو!!
رمش : (پيرين پوندي) بابا، اما! ... پيرين ٿو پوانو! ... پر مون اسٽيشن تي توهان کي
فرسٽ ڪلاس دٻي مان لهندو ڏٺو.

طوطارام ۽ شمن ماءُ : (ٻئي گڏ آسپس ڪندي) سڌائين خوش حڪم پٽو! ... پر اسان توکي نه سڃاتو
لعل!!

طوطارام : ڀٽ، سامير ۾ اچڻ کانپوءِ تون مون سان پهريون دفعو گڏجي رهيو آهين!
رمش : ها بابا، مونکي نه ڪا نه يادگيري ڪانبي.

شمن ماءُ : (مشڪندي) نون تڏهن ننڍڙو هئڻس ڀٽ! ... اسان هي شمن کان به ننڍو ... ۽
اسن سڀ پيار وچان توکي ٺماڻو ڪري چوندا هئاسين!! .. (ٽڪڻ جو آواز)
رمش : (حسرت وچان) ٺماڻو!

طوطارام : (کلندي) ها ڀٽ، ٺماڻو، توکي نه ڪلڪتي وارو ڪاڪو طوطارام باد به ڪونه
هوندو!

رمش : برابر آهي، پر بابا هن اڪثر ٻالھ ڪندا هئا ته ڪلڪتي ۾ سندن وڏو پاڻ
طوطارام رهندو آهي.

طوطارام : (اوچتو رڙ سان روئندي) اڙي ٿاڻنداس، هن نياڳي طوطارام کي ڀڏايي ۾ هي
ڪهڙو وڇوڙو ڏيئي وٺين؟؟ (اوپننگارون)

رمش : (حيرانيءَ وچان) ڇو ڇو، ڇا ٿيو؟ (پر روئڻ چالو)

طوطارام : اڙي ٿرامون ته ڇا، مان پنهنجي سڪيلڌي کي هيليڪاپٽر ۾ گهمائيندس، هيٺ
 ٽڪڻ : (وري عجيب نموني ڪلندي) هي هي !! .. هي هي !! .. هلي آفتر !!
 طوطارام : اڙي ها ڪنوار، ڀٽ، تو اهو ته ٻڌايو ئي ڪونه ته اسان جو سڪيلڌو ٿماڻو يعني
 ڀٽ رميش صبح ساڻ ڪيڏانهن ويو آهي، هيٺ ؟
 شانتا : بابا اڄ منهنجو ڀاءُ موهن، ڪنوار سميت بمبئيءَ مان اچڻو آهي، هي انهن کي
 وٺڻ !ستيشن تي ويا آهن.
 طوطارام : ۽ ڀلا اسان جو مربي ڀاءُ گانداس به ٿماڻي سان گڏ !ستيشن تي ويو آهي ڇا ؟
 شمن ماءُ : ها ڪنوار، ننڍڙو ڏير، جنهنڪي اسان پٽ وانگر پاليو، اُن کي به ڏني ڏينهن تي
 ويا آهن !
 شانتا : (حيرت وڃان) ته ڇا، سَهڙم مهنو اڳهه گذاري ويا تنهنجي توهانڪي خبر ئي
 ڪانهي ؟
 طوطارام ۽ شمن ماءُ : (روئڻهاري آواز ۾ - ٻئي گڏ) ڇا چيئڻ ؟ .. گذاري ويو !!! (ٻئي گڏ روئڻ پتل ڇالو
 ڪن ٿا، ساڻن گڏ ٽڪڻ به روئڻ شروع ٿو ڪري)
 طوطارام : (روئندي) اڙي هاءِ ! ... اڙي هاءِ !! ... منهنجو مربي ڀاءُ گانداس گذاري ويو !!
 .. (گوڏن، ڇاتيءَ مٿي تي زور زور سان ڌڪ هڻندي) اڙي منهنجا گانداس، هيٺ
 نياڳي طوطارام کي ستر سالن جي ٻڍاپي ۾ هيءُ ڪهڙو ڪاپاري ڌڪ هڻي وئين ؟
 .. (سڌا ۽ اوچنگارون)
 شانتا : (پرڇايندي) بس بس! بابا بس ! .. وڃڻ واري شيءِ ته وڃي چُڪي !
 شمن ماءُ : (پتئيندي) هاءِ ڙي ! ... هيٺ نياڳي شمن ماءُ کي ننڍڙي ڏير جو پڇاڙيءَ جو منهن
 ڏسڻ به نصيب نه ٿيو ! .. (مٿو پتئيندي) هاءِ ڙي، جوتين وارا سائين، هيٺ نياڳيءَ
 کي ٻڍاپي ۾ هيٺئر ته پاڻ وٽ گهرائي وٺ ... (اوچنگارون، سڌا ۽ سيسڪيون)
 ٽڪڻ : (روئندي) نانا .. !
 طوطارام : (روئندي) پٽڙا ! ... !
 ٽڪڻ : (روئندي) ناني .. !
 شمن ماءُ : (روئندي) ٻچڙا، اسين سڀ هڪ ئي وقت لتجي وياسين ڙي !! .
 طوطارام : (ڇاتي ڪٽيندي) اڙي منهنجا جوتين وارا سائين ! ... گانداس بدران هيٺ ٻڍڙي
 طوطارام کي ڇو نه گهرائي ورتئ ؟... (اوچنگارون ۽ سڌا)
 شانتا : (آقت ڏيندي) بس بابا بس ! ... گهڻي روئڻ سان، پراڻيءَ جي آتما کي ڏک
 رسندو ! ... اسان کي اِشور جو پاڻو منو ڪري پوئڻو ئي پوندو !
 طوطارام : (اوچتو هڪ زوردار رڙ ڪري، ڇاتيءَ تي زور سان ڌڪ هڻندي) هاءِ ڙي ! ... اڙي،
 هيٺ نياڳي طوطارام جو ڪوئي جگر ته چيري ڏسي ڙي !! .. ٻڍاپي ۾ هي ڪهڙو

ڪونهي ڇا...؟؟

طوطارام : اون ... هون ... هون ! ... ٻڙڙي، اُڄڪله جي زماني ۾ مٿر آندڙ ڇاڇي ٻاهر، راجڻ
ته زالن جوئي آهي، هيئن ! ... آسان مُسافر ماڳهو ٿياسين، به ويٺا روئي کائڻ
وارا، هيئن ! ... (ٻنهي جا ٽڪڪ).

ٽڪڪڻ : (پريان ڊوڙندو ايندي) مامي، مامي ! ... واڏايون مڃڻو مامي ! ڪمڻ کي ڪڪو
ڄاڻو آهي مامي !! .. (عجيب نموني ڪندي) مٿو وات ڪرايو مامي !!

شانئا : (کيس ٻانهن کان خبلي پڇاريندي) اڙي، ڪمڻ کي ڪڪو ته ڀلي ڪري ڄاڻو،
پر ٽڪڪڻ پهرين ڪلڪتي واري ناني نانيءَ سان پيرين پئي گڏج.

ٽڪڪڻ : (حيرت وڃان) ڇا ... ڇيو .. مامي ؟ ... نانو ناني !
شانئا : وات ڇو ڦاٿي ويٺو ؟ ... ڪلڪتي وارا تنهنجو نانو ۽ ناني آهن ! ... حلدِي ڪر
پهرين پيرين پئس.

ٽڪڪڻ : (پيرين پوندي) هي هي ... نانا ... ناني ! ... پيرين ٿو پوانو !

طوطارام : (ٻئي گڏ آيس ڪندي) ڀڳوان وڏو ڀريو ڪندڻ ٻڙڙا !
شمن ماءُ

طوطارام : (شانئا کان) ڪنوار هي اسانتي سڪيلڙي ڏي ۽ پرميشوريءَ جو پٽ آهي نه ؟
شانئا : ها ناهي ... ويچارِي محني کان مٿي ماءُ جو منهن نه ڏٺو.

شمن ماءُ : هاڻو هاڻو ٻڙڙي، مونکي ياد آهي. سنڌ ۾ ته ڄاڻو ئي ڪونه هو، پر ڪلڪتي
۾ کيس ڇهن محنن جو ڏٺو هئس.

طوطارام : اسانجي ڏي ۽ هي اڪيلي نشاني ! .. آڇ ڀٽ ! ... ويجهو اڇ !! (ڀاڪر ۽ گهرائي
ٻاڻيندي) ڀٽ، تون اسان سان گڏ ڪلڪتي هلنديين ؟

ٽڪڪڻ : (عجيب نموني ڪندي) هي هي ! ... هي هي !! ... هي هي !!! ... نانا ... نانا،
ڪلڪتي ۾ ٿامون آهن نه ٿامون ؟

طوطارام : اڙي ها ها ڀٽ، ڪلڪتي ۾ ٿامون، پتل، سون چانديءَ خام آهي، هيئن ! ... ٿامي
پتل جي بازار پٺيان، سون چانديءَ جي بازار به آهي هيئن !

ٽڪڪڻ : (ڳالهه نه سمجهي پنهنجي لبڪي عجيب نموني ڪندي) هي هي ! ... نانا ... هي
هي !!

شانئا : (ڳالهه سمجهي ڪندي) نه نه بابا، ٽڪڪڻ جو مطلب ٿامو نه ٿرامون آهي ٿرامون !
کيس ٿرامن ۾ گهڻن جو ڏاڍو شوق آهي !!

طوطارام : (اُڇل سان) ٻُڌاري ! ... اڙي ٻُڌاري !! .. اڙي، مان ته گهرويو وڃان پنهنجي
ڏوهتي تان ! ... اڙي منهنجي ڏوهتي کي ٿرامون کين، هيئن ! ... اڙي ڀٽ خام

ٿرامون ڏل ٿرامون آڻي ڏيان سڪيلڙي کي، هيئن !!

شمن ماءُ : (عوشيءَ وڃان) اڙي منهنجي لعل لاءِ خام ٿرامون.

- طوطارار : (مُشڪندي) ها، ڀٽ! آسان جي ڀاءُ گانداس کي سترهن سالن کانپوءِ سِڪي سِڪي ڀٽُ ڄائو ته خوشيءَ ۾ اچي مون سڄي پاڙي ۾ ٿمڻا ورهايا، اِن ڪري ...
- شمن ماءُ : (مُشڪندي - جملو پورو ڪندي) ... سندس نالوئي ٿمڻو پئجي ويو... (سڀني جا ٽهڪَ)
- طوطارار : نه صرف ايترو، پر ٿمڻي جو چَپَ ٽوڙا ڪري روئڻ مونکي ايترو ته وڻندو هو، جو مان ڇُٽنڊريون پائي به کيس زوريءَ روڻاريندو هوس، هيئن! ... (سندس ٽهڪَ)
- شمن ماءُ : واه شمن پيءُ واه! ... ”مروڻان موٽُ، مَلوڪان شڪار!“
- طوطارار : تنهن کانسواءِ، شمن ماءُ! منهنجو اهو به هڪ نير ٿي ويو، هيئن... ته ننڊ مان اُتاري، سندس ڳل پتي، سندس ننڍڙي وات ۾، هيئن... ننڍڙو ننڍڙو ڳاڙهو ٿمڻو وڃيندو.....
- شمن ماءُ : (اوچتو وڇر ڪٽي) اڙ ڙ ڙ! ... اهو ڇا ٿا ڪريو، ٿمڻي بدران سندس ڪُٺار جا ڳل ڇو ٿا پيا پٽيو؟
- طوطارار : اِن ۾ ڇا ٿي پيو، شمن ماءُ! هيئن... اڙي، آسان جو ڀٽُ ٿمڻو، ته نونهن ٿمڻي آهي، هيئن!
- شاننا : (ڪلندي) ها ها، بابا... ڇو نه!!
- طوطارار : اِن خوشيءَ ۾ ٻڇڙي، واتُ کول ته ٿمڻي بدران، رس گولو وات ۾ وجهانءِ، هيئن!
- شاننا : ها ها.. ڇو نه! (وات کوليندي) آ... آ... آ!
- طوطارار : آيا آيا... وڏو وات... هان هان.. او ائين (ڪارائيندي) اڙي واه واه!.. واه واه!!
- شمن ماءُ، ڪئن ٿي پائين؟....
- بئي گڏ : (کلندي) جُڳه جُڳه جيئي اسانجي ٿمڻي!!! (سڀني جي ٽهڪن جو آواز).
- شمن ماءُ : اِهو ته سڀ نيڪ آهي ٻڇڙي، پر ڳالهه ٻولهه ۾ توکان سسُ سٽهري کي پيري پوڻ ته وسري ويو.
- شاننا : (شيدر ٿي - پلٽي نيڪ ڪري - پيرين پوندي) اڙي ها.... ڇڏو يادِ ڏيارڻو... سهرم پيرين ٿي پوانو!
- طوطارار : سدا سڃاڻڻ هجين ٻڇڙي!
- شاننا : آما، توهانکي پيرين ٿي پوان!
- شمن ماءُ : (آسپس ڪندي) ڇُٽ، ٻڇڙي! شل مون وانگر ستن ڀُٽن جي ماءُ ٿيندينءِ!
- شاننا : (ڪنڌ هيٺ ڪري - آدب سان) نه نه، آما، اِها آسپس ته نه ڪريو. اُڄڪلهه جي زماني ۾ ٻه ٻار بس آهن.
- شمن ماءُ : ٻڇڙي، اولادُ ته ايشور جي دين ۽ گهر جو شان آهي.
- طوطارار : اوڻ... هون... هون... ٻڇڙي، اِن ڪري ته شمن کان سواءِ، شمن ماءُ جي گهر ڪلڪتي ۾ ڇهن ڪڪن ۽ چئن ڪڪين ٿي قطارَ لڳي پيئي آهي!
- شاننا : (مُشڪندي) ڇو، سهرم، شمن ماءُ جو گهر ڇو ٿا چئو؟... آما جو گهر توهان جو گهر

شانتا : (بئڱ ۽ ٿيلهو پلنگ هيٺان رکندي) ته چئبو شمن توهان جو وڏو ڪڪو آهي.
 شمن ماءُ : وڏو نه، پر ٻيون نمبر پُٺُ آهي ...
 طوطارام : (وڇر ڪئي) اُون ... هُون .. هُون !! .. وري اتي غلطي ڪري وئينءِ، شمن ماءُ !
 .. هين !... اڙي ڀڳوان ڀلو ڪريئي، شمن آسان جو ٻيون نمبر نه، چوٿون نمبر پُٺُ آهي، هين !!
 شمن ماءُ : اهو وري ڪيئن ؟
 طوطارام : ڏس نه شمن ماءُ، اسانجو پھريون نمبر پُٺُ پٽامبر، ٻيون نمبر ٻلنديو، ٽيون ٽيڪر، چوٿون نمبر سدا هجي ...
 شمن ماءُ : (وڇر ڪئي - حملو پورو ڪندي) آسان جو شمن !
 طوطارام : (خوش ٿيندي) تنهنجا ٻچا جڻي، شمن ماءُ ! هاڻي ڪيئن نه عقل جي ٻالو !
 ... اُن کان پوءِ ته ايشور جي ڪرپا سان ڪيڪڻ جي قطار شروع ٿي ويئي جنهن ۾ ڪرشنا سان گڏ ...
 شمن ماءُ : (وڇر ڪئي - اڳتي) گوداوري ۽ ٻيون سڀ شامل ٿينديون ويئون !
 طوطارام : (خوش ٿيندي) تنهنجا ٻچا جڻي، شمن ماءُ ! (ٿڪڙو)
 شانتا : (ڪلندي) توهان جو ڪيل ٻالائڻ به هُڄو منهنجي سس سُڪري حجزو آهي !
 ... طوطارام ها ٿڪ !
 شمن ماءُ : آڙي ها، ٻچڙي ! ... تون به ته آسان جي شمن ڪُنوار حوڻ بيڪون ٿي لاهين ! ...
 اُها آسان جي بيڪي لڏي نونهن نيوند ٻائي به يس پس تو حڙي آهي !!
 طوطارام : آڙي، ته پوءِ ڀڳوان ڀلو ڪريئي، دير چو ٿي ڪرين، هين ! گفتاڻ ڏيئي
 ڇڏينس، شمن ڪُنوار طرفان، ڪلڪتي مان آندل ۽ ساڙهيءَ ۾ سُمائل بيڪ سنڌي سُوکڙي، هين !
 شمن ماءُ : (ڪلندي - ساڙهيءَ وارو پٺڪيٽ ڏيندي) هان وٺ، ٻچڙي. هيءَ شمن ڪُنوار طرفان، ڪلڪتي واري شرمي جي ساڙهي، شل توکي پسند آهي !
 شانتا : (ساڙهيءَ جو پٺڪيٽ کولي ڏيندي) واہ واہ ! ... واہ واہ !! آما، ساڙهي ته ڏاڍي سُٺي آهي !
 شمن ماءُ : پر شمن پيءُ، توهان وري ڇا پٺا ڏسو؟ ... ڏيوس نه اهو ڪلڪتي وارو رس گولن جو دٻو !
 طوطارام : (ڪنڌ لوڏيندي) اُون هُون هُون ! ... اهو رس گولن جو دٻو ته مان پنهنجي هٿن سان، اسان جي بيڪيٽي ٽماڻي کي ٿي هٿ ۾ ڏيندس.
 شانتا : (حبرن وڃان) ٽماڻو ! ... اهو ٽماڻو وري ڪير آهي ؟
 شمن ماءُ : (ڪلندي) آڙي ٻچڙي، ٽماڻو ٻيو ڪم نه، پر تنهنجو گهٽ رميش آهي، جنهن کي ننڍي هوندي کان ئي اسين ٽماڻو ڪري ڇڏندا آهيون.

رميش : (مشڪندي) ڀاءُ ڀاڄائيءَ جي اچڻ کان اڳ هي حال آهي (ٿڌو شوڪارو پريندي) پوءِ ته خدا خير ڪري!! (ويندي - پريان آواز) چڱو ٿاڻو.... وڃان ٿو..... دعا ڪر ته خيرن سان تنهنجي ڀاءُ ڀاڄائيءَ سميت واپس موٽان!

شانئا : (پريان آواز) ها ها... پر خيال سان... سڀني دٻن ۾... چڱيءَ طرح... ڳوليجو!!

درشيم ٻيون

(ٻاهران زور سان دروازي تي ٽڪ ٽڪ جو آواز.. ٻڌڻ وانگر ڪنگڙ جو آواز)

طوطارام : (در تي ٽڪ ٽڪ ڪندي ٺڪ مان آواز) اڙي ڀائي، هيءَ وري ڪهڙي مصيبت آهي، هيئن! ... مون چيو، آڻي وئي محمان لاءِ هئين دروازا بند ڪري ڇڏيا آهن، هيئن!

شمن ماءُ : (ٻڏيءَ جو آواز - پريان) مون چيو شانئا پٽ، صبح ساڻ دروازو بند ڪري ڇو وينا آهيو؟ ... (وري ٻئي ڄڻا زور سان ٽڪ ٽڪ ٿا. گڏو گڏ ٻڏيءَ جو ڪنگڙ چالو)

شانئا : (ساڙهيءَ جو پلٽ ٺيڪ ڪندي - پريان آواز) ها ها بس... اڃان پيئي ... (هلندي - پنهنجي مٿن) دروازي تي زور سان ڌڪن هڻڻ سان ته ائين پيو محسوس ٿئي ته شايد موهن ۽ سندس ڪنوار ٻئي اچي ويا آهن... (وري ٽڪ ٽڪ جو آواز) ها ها... اچي ويس!... (دروازي کلڻ جو آواز) اچو... اچو! (دروازي تي اڻ سڃاتل ٻڏي ٻڏيءَ کي ڏسي ٻٽ بڻجي ٻڏي رهي ٿي)

طوطارام : (شمن ماءُ کي) اڳئين! ... ڏنڻه شمن ماءُ! مون چيو ڪين، اسان جي سيڪيلڊي، اسان کي اجنبي سمجهي، پهرين ته وات ڦاڙي ٻڏي ويندي، هيئن!!

شانئا : (هڪندي) معاف ڪجو، مان توهان کي سڃاڻي نه سگهيس!

شمن ماءُ : (اڳتي وڌي شانئا جي ساڙهيءَ جو پلٽ ٺيڪ ڪندي) اڙڙڙ! اچو ڇاڻي ڪرين پٽ، پهرين سُڀري کان مُنهن ته ڍڪ... نه ته گيت ۾ گيت ساڙهي ته مٿي تي ٺيڪ طرح رک!!

طوطارام : اڙي ها ٻچڙي، شمن ماءُ سچ ٿي چوي! (ٿڌو شوڪارو پريندي) ڀڳوان ڀلو ڪري اسان جي ننڍي ڀاءُ گانڊاس جو هيئن! ... جنهن پاڪستان ٿيڻ کان اڳ اهڙو ڪو ڪلڪتي ۾ ڪارخانو کولائي ڏنو، هيئن! ... جو ڀاءُ ڀاءُ کان وڇڙي ويو، هيئن!

شانئا : ها ها.. برابر... بابا جن هڪ ٻه دفعا ڳالهه به ڪئي هئي ته ڪلڪتي ۾ سندن سوٽ رهندو آهي.

طوطارام : اون... هون... هون! سوٽ نه ٻچڙي ڀاءُ چئڻ ڀاءُ، هيئن!

شانئا : ها ها... ٺيڪ آهي. پر پر توهين هتي ڇو بيٺا آهيو؟ اندر هلو... ۽ اها بئڻه مونکي ڏيو... (ونندي) ۽ آمي توهين اها ٿيلهي به ڏيو... (ونندي)

شمن ماءُ : ٻچڙي مونکي آمي نه پر آما چئڻ! (اندر هلندي)

طوطارام : هاڻو، پٽ... شمن ڪنوار به شمن ماءُ کي آما چُوندي آهي، هيئن!... (پلنگ تي وڌندي)

- شانتا : بس بس، هاڻي اهي اڃا پون ٻالهيون ڇڏي، جلدي اسٽيشن تي پهچي وڃو،
 ڪٿي گاڏي نه اچي وڃي.
 رميش : (گائڻ پائي وار سنواريندي) شانءُ منهنجو خيال آهي ته لڪڻ کي به ساڻ وٺي
 وڃان.
 شانتا : ڇو، توهان وانگر ٽپڪڻ به ته موهنيءَ کي اڳ نه ڏٺو آهي، پوءِ هو وري
 توهانجي ڪهڙي مدد ڪري سگهندو؟
 رميش : منهنجو هروڀرو اهو مطلب ناهي، پر هڪ کان به ٿينداسين ته چئو.
 شانتا : ڀلي وٺي وڃو، پر توهانجو اهو اڳوڻو ڀاڱيڇو ڇڏڻ به وٽ کان وڌيڪ
 ڪاٽيندو آهي ته ائين کان اڳ نه نڌ مان نه اُٿندو آهي. وري جي زوريءَ اُٿاريس
 ته نڌ ۾ اُٿرڪڻ شروع ڪندو.
 رميش : پر به تون ڪوشش ته ڪر کيس اُٿارڻ جي.
 شانتا : (ڏاڍل آواز ۾ لڪڻ کي اُٿارڻ جي ڪوشش ڪندي) لڪڻ! لڪڻ!! اڙي او
 رميش : لڪڻ!!! ... اڙي اُت ... جلدي اُت، لڪڻ!!!
 لڪڻ : (نڌ ۾ زور سان لڪ ڏيندي) ها ... ها ... ها!!! مون ئي ان گهمڻ مل جي گهر
 ۾ گڏه پوري ڇڏيو! .. ها ... ها ... ها!!! روز مونکي ٿيڏو ٿيڏو چئي چٻڙائيندو
 آهي! ... منهنجي اک اُتر اولهه آهي ته سندس ڪنڌ به ڪاڪي ڪوڏومل وانگر
 چٻو آهي. (وري لڪ ڏئي ٿو) ها ها ها !!! ... سڄي رات گڏه هيٺون ڏيئي
 سندس نڌ حرام ڪري ڇڏي.. (لڪ) ها ها ها .. !!! (کل جو آواز پريان ايندو
 رهي ٿو)
 شانتا : ڏٺو! ... چٻو مانو، هنکي ڪچي نڌ مان اُٿاريندا ته اُٿرڪڻ شروع ڪندو آهي
 ...
 لڪڻ : (وري اُٿرڪڻ چالو) ها ها ها !!! گهمڻ مل جي گهر ۾ گڏه! ... ها ها ها !!! ...
 (پريان لڪ چالو)
 شانتا : هاڻ منهنجي مڃو، وڌيڪ وقت وڃائڻ بدران سويل ٿي وڃو، ڪٿي گاڏي نه اچي
 وڃي!!
 رميش : اڙي ها بابا ... وڃان ٿو ... مصيبت اها آهي ته تو وٽ موهن جو ويجهڙائيءَ ۾
 نڪتل ڪو ڦوٽو به ڪونهي، نه ته جبڪر ...
 شانتا : (وڃڻ) ... نه ته جيڪر هڃيءَ ۾ لنگائي، فرسٽ ڪلاس ڊي سامهون پهچي رهو،
 جيئن موهن لهندي ٿي توهان جي سامهون سڌو ٿي پهچي وڃي.
 رميش : پر شانو، موهن، ڪنوار سميت نه اچي، اڪيلو آيو ته پوءِ منهنجو دماغ فرسٽ
 ڪلاس ڊي ۾ ئي چڪر ڪاٽيندو رهندو.
 شانتا : (خفي ٿيندي) توهان هاڻي ويندا به يا اڃا ٻالهيون ڪندا رهندا؟

- رَميش : ڏسُ نہ، شانؤ! آسان جي شاديءَ وقت موهن ڄامنٿر سٽڪ ڪاليج مان موڪلُ نہ ملڻ سبب، اچي نہ سگهيو ... ٻئي دفعي آسِين مُمبئيءَ هلياسِين تہ اُن وقت سندس امتحان چالؤ ٿي چڪا هئا ... ۽ سندس شاديءَ وقت وري باباجن گذاري ويا. اِن ڪري آسِين مُمبئيءَ نہ وڃي سگهياسِين.
- شانئا : اوہ! ... اِن ۾ مُنجهڻ جي ڪهڙي ڳالهہ آهي؟ نڙورني ڪُنوار، گهوتَ سميت فرست ڪلاس مان لهندي، تڏهن بہ توهان کيس شڪاڻي نہ سگهندا؟!
- رَميش : پر جي هڪ ئي وقت، ٻہ ئي ڪُنواريون، گهوٽن سميت فرست ڪلاس دٻي مان لهن تہ پوءِ؟
- شانئا : (خفي ٿيندي) اوہ! ڳالهہ مان ڳالهوڙو ڪرڻ تہ ڪو آوهان کان سِڪي!
- رَميش : هڪُ آڻِيديا آهي، شانؤ.
- شانئا : اُها وري ڪهڙي؟
- رَميش : تہ فرست ڪلاس دٻي سامهون، مان ڳچيءَ ۾ بورڊ لٽڪائي بيٺو هجان تہ ”مان، رَميشُ پُٽُ گاگنداس، موهن ۽ سندس نوڙورني ڪُنوار کي وٺڻ آيو آهيان!“ (پاڻ ئي کلي ٿو)
- شانئا : توهان کي تہ هر وقت چرچا پيا سڄهندا آهن. هينئر مهرباني ڪري وڌيڪ وقت وڃائڻ بدران، پُست ڪري، هٿ موڻهن ڏوئي، چانهہ پي ۽ پنڌ پئو ... اِستِشن پنڌرهن منٽن جي پنڌ تي آهي ... پر ياد رکجو، موٽندي کين ٺُڪسيءَ ۾ وٺي اچڻو آڻؤ ... منهنجو ڀاءُ-ڀاجائي شاديءَ کان پوءِ پهريون ڀيرو احمدآباد ٿا اچن، مٿان ڀُڪائي ڪريو!
- رَميش : (اوباسي ڏيندي) تون ڪيترا بہ ڊڳها ڀاشڻ ڪر، شانؤ! پر ٻيلي، آسان مڙلائڻ کي پهرين چانهہ ڏي تہ چُستي اچي، نہ تہ چُرڻ بہ محال آهي.
- شانئا : نيڪ آهي. پر توهين پهرين بستري تان پيرَ تہ ڀَتَ تي لاهيو.
- رَميش : اَسْمِيئو! اَسْمِيئو ... !! پهرين سائين جن بستري تي چانهہ پيئندا، پوءِ پيرَ ڀَتَ تي رکندا!
- شانئا : (آندر ويندي - پريان آواز) مطلب تہ عادت آَنوسار توهان ڏڻ وار تي بہ پنهنجو ضد پورو ڪرڻ کان سواءِ نہ رهندا....(ڪٽليءَ مان چانهہ ڪوپ ۾ اوتيندي) ڀاءُ ڀاجائي منهنجا ٿا اچن، اِنڪري غرض منهنجي آهي.... (هلندي) نہ تہ جيڪر پُست ڪرڻ کانسواءِ چانهہ تہ ڇا، مان توهان کي پاڻي بہ نہ ڏيان ها ... (ڏيندي) خير، هان وٺو چانهہ!
- رَميش : (کلندي) وارا ڄمارا آهن شانؤ! تون هينئر ڪجهہ بہ چئ، اڄ تنهنجي هڪ بہ نہ هلندي. (پيئندي) آهاها ... واہ واہ! لڳي ٿو ڪنڊ بدران گرما گرم جليبيون چانهہ ۾ وڌيون اٿيئي!! (چانهہ پيئڻ - چسڪين جو آواز)

وڃاڻڻا پوند! ... (ويجهو پهچي) مون چيو، ڇهه ٿا ٿين، (ڏونڌاريندي) آيا
ڪيستائين! هو کونهري جو جهازُ چالو رهندو؟ هاڻي بس به ڪريو. انهيءَ
جهازَ کي برڪ لڳائي! اسٽيشن تي وڃڻ جي تياري ڪريو ... (زور سان) صبح
جا ڇهه ٿي ويا آهن!!!

(اوچتو چڙڪ ڀريندي - کونهرو بند ڪندي) ڪير آهي؟ ... ڪير آهي؟؟ ڇا
ٿيو؟ ... ڇا ٿيو؟

اڃا تائين ته ڪجهه نه ٿيو آهي، پر هن کان پوءِ ڪجهه ٿي ضرور پوندو.
(اوباسي ڏيندي) آف، اوه! ... صبح ساڻ هيءَ وري ڪهڙي ڪمھلي راڳي
ڇڙي ويلن، شانو؟

هيءَ راڳي ڪمھلي نه پر وقتائتي آهي! ... رات انجام ڪيو هو ته صبح
هو چمن بچي پائيهي آندس، پر توهان جو کونهرو بند ڪرائڻ لاءِ، لڳي ٿو
ڪنجهي جي ٿالي وڃائڻ کانسواءِ ٻيو ڪو چاڙهو ناهي!
(حيرت وچان) ته ڇا؟ ... ايترو حلدي ڇهه به ٿي ويا!

ٻيو وري ڇا؟ ... رات چيو ته مان ساڍي چين بچي اسٽيشن تي پهچي ويندس
۽ پاڻ سان گڏ موھن کي ڪنوار سميت گھر وٺي ايندس.
اوه ته سڀ نيڪ آهي پر ... (هيڏانهن هوڏانهن نڪاري خوشبوءِ سنهندي) پر
شانو

(وچڻ ڪئي) پر وري ڇا؟
ٻيو ڪجهه نه شانو، ... پر ... (سنهندي) پر هيءَ خوشبوءِ ڪٿان اچي رهي آهي؟
آف اوه! ... ويسر هي به ڪا حد ٿيندي آهي! ... اڃا رات توهان کي ٻڌايم ته
منهنجي باءِ کي حلبسون ڏاڍيون وڻنديون آهن. انڪري صبح هو سوير اٿي،
جليبيون ۽ سموسا ناهي رکيا اٿم، جيئن بارهامي ڏينهن منهنجو پاڻ پڇاڻي،
پھريون دفعو شاديءَ کانپوءِ اچن ته سندن منهن مٺو جليبين سان ڪرايان.
پر شانو، ... موچن تار ۾ اوه ته ڪونه لکيو آهي ته هو ڪنوار کي به ساڻ وٺي
اچڻ وارو آهي.

توهان کي منهنجي پاڻ جي سڀا جي خبر ناهي؟ ... هنجي هر ڪا ڳالهه نرالي
هوندي آهي. سندس شاديءَ ۾ ته اسين بمبئيءَ هلي نه سگهياسين. انڪري ڇا،
ڪنوار به ڏيکارڻ نه ايندو؟ اڄ به بارهامي ڏينهن، جيڪڏهن اڪيلو آيو ته
اُها حُڪ ڪنديسانس ... اُها حُڪ ڪنديسانس ...

اوه! ... اُها حُڪ ٽن پوءِ پيئي ڪجانس، پر پهرين مون کي هيءَ
حُڪ ڏيکارڻو ڇڏيائين ۽ منڍ ڪر.
حُڪ ڏيکارڻو ڇڏيائين ۽ منڍ ڪر.

گاگنداس گذاري ويو

چمن شرما

پاٽر :-

- (۱) رميش گاگنداس آهوجا سرڪاري ملازم
(۲) شانتا آهوجا رميش جي پٽي
- عمر ۲۰ سال
عمر ۲۵ سال
- سال
- (۳) طوطارام (ٻڍو) رميش جو ڪاڪو (نڪ مان آواز)
(۴) شمن ماءُ (عرف شيلا) طوطارام جي پٽي (ٻڍي)
(۵) تحڪم رميش جو ڀائيڄو (پوروڙو)
(۶) نریش طوطارام جو دوست
- عمر ۷۰ سال
عمر ۶۵ سال
عمر ۲۲ سال

وقت : صبح جا ڇھ بجا
استان : رميش جو گهر
گهريل به مکيه آواز : (۱) ٻڍو طوطارام

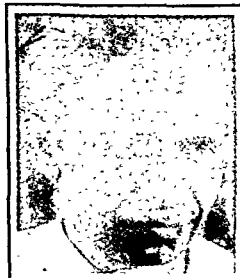
نڪ مان آواز - ڄملي ۽
آخر ۾ 'هين' لفظ
ڊگهو ڪري استعمال ڪر
ٻڍين وانگر ڏڪڻي وارو
۽ وچ ۾ ڪنگهندي آواز.

(وچين ڪمري مان رميش جي ڪونگهرن جو آواز اچي رهيو آهي)

رندڙي مان ڳالهائيندي - پنهنجي منهن ڪمال آهي! ... صبح جا ڇھ ٽا ٿين
پر هين جو ڪونگهري مٿان ڪونگهرو هليو اچي! بند ٿين جو ته ڪوئي اٿار ٿي
نظر نٿو اچي!! ... (هلندي) لڳي ٿو اهو ڪونگهرو بند ڪرائڻ لاءِ ڪي گهنڊ گهڙيان

نالو : چمن شرما

جنم، تاريخ : ٽنڊو آدم، ضلع نواب شاهه. ۹-۵-۱۹۳۳
چاپيل ڪتاب : بونديءَ جا لڏون، جوءِ جو مڇو، ڪٽاڻا انگور، سونهن
ڪمرو، اها به زندگي آهي (سڀئي ايڪانڪي)
انعام : گجرات سنڌي اڪادميءَ طرفان ۵ انعام، راجستان
سنڌي اڪادميءَ طرفان - انعام
پيشو : سرڪاري نوڪريءَ تان سيوا ڇڏي
پتو : B-356 سردارنگر، احمدآباد-۲۸۲۴۷۵

فهرست

ناتڪَ

نمبر	نالو	وشيہ	صفح
۱.	چمن شرما	گانداس گُذارِي ويو	۱
۲.	گُرداس آهوجا "آجيه"	گرهن	۱۲
۳.	مدن جُماڻي	پڪيئڙا پيڇري حا	۲۴

گاگنداس گذاري ويو

چمن شرما

پاٽر :-

- (۱) رميش ٿاگنداس آهوجا سرڪاري ملازم
(۲) شانتا آهوجا رميش جي پٽني

سال

- (۲) طوطارام (ٻڍو) رميش جو ڪاڪو (نڪ مان آواز) عمر ۷۰ سال
(۳) شمن ماءُ (عرف شيلا) طوطارام جي پٽني (ٻڍي) عمر ۶۵ سال
(۵) ٽڪڪڻ رميش جو ڀائيچو (پوروڙو) عمر ۲۲ سال
(۶) نریش طوطارام جو دوست

وقت : صبح جا ڇھ بجا

اُستان : رميش جو گهر

ٿرڙيل به مکيه آواز : (۱) ٻڍو طوطارام : نڪ مان آواز - ڄملي ۶ وڃ

۶ آخر ۾ 'هين' لفظ کي

ڊگهو ڪري استعمال ڪرڻ.

(۲) ٻڍي شمن ماءُ : ٻڍين وانگر ڏڪڻي ۽ وارو

۶ وڃ ۾ ڪنگهندي آواز.

(وچين ڪمري مان رميش جي ڪونگهرن جو آواز اچي رهيو آهي)

شانتا :- (رنڌڻي مان ٻالڀائيندي - پنهنجي منهن) ڪمال آهي! ... صبح جا ڇھ ٿا ٿين
پَر جنن جو ڪونگهري مٿان ڪونگهرو هليو اچي! بند ٿيڻ جو ته ڪوئي آٿار ٿي
نظر نٿو اچي!! ... (هلندي) لڳي ٿو! هو ڪونگهرو بند ڪرائڻ لاءِ ڪي گهٽ ٺهڙيال

نالو : چمن شرما

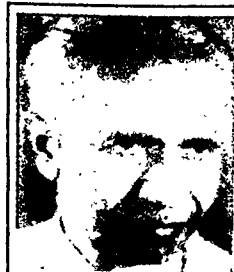
جنم، تاريخ : ٽنڊو آدم، ضلع نواب شاه. ۹-۵-۱۹۳۳

ٻونديءَ جا لڏون، جوءِ جو مڇو، ڪٿاڻا آنگور، سونهن
ڇپايل ڪتاب: ڪمر، اها به زندگي آهي (سيئي ايڪانگي)

انعام : گجرات سنڌي اڪادميءَ طرفان ۵ 'انعام' راجستان
سنڌي اڪادميءَ طرفان - 'انعام'

پيشو : سرڪاري نوڪريءَ تان سبوا ٿيوت

پتو : B-356 سردارنگر، احمدآباد-۳۸۲۴۷۵

فهرست

ناتڪَ

نمبر	نالو	وشيہ	صفح
۱.	چمن شرما	گانداس گُذاري ويو	۱
۲.	گُرداس آھوجا ”آجيم“	گرھڻ	۱۲
۳.	مدن جُماڻي	پڪيئڙا پڇيري جا	۲۳

رہاٹ

ناٹک

ملي - ڀڳت ڪري هر محني کيس 'زم' جي هڪ بوتل ڏيئي خوش ڪرڻ لڳا. تڏهن کان اسانجو بل چاليهه رپيا کن مس ايندو آهي. هوءَ ڏاڍو خوش ڏسڻ ۾ ٿي آئي. ليڪن مون چيو، "اها ته شراب ڳالهه ٿي. توهان ماڻهن پنهنجي عادت ۾ سڌارو نه آڻي، بجلي دفتر جي بابوءَ جي عادت ۾ بگاڙو آڻي ڇڏيو..."

ڀڳت مون ڏانهن ايئن ڏٺو، جيئن مان هاڻي ڏاڍو پراڻو، پراڻن خيالن جو ٿي ويو آهيان...

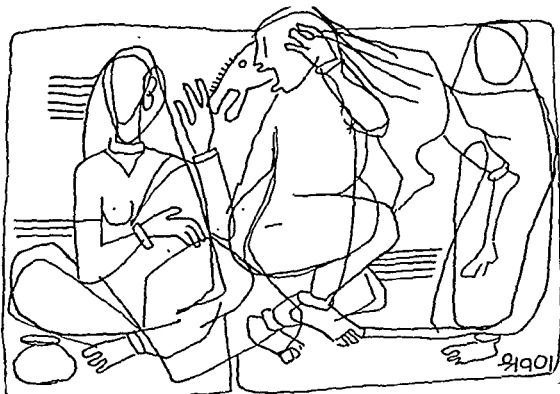
مون کيس چيو، "ڀڳت، تون مونکي ايئن نه ڏس. پنهنجي حصي جي ذميواري نباحي ٿي تون نئين زماني جو نئون ماڻهو ٿي رهي سگهين ٿو."

♦♦♦♦♦ ♦♦♦♦♦ ♦♦♦♦♦

مون همڪ ڪري چيو، "هاڻو، ڏيءَ، ڏينهن جو قدرت جي ٿي روشني گهٽي آهي. پوءِ اهي بنبون ائين بڪار ڇو ڀرنديون رهن؟" پٽ پنهنجي زال جو پاسو کڻندي وڃ ۾ ٿي چيو، "انهن بٽين کي ڀرندو ڇڏي ڏيڻ جي آسانجي عادت ٿي ويئي آهي. اوهين پڻ اهي نتيون ڀرنديون ڇڏي ڏيندا ڪريو. ڪهڙو ٿو فرق پوي؟"

مون پٽ کان پڇيو، "تنهنجي گهر ۾ بجلي بل جو ڇا حساب ڪتاب ڪندو آهي؟"

هاڻي وري نونهن وڃ ۾ ڳالهايو. چي، "نانا، پيرياڻن ڇهه سؤ کن بجليءَ جو بل ايندو هو. پوءِ (پنهنجي گهٽ ڏانهن اشارو ڪندي) هيءَ بجلي دفتر جي بابوءَ سان

سرائڪي، لاسي، ٿري، لاڙي، ڪڇي
وچولي ٻولين ۾ موجود سنڌي ساهتيه جي
اِتَـحـاس جو نِـرـمـاڻ ڪريون ...

مڪتا - آخر ۾، اوهانڪي عرض
آهي ته اوهين پنهنجي ڪا لکڻ ڪتا (مئي
ڪهاڻي) پڙهي ٻڌايو ...

مير جبر - (ٿيبل تان پنهنجو ڪتاب
”پرتيندي رچنائين“ کڻي، اُن مان هڪ لکڻو
ڪتا ٻولي) هاڻو، هتي هن ڪتاب مان،
مان پنهنجي هڪ لکڻو ڪتا پيش ڪريان
ٿو؛ اُنجو عنوان آهي ”پنهنجي پنهنجي
حامي جي ذميواري“ :

ڇُٽ پنهنجي سالياني موڪل تي
گهر آيل هو. ساڻس گڏ سندس ننڍو ڀرپوار
به هو. ڇُٽ-نُونهن جي قهقهن ۽ ٻارن جي
ٽڪڙن سان گهر ڀرجي ويو.

گهر ۾ اُنڪري به رونق چانئجي
ويئي جو سڀني ڪمرن ۾ ڏينهن جي اُچالي
۾ پڻ بجلي بلب جڳ مڳ - جڳ مڳ ٻرڻ
لڳا. صبح جو ڪافي دير تائين ٻات روم
۾ بجلي ٻتي ۽ گيزر جي لال لال اک
ٻرنديون رهنديون هيون ۽ سڄو ڏينهن
ٿي.ويءَ جي ٿان-ٿان هلندي رهندي هئي.
اِهو سوچي ته بجليءَ جو ٻل منهنجي
وٽ کان ٻاهر، ڏاڍو گهڻو نه اچي وڃي،
مان پنهنجي جڳهه تان اُٿي ڪري اِهي
بتيون بند ڪندو هوس ۽ ٿي.وي. آف
ڪري ڇڏيندو هوس.

هڪ دفعي بجليءَ جو بٽل آف ڪندي
مان پنهنجي نونهن جي پڪڙ ۾ اچي
ويس. هُن خفي ٿي چيو، ”ڇو بابا، اوهين
ئي اِهي بتيون باربار بند ڪندا آهيو نه؟

سموري ڀارتي ساهتيه ۾ پڻ ايس.اي. ڪورس
شروع ڪريون... تيلگو، تَمِل، مليالم، ڪنڙا،
پنجابي، اُردو، سنڌي وغيره ارڙهن ٻولين
۾ جدا جدا ايس.اي. ڪورس جڙڻ سان گڏو
گڏ ڀارتي ساهتيه ۾ ايس.اي. ڪورس هوندا،
ته اُتر ڀارت جي ساهتيڪارن جي ڏکڻ
ڀارت جي ماڻهن سان ڏيک-ويک وڪاس
پائيندي ۽ ڏکڻ ڀارت جي ساهتيڪارن جي
اُتر ڀارت جي ماڻهن سان سڃاڻپ وڌندي.
هاڻي پنهنجي پنهنجي ڀرانت جي ٻوليءَ
۾ ئي ايس.اي. ڪورس ڪرڻ سان ”تيلگو
ديش ميان“، ”ساڌا پنجاب ميان“ وغيره جون
ٻوليون ٿي رهيون آهن، اسان ۾ ايڪتا
جي ڀاونا کي ڇڏيو رسيو آهي... هونئن به
انڪ ٻولين ۽ ٻين ۾ لکڻ جي باوجود
ڀارتي ساهتيه بنيادي طور هڪ آهي... هڪ
ٻي ٻوليءَ جي تحت مون وڏي واڪي پئي
ڇيو آهي ته غير هندي ڀرانتن ۾ ڪيل هندي
رچنا ڪاريه کي اسين هندي ساهتيه جي
اِتَـحـاس ۾ جوڳي جڳهه ڏيون. هاڻي تائين
اسان پنهنجي اهڙي اِتَـحـاس ۾ هندي ڀرانتن
جي هندي ساهتيڪارن جو ئي خيال ڪيو
آهي ۽ غير هندي ڀرانتن جي هندي
ساهتيڪارن کي ليکي ۾ ئي نه آندو آهي.
هڪ طرف اسين چئون ٿا ته هندي سموري
راشتر جي ڀاشا آهي، ٻئي طرف غير هندي
ڀرانتن جي هندي ساهتيه جو مان-سمنان
نٿا ڪريون... ٽين آڪاڊيمڪ ٻوليءَ هيٺ
مون اِهو سڏ پئي ڏنو آهي ته جيئن آچاره
رامچندر سُڪل برج، اَوڌي، مٿلي، ڪڙي
ٻولي وغيره لاجن ۾ لکيل هندي ساهتيه
جو مڪمل اِتَـحـاس پيش ڪيو، تيئن اسين

ڪرڻا پوندا آٿم ... پڙهڻ لاءِ مان زندگيءَ کي زياده تر پڙهندو آهيان، اُنجي ڪڇي (آڏ-پڪل) روپَ ۾ پڙهندو آهيان. آس پاس واري زندگي ڪڇو مال آهي. رچنا ڪاريه اُن کي پڪي مال (finished product) ۾ بدلائي ٿو. ڪڇو مال هڪ هوندي به پڪا مال ٿيڻي هجن ٿا ۽ هڪ پڪو مال ٻئي پڪي مال کان خُدا هجي ٿو. ڇو خُدا هجي ٿو؟ اُن لاءِ درشتيءَ ۽ تڪنيڪ جو خُدا جُدا هجڻ جو اُچار آهي. اهو ئي سبب آهي ته ٻين جو لکيل ڪٿا ساهتيه پڙهي - هڏهن هڏهن ٿورو پڙهندو آهيان - لهندو آٿم ته مان هيڪر اُنکي ڪنهن ٻئي ڍنگ سان، ڪا به معنيٰ ڇڏائيندي لکان ها. مونکي يفين آهي ته منهنجو لکيل ڪٿا ساهتيه پڙهي ٻين کي، ٻين ڪٿا-ليکڪن کي، ائين لڳي سگهي ٿو ...

مُڪتا - پنهنجي آٿم ڪٿا ۾ اوهان اڪاڊيمڪ ڪنٽر ۾ پارٽي ساهتيه جي بنيادي ايڪٽا ۽ غير هندي پرائنٽن جي هندي-رچنا-ڪاريه کي هندي ساهتيه جي اِتحاس ۾ جوڳي هُجه ڏيڻ بابت ڳالهائون ڪيون آهن. اِن باري ۾ اوهين اسانجن درشن کي ڪڇ ٻڌائيندا؟

مهر جيمز - اسين ڪنهن نموني 'يورپي من' (European Mind) جي ڳالهه ڪريون ٿا، تنهن نموني اسين 'پارٽي من' (Indian Mind) جي ڳالهه چونه ڪريون؟ پارٽي من پڻدا ڪرڻ لاءِ يا پارٽ راشٽر ۾ پياوتمڪ ايڪٽا آڻڻ لاءِ هڪ اها ڳالهه پڻ ضرور آهي ته اسين پنهنجن يونيورسٽين ۾

ڪونهي، ليڪن سيڪس سنهنڌن جو مُڪت ورنن ڪمل آهي. مون ڪڏهن به ڪٿي به ريل چيل سيڪس سنهنڌن جي حمايت ڪانه ڪئي آهي. من، وچن ۽ ڪرم جي ايڪٽا جي تحت سيڪس سنهنڌن ۾ سنجهر اپنائڻ جي ڳالهه ڪئي آٿم. هاڻو، اهو ورنن مُڪت نموني ڪيو آٿم، جو اِسٽيٽين جي شياويڪٽا جي تحت ٿيو آهي. ناري مُڪتيءَ جي سوال کي پڻ اُن جي سمورن ۾ ڏسڻ کپي. اُن لاءِ مون "آرڊ ناريشور" جي علامت ذريعي اهو چيو آهي ته مُڪتيءَ بنا ٿيو (عورت بنا مرد) هڪ شو (لاش) آهي، ۽ ٿيو بنا مُڪتي (مرد بنا عورت) مُڪتي-جنڻ (لاش) آهي، وعمره ... پوءِ به منهنجو ڪٿا ساهتيه 'لاڳو' ڪونه ٿيو آهي، چپ چاپ ۾ ڳالهه چئي ويو آهي. اوهين ڏسند، "بي لوگ" جي زامي، "پيلي بتي پر" جي رچني ۽ "بسم" جي ليڊا ناري-مُڪتيءَ جي صحيح مفهوم تائين پهچي ڪري ٿي صحيح مفهوم پيش ڪن ٿيون. اُن لاءِ آهي نري بازيءَ ۾ مبتلا ڪين ٿيون ٿيس ...

مُڪتا - پنهنجي رچنا ڪاريه ۾ اوهان ڪهڙن 'فڪشن' ليکڪن کان پريڙا ورتي آهي؟

مهر جيمز - سچ ته اهو آهي ته مان فڪشن لکندو آهيان، پڙهندو ڪونه آهيان. ڪنهن زماني ۾ - خاص ڪري وديارٿي حصن ۾ - مون ٿورو گهڻو فڪشن پڙهيو هو ... هڏهن مان چوان ٿو ته "مان فڪشن لکندو آهيان"، تڏهن مونکي ساڳئي حملي ۾ چوڻ کپي ته اهو به زياده ڪونه لکندو آهيان، ڇاڪاڻ ته ٻيا اڪاڊيمڪ ڪم پڻ

قبول ڪندا ته ڪو به صحيح قسم جو ليڪڪ ڪنهن هڪ واد کي سامهون رکي يا اُن جي ڪٽهري ۾ ٻڌجي رچنا ڪونه ڪندو آهي. هُو پنهنجي نبض تي زمان ۽ مڪان کي سڃاڻندو آهي ۽ اُها سڃاڻپ پاڻڪن سان ڪرائڻ چاهيندو آهي. هاڻو، ائين مُڪت رهندي جيڪڏهن سندس رچنا ڪنهن واد جي تحت اچي وڃي ٿي، ته بلاشڪ اچي وڃي ... هونئن منهنجي ڪتا ساهتيه کي اُتر آڏُنڪتا وادي قرار ڏنو ويو آهي. اِهو اِن ڪري جو اُن ۾ هر هڪ جيون اِسٽِيءَ کي گهڻن ئي پهلُن کان ڏٺو ويو آهي، اُن ۾ هڪ ئي حل ٻڌايل ڪونهي، جُدا جُدا اِسٽِيئن ۾ ته پڪ ئي پڪ جُدا جُدا حل ٻڌايل آهن. منهنجا ڪردار پنهنجي پنهنجي حصي جي ذميواري نِباھيندا ڏسڻ ۾ اچن ٿا يا ٻيو نه، ته اهڙيائي ڪوشش ڪندا نظر اچن ٿا ... پر پوءِ به اُن ۾ هڪ جيون درشتي آهي، جا گهڻين ئي کليل دريئن مان ڏسڻ سان ملي ٿي ...

مُڪتا - ”بي لوگ“ ۾ مُڪت سيڪس سنبڌن جو ورنن ٿيل آهي ... ”نيمت“ ۾ پڻ اهو ائين آهي. پوءِ اِنهن ڪٿائن توڻي اوهانجي آتر ڪتا ۾ به ناري-مُڪتيءَ جي ڳالهه اچي ويئي آهي. ڇا ناري-مُڪتي مسئلي جو حل وڌيڪ چٽي نموني نٿي اچي سگهيو؟

مير جيمز - لڳير ٿو، اوهان ”مُڪت“ صفت جو استعمال جنهن اِسِر سان ڪرڻ گهرجي، اُن اِسِر سان ڪونه ڪيو آهي. منهنجي ڪتا ساهتيه ۾ توڻي آتر ڪتا ۾، مُڪت سيڪس سنبڌن جو ورنن ڪيل

ڪجي اچي. هڪ ٻوٽي کي به پنهنجيءَ زمين مان کاڌ خوراڪ ملي ٿي. اِن ڪري اُهو ٻوٽو پنهنجي خاص رنگ و بوءِ ۾ اُسري ٿو. جڏهن هڪ ٻوٽي سان اهڙي ڪار آهي، تڏهن هڪ قوم جي ضرورت کي سمجهي سگهجي ٿو. ڀارت جي جدا جدا پرانتن ۾ سنڌين جون بستيون نِگَلن جي جدا جدا ڪونڊين وانگر آهن. انهن ۾ پوري باغ جي وسعت ڪانهي. پنهنجي هڪ ڪهاڻي ”ڌرتيءَ سان ناتو“ ۾ مون اهڙي روڻداد کي پيش ڪئي آهي ... وري ڀارت جي ورهاڱي کانپوءِ اسين سنڌي گهڻو ڪري ننڍن وڏن شهرن ۾ اچي رهيا آهيون. اِهي شهر ڀارت جي هيٺين منزل نه، پر ڀارت جي چٽ آهن. آسانجو ناتو ڌرتيءَ سان ٿئي ويو آهي. اڪثر اسانجيئن رچنائُن ۾ گهڻو تڻو شهري مسئلا اُڀري بيٺا آهن. اسانجا ڪردار دهليءَ جي ڪنات پليس يا ممبئيءَ جي فلورا فائونٽين جا ماڻهو آهن. اُهي بلاشڪ ڳوٺن ۽ قصبن کان ٿي آيل هجن، پر اُهي اُتي پاڻ ۾ گڏجي ويندڙ افراد آهن. ڪٿي ڪٿي انهن منجهان سنڌي اُپ-سنسڪرتي لڳا پائي ٿي، جيئن منهنجي ننڍي ناول ’بي لوگ‘ ۾ آگرا جو سنڌي ڪالا-محل محلو پيش ٿيو آهي. ليڪن جيئن بينگالي ناول چوڻ سان بينگالي جيوت جي ناول جي تصوير اکين آڏو اچي بيهي ٿي، تيئن سنڌي ناول چوڻ سان اهڙي تصوير نٿي اُڀري ...

مُڪتا - جَن-واد، اُتر-آڏُنڪتاواد، جاتي يتارت واد ۽ هاڻي دَلت واد ... اوهان جي ڪتا ساهتيه کي ڪهڙي واد جي نظر ٿي کان ڏسي سگهجي ٿو؟
مير-جيمز - مُڪتاجي، اوهين پڻ اِهو

ميم جبر - شري شرما پاڻ هڪ پينئر آهي، پينينگ جو هڪ آڌياپڪ آهي. سندس واسطو 'نيوڊ چتر' ۽ 'نيوڊ ماڊل' سان پوندو هوندو ... جڏهن سندس زال هڪ ڪئبري ڊانسر آهي ۽ هو اهو مڃي ٿو ته ڪئبري ڊانس پڻ ٻئي ڪنهن ڊانس فارم حيان هڪ ڊانس آهي يا ڪجرو اهو ۽ ڪوٺارڪ ۾ اُن وقت چون ڪي ڊانسر پڻ ڏيکاريون ويئون هيون، ته پوءِ پنهنجي زال جي سڃاڻپ ۾ هو ڇو ڪن سخي نموني اها ٻانهه ٻڌائيندو؟ هتي هڪ ٻي وڏي ٻانهه پڻ آهي ته ڪئبري ڊانسر پڻ ٻين پيشن جيان هڪ پيسو آهي ۽ ڪا طوائف پڻ تيسٽائين طوائف ناهي جيستائين سندس من طوائف نه ٿيو آهي ... اڄ مڌي ورگ جا سنسڪار پڻ ٻين ورغن جي سنسڪارن وانگي بدلتی رهيا آهن. شري شرما پاڻ اُنجو هڪ مثال آهي ...

مُڪتا - اوهانجي ڪهاڻين ۾ رستن جو لُٽل يا لڏو ٿي وڃڻ ڏيکاريو ويو آهي. ڇا ان مان زندگيءَ جي قدرن ۾ گراؤٽ جو اچڻ ظاهر آهي؟

ميم جبر - هاڻو، اُڏيوڻ ۾ واڌارو ٿيڻ شروع ۽ شهرن ۾ واڌ اچڻ ڪري رشتا ٽٽي رهيا آهن يا لڏا پئجي ويا آهن. ان وقت ڪن ڪهاڻين جي ڪردارن جي زندگيءَ ۾ لڏا پئجي ويا آهن. هڪ حد تائين لاڳو رهيو آهي. منهنجا اهو ڪردار اهو سبب

پنهنجي پنهنجي حصي جي ذميواري نه نباهڻ ڪري آهي. هونئن صحيح صحيح ڏسجي ته اڄ ڪلهه زندگيءَ جي ملهن ۾ گراؤٽ ڪانه آهي. منهنجي ته اها مڃتا آهي ته گوڙ گنبوڙ جي حالتن ۾ زندگيءَ جا ملهه مضبوط ٿي رهيا آهن. ٻن مهاڀاري لڙاين جي وچ واري عرصي ۾، ۽ ٻين مهاڀاري لڙائيءَ کانپوءِ ڪي سالن تائين، نئين رچنا يا نئين نظام جي انتظار ۾ اها گراؤٽ آهي هئي، اها گراؤٽ آيل سمجهي ويئي هئي. دڪ، نراسائي، ڊپ، ڏهڪاءُ، آتم هتيا، مؤت وغيره جي يادنائن زور پڪڙيو هو. پر پوءِ، اُتر-آڏنڪتا (post-modernism) جي دؤر ۾ زندگيءَ جي سُفي طاقتن جو واڌارو ٿيو آهي. آسپن آس پاس ڏسون ٿا ته آسپن گهڻائي ٻڌڻون چوڪون ڪريون ٿا، پر حلد ٿي اهي ٻڌڻون چوڪون سُڌارڻ لاءِ تيار ٿي وڃن ٿا. آسان ۾ نئيڪ درشتيءَ (moral vision) جو وڪاس ٿيو آهي. عورتون ۽ ڀڻني پيل جانيون اڳتي وڌيون آهن. انسانيت اڳتي وڌي آهي ...

مُڪتا - اوهانجي ڪٿا ساهنه ۾ اوهانجو پنهنجو سنڌي پس منظر ڪيستائين ظاهر ٿي پيو آهي؟

ميم جبر - اڄ ڪالهه سنڌي ڪٿا ساهتبه مان سنڌي سموت جا نمونا غائب ٿيندا پيا وڃن. آسان سنڌي لوڪن جو پنهنجي پوڻ سان رشتو ٽٽي ويو آهي ۽ آسپن هتي، ڀارت ۾، جدا جدا ڀرانتن ۾ رهون ٿا. هڪ ڀرانت ۾ نه هئڻ ڪري سنڌي سموت جي هڳاؤ جو احساس نٿو

پنهانجي پنهانجي حصي جي ذميواري

ڊاڪٽر موتيلال جوتواڻي

د

ڏوردرشن ڪيندر، دهليءَ تان ۴ ڊسمبر ۱۹۹۷ تي هنديءَ جي پرسٽ چناڪارن سان ملاقاتن جي سلسلي ۾ شريمني مڪتا (هندي ليڪا) هندي ساهتيه ڪا ايتهااس (۱۹۲۹) جي ليڪ آچاريه رامچندر شڪل جي پڙهڻي ۽ ڊاڪٽر موتيلال جوتواڻيءَ کان هڪ ملاقات ورتي. ان ملاقات مان ڪي حصا هتي پيش آهن :

مڪتا - (ڊاڪٽر جوتواڻيءَ ۽ سندس ساهتيه ڪاريه جي ٿوري ۾ واقفيت ڏيڻ کانپوءِ) اوهان هنديءَ ۾ ٿي مهنوپورڻ ننڍا ناول - 'پي لوگ'، 'پيلي بتي پر' ۽ 'نيميت' - لکيا آهن. پهريائين، مان 'پيلي بتي پر' بابت هڪ سوال ڪريان. اُنجو نائڪ منوهر ڪئبري ڊانس ۽ بلو فلم ڏسڻ وڃي ٿو. ان ڳالهه کي اسين مهانگر جي ماڻهن جي اُتسڪتا ڪري ڏسون، يا اُڪتاها (بوريت) ڪري مڃون، يا بدليل وقت جي قبوليت چئون؟

ميمر جيم (موتيلال جوتواڻي) - زندگي 'ڪامپليڪس' آهي. ڪنهن 'سيمپل' خاني ۾ اچڻ واري ناهي. ان ڳالهه لاءِ اوهانجي ٻڌايل ٽنهي سببن مان ڪو هڪ سبب، ڪي ٻه سبب يا ٽيئي سبب

ٿي سگهن ٿا... اهي سبب 'آرگنٽڪ' ڏنگ سان اچڻ ڪري، انهن جي جدا جدا شناخت ڪرڻ ڏکيو ڪم آهي... پراچين سمي ۾ ڪاٿون هونديون هيون (اهو سڀ ڪار پراچين پيشو آهي). اڄ اهي ڪئبري ڊانس آهن. هر هڪ زماني جا منورنجن جا پنهنجا پنهنجا ساڌن آهن. منوهر هڪ اخبار نويس آهي. ڪيس ڪئبري ڊانس ۽ بلو فلم وغيره ڏسڻ جي پيشيور اُتسڪتا ٿي سگهي ٿي. منوهر پنهنجي شاديءَ جي اُنن سالن کانپوءِ ۽ گهر ۾ هڪ ٻار پئدا ٿي وڃڻ کانپوءِ محسوس ڪري ٿو ته سندس وواجت جيون جي روشني مڌم پئجي ويئي آهي. انڪري هن ۾ اُڪتاها (بوريت) پڻ ٿي سگهي ٿي... ۽ بدليل حالتن ۾ اهي ڳالهيون عام ٿي ويئون آهن. اهو بدليل وقت جو سويڪار نه آهي ٿي آهي.

مڪتا - منوهر جي گهر ۾ نئون پاڙيسري شري شرما اچي ٿو ۽ هو پنهنجي زال بابت ڏاڍي سحجتا سان ٻڌائي ٿو ته هوءَ هڪ ڪئبري ڊانسر آهي. ڇا مڌي ورگ جو سنسڪار اهو قبول ڪندو؟

ڊاڪٽر موتيلال جوتواڻي :

نالو

جنم، تاريخ : سکر، سنڌ، ۱۹۳۶

چاپيل ڪتاب: سنڌي، هندي ۽ انگريزيءَ ۾ پنجاه کان مٿي ڪتاب، جن ۾ ڪي

ديسي پرديسي يونيورسٽين ۾ درسي ڪتاب طور ڪم اچن ٿا.

: سينئرل هندي ڊائريڪٽريٽ هندي اڪادمي دهلي، هندي ساهتيه سسٽان

لکڻو، انيڪ ديبي پرديسي سنڌاڻي جا پرسڪار ۽ سمنان.

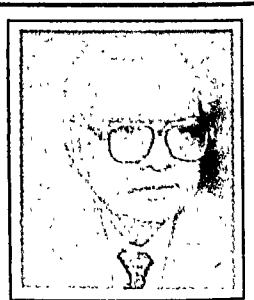
: ديشبنڌو ڪاليج (دهلي يونيورسٽي) ۾ ريجر (سنڌي)

B-14, Dayanand Colony, Lajpat Nagar, New Delhi - 110024

انعام

پيشو

پتو

تذہن شاعر چوی تو -

بيھوشي ڪي ٿئي

اٲسى مین تو ٲاس ٲھین، جبون مہ

نہ جانی کیا ہیٹھ کمی

آخر ۾ شاعر به هڪ انسان آهي

سماج جو سپيڀ پراڻي آهي. شاعر ڪو به

دنیا یا منگل گرہ تان کونہ آہی

شاعر کی بہ انسانی حسرتوں خواب

تمنائوں آہیں۔ شاعر گہٹی قدر حیکی

دسي تو زماني ۾ پوڻي تو، يا دنيا ۾

جیکے کچھ مائی تو اہوئی دنیا کی

دعائے تو. لیکن سچو شاعر سنسار اور اللہ

الْبَرِّ هَكَ نَرَالِي پَنَنجِي ئِي دِنَا ۛ حِيئي

تو نئين جڳه جي ڪلپنا ڪري ٿو

۱. دل خون گھرایوں جی پی پوءِ کو نفو ہا

مَاءِ تَوْنِ زَنْدِگِیِّ ۱۸ قِیَانِ کَو تَر نہ تَرِی

(پریم)

۲. مون ئى خوشين جو آ ڪنو ليڪو

درد و غم جو علاج آہیاں ماں

کافی دلیا ۾ لوڪرون ڪرڻ
تہ ٻہ ڏسم ڇوڪر ۽ صاحب آجيان مان

(ساقی)

محبت تى ويندي آهي،

مطلبُ محبت جو نہ پتہ

مطلب محبت جو ہذاں مشکل

اڄ جي وقت کي بئنسن جو ڏيڱ سڏيو ويو

آہی۔ سپ آدمی سکے پائے لاء دلی اکھن۔

انبياء كرى در آدمي فرسيده الهي.

پي آبي کان ٻاهر فرسيٽي وٺي

موجودہ قلمن پر ستر

”بہتی نہ بیچھا مجھ ہی لکنا ہیہ پر
 ”.....“ کہا ہے۔“

”تم شیز بڑی ہو مست مست۔“

کتابخانه ملی افغانستان

سے وقت ادا گئے بنائیں تا۔ مگر

عَلَيْهِمْ اِنْ اِنْسَانَ اِحْزَا غِيْتٌ يُّذِي تَنْغُهُ قَتَّى تَو

تذہن وری ہں کی شاعر حوں امر رچنائوں

دل کی جُہنِ ثَمونؑ

میں تو ایک خواب ہوں تیر خواب سی

پیار نہ کرنا
بہار ہو جائی تو اس پیار کا اطمینان

نہ کر، یا

الذی فیہ کلمۃ ربکم

100

شعر شاعري ۽ شاعر

هندو جا نند آند

شا

نازڪ پُل مِثل آهي. جڏهن انسان محبت ۽ دنيا جي غم کان بيزار رهندو آهي، ته اهڙا گيت غزل ۽ نغما رچيندو آهي جو دُڪ-درد اُنهن جي دلين مان ڪافور ٿي ويندا آهن ۽ جڏهن سوخت امير اِهي نغما ٻُڌندا آهن ته سڪ کي پلجي عيش آرام جي دنيا مان ٻاهر نڪري درد جي تلاش ۾ راحت پائيندا آهن. انهيءَ ڪري چيو ويندو آهي ته ڪويتا دڪ ۽ سڪ کان پري هڪ پياري سهيلي مِثل آهي! شاعري!!
آخر اها شاعري ڪيئن ٿي وجود ۾ اچي. چون ٿا ته —

عشق ڪو دل ۾ جڳهه ڏيڄئي،
شاعري آڄاڻيڻي.

علم سي شاعري آڻي نهي،
آدمي ڪو انسان بنا ڏيتي هئ شاعري
ڪڇي ڪڇي تو انسان ڪو،
اوليا بنا ڏيتي هئ شاعري!

عوام انسان پڇي ٿو ته اها محبت
ڪهڙي بلا آهي؟ محبت ڇا آهي؟

عري ته آ، دل ڌڙڪن جو آواز
زندهه دلبين جو آ، حسين احساس!
چون ٿا ته جڏهن آسمان ۾ پکي پرندي
نه هوندي ۽ ڌرتيءَ تي شاعر نه هوندي ته
هيءُ جڳهه رهڻ لائق نه رهندو!

هي محفلون، بزم، مشاعره، شعر ۽ شاعري اڄ جي ڪا نئين لهر ڪانهي. صدين کان موريه گهراڻي کان وٺي مغل بادشاهه جي دربار ۾ به مشاعره محفل جاري رهنديون هيون. وڏن وڏن شاعرن جي آبرو عزت ٿيندي هئي. بادشاهه، سمراڻ، راجشاهي گهمسان کان نجات پائي، دربار ۾ شاعرن جا سڪن ٻڌي دل کي سڪون ۽ جيءَ کي فرحت ڏيندا هئا. ڪجهه لمها فرحت پائيندا هئا.

اڄ پڻ شعر ۽ شراب- غريبن کان اميرن تائين مڙج ۽ آندڙ ڏيندڙ آهي. شاعري فقط انهن شخصن کي ئي نه وڻندي آهي جيڪي يا ته جانوري نسل جا هوندا آهن يا جن جي سيني ۾ انساني دل نه هوندي آهي!
شاعري رنج ۽ راحت جي وچ ۾ هڪ

نالو : هندو جا نند آند

جنم، تاريخ : لاڙڪاڻو، سنڌ. تاريخ : ۵-۲-۱۹۲۸ع

ڇپايل ڪتاب : پرواز ڪهاڻيون، همراز، ناز آنداز، زندگيءَ جو مرڪز، لاجواب ڪٽمڻڙو.

انعام : ڪيترين ئي ادبي سنسٽائن طرفان سمنائت/انعام.

پيشو : سيڪنڊري ٽيچر، نيو انگلش اسڪول (رتاير ڪيل)

پتو : D-712، سن گريس، رهيجا وهار، پواڻي، ممبئي-۷۲.

تي آيو ۽ آمر لال کي پلي تي سوار ڏٺائين.
 آمر لال جي حڪم تي درياه جا سڀئي جيڙ
 اچي مرڪ شاه جي لشڪر تي ڪرڪيا. مرڪ
 شاه اُن مڃل بڄي ويو ۽ اچي آمر لال جي
 قدم تي ڪيري مافي ورتائين.

جڪ دفعي جي ٻالھ آهي ته اُڏيرو
 لال حال ۾ ريلوي تان پنهنجي ٺڪر سان
 پئي لنگهيو ته اُها زمين هن کي خوب
 وڻي. زمين جي قيمت لاءِ مالڪ کان
 پڇيائين. مالڪ پنهنجي ٽيڙ زالن سان
 صلح ڪرڻ ويو. هوڏانهن وري جنس پنهني
 کي اُس ۽ اُيه ستائي رهي هئي. آمر لال
 پنهنجو نمزو زمين ۾ کوڙيو ته پاڻي ٺڪري
 آيو ۽ ڇانو لاءِ وڏو درخت ٺهي ويو. مالڪ
 آيو ته وارياسي زمين ۾ پاڻي ۽ درخت
 ڏسي واٽڙو ٿي ويو. سمجھائين ته هي ڪو
 وڏو وڻي يا پيڙ آهي. هن پئسن وٺڻ کان
 انڪار ڪيو ۽ چيو، ”مون کي پئسا نه ڪپن،
 پر توهان اتي ڪو مندر ٺاهيو ته مون کي
 مُجاوڙ ڪري رڳو. آمر لال ها ڪري هن
 جي آهيان ٿي غائب ٿي ويو.

سنڌ جي ايتحان تي ڪيترن ئي
 سنڌي ودوانن پنهنجي قلم آزمائي ڪئي
 آهي پر اُڏيري لال تي ڪا خاص روشني نه
 وڌي آهي. ائين ته محاراشٽر ۾ ’چمٽي‘
 کي ’نڌي ڀرو‘ جي نالي سان سڏيندا آهن
 ته سواراشٽر ۾ درياه پُر جي نالي سان سڏيندا

آهن ۽ اُتسو ملهائيندا آهن. چمٽي چن
 خاص سنڌي، سنڌيت جو ڏينهن ڪري
 ملهائيندا آهن. چوَن ٿا ته مرڪ شاه مافي
 وٺڻ کان پوءِ به بدلي جي باجه ۾ پچرند
 رهيو ۽ پنهنجي تعصبي مددگارن کان صلاح
 وٺي اُڏيري لال کي نياپو موڪليو ته اڱ
 توهان پيش نه پيا ته ٺٽي جي سڀني
 جنڊن کي ناس ڪيو ويندو. مون ۾ اُڏيرو
 لال خواب موڪليو ته جنڊن کي هٿ لڙڻ
 وارن جو انجام پاڻ ڏسندو. بس پوءِ ته
 اُڏيري لال پنهنجي ماڻهن کي آگاه ڪيو ۽
 سڀني کي وٺي نڌيءَ جي هن پار سلامت رکيو
 ۽ پاڻ ٻيڙين ۾ بيهي رهيا. مرڪ ۽ سندس
 ماڻهو اڃان بند ۾ ئي هئا ته نڌيءَ جو
 پاڻي اُتل کائي شهر ۾ ڪاهي پيو. ماڻهو اڃان
 سوچين ٿي سوچين ته پاڻي اچي مرڪ شاه
 جي محل پهتو. هاڻي مرڪ شاه کي اڻ
 مڃڻ کان سواءِ ٻيو ڪجهه نه هو. هن لچار
 ٿي صلح جو ڇهندو حويلو. اُن وقت
 مرڪ شاه، وزير آهيو ۽ هٿا-مولوڻ اچي
 شانتيءَ جي گهرڪيائون ۽ آمر لال ها
 پوئڻ لڳ ٿي ويا.

اُڏيري لال جو آستان سنڌ ۾ سکر ۾
 آهي. جيئن ته هو شانتيءَ جو اوتار هو،
 هن شانتيءَ جو پرچار ڪيو ۽ جڪ ڏينهن
 پنهنجو ڪارج پورو ڪري سنڌوءَ ۾
 اُتريديان ٿي ويو.

گرھ ڳوچر ڏسي چيو ته هي ٻالڪ وڏو
 ديوتا جو اوتار آهي، هي مظلومن جو
 رکيا ڪرڻ جي لاءِ پيدا ٿيو آهي. سندس
 نالو اُڏيه چندر رکيائون. چُون ٿا ته جنر
 وٺڻ سان هن ٿڳ نه ورتي. سندس ماءُ
 پتا گهٻراڻجي ويا ته ٻالڪ سان ڪهڙي
 ويڌن آهي جو ٿڳ نٿو وٺي. ٻالڪ ته
 بلڪل شانت، چوڏهينءَ جي چنڊ وانگر
 چمڪي رهيو هو. حڪيم کي گهراڻي ساڻس
 سموري ٻالھ ڪيائون. حڪيم ڏسي ڪري
 چيو ته ٻالڪ کي ته ڪجهه به ڪونه آهي
 پر خبر ناهي هو ٿڳ ڇو نٿو وٺي، ڪجهه
 سمجهه ۾ نٿو اچي. ايتري ۾ ٻالڪ اوباسي
 ڏيئي وات کوليو. ڏسن ته اندر سنڌو درياھ
 چوليون ماري رهيو آهي ۽ منجهس جل
 پراڻي نظر اچي رهيا آهن. پريان هڪڙو
 اچي ڏاڙهيءَ سان ڪو مٻاڀر ٻالڪ کي
 جل جي ڏات ڏيئي رهيو آهي. ڇا ته
 قدرتي نظارو ڏسي رهيا هئا. حڪيم صاحب
 چيو، ”توهان جلد وڃي درياھ شاه تان
 جل کڻي اچو ۽ ٻالڪ جي مک ۾ وجهو.“
 ڏات پٽيارڻ سان ٻالڪ زور زور سان روئڻ
 لڳو. پوءِ اُٿو ڳوهي درياھ ۾ وڌائون جو
 جَل پراڻين کاڌو، جنهن کي سنڌي هاڻي
 ”مودڪ“ چوندا آهن ۽ بحراڻي ۾ اُهو
 ضرور ٺاهيندا آهن ۽ جوت به جلائيندا آهن.
 هي ٻالڪ جڏهن سامڻو، ته ڪڏهن ڳهوڙي
 تي ته ڪڏهن ڀلي تي سوار ڏسبو هو.
 مرڪ شاه جي ظلم کان بچڻ لاءِ ڇنڊڻ
 وڃي آمر لعل جي شرن وٺي. جڏهن مرڪ
 شاه ڏٺو ته ڇنڊو پنهنجو حمايتي وٺي آيل
 آهن، ته هو به لشڪر وٺي درياھ جي ڪپ

وائين نئي وارن کي پناه ڏني آهي، جا پڻ
 حاڪم کي ڄاڻ آهي. هينئر حاڪم جو حڪم
 آهي ته توهان کيس پنهنجو اَن ڏاتا سمجهي
 سندس آڳيان جھڪو ۽ ايمانداريءَ سان حڪم
 جي بجاواري ڪريو. پنهنجو هنڌو ڌرم ڇڏي
 هميشه هميشه لاءِ اسلام ۾ داخل ٿيو ۽ بهشت
 جا حقدار بڻجو. اگر توهان اَن نه مڃي،
 ته توهان جو اصل نسل ناس ڪيو ويندو.
 ايئن چئي هو غمي ۾ گهوڙي تي چڙهي
 روانو ٿيو. اڃان ٿورو مس هليو ته پريان
 درياھ جي تيز چوليئن جو ڍل ڏهلائيندڙ آواز
 ٿيڻ لڳو. اُهيي هڪدم چرڪجي گهوڙي
 کي بيهاريو. ڇا ڏسي ته ڀلي جهڙي شڪل
 ٺڪري نروار ٿي رهي آهي ۽ مٿس هڪ خوب
 صورت جوان سواري ڪري وٽس اچي رهيو
 آهي. اهو من ٿي من ۾ چئي رهيو هو ته
 اهڙو انسان مون ڪڏهن نه ڏٺو آهي. ايتري
 ۾ هن نوجوان اچي چيس، جناب اهيا
 صاحب! پنهنجي حاڪم کي اسان جو نياپو
 ڏج ته اسين هفتي اندر سندس مڪلات ۾
 ملاقات ڪنداسين ۽ اهو به چئجائينس ته
 پنهنجي ظلم جي گهوڙي کي لغام ڏئي ته
 بهتر، ڇو جو اسين هندو شائني ۽ مٿ محبت
 ۾ وشواس رکندڙ آهيون. پر اسان سان ڪو
 آجائي هلت هلندو ته اسانجا به هٿ خود
 به خود چمڪندڙ تلوار طرف وڌندا، اها به
 ڄاڻ رکجو.

سنہ ۱۰۰۷، ۹۵۱ع نصرپور ۾ شڪرور
 (جمع)، جنهن کي ٿارون به چئبو آهي ”چيتي
 چنڊ“ ڏينهن اڏيري اصل رتن راءِ ڪنير
 جي گهر جنم ورتو. هن جي جنم تي خوب
 خوشيون مٺايون ويون. جوتشين هن جا

ٽي بهترين خوبصورتِيءَ جا مثال آهن : سمنڊ ڪناري جو نظارو، شيڪسپئر جو ناٽڪ ”هئمليت“ موسيقيءَ ۾ موزارٽ جو شاهڪار ”ڊان جووني“.

هر هفتي ڪلفٽن جي رستي واري پل تان لهي، سائيڪل ڦيرائي مان ڇائناڪريڪ تي Sea Scouts جي ڪاٺ جي ٺهيل ڪٽبن ڏانهن ويندو هئس. هن جڳهه تان مان هڪ نه پر ٻه دفعا موت جي منهن مان بچي نڪتو هوس. انهيءَ ۾ ڏرو به سنڊيه ڪونهي ته ”جانڪو راڪي سانڻيا مار سگهي نه ڪو“.

سياري جا ڏينهن هئا، سو سمنڊ جي ٽڌي پاڻيءَ ۾ ترڻ جو وجهه ڪونه هئو. مون مڇي پڪڙڻ جو سانباھو ڪري، Hook ۽ جهينگا ڪپڙي جي ٿيلهيءَ ۾ وجهي ڇاينا ڪريڪ ڏانهن رخ رکيو. سمنڊ ۾ لهندڙ ڏاڪڻ تان ويهي Hook واري نوڙي پاڻيءَ ۾ ڦٽي ڪري انتظار ڪرڻ لڳس. آيو جو هوا جو جهونڪو سو ڪپڙي جي ٿيلهي ويئي اڏامي پاڻيءَ ۾ ڪري. بنا آڳو پيڇو سوچڻ جي ٿيلهي بچائڻ لاءِ مان ڪپڙا لاهي پاڻيءَ ۾ گهڙيس. پاڻي هو ٿڌو ويڄ، جنهن منهنجي بدن کي برف جيان ڄماي ڇڏيو. نه هڪ چوري سگهان نه پير، هڪ برف جي ڇپ وانگر پاڻيءَ ۾ ڄميو رهيس. موت اکين اڳيان

نچڻ لڳو. ڪڇ ساعت گذري ته بدن ۾ حرارت موٽي، هٿ پير چرڻ لڳا ۽ مان پورو زور لڳائي تري اچي ڪنڌيءَ کي جهليو. ٻيو موقعو هئو جڏهن هڪ دوست کي بتيلي ۾ گهمائڻ لاءِ وٺي ويس. ویر پر پور ڇڙهيل هئي، بتيلي جو ونجهه هلائي، وڏي پاڻيءَ تائين اچي ڏاڍو خوش ٿي رهيو هوس. موٽڻ جو ارادو ڪري بتيلي کي گهمائڻ جي ڪوشش ڪير ته ڇا ڪئي ڏسان ته پاڻيءَ جي زور اڳيان منهنجو ڪوبه وس ڪونه ٿو هلي خوف وڃان منهن پٺو ڇڏي ويو. منهنجو دوست سامهون ويهي منهنجي مصيبت کي ڀانپي رهيو هئو. مونکي منجهڙار ۾ ڦاٿل ٺٽيا جي مھراڻ ۾ ٻڏڻ جا ديچاريندڙ نظارا گھيري ويا. چوڌاري انڌڪار ڦهلجڻ لڳو هئو. پر اڃانڪ هڪ چمٽڪار ٿي گذريو. ویر مٿي چڙهي مائي ٿي ۽ تيز لهرن (Current) جي وهڪ بند ٿي. ونجهه بتيلي کي ڦيرائڻ ۾ ڪامياب ٿيو ۽ اسين ٻه دوست سلامتيءَ سان ڪناري تي اچي لڳاسون. مون لکين شڪرانا مڃيا اُن مالڪ جا جنهن ٻڏندڙن تي ٻاجه ڪري ڪناري لڳايو هئو.

وڌيڪ ڇا لکان؟ ڪراچيءَ جي نقشي تي سوار ٿي مون من جي فطرت جو عجيب ۽ غريب الف ليلى وارو سفر ڪيو آهي!

ملڪاڻيءَ جو ڀاشڻ ”سنڌي ڪهاڻيءَ جي اوسر“ ان حال ۾ ڏٺو ويو هئو. گهڻا سال پوءِ ان رڳا کي وڌائي پروفيسر صاحب ”سنڌي ساهت جي تاريخ“ لکڻ جو وڏو ڪارڻ پورو ڪيو هئو.

آرٽلري مئڊان جي ڪُنڊ ۾ ڊي. ڇي. سنڌ ڪاليج جي شاندار عمارت اکين آڏو آئي. هي ڪاليج سچ پچ سنڌ جو سرسوتي مندر هئو. جهڙا ڪامل اُستاد هن ڪاليج ۾ سکيا جو ڪارڻ ڪندا هئا، تهڙا شايد ٻئي ڪٿي ورا هجن. سادو واسواڻي، صاحب سنگهه شهاڻي، هوتچند گربخشاڻي، رام پنجواڻي، نارائڻ بٽاڻي، منگهارام ملڪاڻي ۽ لالسنڱهه آجواڻيءَ جا نالا سندن شاگردن جي دليين تي هميشه لاءِ اُڪريل رهندا.

۱۹۲۲ ۾ پرنسيپال نارائڻ بٽاڻيءَ مونکي پنهنجي Physics سيڪارڻ جو جوهر ڏيکاريو هئو. اُن کان چاليهه ورهيه اڳ هو شاگرد منهنجو پيءُ به هن اُستاد جي سکيا جي ساراه مان ڪين ڏاڍندو هئو.

نقشي تي ڪلفٽن وارو سمنڊ ڪينارو ڏسي دل گدگد ٿي. هتي سدائين اچي گجيءَ سان پيريل سمنڊ جو لهرون گجگوڙ ڪنديون اچي پاڻ ٽڪرائينديون هيون. سمنڊ جو اهڙو سڄڻو نظارو شايد ٻيو ڪٿي هجي. فلاڊيرٽ نالي جڳ مشهور ليکڪ جو قول هئو ته سڄي سنار

مونکي انعام طور بئج (Badges) ڏيئي، منهنجو اُتساء وڌايو.

اسڪول ”ٿبرريءَ“ ۾ به مون مانيٽر جو درجو حاصل ڪيو، ان ڪري مان ”ٿبرري“ ماستر جي ويجهي صحبت ۾ آيس. نوان ڪتاب چونڊ ڪري حريڏڻ لاءِ مان ساڻس گڏ هڪيو هوندو هوس. شاگردن کي ڪتاب ڏيئي وٺي ”ٿبرري“ بند ڪري، اسڪول مان گڏ گهر ڏانهن پنڌ پوندا هئاسون. هڪ اُستاد جي ويجهو رهي، ڳالهون ٻوليون ڪرڻ منهنجي تعليم جو هڪ اهم حصو ثابت ٿيا آهن.

ڪراچي شهر جي شاه راه هئو بندر روڊ، جنهن تي شهر جون سڀ کان حاڪاريون جڳهيون ٺهيل هيون. سڀني کان خوبصورت هئي ڪراچي مينسپالٽيءَ جي لال پٿر ۾ لڄيل بي مثال عمارت. آڳنڌ ۾ ڪراچيءَ جي سرور ششم سينڪ هرچندراءِ وشنڊاس جو سنگمرمر جو پتلو هنڌي ديش ۽ حاليءَ لاءِ ڪيل سيواڻن جي ياد ۾ لهرايو ويو هئو.

بندر روڊ تان من جون اکيون ورائيندي ٻن مکيه جڳهين حڪڙوڪ ڏينسو هال، خالق-ڏنو هال، مولودنو مسافرخانو سٺيما جي پڙدي تي آيا ۽ گهر ٿي ويا.

ٿوڙو اڳيان وڃي تياسافيڪل وڻ هئو، ڪي لڳاتار ليڪچر پروفيسر منگهارام

مون رام باغ ۾ ٿيل هڪ ميڙ ۾ ڪيو هئو. ديش جي آزاديءَ جو سرتاج شهر شهر ڳڻمي پنهنجو سندس ٻارن توڙي ٻڍن تائين پڇاڻيندو هئو.

ستي هاءِ اسڪول جي هڪ شاخ فريئر روڊ تي هئي. هيٺان روزاني اخبار ”سنسار سماچار“ جو ڇاپڻ خانو ۽ آفيس هئا ۽ پهرئين ماڙهي تي منينجو اسڪول. هيڊ ماستر جي اُتساده سان هن ننڍي اسڪول ۾ وڏي لائبرري برپا ٿيل هئي. مونڪي عمدن لکتابن پڙهڻ جو ان خاص لائبرريءَ مان سونهري وجهه مليو هئو.

انهن ڏينهن ۾ سنسار سماچار اخبار ۾ محان ليکڪ منشي پريمچند جي ٻن وڏن ڪتابن ”خوني سماج“ ۽ ”رنگ پومي“ جا ترجما قسطنطنيه ۾ ڇپيا هئا. پوءِ انهن کي جلد بند ڪري ڪتابي روپ ڏنو ويو. ڀارتي ساهت جا ٻه املهه ڪتاب مون اُتان وٺي پڙهيا.

گانيا پاڙهي خريد ڪندي ڏٺو ته ڀرتي ٻڌڻ لاءِ سنڌي ڪتاب جو پٺو ڪر ۾ پئي آيو. مون دڪاندار کان پڇيو ته اهي ڪتاب ڪٿا ورتا هئا. مڃاڻ ته جهوني پراڻي وڪڻڻ وارو اڃا دڪان وٽ ئي بيٺو هئو. منهنجو چاه ڏسي مونڪي اسڪول جي سامهون هڪ ننڍي مڪان ۾ پنهنجي گهر وٺي هليو. ڪٿ هيٺان هڪ ٻوڙ ڪڍي سنڌي ڪتابن جو انبار کولي سامهون رکيائين. ڪتابن جو خزانو ڏسي منهنجو من خوشيءَ

مان ٿپا ڏيڻ لڳو. جيترا پئسا جيب هئا، انهن مان عمدا ڪتاب چونڊي خريدار ڪيم. پوءِ ته هر روز خرچيءَ جا پئڙ ڪٽي اُتان ڪتاب خريد ڪندو رهيس. نتيجو اهو نڪتو جو هڪ چڱي خاص لائبرري ٺهي پئي، جا وقت گذرندي ويئي اُسرندي.

نقشي تي ڪراچي ريلوي اسٽيشن جي نشان تان ٻيو ماڊل هاءِ اسڪول جي هنڌ ڳولهجي لڌم. چوٿين درجي انگريزي ۾ مون فرينچ ٻولي سکڻ لاءِ نئين اسڪول ۾ داخلا ورتي هئي.

ماڊل هاءِ اسڪول ڪراچيءَ جي ٻين اسڪولن کان گهڻين ڳالهين ۾ اڳرو هئو. اسانجي اسڪول جي ڪريڪيٽ ٽيم چٽاڀيٽين ۾ پهريون نمبر ايندي هئي. ٽيم جو سڀ کان سرس بئٽسمن هو جي ڪشچند، جنهن پوءِ رانجي ٿرافيءَ ۽ هندستان جي ٽيم ۾ شامل ٿي پنهنجو نالو روشن ڪيو.

مان اسڪول جي اسڪاٽ ٽروپ ۾ داخل ٿيس. وقت گذرندي منهنجو اسڪاٽوئنگ ۾ چاه وڌندو ويو. ڪراچي سينٽرل لائبرريءَ مان اسڪاٽوئنگ تي هڪ ڪتاب جي مدد سان سڀ کان وڌيڪ Badges جا امتحان پاس ڪيا. هڪ ڏينهن سڄي اسڪول جي اسيمبليءَ سامهون منهنجو سمن ٿيو، پرنسپال صاحب پنهنجي هٿن سان

ڪراچي شهر جون يادگيريون

ڊاڪٽر هنس پوچراج ڪٿوريا

گ

حمندڻي ڦرندي هڪ پراڻن اخبارن جي دڪان تي نظرون گهمائيندي ڪراچي شهر جو هڪ ٿورست نقشو هڪ لڳي ويو. هڪ روپيو قيمت ادا ڪري، مڃاڻ نه ڏيڻ جو حادثوئي چراغ ٻڌي آيو هوس. منهنجو هنم ڪراچيءَ ۾ ٿيو هئو. اسڪول ڪاليج به اتي پڙهيس. زندگيءَ جا سونھري سال ڪراچيءَ ۾ گذاريا هئس. هن شهر سان منهنجو گهرو سنه ۶ آئوٽ ناتو رهيو هئو. پنجاه سالن جي لمبي عرصي ڪراچيءَ جون يادگيريون ميساري ڇڏيون هيون. اڃانڪ هڪ اسرار ٿي گذريو. ڪراچيءَ جو نقشو سامهون رکي هان ويلس ته اٿس لڳو ته ڪوھ ڪيناري ٿاڙ ٻيو هلي ۽ اُن مان پاڻيءَ جي جڳهه تي يادگيرين جا ڪونڙا برقي پيا نڪرن.

نفسي تي سراسري نظر گهمائيندي پھريون نشان پنهنجي ڪراچيءَ واري گهر کي ڳولڻ لڳس. ويرج ٿي ڪانه لڳي جو Y.W.C.A. اکين آڏو اچي ويئي. منهنجو گهر لڪل اُن جي پٺيان هئو. گهر سان گڏ گهر

جا ڪمرا ياد آيا. منهنجي پيءُ منهنجي پڙهڻ لاءِ خاص هڪ ننڍي ڪونڙي ٺهرائي هئي. مون اُن ۾ اضافو ڪري پنهنجي گهر ۾ لائبرري بڻائي هئي. محتسب ۽ حفاڪشيءَ سان مون وٽ ڌري گهٽ اُن وقت تائين ڇپايل سنڌي ساهتيه جا سمورا ڪتاب گڏ ڪيل هئا.

سراڻي ڪوانر جو هنڌ نقسي تي ڳوليس. اُتي منهنجو پھريون سنڌي اسڪول هئو. منهنجو نصب زور وارو هئو جو اهڙو هڪ هر ڪلاسي مليو هو جنهنجي گهر ۾ سنڌيءَ ۾ ڇپجندڙ ڪيترا ئي رسالا ۽ مڙن ايندا هئا. هو پڙهڻ ۾ به ترڪ هئو. ۽ هنجي سنگت جو اثر منهنجي سڄي زندگيءَ تائين رهيو آهي.

اُن وقت ڪراچيءَ جو مرڪز هئو رام باغ هتي هر سال رام ليٽا جو ڪيل لڳندو هئو ۽ دھڙي تي راوڻ هڻيندا هئا. ننڍپڻ جي زماني ۾ مون لاءِ اهي سڀ کان مزيدار واقعا هئا.

گاندھي جيءَ جو پھريون درشن به

ڊاڪٽر هنس پوچراج ڪٿوريا

ڪراچي (سنڌ) پاريخ ۲۲ جولاءِ ۱۹۲۷ع
الڳ الڳ رسالن ۽ مڱرن ۾ ليکڪ ڪهاڻيون
وغيره شايع ٿيل آهن.

ڊاڪٽر

۹- ٿيلسان، ۲۱۶ سائين (ايسٽ) ممبئي - ۴۰۰۰۲۲

نالو

هنر، تاريخ،
ڇپايل ڪتاب،

انعام

پشو

پنو

ڪلي ڪيل دولت ۽ عيش عشرت جي شين کي پنهنجو سمجهي ان سان پيار ڪرڻ لڳي ٿو. البت اهي هڪ ڪيل شيون سندس پسندي جي ڪمائيءَ مان پيدا ڪيل هئڻ ممڪن آهن، پر جيون مرتيو جي چڪر کي وساري انهن پدارتن سان بيحد حب ڪرڻ لڳي ٿو. نتيجو اهو ٿو نڪري ته جڏهن هو حقيقت شناس ٿي مرتيو کي اکين آڏو ڏسي ٿو تڏهن سندس ساهه وسامي پيو وڃي ۽ هو ڳوڙها ڳاڙڙ ٿو لڳي. موت کي اڻٽر ڄاڻندي ان کان ڪنڊ جو پنجون ڪارڻ آهي چوراسي لک جوڳين جو تصور ۽ نرڳ جي دل دهڪائيندڙ خيالات. انسان ڌارمڪ جامو پهرايل پستڪن مان ۽ گاونشين گورن جي مڪن مان جڏهن چورياسي لک جوڳين ۽ مرتيو بعد نرڳ ۾ داخلا ۽ اتي جي عذابن جو احوال پڙهي ٿو يا ٻڌي ٿو تڏهن هنجو هنيو اجهامي وڃي ٿو ۽ هو درخت جي سُڪل پن جيان ڪنڊ لڳي ٿو. موت کان ڊڄڻ جو ڇهون سبب آهي پريوار! جي پوين جي سار سنڀال ۽ ساڪاريءَ لاءِ انڌو موه ۽ اُن موه مان پيدا ٿيل چنٽا. مٿين ڄاڻايل ڪارڻن کانسواءِ عام رواجي انسان جي موت کان وٺڻ وڃڻ جا ٻيا به سبب ممڪن آهن. پر اهي سڀ سبب زمين دوز ٿي سگهن ٿا جيڪڏهن ماڻهو محسوس ڪري ته موت اڻٽر آهي ۽ اُنجو اوڏو اچڻ فقط سمير جو سوال آهي.

اسان جي شاسترن موت جي مهما سمجهاڻ لاءِ مهايپارت جي پيشر پنامه جي پاتر کي نظرن سامهون ڌري ٻڌايو آهي ته

پنامه کي آمر. پد پراپت هئڻ سبب هو لمبي جيون جي گهارڻ بعد ”ڪڪ“ ٿي پيو ۽ منشا رکڻ لڳو ته هو جلد مرتيو کي پراپت ڪري. شاسترن ٻي اها به ڳالهه چئي آهي ته رشين منين يا ڪامل پرشن جي وردان سبب جڏهن به ڪن ڳاڻ ڳڻين کي امر پد پراپت ٿيو آهي تڏهن سمير پڄاڻان هنن مرتيوءَ جو پٽ پلائي ايمان ۾ اچي نرڳن تي طُهر ڪرڻ شروع ڪيو آهي ۽ آسپاس جي رهندڙ جيون جو جيئڻ جنجال ڪري ڇڏيو آهي. ڀڳوان شري ڪرشن مرتيوءَ جي آوشيڪتا قبوليندي اُنجي آمد کي فقط ڇولو مٿاڻ سڏيو آهي ۽ اُنجي جڳهه تي ”آتما“ کي امر سڏيو آهي جيڪو نروڪار هئڻ سبب هرش شوڪ، اُميد نا اُميديءَ ۽ مان-آپمان جي جذبي جي دائري کان ٻاهر آهي.

مٿين حالتن ۾ جڏهن مرتيو يا مَوت اڻٽر آهي، اُنجي آمد ايتري سڄي آهي جيتري مقرر سمير تي سڄ جي آمد يا روانگي، پوءِ اُن کان ڊڄون جو؟ چون اڻٽر موت جيستائين پاڪر ۾ ڀري تيسٽائين حياتيءَ کي سڦلو بڻائڻ لاءِ مرتيوءَ جي سينگار ۽ سنوار لاءِ سهڻا ڪاريه ڪريون، جيئن پاڻ ته مشڪندا مرون پر جيئندڙ اسانجي ڪيل ڪرمن جي خوشبوءِ کان متاثر ٿي اسانجي روانگيءَ مان پريڻا پائي نقشِ قدمن تي هلڻ جو اُدم ڪن ۽ پنهنجي جياپي کي ”ماحول“ لاءِ وردان ثابت ڪن!

موت جو ڊپ ڇو؟

آتمارام گوپلاڻي

هـ

هرڪو ڄاڻي ٿو جيڪو ڄميو آهي سو آس مرندي، جيڪو اڃا اسانجي نظرن سامهون جذبات جو باعث بڻبو ويٺو آهي، سو سڀاڻي نه رهندو، ان جي ناوجود به اسان موت کان بچون ٿا. موت جو نالو ٻڌندي اسان اڻس حيرتجي وڃون ٿا جيئن جينگل ۾ باهه لڳڻ سان هرڙي حيرتجي ويندي آهي. آخر اسان موت کان ايترو ڇو ٿا بچون؟ موت کان ان طرح ڪنڻ جو پهرين ڪارڻ انسان جو پنهنجي شريهر سان انڌو پيار يا مود آهي. انسان ڪڏهن گهڻا ڇو گهڻا پلجي شريهر کي ناسوت نه سمجهي، ان کي پنهنجي پوئجي سمجهي ٿو، ان سان حب ڪري ٿو، لاڏي لڏي ٿو، ان جي سينگار سنوار لاءِ جتن ڪري ٿو، تڏهن ان جي ناستيءَ جي ڪلپنا سندس ڌرن ڏڪايو ڇڏي. کيس مايوس ڪيو ڇڏي. مرتبو کان ڊڄڻ جو ٻيو سبب آهي اکين آڏو جيڪو ڀسون پيا انکي سچ سمجهي ان سان ٽينهن آڻڪاڻ. اسان اهو ڇڏجي ٿا وڃون ته اسانجي ويدڪ وديا

اسانکي دنياوي پريم کان روڪي پيئي. اسانجن رشين منين ۽ ودوانن جي اسان سکيا وساري پنهنجو ساهه دنياوي پدارتن ۾ اڻڪائي جياپي سان بيحد پيار ڪيون ٿا. ان ڪري موت جو تصور ڪندي ڊپ ۾ ڪنئون ٿا. مرتبو کان ڊڄڻ جو ٽيون ڪارڻ آهي موت جي باعث ٿيندڙ بيمارين، پيرائڻ ۽ ٻئي مٿان پاڙڻ جي ڪلپنا ڪندي مايوس ٿي وڃڻ. هرڪو سمجهو انسان خواهشمند ٿو رهي ته هوانت ويلي تائين تندرست رهي، دوا درمل ۽ سڀني جي جهميلي ۾ نه ڦاسي ۽ پنهنجي روز مره جي حاجتن لاءِ ٻئي مٿان نه پاڙي. هو ڪڏهن موت جي اوڏو پهتل باشندي کي پنهنجي پريوار جي ڪنهن ڀائيءَ مٿان آڌار رکندو ڏسي ٿو ۽ اهڙين حالتن ۾ ڪڏهن متاثر شخص کي ڇڙب کائيندو ڏسي ٿو تڏهن هن جون ڊپ سبب اکيون ڦاٽي وڃن ٿيون ۽ ازسود وات مان شوڪارو نڪري وڃي ٿو ۽ پنهنجي انت ڪال جو خيال ڪندي ڪنهي وڃي ٿو. مرتبو کان ڊڄڻ جو چوٿون ڪارڻ آهي انسان جي انڌي خيالات جنهن موجب هو

نالو : آتمارام ساهنداس گوپلاڻي
جنم : تاريخ : سوڀ ڊيرو بيمپور، سنڌ، ۱۶ - ۱ - ۱۹۲۷
ڇپايل ڪتاب : ملڪي مسئلا ۽ واحد حل، لوڪشاهي.

انعام

۱. هندو ڊيلي اخبار خوشنوداتا، زندگي هفتيوار احمدآباد ۾ ڪالم لکندڙ ۽ ڊائريڪٽر.
۲. ۹۰-۹۱، هرنامداس سوسائٽي، بنگلو ايريا، ڪبير نگر، احمدآباد-۲۹۲۲۲۰

بند رهڻ لاءِ حڪم ڪيو ويندو هو. پريات جو ڪرمون پاڻي سرڪاري سيوڪ ڳهنڊ وڃائي روٻدار، زوردار ۽ اوچي آواز سان ڪرڻيو لڳڻ جو سرڪاري حڪم تعميل ڪرڻ لاءِ ٻڌائيندو هو. ائين ڪر ڪاريون ڇڏي صبح کان شام تائين وڃي ڳهرن ۾ سوڳيا ٿي رهندا هئاسين. راشن تمام گهٽ سو به مٽي، واري ۽

پٿرين مليل گارڊ جو اسان جي سنڌ جا پالتو خانور به جيڪر نه کائين. سو اسان کي نصب ۾ ملندو هو. گڏيل ڪچا ڪاڪوس، بئريڪن خون ڇٽيون وهندڙ، پالن جون يتيون، سون سان ٻاهر گڏ سمجهو جو. ۱۷-۱۸ ڪلوسٽر پري کان روز ڪالمن ۽ ڇيٽا ڇينگل مان ميري مٽي تي کڻي اچڻو پوندو هو. اهي ان وقت جا پيڙاڌايڪ ڏينهن نار سان ڀليل اسان سنڌين لاءِ دهر پريل، عجب، انوکا ۽ انڀوي هئا. هاڻي ته محتش ۽ پريو ۽ ڪريا سان شينهن ڪلهي چڙهي ويا آهيو. هندستان ۾ رهبوڄن جي ساڳي عذاب حالت هئي خٽپور جي ڀرسان سانگنامر، درگاهپور ۽ گانڌي نگر جي ڪئمپن جي عذاب حالت کان ڪم واقف نه هو؟

نار سان ڀليل ٻار ڳولهيون بسڪيٽ جهولن ۾ کڻي گاڏين ۾ چڙهي ڪٿي جو ڪٿي وڃي وڪرو ڪرڻ لڳا ته ڪي وري ڪوهر ڪوسا چورن چئن جا هوڪا ڏيئي پنهنجي پريوار جي ڊال روئيءَ ۾ مدد ڪئي. ته نوخوان ۽ ٻڏن وري ڦٽن-ڦروتن، پاڇس وغيره جا گاڏا چڪي هڻائي پاڻ کي سنڀاليو، نه ٻين وري اناج چانور وغيره سامان جون هڙون ۽ ڳٽا ڪڍڻ تي کڻي

بئريڪن ۽ لڙائيءَ وقت ڦاٿل ڦيدين جي ڪالي ڪئمپن ۾، ٽين جي لڄيل جهوپڙين يا تنبن ۾ ڪجهه راشن پاڻي ڏيئي پنهنجو ٿورو گهڻو پار هلڪو ڪيو. ڪي سنڌي مساوي مڪان هٿ ڪري وڃي ڌنڌي کي ڳڙا. ڪن وري مسلمانن جا ڪجهه ڇڏيل ڊنگا وڃي وسايا.

ڪئمپن ۾ رهندڙن جو حال جهڻو هو. ديش جي ورهاڱي وقت لڏ پلاڻ زور هڻي، سنڌين تنهن ۾ به نواب شاه ضلع جي سنڌين اچڻ جو پھريون رخ راجستان ڏانهن رکيو. تنهن ڪري پھريائين اسان کي خودپور، مارواڙ، ۽ مارواڙي شبد رنجي ويا. احمدپور ۾ ته ڏاڍي پيمانه ۽ رش هڻڻ ڪري ڪنهن به رھيوڄيءَ کي اتي رهڻ ۽ لڄڻ نٿي ڏنو ويو. تنهن ڪري سنڌ مان ڌنڌي لڏي جانورن وانگر گھيرجي احمدپور کان ۶۵ - ۷۰ ڪوڊ پري اچي ديولي ڪئمپ ۾ بند رھياسين. جتي ۱۱۵ ڪلوميٽر پنڌ تي اوسي پاسي چئني طرف کان ڪابه ريلوي اسٽيشن ڪانه هئي. ننگرن ۽ گانون ڏانهن ڪوئلن تي هلندڙ لارين ۽ بسين ۾ چڙهي وڃڻ لاءِ نه شرارڻين کي ڪئمپ ڪمانڊنٽ کان پرمٽ وٺڻي پوندي هئي. ان کانسواءِ لاريءَ جي ٽڪيٽ نه ملندي هئي. هڪ ڏينهن جي خاص ڪم لاءِ ٻاهر وڃڻ تي به راشن ڪارڊ مان نالو ڪٽائڻو پوندو هو. سنڌ جي ڳهرن وانگر اسان جي به هفتي ٻن اندر حاضري ۽ نالن وغيره جي ڇاڇ ڇوڇ ۽ تپاس ٿيندي رهندي هئي. راشن ڪارڊن جي چيڪ ڪرڻ لاءِ باقاعدي ڪرڻو لڳائي پھريائين کي ڳهرن جي اندر

آزادي ۽ اسان سندين جو قهري ڪال

ماسٽر گيلدارام رائچنداڻي

منجھ سال آزاديءَ جي ملئي ٿيا آهن. پر اڃا اسان جي نوجوانن کي جيڪي هٿ ڄاوا ۽ ڀنڀا آهن، تن کي اها ڄاڻ ۽ خبر ڪانهي ته اسان جي وڏن سنڌ ۾ ڪيترا ستر سٺا هزارين ڪونڌر قتل ٿيا. لکين لال ڌڙڙجي ويا. ڪئي ڪروڙن رپين جون جايون، زمينون ۽ ملڪيتون اتي ڇڏي لڳ ڀڳ هٿين خالي هت پهتاسين. سنڌ ۾ اسانجي نماڻين نياڻين ۽ پيڻن سان زوريءَ بلاتڪار ڪيو ويو. ڪن کي ماريو ويو ته ڪن سان زوريءَ زبردستي ڪري ڌرم بدلائي، شادي ڪئي ويئي. ان قهري ڪال کي ياد ڪندي اڄ به ڌرڪن ڏکي وڃي ٿي.

بنگالين ۽ پنجابين کي اڌ حصو پنهنجي پرانت جو مليو. جو اتي وڃي وسي پيڙا ٿيا. پر اسان جي راجنيتي نيتائن جي. آڏوراڻديشي ۽ بي پرواهيءَ جي ڪري پوري سنڌ پاڪستان ۾ جذب ٿي، اسان جي هٿن مان هلي ويئي. ورهاڱي جي پينڪر اُٿل ڦٽل ڪري

مڙس کان زالون، ماڙن ۽ پيٽر کان پيٽر ڀائرن کان پيڻون، سسڻ کان نونڀرو سوٽن کان سوٽيون، مٿن کان ماٿت، مٿل ته ڪويءَ جي چوڻ موجب نه - پاڪستان جو ڪنس سامڻو، جنهن وڏو لاڏاڻو اي رام! سنڌڙي ٿي ويئي داڏو داڏو!

واري ڪار ٿي ويئي. مامو مدراس ته مامو مندسور، ڪاڪو ڪٽنيءَ ته ڪاڪي ڪلڪتي ۾ وڃڙي وڃي پهتي. سنڌين جي درد ڀري داستان پهلاج ڪوي پنهنجي ڪويتا ۾ بيان ڪندي چوي ٿو ته :- مان وري پٽڪي پٽڪي بندر بن ۾ جهولا پيو جهولين. هندستان ۾ پهچڻ کان پوءِ گجرات، مهاراشتر راجستان، مڌيه پرديش، دهليءَ ۽ ٻين پرانتن جي اٺيڪ شهرن ۽ ڳوٺن ۾ گهلجي پيرن کوڙين جي ڪوشش ڪئيسون. ڀارت جي کنڊت ٿيڻ ڪري هڪ ٽهڙيءَ ۾ سڳين ستابن جي قطار مان مال ملڪيت ڇڏي، لتجي ڦرجي اچي غريبن جي لائين ۾ لڳاسين. مرڪزي سرڪار پراڻين ملٽري

گيلارام رائچنداڻي :
ڳوٺ ٻلال، تعلقو مورو، ضلع نواب شاه، سنڌ ۱۶-۱۱-۱۹۳۰
ڪيترن ئي مئگزينن ۽ اخبارن ۾ الڳ الڳ وڃڻ تي
عالماڻا ليکڪ ۽ ڪهاڻيون.

رٽائرڊ هيڊ ماسٽر :
A-۳۶/۲۷۶ - نَو سنت هرڊارام نگر، بئراڳره، ڀڳپال.

نالو :
جنم، تاريخ :
ڇپايل ڪتاب :
انعام :
پيشو :
پتو :

بُڊايي ۽ بُڊا آشرمن تي هڪ نظر

چندرا دوي

مان نه ڏيون. فرق صرف هاڻ اهو آهي
گهر گهر ۾ هاڻ هڪ کان وڌيڪ بُڊا هئا
ڪري، ۽ ميل ميلاپ جي پاونا گهٽ هئا
ڪري، بُڊاپو هڪ بوجهه ٿي پيو آهي.
ورلڊ هيلٿ آرگنائيزيشن جي موجب
بُڊاپو ٻن حصن ۾ ونڊڻ گهرجي. ۶۰ کان
اٽڪل ۷۵ سالن جا بُڊا ”جوان بُڊا“ آهن
۷۵ کان وڏا بُڊا ”بُڊا“ آهن. پهرين ٻڌڻ
جي حالت ۾، هو گهڻو ٿڌو يعني صحت
ماڻيندڙ، پنهنجن جوابدارين کي محسوس
ڪندڙ ۽ نڀائيندڙ انسان آهن. هو سماج
جي سٺي شيوا ڪري سگهن ٿا. هنن کي
موقوفو ملڻ کپي. ٻين ٻڌڻ جي حالت ۾
البت کين شيوا جي ضرورت رهي ٿي. اها
شيوا گهر جي هر هڪ ڀاتيءَ کي ڪرڻ کپي
۽ نه رڳو گهر ڌياڻيءَ کي جا پوءِ گهڻي ڪم
جي زور هيٺ ڊهجي ٿي پوي. مردن کي
تمام چڱيءَ طرح، هن ڏس ۾ زال جي
مدد ڪرڻ کپي ۽ ٻڌڻ ٻارن کي.
بُڊا آشرمن ۾ جيتوڻيڪ ٽن وقتن جو
کاڌو تيار هٿ ۾ ملي ٿو، تڏهين به ان ۾
ڪي ڪوتاهيون رهجي ٿيون وڃن. کاڌو
وڏي انداز ۾ رکڻ ڪري، ان ۾ سولائيءَ جو
وڌيڪ خيال رکيو ٿو وڃي. ڪيترن هنڌ اهو
کاڌو جست جي باسٽن ۾ رکيو ٿو وڃي، جو صحت

۾ ڪلهر هر خبراتي سنسٽا جو
مقصد ٿي پيو آهي هڪ بُڊا آشرمن
کولڻ. بُڊا اڄڪلهه ڪٽنبن ۾
سماڻجي نٿا سگهن. انهن جي لاءِ گهر ۾ جاءِ
ڪونهي ڪه نه ٻڌڻ دل ۾. ائين ڇو ٿيو آهي؟
انهن جو مکيه سبب آهي آسان جي
عمر آزادي ملڻ وقت، يعني ۱۹۴۷ ۾ هڪ
هندستانيءَ جي سراسري عمر هئي اٽڪل
۲۲ سال. اڄ اها وڏي ۶۲ سال ٿي آهي.
موتپوءِ تي مات ڪري، وڏي ماتا ۽ وبا، اڄ
ڪلهر صرف ڪن ماڻهن لاءِ يادگيريون ٿي
رهجي ويئون آهن. اڄ انسان ٻالڪپڻو
گذاري، ڦوه جواني ماڻي، وڏي اوستا ڏي
قدم رکي ٿو ۽ ان ۾ ڪروڙين ماڻهو هن جو
سائڻ ڏين ٿا. ۱۹۹۱ جي آدم شماريءَ موجب
سن کان وڏيءَ عمر وارا هندستاني ساڍا
پنڇ ڪروڙ آهن ۽ ايندڙ آدم شماريءَ ۾
انهن جو تعداد ساڍن ستن ڪروڙن کان
وڌيڪ ٿي ويندو ۽ جيئن جيئن اسانجو ڄم
گهٽجندو ويندو تيئن تيئن ٻڌڻن کي سنڀالڻ
وارا به ڪٽنب جا ڀاتي گهٽ ٿيندا ويندا.
پر بُڊا آشرمن اسانجي ڀارتيم سڀيتا
جي خلاف آهن. ٻڌڻن کي مان عزت ڏيڻ
اسانجي شاسترن ۾ لکيل آهي. ۽ هاڻ
به اسان اهڙا ويل ڪونه آهيون جو عمر کي

نالو : چندرا دوي

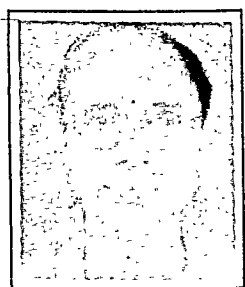
جنم، تاريخ : ڪراچي، سنڌ؛ ۲۵ - ۱۱ - ۱۹۲۶

ڇپايل ڪتاب: ننڍا وڏا ليک

انعام : ڪو به نه

پيشو : سماج شيوا خاص ٻڌڻ جي.

پتو : لوڪمانيه نگر روڊ، پالڳهر - ۲۰۱۲۰۲ (محاراشٽر)

مقابلو ڪيو ۽ دشمنن جو ڏجهيون اُڏائي ڇڏيون. آخر ۾ هن سور وير کي دوکي سان ماريو ويو. سمراٽ ڏاهر سين جو بليدان ۽ اُن بعد سندس پورو پريوار - پٽي، پٽرين ۽ ٻيڻ سميت بليدان ڏنو.

وير اُڏيري لعل مرڪ بادشاهه جي ڪنڌ مان ڪلي ڪڍي سنڌي ڄندن جي رکنا ڪئي. ان طرح وير نيٺورام شرما، محراج نٿورام شرما ۽ ٻين پڻ پنهنجا بسب ڏيئي سومان صدقي گوليءَ جا شڪار بڻيا. سنت ڪنورام جي شهيدِي پڻ اُمر انڪاس کي روشن ڪيو.

ڀارت جي آزاد ٿيڻ بعد پڻ سنڌي سور ويرن ديش جي سرحدن جو بچاءُ ڪندي دشمنن سان لڙائيءَ ۾ لڙندي، پنهنجن پرانن خون آهوتبون ڏنئون آهن. هو مرڪندي مرڪندي ديش ڀارت مٿان قربان ٿي ويا ۽ پنهنجي سنڌي سماج جو مان مٽي ڪري ويا.

۱۹۶۵ ۾ ڀارت پاڪستان جي لڙائيءَ وقت سنڌي سوروير پريم رامچنداڻي پنهنجو شوق جلوه ڏيکاريو. دشمنن جا چڪا ڇڏائي ڇڏيا، ڏند کڻا ڪري ڇڏيا. هن سوروير جي جوش ۽ جذبي جي سندس آفيسرن به ساراه ڪئي. پاڪستان جي بدن هوائي اڏي ۽ باردِر کي نُسٽ ڪندي پنهنجي شهادت سان لاثاني قرباني ڏني ۽ هميشه لاءِ امر ٿي ويو.

۱۹۷۱ ڀارت پاڪستان جي ٻي لڙائي ۾ پڻ راجستان مان اجمير نگر جي هونٽهار

نوجوان ميجر جي عهدي تي ملڻي آفيسر رميش بدلاڻي ڄمون ڪشمير سرحد تي دشمنن حملاور جون ڏجهيون اُڏائيندي، پنهنجي هان جي ڪابه پرواد نه ڪري، اڳيان وڌندو ويو. اڇانڪ دشمن جي سپاهين هن کي گهيري ورتو ۽ اوچتر حملي ٿيڻ سبب شهيد ٿي ويو. پنجن ستن ڏينهن بعد هن جي شادي جو محورت نڪتل هو.

مهمئيءَ جي نوحوان ڪشن ملڪاڻيءَ پڻ هند پاڪ لڙائي وقت پناڻڪوت سرحد تي پنهنجي ويرنا جو جلوه ڏيکاريندي، لڙائي ۾ لڙندي ديش مٿان قربان ٿي ويو. انڊور جي هاويهن ورهن جو نوحوان وير ڀرت لعل مسند وري بنگلاديش جي مڪتي سنگرام ۾ وڙهي ڇٽن ۾ دشمنن جي فوج سان ٽڪر کاڌو. اٺين ڊسمبر ۱۹۷۱ تي شهيدِي جو حامو پاڻي قربان ٿي ويو.

سنڌي سور ويرن جون هي شاندار قربانيون، شهادتون اسان سنڌين جي ديش پريم، ملڪي محبت جا مثال پيش ڪن ٿيون ته سنڌي سورويرن ڪيئن نه سڙ ٿريءَ تي ڪڙي ديش خاطر مري مڃڻ ۾ سدائين اڳڀرائي رهيا آهن جنهن لاءِ سنڌي سماج کي ائين هميشه فخر رهندو آهي.

سنڌي سور ويرن جو امر اتھاس

ايسر سنگھ بيدي

پا

رت جي ورهاڱي بعد اسان سنڌين پنهنجن پيرن تي بيهڻ ۽ وسڻ لاءِ جيڪي جفاڪشيون ڪيون ۽ پریشانيون ڏنيون، تڪليفون سٺيون، ان لاءِ ڀارت جا رهواسي به داد ڏيندا آهن. جنهن همٿ ۽ حوصلي سان اسين سڀني سان ملي جلي هليا آهيون. سڌاءِ ڪنهن پيد ڀاو جي بنا سڀني سان شانتِيءَ سان ۽ پريم سان وهنوار ڪيو آهي، قرب - پريم ونديو آهي، سک دُک هر ڳالهه ۾ ڀاڳيدار رهيا آهيون، ديش جي وڪاس ۽ واڌاري ۾ پاڻ موڪيو آهي. راشٽرپنڊن، پرڏان منترين، مکيه منترين کان ويندي ڪيترن ئي وزيرن ۽ اڳواڻن به سنڌين جي ساراه پئي ڪئي آهي. واه واه پئي ڪئي آهي.

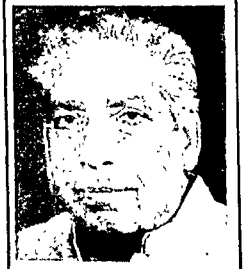
سنڌين جي ويرتا قربانين سان سور ويرن جو امر اتھاس پريو پيو آهي. حقيقت ۾ ڀارت جي آزاديءَ لاءِ سڀ کان وڌيڪ سنڌين پنهنجو پيارو پرديش سواها ڪري ڇڏيو آهي. دنيا جي تواريخ ۾ ديش جي

آزاديءَ لاءِ ايڏي وڏي قرباني، ايترو مه تياڻو ڪئي وري نظر ايندو. ڀارت جي آزاديءَ لاءِ ”ڀارت چوڙو“ آندولن ۾ ويهن سالن جي ڳڻپ نوجوان وديارتي هيمون ڪالاڻي ريلو جا ٺٽ ڪڍندي پڪڙجي پيو. ڪي ڪافي تڪليفون ۽ ايڏا ڏنا ويا. ليڪ هڻ پنهنجن ساٿين جا نالا ڪوٺ ٻڌايا. منهن مان ٻرڪڻ به نه ٻوليو ڪندي مشڪندي ’ڀارت ماتا جي جڻه ڇئي ڦاسيءَ تي چڙهي ويو، شهادت جو جام پي ويو.

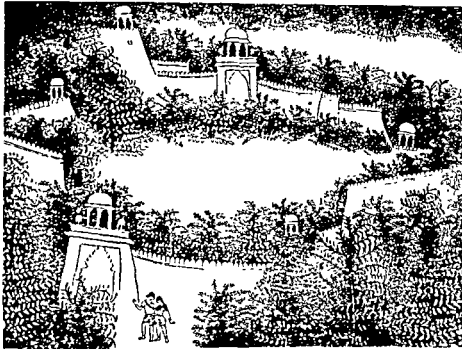
وير هاسارام ڀمناڻيءَ ڀڳت ڪنوررام جي قاتلن کي نه پڪڙڻ سبب اسيمبلي اندر نڊڙ بڻجي وڏي واڪي کليل لفظن ۾ سرڪار تي ڏوڙيو وسائيندي ننگو ڪيو. ان ئي ڏينهن ڏني گهر ڏانهن ويندي رستي تي خبيسن کيس گوليءَ جو نشانو بڻايو.

سمرات ڏاهرسين سنڌ مٿان عربن جي حملي، چڙهائيءَ وقت سوويرتا سان

نالو : ايسر سنگھ بيدي
جنم، تاريخ : شهدادپور، ضلع نواب شاه. تاريخ : ۱۹۲۷-۱۰-۲۳
ڇپايل ڪتاب : هيمون ڪالاڻي، نيتاجي شياش، قومي ترانا، ٻارن جو ماهوار رسالو، ۽ ڪيتريون ئي ننڍيون وڏيون چونڊيون.
انعام : سوئنترتا سيناني طور سرڪاري سنسٽائن، اڪادمين، ڪاليجن ۽ اسڪولن طرفان سمنائت ۽ انعام حاصل ڪيل.
پيشو : ريلوي سروس تان رٽائرڊ
پتو : بيدي نواس، بابو محلا، آجمير - ۲۰۵۰۰۱

ٽئين عادت آکاڻين جي ماءُ کان
موڪلائي ويئي آهي. آکاڻيءَ کي ڪا
لپي ڪانه ڪپي، ڪا سڪيا ڪونه ڪپي. ٻارن
جو من اُنجي گرامر کي به ڪو ڏسندو!
پر جو ڏيان سان ٻُڌندو، نه اُهو ڪيس ماءُ
سان ٻڌل رکنندو. شواجي مهراج کان، آئيني
وٽ چوڻي ڪندي، ماءُ رڳو پڇيو، آبا!
هو قلعو ڪنهنجو آهي؟ ۽ باقي ايتحاس!
ساڳي آهي سنسڪارن جو.

چونون سڄو سڀڙ، ڪاري بڪريءَ جو
ڪپڙ. ڇاڪاڻ ته بڪري ڪاري هوندي نه ڪپڙ
اچي ڏئي. ماءُ جي موه ڪري ٻارُ چارون اور
ويبدو وڌندو. پيءُ سان به سنڌيءَ ۾
ڳالهاجنندو. سنڌي دوستن سان به سنڌيءَ ۾
ڳالهاجنندو
وياح هڻي وڃوڙو وڃي ڇڏيو آهي

ڪٽنبن ۾، سماج ۾ ۽ ويڪتي ويڪتيءَ ۾.
جي اسين ويڃو وساري، سنڌيءَ جو واهڻو
ڪريون ته پاشا ته رهندي نه؟ پوءِ ڀڪنداسين
ايئن جيڪا لپي ايندي هوندي.
ڪي سنڌي ستن نارايڻ جي ڪٿا
عربي اکرن ۾ پڙهن، ڪي ديوناگري سنڌيءَ
۾، ڪي رومن لپيءَ ۾ (اهو وڌيڪ ۾ آهي)،
پر ڪٿا ته ساڳي آهي، شرڏا به ساڳي آهي،
بولي به بي ڪاٺي، ته پوءِ ويڃي ڪي وس

ڪونه نو ملي.
اچو ته جهوليال چئي گهر گهر ۾
لولي ۽ آکاڻيءَ جو رواج وڃيون، گهر ۾
سنڌيءَ جو واهڻو وڌايون.
نه پوءِ ڏسو نه ڪنهن نه لعل سائين
سنڌي اچي گهوڙي تي روار ٿي آيس تو
ڪري. اچو پڪو وشواس آڻيم.

سندس اصل ايجاد ڪيل. آهي ڪا دنيا جي
ٻولي اهڙي شاهوڪار؟ هڻي سگهندي ڪا به
ٻولي اهڙي هام؟

اِنَ سَتَ رنگي سڳنڌ هوندي به اسين
سنڌي پوئتي ڇوڦا ليکيا وڃون؟ خود آسان
جا ٻار به وڃن سنڌيءَ کان ست قدم پوئتي
ڪٽندا. ڇا اِها حالت ۽ اِنَ جهالت جو ڪو
علاج آهي يا نه؟

علاج آهي، جي آسِين سمجهي اُنَ
کي اپنايون.

ٻار ۽ ماءُ جو سنڀت آهي دل جو.
جي ماءُ سنڌي نه ڳالهائيندي، ته ٻارُ ته
اڳي ئي ٻئي وائورڻ ۾ ڏينهن ٿو گذاري.
جي ماءُ سنڌيءَ ۾ ڳالهائيندي ته گهر ۾
واهيو سنڌيءَ جو ٿيندو. ٻيو اکر آهي
لولي، جيڪا ماءُ اڳي ٻار کي نيسنائين
ڏيندي هئي جيستائين کيس ڏند نه
اچي. لولي آهي سوني زنجير، ماءُ جي دل
۽ ٻار جي من لاءِ. لولي آهي پيار جي اُها
تندُ جا ٻار عمر پُر پنهنجي گلي ۾ پايو
گهمي. سنهي هوندي به نڪو ڇڄي نڪو
گسي. اِنَ ماءُ جي دل تي ڪئين ڪهاڻيون
آهن دنيا جي ساهتيه ۾ ۽ خود سنڌيءَ ۾.
ٻارُ سڀُ وساريندو، پر ماءُ جي نه
هوندي به لوليءَ کي لالت سان ٻڌي هلندو.
اِهو اِنَ ڪري جو ماءُ پنهنجي مَنَ جون
آشائون، سيني جا سُندر سِپنا، ٻار جي آئينده
جي اُميد پري، اُنهن اکرن ۾ پُويو ڇڏي
جو ٻارُ قدم قدم تي جڏهن ٿرڪي، ته
لوليءَ جي لاءِ ڪي ياد ڪري.

پئي. وٺو مثال: ٻيٽ - خبرچار، وهنجُ -
سنان ڪر، توڏو - اُنَ، ملوڪ - سندر، رڄُ -
تمام سٺو، گڏون - لوڻو، ڌوئرو - ڏڏُ،
رينگت - روڄ راڙو، جهانئرو - موڳو، سير - ڪينارو.
اهڙا ڪئين اکر آهن جي ڇُڄُ سنڌي آهن ۽
جن جي پرورُ ڪونه ٿي پوي.

ڇهون رنگُ آيو چوه مان، جنهن ساڻو
اثر پسايو. ڪئين اسٽئڪ لکي ڊڪشنري ته
جارج ڏني ججمينٽ ته مِسٽر اي. ٿرمپ
اُنکي ٿيڪو ڏنو ته سنڌي واه جو سياڻي
جنهن سنسڪرت گرامر کي اوئين جو اوئين
رکيو. باقي پاشائن ٿورو کنيو، پر سنڌيءَ
سڄو هضم ڪيو.

پر جيڪي سنڌيءَ جي صحبت ۾ آيا
اُنهن به پنهنجا اکر سنڌيءَ ۾ وڃايا ۽ واناڀيءَ
وانگر سنڌي ويئي سڀ ڪجهه جذب ڪندي
۽ طاقتور ٿيندي. انگريزن انگريزي هلائڻ
لاءِ قدم کنيو ته سنڌيءَ ديوناگريءَ کي در
رکي عربيءَ کي اپنايو جيئن ماڻهو ماڻهوءَ
کان نه ڇڄي. اڄُ آسِين هِنَ ستين پيڙهيءَ
۾ پيا سمجهون ته سنڌي اصل عربي لپيءَ ۾
هئي ۽ سڀ آسان وٽ عربن وٽان آيو.
تڏهن به ڪو وِواد ڪونهي، ڇاڪاڻ ته وِڻئي
جو سُيائُ آهي ته هر هڪَ جي ٻُڌي ۽ جو
سچُ هجي اُنَ کي ڪٿي.

ستين رنگ جو سَتَ ڏسبو بلور وانگر
بلو. ۵۲ اکر آيا. دُنيا جي ٻولين وچ وڃايا.
سنڌيءَ سڀُ پاڻ ۾ سَمايا. اِنَ ڪري اڄُ به
اِنَ ۾ ۲۲ هزار اکرن مان ۱۵ اکر سنسڪرت
ته ست هزار باقي ٻاهرين ٻولين جا ۽

اُچارن جو اُصول اصل جو سنسڪرت
تان کنڀو اٿس. ان ڪري به وڌي ٿو اڳتي
وڌندو.

ٻيو رنگ آسماني: پوري ڌرتيءَ کي
ويڙهڻ وارو رنگ کنڀو سنڌيءَ ۽ جيڪو مليس
ان سان ملي ويو. رنگو مِلڻو سِپاءُ، پراڻي
کي پنهنجو ڪرڻ وارو، پٺي جي ٻولي
سولائيءَ سان سڳي؛ اُنجا اکر جهڙي پنهنجي
ٻوليءَ ۾ وجهي ۽ ائين ڳالهائي جو پروڙ
ٿي ڪانه پوي ته سنڌي آهي يا اهو جنهن
جي ٻولي پيو ڳالهائي؟

ٻين ٻولين سڳڻ ۾ وقت ڪٿي، ڇاڪاڻ
ته اُنهن جو وياڪرڻ ٿي وائڙو آهي. پر
ڏهن ڏينهن ۾ سنڌي سڳڻ سولي آهي.

ٽيون رنگ ناسي: جيڪو پوڙهن کي
به پيارو ته جوانن به کيس جهٽين. ٻار ته
اصلي ڀٽ نه ڇڏين. ان ڪري ٿي ته ڪافيءَ
جو رنگ ڇاڪليٽي ته اچو. ڇاڪليٽ ٻارن
کي به ڪونه وڃي. اهڙو حال آهي هڪ اکر
جو جيڪو ٽن اُچارن ۾ ڪم اچي. ڪي چون
پارسيءَ جو آهي ته ڪي عربي ڪولين، پر
اهو ٻنهي ٻولين ۾ ڪونهي. انجو نالو آهي
”همزو“. سنڌيءَ ۾ اُچار اٿس ”ا+ح+ء“ ۾
وري چئبو ”ا!“ پر ڪانءُ ۾ نه هوندي. ”ا“
نه ”ا!“ پر اُ آهي. اهڙو ڪمال ڪنهن
سي ٻوليءَ ۾؟ اصل سنڌي اکر سنڌي سمجهه
مان نڪتل.

چوٿين رنگ ٻاڙهو: جنهن اکرن جو
پنڀٽ سُرِيو. ٻين ٻولين جا اکر ته آيا پر
انين کي تڪيو ٿوريو ۽ هي ڪا ٿلهڻائي

هوندي ته پوري ڪبي. انڪري ”رڃ“ وارو
”ر“ نرم آهي اُن کي سخت ڪر ”ڙ“ ۾
ساڳيو حال ٿيو ”ڏ“ نرم آهي انکان سخت
آهي ”ز“ ته بلڪل پاري آهي ”ڙ“. ”ڙ“
ته نرم آهي ”ع“ ٿوري ٿري ڪبي. هرڙي؛
واري ”ه“ پوري ڪانهي، انڪري حبشيءَ
واري ”ح“ به هجي. تاري واري ”ت“ ۾
طور ڪانهي انڪري طوطي واري ”ط“ به
ضروري آهي. ڪٽي جو ”ڪاف“ هڪو
آهي ڦلڻ جي ”ق“ به هجي. ساڳي حالت
ٿي سولائيءَ واري ”س“، ثواب واري ”ث“
۽ صندوق واري ”ص“ جي. اوهين چوندا
ته اهو ته سخت آهي. پر جي ڇاچي ڏسو
ته سنڌيءَ سنسڪرت واري واٽ وٺي ماترا
اڪر جو وياڪرڻي پريوگ ڪيو آهي. اهو
آهي شاستري سبب.

پر ڏسو ائين ڪرڻ مان پاشا اصل
اهڙي ٿي ويئي آهي جو سنسار جي ڪنهن
به ديس جو جيڪو اکر ڳالهائي، اهو اکرن
۾ سمائجي وڃي ۽ سمجهه ۾ اچي. سنڌيءَ
۾ ته جيڪر اُنکي چئجي واهي واري پر
انگريز چونڊس ته هيءُ ٻولي آهي فونِيٽڪ
(Phonetic). سنسڪرت جيئن هڪ هڪ اکر
جو مُکَ ۾ اسٿان مقرر ڪيو آهي، سنڌيءَ
به ان سڌانت کي پورو پورو ڪم آندو. ٿو
ڏسجي.

پنجون رنگ ڀيلو، جنهن تي وس ته
وسيلو. ٻين ٻولين جا اکر اپنائي انهن کي
سنان ڪرائي پنهنجو ته ڪيائين پر پنهنجا
خاص اکر ايجاد ڪرڻ ۾ به پوئتي ڪانه

سنڌي ٻوليءَ جي سڳنت

واسديو سيرناڻي

پ

حريون اکر اُن پاربرهم جو جنهن سنسڪرت اُپاڻي. وياڪرڻ ۾ ودياجي وياڪياءَ وستارڪري چارون اُڙ ڦهلائي. ان رنگ برنگي راند ۾ هڪ سنڌي به آئي، اها وٺي وائي، جيڪر چوان جو سنڌي چمي سو سورمو.

ڪئين سال ٿيا - ورهيه وهامي ويا.

صدين موڙ کاڌو. ٻين جي حالت اُهاڻي ۾ سنڌيءَ جو سواد هي پنهنجو. ستين صديءَ ۾ عرب آيا جن عربي ڦهلائي. مڪاني ماڻهو منجهيل ته آخر ڪهڙي لپي ٿئي سڃاڻي؟ ڪامورن ڪم ۾ عربيءَ جو احوال وٺي ڪئي ڪمائي. اصل عالم عامل ٿي ويا جن ميرن جي حڪومت هلائي.

عام ماڻهو سنڌي لکن سنسڪرت ۾ ته عرب لکن عربيءَ ۾. ائين ٻولي هئي سوني نار بنهي جي وچ ۾.

آيا انگريز ۱۸۴۰ ۾. سنڌي سڄي ديوناگريءَ ۾. هاڻي ماڻهن جي سمجهه ڪيئن اچي؟ هڪ واندو انگريز ويٺو، جنهن انگريزي-سنڌي ڪوش ٺاهيو. وري اُنجو اُلٽو سنڌي - انگريزيءَ ۾ ڪيائين. پر اُچارن ۾ ڀيو ٻت ٻت ڪري. اها ڊڪشنري يا ڪوش ديوناگريءَ ۾ هو. پڙهڻ پيس ته

سنڌي ته انگريزي ۽ عربيءَ کان به اوچي آهي پوءِ سنڌي سادا ۽ سولاً هر دلچيز ٿيا ته ڇا ٿيو. هيءَ ٻولي ته ست رنگي آهي پر انهن ستن رنگن جي ميلاپ مان اصل ٻيا به ور نڪتا آهن جڙوڪ واپاري ته سنڌي ته صراف به سنڌي هوندو. وچ واري جي ڪٽڙي ڳالهه ڪجي، جڙو واءِ اهڙو ڏيندو اڳ.

سائنسدانن چيو هو ته روشني آهي ستن رنگن جي، پر حتي سنڌيءَ ۾ هي ست رنگ آهن. وٺن حساب منهنجي چوڻيءَ جو. رنگ پيريون پيروجي يا پيروزِي. سنڌيءَ ۾ آهن ۵۲ اکر. جيڏانهن ڪڍ اڪ ته ڪنهن نه ڪنهن ٻوليءَ جو اکر ايندو سامهون يا هر اکر آڳيندو ته مان ڦاڻي ٻوليءَ مان آيس.

سنڌيءَ جو اصول آهي پراون ڪي پنهنجو ڪرڻ. دنيا جي سڀني ٻولين مان اکر چونڊي اهڙي ته سندر مالها پوتي اٿس جو سنڌي سولائيءَ سان پاڻي ۾ ٻين ڪي رکي منجهائي. يعني سنڌي سڀ ڪا ٻولي لس جي لس سڳيو وڃي ۽ سڪڻ ۾ نٿي ٿئيس ڪا اٽڪ، پر ٻيا ٻيا ٻت ٻت ڪن.

نالو : واسديو سيرناڻي

جنس، تاريخ :
چاپيل ڪتاب :

انعام :
پيشو :
پتو :

ڪن. چٽڪ ڪرسيءَ کان سواءِ زالن کي نجات نه آهي.

پنٿي پيل جاتين لاءِ جي ڪڏهن سرڪار کي سچ پچ سندن اُٿان ڪرڻ لاءِ اونو آهي ته اُن لاءِ کين سکيا ڏئي منجهن لائقي پيدا ڪري. رزرويشن يا آرڪشٽ کين ڪڏهن به اونچو نه اُٿاريندو.

آرڪشٽ جو لاپ ٿورن پريوارن کي ٽي ملين آهي. ۲۵ سالن جي آرڪشٽ کان پوءِ انهن حالتين جي حالت شراب آهي. اهو آرڪشٽ سو سالن ۾ به انهن جاتين جو اُٿان نه ڪري سگهندو. ان آرڪشٽ جي روڳ سبب راشن حيون ۾ انبڪ بيماريون ڦهلجي ويئون آهن. هر هنڌ آيوگير ويڪٽي ڪُرسی والاري ويٺا آهن ۽ پڌ-اُنٽيءَ تي قبضو ڪيو اٿن. ان ڪري پرشتاچار، ڏراچار، بلاٽڪار، آتياچار اُتپيڙن ڏينهن پوءِ وڌي رهيا آهن. هئڻر وقت آيو آهي جو اسين ٿورو ترسي ان مسئلي تي ويچار ڪريون ۽ ان مسئلي جو صحي حل ڳولهي ڪڍون.

پنٿي پيل جاتين کي سکيا ڏيڻ لاءِ کين لائق بنائڻ لاءِ سرڪار يل سمورو خزانو لڙائي، ان لاءِ ڪنهن کي امتراض نه ڏيندو. پر لائقي کانسواءِ ڪا به ڪُرسی نه ملندي، ڪا به داغ نه ملندي، ڪا به پڌ-اُنٽي نه ملندي، اهو به گڏو گڏ طئه ڪيو وڃي. ٻي حالت ۾ هي آرڪشٽ جو روڳ ڪئنس يا ايڊس جي بيماريءَ وانگر هن راشن کي ڏيوڙي ڏيندو.

♦♦♦♦

جسٽر آرڪشٽ ملڻ جا اڌيڪاري آهن. انوسٽ خاتمون، انوسٽ حن-جاتيون، ٻيا پنٿي پيل ماڻهو هن کي ادر بئڪ ورڊ ڪلٽر (ORC) ڪري نوٽيفاءِ ڪيو ويو آهي، اڳيان فوخي، اُنهن جو اولاد وغيره وغيره. ان آرڪشٽ جو سيڪڙو وڃي ٿو وڌندو. ان ڪري ديش جي سرووج نياياليه آديش ڏنو ته آرڪشٽ پنجاهه سيڪڙو کان وڌيڪ نه وڌڻ کپي. پر نيتائون اُن مان به راغي نه ٿيا آهن. هر هڪ چاهي ٿو ته ووٽ ملڻ ان ڪري تامل-ناڊو سرڪار آرڪشٽ وڌائي ۶۱ سيڪڙو ڪيو آهي ۽ راشن پٽيءَ به اُن قانون کي بحالي ڏني.

راجنٽڪ نيتائون ووٽن جي انڌي پڪر ۾ اها به وڌيڪ انڌا ٿي رهيا آهن. هڪ طرف ڀارت جي خوڙڪ ۾ لکيو اٿن ته ديش ۾ خاتمواد کي سمايت ڪيو ويندو ۽ ٻئي طرف آرڪشٽ جي آرڪشٽ پٺيان هنن نه رڳو خاتمواد ڦاڻر رکيو آهي بلڪ اُن فغري خاتمواد کي وڌايو آهي. ان آڌار تي ناگرڪن سان پيد پاء ڪيو وڃي ٿو.

ڀارت خوڙڪ جي ڌارا ۱۲ ۾ لکيل آهي ته سرڪار ناگرڪن وچهر خاتيءَ جي آڌار تي، حنر جي آڌار تي، لنگ جي آڌار تي ڪو به پيد پاء نه ڪندي. پر اها ڳالهه صرف وڌان جي پنن تائين سيمت رهي آهي. هيئنر سرڪار لنگ جي آڌار تي پيد پاء شروع ڪري ڇڏيو آهي. منع پنچائتن، نگر پالڪائن نگر پالڪا ۾ نه سيڪڙو پڌ زالن کي ملڻ لڳا. زالون به پيڙهي پن کان نجات حاصل

سنڌي ٻوليءَ جي سڳند

واسديو سيرناڻي

پ

سنڌي ته انگريزي ۽ عربيءَ کان به اوچي آهي پوءِ سنڌي سادا ۽ سولا هر دلچيز ٿيا ته ڇا ٿيو. هيءَ ٻولي ته ست رنگي آهي پر انهن ستن رنگن جي ميلاپ مان اصل ٻيا به ور نڪتا آهن جهڙوڪ واپاري ته سنڌي ته صرف به سنڌي هوندو. وچ واري جي ڪهڙي ڳالهه ڪجي، جهڙو واڙو ڏيندو اڳ. سائنسدانن چيو هو ته روشني آهي ستن رنگن جي، پر هتي سنڌيءَ ۾ هي ست رنگ آهن. وٺن حساب منهنجي چوڻيءَ جو. رنگ پهريون پيروي يا پيروي. سنڌيءَ ۾ آهن ۵۲ اکر. جيڏانهن ڪڍ اڪ ته ڪنهن نه ڪنهن ٻوليءَ جو اکر ايندو سامهون يا هر اکر آڪيندو ته مان فلاڻي ٻوليءَ مان آيس.

سنڌيءَ جو اصول آهي پراون ڪي پنهنجو ڪرڻ. دنيا جي سڀني ٻولين مان اکر چونڊي اهڙي ته سندر مالها پوتي اٿس جو سنڌي سولائيءَ سان پاڻي پر بين ڪي رکي منجهائي. يعني سنڌي سڀ ڪا ٻولي لس هي لس سڳيو وڃي ۽ سڪڻ ۾ نٿي ٿئيس ڪا اٽڪ، پر ٻيا ٻيا ٻت ٻت ڪن.

حريون اکر اُن پارهر جو جنهن سنسڪرت اُپائي. وياڪرڻ ۾ وديا جي ويا ڪيا ۽ وستار ڪري چارون اُڙ ٺاهائي. ان رنگ برنگي راند ۾ هڪ سنڌي به آئي، اها وٺي وائي، جيڪر چوان جو سنڌي ڄمي سو سورمو.

ڪئين سال ٿيا - ورهيه وهامي ويا. صدين موڙ کاڌو. ٻين جي حالت اُهاڻي پر سنڌيءَ جو سواد هي پنهنجو. ستن صديءَ ۾ عرب آيا جن عربي ڦهلائي. مڪاني ماڻهو منجهيل ته آخر ڪهڙي لپي ٿئي سڃاڻي؟ ڪامورن ڪم ۾ عربيءَ جو احوال وٺي ڪئي ڪمائي. اصل عالم عامل ٿي ويا جن ميرن جي حڪومت هلائي.

عام ماڻهو سنڌي لکن سنسڪرت ۾ ته عرب لکن عربيءَ ۾. ائين ٻولي هئي سوني نار ٻنهي جي وچ ۾.

آيا انگريز ۱۸۴۰ ۾. سنڌي سڄي ديوناگريءَ ۾. هاڻي ماڻهن جي سمجهه ڪيئن اچي؟ هڪ واندو انگريز ويٺو، جنهن انگريزي-سنڌي ڪوش ٺاهيو. وري اُنجو اُلتو سنڌي - انگريزيءَ ۾ ڪيائين. پر اُچارن ۾ ٻيو ٻت ٻت ڪري. اها ڊڪشنري يا ڪوش ديوناگريءَ ۾ هو. پڙهڻ پيس ته

نالو : واسديو سيرناڻي

جنم، تاريخ :

ڇپايل ڪتاب :

انعام :

پيشو :

پتو :

ڪن. چٽڪي ڪريءَ کان سواءِ زالن کي نجات نه آهي.

پنٿي پيل جاتين لاءِ هي ڪڏهين سرڪار کي سمجھ سندن اُٿان ڪرڻ لاءِ اونو آهي ته اُن لاءِ ڪيئن سکيا ڏيئي منجهن لائقي پيدا ڪري. رزرويشن يا آرڪش ڪين ڪڏهين به اونچو نه اُٿاريندو.

آرڪش جو لاپ ٿورن پريوارن کي ئي مليو آهي. ۲۵ سالن جي آرڪش کان پوءِ انهن جاتين جي حالت خراب آهي. اِهو آرڪش سو سالن ۾ به انهن جاتين جو اُٿان نه ڪري سگهندو. ان آرڪش جي روپ سبب راشن جيون ۾ انيڪ بيماريون ڦهلجي ويئون آهن. هر هنڌ آيوگيه ويڪٽي ڪُري والاري ويٺا آهن ۽ پڌ-اُنٽيءَ تي قبضو ڪيو اٿن. ان ڪري پرشتاچار، ڏراچار، بلاڪار، آتياچار اُتپيڙن ڏينهن پوءِ وڌي رهيا آهن. هينئر وقت آيو آهي جو اسين ٿورو ترسي ان مسئلي تي ويچار ڪريون ۽ ان مسئلي جو صحتي حل ڳولهي ڪڍون.

پنٿي پيل جاتين کي سکيا ڏيڻ لاءِ ڪين لائق بنائڻ لاءِ سرڪار پل سمورو خزانو لڏائي، ان لاءِ ڪنهن کي اعتراض نه ٿيندو. پر لائقي ڪانسواءِ ڪا به ڪُري نه ملندي، ڪا به دانهه نه ملندي، ڪا به پڌ-اُنٽي نه ملندي، اِهو به گڏو گڏ ملڻ ڪيو وڃي. بي حالت ۾ هي آرڪش جو روپ ڪئنس يا اينس جي بيماريءَ وانگر هن راشن کي بچوري نيندو.

♦♦♦♦

هينئر آرڪش ملڻ جا اڌيڪاري آهن. نو سوچت جاتيون، اُنوسوچت جن-جاتيون، بيا پنٿي پيل ماڻهو جن کي ادر بئڪ ورڊ ڪلاسز (OBC) ڪري نوٽيفاءِ ڪيو ويو آهي، ڳبان فوجي، اُنهن جو اولاد وغيره وغيره. ان آرڪش جو سيڪڙو وڃي ٿو وڌندو. ان ڪري ديش جي سرويچ نياپاليم آديش ڏنو ته آرڪش پنجاهه سيڪڙو کان وڌيڪ نه وڌڻ ڪپي. پر نيتائون اُن مان به راضي نه ٿيا آهن. هر هڪ چاهي ٿو ته ووٽ ملن ان ڪري نامل-نادو سرڪار آرڪش وڌائي ۱۶ سيڪڙو ڪيو آهي ۽ راشن تي به اُن قانون کي بحالي ڏني.

راجنسٽڪ نيتائون ووٽن جي انڌي چڪر ۾ اها به وڌيڪ انڌا ٿي رهيا آهن. هڪ طرف ڀارت جي حوزو هڪ ۾ لکيو اٿن ته ديش ۾ جانبود کي سماپت ڪيو ويندو ۽ ٻئي طرف آرڪش جي آڪرشن پنهنجن هنن نه رڳو جاتيود هائپر رکيو آهي بلڪ اُن فوري جانبود کي وڌايو آهي. ان آڌار تي ناگرڪن سان بند پاءُ ڪيو وڃي ٿو.

ڀارت حوزو هڪ جي ڌارا ۱۲ ۾ لکيل آهي ته سرڪار ناگرڪن وچ ۾ خانيءَ جي آڌار تي، حم جي آڌار تي، لنگ جي آڌار تي ڪو نه بند پاءُ نه ڪندي. پر اها ڳالهه صرف وڌاڻ جي ڀنڀن تائين سيمب رهجي آهي هينئر سرڪار لنگ جي آڌار تي بند پاءُ شروع ڪري ڇڏيو آهي. ضلع پنچائتن، نگر پالڪائن، نگر ميم ۾ ٽيم سيڪڙو پڻ رالن کي ملڻ لڳا آهن. رالن به بچوري ڀنڀن کان نجات حاصل

آرڪشڻ - راحت نه پر هڪ روڳ

ڊاڪٽر نانڪرام ايسراڻي

ه

پلو چوڻ سان شروع ڪن ٿا. الزام ٿا لڳائين ته شتابدين کان انهن پنٿي پيل جاتين جي ماڻهن تي اتياچار ٿيا آهن ۽ سندن شوشل ڪيو ويو آهي، ان ڪري هو سندن پيروي ڪندي چون ٿا ته هينئر سٺا ۽ پاڳياري ڏيڻ لاءِ پنٿي پيل جاتين کي هر هنڌ آرڪشڻ Reservation ڏنو وڃي. کين ڪرسي ڏني وڃي، اسڪولن ۾ داخلا ڏني وڃي، نوڪرين ۾ پڌ-اُنٽيءَ ۾ کين آرڪشڻ ڏنو وڃي. ڀارت جي جوڙجڪ ۾ اهو مدو صرف ۱۵ سالن لاءِ هيو، جو اڄ کان پنجٽيه سال اڳ پورو ٿي چڪو آهي. پر اهو مدو وڌندو پيو وڃي. ان مُدي کي سمايت ڪرڻ لاءِ ڪو به اڳواڻ آواز اُٿارڻ جو ساهس نٿو ڪري چاڪاڻ ته کيس ڊپ آهي ته جي هو آرڪشڻ خلاف آواز اُٿاريندو ته کيس ۽ سندس پارٽيءَ کي ووٽ نه ملندا، سٺا جي ڪُسي نه ملندي.

پهريائين آرڪشڻ سيمٽ دائري ۾ هيو ۽ ڪُچ سيڪڙي تائين محدود هيو. هينئر آرڪشڻ جو آڪاڙ مبانگائي ۽ بيروزگاري جي آڪار جيان وڌي رهيو آهي.

هن ديش ۾ هن وقت پينڪر جاتيواڌ ڦهليل آهي. ڪي اُڻڻج جاتيون آهن ته ڪي نيچ جاتيون. ڪي مٿي چڙهيل آهن ته ڪي هيٺ ڪريل آهن. ڪي دلت آهن ته ڪي پڌ-دلت آهن.

ورتمان ڪال ۾ ڪي پڌ-دلت ۽ پڇڙي ورگ جا نيڪيدار آهن. اُهي چاهين ٿا ته جيڪي چڙهيل آهن اُنهن کي هٽائي اُنهن جي جڳهه تي پنٿي پيل جاتين جي ماڻهن کي وڏن پدن تي ويهاريو وڃي.

پنٿي پيل غريب پڌ-دلت سان ڪو به انباءَ نه ٿئي، ڪو به اتياچار نه ٿئي، اهو ڏسڻ شاسن جو پرم ڪرتويو آهي. پنٿي پيل کي اڳيان آڻجي، اها به نهايت سُلي ڳالهه آهي. ليڪن هڪ کي اڳيان آڻڻ لاءِ ٻئي سان بي انصافي ڪجي، اها به صحيح ڳالهه نه آهي.

پنٿي پيل جاتين جا نيڪيدار، خاص ڪري راجنيٽڪ پارٽين ۽ راجنيٽڪ اڳواڻن طرفان هڪدم نڪارائڪ (Negative) درشتي-ڪوڻ اپنايل آهي. هو پنٿي پيل جي اُٿان لاءِ سڀ کان پهريائين مهرشي منوءَ کي برو

ڊاڪٽر نانڪرام ايسراڻي

ميان جو ٻوٽ، تعلقو شڪارپور، ضلع سکر، سنڌ
رسائل ڏانهن راهي؛ ڀارت جا ڇندو؛ سنڌو مان ڇندو؛ شا:
جي رچنائن ۾ ڇندو درشن؛ واڳ به سڄڻ تنهنجي وس.
وغيره.
انڊوڪيٽ، هاءِ ڪورٽ.
پوسٽ باڪس ۸۹، سنٽ ڪنوررام بازار، ڪٺوندس ٻرا،
اڄمير - ۲۰۵۰۰۱

نالو :
جنس، تاريخ :
ڇپايل ڪتاب :
انعام :
پيشو :
پتو :

تماشو هو. مون جڪَ کان پڇيو، ڀائي ڳالهه ڇا آهي؟ چيائين، ”آدل! مينهن پوڻ شرط جلدي ٿيڻ پوڇڻو پوي، ڇو جو آگر دير ڪئسين ته آسان جون زالون ويڳاڻيون ٿيو پئون.“ تڏهن هڪ ٻئي جتَ ٿرت شاه صاحب جو بيتَ ياد ڏياريو:-

اُڄُ پڻ اُتر پار ڏي، ڪارا ڪڪر ڪيس،
وڃون وسڻ آيون، ڪري لعل نبيسن،
پرين جي پرديس، مونکي مينهن ميڙيا.
(سَ سارنگ)

سڄي رات برسات وسندي رهي، فضا ۾ تڙڪار ڇانيل هئي. صبح جو سويل جڏهن اسين پونگن کان ٻاهر نڪتاسين، تڏهن ٻنيءَ جي ساڻي زمين تي ماڪَ موٽين جي داڱن خيان چمڪي رهي هئي. اُتي هڪ جتَ ورائيو،

پيئي جا پريات، سا ماڪَ ۾ پسو ماڙها،
روئي چڙي رات، ڏسي ڏکون ڪي.
(سَ ڏهر)

اهڙو ئي هڪ ٻيو بيتَ شاه صاحب جو جڪَ ڪچهريءَ ۾ ٻڌڻ لاءِ مليو:-

ڪُڪر ٿيو بادل کي ته سارنگ ساڻ ڪڇن،
وڃون وسڻ آيون، تڏه مينهن ٻُڌن،
هن مھانگو آچي ميڙيو، سي هڪ ٿا هڻن،

پنهنجن محتبان پندراڻ ٿيا، ائين ٿا ورق ورن،
ڏڪاريا ڏيد مان، شل موڏي سڀ مَرَن،
وري وڏي وسَ جون ڪيون ڳالهون
ڳنواڙن سيدَ چوي سڄن، آه توه تون آسرو.

ان ريت شاه صاحب جو ڪلام ٻنيءَ، ڪڇ ۾ هر هنڌ، هر مؤسس، هر خوشيءَ جي موقعي تي خبرنگاريو ويندو آهي. اُتي اهڙي ڪابه ڪچهري نه هوندي آهي جتي شاه پٺائيءَ

جي ڪلام جي پڻت-پنلکان نه هجي. ڪچهري جڏهن جو مچندي آهي، تڏهن سگهڙ هڪ ٻئي کي ڳجهارتون ۽ پروليون ڏيڻ به شروع ڪندا آهن. انهن ڳجهارتن ۾ شاه صاحب جون ڳجهارتون به شامل هونديون آهن.

ٻنيءَ جو علائقو شاه صاحب جي سُڄي-ميهار، سُڄي-پنهنون، عمر-ماڙئي ۽ ليلا-چنيسر جي لوڪ ڪٿائڻ ۽ انهن ۾ شامل بيتن سان گونجندو رهي ٿو. سانجهي ٿي ناهي، ۽ فضا ۾ شاه صاحب جي بيتن، ڪلامَ جو پراڌو ٻڌو ناهي. ٻنيءَ جو اهڙو ڪوبه ڳوٺ خالي ڪونهي جتي شاه صاحب جي ڪلامَ تازگي نه ڏئي هجي.

ڳالهين ڏوران، ڪچهرين ۾ آساني شاه صاحب جا هيلبان ٻول پڻ ٻڌڻ لاءِ ملن ٿا:-

هادي سين هن پار ڏي، رڙهن ساڻ رکاب،
اُڄُ پڻ وايون ڪن، وڻجارا وڃڻ جون،
ڪارڻ ٽن پرين، ويئي واٽ ٻهاريان.
پُنڇيم اُميدون سيئي سڄڻ آيا،
سوڍي سين سنڱ ٿيو.

جي پويون ٿئي پساه ته نجاه مڙه مليڙي،
تو جو ڀانيو هاڙ، سو سڙن جو سڙو،
پلا پيري پر، پالھو پاندُ پينارَ جو.

ٻنيءَ جا جتَ اڪثر هي بيتَ وري وري ڪري پيا ٿيڻائيندا آهن:-

پيحي خان پاڻ ۾ ڪنير روح رهاڻ،
نه لڪو ڏونگر ڏيد ۾ نه ڪا ڪيڇڻ ڪاڻ،
پنهنجو ٿيس پاڻ، سُڄي تان سور هئا.

هو جو اُن جو ذڪر شاھ صاحب پنهنجي هڪ ڪلام ۾ ڪيو آهي.

”منجهڻين بابو بکيا، منجهڻين نارائڻ سر بستي ڏور ۾، تون خود آهين تڪيو“^(۱)

سنڌ جو سيلاني پٽائي گهوت ڪوٽيشور جي زيارت لاءِ پڻ ڪڍي ويو هو. اُتي جوڳين ۽ پيوٽين جي حالت اهڙي ته وڻيس جو چيائين :

”اوڏو آهي الله، ڪوٽيسر جي ڪنڊ ۾“^(۲)
’امله اٿتوريا‘ ۾ ڏنل شاھ جا ڪجهه بيت هن ريت آهن :

۱. تر گجيو، بر گجيو، گجيو ديسان ديس،
واه ٽنين جي ويس، جي وڃون وسڻ آيون.
۲. ڪو جو وريو وا، واس وٽائڻ ڇڏيو،
گهوريو گهوري ساھ، مٿان ساھڙ جندڙو
۳. ساھڙ ڌاران ساھ، رهي نہ رتيءَ جيترو،
مونڪي محمد محار جو، گهٽ منجهان ران ٿيءَ،
اونهو وڃي اوڙاھ، ڪين ٻڌندين ڪڏهن.
۴. پانڌي ڀڄ ڀرينءَ کي، قدم پير ڌري،
پنهنون پير ڀري، ڌرجہ جناز جبل تي.

ڪڇ ۾ برسات جي ڏاڍي اهميت ۽ ضرورت آهي. جڏهن برسات وسي، تڏهن ڪڇ خوشين ۾ جهومڻ لڳندو آهي. اهڙو ئي هڪ سمو هو. بنيءَ جي هڪ ڳوٺ ۾ ڪچھري چالو هئي ۽ اڃانڪ اچي برسات وسي. بس جيئن ئي مينهن وسيو، پوئتي ۾ ويٺل سڀ جٽ وٺي پڳا پنهنجن گهرن ڏانهن. عجيب

شاھ صاحب ڪڇ تان پيرا ڪيا. ان ڪري هن ڪڇ کي به اصل ڪونه وساريو. برسات جي مند ۾ ڪي ڪڪر اچي ڪڇ تي به وسڪارو ڪن ٿا، انهن جو ذڪر ڪندي شاھ سائين چوي ٿو :-

”موٽي مانڊاڻن جي واري ڪيائين وارو،
وڃون وسڻ آيون، ڇڙ ڏس ڇوڌار،
ڪنهن جنبي جيسلمير تان، ڏنا بيڪانير پڪار،
ڪنهن ڀڄ پڇاڻيو، ڪنهن ڍن مٽي ڪئي ڍار،
ڪنهن اچي عمر ڪوت جا وسايا ولهار،
سائين سدائين ڪرين مٽي سنڌ سُڪار،
دوست تون دلدار، عالم سڀ آباد ڪرين.“

جڪرو سنڌ جي راجائي ڪل اوڍي جو سڀاٽر ۽ هوٽل پدمڻيءَ جي جگر جو ٽڪرو هئو.
اُن لاءِ شاھ صاحب فرمائي ٿو ته :-

”جڪرو جس ڪرو، ٻٽا سڀ ڪريل خان،
مٽي اِن مڪان، اصل هئي ايتري.
جڪرا جئين شال، تنهنجو ڪنڀن مَندو مَ سڻا
جو تو اچي ڪاله، نالائق نوازا“
شاھ صاحب جڪري جي پيٽ ’سکر‘ کي به نه وساريو آهي :-

”سونهن وڃاير سومرا، سڪ جهڙي سونهن،
دل ۾ دڪير دونهن، منهنجو منهن ميرو ٿيو“
نارائڻ سروور ڪڇ جي اولهه طرف لکپت تعلقي ۾ پراڻو تيرت آستان آهي. هن مندر ۾ لڪشمي نارائڻ، آدي نارائڻ، گوورڌن نات، دوارا ڪانات، مهالڪشمي وغيره جون مورتو رکيل آهن. شاھ صاحب جوڳين سان گڏ هن پوتر جڳهه تي زيارت ڪرڻ آيو هو. هن کي نارائڻ سروور ايترو ته ياد

(۱) رسالو شاھ عبداللطيف (شرام ڪلي)

(۲) جڻه ڪوٽيشور - سومت ناٿائي (کانڌي ڌام)

قاسمي، جنهن مرحوم ڊاڪٽر دائود پوٽي جي مرتب ٿيل شاھ جي رسالي جي تدوين ۽ ترتيب جو ڪم ڪيو آهي، ان جو چوڻ آهي ته هن وقت شاھ صاحب جا قلمي نسخا هن ريت آهن:

۱. گنج پٽ شاھ ۲. بلڙي ۲. احمدی،
۴. ابراهيم شاھ ۵. پير ميل شاھ، ۶. حصو فقير ۷. فقير حسين ۸. خير محمد،
۹. سيد دوست علي شاھ، ۱۰. رمضان جت،
۱۱. شرمحمد شاھ، ۱۲. مير علي احمد ٽالپر،
۱۳. غلام تقی، ۱۴. ماستر محمد قاسم،
۱۵. محمد عمر کهڙو، ۱۶. لونگ فقير،
۱۷. نورزو لتڻي (ڪچ)، ۱۸. مائي ملهي نعمت، ۱۹. مير عبدالنسين سانگي،
۲۰. مولوي احمد حن وغيره.

انهن مان ڪجهه قلمي نسخا ڪچ پاسي جا آهن. ان ڳالهه مان احو اندازو لڳائي سگهجي ٿو ته ٻني، ڪچ، سوراٽر، ڪاٺاواڙ ۾ شاھ صاحب ڪيترو نه نالو ڪميو آهي ۽ جتان جي چارڻن، نٿن، فقيرن ۽ سگهڙن شاھ صاحب جي ڪلام کي ڪيترو نه ڳاتو آهي. شاھ صاحب خود به ڪچ جي لوڪ ڪهاڻين لکي ڦاڻي، سکر ۽ حڪري کي ڳايو آهي، سو به ڪچ جي حب، سکر ۽ عرب وچان. شاھ صاحب لکي جي لکيءَ گهوڙيءَ جو ذڪر هن ريت ڪيو آهي.

”لاکو لکيءَ تي چڙهيو، لکي لکي هڪ ڪندو ڏمر ڏيڻ، سڀان ساڻا سڀ ڪنهن.“
(رسالو ”نئين زندگي“ جولاءِ ۱۹۶۲، صفحو ۱۹)

لاکي جو اوڏن لاءِ ڪافي پيار هو جنهن جو ذڪر شاھ صاحب هن ريت ڪيو آهي:-
آڏيو هو اوڏن، سو ڊنگر دلو ٽڻي،
حتي ويهي ڪن ليکو لکي ڄام سڀن.

آهي. شاھ صاحب سنڌ جو سرتاج شاعر ته آهي ئي پر گجراتي، ڪڇي اديبن شاھ صاحب کي ڪڇ جي سڏ ڪوڀن جو سرتاج شاعر سڏيو آهي.

پت ڌڻي شاھ پٺل لس ٻيلي کان ٿيندو ڪڇ پحنو. گوهر شريف جي ڀرسان پت ڌڻيءَ جي بيلڪ آهي. ڪڇ ۾ ۽ خاص ڪري ٻنيءَ ۾ ميڙن-ملاڪڙن، ڪچرين ۽ درگاه ني شاھ صاحب جو راڳ ٿيندو آهي. حن، سگڙ ۽ ٻيا فقير شاھ صاحب جا سڃا شبدائي آهن. ڪڇ ۾ ڪنٿرا ٿي پٺائي سائينءَ جي ڪلام جا قلمي نسخا اڄ به موجود آهن هن ۾ ڪيترو ڪلام اڄ به، ان ڇپيل موجود آهي. نڪتراڻا تعلقي جي ٻنيءَ جي هڪ ڳوٺ ندي پٺاري ۾ صاحب عبداله طلب ڌڻيءَ پرتو جت وٽ هڪو ۱۹۱۵ع، هجري سن ۱۲۲۶ ۾ لکيل شاھ جي رسالي جو قلمي دستخط آهي، ان جي هڪ ڪاپي دائود پوٽي وارا سنڌ کڻي ويا. ان ۾ شاھ صاحب جا اندازي ۱۵۸۶۱، ۱۵۸۶۱ ببت درج ٿيل آهي. ان رسالي تان ئي ڪجهه وقت اڳي، سنڌ مان آيل ٻن فقيرن اٽڪل ٻه هزار کن نوان بيت ڪافون ۽ وايون اُناري هڪ مجموعو شاھ عبداللطيف ڪلچرل سوسائٽيءَ طرفان ڇپايو آهي، جنهن جو نالو آهي ”اُلهه آلتوري“.

ڊاڪٽر نبي بخش بلوچ لکيو آهي ته ”لندن جي برٽش ميوزم ۾ رکيل شاھ جو قلمي رسالو ۽ انڊيا آفيس ۾ رکيل ٻيو قلمي نسخو، اهي ٻئي دستخط ڪڇ جي ناسي جا آهن.“ عثمان راهمون، ويلز ڪوئٽو مره وارو، تلفو لکپت، تپن وٽ اهو قلمي نسخو هو ساڻ گڏ مولوي عالم مصطفيٰ

بنيء ۾ شاه پٽائيءَ جو هڪ ادب

چينو لالواڻي

شاه

شاه لطيف دنيا جي اعليٰ شاعرن مان هڪ آهي. شاه جو رسالو سنڌي زبان جو بي-بها ۽ آمله خزانو آهي. هي شاهڪار پستڪ جو نج ۽ خوشگوار ٻوليءَ ۾ لکيل آهي سو ائين آهي جيئن روميءَ جي مثنوي فارسيءَ ۾ شاه جي سموري ڪلام ۾ ٻوليءَ جو زور ۽ رواني قائم آهي. پٽائيءَ جو ڪلام شفاف ۽ نرم جل جي چشمي مثل آهي. پٽائيءَ جو ميان سڄي دنيا لاءِ ڪشش آهي ۽ سندس پيغام ۽ فلسفو سڀني حدن ۽ سرحدن کان مٿي آهي. شاه جو ڪلام محب وطن جو پيغام ڏئي ٿو. هن جو پيغام غريبن، ڪڙامين، ڪاريگرن، لوهرن، عام انسان لاءِ آهي. شاه سڀني قومن ۽ سڀني وقتن جي شاعرن جو سرتاج شاعر آهي ان چوڻ ۾ ڪو به وڌاءُ نه ٿيندو.

چيو ويندو آهي ته جواهر پان به سونهن واري شيءِ آهي پر سون ۾ مڙهڻ نٿي! هو اڳي کان وڌيڪ سهڻو ٿي پوي. ساڳي ڳالهه پٽ شاه سان به آهي. سندس شاهي تاب اڳيان ٻيا سمورا ٽمڪندڙ تارا

گم ٿي ويا آهن. شاه جو ڪلام پڙهڻ ۽ وڌيڪ ڳايو ويو آهي. چيو وڃي ٿو ته شاه صاحب جا ڪيترا اصل بيتن مان گهڻا وڃاڻجي ويا آهن.

شاه صاحب نظاميءَ جيان رومانتي شاعريءَ ۾ پنهنجو مٿ ڀاڻي آهي. جڏهن هو پنهنجين ستن سورمين سهڻي، سسئي، ماروئي، مومل، ليلا، نوري ۽ سورڻ (جي سندس فن جا مختلف رخ آهن) کي ميانج ۾ سُر سان ڳائي ٿو تڏهن تصور جي اهڙين بلندين کي وڃيو پهچي جو ماڻهو حيرت ۾ پئجي ويو. حقيقت ۾ اهي سورميون نظاميءَ جي ”خفت پيڪر“ ۽ شيڪسپيئر جي سورمين کان وڌيڪ سڃاڻپون ۽ زيبائيتيون آهن. پر جتي شيڪسپيئر نظاميءَ جي سورمين بابت سڄي دنيا ڄاڻي ٿي اُتي شاه جون سورميون اڃا تائين ڪڇي، ڪاٺياواڙ، سورهان جي علائقن تائين پهتيون آهن. اڄ شاه جي سورمين سنڌي ڪڇي لوڪ ادب ۾ اهميت ڀريو آستان حاصل ڪيو آهي. ۽ انهن کانسواءِ ڪڇي، سورهان، ڪاٺياواڙ جو لوڪ ادب چٽڪ ٿيڪو ۽ آڏورو

نالو : چيلو لالواڻي (Ph.D, B.Ed, M.A)

جنم، تاريخ : ڪنڊيارو، طلوع نواب شاه. ۸-۲-۱۹۲۵ع

ڇپايل ڪتاب : سنڌيءَ ۾ ۱۵، ھنديءَ ۾ ۲، گجراتيءَ ۾ ۶، اُتوڏ ۱۰

گجرات سرڪار طرفان ۱۵ انعام. سينئرل ھندي ڊائريڪٽوريٽ. جڪٽ

۱ 'حادثا' نالڪ تي جڪٽ، ڪُٽنبي محنت تي ڀارت سرڪار طرفان.

۱ آيسٽنٽ رجسٽرار، گجرات سنڌي/ھندي ساهتيا اڪادمي

31/1 New G. Ward Kuberanagar Ahmedabad-382340

انعام

پيشو

پتو

جو تواریخي رول رهيو آهي. نارائڻ شيام جا هائيڪو پھريون ڀيرو ڪونج ۾ ڇپيا. سڪاري ناول لکڻ جي ايسڪير به ڪونج شروع ڪئي جنهن ۾ هر پيڙهيءَ جي ليکڪن بحرو ورتو. ڪونج مئزن ڪانسواڙ هن ڪونج پبليڪيشن پڻ شروع ڪئي. جنهن جي هيٺ ساحت جي هر شاخ تي اٽڪل هڪ سو ڪتاب ڇپائي پڌرا ڪيا اٿائين. مکيه آهن: سنڌي نثر جي تاريخ، پيار جي پياس، منهنجي حياتيءَ جا سونا روپا ورق، اها شام وغيره. اهڙن اٺن ڪتابن کي ساحت اڪادمي انعام به ملي چڪو آهي. پني جا اگهه چوٽ چڙهي ويا آهن، ڇپائي محانگي ٿي ويئي آهي، تنهن هوندي ڪونج مئزن نيمائتي نڪري رهي آهي، اهو سندس ڪوششن جو پرتاپ آهي. سندس محنت ۽ صادق جذبو داد جي لائق آهي. ڪلا جي ڪيتر ۾ به سندس يوگدان رهيو آهي. هن صاحب گورتن ڀارتيءَ جي صلاح سان هڪ سنڌي فلم ’هوجمالو‘ پروڊيوس ڪئي هئي. جنهن ۾ جنگ جي وقت سنڌين جي قربانيون هو ذڪر آهي. پروڊيوسر ٿيل جو شوق کيس ڪافي محانگو پيو. تنهن کانپوءِ به جذباتي هئڻ ڪري وري هيمنون ڪلاڻيءَ جي جيون تي فلم اعلان ڪئي اٿائين. ڪونج ٽيئٽر جي به شروعات ڪيائين. جنهن پاران پھريون نالڪ ”ننڊ نه ڪر نادان“ پيش ڪيو ويو پر پوءِ هن پاڻ محسوس ڪيو ته ساحت ۽ ڪلا جي

شوق سان هڪ ئي وقت نياھڻ ڏک آهي. تنهن ڪري ٻئي ڳالهيون ڇڏي هاڻي سمپورڻ ريت هن پاڻ کي ساحت سان جڙيل رکيو آهي.

ساحت اڪادميءَ ڪانسواڙ کيس ڪي ٻيا انعام به عطا ٿيا آهن. پھريون خانگي انعام پروفيسر رام پنجاڻي لٽري ۽ ڪلچرل سنسٽا پاران ۱۹۹۲ ۾ مليو. اُن ڪانسواڙ شرت چندر چٽرجي سو سالا جلسي ۾، شرت چندر تي خاص پرچو شايع ڪرڻ جي سلسلي ۾ قدر شناسيءَ طور کيس شرت چندر جي خاص ٽرافي عطا ڪئي ويئي سنڌي ساحت جي آئينده بابت هي آشاواڊي آهي. هن جو چوڻ آهي ته ”ٻاهر بلاشڪ ته اوندھ ڳلجي وڃي، منهنجي من ۾ مگر ڏيائون ٻرنديون رهنديون.“

بحر حال مان هري موٽوڻيءَ کي مقبول ليکڪ تسليم ڪريان ٿو ۽ اُميد ٿو ڪريان ته هو صاحب مستمند ساحت به جو سرچن ڪري سنڌي ٻوليءَ ۽ سنڌي سماج جي شوا ڪندو رهندو. سنڌي ساحت ۾ سندس مئزن ”ڪونج“ جو رول اهميت وارو آهي. نامديو جي لفظن ۾ ”هري موٽوڻي“ ”سنڌي“ ڪجهه به نه لکي ها، پوءِ به سنڌي ساحت ۾ ”ڪونج“ سندس شخصيت جي ساک لاءِ شاهي شخصيات پرچو گهرڻ جي قابل آهي.

رسالي وسيلي ڪيترا ئي نوان ليکڪ اُڀري
 آهن ۽ مشهور ليکڪن نيون منزلون تلاشيون
 آهن. مخزن جو ايڊيٽر پهرين موهن ڪلپنا
 ۽ ساڻي گنو سامنڌي ۽ راجن ڇاوا هئا. پر
 پوءِ ڪن پرچن بعد ئي سمپادڪيءَ جي
 جوابداري هريءَ پاڻ تي هموار ڪئي.
 شروعاتي دؤر ۾ ترقي پسنديءَ خلاف نئين
 ڌارا رومانوادي ڌارا جو گهڻو اثر رهيو. پر
 پوءِ آهستي آهستي ڪونج رومانوادين ۽
 ماڊرن ليکڪن سان گڏ ترقي پسند ليکڪن
 جي به پنهنجي مخزن بڻجي پيئي. سچ
 ته هري سنڌي تهذيب جو شيدائي آهي
 تنهن ڪري هر دؤر جي ليکڪن کي هن
 پنهنجي مخزن ۾ هڪ جهڙا حق ڏنا.
 'ڪونج' ئي آهي جنهن سنڌي پالڪن کي
 وڏن وڏن ساهتيڪارن سان سڃاڻپ جو وجبه
 ميسر ڪري ڏنو. هڪ دفعي ڪنهن ڏڪان
 تي برک هندي ليکڪ جو شخصيات پرچو
 ڏسي موٽوڻيءَ کي خيال آيو ته ڪونج
 ذريعي زندهه ليکڪن جا اهڙا پرچا ڪڍي
 سنڌي ليکڪن جو قدر ڪجي. اُن سلسلي
 ۾ شروعات ايس. يو. ملڪاڻيءَ سان ڪيائين
 ۽ پوءِ نارائڻ شيام، ليڪراج عزيز وغيره تي
 پرچا ڪڍندي هيل ٽولڪين چوڏهن 'خاص
 پرچا' ڪڍيا اٿائين. انهن ۾ به ٽنهي
 پيڙهين جا ليکڪ ۽ شاعر آيل آهن. ان
 قسم جي قدر شناسيءَ واري پرمپرا 'ڪونج'
 ئي شروع ڪئي.
 ساحتڪ تجربن جي سلسلي ۾

شوپا سان سندس پريت جو پيچ اٽڪجي
 ٿو. ليکڪ سماج جي اصلي چهرن کي ڪلپنا
 جو رنگ ڏيئي پيش ڪيو آهي. اُن ۾ هو
 پوريءَ طرح ڪامياب ويو آهي. پر
 سنڌين کي ڪيترين حالتن ۾ جلاوطنيءَ جو
 احساس ٿيو آهي، اُن کي هو پوريءَ طرح
 اُڀاري نه سگهيو آهي. ناول جي سڄي
 ڪٿا فلش بئڪ ۾ هلي ٿي. ناول جو
 ٺاڪ اسپتال جي بستري تي پيو آهي،
 يادگيرين جي گهيري ۾ ڪهاڻي اڳتي
 وڌي ٿي.. هڪ ٻئي پليان گهٽنائون
 ٿينديون وڃن ٿيون. موهن گهايل
 ٿي ماروڻيءَ جي مدد سان اسپتال داخل
 ٿئي ٿو ۽ آخر ۾ ڪهاڻي اثرائتي نموني
 ساڳئي هنڌ پوري ٿئي ٿي. ٻولي
 پڪي پختي ۽ نين تشبيهن سان ڀرپور
 ڪم آندل آهي.

سنڌي ساهت جي وڪاس ۾ 'ڪونج'
 هري موٽوڻيءَ جي مخزن جو اهم يوگدان
 آهي. هن مخزن ئي ساهتيڪارن جي فن
 کي اُسرڻ جا موقعا ميسر ڪري ڏنا. نئون
 ساهت لکندڙن لاءِ اهڙي ڪا مخزن ڪونه
 هئي جيڪا نئون ساهت ڇپي ۽ کين
 همٿائي. 'نئين دنيا' فقط ترقي پسند
 ليکڪن جون رچنائون ڇپيندي هئي. ٻي
 مخزن جي ضرورت کي محسوس ڪري
 سڳن آهوجا ۽ جيوت ڇاوا جي همٿ افزائيءَ
 پاڻي هريءَ 'ڪونج' مخزن جو پھريون
 پرچو ڊسمبر ۱۹۶۰ ۾ ڪڍيو. ڪونج ادبي

پهرين ڪهاڻي هئي جيڪا پوءِ 'ڪونج' رسالي ۾ ڇپي هئي. اهڙيءَ طرح هن جي ادبي زندگيءَ جي شروعات ڪهاڻي لکڻ سان ٿي.

جڏهن هري موٽواڻيءَ لکڻ شروع ڪيو تڏهن ادب ۾ ترقي پسند ماحول هو. ڌرم ۽ مذهب جي نالي تي ڀارت جو ورهاڻو ٿيو هو. ٻنهي فرقن جي وچ ۾ نفاق هو. ڪانگريس جي راڄ هوندي ڪن پرائتن ۾ ڪميونسٽ حڪومت هئي. سنڌين جون سماجڪ حالتون آهستي آهستي بهتر ٿي رهيون هيون. مگر پنهنجي زمين کان ڌار ٿيڻ جو درد دلين ۾ سمايل هون. هر هڪ ليکڪ ڪنهن نه ڪنهن ليکڪ يا ليکڪن کان متاثر ٿيو آهي، هن تي به بنگال جي شرت چندر چٽرجيءَ جي ناولن ۽ انهن جي ڪردارن جو گهرو اثر پيو آهي. سنڌيءَ جي ليکڪن ۾ خاص طور موهن ڪلپنا، ديوداس موٽواڻي ۽ سڳن آهوجا جو سندس رچنائون تي اثر رهيو آهي، جن جي صحبت ۾ هن گهڻو ڪجهه ڄاتو ۽ پاتو. اهڙيءَ طرح ترقي پسند دور کان وٺي سنڌيءَ جي نون دور تائين هر دور جي ليکڪن جي ويچارن جو مجموعي اثر هنجي رچنائون ۾ نظر اچي ٿو.

ڪهاڻيون لکندي لکندي هري موٽواڻيءَ سٺن ڪهاڻيڪارن ۾ پنهنجي جاءِ خوري ورتي آهي. سندس ڪهاڻيون سنڌو، ڪونج، مرڪ، نذرانو ۽ ڪن ٻين

مئڙنن ۾ پئي شايع ٿيون آهن. هيل تائين سندس ڪهاڻين جا چار مجموعا شايع ٿي چڪا آهن، (۱) هڪ لهر (۱۹۷۵)، (۲) ڌرتي (۱۹۸۲)، (۳) خوددار (۱۹۹۱) ۽ (۴) اڃا وار - ڪارا پونور (۱۹۹۲). تنهن کانسواءِ سندس چار ناول (۱) ابو (۱۹۸۸)، (۲) آجهو (۱۹۹۰)، (۳) پاڻيارا پڪي (۱۹۹۲)، ۽ (۴) ٻاهر نڪرڻ جو رستو (۱۹۹۵). سنڌ مان گهمي اچڻ کانپوءِ لکيل سفرنامو 'جڙيل جن سان جند' (۱۹۸۸) ۽ آتمڪٿا 'آخري پنا' (۱۹۹۷) پڻ شايع ٿيل آهن.

ساهتيه اڪادميءَ طرفان کيس سندس ناول 'آجهو' تي انعام عطا ڪيو ويو. 'آجهو' ڪونج پبليڪيشن، بمبئيءَ دواران ڇپايل ڀارت ۾ سنڌين جي پٺواس تي لکيل ناول آهي، جنهن ۾ سنڌين جي آجهي ۽ روزگار لاءِ پنڪاڙ واري حالت جو چتر چٽيو ويو آهي. هري موٽواڻيءَ جيون ۾ پنڪي جيڪو حاصل ڪيو آهي پنهنجي اُن انويو کي قلم دواران اظهار ۾ آهي. سنڌي پاڻ کي ٿانئڪو ڪرڻ لاءِ ڪيئن ٿا ڪشمڪش واري جيوت گهارين. ناول جو ناٽڪ موهن، آدرشواڻي، خوددار شخص آهي. شروعات ۾ ڪاليج جي ڪنٽينن ۾ ڪم ڪندڙ ڏيکاريو ٿو وڃي. اُن کانپوءِ هنجي ڪردارنگاريءَ ۾ حيرت انگيز تبديل ايندي ٿي وڃي. اُن دورن ڪاليج جي هڪ نازڪ ڪماري

هن هندي، گجراتي، اردو ۽ ٿوري گهڻي
انگريزي پڻ سڳي ورتي. اهڙيءَ ريت قدرت
جي گهڻي اسڪول مان آزمودو پرائي، هن
يتري تعليم حاصل ڪئي، جو هو
ساهتيڪ زندگيءَ سفر سؤلاڻيءَ سان طيءَ
ڪري سگهي.

جهڙوئي وقت جي پرمپرا موجب،
هريءَ چوڏهن ورهين جي ننڍي ڄمار ۾
۱۹۲۵ع ۾ ڪوشليا نالي هڪ ڪنيا سان شادي
ڪئي. شاديءَ کان اڳ ئي، هردوار ۾ رهندي،
هنجي پريت اُتي رهندڙ ڪنهن ڪنيا سان
ٿي ويئي هئي. ان ڪري هري پنهنجي
پتنيءَ کي پورو پيارُ ڏيئي نه سگهيو. پيارُ
جي اُن ڪميءَ سندس پتنيءَ کي چيراک ۽
تڪي سڀاءَ وارو بڻائي ڇڏيو. تنهن ڪري
هريءَ جي گهرؤ زندگي سڪا چئن واري
ڪين گذري. باوجود ان جي، هري پنهنجو
فرض نباهندو رهيو. شايد گهر جي اهڙي
ماحول ڪري ئي سندس لاڙو ساهت ڏانهن
وڌيو.

شري هري موٽواڻيءَ کي ننڍي هوندي
کان ئي ساهت سان شوق هو. ڏهن سالن جي
عمر کان ئي هن کي جاسوسي ناول پڙهڻ
جي چوس پئي. ڪيترا جاسوسي ڪتاب
پڙهي پورا ڪيائين. هڪ دفعي هن
پنگتي ناول پڙهيو جنهن سندس اڀياس
جي رخ کي بدلائي ڇڏيو. اهو هو شرت
چندر جو ناول 'آخريين لتجا' اُن ناول
هن جي زندگيءَ تي گهرو اثر ڪيو. شرت

چندر جو هو ڦاٽل بڻجي پيو. سڄي شرت
ساهتيڪ جو گهرائيءَ سان اڀياس ڪيائين.
ساهتيڪ ذوق وڌڻ ڪري هن ٻيا به ڪيترا
ئي ڪتاب پڙهيا ۽ ساهت جو شيدائي
بڻجي پيو.

ورهاڱي بعد هو بمبئيءَ جي ڪلياڻ
ڪئمپ ۾ اچي رهيا. بمبئيءَ جي
ادبي ماحول ۾ سندس ساهت جو شوق وڌيو.
۱۹۵۱ع ۾ هن جي دوستي جيوت چاولا سان
ٿي. پوءِ ديوداس موٽواڻيءَ ۽ سڳن آهوجا
جي صحبت ۾ آيو. سڳن آهوجا ته فن جي
باريڪين بابت سندس رهنمائي به ڪئي
هئي. ۱۹۶۰ ۾ جڏهن هن ساهتيڪ مخزن
'ڪونج' دوستن جي مدد سان شروع ڪئي
ته اُن جو سمپادن ڪاريه موهن ڪلپنا ۽
سندس ڪي ٻيا دوست سنڀاليندا هئا. پوءِ
ڪن ڪارڻن ڪري جڏهن سمپادڪي
جوابداري هن پاڻ تي هموار ڪئي ته ڪن
ليڪ دوستن اعتراض اُٿاريو ته هري
موٽواڻي خود ليڪ ڪونهي. اها ڳالهه هري
موٽواڻيءَ جي دل ۾ چپي ويئي. تنهن
ڪري دوستن جي اها للڪار قبولي، سڄو
ليڪ بڻجڻ جي عقيدي سان، هو ادبي
ڪلاس ۾ وڃڻ لڳو. سندس لڳن نيٺ رنگ
لاٽو. هن هڪ ڪهاڻي 'تڙي پار' نالي ۱۹۶۱
۾ لکي ورتي جا ادبي ڪلاس ۾ پڙهي
ٻڌايائين. سڀني کي ڪهاڻي بيحد وڻي.
ان ريت اُتساع حاصل ڪري هري
موٽواڻيءَ لکڻ شروع ڪيو. 'تڙي پار' سندس

شري هري موٽواڻي 'سِنڌي'

منوهر نمالاڻي

س

مپادن ڪاريه ڪندي ۽ ليک لکندي
يعني سمپادڪ ۽ پرڪاشڪ سان گڏ
ڪو سٺو اديب بڻبو آهي ته اهو
آهي شري هري موٽواڻي. هري سٺو
ڪهاڻيڪار، مضمون نگار ۽ ناول نويس آهي.
سندس پورو نالو آهي هري نارائڻ سنگهه
موٽواڻي "سنڌي". سندس ڪيترائي سنڌي
لاڙڪاڻي شهر ۾ نومبر ۱۹۲۹ع ۾ موٽواڻي
خاندان ۾ ٿيو. ننڍي هوندي هريءَ
کي ناني گود ورتو هو تنهن ڪري هو
هري شيوارام موٽواڻي سڏائيندو آهي. هري
مد هو پورو سارو ۽ بدن هو خاتلو، شڪل
هو ٺاهوڪو آهي. سندس چاهي تي ڏاڙهي
ڌرويش هئڻ جي سبب ٿي پري. گهڻو
گهرجتي هئڻ ۽ ٽن پهرين ڪپڙي جو ۽
ٻيو نميئي ۽ ٻي مٺائي ۽ چاهي مال هو
ڏندو ڪو اٽڪل ۲۶ سالن کان ساڄيڪ
شما ۾ لڏي آهي

هريءَ جا وڏا اصل شريپور ميسر جي
گهٽمان نالي ڳوٺ جا هئا. اتي ڪيترائي
هي ڪم جو ڪارخانو هوندو هو. بعد ۾ هريءَ

جو ڏاڏو لاڙڪاڻي گهٽمان ويو ته اهو آهڙو
ته وڏي ويڙهي جو ڪٽنب وٺي اتي وڃي
رهيو. لاڙڪاڻي ۾ هو آناج ۽ ڪيرڙو جو
ڏندو ڪندا هئا. هري موٽواڻيءَ جي ناني
هو ڪپڙي جو ڪاروبار هردوار ۾ هو
۽ سندس ڏاڏاڻو ڀرپوار لاڙڪاڻي ۾ رجسٽر
هو. تنهن ڪري ننڍي اوستا ۾ ئي
هري ڪڏهن لاڙڪاڻي ته ڪڏهن هردوار
وڃي رهندو هو. اهڙيءَ طرح لاڙڪاڻي
کان هردوار ۽ هردوار کان لاڙڪاڻي
ڇڪر ڪاٽي ڪري سندس پڙهائيءَ
جو سلسلو قائم رهي نه سگهيو. چاهيندي
نه هو لاڙڪاڻي جي ڌڙي مڃي
۱۹۲۲ع ڌاري فقط چار درجا
پڙهي سگهيو ۽ وڌيڪ تعليم حاصل ڪري
نه سگهيو تنهنجو ارمان ڪس هميشه
رهندو آهي. ايترو ضرور آهي ته هو
ڪجهه وقت راتري پالاشالاڻن ۾ گهرجي ۽
سنڌي هڻائي سگهيو. گهرجي سگهڻ ڪري
جندي سگهڻ ۾ ڪس ڏکيائي نه ٿي. خدا
خدا شهرن ۽ ماڻهن سان واسطو پوڻ ڪري

منوهر نمالاڻي

مڻياڻي ڳوٺ، ضلع نواب شاه، سنڌ
نوبل رينڊمي آڏوري، آڏوري، سنڌي ساحت جا ستارا،
سنڌيءَ جا اعليٰ اديب ۽ ترجمو ڪيل ڪتاب.
سينئرل جنري ڊائريڪٽوريٽ دهلِي ۽ گجرات سنڌي
ساحب اڪادميءَ طرفان پنهنجي انعام
آڏياپڪ (سونا نيوٽ)
۸۰۱۰۶، سردار نگر، احمدآباد - ۳۸۲۳۲۵

نالو

ڪنهن تاريخ
ڇپايل ڪتاب

انعام

پيشو

پتو

ٺو ته اهو ڪرم ڪجهه نرالو ٿي وڃي ٿو.
 ڦيل ۽ بتيءَ سان گڏ جڏهن جوت جو ميل
 ٿئي ٿو ته روشني پٽدا ٿئي ٿي. ڪرم سان
 جيسين وڪرم نه ٿو ملي تيسين اهو
 ڪورو ڪرم جڙ آهي چينن نه آهي.

ڪرم سان جيڪڏهن وڪرم جو ميل
 ملي وڃي ٿو ته طاقت ڦاٽ ڪاٽي نڪري
 ٿي ۽ اُن مان اڪرم پٽدا ٿئي ٿو. جيئن
 ڪاٺي ٻرڻ کانپوءِ رک ٿيو پوي، يعني
 ڪجهه به نه بچي.

هاڻي ڪرم ۾ وڪرم وجهڻ سان
 اڪرم ٿئي ٿو. اِن جو مطلب ڇا؟ اِن
 جو مطلب اِهو آهي ته ائين معلوم ٿي نه
 ٿو ٿئي ته ڪو ڪرم ڪيو ويو آهي.
 ان ڪرم جو بوجو معلوم نه ٿو ٿئي.
 ڪندي به اڪرتا ٿجي ٿو. ائين ڪندي
 جي توهين چاهي جيترا به ڪرم ڪريو
 ته به انجو بار يا بوجو مخصوص نه
 ٿيندو. من شانت تيجسوي ۽ اِستَر
 رهندو. ڪرم ۾ وڪرم وجهڻ سان اهو
 اڪرم ٿي وڃي ٿو.

هيءُ ڪرم مان اڪرم ڪيئن
 ٿئي ٿو؟ هيءُ ڪلا ڪنهن وٽان ملندي؟
 سنتن وٽان. سنتن وٽ وڃي ويهيو ۽
 انهن کان سکيا وٺو. ڪرم مان اڪرم
 ڪيئن ٿيندو آهي انجو بيان ڪري نٿو
 سگهجي. انجو صحيح ويچار ڪرڻ لاءِ
 ته سنتن وٽ وڃڻ گهرجي. سنت به هزارين
 ڪرم ڪندي رهي ۽ جيتري دُک جي
 لهر پنهنجي مانسُرُوڙ ۾ اُٿل نٿا ڏين. هيءُ
 خوبي سنت سماڱر ڪرڻ بنان سمجهه ۾
 نٿي اچي سگهي.

اڄوڪي زماني ۾ گيان حاصل ڪرڻ
 لاءِ پستڪ تمام گهڻا ٿي پيا آهن. ڳُرن
 جي به ڪمي ڪانه آهي. سکيا به سستي ۽
 سرل آهي. وشو ودياليه ته ڄڻ گيان جي
 خيرات ورهائي رهيا آهن. مگر گيان روپي
 امرت پوڄن جي اوڳرائي، ڪنهن کي به
 نٿي اچي. انگريزيءَ ۾ هر سال پنجاهه
 هزار پستڪ نوان تيار ٿين ٿا. گيان جي
 ايتري ڦهلاءَ هوندي به انسان جو دماغ
 ڪيئن نه هيل تائين کوکلو رهيو آهي؟
 ڪو چوي ٿو حافظو ڪمزور ٿي ويو آهي.
 ڪو چوي ٿو ايڪاگرتا نٿي ملي. ڪو
 چوي ٿو ته ويچار ڪرڻ جي فرصت
 ئي نٿي ملي. اِن ڪري ٻڌڻ ۽ پڙهڻ
 بند ڪري هاڻي سنتن جي سُرن وٺون.
 اتي اسانکي جيون گرنٽ پڙهڻ لاءِ
 ملندو. اتي سنتن جا وچن ٻڌي اسين
 نرشنڪاميه ٿي وينداسين. اتي وڃڻ سان
 معلوم ٿيندو ته لڳاتار شيوا ڪرم ڪندي
 به من ڪهڙو نه شانت رهي ٿو.

ائين ڪرمن جون ڪڙيون، سنتن جي
 سنگ ۾ واچيندي، 'پروس' صاحب
 فرمائين ٿا ته پوندءِ ڄاڻ گيان - ڌيان -
 ويرابَ جي.

سنتن جي سنگ ۾ ڪرم جو گيان
 پراپت ڪري، ڪرمي ٿي من جي
 ايڪاگرتا حاصل ڪري - ڌيان ۾ پهچي
 وڃو ۽ اهڙو اڪرمي درجو ٿي سنڀال
 يا ويرابَ، يعني اُتم ۽ اعليٰ درجو حاصل
 ڪري وٺو.

مان اهو انومان نه ڪڍڻ گهرجي ته جيڪي
 به ماڻهو لوڪ شيوا ڪن ٿا سي سڀ ڪرم
 يوڳي آهن. لوڪ شيوا ڪندي جي من
 ۾ شڏ پاون نه هوندي ته امڪان آهي
 ته اها لوڪ شيوا پيائڪ روپ اعتبار
 ڪري. پنهنجي ڪٽنب هي شيوا
 ڪندي اسان ۾ جيترو اڻڪار،
 جيتري ڪاوڙ، جيترو غصو، جيترو
 سوارٿ وغيره وڪار ٿا پيدا ٿين، اوترائي
 سڀ وڪار لوڪ شيوا ۾ به پيدا ٿين ٿا،
 ۽ انجو طاهر ظهور روپ اسانکي اج
 ڪالهر هي لوڪ شيوا سنسٽائن ۾ ڏسڻ
 ۾ اچي ٿو.

ڪرم سان گڏ من جو مل هئڻ
 گنجي. هن من هي ميلپ کي ٿي
 وڪرم پئجي ٿو. ٻاهريون ڪرم يعني
 رواجي ڪرم ۽ هي اندريون دل جو
 ملائڻ وارو ڪرم، يعني خاص ڪرم.
 عيوض ٻاهرين ڪرم ۾ هردي جو
 سات نه رهيو ته اسانجو سو ڌرم آڇڻ
 ڏکو شڪو رهندي ويندو. ان ۾ نشڪامتا
 روپي ٿل ٿل نه لڳندا. فرض ڪريو ته
 اسان ڪنهن مريض هي شيوا ٽحل
 شروع ڪريون ٿا. مگر ان شيوا ڪرڻ سان
 گڏ هي من ۾ ڪومل ديا پاڻ نه هوندو
 ته اها مريض هي شيوا بي خشي
 معلوم ٿيندي ۽ ان مان دل بهزار ٿي
 پوندي. اها هڪ بار مخصوص ٿيندي.
 روڳيءَ کي نه اها شيوا بار مخصوص
 ٿيندي. ان ۾ هي من جو سڪار نه
 هوندو ته ان مان اڻڪار پيدا ٿيندو.
 ڪرم سان گڏ ڪڏهن اندروني ميل ٿي وڃي

جو. مان اهڙي هلندو رهيس. اهڙي هلي
 ڏاڍ ته هڪ ٻيو مزور هڪ ملول مرجهايل ۽
 ٽڪل منهن سان پتر ٽاڪي رهيو جو. وري به
 مان رهي نه سگهيس ۽ هن کان به ساڳيو
 سوال ڪري وينس. هن چيو سائين پتر
 ٽاڪي ٻچن لاءِ روزي ڪمائي رهيو آهين.
 مون دل ۾ چيو ويچارو ٻالهه ته برابر ڪري
 رهيو آهي. پر منهنجي حسرت پوري ڪانه
 ٿي. سمجهه ۾ ئي نه پئي آيو ته آخر هي
 پتر ڇو ٽاڪي رهيا آهن؟ ٿي ڇا رهيو
 آهي؟ ائين مان اها ڪجهه اهڙي نڪري
 ويس. نيٺ هڪ مزور وٽ وڃي روڪجي
 ويس. هي پٻارو ڪو گيت گنگائي رهيو
 جو ۽ ان گيت جي ٽال ۽ لئه سان
 پنهنجي

ساري شير سان چڻ مستيءَ ۾
 مڻهن ٿي پتر ٽاڪي رهيو جو. هن هي
 منهن مان آنند جون لهرون نڪري رهيون
 جنهن هي موتي پڻ آنند سان
 ڀري پئڻ پڻ. مون کان رهيو نه ٿو ۽
 کائڻس پڻ ساڳيو سوال پڇيو. هن
 ٻياري پنهنجو مشڪندڙ آنند مٿه
 منهن مٿي ڪري چيو ته سائين مان ته
 بڻوان جو مندر ٺاهي رهيو آهين. ڀڪ ٿي
 هن ٻياري هي ٻاهرئين ڪرم سان اندرئين
 من جو منٽپ هئو ۽ هي ڪرم ڇت شديءَ
 سان ڀريل وڪرم ٿي جو.

اج هي ماڻهو لوڪ سوا ڪنٺا، اهي
 سو ڌرم جو ئي آڇڻ ڪن ٿا. ڪڏهن لوڪ
 غريب، ڪنٺال، ڏکي ۽ مصيبت ۾ آهن
 ڪڏهن انهن هي شيوا ڪري انهن کي شڪي
 مٿان اسانجو سپاويڪ ڌرم آهي. مگر ان

آهي، جيڪو ساڳيءَ جاگرافيائيءَ حالتن واريءَ وڏيءَ ايراضيءَ ۾ پکڙيل ماڻهو وڏي عرصي لاءِ آپنائن ٿا.

سڀيتا، تهذيب ۽ سنسڪرتي شبد عام ماڻهن لاءِ سمان آرتي آهن، جنهن ۾ ٻئي سماجڪ وهنوار سان گڏ اخلاقي نيم، ريتيون رسمون، عادتون وغيره به اچي وڃن ٿيون. ڀارت ڪيترين ئي نزالين سڀيتائن جو مجموعو آهي. سڀني کان پراچين سڀيتا جو آغاز سنڌو نديءَ جي ڪناري تي ٿيو هو. سنڌوءَ مان ئي هندو، هندستان، انڊيا ٺهيو آهي. اسانجي سنڌي سڀيتا اهميت واري آهي. سنڌي سنڌ ۾ نه آهيون پر سنڌيت اسان سان ساڻ آهي. اڌ صدي گذري چڪي آهي، ان ۾ تبديل برابر آئي آهي، پر وڪاس جي چوٽ تي پهتل آهي. هر سنڌي مڇي مڙس ٿيو آهي، جنهن ڪري سنڌيت زندهه آهي. اسانجي سڀيتا اهڙي آهي، جو جهنگل ۾ منگل ڪيو ڇڏي، جنهنجو اتهاس شاهد آهي. سنڌي ريتيون رسمون، ڏڻ وار، ميلا، ساز ۽ سنگيت وغيره سنڌي سڀيتا سان ٺهڪندڙ آهن. اسين کائون سٺو، پايون سٺو ۽ رهون به سٺي نموني ۾. سنڌي پريان ئي پڌرو! ڀلي ته هجن اڃا ڪپڙا کيسا خالي پر آهيون ملڪ جا والي! اسين دنيا جي ڪنڊ ڪڙڇ ۾ جايون، ڏنڌا ۽ نوڪريون هٿ ڪري ٿانئڻيڪا ٿي ويٺا آهيون. صرف پنهنجو پرانت ڪونهي، جلاوطن آهيون. سنڌي سڀيتا سيڪاري ٿي نه، ”ڀلي ٻڪر ڀرم جي، پر شل نه وڃي شان.“ سنسٿائون ۽ ٽرسٽون آهن، ٻيون مدد ڪن. اسان جا ڏڻ وار ۽ ريتيون رسمون به ٻين کان نزاليون آهن مهني جو پهريون ڏينهن ”چنڊ“ ٿيندو آهي. هر مهني ”چنڊ“ تي سڀاڻون سڪان ڪندا آهيون، پر چيت مهني جو چنڊ ته نئين سال جو پهريون چنڊ آهي. هن ڏينهن بهراڻو ڪيندا آهيون ۽ سنڌيت،

سنڌي سڀيتا جي جهلڪ ڏسڻ وٽان هوندي آهي. اڄ شت ديؤ جهولي لال جي نالي ۾ درياهه ۾ يا نل تي، ڪوھ تي آڪو پايون، پتلو پايون. اسانجي چمڻ کان مرڻ تائين جيون ريت اسانجي سڀيتا تي روشني ٿي وڃي. اسانجي سڀيتا کي پنهنجون ڪي علحدگيون آهن. ڪوبه انسان پنهنجي سڀيتا کي ڇڏي ٻي سڀيتا نٿو آپنائي سگهي، ڇاڪاڻ ته سڀيتا ڪنهن به جاتيءَ جي پرمپرا ۽ وهنوار سان پيڙهين کان ٺهڪندڙ آهي. ان ڪري هو ان کي چاهيندي به صفا ڇڏي نٿو سگهي ۽ ٻي سڀيتا به کيس سڙ سيڪڙو جذب ڪونه ڪندي. نتيجي طور هو پاڻ کي نه هٿان جو نه هٿان جو سمجهندو.

ڏٺو ويو آهي ته ڪيترين سڀيتائن ۾ ڪي بنيادي ڳالهيون هڪ جهڙيون آهن، ڇاڪاڻ ته انسان هڪ-ٻئي سان لهو وچڙ ۾ آهي. ڪن خاص حالتن هيٺ سڀيتائن ۾ تبديل به اچي ٿي، پر صدين کان پوءِ. ائين تبديل ڪي محسوس ڪرڻ لاءِ پُراڻين سڀيتائن ۽ نئين سڀيتائن جي آپياس ڪرڻ جي ضرورت آهي.

ايندڙ سنڌي پيڙهين کي سنڌي سڀيتا سان جوڙي رکڻ ضروري آهي. تنهنجي لاءِ گهرن ۾ سنڌي ريتيون رسمون ۽ ڏڻ ملهايا وڃن ٿا، تن جي باري ۾ ندين کي سمجهاڻي ڏيڻ ضروري آهي. ۱۹۲۷ کان پوءِ اڄ پوري اڌ صدي گذري چڪي آهي. گهڻا سنڌي وچولي طبقي وارا سُڪيا سَنابا آهن. اسين هندو سَنائني آهيون، ويدڪ آهيون. مُسليم سڀيتا جو اثر ميرف اسانجي پاشا، پهراو ۽ کاڌن تي پيو آهي. جيون ريت ويدانتي آهي - ”چنڊ“ ڏينهن مندر يا ٽڪاڻي وڃڻ، وڏن کي پيري پئي آسپس وٺڻ ۽ آڪو پائڻ. سال ۾ اسين ديويءَ جا ٻه ايڪاڻا مڃيون - هڪ هوليءَ کان پوءِ ۽ ٻيو سِرادن کان پوءِ. انهن ڏڻن وارن سان اسان جا لوڪ

سنڌي سڀيتا

پروفيسر مینارو پڇندائي
پروفيسر گوپ روپڇندائي

۱. ساڳيو هجي. سڀيتا جا ڪي مکيه پهلو آهن :- ۱. مالي پهلو، ۲. پندارتي پهلو، ۳. سماجڪ پهلو، ۴. ڌارمڪ پهلو، ۵. ياش جو پهلو.

ڌارون جو سڌانت نر. ”جيڪو حالتن سان پاڻ لڳائيندو، سو ئي قائم رهندو، ٻيو ناس ٿي ويندو.“ هيءُ سڌانت سڄيءَ دنيا سان لاڳو آهي. فرينچ وڊوان فيڊريڪ ڊي. پلي هي ويچار موجب ”سڀيتا تي انسان جي ڪم، ڌنڌي، جاگرافي، احساس وغيره جو اثر پوندو آهي.“ انسان جو ذهنوار سندس مقصد سان لڳندڙ ٿيندو آهي. سندس وشواس، عقيدا ۽ سوچ به کيس سندس مقصد طرف جڳلڻدا آهن ۽ سڀيتا تي اثر ڪندا آهن. انسان جي وڳيانڪ ڄاڻ ۽ سؤجهه بؤجهه ۾ اضافو اچڻ ڪري سڀيتا جي اهميت گهٽجي ڪونه ٿي پر اُن کي وڳيانڪ بنياد ٿو ملي ۽ اها مضبوط ٿئي ٿي. ڪي سماجڪ سنسٽائون سڀيتا جي مُدي خارج وڌنوارن ۽ عقيدن کي بدلائڻ جي ڪوشش ڪن ٿيون. ڪن ويچاروانن لاءِ سڀيتا ”جيئن جو اهو طريقو

نسان جي وڏي ۾ وڏي حاصلات آهي سندس سڀيتا، جيڪا هو پنهنجي انيٽيٽيءَ جي آڌار تي قائم ڪندو آهي. سڀيتا جي وصف مقرر ڪرڻ اڻڪالڻو ڪم آهي. هيءُ انساني سماج جي پيدائش آهي ۽ احساس جي هر دور جو اُن تي اثر آهي. هيءُ انسان جي ڪيترين حاصلاتن جو واحد روپ آهي، جنهن کي هڪ پنڙهي پيءُ پنڙهيءَ تائين پهچائي ٿي. هيءُ هڪ ورثو آهي. جيڪو سڳڻو پوندو آهي. ڪڏهن ڪڏهن ساڳيءَ سماج ۾ سڀيتا جا غلڻدا روپ نظر ايندا آهن، ڇاڪاڻ ته سماج ۾ طبعا آهن، ڳولڻا، شيري، پڙهيل، اڻ پڙهيل، ڪاموار ۽ واپاري وغيره. هڪ ماڻهو جو ٻئي ماڻهو سان ذهنوار ٿي سڀيتا آهي. احساس ۾ پراچين سڀيتائون مشهور آهن، جيڪي ساڳي يگ جون آهن. ساڳيءَ دنيا ۾ ٿڙيل پکڙيل آرين پنهنجي مڪاني ٻولي، ڌرم، کاڌي، پوشاڪ، ڪٺ ۽ ٻئي ذهنوار خا نيسر ملڻ ڪري پنهنجي سڀيتا جو بنياد پختو ڪيو هو. سڀيتا جو مطلب آهي، ”اهو ذهنوار جيڪو ساڳئي سماج ۾ ساڳين حالتن

نالو :
جنس، تاريخ :
ڇپايل ڪتاب، :
انعام :
پيشو :
پتو :

پروفيسر مینارو پڇندائي، پروفيسر گوپ روپڇندائي

راجا کي سمجھائڻ جي گهڻي ڪوشش ڪئي، پر جڏهن هن سندس هڪ به نه مڃي، ته کالڪا پرتگيا ڪئي ته هو راجا جي وٽ لاءِ ڪڇ به نه ورتائيندو. کالڪا سنڌو نديءَ جي ڪناري پهتو جتي 'ساهي' چوڻ واري ساڪ سردار ۽ سندس ساهنوساهي نامذاري راجا رحندو هو. ساهنوساهيءَ چورائوي (94) ساهين سان ڪنهن ڪارڻ ڪري رُسي کيس ديس نيڪاليءَ جو ڏنڊ ڏنو هو. هيءُ ساهي کالڪا جي صلاح سان 'هندڪ' نالي واري ديس ۾ آيو. ان نالي مان خبر پوي ٿي ته ديس جي جنهن ڀاڱي ۾ هو رهندا هئا، اهو ڪڏهن به ڪهڙيءَ طرح به، ڀارت جي سرحد ڪونه هو. هندڪ نالي واري ان ديش جي حد سؤراشتر، گجرات ۽ اُونٽي (اُڄيني) جي آس پاس تائين ڦهليل هئي. هي ماڻهو پهرين سمنڊ رستي اچي سورت ۾ لٿا. پوءِ ڏيري ڏيري سڄي ديش ۾ تڙي پکڙي ويا ۽ راج ڪرڻ لڳا. کالڪا هنن کي هيءَ صلاح به ڏني ته هو اُڄيني تي حملو ڪري راجا گردپال کي هارائين. ان حملي ۾ راجا گردپال ماريو ويو ۽ جنهن ساهيءَ وٽ کالڪا رهندو هو، سو سڀني ساهين جو مُکي ٺاهيو ويو. اهڙيءَ طرح ساڪ (شڪ) وٺڻ هليو. تنهن کان پوءِ وڪرماجيت ساڪن جو ناس ڪري پاڻ مالوا جو راجا سڏيائو. گهڻا جو هيءُ حصو مڙ ڪٿا سان سنڌ ۾ هڻڻ ڪري، ٿوري ۾ ئي ڏنو ويو آهي جنهن مان خبر پوي ٿي ته ڪهڙيءَ طرح هڪ جيني ساڌوءَ شخصي ايمان جو بدلو چڪائڻ لاءِ ديش سان وشواسگهات ڪيو، ٻاهرين کان حملو ڪرايو ۽ آخر ۾ ڪهڙيءَ طرح وڪرماجيت ديش کي مُڪت ڪري آزاد ڪيو. لوڪ ڪٿائن ۾ به سنڌ جي راجا وڃي

وڪرماجيت جي مُکيه جڳهه آهي. جيڪڏهن هن سموري ساهت کي ڪنو ڪيو وڃي، ته هڪ وڏو گرنٽ ٺهي سگهي ٿو. گهڻو ڪري وڪرماجيت جي باري ۾ جن ڳالهين جي سڀني کي ڄاڻ آهي، اهي آهن سندس سَنگهاسَن، سندس نياڻ ۽ سندس نو-رتنن جي سنڀل ۾. 'جيوئي وردا پرن' ۾ ڏنڌونٿري ڪٽيمُڪ، اُمرسَنگه، شَنڪو، بيتال پٽ، چَڪرپر، ڪاليداس، وراه ۽ وڙڙڇي اُنهن ۾ شامل ڪيا ويا آهن. ڪاليداس کان وڙڙڇيءَ تائين، سڀ جا سڀ ڀارت ۾ مشهور ودوانن جي ڳڻپ ۾ اچن ٿا. مالوا ۾ وڪرماجيت جي باري ۾ چيو ويو آهي: ڏن ري ڏن راجا وڃي وڪرماجيت، جاڪي بڻيڇا ۾ متين ڪي جهڙ جهري. (ڏن آهين ڏن راجا وڃي وڪرماجيت! جنهن جي ننڍي باغ ۾ موٽين جا ٻوٽا باغ بهار آهن). وڪرم سَنبت جي شروعات جي، هڪ آند ڏيندڙ لوڪ ڪٿا ملي ٿي. چوندا آهن ته اُماس جي ڏينهن، راج سڀا ۾ وڪرماجيت پاران ٺٽي (تاريخ) پڇڻ تي اُمرسَنگه 'پورنما' ٻڌائي. درٻار ۾ سَنائو ڄاڻجي ويو. پوءِ سڀني پڇيو "ڇا اڄ چنڊ پورو ٿو اُڀرندو؟" اُمرسَنگه ته چئي چُڪو هو، ان ڪري وري چيائين، "ها! اُڀرندو." پيءُ جي چنڊا دؤر ڪرڻ لاءِ ڌيءُ چنڊ کي آراڌنا ڪئي ۽ چنڊ کي اُماس جي ڏينهن ئي اُڀرڻ لاءِ تيار ڪيو. تنهن کان وڪرم سَنبت جو چالو ٿيڻ ٿيو ۽ مڻي جو آنت پورنما جي بدران اُماس کان پوءِ ڳڻجڻ ۾ آيو.

زمانی تائين سندن پتو ڪونه پئي مليو پر سنگ وٺڻ جي راج جي زماني ۾ سندن حوالو وري ملي ٿو. عيسٰی کان هڪ ڏينھن صدي اڳ ۾ هي لوڪ اوڀر-راجستان ۾ اچي وڃيا هئا. ان وقت ئي ڀارتو ساڪن جو حملو ڀارت مٿان ٿيو هو جو سوراڻي، گجرات ۽ اُوتنيءَ تائين ڦهلجي ويو. انهن سان مالون جي ڀڙ لڳي ۽ جنهن جي جيت پائڻ تي انهن مالون جي وڃڻ جي ياد ۾ مالوي، ۽ وڪرماعيت جي بھادريءَ جي ياد ۾ وڪرم سڏي سڏي چالو ڪيو سڏرڻ تي هي وقت ۾ حڏن ڀارت جي راجنيتڪ اڳڪٿا ڀريا ٿي، تڏهن انهن جي آزادي ناس ٿي ۽ هو به سندن آڻڻ ٿي ويا. ڳڻتن نه خود مالو سڏي جو واهيو اختيار ڪيو.

’ڪالڪاڇاريه ڪٿاڪ‘ نالي واري جيني گرنٽ ۾ وڪرماعيت ۽ شڪن جي وچ ۾ جن جنگ جي سڃي ڳڻنا جو چئيءَ طرح احوال ملي ٿو. هن ڪٿا آئوسار مالوا جي چار (ڌارا) نالي هڪ صحر ۾ وڃر سڏي نالي هڪ راجا رهندو هو. هن راجا جي سرشندري نالي واريءَ راڻيءَ مان ڪالڪ نالي وارو پٽ ٿيو جو جن آڇاريه ڳڻاڪر جي سڳاڻن کان متاثر ٿي حنن ٿيو هو. ڪالڪا آڇاريه اُجيني (اُجپن) کي پنهنجو مرڪز ٺاهيو. اُجيني ۾ ٽي ڏينهن گرديپل نالي وارو راجا ڪندو هو. ان راجا هڪ ڏينهن ڪالڪا جي ننڍي پيڻ ساڙي سوسويءَ کي ڏٺو ته سندس روپ تي، لاڙي تي موهيت ٿي کيس پنهنجي بل سان پنهنجي آڻهه پڙ ۾ اچي قابو ڪيو. ڪالڪا

اولهندي پاڻي کي پنهنجي آڏڪار ۾ آندو هو. هيءُ قوم گجرات کان اُوتنيءَ تائين ڦهلجي ويئي هئي. شڪن کي پاڙ کان ٻئي، ڇاڙهي ديس کان ڀڄائي ڪڍڻ، ۽ وري هيڪي ٻڌي، انهن کي يارتيهه سنڪرتيءَ ۽ سماج ۾ شامل ڪرڻ جو ڪم وڪرماعيت راجا ڪيو هو. وڪرماعيت جا مالو ڳڻ ڪافي پڙاڻا آهن هيڪي پهرين سڀٽ-سڏو پرديش ۾ رهندا هئا. سڪندر مٿان حڏن ڀارت تي حملو ڪيو هو تڏهن مالو ٽي سڪندر سان بھادريءَ سان مقابلو ڪيو هو. ڪرٽس لکي ٿو ته جڏهن يوناني سڏي کي ان ڳالهه جي خبر پئي ته کين ڀارت جي سڀ کان وڌيڪ سڏر مالو حوڏن سان جنگ حوڏي آهي، تڏهن هو ايترو ته گھبرائي ويا جو خود سڪندر جي خلاف وڙهه ڪرڻ لاءِ نيار ٿي ويا. مالو سان ٿيل جنگ ۾ سڪندر کي ڇانيءَ ۾ پاڻ لڳو هو جنهن ڀڄاريءَ ۾ سندس پراڻ وٺي ڇڏيا ۽ پوءِ ئي سندس پٺ ڇڏي.

سڪندر جي اتحاسڪارن انهن جوڌن کي ”مللوئي“ ڪري سڏيو آهي. ان وقت هو درياهه جهلم جي ڪنارن تي رهندا هئا. چناب حتى جهلم سان ملي ٿي، ان سڱر جي هڻجڻ حمي ۾ مالو جو ٺواس هو. سندن راجڌاني درياهه راويءَ جي ڪناري تي هئي. پر ٻين سندن پرتاپ ۽ ڀڙ جي ڪٽا جي گھڻي ساراھ ڪئي آهي. سڪندر سان ٿڌ کان پوءِ ڪنهن ڪارڻ ڪري مالو پنهنجي راج واري هنڌ حوصفا تباھ ڪري ڇڏيو هو ۽ ڏکڻ طرف هليا ويا. ڪنهن

راجا چند مھاسين جو آھي جو ڏولپور ۾ مليو آھي
 ۽ وڪرم سنبت جو حوالو ۸۹۸ ڏنل آھي.
 وڪرم سنبت کي جن بين ٻن نالن
 سان سڃاتو ويندو آھي، اُھي آھن 'ڪرت'
 ۽ 'مالو سنبت'. 'ڪرت' ۽ 'مالو سنبت' جو
 ھڪ ھئڻ ۾ ڪو بہ شڪ ڪونھي ڇو تہ
 سندس ذڪر 'پريايہ - واڇي' جي روپ ۾
 ٿي ملي ٿو. پر مالو ۽ وڪرم سنبتن کي
 ھڪ مڃڻ جو جيڪو سبب آھي اُھو ھي
 تہ ٻنھي جون شروعاتي تتبيون (تاريخون)
 ھڪڙيون ئي آھن. مالو ۽ وڪرم سنبتن
 جو ھڪ ھئڻ جو اتھاسڪ سبب اِھو آھي
 جو وڪرماجيت مالو قوم جو ئي نينا
 ھو. جنھن وقت ھي ڪڇ ٿي گذريو، اُھو
 وقت گھڻو اُڻل پتل جو زمانو ھو. جنھن
 ڪري ان زماني جي نواريخي ممالھي
 جي باري ۾ ڪا ڄاڻ نٿي پوي ۽ ائين
 لڳي ٿو تہ نشت ٿي ويو آھي. فرگوسن
 وائنگر اِھو مڃڻ نيڪ ڪونھي تہ عيسائي
 کانپوءِ پنجين صديءَ ۾ سيشو ڌرما ھوڻن کي
 ھارائي ھي سنبت چالو ڪيو ھو ۽ ان
 کي اڃا بہ قديم ڪرڻ لاءِ ۵ صديون پوئتي
 ڪري ڇڏيو. ڊاڪٽر ڪاشي پرساد جئسوال
 جي ھن ڳالھ کي بہ مڃڻ صحيح ڪونہ
 ٿيندو تہ ساڻو اھن ڪُل جو گوتمِي پٿر
 شاتڪرڻي وڪرماجيت ھو. سندس چوڻ آھي
 تہ شاتڪرڻيءَ ٺھياڻ کي جيتيو ھو.
 ان ڪري ھن اھو سنبت چالو ڪيو ھوندو.
 ٺھياڻ کي شت مڃڻ ۽ گوتمِي پٿر جي
 زماني جو مڃڻ بہ اتھاسڪ درشتيءَ کان
 بحث جو باعث آھي. ساڻ گوتمِي پٿر جو
 سامھون وڪرماجيت ڪونھي ۽ سندس ونش

ڪٿي بہ وڪرم سنبت جو استعمال ڪونہ
 ڪيو آھي. ان ڪري شاتڪرڻيءَ کي
 وڪرماجيت مڃڻ جو ارادو نہ فقط ڀرم
 آھي پر غلط ئي آھي.
 عيسائي کان پھرين صديءَ ۾ ھتي
 سڀني جو پھريون وڪرماجيت ھئڻ جو ثبوت
 جين ساھتيہ - پٽابلي ۽ جيني گاڻا ۽ سنسڪرت -
 پراڪرت جي ڳرڻن ۾ گھڻن ڀاڱن ۾ ملي ٿو.
 جين ساھتيہ تہ ان جي اُبتڙ ثابتي ٿو ڏئي
 جنھن ۾ حد کان وڌيڪ ھڪ جھڙائي ملي
 ٿي. ساڻو اھن نريش ھال پراڪرت ڳرڻت
 ڪٿا 'سپتشتي' ۾ وڪرماجيت نالي واري
 آڌپتيءَ جو ذڪر اچي ٿو. راجا ھال جو
 زمانو پھرين يا ٻي صدي آھي. عيسائي کان پوءِ
 آھي. ان کانسواءِ ڪشميري ڪوي گڻاڊيہ
 پنھنجي 'پشاجي' پراڪرت جي ڳرڻت 'ورھڪتا'
 ۾ بہ وڪرماجيت جو حوالو ڏنو آھي اھو بہ ھال
 جي زماني ۾ ھئو. گڻاڊيہ جي برھتڪتا تہ
 ھاڻي ڪونہ ٿي ملي پر سومديو پاران
 ڪيل ڪٿا 'سريت ساگر' نالي سان سندس
 ترجمو پڪ ملي ٿو، جنھن ۾ وڪرماجيت
 جي ڪٿا جو ورڻن آھي. انھن ڪٿائن سان
 جين - اَنوشرتين جو ميلاپ ثابت ٿئي ٿو. ھيءُ
 سڀ شوت پشچواتي وڪرماجيت کان پھرين جو
 آھي. اُونٽيءَ جي لوڪ ڪٿائن سان بہ،
 جي گھڻي وڏي تعداد ۾ حاصل ٿين ٿيون،
 ھن سنبت ۾ گھربل جامل روشني پوي ٿي.
 عيسائي کان اڳ پھرين صديءَ ۾ وڪرماجيت
 جي نظر ھيٺ مالون ساڪن (شڪن) جي خلاف
 وجہ حاصل ڪئي، اُن جي ياد ۾ ھيءُ
 سنبت چالو ڪيو. ساڪ (شڪ) وچ ايشيا جي
 ھڪ زبردست قوم ھئي، جنھن ڀارت جي

سنڌ جو راجا وير

لچمڻ ڪڪريجا "مسافر"

س

سنڌ ۾ اسانجي شهر ٻڙهي باسين ۾
ڪن هنڌن تي پراڻو ٺما گول
دڙا ٺهيل هوندا هئا يا وري ڪن
هي ٿيون ۾ ڪٽنب پاسرو ڪنڊ ۾ ٿي ننڍا
ننڍا دڙا گول ۽ پراڻو ٺما ٺهيل هوندا هئا.
اهڙن هنڌن تي ڏينهن رات حوت جڳندي
رهندي هئي. ٻاڙهون، سابون، ٺريون ۽
پبلون جهنڊيون، جيڪي رومالن مان ٺهيل
هونديون هيون، ٽنگيل هونديون هيون ۽ تن
سان گڏ ننڍڙيون ننڍڙيون گهنڊيون ۽ گهنڊ
به ٽنگيل هوندا هئا. سنڌي زالون وري
پنهنجن ٻارن جي جهر کي ساڻ ڪري،
اُٺي آئي، جيئن لاهرائينديون هيون، رومال
ٻڌنديون هيون، گهنڊ ٻڌنديون هيون. ڪڙڙو
ٺيل ٻڌنديون هيون ۽ ڏٺي ۾ به ڪڙڙو
ٺيل ويجهنديون هيون ۽ ڪڇ سڪا اُٺي ڏکڻا
ڪري رکنديون هيون. نوهان کي اها خبر
آهي ته اُهي دڙا ڇا لاءِ هئا. اُهي دڙا
”راجا وير“ جا دڙا هئا، ان جو مطلب ته
سنڌ ۾ راجا وير جي پوڄا ٿيندي هئي. اهو
راجا وير ”راجا وڪرماديت“ ئي هو. مشهور
۲۲ پلس وارو راجا وڪرماديت، جو انصاف
ڏيڻ کان مشهور هو ۽ هن راجا جي پوڄا

وڪرم سڀني جي شروعات به ٿي.

سنڌ ۾ با سڄي اُتر يارت ۾ وڪرم
سڀني جي شروعات جيئن مهيني (اپريل)
جي شڪل پڪش سان مڃي ويندي آهي. ۽
ڏکڻ يارت ۾ وري ڪارٽڪ مهيني (نومبر)
جي شڪل پڪش لڳڻ سان نئون سڀني مڃيو
ويندو آهي. ان سبب اُتر ۾ وسيل ’جيناڊي‘
۽ ڏکڻ ۾ وسيل ’ڪارٽڪاڊي‘ چوڻا ويندا
آهن. جيئن سنڌ ۾ اُتر وارن کي ’اُترائي‘
۽ ڏکڻ وارن کي ’ڏکڻائي‘ چوندا آهن.
هاڻي جي خبر ڪونهي ته سنڌ ۾ مسلمان
ٻاڻ ڇا چواڻيندا آهن.

اُتر يارت ۾ مڃيو ا تاريخ ڪرشن
پڪش سان شروع ٿي شڪل جي ۱۵ تاريخ
ٽائين سمپت ٿيندو آهي ۽ ڏکڻ يارت ۾
وري اُتري شڪل پڪش جي پهرين تاريخ
کان چالو ٿي ڪرشن پڪش جي ۱۵ تاريخ
ٽائين سمپت ٿيندو آهي. ائين اُتر يارت
۾ مڃي کي ’پورڻمانت‘ (پونر انٽ) ۽
ڏکڻ يارت ۾ وري ’آماوسيانٽ‘ چيو ويندو
آهي. تاريخي اثرن ۽ ثابتين ۾ وڪرم
سڀني جي شروعات ٽائين صدي کان اڳ
ٺٽي ملي. هي ۽ پهرين ذڪر اسان کي ڇاه مان

لچمڻ ڪڪريجا "مسافر"

خبر، تاريخ، گزتي ياسين، شڪر، سنڌ، تاريخ، ۱۶-۱۰-۱۹۳۵

ڇپايل ڪتاب. موهن جي دڙي جي مھر - ڪهاڻيون، موهن جي دڙي جو پوڄاري، سنڌ کي وساري ڇڏي
اي دوست، مھرون من جون، موهن جو دڙو - اڻهاڳ ڪتاب، آريه ۽ ڇڏ مٽ، حانورن جو
ناغ، غمڻل جوڻ، شڪاڻا ٺاڻ ٿيٽ، مال دوست، مان نه شاعر،
چترڪاري ۾ ڪيترا ئي اسان، الڳ الڳ سسٽائين پاران سنمان،
ا. ا. ب. س.، ”ڪيوڻو“ ماڻهن (ٿيماجي)

41/245 موان ٺاڪ، ڪڪريجا پبلشنگ هائوس، سنڌونگر - ۲۲۱۰۰۵

نالو

خبر، تاريخ، گزتي ياسين، شڪر، سنڌ، تاريخ، ۱۶-۱۰-۱۹۳۵

ڇپايل ڪتاب. موهن جي دڙي جي مھر - ڪهاڻيون، موهن جي دڙي جو پوڄاري، سنڌ کي وساري ڇڏي

اي دوست، مھرون من جون، موهن جو دڙو - اڻهاڳ ڪتاب، آريه ۽ ڇڏ مٽ، حانورن جو

ناغ، غمڻل جوڻ، شڪاڻا ٺاڻ ٿيٽ، مال دوست، مان نه شاعر،

چترڪاري ۾ ڪيترا ئي اسان، الڳ الڳ سسٽائين پاران سنمان،

ا. ا. ب. س.، ”ڪيوڻو“ ماڻهن (ٿيماجي)

41/245 موان ٺاڪ، ڪڪريجا پبلشنگ هائوس، سنڌونگر - ۲۲۱۰۰۵

ٿو. ڇپيل ڪتاب هڪ قسم جو اڏهيءَ لاءِ
عمدو طعام ٿي رهن ٿا. ليڪڪ کي صرف
من جي اها تسلي آهي ته ڪتاب ڇپيو
آهي، جيڪا تسلي صرف تسلي هي آهي.
ڪن ڪن سنسٽائن پاران ٿيندڙ ادبي
ڪلاسن ۾ به صرف ڳاٺ-ڳڻيا سڄڻ موجود
رهن ٿا جيڪي ڳالهائڻ وارا به پاڻ، ٻڌڻ وارا
به پاڻ ته رائجي ڪرڻ وارا به پاڻ ۾ هي
رهجي وڃن ٿا.

سنڌي ٻوليءَ جي پڙهڻ ۽ ڳالهائڻ
کي پاسيرو رکي، جي سنڌي گانن، ڀڄن
ٻڌڻ جي راه تي اچون ته ان کيتر ۾ به
اٽساه جَنڪ وايو منڊل نظر نٿو اچي.
سنڌي اکرن جي معنيٰ پوري سمجهڻ ۾
نه اچڻ ڪري، راڳن جي ٿال، ليءِ وغيره
جي ڄاڻ جي گهٽتائيءَ ڪارڻ انهن
کي ٻڌڻ ۾ به ننڍي ٿهيءَ جي رڳي نه
جي برابر آهي. بجاءِ سنڌي راڳن ٻڌڻ
جي، اڄڪالھ جي ڌوم-ڌڙاڪي واريون
فلمي ڪئسيٽون ٻڌڻ ۾ انهن جي رڳي
وڌيڪ آهي.

سڪولن ۾ ماسترن جي مقرريءَ ۾
سرڪاري پيداوا، ماسترن جي سنڌي پاڙهڻ
۾ گهٽ رچي به هڪ قسم جو مسئلو آهي.
هاڻ اهو صاف صاف ظاهر ٿئي ٿو
ته اسان جي سماجڪ، ساهتيڪ، راجنيٽڪ
طور ۽ لحاظ کان اسان جي سڀني ڪيترن
جي وجود کي هڪ قسم جو خطرو اڀري آيو
آهي. اڄ جي اسانجي جاتيءَ جو وجود نه
رهيو ته ٻولي ڇا ڪندي؟ سماج نه رهي ۽
جذب ٿي ويئي، ته ٻولي ڪير ڳالهائيندو؟
ڪير پڙهندو؟ ۽ انهن سڀني ڳالهين کي

مدي نظر رکندي اهو من ۾ سوال اٿي
ٿئي ٿو ته ”آخر اسان جو وجود ڪيئن
۽ جي اسان پنهنجو وجود قائم رکي نٿا
سگهون ته پوءِ اسان جو ڇا حال ٿيندو؟
خود به خود هڪ سوچڻ جو مسئلو آهي.
اهڙي حالت اچڻ کانپوءِ هر پرانت ۾
جيڪي سنڌي اڪادميون برپا ٿي رهيون
آهن، انهن جو هن ڏس ۾ ڪهڙي قسم جو
پارٽ رهندو؟

اهي سڀ ڳالهيون سوچڻ جو وڻ
آهن. اڪادميون موجوده وقت ۾ جيڪڏهن
هن ڏس ۾ ڪجهه نٿيون ڪري سگهن ته به
انهن جو قائم رهڻ ڪڏهن نه ڪڏهن فائدي
مند ٿي سگهي ٿو ته من ڪنهن موقعي سان
اهي هن ڏس ۾ سرگرم ٿي سگهن ٿيون.
آخر ۾ سنڌ جي هڪ شاعر جا اکر ياد
ٿا اچن ته:

روزا ۽ نمازون اهو پڻ چڱو ڪم
پر اهڙو ڪو ٻيو فھر
جنهن سان پسجي پرينءَ کي.

نيڪ سائتي طرح اسان جا هي ادبي
ميڙ، سنڌيت جا ميلا ملاڪڙا سڀ نيڪ آهن
پر هيئن وقت آيو آهي جو اسان مٿي ڇيل
اکرن موجب ”اهڙو ڪو ٻيو فھر“ سوچيون
جنهن سان پنهنجي وجود کي دائمي طور
هنڊستان ۾ قائم رکي سگهون. اَلڳ پرانت
برپا ڪرائي پنهنجي سماج، ٻولي، ساهت ۽
سڀيتا جو وجود ۽ آسٽي کي قائم رکي
سگهون. اها آهي اڄ جي وقت جي تقاضا.

♦♦♦♦

۾ ڏاڏو ملڻ ۾ مدد ملي ٿي.

ان کان سواءِ آسان پنهنجي رهڻ ڪرڻ
جي طور طريقي، کاڌي پيئي جي عادت،
پهرا (ويس-وڳو) وغيره کي، پنهنجي ٻولي،
پنهنجا ٺاڻ، آڪهيون، وغيره بدلي پنهنجي
سموري شين ۽ ڪپڙن کي مٽائي ڇڏيو آهي.
مدراڻي، بينگالي، مرهٽا، گجراتي،
پنجابي وغيره پنهنجي پنهنجي ويس ۾
پري کان پڌرا ٿي وڃن ٿا، پر پنڌين
پنهنجو ويس پهرا ۽ ڦاٽل نه رکيو آهي جو
اُنهي آڌار تي کين پرکي سگهجي. مٿي
ذڪر ڪيل حالتين جا آدمي ختي به پاڻ ۾
جي گڏا ۽ پنهنجي ٻولي (ماتر ٻاشا) ۾
ڳالهائيندا ته اُن جي آڌار تي پرکي سگهيو
ته هو ڪهڙي ذات جا آهن. پر آسان سنڌي
ختي نه گڏباسون ته پنهنجي ٻولي ۽
۾ ڳالهائڻ ۾ شرم محسوس ڪنداسين ۽
هندي يا انگريزي ۾ ڳالهائڻ ۾ ناز
۽ فخر محسوس ڪندا آهيون. يا ته
ختي ختي رهيا پيا آهيون، اُتي جي
مڪاني ٻولي ۾ ايتري ته قبضي سان
ڳالهائينداسين ته چڻ ته اُن پرالت جا
جي رهڻ وارا آهيون. کاڌي پيئي جي حالت
۾ به شادي-مراڻين ۾ مڪاني ماڻهن جي
عادت ۽ اُنهن جي ويچارن موجب کاڌو تيار
ڪنداسين ۽ پنهنجي سنڌي کاڌي جي
محڪ ۽ شهنڻ کان محروم ٿي ويا آهيون.
اُهي سڀ ڳالهون آسان جي سماجڪ وجود
۾ چڻ ته هڪ قسم جو خطري جو باعث
ٿي پيون آهن.

آلٽ آرٽڪل ڪو درشتي-ڪوڻ کان
آسان پاڻ کي ٺاهيو آهي. پنهنجي محنت،

اُوز چالي، لکن ۽ حفاڪشي سان مالي طور
پاڻ کي لائينڪو ضرور ڪيو ٿو ڏسجي،
شرٽاري ۽ مان پُڙشارلي ۽ پُڙشارليءَ مان
پنمارلي چوائڻ ۾ ضرور وڻ وڌائي آهي.
پر اُهي واپاري سلطنتون وغيره واري
تي آڏينل ڪوٽ مٿل آهن. انهن کي
پنهنجي پوڻ نه ڳڻجڻ جي حالت ۾ مضبوط
پڪي پائي وارو بنياد ڪونهي. هن ليڪه جي
شروعات ۾ ڳالهائڻ جي پٿرن تي لکيل نمونن
جي آڌار تي عمل ڪرڻ جي حالت ۾ هڪ
ٺي واپاري يا ڏوڏي سان اچي پٽ پوڻ
جي نيات ۾ ٿيندا.

ٻولي ۽ ساحت جي خيال کان به
آسان جي حالت ليڪه نظر نٿي اچي. آسانجي
لنڌي ٺهي سنڌي پڙهي-لکي ڪونه ڄاڻي.
نه رڳو ايترو، پر هنهن وائوڙڻ ۾ ڪو
(لنڌي ٺهي) رهي ٿي، اُن وائوڙڻ جي
اُتر ڪري حالتن جو شڪاويڪ نٿي
اُهو آهي ته روايتي طرح ٺهڻو ڪري سندن
ڳالهائڻ ٻوڙيل ۾ واهيو سنڌي ٻوليءَ جو
نه رهيو آهي.

آسانجي ڪيترن دوستن وٽ سنڌي
ڪتاب آهن پر اُهي به تيسين سوڌو آهن
جسبن ڪو اُهي دوست رنده آهن. اُنهن کان
پوءِ سندن ڪتاب رديءَ ۾ ڪوڏين جي
مُلهه ۾ وڪامي وڃي پڪوڙائين ۽ ڊال-ڊهل-
چول وارن جي دوڪانن تي پوندا. اُن
جسڪو به وڏي عمر وارو سنڌي رام جو پيارو
ٿئي ٿو، سو پاڻ سان ٻوليءَ جو آتش نه
کڻندو وڃي ٿو. حڪمي ڪي نوان ڪتاب
چپچن به ٿا، ته اُهي وڪامن ڪونه ٿا.
هرڪو مُلت ۾ ڪاپيءَ جي ڪامنا ڪري

ڪري آسانجي سماجڪ ڍانچي ۾ ڪجهه ڪافي ردوبدل اچڻ گهربل هئي، پر هت ته 'جيئن ٿڌ تيئن وڌ' وارو قصو آهي. شادين وغيره تي آڊمبر، فائٽ باٽ ۽ وڌندڙ ڏيتي لپٽيءَ ڪيترن وچولي درجي وارن ڪٽنبن کي ڄڻ ته پائمال ڪري ڇڏيو آهي. ڪيترا اهڙا مثال ملندا جن ۾ اهو ڏسڻ ۾ ايندو ته اسان جي سماج جون ڪيتريون ڇوڪريون ٻين قومن ۾ وڃي ٿيون شادي ڪن. ان جو نتيجو اهو ٿئي ٿو ته اسانجي سماجڪ ڍانچي ۾ هڪ خال (imbalance) پيدا ٿيو پوي ۽ انڪري اسانجي ڏڻ وار، ساٿ سڳڻن، ريتين رسمن تي به ڪافي اثر ٿو پوي.

هڪ ٻي ڳالهه ته هتي جي مڪاني ماڻهن سان رلي ملي هلڻ ڪرڻ جي ويچار ۽ خيالات (idea of assimilation) ڪري آسان پنهنجي جاني به لڪائڻ چاهيون ٿا. رواجي طرح آسانجي آڪھ پڻيان ”آڻي“ لڳل ٿئي ٿو ۽ ان مان سنڌي-پڻي جي ظاهرات ٿئي ٿي. ان سنڌي-پڻي کي لڪائڻ لاءِ اڄ آسان جا ڪيترا جوان پاڻ کي ’شهاڻي‘ بدران ’شاه‘، ’بالاڻي‘ بدران ’بالا‘، ’هيراننداڻي‘ بدران ’هيران‘، ’سپاهيسلاڻي‘ بدران ’سپي‘، ’ايسراڻي‘ بدران ’ايسر‘، ’ڪرمچنداڻي‘ بدران ’ڪرم‘، ’گيهائي‘ بدران ’گيهي‘، ’رگهواڻي‘ بدران ’رگهو‘ يا ’رگهو ونشي‘ وغيره لڪائي پنهنجو سنڌي-پڻو لڪائڻ ٿا چاهين. ان ۾ سندن اهو ترڪ آهي ته ان نموني کين نوڪري وغيره

الڳ ڪريون؟ هونءَ به اسان سنڌي درياھ شاھ جا پوڄاري آهيون ۽ اڏيري لال درياھي پنٿ پيدا ڪيو. جي اسان پاڻ کي درياھي پنٿي سڏائي ٿورائيءَ واري قوم ۾ شامل ٿي سگهون ٿا ۽ اهي سڀ حق حقوق جيڪي ٿورائي واري جاتين وغيره کي ملن ٿا ته اسان کي انهن وٽان ۾ ڪهڙو هرج آهي ۽ ان ڪرڻ ۾ ڪهڙي خرابي آهي؟ مان ڄاڻان ٿو ته منهنجا انيڪ ۽ انيڪ ساٿي منهنجي هن دماغي اُپچ کي نه صرف نه به مڃين پر مخالفت به ڪن. ڪيترا آهن جي اهو چون ٿا اسان ٿورائي واري جاتي ۾ ڪوٺايون. پر مان ان ويچار جو آهيان ته اسان کي ٻولي وار ٿورائي واري قوم نه ڪوٺائي ٿورائي واري قوم ۾ پاڻ کي شامل ڪرايون ۽ اهي سڀ حق حقوق ماڻيون جيڪي ڪي ٻيون ٿورائيءَ واريون جاتيون ماڻن ٿيون ته ان نقصان ڪهڙو؟

اسان صرف سدا لاءِ ٻين جي رحم تي رهون سا به سٺي ڳالهه ڪانه آهي. وقت جي ضرورت کي ڏسندي راجنيتڪ سطح تي ڪا اهڙي هلچل پيدا ڪرڻ گهرجي جيڪا اسان کي، اسان جي قوم کي، اسان جي جاتيءَ کي راجنيتڪ طور زنده رکي سگهي ۽ اسان جي وجود کي برقرار رکي سگهي.

مٿي ته ٿيو اسان جي وجود جو راجنيتڪ پهلو، هاڻي پنهنجي سماجڪ ۽ ساهتڪ وجود تي به نظر ڦيرائي ڏسون. سنڌ مان لڏي اچڻ کانپوءِ اسانکي جيڪي ڪ آرٽڪ جهٽڪا آيا آهن، ان

هو ته سڀ ٿورائيءَ واري ڄاڻي جو ٻڌڻ
ڪيو وڃي، جڏهن ڪي انهن کي پنهنجو پراڻو
به آهي.

هندستان ۾ رهندڙ مسلمان، جيڪي
ڪروڙ کن آهن، انهن کي جي ٿورائي
واري ڄاڻي مڃيو ٿو وڃي ته اسان سنڌي
جيڪي انهن جي پيٽ ۾ بلڪل گهٽ آهيون
سڀ ڇو نٿا ”ٿورائيءَ واري قوم“ ۾ شامل
ڪيا وڃن؟ ائين ڏسڻ ۾ اچي ٿو ته مسلمان،
سيڪ ۽ عيسائي، ڌرم جي آڌار تي ٿورائيءَ
واري قوم ڪري مڃيا وڃن ٿا. سيڪ پنٽ
جو پيدا ڪندڙ گرؤ نانڪ، هندو ڌرم ۾
ڄائو. هن کان وٺي ڏهين پاتشاهيءَ
تائين، سڀ گروجن هندو هئا. نائين
پاتشاهي گرؤ تمغ بھادر هندو ڌرم لاءِ بليدان
ڏنو. ڏهين پاتشاهي گرؤ گوپند سينگه،
هندو ڌرم خاطر اورنگزيب سان لڙايون
لڙيون ۽ هنن جا ٻه ڀٽ ديوار ۾ لڳايا
(ڇنڀا) ويا. سيڪ آڌ کان هندو رهيا آهن.
پر گرو گوپند سينگه جي خالص پنٽ برپا ڪرڻ
کان پوءِ حالتن جي ڇڪر ۾، سيڪ هينئر
ڀاڻ کي هندو ڌرم کان الڳ سمجهي رهيا
آهن. هاڻي حئيڙين کي به ٿورائيءَ
واري قوم ۾ شامل ڪيو ٿو وڃي، جڏهن
ڪي جڙين ڌرم برپا ڪرڻ وارا به هندو
هئا. وقت جي دؤر ۾ سڀ ۽ جڙين
جي پوڄا وغيره جو طور طريقو سنان ڌرم
جي پوڄا وغيره کان بدلجي ويو آهي ۽
هو هاڻ ڀاڻ کي هندو ڌرم کان الڳ
سمجهي رهيا آهن. هي ائين آهي ته
اسان سنڌي به ڇو نه ڀاڻ کي ”درياه
پنٿي“ چورائي ڀاڻ کي هندو ڌرم کان

ڳالهه پئي لڳي، پر اسان کي ٻين قومن مان
پريوڻا ڪڍڻ گهرجي. آڄهه آندڙ پور صاحب
نھراءَ جي آڌار تي سڀن ڄاڻ نه ڪيو آهي؟ ۽ ان
قوم جي آڳيان سرڪار نه ڪهڙي نه نموني
۾ راضي نامو ڪرڻ لاءِ تيار پئي ٿئي. ان
مان! هو صاف ظاهر آهي ته ”ڏنڊا جهڪتي
هٿ پر ڪوئي جهڪائي والا چاهيئي.“ - جهٽي
مردان، مدد ڏي خدا. اسن جي شاه صاحب
جي ان پيٽ تي عمل ڪري ته ”مٿه مٿي
مهرڻ ۾ پٽه ٿيو ڏيئي“ مدان ۾ ٿي
پئون نه! ها پڪ آهي نه سڦلڻا جو سھرو
اڳي ڪي پوءِ ضرور ملندو. هڪ ڳالهه به
ٿوري صاف ٿيڻ گهرجي ته هن قسم جي
گهر هروڀرو اسان کي ڪو راشٽري ڌارا کان
ٻاهر ڪونه ڪڍندي. جيڪي به ڪهڙي
به راجنستي ويچارڌارا وارا آهن، اهي
انين پارٽيڻ ۾ رهندا، باقي ٻيا انسان
ان قسم جي هلچل کي زور وٺائي سگهن
ٿا. ڇا آڄهه سڀن جي ان هلچل جي
ڪري سڀ سيڪ اڪالي دل ۾ آهن؟ آڄهه
به ڪيترا سيڪ آهن جيڪي ڪانگريس
۽ ٻارٽي هٿا پارٽيءَ ۾ آهن پر اڪالي
دل ۾ ڪي قدر سردار آهن جيڪي ان هلچل
کي هٽائڻ ٿا.

۸۹-۲۰۶ حو ٿي. وي. تي ۸۰-۲۰۶ بڻجي
کان ۹ بڻجي تائين رات واري چندي ٻڌين
۾! ها خبر هئي ته لکنئو ۾ ٿورائيءَ
واري ڄاڻيءَ جو سمن ٿيو جنهن ۾ مسلمان،
سيڪ ۽ عيسائي شريڪ ٿيا. ان کان اڳ، ۱۹۸۳
عيسويءَ جي فسادن ۾، سڀن سان جيڪي
ان لاءِ اُن وقت جي حڪومتي منتريءَ
رو منتريءَ کي فون ڪيو

ٿيندو باقي اُن ۾ سڀ ماڻهو رهندا، جيئن
بين پرائتن ۾ هن وقت آهي.

اَلڳ سِندو پرائنت هجڻ ڪري
هڪ وڏو فائدو جيڪو ٿيندو، سو اِهو
ٿيندو ته سڄي ديش جي بين پرائتن
وارن کي اِها خبر پئوندي ته آسان جو
ڪو دانهن ڪوڪ ڪرڻ وارو ۽ ٻُڌڻ وارو
آهي، ۽ آسانجي حقن جي رڪوالي ڪرڻ
لاءِ به ڪير ته ديش جي اندر موجود
آهي.

اڄهه آسام پرائنت ۾ جي ماڙوارين
سان ڪجهه ٿئي ٿو ته راجستان سرڪار
جو ڪير نه ڪير عيوضي وڃي آسام سرڪار
سان لهه وڃڻ ۾ اچي، اُتي رهندڙ راجستاني
۽ ماڙوارين جي حقن ۽ جان-مال جي
حفاظت وغيره بابت ڳالهائون ڪري ٿو.
ساڳي حالت بين پرائتن وارن جي به
آهي. پر اڄهه جو آسان سنڌين جي ملڪيتن
کي سواها ڪيو ٿو وڃي ته آسان جو
ڪير آهي جيڪو اُتي جي سرڪار سان
لهه وڃڻ ۾ اچي آسان جي حقن جي بچاءُ
لاءِ ڳالهه ٻولهه ڪري سگهي؟ اِن ڪري
منهنجي ناقص ٻُڌيءَ موجب هيئن
وقت آيو آهي جڏهن آسان جا سائين
جا سنواريا ڪا ڪاميٽي ٺاهي اِن قس
جي سروي ڪن ته اهڙو ڪهڙو ٿڪرو
آهي جيڪو ٻوليءَ جي خيال کان به آسان
گهري سگهون. اِن خيال کان راجستان ۾
ٻاڙمير ۽ جيسلمير جا ضلع ۽ جالور ضلعي
مان سنچور تعلقي وارو ٿڪرو، گجرات جي
سڙراشتر مان ڪڇ، ڪاٺياواڙ ۽ ڪنڊلا وارا
ٿڪرا گڏي هڪ 'سندو پرائنت' جي گهر

زردار نموني ۾ ڪري سگهجي ٿو
بنگلاديش جي هلچل جي دؤر جي نموني
”اِس پاربنگلا، اُس پاربنگلا“ - وانگر ڪڇي
کي ساڻ ڪري هڪ قسم جو نئون نعرو،
ڪڇي سنڌي ڀائي ڀائي - اچو ته گڏجي
نئين سنڌ بڻايون“ ڏيئي ڪري اِڻ
ٿڪري ۾ سنڌي ٻوليءَ کي پنپائي
سگهجي ٿو. ڪنهن به ٻوليءَ جو اُٿان
تيسين سوڌو ممڪن ڪونهي جيسين اُن
ٻوليءَ کي سرڪاري سترڪشن
(State Patronage) ڪونهي. اَلڳ سنڌ پرائنت
۾ اِهو شياوڀڪ آهي ته سنڌي ٻوليءَ
کي سرڪاري سترڪشن آخود ملي ويندو.
آسان کي ڪڇي پائرن کي به اِها
ڳالهه محسوس ڪرائڻي پئوندي ته هُو
اصل ۾ سنڌي آهن ۽ ڪڇ وارو ٿڪرو اصل
۾ سنڌ جو ئي حصو هو. شاه صاحب جي
هڪ بيت مان اِها جهلڪ ملي ٿي، هُو
صاحب چوي ٿو -

جي پائين جوڳي تيان ته منجهيئي پري مر،
منجهيئي بايو بڪيا، منجهيئي نارائڻ سر،
بستي ڏور ڀر، تون خود آمين تڪيو.

نارائڻ سر هن وقت ڪڇ (گجرات) ۾
آهي، پر شاه صاحب جي ڏينهن ۾ اِهو
سنڌ جو حصو ٿو ڏسجي جو شاه صاحب
اِن جو ورنن پنهنجي رچنائن ۾ ڪيو
آهي. ڪڇين ۾ اِها به بوجهه اچڻ گهرجي
ته جي اَلڳ پرائنت مليو ته هُو به
گجراتين جي رحم ڪرم کان چٽي پوندا
۽ پاڻ هڪ سنڌين سان گڏجي نئين پرائنت
جا نينائون ٿي سگهندا.

مٿي لکيل ڳالهه ظاهري طور چڪ ڏي

به آسان جي نيتائن اها گهر نه ڪئي ته
سنڌي ۽ سنڌيءَ سان ملندڙ-جڻندڙ ڳالهائڻ
واري ٻوليءَ جي ماڻهن واري ٽڪري کي، جيڪو سنڌ
جي سرحدن سان ملي ٿو، جهڙوڪ راجستان
۾ ٻاڙمڙ، جيسلمير ۽ سنجور جو ٽڪرو
جيڪو عمر ڪوٽ ۽ خيرپور رياست سان
ملي ٿو، ۽ گجرات مان سڙاشتر، ڪڇ،
ڪاٺياواڙ ۽ ڪنڊا وارو ٽڪرو، جيڪو بدين
ڏيپلو وغيره سان ملي ٿو، ان ٽڪري کي
”نئين سنڌ“ يا ڪو ٻيو نالو، جنهن مان
سنڌي-پڻي جي جڳلڪ ملي ٿا، اهو ٽڪرو
آڳ پراڻت ڪرائي سگهن ٿا.

ڪڇ ۾ سال اڳ ’سنڌو پراڻت‘ جي
حڪم ڪري ۽ جيڪي لهر اُتي هئي پر اُن
وقت جي حالتن کي مد نظر رکندي، ڪو
وزن نه مليو هئو ۽ هڪ قسم جو وڃر ۽
کوکلو ويچار ۽ پرچار ته پراڻت ملڻ کان
پوءِ ڇا سڀ سنڌي اُتي وڃي رهندا؟ اُترتي
قسم جي آنديشن اُن حلچل کي بڻاءِ زور
ولائڻ جي، هڪ قسم جو ڀڄڻو ڏنو ويو.
سوال آهي ته جيڪي به پراڻت
آهن، ڇا اُنهن پراڻتن ۾ صرف اُهي ماڻهو
ٿا رهن؟ اڄ گجراتين کي گجرات جو
ٽڪرو آهي، پر گجراتي سڄي هندستان
۾ رهن ٿا. ساڳيو حال آهي مرهٽن،
پنجابين، مدراسين، بينگالين، راجسٿانين
۽ بحارين وغيره جو.

لڳ ڀڳ ساڳيءَ طرح، جي اسانکي آڳ
پراڻت هجي، ته جيڪي سنڌي ٻين ٽڪرن
۾ آهن، اُهي اُتي هي رهندا ۽ باقي
کي ان پراڻت ۾ رهڻو هوندو سي اُن پراڻت
۾ ئي رهندا. پراڻت جو نالو ’نئين سنڌ‘

وغيره ڪونه آهي. هونءَ جي اسان کي
پنهنجو ڪو ٽڪرو يا پرديش هجي ها ته
اهڙي قسم جي نعرن لکڻ لاءِ مڪاني ماڻهن
کي نه صرف همٿ نه ٿئي هاڻ پر ساڳئي
وقت ٻه دفعا سوچڻو به پوين هاڻ.

ملڪ جي ورهاڱي وقت اسانجي اُن
وقت جي سنڌي نيتائن جي راجنيتي، نقط
نگاه جي ڪوتاهي ۽ ڪري اُن وقت ڪي
احمر غلطيون ڪيون ويئون، جهڙوڪ:

(۱) ٿرپارڪر ضلع ۾ هندن جي
گهڻائي هوندي به اُن ضلع کي هندستان
سان مٽائڻ جي گهر نه ڪرڻ. - جيئن
آسام مان سيلحت جو ٽڪرو اُن وقت
اوپر پاڪستان (هاڻ بنگلاديش) سان ملايو
ويو، محض اِن خيال کان ته اُتي مسلمانن
جي گهڻائي هئي. - اُن وانگر ٿرپارڪر
ضلع به هندستان سان ملائي سگهجي پيو
۽ جي اهو اُن وقت ڪيو وڃي ها، ته اڄ
هندستان ۾ اسان جي حالت موجوده
حالت کان گهڻو بهتر هجي ها، (۲) وڏان
لهڻ وقت آئنگلو-انڊين قوم وانگر لوڪ
سڀا ۾ سنڌين لاءِ ڪي جڳهون محفوظ نه
ڪرائڻ، ۽ (۳) آئنگلو-انڊين ۽ پارسيئن وغيره
وانگر سنڌين لاءِ ٿورائيءَ واري خاتيءَ جي
گهر نه ڪرڻ. (اسانکي بوليواري-ٿورائيءَ واري
قوم ڪري محبو ٿو وڃي) منهنجو مطلب
'بوليواري-ٿورائيءَ واري قوم' نه پر 'ٿورائيءَ
واري خاتيءَ' يعني *अल्पसंख्यक जाति* ڪرڻ
سان آهي.

هڪ ٻي غلطي جيڪا اسان جي نام نهاد
مسلمت جي سنڌي نيتائن ڪئي، سا اها
آهي ته ٻه ٻه ٻولي-وار پراڻت لهڻ وقت

آخر اسان جو وجود کيستائين؟

سلامتراءِ اوچيرام گرباڻي

هي سواها ٿي وڃي.

بمبئيءَ ۾ شؤ سينا جي ڪارگزارين ۾ سنڌين جي دوڪانن کي لٽڻ، ڀونڊي بڙودي، اُديچر، ڪواٽا، گوڏرا ۽ هينئر تاز بڙودي ۾ ڪارپوريشن دواران سنڌين جون ۱۲۰ ڪئبنين زمين دوز ڪرڻ جي گهٽنا ۽ ٻين هنڌن تي به سنڌين جي ملڪيتن کي سواھ ڪرڻ جي باوجود به جي اسين پنهنجي جاتيءَ جي وجود قائم رکڻ بابت ڪجهه نٿا سوچي سگهون ته پوءِ ٻوليءَ ۽ ساهتيه کي اسين ڪيئن قائم رکي سگهنداسين. جي اسان جي جاتي هي سلامت نه رهي ته ٻولي ڪير ڳالهائيندو ۽ ساحت ڪير پڙهندو. پر جي اسان چاهيون ٿا ته اسان جي ٻولي ۽ ساحت برقرار رهي ته ان لاءِ اهو ضروري آهي ته اسين پنهنجي جاتيءَ جي وجود کي قائم رکڻ لاءِ ڪي اهم ۽ نوس طريقا ضرور سوچيون.

مٿين قسمن جي نعرن مان اهو محسوس ٿيڻ گهرجي ته اهڙي قسم جا نعرا صرف ان ڪري به لکيا ٿا وڃن جو هتي جي مڪاني ماڻهن کي اها ڄاڻ آهي ته اسان کي پنهنجو ڪو وطن، ڪو پرديش

ٽڪل ڏهه ٻارهان سال اڳ منهنجو گواليار وڃڻ ٿيو. رستي تي لنگهندي منهنجي نظر اوچتو ديوار تي لکيل هڪ نعري تي پئي. نعرو هن ريت هو :-

”هندي هندي پاڻي پاڻي،

سنڌي جاتي ڪنهن سي آئي،

سنڌي ڀڳاڻو، ديش بچاڻو.“

”سنڌي هئاڻو بي روز گاري سي چٽڪارا پائو.“

اتي ڪن ماڻهن سان ڳالهائڻ تي پتو پيو ته هن قسم جا نعرا مٿيه پرديش جي چٽيس ٻڙهه جي ٽڪري، رانپور وغيره ۾ به ڪيترن هنڌن تي لکيل آهن.

ڇا به هجي هنن نعرن جي پٺيان ڪنهن جو هٿ آهي، ڪنهن جي شرارت آهي، اها ٻي ڳالهه آهي، پر بحرحال اسان سنڌي جاتيءَ لاءِ هڪ گهري سوچ ۽ گنجير ويچار جو مسئلو ٿيڻ گهرجي. هن قسم جي حرڪتن لاءِ جي اسان اک ٻوٽ ڪري ڇڏي ته اهو وقت پري نه رهندو جو اهڙي قسم جي نعرن جي دواران اندران هي اندران اهڙو پٺيت ٻري نڪري جنهن جي شعلن ۽ آڻن جي لپتن ۾ اسان جي جاتي

سلامتراءِ اوچيرام گرباڻي

پبلهاڙو، خيرپور رياست، سنڌ، تاريخ ۱۲-۶-۱۹۲۶
ڪيترن ئي مخزنن ۽ اخبارن ۾ عالماڻا ليک.
تعليم: ايم. اي (سوشالاجي)، ايل. ايل. بي هنديءَ ۾ ڪوود
سنڌو سماج، خيرپور دواران سمنائت
وڪيل (ٽئڪس وڪالت)
۲۰۲ - ڪنور نگر، راجا مل ڪا ٽلاب، خيرپور-۲۰۲۰۲

نالو

جنم، تاريخ

ڇپايل ڪتاب

انعام

پيشو

پتو

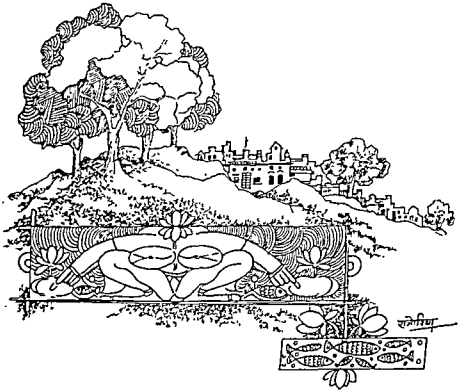

ڪرڻ گهرجي.

بهر حال، ايشور چندر جون ٻال
ڪهاڻيون اڄ جي دور ۾ هنديءَ ۾ توڙي ٻين
ٻولين ۾ لکجنديون ٻال ڪهاڻين کان الڳ ته
آهن ۽ اهي ان جي صف ۾ ٻين ٻين.
هنديءَ ۾ ته اهڙيون ٻال ڪهاڻيون لکندڙ
تمام ٿورا آهن. نچ اصلوڪا وٺي، ٻارن جي

نڌڙيءَ بيمار پيٽ جي پيٽ کي، ڊاڪٽر وانگر
ڪٽنچي کڻي، ڪپڙ جي ڪوشش ڪري ٿي
تو تڏهن ماڻس جو ڌيان وڃي ٿو ۽ هوءَ
ٻالڪيءَ کي مچائي وٺي ٿي.

هن ڪهاڻيءَ ۾ ٻار آهن، ٻارن جي دنيا
آهي، ٻارن جو منو وڻيان آهي، تنهن هوندي
ٻه اڃا ٻال ڪهاڻي نه آهي. ڪنهن به ڪهاڻيءَ

آس پاس واري جيون مان ڪنبل واراڻڻ ۽
ٻارن، ٻارن جي سياوڪ ٻال ٻولي، ٻڌي
سڪا يا اُپديش جي غير موجودگي، هر هڪ
گهڻاڪي سياوڪ ۽ سرل ڍنگه سان پيش ڪرڻ
جي خوب، وڻندڙ شئي، وغيره اهڙيون
خوبون آهن، جن جي ڪري ايشور چندر
جون ٻال ڪهاڻيون صحيح معنيٰ ۾ ٻال
ڪهاڻيون اڄ جون ٻال ڪهاڻيون بڻجن ٿيون.

هر ڪردار ٻار هئڻ ڪري يا مسئلو ٻارن سان
وانسٽ هئڻ ڪري ضروري ناهي ته اها
ٻال ڪهاڻي بڻجي. ٻارن جي جڳهه-اڻ ورتي
واري منو وڻيان ٻه ٻه ٻه ٻه ٻه ٻه ٻه
اها ڪهاڻي، وڏن لاءِ هڪ نازڪ مسئلي
ٿي لکيل ڪهاڻي آهي جيڪا اسان کي ٻڌائي
ٿي ته ٻارن جي ان قسم جي جڳهه-اڻ ورتي
ڪم-مانت ڪرڻ لاءِ اسان کي ڪيترو رول ادا

دھراءَ ڏسڻ ۾ آچي. فقط استان، واناورڻ،
مددي گهٽتائون ۽ ٻيا ڪردار بدلجندا نظر
اچن ٿا. انهيءَ مريادا جي باوجود، ايشورچندر
وقت ڪهاڻي ٻڌائڻ جي وڻندڙ ڪلا آهي،
اچي جي جيئون سان ٻارن کي مخاطب ڪرڻ
جو ڏانءُ آهي، ٻارن جي ڪلپنائڻ ۽ ماحول
کي سمجهڻ جي سؤجهه آهي. ان ڪري هر
ڪا آکاڻي الڳ الڳ پڙهڻ سان ٻارن کي
ضرور آندڙ ڏئي ٿي.

چئن ٻال ڪهاڻين جو مکيه نايڪ
چمپڪ ڪوٺو آهي. چمپڪ ڪوٺو اڄ جي
نئين پيڙهيءَ جي نمائندگي ڪري ٿو؛
انگري اڄ جي ٻارن جي ويجهو آهي. هو
جديد زماني جو نئين ويچارڌارا جو
آهي، ڪنهن به ڪم مان خفي نٿو ٿئي،
هر وقت پنهنجي سمجهه ۽ عقل کان ڪم وٺي
ٿو. هو اڄ جي ٻارن وانگر ٿي ويو. ۽ فلمن
جي پروگرامن جو به شوقين آهي ته هاڻوڪن
مسئلن، سائنس، ۽ ذريعن کان به باخبر آهي.
هڪ ٻال ڪهاڻيءَ ۾ چمپڪ ڪوٺو ڪونهي ته
ننڍڙي ڪٿي نئين پيڙهيءَ جو پرنٽڪ
ٿيڻي آچي ٿي.

هينئر باقي ٻه ٻال ڪهاڻيون. اهي
ڪوئي ۽ ٻليءَ جي وشيه کان هتي نوان
شيه ڪٿي اچن ٿيون. سنڌيءَ ۾ ڇپيل
ٽوڙيو“ ٻال ڪهاڻيءَ ۾ چنڊ ماما سان
اموءَ نالي هڪ ٻار جي مزيدار ڳالهه
لهي آهي. هوليءَ جو ڏڻ ڇا ٿيندو آهي ان
ن بي خبر جڏهن ماما شاموءَ جي واتان
ٻليءَ جي مڇ مڇ مستيءَ جي ڳالهه ٻڌي ٿو ته
ڏيو خوش ٿئي ٿو. کيس عجب لڳي ٿو ته

هن اهو ڏڻ ڪڏهن ڏٺو ڇو نه آهي! شام
کيس ان جو ڪارڻ ٻڌائي ٿو، ”توهان اڄ
ٿا رات جو ۽ آسان ٻار ته رات جو هولي
ڪيڏون ٿي ڪونه.“ ۽ جڏهن پاڻ سار
لڪائي آندڻ لڳال، شامون چنڊ مٿان اچي
ٿو تڏهن چنڊ ٻڌائڻ ٿو، ”اهڙي هولي ته
اسان هر روز ڪيڏندا آهيون. جڏهن شام
جي وقت سج لهندو آهي ته فضا ۾ چوڌاري
اهڙي لالڻ ڇانئجي ويندي آهي. هاڻي
جڏهن سج لهي ته تون آڪاش ڏانهن ٺهارج
ته توکي لال لڳال نظر ايندو.“

قدرت پريس جي هڪ انوکي ڪهاڻي.
پرڪرتيءَ جي نظارن کي پرڪڻ ۽ ماڻڻ جو
سنديش ڏيندڙ هن ٻال ڪهاڻيءَ جي هر ڪا
ڳالهه خوبصورت هوندي به آخر ۾ اها هڪ
عام رواجي ٻال ڪهاڻي بڻجي پوي ٿي. آخر
۾ چنڊ ۽ ٻار جي وچ ۾ ٿيل ان گفتگوءَ کي هڪ
سپني جي روپ ۾ پيش ڪري ليکڪ ان جي
سڄيءَ سندرتا کي ختم ڪري ڇڏي ٿو. پويون ٽڪر
ڪڍي ڇڏيو ته ڪهاڻي وڌيڪ اثر دار ٿي سگهندي.
'ايڪ مبصوم ڀول' (هڪ مبصوم ڀل)

۾ ٿوني نالي هڪ ٻار کي ڀڄ ڀڄ ڪرڻ جي
عادت آهي. هي ڪيئن ٿيو، هڻ ڪيئن ٿيو،
هي ائين ڇو آهي، جهڙا سوال پڇندو رهي
ٿو. پئس هُنجا سوال ٻڌي خفي ٿئي ٿو.
ٿي ويو ۽ هڪ ڊاڪٽر کي آپريشن ڪندو
ڏسي، ٿونيءَ جو پيءُ کان سوال پڇي، تنهن تي
پيءُ جو اٿن چوڻ ته ڊاڪٽر آپريشن ڪري
رهيو آهي، بيمار جو آپريشن ڪيو آهي ته
اهو ليک ٿي ويندو آهي. اها ڳالهه ٿونيءَ
جي منڙ ۾ ويهجي وڃي، هڪ پنهنجيءَ

ڇڏيو هو انڪري هن پنهنجو بدلو ٻليءَ کان
 وٺڻ نٿو چاهيو. هو ٻليءَ کي وٺڻ جي روپ
 ۾ ڏسي ٿو. رانديڪي واري هڪ پستول ٻيٽل
 تي هو ٻليءَ تي ڌڙا ڌڙا ڦوڙي وڌائيندو
 ٻيٽل ۾ ڇڏي ڇڏي ٿو. هن کي سنئون آهي ته هن
 پنهنجي پيءُ جو بدلو وٺي ڇڏيو. پر ٻلي
 ڏينهن تي ٻليءَ کي وري آزاد ڏيندو ڏسي
 جو ماءُ کان پڇي ٿو ته هيءُ ٻلي وري ڪيئن
 جيئري ٿي وئي؟ تڏهن ماءُ سمجهايس ٿي
 ته هيءُ ٻليءَ ڇڏي ٿو واري ٻلي آهي!
 هن آکاڻيءَ ۾ به ٻليءَ کان نجات
 پائڻ جي ڳالهه آهي، پر بلڪل نئين ڊنگ سان.
 ٻارن تي فلمن جو ڪيترو اثر ٿئي ٿو تنهنجي
 به هن آکاڻيءَ ۾ تصوير ملڻ ٿي.
 ايشور چندر جا ڪوٽا ۽ ٻليون اڃا به
 ستر نفا آهن. چوٿين ٻليءَ ڪهاڻي ”جب
 چوٿي ٻلي ڪو سٺا“ (جڏهن ڪوئي
 ٻليءَ کي سماريو) به ساڳئي وٽس جي آس
 پاس ڦري ٿي. ان ۾ هڪ وڏو ڪٽي آهي
 جيڪا چئن ٻچن سان گڏ هڪ بنگليءَ جي ۾
 رهندي آهي. ان گهر ۾ هڪ ٻلي به آهي،
 جيڪا سڀني جي ڊپ جو مکيه ڪارڻ آهي،
 خاص ڪري رات جي وقت هلندڙ ٿي. ويءُ
 جي پروگرامن وقت. هو ان جي ڪري پنهنجي
 ٽي ڪري سڀنيون نفا ڏسي سگهن. ٻليءَ
 جي چئن ٻچن مان هڪ ٻچو چمپڪ ڪوٽو
 آهي. اهو چالاڪي ڪري گهر مان نٿو ڇڏي
 وڃي جو هڪ پنڪيٽ لڙائي وٺي ٿو ۽ هڪ
 وري ٻليءَ جي کير ۾ وجهي ڇڏي ٿو. ان طرح
 چمپڪ ڪوٽو ٻليءَ کي روز رات جي وقت به
 چارڪاڪ سمهاري ڇڏڻ جي ترڪيب عمل ۾

آڻي ٿو ۽ ڪوٽن جو سڄو پريوار آرام سان
 رات جو ٿي. ويءُ تي ايندڙ سڀ ڪاريگرم
 چاهه سان ڏسي ٿو.
 پنجنين ٻليءَ ڪهاڻي ”مترتا ڪي سيم“
 (دوستيءَ جي حد) ۾ به وري اهوئي ڪوٽو.
 پر ان ۾ ٻليءَ جو موجود آهي!
 هڪ وڏي شهر ۾ هڪ شاوڪار جو
 شاهي بنگلو، ان ۾ رهندڙ ڪوٽن جو
 پريوار، سڀ ڪوٽا سنڪاري. بنگليءَ جي
 پاتين جي چوٽ تي سندن ڏارو. انهيءَ
 پريوار ۾ ساڳيوئي چمپڪ نالي وارو ڪوٽو.
 هڪ کان ٻي ڌيري ڌيري هن سان دوستي
 ڪري ٿو. هن جو پاڻ ۾ وشواس پيدا ڪري،
 هڪ ڏينهن جو چمپڪ کي گهر مان ڪڍي
 چورائي کڻي اچڻ ٿو ۽ چوي ٿو، پر چمپڪ
 ڪوٽو سنڪاري پريوار ۾ پلند، کيس سڌو
 انڪار ڪري ٿو. چويس ٿو، ”مان دوستيءَ
 ۾ پنهنجي خان ڏيئي سگهان ٿو پر چوري
 ڪري نٿو سگهان، مان نمڪ خرام نه آهيان“
 پٽ جي انهيءَ ڳالهه تي چمپڪ جي ماءُ
 به عيوض ٿئي ٿي ۽ کيس شاباشي ڏئي
 ٿي.
 ايشور چندر جي مڃڻ پنجن ٽي
 ڪهاڻين جي سڀ کان وڏي مريادا! انهن جو
 مکيه موضوع ۽ ان جا ڪردار آهن. ڪوٽن ۽
 ٻليءَ جي شري جيتوڻي ”موت“ به تمام
 گهڻيون ڪهاڻيون ليکيون آهن، پر هن وٽ
 وڌيڪن جي ايتري محدود ڳالهه ڪانهي
 ايشور چندر وٽ ڏسڻ ۾ اچي ٿي. هڪ ئي
 ڪتاب ۾ انهن آکاڻين کي جيڪڏهن شايد
 ڪجي ته پڙهندڙ کي شايد انهن ۾ گهڻو

گهٽجي وڃي ٿي. ڊاڪٽر هنڪي نظر جا چشمو پائڻ جي صلاح ڏئي ٿو. ٻليءَ کي چشمو پائڻ ڏسي ڪوئا وري پريشان ٿي وڃن ٿا. پر ننڍڙي ڪٽيءَ وٽ ان جو به علاج آهي، هوءَ ٿورو ٿورو ٽيل کڻي ٻر کان ٻاهر ڦهلائي ڇڏي ٿي. ٻليءَ جي اچڻ تي ننڍڙي ڪٽيءَ چالاڪيءَ سان ٻر مان ٻاهر نڪري ٿي. ٿلهي ٻلي جيئن ٿي کيس چنبو هڻڻ لاءِ مٿانسن ٿيو ڏئي ٿي ته زمين تي ٽيل هاريل هڻڻ ڪري هوءَ ترڪي پوي ٿي ۽ سندس چشمو به وڃي ڀري ڪري پوي ٿو ۽ ڀڄي پوي ٿو. آخر اها ٻلي گهر ڇڏي هلي وڃي ٿي. ٻنهي آکاڻين ۾ ڪوئي ۽ ڪٽيءَ جون مختلف تجويزون ٻليءَ کي ميدان ڇڏي ڀڄي وڃڻ لاءِ مجبور ڪن ٿيون. ٻنهي ۾ ٻلي ڪوئن جي دشمن آهي. ان جي ڪري ڪوئا آرام سان بنا ڊڄ ڊاءَ جي گهمي ڦري نٿا سگهن. جنهنجو علاج پهرين ڪهاڻيءَ ۾ ڪوٺو ۽ ٻي ڪهاڻيءَ ۾ ڪٽيءَ آهي. ٻنهي جو مسئلو ساڳيو آهي، پر تجويزون جدا جدا آهن.

هينئر هندي ڪهاڻي ”دوسري شو والي ٻلي“ (ٻئي شو واري ٻلي). ان ۾ ڪوٺو چمپڪ پنهنجي ماءُ سان گڏ سئنيما هال ۾ هڪ ٻر ۾ رهندو هو. روز فلم ڏسندو هو. هڪ دفعي هڪ فلم ڏسي ٿو، جنهن ۾ پهرئين شو ۾ مري ويل ولين کي ٻئي شو ۾ وري جيئرو ڏسي هو عجب وڃان پنهنجي ماءُ کان پڇي ٿو ته هي وري ڪيئن جيئرو ٿي ويو؟ ماءُ ٻڌائين ٿي ته هي ٻئي شو وارو ولين آهي. اڳلو ته مري ويو. چمپڪ ڪوئي جي پيءُ کي به هڪ ٻليءَ ماري

هلڻ جي پٺيان به انسان ذات جو اهو شوق هڪ ڪارڻ آهي. گهر جي اندر ڪوئي جي ڊڪ ڊوڙ ڏسي ٻار خوش ٿئي ٿو. ٻليءَ جو ان جي پٺيان ڊڪ ڊوڙڻ به هنڪي وڻي ٿو. ڪوئي ٻليءَ جي هر ڀر ڀر کي هو باريڪيءَ سان ڏسي ٿو ۽ مزو ماڻي ٿو. شايد اهوئي ڪارڻ آهي جو ايشور چندر پنهنجي ٻال ڪهاڻين ۾ انهيءَ وشيه کي اڳرائي ڏني آهي. هن جي هر ڪهاڻيءَ ۾ اڄ جي زماني جو ڪوٺو، ٻليءَ کي مات ڪندو ڏسڻ ۾ اچي ٿو. هينئر ڪهاڻين جا موضوع ٿورا تفصيلوار ڏسون:

”نئين زماني جو ڪوٺو“ ۾ ننڍڙا ڪوئا ٻاهر راند ڪري رهيا هئا تڏهن انهن جي ماءُ کين ٻليءَ جو ڊڄ ڏياريندي کين گهر اندر اچڻ لاءِ سڏ ڪري ٿي. تڏهن ننڍڙن ڪوئن کي خبر پوي ٿي ته ٻلي ڏاڍي نردئي ٿيندي آهي، پوءِ اڄ جي زماني جو ڪوٺو چمپڪ، ٻليءَ کي انهيءَ گهر مان ڀڄائي ڪڍڻ جي تجويز سوچي ٿو. هو ماچيس جي ٻن پڙن مان ٽيليفون ٺاهي، هڪ پڙ ٻر کان ٻاهر رکي، ٻليءَ سان گفتگو ڪري ٿو، جيڪا هن کي ننڍڙو ٻار سمجهي مٺين مٺين ٻالهيون سان ريجهاڻن چاهي ٿي، پر نئين زماني جي ڪوئي جي دليلن اڳيان هن جي هڪ به اٽڪل نتيجي هلي ۽ هوءَ هميشه لاءِ اتان هلي وڃي ٿي.

ٻيءَ ٻال ڪهاڻيءَ، ”جڏهن ٻليءَ چشمو پاتو“ ۾ وري هڪ ننڍڙي ڪٽيءَ آهي جا ٻليءَ کي سبق سيکاري ٿي. هوءَ پينل مرچن جي منڍ ڀري ٻليءَ جي اکين ڏانهن اُچلي ٿي. نتيجي طور ٻليءَ جون اکيون پوسرڻ لڳن ٿيون. ان ڪارڻ ٻليءَ جي نظر

آھن. ان حساب سان ايشور چندر جون ڪال ڪهاڻيون فقط ست رهن ٿيون. ٻا ساهتيه جي ڪبت ۾ ايشور چندر جي ڪل موڙهه اهي ست ٻال ڪهاڻيون ٿي آھن. فقط انهن ستر ٻال ڪهاڻين جي ڪري ڇا ايشور چندر جو ٻا ساهتيه ۾ يوگدان تسليم ڪري سگهجي ٿو؟ ڪنهن ليکڪ جو ٻال ساهتيڪار طو درجو ڪهڙو آهي، ان لاءِ هن جي رچنائڻ جي بڻڻپ ڪرڻ بجاءِ، انهن رچنائن جي معيار کي ڏسڻ گهرجي. هنديءَ جو پندت چندر ڌر شرمه ”گلبري“ فقط ٻن ٽن مياري ڪهاڻين، تنهن ۾ به خاص ’اُسي ڪيا ٿا‘، ڪارڻ هندي ڪهاڻيڪارن ۾ هڪ اهميت واري جڳهه والاري ٿو. ايشور چندر به انهن ٿورين ٻال ڪهاڻين جي ڪارڻ ٻال ساهتيه ۾ به سٺو درجو رکي ٿو. هن جون لکيل ٻال ڪهاڻيون ٻارن جي دنيا، ماحول، سڀني، اُڏام، ضرورتن جي عڪاسي ڪن ٿيون، تنهن ڪري اهي صحيح معنيٰ ۾ ٻال ڪهاڻيون آھن.

ايشور چندر پنهنجين ٻال ڪهاڻين ۾ ٻليءَ ۽ ڪوئن جي وشن کي اهميت ڏني آهي. هنجي ٻنهي مجموعن ۾ ڇپيل ڪل ستن ٻال ڪهاڻين مان، پنج ڪهاڻيون ٻليءَ ۽ ڪوئن جي وشه تي آهن. ٻار جو پنهنجي آس پاس جي پکين ۽ پس سان هڪ آتمپيتا جو ناتو ٻڌجي وڃي ٿو. ڪوئي ۽ ٻليءَ کي ڪو روز ڏسي ٿو. تنهن ۾ به آڌ جهڙا ڪان هلندڙ ڪوئي ۽ ٻليءَ جي دشمنيءَ جي ڪٿا ۾ ته ٻار هڪ ٿرل (thrill)، هڪ رومانچ، هڪ انتظار محسوس ڪري ٿو. هونئن به لڙائي ۽ جهڳڙو ڏسڻ سڀني کي عام طور وڻندو آهي. مارماريءَ واري ٽيلون وڌيڪ

ٻه ڪتاب ڇپيل ملن ٿا. هڪ سنڌيءَ ۾ ”نئين زماني جو ڪوٽو“ ۽ ٻيو هنديءَ ۾ ”ايڪ معصوم ڀول“ انهن ٻنهي مجموعن ۾ ڏنل سڀ ٻال ڪهاڻيون اصل ۾ هن هنديءَ ۾ ئي لکيون هيون. گلستان پبليڪيشن طرفان جڏهن ايشور چندر کي سنڌيءَ ۾ مئٽر موڪلڻ لاءِ لکيو ويو تڏهن هن هنديءَ جي جدا جدا پتريڪائن ۾ ڇپيل ٽن ٻال ڪهاڻين جون آف پرنٽس موڪلي ڏنيون ۽ چيو ته انهن کي توهان ئي ترحمو ڪري ڪتابي روپ ۾ ڇپائيندا. ان طرح ايشور چندر جي انهن ٽنهي ٻال ڪهاڻين کي، سنڌيءَ ۾ ترحمو ڪري مجموعي جي روپ ۾ ’نئين زماني جو ڪوٽو‘ عنوان سان گلستان پبليڪيشن طرفان ۱۹۷۹ ۾ ڇپايو ويو. انهن آکاڻين مان ٻن آکاڻين جو ترحمو هونديراج بلواڻيءَ ڪيو ۽ هڪ آکاڻيءَ جو ترحمو شري رام ڀاڳچنداڻي ”گمان“ ڪيو. ايشور چندر جون اهي ٽي ٻال ڪهاڻيون سنڌي ٻال ساهتيه ڪري سمجھڻ گهرجن. ڇو جو هڪ ته اهي هنديءَ ۾ ڇپيل جدا جدا ٻولين جي ٻال ڪهاڻين جي سنگرحن ۾ سنڌي ٻال ڪهاڻيءَ جي روپ ۾ شامل ڪيون ويون آهن، ٻيو ته ايشور چندر هڪڙهن چاهي ها ته هو پاڻ به سڄي سنڌيءَ ۾ اهي لکي موڪلي سگهي ها. ايشور چندر جي ٻئي مجموعي ’ايڪ معصوم ڀول‘ (وحيه برنرس اجمير طرفان ۱۹۸۱ ۾ ڇپايل) ۾ ڪل ڇهه ٻال ڪهاڻيون آھن. اهو هنديءَ ۾ آهي.

ٻنهي مجموعن ۾ ڪل نو (ٻهترين) ۾ ۱۰ ۽ ٻئي ۾ ڇهه ٻال ڪهاڻيون آھن. انهن ٻه ٻال ڪهاڻيون ٻنهي مجموعن ۾ ساڳيون

ايشور چندر جو ٻال ساهتي ۾ يوگدان

ڊاڪٽر هوندراج بلواڻي

آهي. اهڙين رچنائن جا 'لالچ جو ڦل' نقل جو نتيجو، 'ڇوريءَ جي سزا'، 'محنتي ڇوڪرا' وغيره وغيره ڇپڙا سڙا ٿي ٻارن جي آڌاڻي پڙهڻ جي انتظاريءَ کي ختم ڪري ڇڏين ٿا. ٻار اڳوت ٿي سمجهي وڃي ٿو ته هن آکاڻيءَ ۾ ڇا هوندو!

ٻال ساهتيءَ کي اهڙي پرستئيءَ مان ٻاڄر ڪڍڻ جي سخت ضرورت آهي. ان لاءِ اهو ضروري آهي ته وڏا ليکڪ به ٻال ساهتيءَ لکڻ طرف ڌيان ڏين. اسانجي وڏن ليکڪن کي ان احساس ڪمڙيءَ مان ٻاڄر نڪرڻ گهرجي ته ٻال ساهتيءَ لکڻ، ٻئي ساهتيءَ لکڻ کان گهٽ درجي جو ڪم آهي. بنگالي ۽ مراڻيءَ ۾ ڪو به ساهتيڪار تيسنائين وڏو ساهتيڪار نه مڃيو ويندو آهي جيستائين هن ٻارن لاءِ نه لکيو هجي. وڏن ليکڪن جي ان جوابداريءَ کي ايشور چندر محسوس ڪيو هو. هو سنڌيءَ جي بهترين ڪهاڻين مان هڪ ليکيو وڃي ٿو. هن وڏن سان گڏ ٻارن لاءِ به ڪهاڻيون لکيون. اهي تعداد جي خيال کان ايتريون گهڻيون نه آهن؛ آڱرين تي ٻڌل جيتريون مس آهن. هن جي ٻال ڪهاڻين جا فقط

ڳ پڳ سڀني ٻولين جي ليکڪن جي اها شڪايت رهي آهي ته سندن ٻوليءَ ۾ ٻال ساهتيءَ جي ڪوٽ آهي. سنڌي ٻوليءَ سان به اها ڳالهه لاڳو ٿئي ٿي. بنگالي، مراڻي ۽ ڪي ٻيون ٻوليون ان ۾ اپواد ٿي سگهن ٿيون. ٻال ساهتيءَ بابت اهو عام رايو، حقيقت ۾ پوريءَ طرح صحيح نه آهي. ٻال ساهتيءَ ڀارت جي سڀني ٻولين ۾ ٿورو ڪي گهڻو- لکيو ضرور وڃي ٿو. ان خيال کان ٻال ساهتيءَ جي ڪوٽ نه آهي- سنڌيءَ ۾ به نه آهي. ڪوٽ آهي ته اها سٺي ۽ صيحتمند ٻال ساهتيءَ جي. اهڙو ٻال ساهتيءَ جيڪو ٻارن جي ماحول، ڪلپنائڻ، چاهنائڻ، ضرورتن ۽ منوگيان کي خيال ۾ رکي لکيو ويو هجي تنهن جي ڪوٽ ضرور آهي. اهڙو ٻال ساهتيءَ تمام گهٽ ڇپجي ٿو. سماج ۾ ٿيندڙ وڪاس ۽ وڌيڪ ترقيءَ سان ناتو جوڙي ڪري، ٻارن کي سندن ذهني وڪاس ۾ مدد ڪري سگهي، اهڙي ٻال ساهتيءَ جي سدائين ڪوٽ رهي آهي. ٻال ساهتيءَ جي نالي ۾ اسان وٽ جھونين پراڻين لوڪ ڪٿائڻ، ٻين ٻولين جو نقل ڪري لکيل رچنائڻ، اُپديشڪ ڪهاڻين جي ڀرمار رهي

ل

ڊاڪٽر هوندراج بلواڻي

لاڙڪاڻو، سنڌ. تاريخ ۹-۱-۱۹۴۶

هڪ سؤ جي آس پاس (جن ۾ خاص ۽ خوب رهي ويئي) قيد ٿيل روشنيءَ جا ٽڪرا، ڇو ماڻهو، دليري، انهيءَ ڇاڙو، دريءَ مان، نئي نالي، چوٿين يانڊڻ، ٽنگ جيڪو ڇوڪرو، دنيا جي بهترين ٻڌل ڪهاڻين، ٻارن جا لوڪ گيت، وغيره ڀارت سرڪار جي تعليم وياڳ جي اين سي. آر. ٽي طرفان ڀارت سرڪار جي بالغ تعليم وياڳ طرفان اوارڊ، سوويت لئنگئيج جو نرومن انعام، گجرات سنڌي اڪادميءَ جو انعام، راجستان سنڌي اڪادمي انعام، پيمشو: سنڌي وشمير آفيسر، گجرات راجپوت شالا پائينر ڀڳتڪ منڊل. پتو: ۱۷۲ - محارقي سوسائٽي، سردار نگر، احمد آباد-۲۸۲۲۷۵

نالو :
جنس، تاريخ :
ڇپايل ڪتاب :
انعام :
پيشو :
پتو :

خيالن. راجا جي ٻڌايائون ته توهان سان وڙهڻ ٿو
 ٿئي. راجا ڏاهر سائس سامهون ٿيو ۽ هاڻي مٿس
 حملو ڪيائين. حبشي ۽ ٻئي ٿيوڙو ٿڙي هاڻي ۽ جي
 ائين آندو. حبشي ۽ هو ٿيوڙو هاڻي ۽ کان ٺهي پاسو
 ڪري رهيو هو (ان ڪري شجاع) هڪدم مٿي
 تان ڀڳ ۽ جي ٿيوڙي جون اکيون ٻڌي هاڻي ۽
 نٿي ڪانه ڪيائين ۽ هاڻي ۽ جي سوند تي
 زخمي رهيائين. راجا ڏاهر نه ڪونهجي ۽ خبرو
 دوشاخو ٿيو، ڪمان تي رکي، پنهنجي مخصوص
 استادي ۽ ڏاهپ سان چڱي هنڌ ۽ حبشي ۽
 هو هر ڪنهن کان اڏائي ڇڏيائين. باقي هن
 جو ڌڙ ٿيوڙي تي رهي ويو. (صفحہ ۲۵۸)
 ٿڙائي جو ميدان. ڇڏنامو موجب، اتي
 مشرڪن (سنڌين) حملو ڪري پير ڪوڙي جنگ ڪئي ۽
 پاس سان گري آيا، جنهن ڪري عرب لشڪر لڏي
 ويو. ۽ ملين جيڪا مٿي ٿي ويون، جنهن تي سنڌين
 سمجهو ته عرب لشڪر ڀڄي ويو. مالو دشت ۽
 غرت ۾ پئجي ويا. محمد بن قاسم آخر ۾ مدحوش ٿي
 ويو هو سالي لڙي ٿي چيائين، مونکي پاڻي پيار،
 پاڻي ٻي، ماءُ پئي، بڙو ڏيار ٻيائين ته اي عرب!
 توهان جو سردار محمد بن قاسم اهو آئون آهيان.
 تڏا ٿي ٿا ڀڄو؟ ٻالون کڻو مصر ڪريو، ڇاڪاڻ ته
 هنو شڪست ٿئي چڪا آهن (هي ابو اسلمي سج جو
 شعليل) ۽ فتح سان جي آهي. (صفحہ ۲۵۹)
 عسڪر ۾ مول عمارت موجب آهي ته
 ”هنو مارعي وٺندا ۽ فتح سانجي ٿيندي!“
 مشهور پٿار شڪست تڏا ۽ اسلمي موجب ڪيئن
 مونس؟ تن تي تڏوڙو آيو ڏيڻ اچي. ڪڙڙ
 ٿا ٿاڻي مڙهن ۾ خائو آهي. سو ان
 طرح سنڌي عسڪر کي چڪا هئا. عرب فوج
 جي هٿي لڏهن ته محمد بن قاسم
 راجا ڏاهر، ”مڙس معرو منڌي ڪٽي

آهي؟ ڪڇلي ڏهلي، مصعب بن عبدالرحمان،
 ۽ نباد بن حنظل ۽ تميم بن زيد قيسي ڪٿي
 آهن؟ دوستو قرب وارا! حٿيار بردار! تلوار
 بازو! پوريڌار ۽ نيزا بازو! اسلم جي ميلڪ
 توهين ڪٿي آهيو؟ پريشان نه ٿيو، بلڪ پنهنجي
 فوج جي حمايت افزائي ڪريو.“ (صفحہ ۲۶۰)
 صاف ظاهر آهي ته عرب فوج پاڇ ڪائي
 چڱي هئي، سپردار خنڌه جي ميدان تان غائب
 ٿي چڪا هئا. محمد بن قاسم پنهنجي ساٿين کي
 اسلمي خدا جو واسطو وڃي گڏ ڪري رهيو
 هو. ته به ڇڏنامو لکي ٿو ته، ”محمد بن
 قاسم اسلمي خدا جو نالو وٺي حملي ڪرڻ جو
 حڪم ڏنو. هنڌو پڻ ٻيڻي ويا ۽ ڇٽي خنڌه
 لڳي. ٿرارين جي ڌڪا ڌڪي ۽ کان حوڙ ۾ ناهين
 خاشعا اڏامڻ لڳا. نيزا ۽ حربا هڪ ٻئي سان
 ٽڪرائيندڙ هئا. نيڪ حٿيار ڀڄي پيا ۽ هڪ
 ٻئي ۾ ڪشتي ۾ ڳنڍجي ويا. صبح اڀرڻ
 کان شام جي گذرڻ تائين ڏاڍا هنڌو قتل ٿي
 ويا، (پر باوجود ان جي) راجا ڏاهر،
 راجڪمارن جي بالائي هڪ هزار گهوڙي سوارن سان
 وڃي ڀڄيو هو ته سج لڳي ويو.“ (صفحہ ۲۶۱)
 سج لڳو، ٿڙائي بند ٿي ڇاڪاڻ ته عرب ان
 بعد خنڌه ڪونه ڪندا آهن، اهو سندن نيم آهي.
 راجا ٿرشيخ (ڏاهر) خيڙو ۽ بلڪل سامهون پنهنجي
 هڪ هزار سوارن سان موجود هو ته پوءِ سندن
 چار ڪيڻ ٿي ۽ مار جي ڪيڻ ويو؟
 ان حالت ۾ راجا ٿرشيخ (ڏاهر) ڌارو يا
 کٽيو ان جو فيصلو ڪرڻ ڪير ڪندو؟ ڇڏنامو يا
 اوهن؟ ڇاڪاڻ ته ان کان پوءِ وري ٻئي ڏينهن ڪا
 ٿڙائي ڪانه ٿئي. ان ڪري فيصلو اڄ ئي ڪرڻو آهي.

(پوءِ ڇا ٿيو؟ سو ڏسو!) راجا درشيش جي هٿ ۾ آئيني (آرسي) جهڙو تڪين ڪاتين سان هڪ گول چڪرو هو. جڏهن به هاڻيءَ حملو ٿي ڪيو تڏهن جيڪو به هاڻيءَ جي ويجهو ٿي آيو ته اهو چڪرو ڪمند وانگيان وجهي کيس پاڻ ڏانهن ڇڪي، پيادي خواه سوار جي سڀي ڌر کان ڌار ڪري ٿي ڇڏيائين (صفحہ ۲۵۷).

اهڙيءَ طرح جنگ لاڳيتي هلندي رهي ۽ شام جو نماز تائين گهڻا مشرڪ (سنڌي ڪافر) ڪُسي ويا. (صفحہ ۲۵۸). پر مزو اهو جو عرب هڪڙو به نه مئو، ڇو ته چچنامي ۾ اهڙو ڪجهه لکيل ئي ڪونهي. جيتوڻيڪ راجا درشيش آرسي نما چڪر سان ماري کين عدن جو باغ پئي گهمايو. (ليڪن لڳي ٿو جيئن ئي عرب سپاهي مرندا ٿي ويا عربن جوئر جي اٿي مان ٺاهيل لٽي (پيسٽ) سان سندن سر ڪٽي رکي ڳنڍي کين وري اسلامي بهشت ۾ موڪلڻ لاءِ تيار پئي ڪيو.)

هڪ دلچسپ واقعو! ڳالهه جي راوين هڪ براهمن کان هن طرح روايت ڪئي آهي ته عربن ۾ هڪ ماڻهو هو جنهن کي شجاع حبشي ڪري ٿي سڏيائون. هو بهادري ۽ همت جي حد ٽپي ويو ۽ جنگ جي صف ۾ وڏا ڪارناما ڏيکاريا. هن محمد بن قاسم جي اڳيان سخت قسم کنيو ته جيستائين راجا ڏاهر جي سامهون ٿي سندس هاڻيءَ کي زخمي نه رسائيندس تيستائين ماني پاڻي نه کائيندس. ۽ جيستائين منهنجي بدن ۾ جان هوندي، لڙندو رهندس نه ته مري ويندس.

راجا سفيد هاڻيءَ تي چڙهي ٻاهر نڪري اچي بيٺو. حبشي شجاع مشڪي (ڪاري) گهوڙي تي سوار هو. اڳتي وڌي ويڙه

ويو! عرب لشڪر حملو ڪري سنڌين کي اتي پهچايو جتي سندن صف (قطار-لائين) هئي. ڏينهن پورو ٿيو ۽ ٻئي لشڪر موٽي ويا.

راجا درشيش (ڏاهر) سينا ساڻ ڪري پنهنجي مرڻي پٺ راجڪمار کي موڪليو. سندن فوجي ترتيب اهڙي پختي ۽ بي خطا هئي جو پڙهندي سنڌين جي فوجي ذهني (قابليت) کي داد ڏيڻو ٿو پوي. جيتوڻيڪ چچنامو ته ان کي فقط رواجي طرح پيش ڪري ٿو، ته به اهڙي انتظار ٻن عرب سردارن کي ڏوڏي ڦٽو ڪيو. چيل آهي: ”ايتري ۾ بکر بن وائل ۽ بنو تمير قبيلي وارن اچي (قاسم کي) چيو ته، ”ڪافرن (سنڌين) جو لشڪر هڪ وڏي مصيبت آهي ۽ هو پنهنجا هٿيار ۽ سامان ٺاهي جنگ جي تياري ڪري خوشي ڪري رهيا آهن ۽ اوهان (عربن) جي سامهون ٿيڻ ۽ توجه ڪرڻ جي تڪڙي طلب ڪئي اٿن.“ (صفحہ ۲۵۲).

حملو عرب ٿا ڪن ۽ مقابلو ڪندڙ سنڌي کين للڪاري رهيا آهن! پوءِ محمد بن قاسم نعرو هڻي چيو ته ”هوشيار! اي عرب جا لشڪر! ڪافر ٻن حصن ۾ ورڇجي چڪا آهن، توهين حملو ڪريو.“ عرب لشڪر سندن اڳيان، ساڄي کاٻي، پٺيان ڦري آيو. محمد بن قاسم کين لڙائيءَ جو جوش ڏياريندي چئي رهيو هو ته اڄ توهان جو ڏينهن آهي. آخر ڪٺل (قتل ٿيل) ڪافرن (سنڌين) جا ڏير لڳي ويا. اتي راجا ڍال کڻي سفيد هاڻيءَ تي ٿي ويٺو (جنهن تي هو شروع کان ئي ويٺل هو) ۽ چار سؤ مرد لوهي هٿيارن ۾ ٻڌل، ڳچين ۾ ترارون ۽ هٿن ۾ نيمچا (نير نيزا) لوھ جا دستا جنهن کي سنڌي ’سيل‘ چوندا آهن، کڻي اهڙي حالت ۾ ٻاهر نڪتا ۽ جنگ ڪرڻ لڳا. انهيءَ حد تائين جو سندن هٿن جون ڪلون لهي ويون.

مڇي ويئي. حاقين ترتيب ٿيل (Disciplined) صغن (قطارن) کي ٺوڙي ڇڏيو ۽ پيرن جي ڏاڍ سان سندن زرعن ۽ هڏن کي چور ڪري ڇڏيو. يوناني ليکڪ بايوڊهرس لکيو آهي ته: راجا پورس بچيل ۲۰ حاقين کي جيڪي ان وقت قبضي ۾ هئا، گڏ ڪري دشمن تي لنگي پيو. هن (راجا) خود پنهنجن هٿن سان قتل ڪم ۾ سندس خود جي هاڻيءَ کيس بچائڻ ۾ حيرت انگيز قابليت جو مظاهرو ڪيو ۽ ٻار ٻار (ڪيلي سر) دشمن کي پلتي ڌڪي ڇڏيو.

وري به يوناني ته هڪ با ترتيب فوج هئي. مگر هي عرب جا ٻڌو ته بلڪل بي- ترتيب ۽ ڇينگلي جهڙو هو. البت سندن لڙائيءَ جو ڍنگ ڦاٽائو هوندو هو.

چچنامي موجب راجا درسيٿ (ڏاهر) سان پنج هزار سوار ۽ ويه هزار پيدل، ڪُل ۲۵ هزار سپاهي، ۽ هوڏانهن عربن وٽ فقط ڇهه هزار. سو جي اگر چار چار سنڌي به گڏجي هڪ هڪ عرب کي لتن لوتن سان ڪٽي ماري ها ته به هڪ عرب به ويندي محمد بن قاسم تائين نه. سلامت ڪونه بچي ها. هي رڳو حاصل ليکڪن جي ڪوڙ لکڻ ۽ ميٽڻ جو نمونو لکيو اٿم، جيئن چچنامي ۾ لکيل آهي. هاڻي ڏسون اڳتي ”پوءِ راجا پاڻ لشڪر وٺي هليو ۽ ٻيٺ کي ڌار وٺي چيائين ته: محمد عافيءَ کي تو سان گڏ روانو ڪريان ٿو. عربن جي جنگ کي هو بهتر ڄاڻي ٿو. هو حبش اڳتي وڌڻ يا پٺتي هٽڻ جو چوي، تون سندس اشاري جو پابند ره. (صفحہ ۱۲۵). هتي اچي ڇن سنڌي راجا پنهنجي هندو مريادا ۽ وشواس جي ڀروسه هڪ اهڙي غلط شخص کي اڳواڻ بڻايو (جيڪو خود هڪ عرب هو ۽ راجا کس پناه ڏني هئي) جنهن جي ايمانداريءَ نه ايمان آڻڻ خودڪشيءَ کان گهڻو گهڻو گهڻو مريادا ۽ وشواس ۽

جي مار سڄي ان مسلمانن دؤر ۾ کاڌي آهي شايد اڄ به ان جو مزو چڱي رهيا آهن.

سو جنهن فوجي ترتيب (انتظام - Discipline) رکيا سان راجا درسيٿ پنهنجي فوج کي اڳتي ڪيو، اها اهڙي مذهبيءَ واري هئي (جيتريءَ طرح چچنامي ۾ ان جو ذڪر ڪيل آهي) جو عربن جو ان جي سامهون ٿيڻ موت جي منهن ۾ ويڻ برابر هو. ليڪن عين موقعي تي عافيءَ جو هڪ (عرب) ساٿي ’عبيد بن ڪتاب‘ جيڪو ان ئي ڏينهن دوکو ڪري محمد بن قاسم وٽ آيو (يا خود عافيءَ دوکو ڪري موڪليو هجي) ۽ هن کيس هندو فوجي ترتيب جو راز ٻڌايو (صفحہ ۱۲۷). بس لڙائيءَ جو رنگ ئي بدلتجي ويو. محمد بن قاسم خبردار ٿي ويو. ته به کيس موت گهرو ڪري ويٺو هو جو پنهنجو موت يقيني سمجهي هن پنهنجي سپاهين کي چيو ته ڙي عربو! جيڪڏهن مون تي ڪو حادثو پيش اچي ته پوءِ اوهان جو اڳواڻ ’مترز بن ثابت‘ آهي ۽ جيڪڏهن اهو به مارجي ويو ته توهان جو اڳواڻ سعيد ٿيندو. (صفحہ ۱۲۸). جنگ جي شروع ٿيڻ تي اول مترز بن ثابت حملو ڪيو پر پهريئن ئي چڪريءَ ۾ مارجي ويو. (صفحہ ۱۲۸).

پوءِ سعيد لشڪر کي حمٿ ڏياري (اسلامي گلوڪور جو بوتلون چڙهائي) لڙائي جهڙي (پر) حسن البڪري جو آڱوڻو جنگ هلندي سنڌي تلوار جي ڌڪ سان شڪست ڏئي ويو. (صفحہ ۱۲۸). حذفين مست هاڻي (هاڻي نه پر سؤتر هوندا) وڌيا، نڏهن عرب مضبوطيءَ سان ٽولا ٽولا ٿي هاڻين (سؤترن) جي پٺيان ڦري آيا ۽ هاڻي واپس ورائي ڇڏيائون (جن کي لغافي ۾ بندڪري رهندو پوسٽ رستي بنداد موڪليو

نڪتو ۽ عرب فوج جي سامهون ٿي جنگ
جوڻيائين. جڏهين (بئي طرف) ٿڪا تڏهن
موتي ويا. (صفحہ ۲۲۲)

تئين ڏينهن هڪ بئي بحادر مرد کي راجا
موڪليو جيڪو جنگ ڪندي پاڻ مارجي ويو.
تنهن تي وزير راجا کي چيو، 'پهريائين هڪ
عربن جو لشڪر ندي پار ڪري رهيو هو ۽ ننڍين
ننڍين ٽولين ۾ بئي لنگهيا، تڏهن اسان
کي مٿن حملو ڪرڻ گهريو هو، جيئن کين بيءَ
جنگ کان ڊپ ٿئي ها. هاڻ جڏهن گڏ ٿي مقابلي
لاءِ آيا آهن ته اسان لاءِ چڱو ائين ٿيندو ته سموري
لشڪر، پيادل خواه سوارن سان، هاڻيءَ تي مٿن
حملو ڪيو وڃي. (صفحہ ۲۲۲).

هت ڏيان ۾ رهي ته هندن جي پراچين
پرمپرا اها رهي آهي ته ڪنهن به دشمن تي اوچتو،
پٺيان ۽ بي خبر حملو ڪونه ڪندا هئا. پر هن وقت
اهو هندو آدرش هنن عربن سان لاڳو نٿي ٿي
سگهيو، جيڪي ڌاڙيلن جيان اوچتو ۽ وحشيانه حملو
ڪندا هئا. هندن فقط بچاءُ پرڻندو سٺو پئي رکيو ۽
جوابي حملو به. جڏهين ڪهي اسلامي (اهنسا وادي)
امن امان جي ليبل سان آيل، آدرش ۽ انسانيت جو
ڪو ملهه ڄاڻندا ئي ڪونه هئا. هو هر موقعي تي
اول، اوچتو پٺيان، بي خبر جيئن آيو حملو ڪندا
هئا، جنهن ڪري هندن جي انسانيت کين مهانگي
پڻ پيئي آهي، جيئن اڄ به ٿي رهيو آهي. هندن
جي اڪثر هار جو سبب اهوئي رهيو آهي. اوچتو
حملو ٿيڻ کان پوءِ بچاءُ ڪهڙي قسم جو ۽ ڪهڙي
دشمن سان آهي، سا بوجبه جندن ۾ گهٽ رهي
آهي، تنهن ۾ به هي ته هندن جو پهريون آزمودو هو.
چوٿين ڏينهن وڏي جنگ جي تياري
ٿي، جنهن ۾ اٽڪل پنج هزار سوار ۽ جنگي
جوان هئا (۽ اهڙي طرح هئي راجا)

اها لشڪر گهڻو ڪافي هو. جڏهن ڪي عربن جي
فوج ۾ فقط ڇهه هزار ۽ سٺ مست هاڻي، ڪي
چون ٿا ته جنگي هاڻي هڪ سؤ هئا ۽ ويهه هزار
پيدا زرعن ۽ ڍالن سميت جنگ لاءِ راجا
جي اڳيان روانا ٿيا. پاڻ هڪ مست هاڻيءَ
تي زرع ڍڪي ۽ ڪمان تي زرع چاڙهي
وينو. ساڻس گڏ پالڪيءَ ۾ ٻه هانديون هيون.
هڪڙيءَ کيس هڪ بئي پٺيان تير پئي
ڏنا ۽ ٻيءَ پاڻ پئي پيچايو. (صفحہ ۲۲۲)
هاڻي: هڪ سؤ هاڻي هڪ لک فوج لاءِ گهربل
ٿيندا آهن ۽ سٺ هاڻي به سٺ هزار فوج لاءِ. ان ڪري
هتي هاڻي ته فقط هڪڙو هو جنهن تي راجا خود سوار
هو ۽ سچ پچ جي سؤ، سٺ خواجه ڏهه هاڻي به سنڌي
سينا ۾ هجن ها ته عربن جو هڪڙو سپاهي به شام جي
نماز پڙهڻ لاءِ ڪونه بچي سگهي ها. هاڻي ڪو
اهڙو سولو ۽ سستو جانور ڪونهي جو هٿ ڪري
پالجي. سڪندر جيڙي قديم حملي ڪندڙ جي
مقابلي ۾ راجا پرڻو (پورس) وٽ سڙ ته ڇا سٺ
به ڪونه هئا. مگر جيترا به هئا، تن سڪندر
جي سينا کي يوناني ديوتائون ياد ڏياري
چڏيا. جنگي هاڻي، سو به مست، ڇا ٿيندو
آهي سو ته يوناني ڀڄائي سگهندا. لڙائيءَ
جي ميدان ۾ حالت بيءَ طرح ڏسي راجا پُٿرو
(پورس) دشمن تي هاڻين سان پيانڪ حملو
ڪيو، ڇاڪاڻ ته سڪندر جي اوچتي حملي راجا پورس
جو رٿيل انتظام ٽوڙي وڌو هو. سو جيئن ئي مهاوتن
هنن قداور جانورن کي دشمن جي طرف وڌڻ لڳا،
ڪينا هنيا ته هن پيدل سينا پٺيان پٺيان
رواني ڪئي، جيڙي طرح اڄ جي زماني ۾
پيدل فوج لڙڪن جي اڳيان بچاءُ ۾ پٺيان
پٺيان حملو ڪندي وڌندي آهي.

هاڻي هاڻين جي چنگڙن (مڃڻورن)
سان يوناني ڳوٺا هٿڪارون ڪرڻ ۽ جڙڻ لڳل
لڳا. اتي يوناني پيدل فوج ۾ گهٽ

راجا ڏاهر هاريو يا کٽيو؟

گنگارام سمراٽ

ص

تي ويحي عرب لشڪر جي سامهون اچي جنگ
 ڪئي. گهڻي لڙائيءَ کانپوءِ، جنهن ۾ سنڌي
 ڪٺا (قتل ٿيا) ۽ ڀڳا. راجڪمار کي هٿيارن
 وارن وغيره سڌو ڇڏاري گهٻرو ڪري ورتائون.
 عربن جي لشڪر راجڪمار تي حملو ڪري
 سندس لشڪر جي گهڻي ڀاڱي کي ماري
 وڌو، تڏهن پيلبان (مهاوت) هائيءَ کي تڪو
 ڪري حملو ڪيو (جنهن ڪري) عرب پيدا
 عواد سوار، ٻيڙي پکڙجي ويا ۽ راجڪمار
 سلامت اتان نڪري ويو ۽ ڪو به خاني
 نقصان ڪونه ٿيو. ۽ ڇٽنامي موجب ئي
 راجا ڏاهر، پنهنجي پٽ جي سلامتيءَ سان
 موٽي اچڻ تي، ايشور جو شڪرانو مڃيو
 (ڇٽنامو صفحہ ۲۲۷). ان طرح پهرئين ڏينهن
 جي چڪري ايئن پوري ٿي.

ٻئين ڏينهن جي جنگ جو ذڪر
 ڪندي ڇٽنامي ۾ ذڪر آهي ته ٻئين
 ڏينهن (محمد بن قاسم) اتان به منزل پئي
 اچي بن شون پنڌ تي لٿو. جڏهن عربن جو
 لشڪر ويجهو اچي لٿو، تڏهن راجا ڏهرشيڻ
 (ڏاهر) پنهنجي سردارن مان هڪ ٺاڪر
 کي گهرايو ۽ چيائينس ته توکي عربن جي
 سامهون وڃڻ گهرجي. حڪم جي اشاري جي
 دير هئي، هو سورهيه ٺاڪر لشڪر وٺي ٻاهر

ڏيڻ کان اهو ڪوڙ ٽوپچندو پيو
 اچي ته سنڌ تي عربن حملو ڪيو
 ۽ جيت پاتي، راجا ڏاهر هاريو ۽
 ماريو ويو. ۽ اهو سڀ هڪ پراڻي ناول،
 جنهن کي ڇٽنامو چيو وڃي ٿو، جي آڌار
 تي ٻڌايو پيو وڃي. مگر ڇٽنامو خود ڇا
 ٿو چوي، سو ڪنهن به گنجبرتا سان نه ڏٺو
 نه پڙهيو. ڇو ته اهو ڪوڙ ۽ دوکو گهڻو
 ڏوٻجي-ڦهلاجي غلط حقيقت بڻجي چڪو
 هو ۽ قبول ٿي ويو هو. ان ڪري به جو ان جي
 مقابلي ۾ ٻيو ڪوبه ڪتاب موجود ڪونه هو.
 ان هوندي به ٻين حقيقتن جو سڃاڻو
 نه وٺي، وڌيڪ بحث نه ڪري، فقط ڇٽنامي
 جي ئي آڌار تي اهو ڏيکاريان ٿو - فيصلو
 ڇٽنامو جو به آهي، هاڻ اوهين خود ڪريو.
 هيءَ مکيه لڙائي نه ديبل بندر تي ٿي نه
 ئي الور ۾. مگر حتیٰ به ٿي، ان جو احوال
 هي آهي، پهرئين ڏينهن جو -

مهرن جي ڏيندڙن (نه ڪي اکين ڏال
 شاهن) هن طرح بيان ڪيو آهي ته، ”جڏهن
 محمد عافي حاسوسيءَ تان موٽي آيو، تڏهن
 راجا ڏاهر پنهنجي پٽ کي ڪجهه لشڪر
 ۽ هائي ساڻ ڏيئي موڪليو. راجڪمار هائيءَ

نالو . گنگارام سمراٽ

جنم، تاريخ : ۱۹۱۸

ڇپايل ڪتاب، آريه ورت، ڀارت ورش، سمراٽ چندر گپٽ، سنڌو سرويئر.

انعام

پيشو : ايتحاسڪار ۽ پترڪار

پتو

Sahajpur Bogha, AHMEDABAD - 382345

ڪيائين، تڏهن ٿو شاعر مومل کي خوشخبري سڻائي :

”راڻو رڀارو، تو ڏانهن مڪو تڪڙو.
لدوڻا لطيف ڇي، ماڻجھ موچارو.
صبر سوارو، ڪاڪ گھڙندو ڪرھو.“
شاھ سُر مومل ۾ چوي ٿو ته :

”ڪهڙي پڇين ذات ؟ جي آڳيا سي اڱھيا.“
مالڪ وٽ ملڪيت جي زوربازي نه کڻندي، نڪي وري حسن ۽ چترائي قبول پوندا. مومل پنهنجي پيٽ سومل کي جو مرداڻا ڪپڙا پهراڻي پاڻ سان گڏ سمهاريو هو، ۽ مينڌري جڏهن ڏٺو ته مومل ڪنهن مڙد سان سمهي پيئي آهي ته هو پنهنجو لڪڻ نشاني طور رکي هليو ويو هو. ڪن لوڪ ڪهاڻين ۾ ڄاڻايل آهي ته مومل جي چوڻ تي سومل اهي مرداڻا ڪپڙا ڪونه پاتا هئا، بلڪ پنهنجي مرضيءَ سان مرداڻو ويس ڪري مومل سان سمهي پيئي هئي ۽ هن ڄاڻي وائي ڪيو هو، جيئن مينڌرو اچي ۽ غلط فهمي ۾ اچي مومل کي ڇڏي ڏئي.

منهنجي چوڻ جو مطلب اهو آهي ته مومل راڻي بابت لوڪ ڪهاڻيءَ ۾ جدا جدا روايتون آهن. پر شاھ صاحب جنهن نموني مومل کي پيش ڪيو آهي، اهو ٻئي نموني آهي.

مومل محلن ۾ رهندڙ آهي. پر سڪ ۾ سڪايل آهي. مومل جي دانھن جو بيان جيڪو شاھ ڪري ٿو، تنھن مان پڌرو آهي ته هوءَ ڪاڪ محل اندر رهي راڻي جي راه

نھاري چوي ٿي :

۱. ڏيا ٿيل ڦليل جا، ٻاريم تائين ٻانگ.

۲. وٽ سوريندي ولھا ڏٺو ٿيل ٻري موت مسافر سپرين، چانگي تي چڙهي راڻي لاءِ رڙي، ويئي وهامي راتڙي. شاھ صاحب سنڌ ۾ پرڇلت لوڪ ڪهاڻيون ٻڌيون ۽ اُهي آستان به ڏنا، جتي جون اُهي ڪهاڻيون هيون. جيئن ڪي ٿر جو ملير ۽ اتي عمر ماروي جي آکاڻي ٻڌي.

ڪاڪ ٻڌيءَ تي ٻڌل شهر ۽ لوڊاڻا ۽ اتي مومل جو ڪاڪ محل، جنهن کي اڄ مومل جي ماڙي سڏيو ويندو آهي. قلات ڪيچ مڪران جتي سسئي پنهنون جي ڪهاڻي ٻڌي. ڪينجھر ڍنڍ جي نوري ڄام تماچي. آهڙيءَ طرح ليلا چنيسر، سورن راءِ ڏياچ وارا آستان، شهر ۽ ڳوٺ ڏنا ۽ اُتي لوڪ ڪهاڻيون ٻڌيون.

هن پنهنجي پيغام لاءِ انهن ڪهاڻين جو آڌار ورتو. جيڪڏهن شاھ صاحب سڌو سنئون اُپديش ڏئي ها ته اهو شايد اهڙو اثردار نه رهي ها، جيترو ڪهاڻين جا پاتر کڻي انهن دواران ديش جون به حقيقتون ڏنيون ته انهن پاترن وسيلي پنهنجو پيغام به ڏنو. ڇٽڪ هن انهن پاترن کي علامتي طور ڪتب آندو هجي.

مومل ته شاھ صاحب جي هڪ ٺاڪا، سورمي آهي. ٻيون به ته آهن. هر ڪنهن جو پس منظر پنهنجو پنهنجو آهي.

سوال آهي ته مومل ڪيئن پاڻ کي ماري
مات ڪيو؟ اهو ٻڌايل نه آهي.

شاه صاحب هن آکاڻيءَ دوران
نصاحت ٿو ڏئي ته - هن دنيا ۾ به
جادوئي نظارا آهن. هي ڪو انهن نظارن
کي سچ سمجهي انهن ۾ پلجي ٿو وڃي،
سو مومل کي حاصل ڪري نه سگهندو يعني
ايشور کي پاڻي نه سگهندو. مطلب ته منزل
تي پهچي نه سگهندو.

شاه صاحب پنهنجي ڪلام ۾
اهي آکاڻيون ڪو آکاڻين ٻڌائڻ هي
مراد سان ڪونه ڪيون آهن. بلڪ انهن
دوران، انهن جي پاترن دوران پنهنجو
سنجهو ڏيڻ چاهيو آهي. ان ڪري سندس
ڪلام ۾ به اهي آکاڻيون مڪمل ڪونه
آهن ۽ نه وري سربستي طور ٻڌايل آهن
پر وچ وچ مان بيتن دوران انهن جو
ذڪر ڪيل آهي.

شاه صاحب کان اڳ اهي آکاڻيون
ٻاهن دوران ٻڌايون وينديون هيون.
ٻاهه لوڪ ٿيڻ جو هڪ قسم آهن.
ٻاهن کي سلسلوار ٺاهي، آکاڻيءَ کي ٺاهيو
ويو جيڪا پوءِ ڊاڪٽر گربخشاڻي
تاريخي طور چنڊ ڇاڻ ڪري پيش
ڪئي آهي.

شاه صاحب مومل جو ذڪر ڪندي
سندس سبرت نگاريءَ مان ڏيکاري ٿو ته
سڄي سالڪ کي ايشور کانسواءِ ٻي ڪنهن
به صحبت مان مزو اچڻ نه گهرجي. مومل
حزقو راڻو ٺاهي، دل پرچائي ته دڪ پڻ
پيس، پر جڏهن لڏايائين ۽ پنهنجيءَ
ڪٽا ڏسائڻ لاءِ راڻي کي آزيون نيزاريون

لاءِ ڪافي ڪوششون ڪيائين، پر راڻي
جي دل ۾ هڪ دفعو وهڻ ويجهي ويو
ته اهو نه لتو. آخر مومل نا اُميديءَ
وچان حياتيءَ مان بيزار ٿي پئي، تنهن
ڪري ڪالڙن جو وڏو مڇڙ تيار ڪرائي
جيئري ئي ستي ٿيل لاءِ پاڻ کي ان ۾
اڇلايائين.

جيئن ئي راڻي کي اها خبر پيئي ته
هو زُڙندو رُڙندو مومل جي مڇڙ وٽ
پنٿو، پر ٿئي دير ٿي چڪي هئي. ان
ڪري پاڻ به ان مڇڙ ۾ ٽپي پيو. اهڙيءَ
طرح مومل ۽ راڻي جي مٽي ملي هميشه لاءِ
هڪ ٿي ويئي.

مون مٽي جاڻايو آهي ته مومل
راڻي جي آکاڻي سنڌ جي پرسڌ لوڪ
ڪهاڻي آهي ۽ لوڪ ڪهاڻيءَ جا پاتر
عام لوڪن جا پيارا ڪردار هوندا آهن.
اهي انهن جي گڻن، صفتن کي پنهنجي
پيار، پسنديءَ موجب وڌائيندا گهٽائيندا
به آهن.

لوڪ ڪهاڻي اصل ۾ لکيل روپ ۾
ڪانه هئي. پر پشت به پشت، زبان به
زبان قائم رهندي آئي. ان ڪري لوڪ
ڪهاڻين جون ڪي ٻاهيون ڪن هنڌن تي
جدا جدا روپن ۾ به هونديون آهن.

پروفيسر چٽن ماڙيوالا، سر مومل راڻو
۾ هيءَ آکاڻي ڏيندي مومل جي پڇاڙي
نات هئڻ ٿو لکي:

”نيڪ ڪاڪو ها وڻ ڇڏي، مومل اچي راڻي
جي ويجهو رهي. ته به کيس ربيي نه سڳي
۽ آخر پاڻ مات ڪري، مس مشاهدو ماڻڻ ۾
ڪامياب ٿي....“

هليا. پر اٽڪل ڪري نادر وات تي کانئن
 گُسر ٿي ويئي جنهن ڪري هُو مُنجهي
 پيا ۽ پويان پير ڪري پُٺي تي موٽيا.
 چوٿين رات نادر راڻيءَ کي ساڻ ڪري آڳاٽي
 هلي. راڻي يارن کان حال احوال ورتو هو
 تنهن ڪري هن نادر تي اک رکي، وات
 تي جيئن ئي نادر اٽڪل ڪري پڇڻ لڳي
 ته راڻي ڪٿي چوڻيءَ کان ورئس، نيڪ راڻو
 مومل جي ڪمري ۾ پهتو. اُتي
 هڪ جهڙيون ست ڪتون ڏسي هن سمجهيو
 ته ان ۾ به ڪو راز آهي جو هڪ جهڙيون
 ڪتون پيل آهن. سو لڪڻ سان جيئن هڪ
 ڪت تي زور ڏنائين ته هنڌ وڃي هيٺ
 ڪريو، اهڙيءَ طرح سڀني
 کي آزمائيندو سڄي ڪت تي اچي ويٺو.
 نادر پوءِ کيس هڪ ٻئي ڪمري ۾
 وٺي آئي جتي ڪيتريون سُڌڻيون
 چوڪريون، هڪ جيڏيون، هڪ جهڙيون،
 هڪ جهڙن ڪپڙن ۾ ۽ هڪ جهڙا
 هار هٿن ۾ کنيو ٻينيون هيون. نادر
 راڻي کي چيو ته هنن چوڪرين ۾ مومل
 به آهي. پر هنن چوڪرين مان جنهن
 جي تو ٻانهن پڪڙي ٺهنجي شادي ان
 سان ٿيندي.

راڻو مُنجهي پيو ته مومل ڪهڙي
 آهي. ايتري ۾ هڪ پونئر هڪ چوڪريءَ
 جي وارن مٿان ڦِرڻ لڳو، جنهن مان
 راڻي سمجهيو ته اها خوشبودار وارن واري
 چوڪري ئي مومل ٿي سگهي ٿي. راڻي
 آڳاٽي وڏي وڃي ان چوڪريءَ جو هڪ
 پڪڙيو ۽ مومل گلن جو هار کڻي راڻي
 جي گچيءَ ۾ وڌو، خوشيون ٿي ويون ۽

ٻنهي جي شادي ٿي ويئي.
 راڻي جا دوست پنهنجي هار ۽ راڻي
 جي سوڀ تي سڙي ويا ۽ ڪاوڙ ۾
 اچي روانا ٿيا. راڻو اُتي مومل سان ماڙي
 تي رهي پيو. ٿورن ڏينهن کان پوءِ همير
 سومري ڪو بهانو ڪري راڻي مينڌري
 کي پاڻ وٽ گهرائي ورتو ۽ راڻي کي
 اهڙو ڪم ڏنائين جيئن هُو مومل سان
 ملي نه سگهي. مگر راڻي کي ڪٿي ٿي
 مان اچي. سو هُو لڪ-چوريءَ ڪاڪ
 ڏانهن هليو ويندو هو ۽ مومل سان ملي
 جلد واپس هليو ايندو هو.

راڻي جي جدائيءَ ۾ مومل اداس
 رهندي هئي. هر رات راڻي جي راه ٺهاريندي
 هئي. شاه صاحب انجو ذڪر هن ريت ڪيو
 آهي :-

شمع ٻاريندي شب، پرھ باڪون ڪڍيون
 موت مران ٿي مينڌرا، راڻا ڪارڻ رُب،
 تنهنجي تات طلب، وينون ويٺي آهيان.
 مومل راڻي جي جدائيءَ ۾ ڪڏهن
 ڪڏهن پنهنجي وڏي پيڻ سول کي
 راڻي جو لباس پهراڻي گڏ سُمباري
 ڇڏيندي هئي. هڪ رات راڻو جيئن
 ماڙيءَ تي اچي پهتو، ته ٻئي پيڻون
 گڏ سمهيون پيون هيون. اوندھ ۾
 راڻو سول کي سڃاڻي نه سگهيو ۽
 کيس مرد سمجهي، ڪاوڙ ۾ اچي، پنهنجو
 لڪڻ مومل جي ڀر ۾ رکي واپس عمرڪوٽ
 هليو ويو.

صبح جو مومل پنهنجي ڀر ۾ راڻي
 جو لڪڻ ڏسي سمجهي ويئي ته راڻو ڪاوڙ
 ۾ هليو ويو آهي. پوءِ ته راڻي کي ريجبائڻ

ڇڏيائين. هن جي ڊيپارٽمنٽ رڙين کان وڌا
وڌا سورهي به ڏکي ويندا هئا. ماڙيءَ
جي چئن ڪنڊن تي شينهن بيهاري
ڇڏيائين. هيڪي هر وقت گجگوڙ پيا ڪندا
هئا. باغ کان پوءِ حادوءَ جو هڪ تلاؤ
پڻ جوڙايائين جنهن جي ڏسڻ سان پڻ خوف
پيو ٿيندو هو. ماڙيءَ جي هڪ ڪمري
۾ ست ٻارن جون کٿون ريشمي هنڌن سان
رکائي ڇڏيائين، ڇهه کٿون ڪچي ست سان
واٽل هيون ۽ انهن جي هيٺان اونجا
کوه کوليل هئا. جيڪڏهن ڪو به ماڻهو انهن
مان ڪنهن به هڪ کٿ تي وڃي ته کوه ۾
وڃي ڪري.

جڏهن ڪاڪ نديءَ جي ڪناري
تي اهو حادوءَ جو ڪيل تيار ٿيو تڏهن
سومل ملڪن ۾ اهو پڙهو گهميو ته جيڪو
شهزادو باغ مان لنگهي سلامت سومل
وت پهچندو تنهن جي شادي سومل
سان ٿيندي، ٻيءَ حالت ۾ کيس پنهنجي
مال ۽ سامان تان هٿ ڪڍڻو پوندو. سومل
جي سونين ملڪان ملڪ مشهور هئي، ان
ڪري ڪيترا ئي بادشاهه ۽ شهزادا ڏن
دولت ساڻ ڪڍي سومل کي حاصل ڪرڻ
لاءِ لڙائي جي شهر ۾، جتي سومل جي ماڙي
هئي، اتي ايندا هئا.

ان وقت عمر ڪوٽ جو بادشاهه همير
سومرو هو. همير جا ٽي وزير هئا، راڻو
منڌروسودو، ڏنڌرو پتي ۽ شينڌرو تماچائي.
هي سڀ بھادر ۽ عقلمند هئا، پر راڻو سڀ
ڪنهن ڳالهه ۾ ٻين کان وڌيڪ هو. سندس
بيٺ وري همير جي زال هئي.
هڪ ڀيري سومل جي واکاڻ ٻڌي چارئي

سينري اوڏانهن هليا. اُتي قلعي ٻاهران
ڏٺائون ته هڪ ساڳي زار زار پيو روئي.
ان کان حال احوال وٺڻ تي معلوم ٿين ته
اهو به ڪنهن ملڪ جو شهزادو هو پر سومل
جي سونين تي موحث ٿي ٿيڻ کي حاصل
ڪرڻ لاءِ آيو هو پر پوءِ پنهنجو مال اسباب
ڦرائي ائين اچ ان حالت ۾ هو.

ساڳيءَ جون ڳالهيون ٻڌي هن چئن
يارن به فيصلو ڪيو ته هو پيرين
مومل کي حاصل ڪرڻ ۾ پنهنجو سخت
آزمائيندا. راڻي قلعي ٻاهران پيل پير
تي اهڙو ڏونڪو هنيو جو ڪاڪ جا ڪنارا
۽ لڏاڻ جو شهر گونجتي ويو. اها
گهوڙا ٻڌي بيٺا ئي مس ته سيڪاريل
نوڪرياڻي ”ناتر“ اچي نڪتي. پهريائين
کين سمجهيائين ته مومل جي پٽ
ڇڏي ڏين، پر چئي يارن هڪ آواز
ٿي چيس ته، ”ڪاڪ آيا آهيون نه مومل
حاصل ڪنداسين.“ پوءِ ناتر کين منجهيل
سٺ سلجهاڻي لاءِ ڏنو. راڻي ان سٺ
کي ڪاٽيءَ سان ڪٽي ان مان گل ٺاهي
ڪڍي گهوڙي کي پاتو، باقي ٻين ويٺي
سٺ سلجهايو.

ٿوري دير کان پوءِ ناتر کاڌو کڻائي
اچي سندن آڏو رکايو. ٽي چٽا ته ٽڪڙا
ٿي کاڌي ڏانهن وڌيا پر راڻي آيل کاڌي
مان ٿورو ذرو کڻي ڪٽي کي ڏنو، حڪو
ڪاٺ سان مري ويو.

ناتر پوءِ به اٽڪلون ڪمون. پر سندس
هڪ به اٽڪل نه هلي. آخري کين چيائين
ته جي مومل سان چلڻو آڻو ته مون سان
هڪ هڪ ٿي هلو. ۽ هو ناتر سان گڏ

ٻنهي جي شادي ٿي ويئي.

راڻي جا دوست پنهنجي هار ۽ راڻي جي سوٽ تي سڙي ويا ۽ ڪاوڙ ۾ اچي روانا ٿيا. راڻو اُتي مومل سان ماڙيءَ تي رهي پيو. ٿورن ڏينهن کان پوءِ همير سومري ڪو بهانو ڪري راڻي مينڌري کي پاڻ وٽ گهرائي ورتو ۽ راڻي کي اهڙو ڪم ڏنائين جيئن هو مومل سان ملي نه سگهي. مگر راڻي کي ڪٿي ٿي مان اچي. سو هو لڪ-چوريءَ ڪا ڏانهن هليو ويندو هو ۽ مومل سان ملي جلد واپس هليو ايندو هو.

راڻي جي جدائيءَ ۾ مومل اداس رهندي هئي. هر رات راڻي جي راه ٺهاريندي هئي. شاه صاحب انجو ذڪر هن ريت ڪيو آهي :-

شمع ٻاريندي شب، پرده باڪون ڪڍيون
موت مران ٿي مينڌرا، راڻا ڪارڻ رُب،
تنهنجي تات طلب، وينون ويئي آحيان.

مومل راڻي جي جدائيءَ ۾ ڪڏهن ڪڏهن پنهنجي وڏي پيٽ سؤمل کي راڻي جو لباس پهراڻي گڏ سُمباري ڇڏيندي هئي. هڪ رات راڻو جيئن ماڙيءَ تي اچي پهتو، ته ٻئي پينرون گڏ سمهيون پيون هيون. اونده ۾ راڻو سؤمل کي سڃاڻي نه سگهيو ۽ کيس مرد سمجهي، ڪاوڙ ۾ اچي، پنهنجو لڪل مومل جي پَر ۾ رکي واپس عمرڪوٽ هليو ويو.

مبوح جو مومل پنهنجي پَر ۾ راڻي جو لڪل ڏسي سمجهي ويئي ته راڻو ڪاوڙ ۾ هليو ويو آهي. پوءِ ته راڻي کي ريججائڻ

هليا. پر اٽڪل ڪري نادر وٽ تي کائڻن گهر ٿي ويئي جنهن ڪري هو منجهي پيا ۽ پويان پير ڪري ڀڄي موٽيا. چوٿين رات نادر راڻيءَ کي ساڻ ڪري آڳاٽي هلي. راڻي يارن کان حال احوال ورتو هو تنهن ڪري هن نادر تي اک رکي، وٽ تي جيئن ٿي نادر اٽڪل ڪري ڀڄڻ لڳي ته راڻي کڻي چوٽيءَ کان ورتس، نيٺ راڻو مومل جي ڪمري ۾ پهتو.

هڪ جهڙيون ست ڪٽون ڏسي هن سمجهيو ته ان ۾ به ڪو راز آهي جو هڪ جهڙيون ڪٽون پيٽل آهن. سو لڪل سان جيئن هڪ ڪٽ تي زور ڏنائين ته هنڌ وڃي هيٺ ڪريو، اهڙيءَ طرح سڀني ڪٽن کي آزمائيندو سڄي ڪٽ تي اچي ويٺو.

نادر پوءِ کيس هڪ ٻئي ڪمري ۾ وٺي آئي جتي ڪيتريون سهڻيون چوڪريون، هڪ جيڏيون، هڪ جهڙيون ڪپڙن ۾ ۽ هڪ جهڙا هار هٿن ۾ کنيو بيٺيون هيون. نادر راڻي کي چيو ته هنن چوڪرين ۾ مومل به آهي. پر هنن چوڪرين مان جنهن جي تو ٻانهن پڪڙي تنهنجي شادي ان سان ٿيندي.

راڻو منجهي پيو ته مومل ڪهڙي آهي. ايتري ۾ هڪ پونئڙ هڪ چوڪريءَ جي وارن مٿان ڦرڻ لڳو، جنهن مان راڻي سمجهيو ته اها خوشبودار وارن واري چوڪري ٿي مومل ٿي سگهي ٿي. راڻي آڳاٽي وڏي وڃي ان چوڪريءَ جو هٿ پڪڙيو ۽ مومل گلن جو هار کڻي راڻي جي گچيءَ ۾ وڌو. خوشيون ٿي ويون ۽

سڀيڙي اوڏانهن هليا. اُتي قلعي ٻاهران
ڏٺائون ته هڪ سائي زار زار ڀبو روئي.
ان کان حال احوال وٺڻ تي معلوم ٿيو ته
اهو به ڪنهن ملڪ جو شهزادو هو پر مومل
جي سونهن تي مودت ٿي ڏنل ڪي حاصل
ڪرڻ لاءِ آيو هو پر پوءِ پنهنجو مال اسباب
ڦرائي ائين اڃان حالت ۾ هو.

سائيءَ جون ڳالهيون ٻڌي هنن چئن
يارن به فيصلو ڪيو ته هو پهرين
مومل کي حاصل ڪرڻ ۾ پنهنجو بخت
آزمائيندا. راڻي قلعي ٻاهران ڀل ڀر
تي آهڙو ڏونڪو هنيو جو ڪاڪ جا ڪنارا
۽ لڏاڻ جو شهر گونججي ويو. اڃا
ڳهوڙا ٻڏي بيلا ئي مس ته سيڪاريل
نوڪرياڻي ”ناتر“ اچي نڪتي. پهرائين
ڪين سمجهايائين ته مومل جي پٽ
چڏي ڏين، پر چئني يارن هڪ آواز
ٿي چيس ته، ”ڪاڪ آيا آهون ته مومل
حاصل ڪنداسين.“ پوءِ ناتر ڪين منجهيل
سٺ سلجهاڻڻ لاءِ ڏٺو. راڻي اُن سٺ
کي ڪاٽيءَ سان ڪٽي اُن مان گل ٺاهي
کڻي ڳهوڙي کي پاتو، باقي ٻين ويٺي
سٺ سلجهايو.

ٿوري دير کان پوءِ ناتر کاڌو کڻائي
اچي سندن آڏو رکايو. ٽي چٽا ته نڪڙا
ٿي کاڌي ڏانهن وڌيا پر راڻي آيل کاڌي
مان ٿورو ذرو کڻي ڪٽي کي ڏنو، جيڪو
ڪاٺ سان مري ويو.

ناتر پوءِ به اٽڪلون ڪيون، پر سندس
هڪ به اٽڪل نه هلي. آخر ڪين چيائين
ته هي مومل سان ملڻو آڻو ته مون سان
جڪُ جڪُ تي هليو. ۽ هو ناتر سان گڏ

ڏيڏيائين. هن جي ديچاريندڙ رڙين کان وڌا
ڏاڍا سورجه به ڏڪي ويندا هئا. ماڙيءَ
جي چئن ڪنڊن تي شينهن بيچارِي
ڏيڏيائين. هيڪي هر وقت گجگوڙ پيا ڪندا
هئا. باغ کان پوءِ جادوءَ جو هڪ تلاو
پڻ ڇوڙايائين جنهن جي ڏسڻ سان ڀڻ خوف
مو ٿيندو هو. ماڙيءَ جي هڪ ڪمري
سب ڳاڙهون کٽون ريشمي هنڌن سان
ٺاهي ڇڏيائين، ڇهه کٽون ڪچي ست سان
ڳڻل هون ۽ انهن جي هٿن اونهن
پهه کليل هئا. جيڪڏهن ڪو به ماڻهو انهن
س ڪنهن به هڪ کٽ تي وهي ته ڪو به
جي ڪري.

حڏهين ڪاڪ ڪاڪ نديءَ جي ڪناري
ي اهو جادوءَ جو ڪبل تيار ٿيو تڏهن
مومل ملڪن ۾ اهو پڙهو ڳمايو ته جيڪو
شهزادو باغ مان لنگهي سلامت مومل
ت پڄڻدو تنهن جي شادي مومل
ان ٿيندي، ٻيءَ حالت ۾ کيس پنهنجي
ل ۽ سامان نان هڪ کڻڻو پوندو. مومل
جي سونهن ملڪان ملڪ مشهور هئي، ان
ڪري ڪنرا ئي بادشاهه ۽ شهزادا ڏن
ڀول سان کڻي مومل کي حاصل ڪرڻ
۽ لڏائي جي شهر ۾، جتي مومل جي ماڙي
هئي، اُتي ايندا هئا.

اُن وقت عمر ڪوٽ جو بادشاهه همير
مومرو هو. همير حا ئي وزير هئا، راڻو
سنڌرو سوڌو، ڏندرو پٽي ۽ شبنهڙو تماچائي.
هي سڀ بهادر ۽ عظيمند هئا، پر راڻو سڀ
ڪنهن ڳالهه ۾ ٻين کان وڌيڪ هو. سندس
ڀڻ وري همير جي زال هئي.
هڪ ڀيري مومل جي واڪاڻ ٻڌي چارئي

ریت آهي :

پائيندو هو. سو هن اهو جادوء وارو ڏند مومل کي سنڀالي رکڻ لاءِ ڏنو. پر کيس اهو ڪونه ٻڌايائين ته ان ڏند ۾ ڪهڙو راز رکيل آهي.

هڪڙي جادوگر کي پنهنجي جادوءَ رستي ڄاڻ پئي ته جادوءَ جو ڏند راجا ڏند وٽ آهي. هن اهو حاصل ڪرڻ لاءِ راجا جي محل ٻاهران سين هنئي ۽ ڪنهن نموني مومل کان اهو ڏند حاصل ڪيو، راجا ڏند ڪنهن ڏينهن پنهنجو خزانو ڏسڻ لاءِ جڏهن مومل کان اهو ڏند گهريو ته مومل کيس سڄو احوال ڏنو ته هن ڪيئن اهو ڏند هڪ فقير کي ڏيئي ڇڏيو. فقير ته ان ڏند جي مدد سان راجا جو سمورو خزانو، جو درياهه جي پيٽ ۾ پوريل هو، سو کڻي جيڏانهن جو هو اوڏانهن هليو ويو.

راجا ڏند پنهنجو خزانو ائين لتجي وڃڻ جو ٻڌي ڏاڍو ڪاوڙيو ۽ هن مومل کي مارڻ لاءِ تلوار کڻي، تنهن تي سندس سياڻي ڏيئي مومل کيس چيو ته بابا توکي ملڪيت ڪپي يا مومل جي جان؟ مان توهان کي ملڪيت واپس وٺي ڏيندس. تڏهن راجا جو غصو لتو.

مومل ڪاڪ محل نديءَ تي هڪ ماڙي ٺهرائي، پنهنجي پيٽن ۽ ساهيڙين سان اچي اتي رهي. مومل کي جادوءَ جي ڄاڻ هئي هن هوشيار ڪري ماڙي جي چوڌاري جادوءَ جي زور تي گلن ڦلن جا باغ رکيا جنهن جي وچان هڪ سوڙهو رستو مومل جي ماڙيءَ ڏانهن ٿي ويو، رستي جي ٻنهي پاسن کان جادوءَ جا خوفناڪ جانور بيهاري

راجا ڏند نالي گرجر ذات جو هڪ راجا سنڌ جي ماڻيلي واري پاڻي تي حڪومت ڪندو هو. راجا کي ٻن ڳالهين جو ڪافي شوق هو - هڪ دؤلت ڪڍي ڪرڻ ۽ ٻيو شڪار ڪرڻ. هڪڙي پيري راجا ڏند شڪار ڪندي پنهنجو گهوڙو هڪ سوئر جي پٺيان کڻي ڇڏيو جيڪو پچندو وڃي درياهه ۾ گهٽيو. عجب جي ڳالهه اها جو جيئن سوئر وڃي درياهه ۾ اڳتي وڌندو، تيئن درياهه جو پاڻي سُڪندو وڃي کيس رستو ڏيندو. اڳيان سوئر پٺيان راجا. نيڪ ٻئي وڃي درياهه جي ٻيءَ ڀير پھتا. پويان درياهه اڳي جيان وهندو رهيو.

راجا ڏاڍي ڪوشش سان نيڪ سوئر کي ماريو ۽ اهو ڏسڻ لاءِ ته سوئر جي ڪهڙي عضوي جي ڪري درياهه جو پاڻي سُڪندو ٿي ويو، هن سوئر جا ٽڪر ٽڪر ڪري پاڻيءَ ۾ وجهي اُنجي پَرَ ڪندو ويو، نيڪ کيس معلوم ٿيو ته سوئر جي ڏند ڪري درياهه جو پاڻي سُڪندو ٿي ويو، يعني اها ڪرامت سوئر جي ڏند ۾ هئي.

راجا ڏند اهو جادوءَ وارو ڏند کڻي پنهنجي راجڌانيءَ ۾ آيو ۽ اُنجي مدد سان پنهنجو سمورو خزانو کڻي درياهه ۾ پوريو ۽ اتي اهو سلامت سمجهو.

راجا ڏند کي ست ڏيڻر هيون جن ۾ سومل سيني کان وڌيڪ سياڻي هئي ۽ مومل سيني کان سهڻي هئي. راجا ڏند جو سيني کان وڌيڪ مومل ۾ موٽي هو. کيس ڏاڍو

شاه جي سورمي : مومل

ڊاڪٽر نارائڻ ڀارتي

لو

سڌيون سنيون ۽ سلسليوار ڪونه ڏنيون، بلڪ انهن جي ڪن واقعن جو شعر ۾ ذڪر ڪيو آهي.

انهن ڪهاڻين کي پهريون دفعو ڊاڪٽر هوتچند گربخشاڻي ۽ ڪوچ ڪري انهن ڪهاڻين کي مڪمل طور ۽ سلسليوار نموني پيش ڪيو. سنہ ۱۹۲۲ ۾ حڏن ڊاڪٽر گربخشاڻي جي سوڌيل سنواريل شاه جو رسالو ڀاڱو پهريون ظاهر ٿيو ته اُن ۾ حدا حدا سرن جي اڳيان انهن جي سمجهاڻي ڏيندي ڊاڪٽر صاحب سُر سهڻي ۾ سهڻي مبحار جي آکاڻي تاريخي پس منظر سان ڏني. اهڙيءَ طرح سُر مومل ۾ مومل جي آکاڻي، سُر سڻي ۾ سڻي پنهنجي جي آکاڻي، سُر مارئيءَ ۾ عمر مارئيءَ جي آکاڻي ڏني آهي. اڳتي هلي انهن ستن ڪهاڻين جو مجموعو ”روح رهاڻ“ جي نالي سان ظاهر ڪيو.

اڳتي هلي پروفيسر رام پنڃواڻي انهن ستن ڪهاڻين کي ناٽڪي روپ ڏيندي ’سنڌ حا ست ناٽڪ‘ نالي سان ڪتاب ظاهر ڪيو.

عت ذڪر آهي مومل جو، ڪهاڻي هن

ڪ ڪهاڻين ۾ تنهن وقت جي چنتا پنهنجي سورمن، پنهنجي دل پسند شخمن کي اڀاريو آهي. پوءِ اهو دودو هجي يا راءِ ڏياچ. اهڙيءَ طرح پيار ۽ سک. دک ۽ سک. وڇوڙي ۽ گڏجاڻي کي ڪافي عام شخص پنهنجي دل پسند ناٽڪن کي پنهنجي ڏنگ سان پئي پيش ڪيو آهي. تاريخي، سماجڪ، ڌرمي، سورمن، سورمين کي پنهنجي روزاني زندگيءَ جو هڪ حصو بڻايو آهي. ڪنهن زماني جي ناٽڪن، ناٽڪاڻن يعني سورمن ۽ سورمين کي ڪافي عام انهن کي ڳاتو ۽ دهرايو. شاه لطيف پٺاڻي پنهنجي سفر ۾ جدا جدا هنڌن، شهرن جو سفر ڪندي اهي ڳالهيون ٻڌايون. هن صاحب انهن ڪهاڻين، بيانن کي پنهنجي شعر دواران ظاهر ڪيو ۽ اهي ڪهاڻيون امر ٿي ويون. انهن ڪهاڻين ۾ آيل ناٽڪن ۽ ناٽڪاڻن کي شاه صاحب امر ڪري ڇڏيو. اهڙا ناٽڪ آهن، چنيسر، راڻو مينڌرو، پنهنجي راءِ ڏياچ، مبحار وغيره ۽ ناٽڪاڻون آهن، لبلا، مومل، سڻي، سورن، سڻي، مارئي وغيره. شاه لطيف صاحب حڏن اهي آکاڻيون ٻڌيون تڏهن هن پنهنجي ڪلام ۾ اهي ڪهاڻيون

نالو . ڊاڪٽر نارائڻ ڀارتي ”ڀارتي“

حيدر، تاريخ : ڪنبر، ضلع لاڙڪاڻو، سنڌ، ۱۰-۱۰-۱۹۲۲

ڇپايل ڪتاب، جومالو، سنڌي لوڪ ڪهاڻي، لوڪ گيت، سنڌي ٿي ڳائي، شرت بابو وغيره

انعام . ڪيترائي ساهتڪ انعام ۽ سمنان.

پيشو . چيف ايڊيٽر سنڌي ٽائيمس اخبار.

3-ULHASNAGAR Old Telephone Exchange, opp. Huro Housing Society, 56

جون زالون ئي لاسن ۾ آيون هجن پر
نڌهين به جيئن جي نموني ۾ فرق ۽ گهڻو
فرق ضرور آيو آهي!

بيو به هڪ فرق آهي. سنڌ ۾ حيدرآبادي
زالون ڪاليجي سکيا وٺنديون هيون ۽
گهڻي ڀاڱي بي. اي. پاس ڪنديون هيون.
هتي اچي اُهي ساڳيءَ طرح بي. ڪام يا
بي. ايس. سي. يا وڌ ۾ وڌ ايس. اي. سي.
يا ايس. اي ڪن ٿيو.

پر اُتي سنڌ ۾ فقط شڪارپور ۾ ڪاليج
هو ۽ اُتي ايڪڙ بيڪڙ تمام ڪي ٿوريون
چوڪريون ڪاليجي وديا وٺنديون هيون.
هتي اچي غير حيدرآبادي چوڪريون
حيدرآبادي چوڪرين کي تمام گهڻي ڳوءَ
ڏيئي ويئون آهن! مون وٽ ايسڪول ۾
ڏوڏيجا پينز پڙهنديون هيون. آڇ اميرڪا
۾ هڪڙي ڊاڪٽريائي (ڪئنسر اسپيشلسٽ)
آهي، ٻي رسرچ ڊپارٽمينٽ ۾ ڊئريڪٽر
آهي، ٽين چارٽر اڪائونٽنٽ آهي، چوٿين
هتي آرچيٽيڪٽ آهي. ان طرح مسز انڊر
ڪيسواڻي پريس هائيندي آهي، اندرا
جئسنٽه سپريم ڪورٽ جي وڪيل آهي،
سرلا شجڻ آسٽريليا ۾ پروفيسر آهي.
گوسامي برهمانند جي ڌيءَ چندرا جا جينئر
مسز شرما آهي، سنگيت يونيورسٽيءَ ۾ هيڊ
آف ڊپارٽمينٽ طور رهي چُڪي آهي. ان
طرح اُهي هر قسم جي ۽ هر ڪيتري ۾ اوچي
تعليم وٺي تمام وڏا عهدا ماڻي رهيون آهن!

آهي. جنان ڪين سماج جي شيوا ڪرڻ
وارن سنسٽائن کي گهڻي مدد، پلاٽ
وغيره پڻ ملندا آهن. عجب اهو آهي
ته پڙهيل ٻڙيل زالون جون سنسٽائون پڻ
نچ يا ٽي پارٽي رکي تين ٽڪلي جو ڪم
ڪري گهر ڪارائي ان ميڙ کي سڏين سوشل
ورڪ! ڪنهن يا ڪن زالن کي سوشل ورڪ
ڪرڻ جو شوق هوندو ته ساهڙين کي ساڻ
ڪري ٿاٺ لڳل ۽ پڙت پڙيل اچي
اوچي ساڙهي پهرِي اسپتال ۾ موسميون
وراهندي ۽ پوءِ فوٽو ڪڍائيندي، ته مان
سوشل ورڪر آهيان!

ٿوري ۾ ائين ڪڍي چئجي ته ورهاڱي
کان اڳ زال ۽ مرد جي جيون جيئن جي
طريقن ۾ تفاوت هو پر هاڻ جيڪي مرد
ڪري ٿو سو زال به ڪري ٿي. ورهاڱي کان
اڳ حيدرآباد جي هڪ جڇ پهرين زال
هوندي ٻي شادي بمبئيءَ ۾ اچي ڪئي ته
واپس موٽندي ايسٽيشن تي کيس ڪارا
جهنڊا ڏيکاريا ويا هئا. هتي ته زال ٻار
ڇڏي وڃي ٻئي مرد سان وڃي ٿي ويهي
نڌهين به هلي ٿي وڃي ۽ ڪير آڱر به
ڏانهس نه ٿو ڪڍي! مطلب ته سنڌي مرد ۽
سنڌي زال جي جيئن جي نموني ۾
گهڻو فرق ئي نه رهيو آهي! ٿي سگهي
ٿو ته ورهاڱي کان اڳ حيدرآباد جي
پڙهيل طبقي سان ۽ ورهاڱي بعد بمبئيءَ
جي فضا ۾ مونکي ڪجهه ٻيءَ طرح

وٺي آهي!

مهمان مڙو اچڻ يا گھرائڻ تي انيڪ
ڪٽراڻو شروع ٿي ويا آهن! ڏيکاءُ ۽
شاهوڪاريءَ جو ٺُماءُ ڪرڻ ۾ انهن
مان ڪي زالون هڪ ٻئي سان شرط پڇائي
رهيون آهن. ڪنهن کي مانيءَ تي گھراءُ
ته ٻه ٽي ٽريل چيزون، ٻه ٽي ڀاڄيون،
گوشت ڪباب واريون پڻ ٻه ٽي ڊشز،
سلاد جا ٻه ٽي قسم، مٺي چيز جا ٻه
ٽي نمونا، ڪا بيڪ ٽيل ڊش ته ڪا

چائينيز ڪا ليبنز ته ڪا اسپئنيش!
مهمان نوازي هنومان جي ڀُڄ وانگر
ڊگهي ٿي ويئي آهي! نه رڳو گھڻيون
چيزون تيار ٿيون ڪيون وڃن پر ميز
۽ ٽالھين جي سينگار جي رواج ۽
جهاني چيني بيالا چمچا ڏيکارڻ جو پڻ
ٺُما لڳي ٿو!

هتي زالون گھرن ۾ ڪٽراڻي لڻج
۽ ڊنر ڪن پر هوٽلن ۾ پڻ لڻج ڊنر
جا پرو گرام ٿيون ڪن. مطلب ته هتي
هند ۾ توڙي هندستان کان ٻاهر وائڻ
۾ ڪي سنڌي هندؤ زالون پنهنجو وف
فضول ٻالھين ۾ ٿي ٿيون وڃائين.
آسودگيءَ ڪري آڄ سنڌي زال عيس آرام
۽ فرحت واري زندگي ڪائيندي، ڪٿي
پارٽين ۽ رمي رمل ۾ ٿي پنهنجو وقت
وڃائي ٿي.

ڪجهه سال اڳ مان حيدرآباد دکن
ويئي هيس. اُنهي ڏينھن ته عهدا سنڀاليندڙن
توڙي واپارين جون زالون صحيح نموني
۾ پنهنجو وقت خرچ ويليون ڪن. هندستان
۾ هر حاضيءَ کي پنهنجي راحب سرڪار

ڏين ٿيون. سُشي آهوا ريڊيو ۽ ٽي. وي.
ني اچي ٿي، ميز شيل وڃي پاريون
ڪئسيٽس پرائين ٿيون، آنيلا سُندر نرتم
ناٽڪائون پيش ڪري ٿي، ميز مينو
پرڪاش ٿڌائي بزنيس ڪري ٿي، راني
ڪرنا سرڪاري ۽ سنٿائن پاران اُڄ
ٻرتيڪار طور انعام حاصل ڪري ٿي.
(مان نماز ٿورا نالا مثال طور ڏيان ٿي
چاڪا ته ياداشتون پس ڪرڻ هن لکڪ جو
مقصد ڪونهي.)

هڪ ناسي ڪيتريون زالون ترقيءَ
جي راه تي قدم وڌائي رهيون آهن
نه بئي پاسي مادرن بطول جي بهاني
ڪي زالون اُلتِي راه پڻ اپنائي رهيون
آجن. انهن مان ڪي انهن ونڌر حا وسيل
ٻه سينڌ کان فريل ٻولبا آهن. هر هنڌ
زالن جون ٿولون ڪٿي ٺاهي ٻارلڻون ڪن
ٿيون. بمبئيءَ جي ڪولابا ۾ رهندڙ زالون
ڪلب ڪٿي، هوٽل ڪٿي، نبرن ڪٿي،
منجهند ڪٿي، ڊنر ڪٿي، ايونينگ ڪٿي
اڇڙيءَ ريت گھڻن ڪٽيز جون ميمبرس
ٿي گڏجي ڪلن ڪائين ٿيون. ڪي وري
رمي ڪيلڻ حا يهننجا پنهنجا گروپس
ٺاهينديون آهن.

هتي زالن شادي مُراڌيءَ ۾ زبردست
ڏڪاءُ ڪرڻ شروع ڪيو آهي. لکين رپيا
خرچي مهندي پارٽي ۽ سنگيت پارٽي وغيره
ڪري ڏي وٺ جي مرض ۾ وڌيڪ مُبتلا ٿي
وڻون آهن!

فشنبيل ڪپڙا لٽا پائڻ ۾ پڻ
مٽايئي لڳي پئي آهي جنهن ڪري سينڌ
اري سادگيءَ کي سنڌي رال تيلانجلي ڏيئي

ٺاهڻ به اچي ٿو! هوءِ نانخطائي به ٺاهڻ
 ٿي، نان ڪيڪ ۽ بسڪيٽ به پڇاڻ
 ڄاڻندي آهي، ۽ چاڪليٽ به ٺاهي ڄاڻ
 ٿي.

سنڌي واپاري لوڪومل اسپتال لاءِ ڪر
 دان ڪندو ته سندس زال جسي ٻائي
 پنهنجو نالو ۽ ٻٽ اُڪرائي سگهي ٿي ۽ پو
 جسلوڪ اسپتال لهي وڃي ٿي. ٻئي
 شيوڊاسائي ٿڌر ڪري ويو ته سندس
 زال لچميءَ پنهنجي پتيءَ جي بر
 ڪيل دان ڏيڻ واري ريت ٿاڻي رکي
 ان لئڪس نالي سان آڏيپور، بمبئي ۽
 پوني ۾ اسپتالون ٺهرايون. ان ٻي
 نالي ٿيلين ۽ لئڪس لڪشميءَ نالي جو
 ٿي نمونو آهي. ساڻئي وقت لڪشميءَ
 پنهنجي ٻٽ سميت گهوٽ وارو واپار وڌائي
 سَوَڻو ڪري ڇڏيو آهي!

هندستان ۾ اچي سنڌي ڇوڪريون ۽
 زالون گهڻي ڀائي آفيسن ۾ وڃي رواجي يا
 اوچي پڊ واريون نوڪريون ڪن. ڪي آهن
 جي پڇاما ڪڙتا سُبائي وڪڻن ٿيون،
 ڪي لڙولنگه ايڄنسيون هائين ٿيون،
 منهنجون گهڻيئي شاگردياتيون ٿيون،
 آهن، ڪي اميرڪا ۾ ڊاڪٽريالون آهن،
 ڪي ريسرچ ڊپارٽمينٽس ۾ آهن، ڪي
 آسٽريليا ۾ پروفيسريالون آهن. مطلب ته
 ولاتن ۾ يا هت هندستان ۾ سنڌي زال هر
 ڪيتر ۾ ڪم ڪري ٿي.

ريٽا شاهي ۽ ڪما گوڪاڻي ساڃيڪ
 سيمينارن ۾ حصو وٺن ٿيون ۽ ساڃيڪ جي
 هر ڪيتر ۾ آڱريون رهن ٿيون. پڳونتي
 نواڻي، ڪما ڪيسواڻي سنگيت پروگرام

آهن خاص مُلڪن ۾ نه پر سنسار جي هر
 مُلڪ ۾ وڃي هر چيز جو واپار ڪيو. پهرين
 سنڌي صرف هيرن ۽ ڪپڙي جو ٿي واپار
 ڪندا هئا، پر هاڻ اُهي هر شيءِ جو واپار
 ڪرڻ لڳا. پهرين صرف حيدرآباد جا
 سنڌ ورقي ٿي واپار سانگي ٻاهر ويندا
 هئا، پر هاڻ سنڌ جي هر شهر ۽ هر ڪُنڊ
 جا ماڻهو ولاتن ۾ وڃي واپار ڪرڻ
 لڳا. نتيجي طور واپارين جون زالون سون
 ۽ هيرن ۾ پاڻ نورڻ لڳيون! واپارين
 جون ڌيئرون گهر ۾ لهيل بار ۾ بيهي
 ڪاڪٽيل ٺاهڻ لڳيون ۽ هال ۾ مرد
 سان گڏ ويهي ڊنر کائڻ لڳيون. سنڌ ۾ مرد
 محفل ڪندا هئا ته گهر سان گڏ لهيل
 اوطاقن ۾ ويهندا هئا. زالون انهن محفلن
 ۾ شامل ڪين ٿينديون هيون.

سنڌ ۾ مُشاعرا ٿيندا هئا ته آهن ۾
 صرف مرد شامل ٿيندا هئا، جي غزل چوندا
 يا ٻڌندا هئا. زالن کي غزل، رچڻ-ٻڌڻ يا
 ٻڌڻ جي موڪل نه ملندي هئي. هتي
 هندستان ۾ رڪمڻي چئنائي غزل رچيندي
 آهي ۽ سُنا اُچا غزل جوڙي غزلن جا مجموعا
 ڇپائيندي آهي ۽ ڪما جهانگياڻي غزل
 ڳائيندي پڻ آهي.

سنڌ ۾ هڪ به ليڪاڻون مس هيون
 ٿلي ڪرپالاڻيءَ جهڙيون پر هند ۾ گهڻيئي
 ليڪاڻون ۽ شاعرائون آهن!

سنڌ ۾ زال کي سنڌي کاڌو ٿي رڌڻ
 ايندو هو. هتي سنڌي زال جنهن مُلڪ ۾
 رهي ٿي اُن مُلڪ جو کاڌو کائي به ڄاڻي ۽
 رڌي به ڄاڻي ٿي. کيس اسپين جو پڙا
 ٺاهڻ به اچي ٿو ته چائينز سوويت ۽ ساور

۴ پيار سان هلندو هو. ٻئي عمر ۾ هڪ
ٻئي جو ساٿ ڏيندا هئا ۽ ڪهڙيءَ به
حالت ۾ طلاق ڪين وٺندا هئا.

پر ورهاڱي بعد زال جو اٿڻ ويهڻ،
رنگه روپ، رهڻ ڪرڻ، سوچڻ ويچارڻ جو
ڍنگ صفا بدلتجي ويو ورهاڱي بعد گهر
جي گذران لاءِ چوڪريون آفيسن ۾ وڃڻ
لڳيون ۽ اوج تعليم وٺڻ لڳيون. سنڌ ۾
چوڪري يا زال اڪيلي ٻاهر ڪين نڪرندي
هئي. پر هندستان ۾ چوڪريون زالون
اڪيلي ئي سفر ڪري لوڪل ٽرين يا
اسڪوٽر تي چڙهي آفيس وڃڻ لڳيون ۽
شام جو دير تائين گهر کان ٻاهر ڪم ڪرڻ
لڳيون. آڻ پڙهيل زالون گهرن ۾ ڪچا،
پاڻڙ، ڪچريون ۽ وريون ٺاهي، پري پري
وڃي وڪڻڻ لڳيون. سنڌي مردن ڪارخانا ۽
فرمس کوليون ته زالون وڏا عهدا به
ماڻڻ لڳيون.

سنڌ ۾ حيدرآباد جا سنڌ ورغي
هندستان کان ٻاهر سينگارپور، هانگ ڪانگ،
جپان ۽ حاوا ويندا هئا ۽ شڪارپور
جا پائيند پنهنجين هندين جي ڏنڌي
لاءِ بغداد، بصري ۽ ايران ڏانهن اُهندا
هئا.

ٻنهي طبقن جا ڪٽنب پنهجن
پنهجن شهرن ۾ ئي رهندا هئا. حيدرآبادي
زالون طلش ۽ بخمل جا ڪپڙا پائي
ڏنڊيون هيون ۽ شڪارپوري زالون مانجه
جون وڙيون گهوئي سگهاريون رهنديون
هيون. پر ورهاڱي کان پوءِ هند سرڪار
ٻاهريان پئسو آڇڻ ئي نه ڏنو. انڪري سنڌ
ورق (منهنجي ڏاڏا ۽ ڏاڏي وٺي ويا.

سنڌيل يا مڪسڊ آچار مڙبا به منڍ منڍ ۾ پيا
ليندا هئا. ننڍن ساڻن صوفن مان مڙبو لائجڻ
۽ حرجڪ جي گهر ۾ چانديءَ جي صوفڻي
هوندي هئي، جنهن سان صوف جي تڪريون
وارو حصو ڪڍي ڇڏبو هو ڳلاب جا ٿل ٺهڻا
نڪرڻ ته ڳلاب جو پاڻي گهر ۾ ڪرنگل جي
مدد سان ڪڍبو ۽ جي موٽي جا ٿل ٽپڻ ته
موٽي جو پاڻي. ٻئي ڇيڙون شربت ۾ وجهڻ
۽ ڪم اينديون هيون. هونئن به ٻار ٻچي
ڪي ڪنجهه، ليس يا تپ ڦٽي ته اُن لاءِ
ڇوڙو ڦري عرق به گهر ۾ ڪڍبو هو. ٻار لاءِ
پنڙ لائجڻ يا آڇڻ لاءِ سُرڻو پيهڻ جو ڪم
نه هوندو هو. اُن طرح گهر جون زالون ٻارهوئي
رُڌل رهنديون هيون. آڇڙن ڪمن وقت
پاڙي اوڙي واريون مدد ڪنديون هيون.
جڪ گهر ۾ پاڻڙ ڦٽي ته پاڙي جون سڀ
زالون پنهنجا چڪا ويلڻ کنيو اينديون
هيون. بس ڪا ڏيڍ ۾ به سِر پاڙڙ ڦٽي
ويلجي ويندا هئا!

ٽوئريءَ تي ويهي زالون آڳاٽ
مڙهينديون هيون، گيڙن جا پنج چلنديون
هيون، چادرڻ يا لوالن جي ڌاڳن جي جهال
لاهينديون هيون يا ڌيڳن جي شادي لاءِ آر
سان لپاڻي ڪور يا فوني جا ڪور ۽ ڀرت
پري چادرون ۽ واهي جون چئون تيار
ڪنديون هيون.

ساجڪ طرح زال پنهنجي مڙس جو
نالو ڪين وٺندي هئي، هن سان هميشه
توهان ڪري ڳالهائيندي هئي ۽ ٻارن ۽
مڙس جي شين ڪرڻ پنهنجو ڪم سمجهندي
پڻ پنهنجي زال جو نالو نه
سڏي سگهي ٿي.

جي پيٽ ۾ ڪراچيءَ جون ڇوڪريون وڌيڪ
 چُست ڦڙت ۽ اڻڊوانسڊ هيون ۽ اُن کان پوءِ
 حيدرآباد جون ڇوڪريون. تڏهن به هونئن
 رواجي طرح ڇوڪرين ۽ زالن جي زندگي
 روزانو ساڳي هوندي هئي ۽ سندن پوشاڪ،
 وندر ۽ سماجڪ وهنوار مريادا اندر ئي
 هوندو هو. شام جو ٻُڪ لڳڻ وقت داڀلي ۾
 رکيل منجهند وارين مانين سان ٻاهران ۽
 هُرايل تيل جا پڪوڙا يا تيل جي انبڙي
 کائڻ جو رواج هو. مهمان مڙو آيو ته ڀُلاءُ (
 ويشڻو يا مڇي يا ڀلي جو)، سنها مڇي ۽ جا
 پڪوڙا يا پٽائي ٽُڪيون، ٽماٽي بصر ۽
 بيت جي سلائيسز ۾ سُڪو پيل سِلڊ ۽
 ساڻي پاڇي يا گوشت يا پٽائن پير يا
 گوبي سيئل ٿي ٺاهبا هئا. گهُمڻ لاءِ وِڪٽوريا
 گاڏيءَ ۾ چڙهي گِدوبندر يا سالياني باغ
 ٿي وڃبو هو. شادي مُرادِيءَ وقت مٿن
 پائڻ وٽ ٽُڪي انهن کي ڪم ۾ هٿ وٺائبو

پارپٽي گِدواڻي ۽ گنگا گِدواڻي شراب
 جي دُڪانن ۽ ولايتي ڪپڙي جي دُڪانن
 تي پڪيٽنگ ڪنديون هيون. اِن طرح
 ڇوڪريون قومي جهنڊا وِڪڻنديون هيون
 ۽ سرگسين ۾ ناعارا هڻنديون ۽ هٿاڻينديون
 هيون ۽ رستن تي ولايتي ڪپڙا جلائينديون
 هيون. ڪيتريون زالون پنهنجا ڪير
 پياڪ ٻار هنج ۾ کڻي جيل ياترا به
 ڪرڻ ويئون. جيئي سپاهي ملاڻي
 راڄپوتيءَ ۾ بهرو وٺي اسيمبليءَ جي
 اسپيڪر به بڻي!

ڪراچي، حيدرآباد ۽ شڪارپور
 ۾ ڪاليج کليل هئا، اِن ڪري خاص
 طرح حيدرآباد ۽ ڪراچيءَ جون ڇوڪريون
 نئين زماني سان وڌ ڪڍي اڳتي وڌيون.
 گل جڳتياڻيءَ ماسٽر هيروءَ کان دانش
 سِڪي ڪاليجي اسٽيج تي
 مُڪه گهسهامه بهمانند

سنڌي عبارت جا ٺهڻا مثال ملن ٿا.

مرڪب لفظن جي استعمال سان ٻولي
کي هڪ نرالي نزاکت حاصل ٿئي ٿي. انهي
جي ساک اسان کي شاهه لطيف جي ڪلام مان
بخوبيءَ ملي ٿي. لاکيڻي لطيف مرڪب لفظ
جو اهڙو ته جوڳو استعمال ڪيو آهي، جو ٻولي
کي هڪ آنوڪي سونهن عطا ٿي ويئي آهي
ڪجهه مثال ڏسو :-

۱. سون ورنيون سويديون، رُپي رانديون ڪن. (مومل راڻو)
 ۲. وهس واڙيءَ ٿل جئن، محبتي مڇ لاءِ. (يمن ڪلياڻ)
 ۳. عاشق زهر پياڪ، وه پستو وهن گهڻو (سر ڪلياڻ)
 ۴. سڄڻ مان اچي، ڪر لاهو ٿي ڪڏهر. (يمن ڪلياڻ)
 ۵. آئي اُتروءَ موڪيءَ مٺ اُپتئا. (يمن ڪلياڻ)
 ۶. سڄڻ سوڀارو، پيم پنيءَ گهر آيو. (سر ڪنياڻ)
 ۷. وڏڙو ۽ واڻ، ڪرهي کاڌو کوزو. (سر ڪنياڻ)
 ۸. وليون واس ورنيون، پهرين مٽي پٽ. (سر ڪنياڻ)
 ۹. پاڻه اُوءَ پيهي، ڪنڊ ڪيڙاڻو آيا. (سر سريراڳ)
 ۱۰. چوڏس چنيسر جام جو، ڏه ڏه ڏهڪار.
- (ليلا چنيسر)

۱۱. ناڪر اکين ٺار، مٿي ٿي ٿي مٿين. (ليلا چنيسر)
 ۱۲. اصل آهي اڳهين، سڌو ڪوڙ ڪڍيون. (ليلا چنيسر)
 ۱۳. پسو سڻه ساميءَ جي، رت ورنو روءِ. (مومل راڻو)
 ۱۴. هڻي حاڪمين کي، زور ڀريون زبرون. (مومل راڻو)
 ۱۵. کائن ڪُمارو، ڪانڙ پٺو ڪنو ٿئي. (سر ڪيڏارو)
 ۱۶. چوڏهيءَ ماهه چنڊ جن، ٻڙ ٻڙ پاڙياس. (سر ڪيڏارو)
- هاڻوڪي سنڌيءَ ۾ پڻ شيخ آياز، نارايڻ
شيام ۽ ٻين اعليٰ درجي جي سنڌي شاعرن جي
شعر ۾ مرڪب لفظن جا سهڻا استعمال ملن ٿا.
”سنڌي ٻوليءَ جي شبد رچنا“ نالي پنهنجي
تحقيقي مقالي ۾ مون مرڪب لفظن جو وسار سان
جائزو پيش ڪيو آهي، جيڪو جلد شايع ٿيندو.

واتون وات، لبالب، زوران زور، ويران وير،
مُنعان منهن، ٽوڪ ٽوڪان، دوس دوسان، دٻ
دٻان، چٽ چاٽ، گُس گسا، مارا مارِي، گرما
گرم، گُٽا گُٽ، گڏ وگڏ، يڪا يڪ.

(۲) بنيادي لفظ جو سمورو ڏهراءُ وڃر طرف سان گڏ.
رنگبرنگي، دريدر، وقت به وقت، پيڙهيءَ در
پيڙهيءَ، پُشت به پُشت.
(۳) سموري ڏهراءُ ۾ پٺيان ڏهرايل روپ ۾
اندروني تبديل ڪرڻ :-

ڌڻي ڌوڻي، چاچ جوچ، چيڙ چاڙ، ٽينير ٽانير،
ناچ نوچ، ليڪ ٺاڪ، سادو سودو.

(۵) اڻپورو ڏهراءُ ڪرڻ (ٻئين نمبر لفظ جي
شروعات ۾ ’پ‘ وينجن وجهڻ سان) :-

مٺائي ٻٺائي، شربت ٻربت، ٻاٻڙ ٻاٻڙ، ٻاڻي ٻاڻي.
(۶) بنيادي لفظ کي اهڙيءَ طرح ڏهراڻڻ جو
اُهو ساڳئي بنيادي لفظ جي آخري حرف سان
نڪ مٺائي ختم ٿئي يا ڏهرايل حصي جي شروع
۾ پهرئين لفظ جو شروعاتي وينجن اچي.

(الف) ديوان درو، مهمان مرو، ننڍو نيتو، تيوڻ
تلهو، ڌنڌو ڌاڙي، ٺڪر ٺوپر، چورچڪار،
ٻوڙ ٻاڙي، چلي چپائي، پاڇي ڀٽي، چڙو چانڊ،
گجهه گوهه، وهت واڻو.

(ب) پڪڙو ڌڪڙو، پڇا ٻاڇا، ڇڏو پاڏو، سچ
پيچ، مٺ سٺ، مٺالي پيلي، گهڻو ٿڻو، اوڌر پاڌر،
ڏٺو مٺو، سوڳو موڳو، بڪ شڪ، وڻ ٿڻ.

(۷) بنيادي لفظ اڳيان ساڳيءَ طرز وارو اڻپورو
ڏهرايل روپ رکڻ :- آمهون سامهون، آس پاس،
اوسي پاسي، تڙ ٽڪڙ، حالو چالو، لاءِ لشڪر.

ڏهرايل لفظن کي سنڌيءَ ۾ ٻيا لفظ به چئبو
آهي. اهڙن لفظن جي استعمال سان عبارت
سياويڪ ٻول چال وارو روپ وٺي بيهندي آهي.
شمس الدين بلبل جي نثر ۾ ان طرح جي اصطلاحن

مينديء رتو = مينديء سان آهي رتو جيڪو، اُهو.
 ماڪ پٺو = ماڪ سان آهي پٺو جيڪو، اُهو.
 من گُهريو = من سان آهي گُهريل جيڪو، اُهو.
 (۶) ناڪاري ظرف + اسر = مرڪب صفت :
 نياڳو = نه آهي ڀاڱ جنهن جو، اُهو.
 نڀتو = نه آهي ڀٽ جنهن کي، اُهو.
 ناڙاد = نه ٿئي مُراد پوري جنهن جي، اُهو.
 ننانئون = نه رهي نانءُ جنهن جو، اُهو.

(۷) ناڪاري ظرف + صفت = مرڪب صفت :
 ناچڻو = نه آهي چڻو جيڪو، اُهو. (ناچاڪ)
 نروڳي = نه آهي روڳي جيڪو، اُهو.

(۸) عددي صفت + عددي صفت = مرڪب عددي صفت :
 آسان جي ٻوليءَ ۾ گهڻا انگ مرڪب صفت
 لفظ آهن. جيئن ته - ٻاويهه (ٻه + ويهه)؛ چاهتر
 (چھ + ستر)؛ اٺانوئي (اٺ + نوئي)؛ نوانوئي
 (نو + نوئي). ”اوڻو“ جي معنيٰ آهي ”گهٽ“.
 اِهو لفظ ڏهاڻيءَ وارن انگن ۾ لڳائي مرڪب
 صفت لفظ ٺاهبا آهن. مثال طور :- اوڻٽيهه
 (هڪ گهٽ ٽيهه)، اُڻهتر (هڪ اوڻو ستر)، اُڻهٺ
 (هڪ اوڻو سٺ).

(۹) عددي صفت + (حرف جملو يا) ڳجهو + عددي
 صفت = مرڪب عددي صفت :
 ٻه چار (ٻه يا چار)، ست اٺ (ست يا اٺ).
 مرڪب صفت لفظن کي سنسڪرت ۾ بهو
 ورِيهي سَماس چئبو آهي.

مرڪب ضمير

سنڌي ٻوليءَ ۾ مرڪب ضمير لفظن جا
 مثال تمام گهٽ آهن. جيئن ته - سڀڪو (سڀ
 + ڪو)؛ هرڪو (هر + ڪو)؛ جيڪو (جي + ڪو).

مرڪب ظرف

واڪيه رچنا ۾ ظرف جو لاڳاپو فعل سان هوندو
 آهي. جڏهن ڪوبه مرڪب لفظ جملي ۾ ظرف

(ڳڙ چڙهيل ڌاڙي يعني اناج). انهن مرڪب
 لفظن ۾ ٻن اسمن جي وچ ۾ ڳجهو صفت
 لفظ هوندو آهي، جيڪو مرڪب لفظ کي
 پيچڻ بعد ظاهر ڪري لکبو آهي. سنسڪرت
 ۾ هن قسم جي سَماس کي ”مڏير پدلوپي
 سَماس“ چئبو آهي، يعني جن ۾ وچون لفظ
 سَماس ۾ گم ٿي ويو آهي. هن سَماس جا ٻيا
 ڪجهه مثال هن ريت آهن :- تر ڀاڙي، سورج
 گهڙي، ميڻ بني، آڱڱاڙي، ڪٽ رس.

مرڪب صفت لفظ

(۱) صفت + اسر = مرڪب صفت :
 صافدل (انسان) = صاف آهي دل جنهن جي
 اُهو (انسان). خوبصورت (عورت) = خوب آهي
 صورت جنهنجي اُها (عورت). وڏڙو (مينهن)
 = وڏا آهن ڦڙا جنهن جا اُهو (مينهن). ڳاڙهڙو
 (ڇوڪر) = ڳاڙها آهن ڳٽا جنهن جا اُهو (ڇوڪر).

(۲) اسر + صفت = مرڪب صفت :
 جڳمَشهور (ڳالهه) = جڳهه ۾ آهي مشهور جيڪا،
 اُها (ڳالهه). زرخرید (ٻانهو) = زر سان آهي
 خريد ڪيل جيڪو، اُهو (ٻانهو). هنن مثالن
 ۾ ٻن لفظن وچ ۾ حرف جر ڳجهو آهي، جيڪو
 مرڪب لفظ پيچڻ وقت ظاهر ڪري لکجي ٿو.

(۳) اسر + اسر = مرڪب صفت :
 رتورنو = رت جهڙو آهي ورن (رنگ) جنهنجو، اُهو.
 سون ورنو = سون جهڙو آهي ورن جنهن جو، اُهو.
 مومدل = موم وانگر نرم آهي دل جنهن جي، اُهو.
 ڪلڪڪ = ڪل آهي مڪه تي جنهن جي، اُهو.
 ننڊاڪڙو = ننڍا آهي اڪڙين ۾ جنهن جي، اُهو.

(۴) صفت + صفت = مرڪب صفت :
 ڪٽمڙو = ڪٽو ۽ مٺو آهي جيڪو، اُهو.
 چڻو پلو = چڻو ۽ پلو آهي جيڪو، اُهو.
 (۵) اسر + اسر مفعول = مرڪب صفت :

(۲) اسم + (گڄبو حرف چلمو 'يا') + اسم = مرکب اسم.
 پاپ پچ (پاپ يا پچ)، شڪ دڪ (شڪ يا دڪ)، غوشي غمي (غوشي يا غمي). (حرف
 حر 'ه'، 'يا' کي ڪڍي ڇڏڻ ٻن يا وڌيڪ
 لفظن جو سماس لاهيو آهي. تڏهن انهيءَ
 کي سنسڪرت ۾ ”ڏوندو سماس“ چئبو آهي.)
 (۳) صفت + اسم = مرکب اسم؛

خوشبو، بدنو، خوان مرد، مڪاپرش (مڪان
 پرش)، مڪاتما (مڪان آتما)، غوشطبري
 (غوش + طبر)، ستوڻ (ست + ڻ)،
 (۵) صفت + صفت = مرکب اسم؛ کٽمڻو
 (کٽو مٺو).

(۶) اسم + اسم = مرکب اسم؛ (هن ۾
 پهرئين اسم سان پيٽ ڪيل هوندي آهي).
 گهنشيام (گهن يعني بادل، شيام يعني سانورو
 مطلب ته بادل مٿل سانورو)، چندرمڪ (چندر
 يعني چنڊ، چترو مڪ يعني چچرو)، پراڻ
 پيارو (پراڻن مٿل پيارو)، پيل پاڻو (پيل -
 ڪاٺي، ڪاٺيءَ جي ٺنگ چترو پاڻو).

(۷) اسم + اسم = مرکب اسم؛ (هن ۾ پهرئين
 اسم سان پيٽ ڪيل هوندي آهي).
 چرڻ ڪمل (ڪمل ٿل وانگر ڪومل چرڻ)، ڪر
 ڪمل (ڪمل ٿل وانگر ڪومل ڪر يعني ڇٽ)،
 (۸) اسم + اسم = مرکب اسم؛ (گهڻي پيٽ
 يا استمارو).

ڀٽو سامر (ڀٽو يعني دنيا، دنيا روپي سامر)،
 گردبو (گروءَ جي روپ ۾ ديوتا)، ڪرم ٻڌڻ
 (ڪرم جي روپ ۾ ٻڌڻ)، ڪرم ٿي ٻڌڻ آهن.
 نوٽ، چوٿين کان وٺي آئين نمبر تائين
 مرکب لفظن جا ڇڪي قسم آهن. انهن
 کي سنسڪرت ۾ ڪرم ڌارو سماس چوندا آهن.
 (۹) اسم + لعل - ڏاکڻو مان لڪتل ڀروس روپ = مرکب اسم؛

پيچڪش (پيچ کي ڪشيندڙ)، مڪبچوس
 (مڪ کي چوسيندڙ، اصطلاح معني
 ڪنحوس)، گنڊيچوڙ (گنڊ کي چوڙيندڙ)،
 گنڊيڪپ (گنڊ کي ڪپيندڙ)، سنگتراش
 (سنگ يعني پٿر کي تراشيندڙ)، ڪالڪٽو
 (ڪاٺ کي ڪٽيندڙ هڪ قسم جو پکي).
 لوٽ، هن قسم جي مرکب لفظن کي
 سنسڪرت ۾ اُپنڊ سماس چئبو آهي.
 (۱۰) عددي صفت + اسم = مرکب اسم؛
 يڪتارو (يڪ معنيٰ هڪ، هڪ تار وارو
 ساڙ)، چوراو (چئن راجن وارو هنڌ).
 ٻيا مثال - ٽڪندو، ٻيائي، ٻيجري،
 سڀيري، چوماسو، ڏپنو، چوڏياري، ٽيائي،
 پنجاب، دوايو. (انين کي ڏوگڻو سماس
 چئبو آهي).

(۱۱) ناڪاري شرف + اسم يا صفت = مرکب اسم؛
 ناستڪ (نه + آستڪ يعني پرماتما جي
 هستيءَ ۾ وشواس نه رکندڙ)، مڇڙ يا مڇڙو
 (مڇ + ڇڏيندڙ)، ناائق (نه + ائق)، حتي
 انهيءَ ڳالهه جو ڌيان رکڻ گهرجي ته ”نه،
 نا، م“ اهي ناڪاري معنيٰ ڏيکاريندڙ
 طرف آهن. اهي آزاد روپ يعني لفظ
 آهن. پر اناث، اَلحوند لفظن ۾ آ، اُن
 اَهاڙيون يا اُپسَرم آهن، جيڪي ڀروس
 روپ آهن. انهيءَ ڪري انهن سان لڄل
 لفظ مرتب ليکبا ۽ نه ڪي مرکب. سنسڪرت
 ۾ هن قسم جي مرکب لفظن کي لُج -
 لُجڻ چئبو آهي.

(۱۲) اسم + (گڄبو صفت لفظ) + اسم = مرکب اسم؛
 شيش محل (شيشي جو لڄل محل)،
 ڪنڊڀڙا (ڪنڊ چڙهيل ڀڙا، يا ڪنڊ جا لڄل
 ڀڙا)، ڏهي وڙا (ڏهيءَ ۾ ٻُڌل وڙا)، ٻُڙڏاڻي

(۹) اصل لفظ جي معنيٰ ۾ تبديل ٿيڻ : جن لفظن جي ميلاپ مان مرڪب لفظ ٺهي ٿو، انهن لفظن جي اصلوڪي معنيٰ کان مرڪب لفظ جي معنيٰ ڪڏهن ڪڏهن بدلجي ويندي آهي. جيئن ته - ”وڏو وات“ مان ٺهيل مرڪب لفظ ”وڏواتو“ اصطلاحِي معنيٰ ۾ ڪتب ايندو آهي، جيڪا آهي ”ٿڌو ٻُڌاڻيندڙ“. مگر چوسڻ مان ٺهيل لفظ ”مڪي چوس“ پڻ اصطلاحِي معنيٰ ۾ ڪتب ايندو آهي، جنهن جي معنيٰ آهي ”ڪنجوس“. ”چور بازار“ به محاوريدار پريوگ آهي. اُنهيءَ جي معنيٰ آهي ”اها بازار جتي چوريءَ جو مال وڪامندو آهي“.

مرڪب لفظن جا قسم

سنسڪرت ٻوليءَ ۾ مرڪب لفظن جو استعمال عام آهي. اُن ٻوليءَ جي ترتيب اهڙي آهي جو تيمر - پنجتيم لفظ به پاڻ ۾ گڏي ساماسڪ شبد ٺاهي سگهيو آهي. پر ڀارت پاڪستان جي هاڻوڪين ٻولين ۾ مرڪب لفظن جو استعمال گهڻو گهٽجي ويو آهي. اُنهن ۾ عام طور مرڪب لفظ ٻن يا ٽن لفظن کان وڌيڪ لفظن مان جوڙيا نه ويندا آهن. مون سنڌيءَ ۾ ڏهاڪو هزار کن مرڪب لفظ گڏ ڪري اُنهن جي رچنا جو اڀياس ڪيو آهي. هتي نموني طور مرڪب لفظن جا مکيه قسم ڏجن ٿا.

مرڪب اسم (Compound Nouns)

(۱) اسم + (ڳجهو حرف جر) + اسم = مرڪب اسم.
هن قسم جي مرڪب اسمن ۾ پهريون اسم هميشه گردان جي حالت ۾ هوندو آهي. واکيه - رچنا ۾ اُنهيءَ جي پٺيان ڪو حرف جر هوندو آهي، جيڪو سماس ۾ نڪري ويندو آهي. مرڪب اسم جو ٻيو جزو

به اسم هوندو آهي، جيڪو واکيه - رچنا ۾ حرف جر ذريعي پهرئين اسم سان لاڳاپو رکندڙ هوندو آهي.

چندن - چورو (چندن جو چورو)
اُتر - واڻ (اُتر جو واڻ)
چوٽيءَ ڦُل (چوٽيءَ لاءِ ڦُل)
راه - خرچ (راه لاءِ خرچ)
ڍڳي گاڏي (ڍڳي جي گاڏي)

هنن مرڪب اسمن ۾ ڪڏهن ڪڏهن پهرئين جزِي جي صورت ۾ ڪجهه تبديل پڻ اچي ويندي آهي. جيئن ته - راجڪمار (راجا جو ڪمار)، لڪاپتي (لڪن جو پتي يعني مالڪ)، گهڙامنجي (گهڙي يا گهڙن لاءِ منجي). سنسڪرت ۾ هن قسم جي سماسن کي **تتپش سماس** چئبو آهي.

(۲) اسم + (ڳجهو حرف جملو) + اسم = مرڪب اسم.
دال روڻي (دال ۽ روڻي)، مڇي ماني (مڇي ۽ ماني)، آب هوا (آب ۽ هوا)

(الف) ٻن هنر - معنيٰ اسمن مان ٺهيل مرڪب اسم :- ڪپڙو لٿو، مار ڪٽ، جن ڀوت، ٻار ٻچا، ٿوڻو ڦيٽو، ڪر ڪار، مٽي ماڻهي، ڌن دولت، سار سنڀال، هلت چلت، ريت - رسم، ڪن ڪچڙو، عيش آرام، شان شوڪت.

(ب) اُبتڙ معنيٰ وارا ٻه لفظ :- گهٽ وڌ، لاهي چاڙهي، ڏيتي لينِي، هار جيت، ننڍ وڏائي.

(پ) ويجهيءَ معنيٰ وار ٻه لفظ :- اُن جل، داڻو پاڻي، هيرا جواهر، هار سينگار، لاڏ ڪوڏ، چنڊ ڇاڻ، مال ٽول، روڪ ٽوڪ، گهر گهاٽ.

(پ) آمر صيغي عدد واحد جا ٻه فعل :-
ڏي وٺ، اُٿ ويه، لهه چڙه، آڇ وڃ.

(پ) ٻه مصدر :- اُٿڻ ويهڻ، لهڻ چڙهڻ، لکڻ پڙهڻ، رلڻ پنڌ.

(ت) ٻه اسم مفعول :- کاڌو پيئو، اُٿي ويئي، رڌو پڪو.

۾ ايندا آهن ته اُهي انگلرنڌڙ بڻجي پوندا آهن. جيڪڏهن سمورو مرڪب لفظ اوڪاري (indeclinable) آهي، ته پوءِ ڦرندڙ لفظ چاهي مرڪب لفظ جي شروع ۾ هجي يا آخر ۾ هجي، اُهو اوڪاري ٿي پوندو آهي.

ڊگهي گڏڏي، ڊگهي گڏڏيون، ڊگهي گڏڏيءَ ۾، ڊگهي گڏڏين ۾ - ۱- ۽ ۲- ۾ مثالن ۾ "ڊگهي گڏڏي" هڪ مرڪب لفظ آهي، جنهن جا ٻئي جزا (ڊگهو + گڏڏي) ڦرندڙ يعني وڪاري لفظ آهن. چاهي گڏڏيءَ ۾ هڪ ڊگهو ٻڌل هجي يا ٻه ڊگها ٻڌل هجن، پر مرڪب لفظ ۾ پهريون جزو "ڊگهو" هميشه حالت عام عدد واحد واري صورت "ڊگهي" اختيار ڪندو آهي.

هيءَ مرڪب لفظ ڪڏهن جملي ۾ ڪتب ايندو آهي، تڏهن انهيءَ جو فقط آخري لفظ گردان ۾ ڦرندو آهي. انهيءَ ڳيري جو اثر پهرئين لفظ "ڊگهي" تي نٿو ٿئي.

هن غريب کي ناهق چو ٿو مارين؟
هو هر روز پوئو ٿو گهمڻ ويندو آهي.

۱- ۽ ۲- ۾ ناهق (نه + حق) ۽ پوئو (په + وقت) مرڪب لفظ آهن. اُهي هنن جملن ۾ طرف جو ڪم ڪن ٿا ۽ انگلرنڌڙ لفظ آهن.

انهيءَ ڪري انهن ۾ آيل لفظ "حق"، "په" ۽ "وقت" جيڪي وڪاري يعني ڦرندڙ آهن، اُهي مرڪب لفظ ۾ اوڪاري ٿي پيا آهن.

(۶) لفظ هي جنس ۾ تبديل ٿيڻ: مرڪب لفظ جي پهرئين جزي طور اچڻ تي انهيءَ لفظ جي جنس جو جملي ۾ ڪتب ايندڙ ٻين لفظن تي ڪونه اثر ڪونه ٿو ٿئي. ڪن حالتن ۾ هن لفظن کي ٻوليءَ ۾ جنس نه آهي، انهن کي مرڪب لفظ جو جزو بڻجڻ تي جنس حاصل ٿئي ٿي. مثال طور، "هڪڙي" مرڪب لفظ

آهي، جنهن ۾ پھريون اسر مذڪر ۽ ٻيون اسر مونث آهي. پر سڄو سماس آخري لفظ موجب اسر مونث آهي. جملي ۾ انهيءَ جو ڳيرو به مونث اسمن وانگر هلي ٿو. هڪڙي، هڪڙيون، هڪڙيءَ ۾، هڪڙين ۾.

اچ - وڃ، له - چڙه مرڪب لفظ ۾ امر صيني ۾ فعل ۾ جنس مطابق تبديل نه ايندي آهي. پر انهن فعلن جي ميلاپ مان لڳل مرڪب لفظ اسر ٿي پون ٿا ۽ انهن جي جنس هميشه مونث هوندي آهي. حئن ته -

هن سڄو ڏينهن اچ - وڃ پئي ڪئي. (اسر مونث) ٿئي له - چڙه ڪنڊين ته ٽڪي پوندين. (اسر مونث)

(۷) لفظ جو ڪلاس بدلتل: مرڪب لفظ جي رچنا ۾ اچڻ بعد لفظ جو پنهنجو اصلوڪو ڪلاس گهڻو ڪري بدلجي ويندو آهي. مثال طور، اچ - وڃ، له - چڙه ۾ فعل بدلجي اسر مونث ٿيو آهي. "ناحق" مرڪب لفظ ۾ طرف ۽ اسر جي ميل مان لڳل سمورو مرڪب لفظ طرف ٿي پيو آهي.

(۸) واڪبه - رچنا ۾ سادي يا مفرد لفظ وانگر ڦرڻ، ٻن يا وڌيڪ لفظن جي ميلاپ مان لڳل مرڪب لفظ، جملي جي بناوت ۾ هڪ مفرد لفظ وانگر ڦرندو آهي. ٻه + آنا جي ميل مان لڳل مرڪب لفظ "ٻياني" سمورو اسر مونث آهي، جيتوڻيڪ انهيءَ جو آخري جزو "آنو" مذڪر آهي. چار + والون مان مرڪب لفظ لڳو آهي "چووالو". واٽ اسر مونث آهي، پر مرڪب لفظ ۾ "والو" مذڪر اسر ٿي پيو آهي. پنهي خا ڳيري ۾ روپ ڏسو -

ٻياني، ٻيانيون، ٻيانيءَ ۾، ٻيانيين ۾. چووالو، چووالا، چووالي تي، چووالن تي.

برق آهي؟ انهيءَ جي جواب ۾ هتي ماسڪ شبد يا مرڪب لفظ جي رچنا جون مکيه خاصيتون سمجھائجن ٿيون، جيڪي انهيءَ کي لفظي ميڙ کان الڳ درجو عطا ڪن ٿيون. ڪجهه مثال ڏسو:-

۱. هن جو وڏو وات آهي.

هو وڏواتو آهي.

۲. آڇ وڏن ڦڙن وارو مينهن پيو.

آڇ وڏڦڙو مينهن پيو.

۳. هن جي چڻائيءَ ۽ پلائيءَ جو احوال آيو آهي.

هن جي چڻپلائيءَ جو احوال آيو آهي.

انهن جملن ۾ ”وڏو وات“، ”وڏن ڦڙن وارو“ ۽ ”چڻائي ۽ پلائي“ لفظي ميڙ آهن. پر وڏواتو، وڏڦڙو ۽ چڻپلائي - مرڪب لفظن جا مثال آهن. انهيءَ مان ظاهر آهي ته مرڪب لفظ جي رچنا ۾ ڪجهه خاصيتون ضرور آهن، جيڪي انهيءَ کي ساڳين لفظن جي ميڙ کان الڳ ڪري بيهارين ٿيون.

سنڌيءَ ۾ مرڪب لفظ جي رچنا جون خاصيتون هتي ڏجن ٿيون. اهو لازمي نه آهي ته هر هڪ مرڪب لفظ ۾ اهي سڀ خاصيتون موجود هجن. پر هر هڪ مرڪب لفظ ۾ انهن مان ڪنهن به هڪ خاصيت جو هئڻ لازمي آهي. اهو ممڪن آهي ته ڪنهن هڪ مرڪب لفظ ۾ ساڳئي وقت هڪ کان وڌيڪ خاصيتون موجود هجن.

(۱) لفظن جي اُچار ۾ وڃوڻي گهٽجڻ (Phonological Fusion) - جڏهن ٻاهائڻ ۾ اسين لفظن جو اُچار ڪريون ٿا، تڏهن جدا جدا لفظن جي اُچار ۾ ڪي قدر وڃوڻي هوندي آهي. مرڪب لفظ جي رچنا ۾

ڪتب آيل لفظن جي اُچار ۾ اها وڃي گهٽجي ويندي آهي. انهيءَ کان سواءِ آواز جي زور (Stress)، جهيل ۾ به تبديل ايندي آهي.

ڪ. هن کي ڏسي مينهنجي دل خوش ٿي (لفظي ميڙ) پوني ۾ دلخوش ٿاڪيز آهي. (مرڪب لفظ).
ڪ. هن جي صاف دل آهي. (لفظي ميڙ) هو صافدل انسان آهي. (مرڪب لفظ).

(۲) لفظن جي صورت ۾ تبديل: جن لفظن مان مرڪب لفظ ٺهندو آهي، انهن مان ڪن لفظن جي صورت ۾ تبديل اچي ويندي آهي. ننڍائي + وڏائي = ننڍو وڏائي

چڻائي + پلائي = چڻپلائي

راجا + ڪمار = راجڪمار

(۳) لفظن جي ترتيب ۾ پختائي: مرڪب لفظن جي جزن طور ڪتب ايندڙ لفظن جي ترتيب، واڪيه - رچنا ۾ ڪتب ايندڙ لفظن جي پيٽ ۾ وڌيڪ پختي هوندي آهي:-
آڇ - وڃ، اُٺ - ويهه، لهه - چڙهه وغيره مرڪب لفظن جي جزن ۾ ڦير گهير ڪري اسين وڃ - اچ، ويهه - اُٺ، چڙهه - لهه چونڊاسين ته اهو ٻوليءَ جي رواج موجب غلط ڀريو نه چئبو.

(۴) ڳنڍيندڙ لفظ گم ٿيڻ: مرڪب لفظن جي رچنا ۾ حرف جر يا حرف جملو گم ٿي ويندو آهي.

مرڪب لفظ

لفظي ميڙ

پاپ - پچ

پاپ يا پچ

اٺي ڏڪر

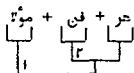
اٺي ۽ ڏڪر

گنگا جل

گنگا جو جل

ديش مان نيڪالي
(۵) گردان ۾ ڦرندڙ لفظن جو نه ڦڙڻ: گردان ۾ ڦرندڙ لفظ جڏهن مرڪب لفظ جي شروع ۾

هڪ ٻيو مثال ڏسو۔ ”حرفن موٽ“ خنڊن جي معنيٰ آهي ”هر هڪ فن ۾ موٽ يعني هوشيار، اُستاد۔“ انهيءَ ۾ پهرين سطح تي هڪدم ويجهيا خزا آهن۔ حرفن + موٽ۔ ”حرفن“ پاڻو وري ٻن ويجهين خزن جو تحليل آهي۔ هر + فن۔ هن لفظ ۾ پهرين سطح تي فن ۽ موٽ کي هڪدم ويجهيا خزا ليکڻ غلط آهي، ڇاڪاڻ ته آسان جي بوليءَ ۾ ”فن۔ موٽ“ جيئي رچنا واسطي ۾ نه آهي.

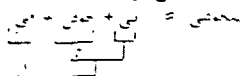

هڪدم ويجهين خزن جي اصول موجب خالي اسين مرتب ۽ مرکب لفظن جي وصف هن ريت ڏيئي سگهون ٿا۔
(1) مرتب لفظ (Complex Word)۔ هيءُ آهي جنهن ۾ هڪدم ويجهين خزن ملن ٿا هڪ خزو ٻيڙوس روپ (Bound) آهي. جهڙو ته۔ بهوش، نه لهن اٿو (ن + لهن)۔

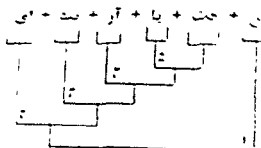
(2) مرکب لفظ (Compound Word)۔ هيءُ آهي جنهن ۾ هڪدم ويجهين خزن ملن ٿا هڪ خزا آزاد روپ يا لفظ جهڙو آهن جهڙو ته حرفن موٽ، حردلعزیز، آب حيات، چنڊ ۽ ڦر، ڳڻي ٿاڏي.

سڌيءَ ۾ مرکب لفظن جو حاصبتون مرکب لفظ جي پريپاشا ۾ چيو ويو آهي ته هن قسم جي لفظ ۾ هڪدم ويجهيا ٻئي خزا آزاد روپ يا لفظ جهڙو آهن جتي سوال ٿو پيدا ٿئي ته پوءِ لفظي ميڙ (Phrase) ۽ مرکب لفظ ۾ ڪهڙو

تڪڙو پالڻ هڪدم ويجهيا خزا ”هوش + اي“ ليکينداسين ته اهو طريقو درست نه آهي، ڇاڪاڻ ته سڌي بوليءَ جي سمجهه ۾ ”هوش“ نڀاڻ ۾ اي لڳائي اسم ذات ”هوشي“ ٺاهڻ ممڪن نه آهي. ان موجب هي لفظ هشي رچنا جي ترتيب کي هن ريت ڏيکاري سگهجي ٿو۔

دٻي ”جمنارندي“ (Disarrangement) لفظ جي حد ۾ خزا خزا سطحن ڏسو۔

- (1) ”جمنارندي“ لفظ ۾ ايسرڪ / ن / ڏيکاري ”جمنارندي“ لفظ ڏاڍو ويو آهي
- (2) ”جمنارند“ ۾ / ا / اي / اسم ذات جي پٺاڙي لڳائي ”جمنارندي“ سمجهو آهي
- (3) ”جمنارند“ پاڻي ۾ هڪدم ويجهيا خزا آهن جمنار + نند.
- (4) ”جمنار“ پاڻي ۾ جمنار + آر ويجهيا خزا آهن ”جمنار“ جو مطلب آهي ته هڪدم جي استعمال ڪندي ٿو. جندڙ ۾ لفظ ان ريت لکيا آهن. سڌيءَ ۾ ”جمنار“ (Handle) لفظ جهڙو آهيون. جمنار / آر / ٻيو / لڳائي سان رچنا ۾ مدد ڪري

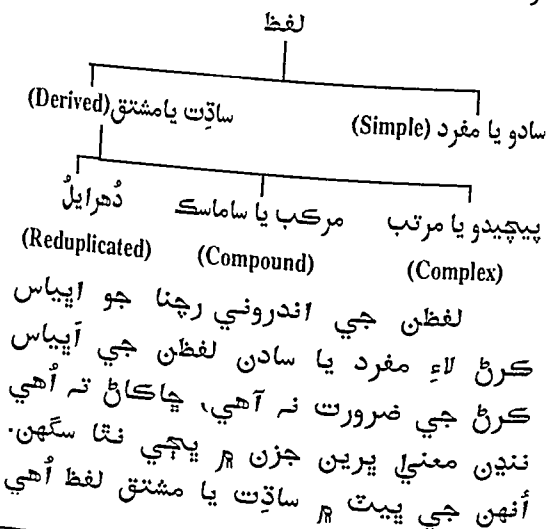
آهن، جن جو چيد هن يا هن کان وڌيڪ روپن (معنيٰ) پريل ندين جنن) ۾ ڪري سگهجي ٿو. اُهي ڪنهن بنيادي روپ مان ڦٽي نڪتا آهن. ساڌت معنيٰ ٻئي ڪنهن بنيادي روپ مان ساڌي ڪڍيل. مشتق جي معنيٰ به آهي جنهن جو اشتقاق ڪنهن بنياد مان نڪتل آهي.

هڪدم ويجهڙا (Immediate Constituents) ڪنهن به ساڌت لفظ جي رچنا ۾ جڏهن هن کان وڌيڪ جزا ڪتب آيا آهن، تڏهن اهڙي لفظ جي رچنا ۾ ترتيب جون الڳ الڳ سطحن موجود آهن. ان حالت ۾ جن جي فقط لسٽ ڏيڻ سان ترتيب جي تصوير چٽي ڪانه ٿي سگهندي. انهيءَ حالت ۾ صحيح طريقو اهو آهي ته هر هڪ سطح تي جيڪي جزا پاڻ ۾ ملي لفظ جو هڪ پاڻو ٺاهين ٿا، انهيءَ کي ڌيان ۾ رکي لفظ جو چيد ڪجي. مثال طور هيٺ ڏنل لفظن جي رچنا ڏسو:-

”بيھوشي“ هڪ مرتب لفظ آهي، جنهن ۾ ٽي روپ آهن:- بي + هوش + اي. اِهي ٽيئي روپ هڪ ئي وقت گڏجي هن لفظ جي رچنا ٺاھن ڪن. هن لفظ جي رچنا جي ترتيب اِها آهي ته ”بيھوش“ هڪ پاڻو آهي، جنهن ۾ (اي) پڇاڙي لڳائي اسر ذات ”بيھوشي“ ٺاھيو ويو آهي. انهيءَ سطح تي پاڻ ۾ هڪدم ويجهڙا آهن بيھوش + اي. هاڻي وري اندروني بين سطح ڏسو. انهيءَ تي ”بيھوش“ پاڻو جڙيل آهي، جنهن ۾ ٻه روپ آهن - بي + هوش، جيڪي بين سطح تي پاڻ ۾ هڪدم ويجهڙا آهن. هن لفظ جي رچنا ۾ اسين پهرين سطح تي

هڪ کان وڌيڪ لفظن ۾ پڇي سگهجي، انهن کي مرڪب لفظ يا سامسڪ لفظ (Compound Words) چئبو آهي. هن يا وڌيڪ لفظن جي اهڙي قسم جي ميلاپ کي سامس يا مرڪب (Compound) چئبو آهي. لفظن جي رچنا جو هڪ ٻيو قسم ڏسو:- گهر گهر، هتون هٿ، منائي منائي، ڦٽ ڦٽ، ڪڙ ڪڙ، ڦٽاڦٽ، بڪبڪيو، وغيره. انهن لفظن جي رچنا ۾ بنيادي روپ جو هجڻو يا ڪي قدر تبديل سان ڏهراءُ ٿيل آهي. گهر گهر ۾ ”گهر“ لفظ ٻه دفعا آيو آهي. هتون هٿ ۾ ”هٿ“ لفظ ٻه دفعا ڏهرايل آهي ۽ وچ ۾ پهرئين روپ کانپوءِ ”اون“ روپ لڳل آهي. ’بڪبڪيو‘ ۾ ”بڪ“ لفظ کي ٻه دفعا ڏهرائي پٺيان ’يو‘ پڇاڙي ٻنڍي ويئي آهي. اهڙن لفظن کي ڏهراءُ وارا يا ڏهرايل لفظ (Reduplicated Words) چئبو آهي.

رچنا جي لحاظ کان هتي سنڌي لفظن جا جيڪي قسم ڄاڻايا ويا آهن، انهن کي چارٽ ۾ هيٺينءَ طرح سمجهائي سگهجي ٿو.

ا/س/ ۾ به آواز آھن س' + ا' / دار/ ۾
 چار آواز آھن - ۱- ڏ + آ + ر + آ. ساڳيءَ ريت
 ”مٿي“ (م' + ا' + ٽ + اءِ)، سنڌ (س' + ! + ن' +
 ڏ + ا') وغيره لفظن کي به ائين آوازن ۾
 يحيي سگهجي ٿو، جن مان اُهي خڙيل آھن.
 پر ٻين آوازن (سرن ۽ وينجن) کي اڪيلي
 ۾ پنهنجي ڪا به معنيٰ نه آهي. اُهي
 حڏن ڪنهن مقرر ترتيب ۾ اچن ٿا، تنهن
 گڏي ڪو معنيٰ ڀريو لفظ ٺاهين ٿا. ڪنهن
 به ٻوليءَ جي آوازي سرشتي ۾ ننڍي ۾ ننڍو
 خزو يا ايڪو آهي آواز (Sound, Phone). انهيءَ
 کي پنهنجي معنيٰ نه ڏندي آهي، پر اُهو
 ڪنهن ترتيب ۾ اچي معنيٰ جو اظھار ڪرڻ
 جي قوت رکندو آهي. ٻئي طرف ٻوليءَ جي
 ويڪرڙي سرشتي ۾ ننڍي ۾ ننڍو خزو يا
 ايڪو ٺهندو آهي ’روپ‘ (صرف Morph) جنهن
 کي پنهنجي معنيٰ ضرور ڏندي آهي. اُهو
 يا ته آزاد ٺهندو آهي (مثبت ته - سينڌ، عالم)
 يا ڀروس ٺهندو آهي (حيث ته - س، دار، ۾).
 ٻئي ثابت ٿيو ته جتي ڏنل بيت ۾ خيڪي
 تيرن لفظ ڪتب آيا آھن، اُهي اندرولي
 رچنا جي عيال کان هڪ قسم جا نه آهن.
 اُنس ۾ هڪڙا لفظ آهن، خيڪي هڪ
 روپ يا صرف مان ٺهيل آهن، يعني اُنهن
 کي ننڍڙن معنيٰ ڀريل خزن ۾ ڀرتي نٿو
 سگهي. ٻيا لفظ آهن جن کي ٻن يا
 وڌيڪ روپن يعني ننڍي ۾ ننڍن معنيٰ ڀريل
 خزن ۾ ڀرتي سگهجي ٿو. ٻئي ٻئي
 ۾ ڀرتي ٿيڻ ۽ ڀرتي نه ٿيڻ جي ڪري اهو ته
 ڪو به لفظ ڏنل بيت ۾ روپ يا صرف

نم (سلسل + ۾) = ۾ روپ
 (سلسل + اڻ) = ۾ روپ

۲. ڪرين (ڪر + اڻ) = ۾ روپ
 ۳. مٿي (مٿ + اءِ) = ۾ روپ
 ۴. سينڌ (سنڌ) = هڪ روپ
 ۵. ڪار (س + ڪار + ا) = ٽي روپ
 ۶. دوست (دوست + ا) = ۾ روپ
 ۷. جئا (جئا + ا) = ۾ روپ
 ۸. دلدار (دل + دار + ا) = ٽي روپ
 ۹. عالم (عالم + ا) = ۾ روپ
 ۱۰. سڀ (سڀ + ا) = ۾ روپ
 ۱۱. آباد (آ + باد) = ۾ روپ
 ۱۲. ڪرين (ڪر + اڻ) = ۾ روپ
- انهيءَ طرح ڏسو ته جن بيت ۾
 تيرن لفظ آهن، پر ستاويھ روپ آهن -
 ’سنڌ‘ لفظ هڪ روپ مان ٺهيل آهي.
 هڪ روپ وارن آڇڙن لفظن کي سادا لفظ
 (Simple Words) چئبو آهي. ٻئي طرف اُهي
 لفظ، جن کي هڪ يا هڪ کان وڌيڪ
 ڀروس روپن ۾ ڀرتي سگهجي، اُنهن کي
 مُرتب يا پيچيدا لفظ (Complex Words)
 چئبو آهي

ٻئي لفظن جا ٻيا ڪجهه مثال ڏسو -
 ٿهر ڏٺي، اُتروا، جوشبو، ڏيئي ٺاڙي،
 جردلميز، حرفن موٽَ آخري قسم جا لفظ
 آهن، جن کي ٻن يا ٻن کان وڌيڪ لفظن
 ۾ ڀرتي سگهجي ٿو. جيئن ته - ٿهر ڏٺي (ٿهر
 + ڏٺي، ٿهر جو ڏٺي)، اُتروا (اُتر + وا)
 ’اُتر جو وا‘، جوشبو (جوش + بو يعني سُئي
 بو، سڻڌ)، ڏيئي ٺاڙي (ڏيئي + ٺاڙي، ڏيئي
 يا ڏيئي واري ٺاڙي)، جردلميز (جر + دل
 + عزيز يعني هر هڪ دل کي عزيز يا پيارو)،
 حرفن موٽَ (حر + فن + موٽَ يعني هر هڪ فن
 ۾ موٽَ يا جوشيار). اُهي لفظ جن کي هڪ

آهن، جن جو چيد هن يا هن کان وڌيڪ روپن (معنيٰ ڀريل ننڍن جزن) ۾ ڪري سگهجي ٿو. اُهي ڪنهن بنيادي روپ مان ڦٽي نڪتا آهن. ساڌت معنيٰ ٻئي ڪنهن بنيادي روپ مان ساڌي ڪڍيل. مشتق جي معنيٰ به آهي جنهن جو اشتقاق ڪنهن بنياد مان نڪتل آهي.

هڪدم ويجهڙا جزا (Immediate Constituents)

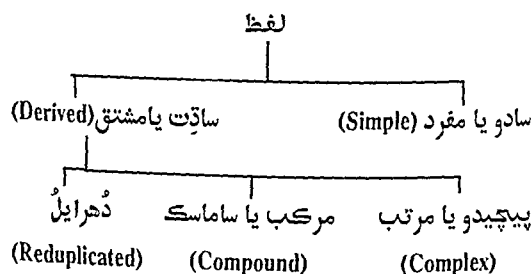
ڪنهن به ساڌت لفظ جي رچنا ۾ جڏهن هن کان وڌيڪ جزا ڪتب آيا آهن، تڏهن اهڙي لفظ جي رچنا ۾ ترتيب جون الڳ الڳ سطحن موجود آهن. ان حالت ۾ جزن جي فقط لسٽ ڏيڻ سان ترتيب جي تصوير چٽي ڪانه ٿي سگهندي. انهيءَ حالت ۾ صحيح طريقو اهو آهي ته هر هڪ سطح تي جيڪي جزا پاڻ ۾ ملي لفظ جو هڪ ڀاڱو ٺاهين ٿا، انهيءَ کي ڌيان ۾ رکندي لفظ جو چيد ڪجي. مثال طور هيٺ ڏنل لفظن جي رچنا ڏسو :-

”بيھوشي“ هڪ مرتب لفظ آهي، جنهن ۾ ٽي روپ آهن :- بي + هوش + اي. اهي ٽيئي روپ هڪ ئي وقت گڏجي هن لفظ جي رچنا ٺاھ ڪن. هن لفظ جي رچنا جي ترتيب اها آهي ته ”بيھوش“ هڪ ڀاڱو آهي، جنهن ۾ (اي) پڇاڙي لڳائي اسر ذات ”بيھوشي“ ٺاھيو ويو آهي. انهيءَ سطح تي پاڻ ۾ هڪدم ويجهڙا جزا آهن بيھوش + اي. هاڻي وري اندروني ٻين سطح ڏسو. انهيءَ تي ”بيھوش“ ڀاڱو جڙيل آهي، جنهن ۾ ٻه روپ آهن - بي + هوش، جيڪي ٻين سطح تي پاڻ ۾ هڪدم ويجهڙا جزا آهن. هن لفظ جي رچنا ۾ اسين پهرين سطح تي

يا هڪ کان وڌيڪ لفظن ۾ ڀڄي سگهجي، انهن کي مرڪب لفظ يا ساماسڪ لفظ (Compound Words) چئبو آهي. هن يا وڌيڪ لفظن جي اهڙي قسم جي ميلاپ کي ساماس يا مرڪب (Compound) چئبو آهي.

لفظن جي رچنا جو هڪ ٻيو قسم ڏسو :- گهر گهر، هٿون هٿ، مٺائي مٺائي، ڦٽ ڦٽ، ڪڙ ڪڙ، ڦٽاڦٽ، بڪبڪيو، وغيره. انهن لفظن جي رچنا ۾ بنيادي روپ جو هو بهو يا ڪي قدر تبديل سان ڏهراءُ ٿيل آهي. گهر گهر ۾ ”گهر“ لفظ ٻه دفعا آيو آهي. هٿون هٿ ۾ ”هٿ“ لفظ ٻه دفعا ڏهرايل آهي ۽ وچ ۾ پهرئين روپ کانپوءِ ”اون“ روپ لڳل آهي. ’بڪبڪيو‘ ۾ ”بڪ“ لفظ کي ٻه دفعا ڏهراڻي پٺيان ’يو‘ پڇاڙي ٻنڍي ويئي آهي. اهڙن لفظن کي ڏهراءُ وارا يا ڏهرايل لفظ (Reduplicated Words) چئبو آهي.

رچنا جي لحاظ کان هتي سنڌي لفظن جا جيڪي قسم ڄاڻايا ويا آهن، انهن کي چارٽ ۾ هيٺينءَ طرح سمجهاڻي سگهجي ٿو.

لفظن جي اندروني رچنا جو اڀياس ڪرڻ لاءِ مفرد يا سادن لفظن جي اڀياس ڪرڻ جي ضرورت نه آهي، ڇاڪاڻ ته اُهي ننڍن معنيٰ ڀرين جزن ۾ ڀڄي نٿا سگهن. انهن جي پيٽ ۾ ساڌت يا مشتق لفظ آهي

اس/ ۾ به آواز آهن س' + اُ/ دار/ ۾
 چار آواز آهن :- ڏ + آ + ر' + ا. ساڳيءَ ريت
 "مٿي" (م' + آ + ت' + ا)، سنڌ (س' + ا + ن' +
 ڏ + ا) وغيره لفظن کي به اُنهن آوازن ۾
 ڀڄي سگهجي ٿو، جن مان اُهي حَزيل آهن.
 پر اِنهن آوازن (سُر ۽ وينجنن) کي اڪيلي
 سِر پنهنجي ڪا به معنيٰ نه آهي. اُهي
 حَڏن ڪنهن مقرر ترتيب ۾ اچن ٿا، تڏهن
 گڏجي ڪو معنيٰ ڀريو لفظ ٺاهين ٿا. ڪنهن
 به بوليءَ جي آوازي سرشتي ۾ ننڍي ۾ ننڍو
 جزو يا ايڪو آهي آواز (Sound, Phone). اُنهيءَ
 کي پنهنجي معنيٰ نه هوندي آهي، پر اُهو
 ڪنهن ترتيب ۾ اچي معنيٰ جو اظهار ڪرڻ
 جي قوت رکندو آهي. ٻئي طرف بوليءَ جي
 وياڪرڻي سرشتي ۾ ننڍي ۾ ننڍو جزو يا
 ايڪو هوندو آهي 'روپ' (صرف Morph) جنهن
 کي پنهنجي معنيٰ ضرور هوندي آهي. اُهو
 يا ته آزاد هوندو آهي (جڏهن ته - سنڌ، عالم)
 يا ڀروس هوندو آهي (جڏهن ته - س، دار، م).
 هاڻي ثابت ٿيو ته هتي ڏنل ببت ۾ حڪي
 ترجمي لفظ ڪتب آيا آهن، اُهي اندروني
 رچنا جي بحال کان هڪ قسم جا نه آهن.
 اُنهن ۾ هڪڙا لفظ آهن، حڪي حڪ
 روپ يا صرف مان ٺهيل آهن، يعني اُنهن
 کي ننڍڙن معنيٰ ڀريل حزن ۾ ڀڄي نٿو
 سگهجي. ٻيا لفظ آهن جن کي ٻن يا
 وڌيڪ روپن يعني ننڍي ۾ نندن معنيٰ ڀريل
 حزن ۾ ڀڄي سگهجي ٿو. هاڻي اچو ته
 ڏسون ته مٿي ڏنل ببت ۾ روپ يا صرف
 ڳهڻا آهن؟

۱. سائبين (سائين + م) = به روپ

= ۱ به روپ

۲. ڪرين (ڪر' + اين) = به روپ
 ۳. مٿي (مٿ' + اي) = به روپ
 ۴. سينڌ (سنڌ) = هڪ روپ
 ۵. شڪار (س' + ڪار' + ا) = ٽي روپ
 ۶. دوست (دوست' + ا) = به روپ
 ۷. مٿا (مٿ' + آ) = به روپ
 ۸. دلدار (دل + دار' + ا) = ٽي روپ
 ۹. عالم (عالم' + ا) = به روپ
 ۱۰. سڀ (سڀ' + ا) = به روپ
 ۱۱. آباد (آ + باد) = به روپ
 ۱۲. ڪرين (ڪر' + اين) = به روپ
۱۳. انهيءَ طرح ڏسبو ته جن ببت ۾
 ترجمي لفظ آهن، پر ستاويھ روپ آهن -
 'سنڌ' لفظ هڪ روپ مان ٺهيل آهي.
 هڪ روپ وارن آهڙن لفظن کي سادا لفظ
 (Simple Words) چئبو آهي. ٻئي طرف اُهي
 لفظ، جن کي هڪ يا هڪ کان وڌيڪ
 ڀروس روپن ۾ ڀڄي سگهجي، اُنهن کي
 مُرتب يا پيچيدا لفظ (Complex Words)
 چئبو آهي.
- هاڻي لفظن جا ٻيا ڪجهه مثال ڏسون -
 ڳهر ڏڳي، اُٿروا، عوشبو، ڍڳي گاڏي،
 هرڊلميز، حرفن مولا آهڙي قسم جا لفظ
 آهن، جن کي ٻن يا ٻن کان وڌيڪ لفظن
 ۾ ڀڄي سگهجي ٿو. جيئن ته - ڳهرڏڳي (ڳهر
 + ڏڳي 'ڳهر جو ڏڳي')، اُٿروا (اُٿر + وا
 'اُٿر جو وا')، عوشبو (عوش + بو يعني سُلي
 بو، سڳند)، ڍڳي گاڏي (ڍڳي + گاڏي 'ڍڳي
 يا ڍڳن واري گاڏي')، هرڊلميز (هر + دل
 + عزيز يعني هر هڪ دل کي عزيز يا پارو)،
 حرفن مولا (هر + فن + مولا يعني هر هڪ فن
 ۾ مولا يا هوشيار)، اُهي لفظ جن کي هڪ

لفظن جا قسم

لفظ ڇا ڪي ٿو چئجي؟ لفظن جا رچنا جي خيال کان گهڻا قسم آهن؟ اچو ته انهيءَ سوال تي اول ويچار ڪريون. سونهاري شاه لطيف جي ڪلام مان هيٺ ڏنل بيت ڏسو:-

سائينم! سدائين ڪرين، مٿي سنڌ سُڪار،
دوست! مٺا دلدار! عالم سڀ آباد ڪرين.

ڪنهن کان به پڇبو ته هن بيت ۾ گهڻا لفظ آهن ته هو هڪدم ٻڌي جواب ڏيندو ته تيرهن لفظ آهن. انهيءَ مان صاف ظاهر آهي ته عام طور هر ڪو ماڻهو انهيءَ روپ کي لفظ سمجهي ٿو، جيڪو ٻاهائڻ ۾ الڳ اُچارجي ٿو ۽ لکت ۾ ٻين روپن کان جدا لکيو وڃي ٿو. حقيقت ۾ ’لفظ‘ جي سمجهاڻي ۽ پريپاشا ايتري آسان نه آهي، جيتري هتي محسوس ٿئي ٿي. دنيا ۾ ڇا ڇا وڃي لفظ جي اهڙي عام پريپاشا اڃا تائين تيار ڪري نه سگهيا آهن، جيڪا سڀني ٻولين ۾ ڪتب ايندڙ لفظن سان لاڳو ٿي سگهي. انهيءَ ڪري هتي اسين ’لفظ‘ جي پريپاشا تي وستار سان بحث نه ڪري عملي نقطي نگاهه کان انهيءَ جي وصف پيش ڪريون ٿا. ٻوليءَ جي رچنا ۾ ڪو به معنيٰ ڀريو روپ، جيڪو عام طور ٻاهائڻ ٻولهاڻ ۾ اڪيلي سر ڪتب اچي سگهي ٿو، تنهن کي آزاد روپ (Free form) يا لفظ (Word) چئجي ٿو. انهيءَ مطابق هتي ڏنل بيت ۾ جيڪي تيرهن روپ استعمال ٿيا آهن، انهن ۾ هرڪو آزاد روپ يعني لفظ آهي.

هاڻي اچو ته انهن تيرهن لفظن تي وڌيڪ باريڪيءَ سان ويچار ڪريون. ڇا

اهي سڀئي لفظ ساڳئي قسم جا آهن؟ ڇا اسين انهن سڀني لفظن کي ننڍڙن معنيٰ ڀرين جزن ۾ ڀڄي سگهون ٿا؟ ’سائينم‘ لفظ جي ڀيٽ ڏيرم، سهرم، ڀٽر، ڌڻيم سان ڪري اسين خاطريءَ سان چئي سگهون ٿا ته انهن لفظن ۾ آخري جزي /-م/ جو مطلب آهي ’منهنجو، منهنجا‘. اڳيون جزو ’سائين‘ پڻ /-م/ کانسواءِ اڪيلي سر ڪتب ايندو آهي. انهيءَ مان ثابت آهي ته ’سائينم‘ لفظ ٻن ننڍن معنيٰ ڀرين ڀاڱن ۾ ڀڄي سگهجي ٿو. ساڳيءَ طرح ’سڪار‘ لفظ جي ڀيٽ ڀٽ، سڳند، سويل سان ڪري اسين انهيءَ کي ٻن جزن ۾ ڀڄي سگهون ٿا، جيڪي آهن: س + ڪار. (س - جي معنيٰ آهي ’سنو‘ ۽ ڪار جي معنيٰ آهي ڪم، حالت يعني سُئي، ڀلي حالت). ’دلدار‘ لفظ وانگر سنڌيءَ ۾ ٻيا به گهڻي لفظ ٺهيل آهن - جاگيردار، پهريدار، مٿيادار، وغيره. انهيءَ ڪري هتي /-دار/ جزو ڀڄي الڳ ڪري سگهون ٿا، جنهن جي معنيٰ آهي ’وارو‘. انهن مثالن ۾ /-م/ ۽ /-دار/ اهڙا ننڍا معنيٰ ڀريا جزا آهن، جيڪي عام طور ٻاهائڻ ۾ اڪيلي سر استعمال نه ٿيندا آهن. اهي هميشه ڪنهن ٻئي روپ جي آخر ۾ ٻنڊيل هوندا آهن. ساڳيءَ طرح /-س/ به ننڍڙو معنيٰ ڀريو جزو آهي، جيڪو هميشه ٻئي ڪنهن روپ جي شروعات ۾ ٻنڊيل هوندو آهي. ڪو به معنيٰ ڀريو روپ جيڪو عام طور ٻاهائڻ ۾ اڪيلي سر ڪتب نه ٿو اچي ۽ هميشه ٻئي ڪنهن لفظ يا روپ سان ٻنڊجي استعمال ٿئي ٿو، تنهن کي پڙ - وِس روپ (Bound form) چئبو آهي.

سنڌي ٻوليءَ ۾ سماسن جي رچنا

ڊاڪٽر مرليتر جيٽلي

س

”واريءَ ڀريو“، ”مبندِيءَ رتا“ - اِهي سماس نه آهن ته ٻيو ڇا آهن؟ پوءِ ته اِهيءَ وشبہ تي ڊگهو بحث ٿيو ۽ شِيار قبول ڪيو ته برابر اِئين ڪي سماس يا مرکب لفظ لکڻ گِيرجي. مطلب ته سنڌيءَ جو هڪ عظيم شاعر پنهنجي شاعريءَ ۾ سماس استعمال ٿيو ڪري پر کيس اِها ڌري به سمج نه آهي ته اِئين لفظن جي رچنا ڪهڙي قسم جي آهي.

ڪن وياڪرڻ لکندڙن ۽ يا شا وگبانين سنڌي سماسن جا ٻه - ٽي مثال ڏيئي ڪم ٿياريو آهي. هنن سنڌي سماسن جو تفصيلوار ايماس پيش نه ڪيو آهي. مون سنڌي ٻوليءَ تي لکيل پنهنجي تحقيقي مقالي ۾ سنڌي سماسن جي رچنا ۽ قسمن جي وِستار سان چئن ڄاڻ ڪئي آهي. انهيءَ مقالي تي سنه ۱۹۶۵ ۾ پونا يونيورسٽيءَ ’ڊاڪٽر آف فلاسفي‘ جي ڊگري عطا ڪئي هئي. سنڌي ٻوليءَ جي ايماس ۾ چاه رکندڙن لاءِ هتي ٿوري ۾ سنڌيءَ ۾ سماسن جي رچنا ۽ جدا جدا قسمن جو جائزو پيش ڪريان ٿو.

سنڌي اسان جي مائٽر يا شا آهي. اسن سڄي سياڻا اها ننڍي هوندي کان وٺي ڳالهائيندا ٻيا اچون. پوءِ اسڪولي ۽ ڪاليجي تعليم دوران انهيءَ جو وڌيڪ ايماس ڪريون ٿا. انهيءَ هوندي پڻ اسانجي ٻوليءَ ۾ رچنا جي خيال کان ڪمزورن خاصنن آهن، انهن طرف اسان جو اڪثر ڌيان ڪونه ٿو وڃي. سنڌيءَ جي مشهور شاعر نارائڻ شيار سان ڳالهيون ڪندي هڪ دفعي کيس چيو ته سنسڪرت ۽ هنديءَ جي شاعرن کي سماسن يعني مرکب لفظن جي رچنا ۽ انهن جا جدا جدا قسم اسڪولن ۾ سکائڻا وڃن ٿا، پر سنڌيءَ جي وياڪرڻ لکندڙن تعليمدانن انهيءَ وشبہ تي خاص ڌيان نه ڏنو آهي اهو بڻي شيار عجب ۾ پئجي ويو ۽ هڪدم سوال ڪيائين ته سنڌي ٻوليءَ ۾ سماس آهن ئي ڪٿي جو اهي وياڪرڻ ۾ سمجهائجن؟ انهيءَ تي مون کيس هڪدم سندس شاعريءَ مان ڪجهه مثال ڏنا. حوماسن نه ماڪ پٺاڙيل، رنگ رني لهر، واريءَ ڀريو پلاند، مبندِيءَ رتا هٿڙا وغيره جيڪي لفظ اوهان ڪتب آندا آهن، انهن ۾ ”ماڪ پٺاڙيل“، ”رنگ رني“،

ڊاڪٽر مرليتر ڪشنچند جيٽلي

صدر آباد، سنڌ، ۷ - ۱۱ - ۱۹۲۰

جنم، تاريخ ۱۵ آڪٽل ۱۸۷۱، سنڌي ساهتيه جو اِڪاس، سنڌي لوڪ ڪهاڻيون، شاه حور سالو هڪ ڇپايل ڪتاب. ايماس، سنڌي ٻاڪا ۽ مٽاڙا، سنڌي ڀاڻا وياڪرڻ، راشٽري، انٽر راشٽري سيمينارن

۾ تحقيقي مقالو پيش ڪيل، چار شت ڪوش.

سنڌي آڪادمي دهليءَ طرفان انعام ۽ سمان، ستوري سمان ۽ بيا ڪيترا سمان.

سنڌي ڀاڻا وياڳ ڀر مڪه (رائٽر)، دهلي يونيورسٽي.

D-127, Vivek Vihar, Delhi-110095. فون: (2146121)

نالو

جنم، تاريخ

ڇپايل ڪتاب

انعام

ٻيو

پتو

جنهن جي هام انگريزي راڄ جي تعليمي آفيسر گرئريس پنهنجي هندستاني پاشائن جي تفشيش جي رپورٽ ۾ به پري آهي. هن صاف لفظن ۾ لکيو آهي ته ٿر ريگستان جون ڪڇي ۽ ڍانڪي ٻوليون سنڌي پاشا جا Dialects يعني ٻولڻ جا قسم آهن ۽ انهن ۾ سرحد تي هئڻ سبب گجراتي ۽ مارواڙي ٻولين جا لفظ ملي ويا آهن جيئن اڪثر هر سرحد تي ٿيندو آهي. انگريزن سنڌ جي اوڀري سرحد جي راڄن کي سنڌ سان ملائڻ ان ڪري ضروري نه سمجهيو جو جيسلمير کان وٺي ڪڇ تائين سيني راجواڙن انگريزن کي ڏن ڏيڻ ۽ وقت بي وقت وفادار ٿي رهڻ جي پڪ ڏني هئي. انگريزن کان اڳ پوري واهي پرديش پنهنجو حقيقي نالو سنڌ ان سبب اختيار نه ڪري سگهيو هئو جو قدرت جي ببحر حملن سبب اٽڪل عيسوي يارهينءَ کان ٻارهين صديءَ جي وچ ۾ واهي پرديش جي هن حمي ۾ سنڌو نديءَ جا وهڪرا ٽي بند ٿي ويا ۽ سمورو علائقو ريگستان بڻجي ويو. ٿر ريگستان جو ٻاهريون روپ ته سنڌ کان جدا لڳل لڳو پر ڀرپراڻون، لوڪ گيت ۽ لوڪ ڪٿائون ساڳيون رهيون. اُهي اڄ به چئن جو ٽن آهن. ائين پيو لڳي چئن سنڌين جي ابن ڏاڏن جي آتما ٿر جي واريءَ ۾ ڊهي پئي آهي.

اڄ ضرورت آهي ته سنڌ ڇڏي آيل سنڌي ڀارت جي اندر شامل ٿر ريگستان واري واهي پرديش کي پنهنجي سنڌيت جو علائقو سمجهي ان کي پنهنجو ڪن ۽ انجو وڪاس ڪن ۽ ٿر ريگستان جي رهاڪن کي سنڌي مڊبر ائين ڇو ٿا سوچين ته اسان سموري سنڌ وڃائي وينا آهيون تنهن ڪري راجنيتڪ منچن تان گهرون پيا اُٿارڻ چاهن ته سنڌين کي جلاوطن سرڪار يا بنا پرديش سرڪار ٺاهڻ جو اڌڪار ڏنو وڃي. جيئن ته سنڌي سنڌ مان ڌڪيا ڪونه ويا آهن پر پنهنجي ڀارت جي آزاديءَ خاطر پنهنجن آبائين وڻان جو تياڳ ڪري آيا آهن. ان صورت ۾ جلاوطن سرڪار ٺاهڻ انٽر اسٽريٽ سمسٽيا پٽڊا ڪندو. ٻيو ته اهڙي سرڪار انهن لاءِ ڪارگر ٿيندي آهي جن کي پنهنجي ديس کان سواءِ ڪو ٿاڻو نڪاڻو ڪونه هوندو آهي ۽ پنهنجي ديس موٽڻ جو جنون دل ۽ دماغ مٿان سوار هوندو آهي. سنڌين جي حالت بلڪل جدا آهي. تنهن ڪري جلاوطن سرڪار يا راجنيتيءَ ۾ رزرويشن دواران حصو ڀرپٽ ڪرڻ ۾ رڳو ڪن ٿورن سنڌي ڀائرن جو فائدو ٿي سگهي ٿو. پر سنڌيت زندهه رهڻ ممڪن رڳو پوميءَ سان جڙڻ ۾ ئي آهي ۽ ان لاءِ پنهنجي وارا سيل پوميءَ کي سڃاڻي سڀني جي سامهون آڻڻو آهي.

❖❖❖

3

علائقي ڪي سنڌ جو نالو ڏيئي اهو ڀرم
پنڊا ڪيو هئو ته هن پوري سنڌو پرديش
کي جيتو هئو. عربن اچڻ سان ئي حصاد
چيڙيو. جنهن سبب هندن ۾ ياح اچي پئي
۽ ڪيترا هندو جان بچائي سنڌو پرديش
هي ٻين راڄن ملتان، جيسلمير، ڪڇ ۽
ڪاٺياوار پڇي ويا ۽ اُن ياح ۾ سنڌين
پاڻڪي ڪڏهن به شرناڙي محسوس ڪونه
ڪيو.

واهي پرديش هي اُن سنڌ نالي واري
علائقي مٿان عربن جو راج غنم ٿيڻ کانپوءِ
به اُن علائقي هي ننڍن راڄن مٿان اسلامي
راج ٿي رهيو ۽ تنهن ڪري اسلامي تواريخ
نويس اُن علائقي کي سنڌ جي نالي سان
ٿي ڪوٺيندا رهيا. يارتواسي به اُڄڻ ٿي
چوندا رهيا. يارهان سؤ سالن کانپوءِ حُڏن
انگريزن اچي ميرن کان راج کسيو تڏهن
انگريزن به اُن راج تي سنڌ جو نالو قائم
رکيو. ڪجهه وقت سنڌ کي بمبئي
پريزيڊنسيءَ سان ملائي رکيو ۽ وري پوءِ
هڪ ڌار پراڻت جو درجو ڏنو.

اُن طرح لڳاتار صدين تائين واهي
پرديش هي اُن ننڍي ٽڪري کي ٿي سنڌ
چوندي چوندي رڳو عام ماڻهن جي ڌيان
مان نه پر اُتھاسڪارن ۽ جاگرافي جي
ماهرن جي ڌيان مان به وصال سنڌو پرديش
جو نقشو نڪري ويو آهي. ڇمون ڪشمير
سرحدي پراڻت ۽ پنجاب پنهنجي ليکي
پراڻتن جي روپ ۾ اچي ويا آهن. پر سنڌ
نالو پوري واهي پرديش کي ڪونه ڏنو
ويو. جيتوڻيڪ اُن پوري واهي پرديش
جي اڪثر ڪري ۽ ٻولي سنڌي هئي.

۽ ته ضروري آهي ٿي پر هر سنڌيءَ لاءِ
اٽڪي پنهنجي ذهن ۾ وچارڻ بند ضروري
آهي. ضروري رڳو اُن لاءِ ناهي ته پنهنجي
آغلي ۽ عظيم سڀيتا جنهنجو احوال سنڌي
'موڻ هي دڙي' جي کوڇ مان حاصل ڪري
سپڀيمان هون شڪمن ٿو ڀري، اُن جي
لحد جي باري ۾ به پوري ڄاڻ رکي، پر
ضروري اُن لاءِ به آهي ته سنڌي پنهنجي
ڌرتيءَ جي ڪنڊ ڪڙج جي واقفيت حاصل
ڪري ته حش باهرين حملاورن جو اُتھاس
پڙهندي اهو ته سمجهي ٿي ته اهو سمورو
سندس ڪشڻ ۽ ڪشمڪش جو اُتھاس آهي
پر اهو به ڌيان ۾ آچي ته سندس وڏن
ڪڏن به ڪنهن به حملاور کي پوري سنڌو
پرديش مٿان قبضو ڪرڻ نه ڏنو هئو.

شڪن هوڻ ۽ يونانين جا حملا ته
سنڌو پرديش جي راجائن پارت جي
ڇڪوروتي راجائن وڪرماجيت ۽ چندرگپت
جي رهنمائيءَ هيٺ بلڪل ناڪامياب ڪري
ڇڏيا هئا. تنهن کانپوءِ عيسوي ڇهين صديءَ
۾ عربستان ۾ اسلام مذهب جي پنڊا ٿيڻ
کانپوءِ ستين صديءَ ۾ عربن جا ڪيترا حملا
به ناڪامياب ڪيا ويا هئا. سنه ۷۱۲ ع ۾
محمد بن قاسم (محمد پٽ قاسم جو) جي
اڳواڻيءَ هيٺ آلوڙ جي راجا ڏاڇسين کي
ماري عربن حُڏن سوڍ حاصل ڪئي هئي
تڏهن به هنن پوري سنڌو پرديش مٿان ته
جا پوري واهي پرديش مٿان به سوڍ ڪونه
پاتي هئي. پر ڇاڪاڻ جو عرب ۽ مڌير
۽ اُها ٻيا ملڪ پوري سنڌو پرديش کي
يا سسئي کي 'د' ۾ بدلي 'هند' چوندا
جن قاسم پنهنجي فتح ڪيل

سندو پرديش ۽ سنڌي

گوبند حڪماڻي 'جيوت'

اِهو سنڌو نديءَ ۽ اُن ۾ سڙائيندڙ سڀني
ندين جو ڪيتر سنڌو گهاٽي يا سنڌو ماڻھو
چوڻيندو هئو. انهيءَ ڪيتر کي دنيا سڀني
منش سڀيتائن ۾ پراڻي ۽ اوائلي سڀني
سنڌو ماڻھيءَ جي سڀيتا جو هندورو ڪوڏ
آهي ۽ آسانجي شاسترن ۾ انکي سنڌو
پرديش چيو ويو آهي. ان پرديش جو
حدون ڏنل نقشي ۾ ڏيکاريل آهن: اُتو
۾ هماليه جو ڪارڪورم پرڀت، ڏکڻ ۾
ديول بندر کان وٺي ڪنڀات جي ڪاهيءَ
تائين ڦليل سنڌو ساگر. اولهه ۾ هندوڪش،
سلمان، ڪيرٿر جبلن جون قطارون، اوڀر ۾
يمنا گهاٽي، آراولي پهاڙ ۽ سرسوتي نديءَ
جي گهاٽي. چنڊر گپت ۽ ڇاڻڪي جي
زماني ۾ اِهو پرديش ٽن حصن ۾ ورهايل
هئو. اُتر ۾ پهاڙي ڪيتر (تڪشلا، ڄمون،
ڪشمير)، وچ ۾ پنڇند ڪيتر (پنجاب) ۽
ڏکڻ ۾ وهڪرن وارو علائقو واهي پرديش.
هر هڪ حصي ۾ ڪيترا ئي ننڍا راڄ يا
جنڊ هئا. پر سڀني جي سڀيتا ۽ سنسڪرتي
هئي سنڌو.

سنڌو پرديش جي ان نقشي کي
سمجهڻ ۽ ياد رکڻ هر ايتھاس جي وديارٿيءَ

رت ورش جي ست يگ ڪال کان
وٺي اڄ تائين لڳاتار وھندڙ سنڌو
نڌي اُتر ۾ هماليه پروت ۾ ديولوڪ
جيتڙو نظارو پئدا ڪندڙ مانسروور مان نڪري
ٿي. لداخ ۽ ڪشمير مان لنگھندي وٽان
ڪابل نديءَ جو پاڻي کڻندي ۽ پنڇند
ڪيتر (پنجاب) جي پنڇن ندين جيپلر،
چناب، راوي، بياس ۽ ستلج کي پاڻ ۾
سڙائي ملتان کان ۱۶۰ ڪن ڪلوميٽر ڏکڻ ۾
پنڇند وٽ اهڙو ته وشال ڦليل روپ ڌارڻ
ٿي ڪري جو پنڇنجي سنڌو يعني سمنڊ
نالي کي سڄو ثابت ٿي ڪري. آڌي ڪال
کان وٺي اڄ کان گويا اُت يا نو صديون
پهرين تائين به سندس اهو ادب روپ قائم
هئو ۽ ان روپ ۾ جڏهن جيٺ سڌي سڀات
علائقي مان وڃڻ لڳندي هئي ته ڪيترن
وهڪرن ۾ وڻڊجي ويندي هئي. هڪدم
اولهه ۾ مکيه سنڌو وهڪري کانسواءِ ٻيا هئا
محران، هاڪرو ۽ گارو وغيره. اِهي سڀ
وهڪرا گڏجي ڪراچيءَ کان ڪڇ ۽ سوراشر
تائين ويڪر واري ڪيتي کي سرسبز ڪندا
وڃي ڏکڻ ۾ سنڌو ساگر (عربي سمنڊ) ۾
پوندا هئا.

نالو : گوبند حڪماڻي 'جيوت'

جنم، تاريخ :

ڇپايل ڪتاب :

انعام :

پيشو :

پتو :

B - 16, Bhavani Singh Marg, JAIPUR - 302001 :

سندو پرديش ۽ سنڌي

گوبند حڪماڻي 'جيوت'

پا

اِهو سنڌو نديءَ ۽ اُن ۾ سمايَندڙ سڀني ندين جو کيتر سنڌو گهاٽي يا سنڌو ماڻري چواڻيندو هئو. انهيءَ کيتر کي دنيا سڀني منش سڀينائن ۾ پراڻي ۽ اوائلي سڀيتا سنڌو ماڻريءَ جي سڀيتا جو هندورو ڪوٺيو آهي ۽ آسانجي شاسترن ۾ انکي سنڌو پرديش چيو ويو آهي. ان پرديش جون حدون ڏنل نقشي ۾ ڏيکاريل آهن: اُتر ۾ هماليه جو ڪاراکورم پرڀت، ڏکڻ ۾ ديول بندر کان وٺي کنڀات جي ڪاهيءَ تائين ڦهليل سنڌو ساگر. اولهه ۾ هندوڪش، سلٿمان، کيرٿر جبلن جون قطارون، اوڀر ۾ يمنا گهاٽي، آراولي پهاڙ ۽ سرسوتي نديءَ جي گهاٽي. چنڊر گپت ۽ ڇاڻڪي جي زماني ۾ اِهو پرديش ٽن حصن ۾ ورهايل هئو. اُتر ۾ پهاڙي کيتر (تڪشلا، ڄمون، ڪشمير)، وچ ۾ پنڇند کيتر (پنجاب) ۽ ڏکڻ ۾ وهڪرن وارو علائقو واهي پرديش. هر هڪ حصي ۾ ڪيترا ئي ننڍا راڄ يا جنڊ هئا. پر سڀني جي سڀيتا ۽ سنسڪرتي هئي سنڌو.

سنڌو پرديش جي ان نقشي کي سمجهڻ ۽ ياد رکڻ هر اِتحاس جي وديارٿيءَ

رت ورش جي ست يگ ڪال کان وٺي اڄ تائين لڳاتار وهندڙ سنڌو ندي اُتر ۾ هماليه پروت ۾ ديولوڪ جيئڙو نظارو پندا ڪندڙ مانسروور مان نڪري ٿي. لداخ ۽ ڪشمير مان لنگهندي وٿان ڪابل نديءَ جو پاڻي ڪٽندي ۽ پنڇ ند کيتر (پنجاب) جي پنڇن ندين جيمل، چناب، راوي، بياس ۽ ستلج کي پاڻ ۾ سمائي ملتان کان ۱۶۰ کن ڪلوميٽر ڏکڻ ۾ پنڇند وٽ اهڙو ته وشال ڦوليل روپ ڌارڻ ٿي ڪري جو پنهنجي سنڌو يعني سمنڊ نالي کي سڄو ثابت ٿي ڪري. آدي ڪال کان وٺي اڄ کان گويا اُن يا نو صديون پهرين تائين به سندس اهو اديت روپ قائم هئو ۽ ان روپ ۾ جڏهن هيٺ سڌي سپات علائقي مان وهڻ لڳندي هئي ته ڪيترن وهڪرن ۾ ونڊجي ويندي هئي. هڪدم اولهه ۾ مکيه سنڌو وهڪري کانسواءِ ٻيا هئا محراڻ، هاڪرو ۽ گاگرو وغيره. اِهي سڀ وهڪرا گڏجي ڪراچيءَ کان ڪڇ ۽ سوراڻي تائين ويڪر واري ڪيتي کي سرسبز ڪندا وڃي ڏکڻ ۾ سنڌو ساگر (عربي سمنڊ) ۾ پوندا هئا.

نالو : گوبند حڪماڻي 'جيوت'

جنم، تاريخ :

ڇپايل ڪتاب :

انعام :

پيشو :

پتو :

B - 16, Bhavani Singh Marg, JAIPUR - 302001 :

لیک

نمبر	نالو	وشيہ	صفح
۱.	گوبند حکماڻي ”جيون“	سنڌو پرديش ۽ سنڌي	۱
۲.	ڊاڪٽر مڙليڌر جيتلي	سنڌي ٻوليءَ ۾ سمان جي رچنا..	۴
۳.	پوپتي هيراننداڻي	سنڌي زال - سنڌ ۾ ۽ هند ۾	۱۶
۴.	ڊاڪٽر نارائڻ ”پارتي“	شاھ جي سورمي ’مومل‘	۲۲
۵.	گنگارام سمرات	راجا ڏاهر هاريو يا ڪٿيو	۲۸
۶.	ڊاڪٽر هوندراج بلواڻي	ايشورچندر جو ٻال ساهتيہ ۾ يوگدان	۳۳
۷.	سلامتراءِ گرباڻي	آخر آسان جو وجود ڪيستائين	۳۹
۸.	لچمڻ ڪڪريجا ”مسافر“	سنڌ جو راجا وير	۴۶
۹.	پروفيسر مينا رڻوچنداڻي ۽ پروفيسر گوپ رڻوچنداڻي	سنڌي سڀيتا	۵۰
۱۰.	ڊاڪٽر آرڄن بجلاڻي	ڪرمڻ جون ڪڙيون	۵۳
۱۱.	منوهر نهالاڻي	شري هري موٽواڻي ”سنڌي“	۵۶
۱۲.	جينو لالواڻي	ٻنيءَ ۾ شاھ پٽائيءَ جو ادب	۶۱
۱۳.	ڊاڪٽر نانڪرام ايسراڻي	آرڪشڻ - راحت نه پر هڪ روڳ	۶۵
۱۴.	واسديو سپرناڻي	سنڌي ٻوليءَ جي شڪنڌ	۶۷
۱۵.	ايسر سنگھ بيدي	سنڌي سؤرويرن جو ايتھاس	۷۱
۱۶.	چندرا ديوي	ٻڌاڻي ۽ ٻڌا آشرمن تي هڪ نظر	۷۳
۱۷.	ماسٽر گيلارام رائچنداڻي	آزاديءَ سان سنڌين جو قهري ڪال	۷۵
۱۸.	آتمارام گوپلاڻي	موت جو ڊپ ڇو؟	۷۸
۱۹.	ڊاڪٽر هنس پوجراج	ڪراچي شهر جون يادگيريون	۸۰
۲۰.	پريمِلتا عيدناڻي	پڳوان جهوليلال	۸۴
۲۱.	هندوڄا نند آنند	شعر، شاعري ۽ شاعر	۸۷
۲۲.	ڊاڪٽر موٽيلال جوتواڻي	پنهنجي پنهنجي حصي جي ذميواري	۸۹

رہاٹ

لیک

محبت جي ملي نٿي، پوءِ ڪرين پيار ڇو؟
 بڻيو پيار واپار، پوءِ ڪرين اظهار ڇو؟

ملي نه جي دل سان دل، ڪٽڻ جيون آ مشڪل
 اهڙن مان اميدن جو، پوءِ ڪرين انتظار ڇو؟

خبر به اٿئي دوست، اڇڪله جي اُلفت جي،
 اجايو عشق کي تون، پوءِ ڪرين خوار ڇو؟

رکي ڇا تون ڪنهن جي، پاڳن جيان ڦرين ٿو،
 ملڻ جي نه آهي آس، پوءِ ٿين غمخوار ڇو؟

پيار ڪرڻ سان جي، ملي ٿي خواري هٿ،
 اهڙو اجايو ”باغي“، پوءِ ڪرين واپار ڇو؟

نالو : موتيرام رامچنداڻي ”باغي“

جنم، تاريخ : هيرپور خاص، ۹-۵-۱۹۳۳

ڇپايل ڪتاب: مهڪندڙ موتي، بهڪندڙ موتي، ڇهڪندڙ موتي، انمول موتي، سورن
 سنڌي سوغات.

انعام :

پيشو : ليڪڪ ۽ جرنلسٽ

پتو : ۱۲/ اي. وارڊ، نيو بنگلو ايريا، سهج پور بوگا، احمدآباد- ۳۸۲۳۳۵.

بي قلم مرد

جڏهن جڏهن تو جنم ورتو جهڳه ۾
هر جنم ۾ جڳين ناريءَ جي ڪُڪ مان
ماءُ به ناري پيئڻ به ناري پتني به ناري
پوءِ به ظلم ڪري رهيو آهين ناريءَ تي
پنهنجي ئي ماءُ پيئڻ، ڌيءُ ۽ زال تي
هي آڻياچار ڪري رهيو آهين ا

جالبين ماءُ جي ڪُڪ مان
بالڀڻ ٿڌاريءَ پيئڻ سان
جواني مائيتي محبوسا سان
ٻڌايو ٿڌاريءَ زال سان
پوري جيون ۾ شڪ پاتيه ناريءَ مان

ويتر احسان فراموش آهين تون
وري به آڻياچار ڪري رهيو آهين ناريءَ تي
آڻ ناريءَ کي پيار ڏيندين ته لڳي ايندءَ
اها به ناري آهين ا
اگر ظلم ڪنديين ته چنڊيءَ جو رڻو
ڌاري تنهنجي مٿان فخر ڪندي
اها به ناري آهين ا

سچي زندگي رحيم ناريءَ سان ٿي
اي احسان فراموش مرد
ناريءَ کي مان ۽ عزت ڏي
تون آهين مڙس کان بي خبر ناهين
آڻياچار ڪرڻ سندن ڪر
نر نه ته ڪنهن ڏينهن لوڪو ڪاٽيندين ا

نالي : هيملتا بچاج
جنم، تاريخ، ڪوٽڙي، سنڌ : ۱۰-۲-۱۹۵۰ء

چيائين ڪٿان : خيرپور موڪل تي، نريءَ جو شهر، ڪنهن مان پنهنجا جو
سڃاڻ : اهو پڙهي سڃاڻي مٿان جي ٻاڙي ڪٿي (پوڻ ۾)
سماج : سماج جو سمن، پتو ڪار پوڊيش جو سمن، ڊاڪٽر
جو سمن، واشو پتيءَ وٽان حاصل ڪيل سماج سٽار ڪارڊ
سوشل ورڪر، پتو ڪار
آخر ٿيڻ تي سمن، نريءَ سڃاڻي مٿان جي ٻاڙي ڪٿي (پوڻ ۾)

ڀوءِ ئي سوچيندا سين..

۵. صدين کان ڏسي ڏاهر توکي
فهمائش ڪري ڪنور توکي
تهذيب بچاءِ پنهنجي سنڌي
'پرائي' نه ٿي همدرد آ
ڀوءِ ئي سوچينداسين - ورهاڱي جو ڇا درد آ.
۶. هيمن هوشو ياد ڪر
شاه سچل آباد ڪر
سار سنڌڙي جيگل ڪي
دل ۾ رکي درد آ
ڀوءِ ئي سوچينداسين - ورهاڱي جو ڇا درد آ.
۷. سنڌيءَ ۾ آه آس وڏي
ڇني نه ڏيندو ماڻه ڪڏي
لڪي ساڌ ٻيلي ويندو وري
سنڌي جوان مرد آ
ڀوءِ ئي سوچينداسين - ورهاڱي جو ڇا درد آ.
۸. ٿي سڄاڻم سنڌي سچڻ
لڳم نه پنهنجن کان بچڻ
منڙي ٻولي ٿي ماءُ جي
هيءَ ويل وڏي بي درد آ
ڀوءِ ئي سوچينداسين - ورهاڱي جو ڇا درد آ.

ڀوءِ ئي سوچينداسين - ورهاڱي جو ڇا درد آ.
۱. ماڙيون ماڙا اڏيون پيا
ناهيون مال مڏيون پيا
وقت ڪٿي آ سوچيون ويٺا
ورهاڱي جو ڇا درد آ
ڀوءِ ئي سوچينداسين - ورهاڱي جو ڇا درد آ.
۲. نيتا آفيسر آهيون اڄ
لتيل فٽيچر ناهيون اڄ
احساس ڪونهي اڄ اسان ڪي
ورهاڱي جو ڇا درد آ
ڀوءِ ئي سوچينداسين - ورهاڱي جو ڇا درد آ.
۳. جلسا جلوس گهڻا ٿين
ڏڻ وار به گهڻا ٿين
بس اهوئي وسري وڃي
ورهاڱي جو ڇا درد آ
ڀوءِ ئي سوچينداسين - ورهاڱي جو ڇا درد آ.
۴. مهڪ مٽيءَ جي مٺي آ
وعظن ۾ به ٻڌي آ
آه سگهجي سگهجي تڏهن
اُٿندو جڏهن ڪوئي مرد آ
ڀوءِ ئي سوچينداسين - ورهاڱي جو ڇا درد آ.

نند لعل ڀر سراماڻي

نالو

جنر، تاريخ: سلطان ڪوٽ، سنڌ: ۱۰-۶-۱۹۲۲
ڇپايل ڪتاب: ۱۰۰۰، جليل پياس، خواب خيال ڪل، اپراجت ڪهاڻيون، ڀيڳي لمحي.

راجستان سطح تي ڪهاڻين تي.

انعام

رٽائرڊ سيڪنڊري هيڊ ماستر

پيشو

گروپال اور ڪمليش چتر شالا، سلومبر، ۲۷-۲۱۲۰ (راجستان)

پتو

۱. ٺٻياڻي نه ناتو - نه ڪير ڪا شڪايت
اڳتي اچي ورجائين ته نه ها.
۲. ڪريس پي ڪريس پي، ڪرڻ ڏين ڪامونڪي
سيني ۾ سڙي - سنڀالين ته نه ها.
۳. ڳال اڀر جا سڀ رنگه منظور
پر پاڻي ۾ پياري - پسائين ته نه ها.
۴. وسائڻ ڏيئو روز ڪير آ تنهنجو
روايت وسائڻ هي - گسائين ته نه ها.
۵. سمجهو پيو هئس منهن اونکو پلنگه تي
لڪ لڪ ڪري ٿر - ڪرڪائين ته نه ها.

نالو : ڪشن بجاج

جنس، تاريخ : ٽنڊو آدم، سنڌ، ۱۷-۸-۱۹۲۸

چاپيل ڪتاب، هڪ به نه

راحتان سنڌي اڪادمي طرفان ۱۹۹۷ ۾ ڇپايڻي ۾

پهريون انعام حاصل ٿيل.

پرائيويٽ نوڪري

۷۳، شڪتي نگر، آڊيٽور - ۲۱۲۰۰۱

چئو ٻيلي کولي، چوڻ جيڪو چاهيو
پرولين جي ٻولي نه ٻولي منجهايو

سوين سوز ساندي، هلون پيا اندر
ڏيئي ڇو ڏوراپا، جگر پيا جلايو

اسان کين ڪنهنجي ڪڏهن دل ڏکائي
پلا ڇو خفا ٿي، رهو پيا آجايو.

سڀئي غم سئون پيا، ڏنڻو جي آساني
گيايل دليڻ کي، نه ايڏو ستايو.

سمجهي سگهياسين، نه ڪڏهن توهان کي
نه مڻڻ سان ماريو نه ڏلڙي ڏکايو.

آساني ڀروسو، رهيو آهي رهندو
نيائي ڏسو جيئن، اسان پڻ نپايو.

ناجڻ سگهياسين، نه ڊاهڻ اچي ”شرد“
نڦرت ڪڍي پيار دل ۾ جڳايو.

نالو : شرد ديوانا شرد
جنم، تاريخ : ۱۹۳۷-۶-۹، سندھ، ضلع نواب شاه، تعلقو ناروشاه، ضلع نواب شاه، سندھ
ڇپايل ڪتاب: شريلي شرهاڻ، سارون سنڀارون، ڳوڙهن سنڌيون ڳالهيون.
انعام :
پيشو : سرڪاري نوڪريءَ مان رٽائرڊ
پتو : بي-۱۳۹، سنڌي ڪالوني، راجا پارڪ، جئپور -۲۰۲۰۳۰.

(۲)

سنڌي منهنجي "ڏلي"، سنڌي منهنجي ماءُ
سنڌي منهنجي سڀيتا سنڌي ڀانڀاڻ ڀاءُ
سنڌيت سائو لڳاءُ "سائل" آهي صدين کان

(۱)

سوين آجن سپر ۾ ماڻڪ موتي لعل
سائيل پائين ٿا اُهي پٺتا جي پاتال
منڊا تن کي مال، شيوا ڪٿي جن سمنڊ جي

(۵)

سڀي سنڌي ٻوليءَ جو هنئين منجهه ڏٺا
سنڌي ٻي ٻولي ڇو ڏيئي آهي پاڻ
ڪيئن نه اچي ڪهڪڙا "سائل" سڏين ٿي ڏي

(۲)

ڪنوررام جي قرب جو مان ڪهڙو ڪيان بيان
آيو جو آڪاش مان ٿي ڌرتيءَ تي انسان
نياز نمرتا ويو رکي جو ٿئي وڏو ٿڌوان
هيڙو خود پڙهوان 'موتي' ساريءَ سنڌ جو

(۶)

ڪونه ٻڌائج قرب مان ماڙون جو احوال
ايندي ويندي ته ڏک جو ڪهڙو تن جو حال
مان جت قابو ڦير ۾ ڪت مارون ڀاڙين مال
عبرسير جي ڏيو مونکي ڪونهي مٿي احوال
مٿي آهي ته مڪال جيئري خباثيتن سان

(۲)

سنڌوءَ جي ڌارا مان نڪتي سڀي سندرچولي
ملي ورخاست ۾ مونکي سامهڙي سنڌي ٻولي
ماءُ ڏني جت لولي سا ڪٿي سُڌي سنڌي

ساڌو موٽيرام "سائل"

نالو

جنم، تاريخ، ۱ جون ۱۹۴۲ء، سنڌ، ۱-۱-۱۹۴۲
ڇپايل ڪتاب، گيتن ڪڍڻ جا ڪٽا، موتي محراب جا، موتيءَ جي
مشڪ، گل ڪڙيا ڪٽڻ جا - ڪويتائين جو مڃڻو.

انعام

ڪيترين ئي سنڌين ۽ ادارن طرفان ستم حاصل ڪيا.
پڙهڻ لاءِ سڀني ڏانهن پراڻ، آڪائونٽي ۽ ڊورنڊس تي پروگرام پيش ڪيا.
سيڪٽر ۲۰، ۱۰۰، خواهر نگر ڪالونيج ٻوري، ڪلچر ۲۰۰۰

راهگير

فلم ۾ ڏس تون ساڌنا ۽ ببيتا
وري ڏس حسن ۾ پمياڻي ڪويتا
تون ڏس راجسيا ۾ هير ڪرپلاڻي
۽ هاڻ آهي لعل ڪرشن آڏواڻي
لنا کان نه گهٽ هئي پڳونتي ناواڻي

هتي آهن انيڪ سنڌيءَ جا شائق
امر آهن ساهتي ۾ سدائين
فخر سان ڪنڌ کڻي سنڌي ٿا سڏائين

امر آهي منهنجي سنڌي ٻولي
تون 'گلشن' جي ڳالهين تي ويچار ڪر
تون چئ مان سنڌي تون سنڌي هو سنڌي
مان سڪندس هنديءَ سان گڏ سنڌي

ڇڏيو ٿو اير ۾ مونکان راهگير،
ڇو ميلان ميل هتي هتي هلي رهيا آهيو
ڇو هتي ٿا وقت وڃايو
هلي ڪين ٿيندو سڃايو
وڃايو وقت ٿا اڃايو اڃايو

نه سمجهو مون راهگير ڇوڻ ڇاڻو چاهي
منهنجو ڇو بيڪار آهي
تڏهن سنڌي هتي ٻي ٻولي ڳالهائين
ٻولي ۾ گيت هتي هرڪو ڳائين

ڏهنس ٻڌ ڀار اڃ - ڪن تون لائي
ٻي ڪين جيڪو سو پڪ سنڌي آهي
ي وفادار جنهن پنهنجو سڀ ڪجهه ٿيڻو
ٻئي هيمن ڪالاڻي سڀ ڪجهه مٽايو

نالو : لچمڻداس ڪيشواڻي "گلشن"

جنم، تاريخ :

ڇپايل ڪتاب :

انعام :

پيشو :

پتو : ڪيشواڻي پون، انسائيڊ رتوارا، ڀوپال.

احساس جي پٽڪن

تمام
 صدين جو بار
 ڪلھن تي ڪٽي!
 هلي رهيو آهيان!
 هيءُ
 احساس جي پٽڪن
 سڀني جي جلن
 وڃي نه ٿي.
 تمام
 آنسن جا ساگر
 مون پي ڇڏيا آهن،
 پوءِ به
 زندگي ڪندي رهي
 مزاق مونسان
 ڪوئي
 راه پٽڪي نه وڃي
 !هو سوچي
 ڏٺيو بڻجي
 ٻرندو رهيس
 پر پوءِ به
 زماني کي
 رهي شڪايت.....

پريمچند چيلواڻي:

نالو

جنم، تاريخ:

ڇپايل ڪتاب:

: انعام

: پيشو

پلاٽ نمبر پي-۲۱، فلٽ نمبر-ٽي-۲، ٽڪرارام اپارٽمينٽ-۲، فورم-ٽي-۲، فضا، پوهال

پتو

(1)

پريو ڏلي تنهنجي دنيا، ڏلا تنهنجا رنگ،
ڪٿي آهن جهڳڙا ته ڪٿي باهين جا رنگ،
'ديوانا' ڦرم نٿو سڪاري پاڻ وڙهڻ،
چڏيو وير وروڌ جو هميشه توهان سنگه.

(2)

ناهي زندگي ۾ اڄ مزو، ٻڌ منهنجا يار،
آهيان پيار جو پياسو، ٻڌ منهنجا يار،
'ديوانا' جيئڻ ٿيو آهي هاڻ جنجال،
ڪاٺي اڪيلائپ ٿي اڄ، ٻڌ منهنجا يار.

(3)

ڏسو ملڪيت تان ٿين ٿا اڄ خوب جهڳڙا،
پڇن ٿا ڪورٽ ۾ جي، ڪري اڄ خوب جهڳڙا،
'ديوانا' آهن پاڻ ۾ جي ته سڳا ڀائر،
ٿيو ڀائرن ۾ وير، جي ڪن اڄ خوب جهڳڙا.

نالو 'برهم ڪنري منڃا رام' 'ديوانو'
جنم، تاريخ، مائلي، سنڌ ۱۹۲۹-۹۰-۲
ڇپايل ڪتاب، ۱۲ ڪتاب سنڌيءَ ۾، ۳ ڪتاب مڃرائي ٻوليءَ ۾.

اهڪ به نه

اگر بنين جو

اسامي ليا شاهه الرضي ورضي، جيوسي پاڇي مارڪيٽ پٺيان، جگاوارا روڊ، حيدرپور ۲۶۰۲۷۰

نالو

جنم، تاريخ

ڇپايل ڪتاب

اهڪ به نه

اگر بنين جو

اسامي ليا شاهه الرضي ورضي، جيوسي پاڇي مارڪيٽ پٺيان، جگاوارا روڊ، حيدرپور ۲۶۰۲۷۰

دنيا کي گُبرجي پائيچارا - منهنجو جيون جل جي ڌارا.
صدين تائين وهندي رهندس - ”مسافر“ کي اهو پيغام ڏيندس،
ملندس وڃي محبوب سان - ڪيئي بندر جا ڪٽي ڪنار،
منهنجو جيون جل جي ڌارا.. منهنجو جيون جل جي ڌارا.

.... ڪيول هرناڻي ’مسافر‘ جون رُباعيون

اونچي عمارت کي ٺاهي نه سگهياسين،
جهوپڙي به پنهنجي بڻائي نه سگهياسين،
خوابن ۾ اسان محلات اڏيا جي،
حقيقت ۾ انهن کي ڏاهي ڇڏياسين.

ڇا سان شوڪت جو هو وڏن ۾ خمير،
قول تي مرندو هو غريب ۽ امير،
هي وهنوار جو دستور جهونو ٿيو،
اڄ نئين ۾ وڪامي پيو انساني ظمير!

سندو

مانسروور مان منهنجو اُدگر ڦيو - هند سنڌ سان منهنجو ناتو جڙيو،
 سڀيتا جا جتي وڃيا نهارا - منهنجو جيون جل جي ڌارا،
 ننڍڙو سرو لداخ ۾ - اڳتي اڳتي وڌيس همٿ ۾،
 هارين پوکيون ٻنيون ٻارا - منهنجو جيون جل جي ڌارا،
 پنجاب منهنجو پنهنجو آهي - سنڌ منهنجو هردو آهي،
 هاري ڪٿين جتي لاٻارا - منهنجو جيون جل جي ڌارا،
 ماڻڪ موتي منهنجي من ۾ - کوٽ نه اچي ڪڏهن ڏن ۾،
 ڀريا ڀيا آهن پنڌارا - منهنجو جيون جل جي ڌارا،
 ساوڻ منهنجو ساڻي آهي - ڳائي ملهار سرنڊو وڃائي،
 ملهڻ جا سي ننڍا ڀارا - منهنجو جيون جل جي ڌارا،
 سنڌو منهنجو نالو آهي - سنڌين جي ڳي ياد ستائي،
 هر سال اُٿن ٿا غبارا - منهنجو جيون جل جي ڌارا،
 مون ڪنهنڪي ڪين وساريو - ناتو سڀني سان آهي نڀايو،
 ياد اچن ٿا سي نظارا - منهنجو جيون جل جي ڌارا،
 منش جي من جو ٿاه ناهي - جتي ڀلائيءَ جو چاه ناهي،
 'اُتي' وس ڀيا انگارا - منهنجو جيون جل جي ڌارا،
 مونکي پنهنجو غم ناهي - منهنجو جيون ٻين لاءِ آهي،

نالو : ڪيول هر نائي

جنس، تاريخ :

ڇپايل ڪتاب :

انعام :

پيشو :

پتو :

هاڻوس نمبر ۱۲/۱۶، سامهون اين. آر. آئي ٽئگور پبلڪ اڪيول، مانسروور، ڇاپو ۲۰۲۰

۱. نانگن جي ٻر ۾ هٿ وڌو ناهي ائين به ناهي
۽ ڪنهن نانگ ڏنگ هنيو ناهي ائين به ناهي

۲. ڊوڙڙ - سهڪڙ - دل جو ڌڙڪڙ
مون ڪوڙو ڀڳو ناهي ائين به ناهي

۳. اُداس شام اڪيلو من ويا ڪلٽا
دل جي سنڀارن ۾ شيا م هوندو ناهي ائين به ناهي

۴. ڇا ٻڌان ۽ ڇا ٻڌايان مان آخري گهڙيءَ
ملڻ ڪو هن گهڙيءَ آڻيو ناهي ائين به ناهي

۵. ڌرتيءَ جي درد جو مونڪان ڀڄڻ
بي وسيءَ کان رنو ناهي ائين به ناهي

۶. اڇ - اڇ منهنجي ذات اڇ
تو ڪو ڳل ڏنو ناهي ائين به ناهي

نالو : سچاند (سچل) گورڊنداس جئسنگھاڻي
جنم، تاريخ : رتوديرو ضلع لاڙڪاڻو، سنڌ؛ ۱۲ - ۱۲ - ۱۹۳۳
ڇپايل ڪتاب: الڳ الڳ مخزنن ۽ رسالن ۾ شايع ٿيل ڪويتائون.
انعام : ڪيترين سنسٽائن ۽ ادبي ادارن ۾ سمنانت ٿيل.
پيشو : پنهنجو ڪپڙي جو واپار.
پتو : شاپ نمبر - ۲۳۳، مين بازار، اُلها سنگر - ۲۲۱۰۰۲.

دیش جا دشمن

مئيون مئيون ڳالهيون آهن ڪينديون ترا
دنيا جي داون کان بچجانءِ ذرا

۱. وير ولڻ ۾ وير نه ڪن
خون ڪرڻ ۾ دير نه ڪن
مطلب وارا، اندر جا ڪارا
منهن جا منا پر اندر ڇرا.
..... مئيون مئيون

۲. ڪي وري ديش جا دشمن ٿئي
اسان جي وچ ۾ ڪي جڻپند ٿئي
ملڪ غداري، ڪن ٿا عياري
آفت آڻي ۽ ڪين آرا
..... مئيون مئيون

۳. ڪين ڪڏهن ڪن ڪنجهو پلو
پلي ڪندڙ جو ٿا ڪئن ڳلو،
ڪن ٿا پڇارون - ڏين ٿا ڳاريون
روز پيا ڪن ڪم ته ڳرا
..... مئيون مئيون

مئيون مئيون ڳالهيون آهن ڪينديون ترا
دنيا جي داون کان بچجانءِ ذرا

ڪندن لعل واسواڻي

جنم، تاريخ، ۱۹۲۳-۱۲-۲۱، مورو تملغو شجداڊپور، ضلع نواب شاھ، ۱۹۲۳-۱۲-۲۱
ڇپايل ڪتاب، تسليم شاعر

انعام

پيشو

پتو

رٽائرڊ آفيسر

۱۲-۱۰-۱۲، نيو ڪوارٽرس نمبر - ۱۲۵، سنٽ هرڊارام نگر، ڀوپال - ۶۲۰۲۰.

(۲)

چوچريءَ کاڌي اها چنتا،
کائيندي رهندي توکي
نه هلندي جي حوصلي سان،
سينو سنڀالي ٺوڪي
توڪي جڳائي کڻڻ،
سوچي سمجهي هر قدم
ان لاءِ تڙڪندي تون،
سڻم ڏک درد ”پريتم“

(۳)

چاهين چاهيان چاهين،
چاهنا تنهنجيءَ جو ناهي سوال
ناهي ڳجهو وس واري کان،
ڪڏهن تنهنجو جو پي حال
تون خوش رهي هر حال ۾،
گذار زندگيءَ جا دم
اڇڙي رهڻيءَ ۾ پنھا،
اٿي ڪي راز ”پريتم“

(۵)

چڻا چوَن جيڪي توکي،
سدائين سو مڃڻ گهرجي
نه رڳو هوڏ پنهنجيءَ تي،
ڪڏهن پي هلڻ گهرجي
تھان پوءِ جيوت تو لاءِ،
چت شانتي رهندي هر دم
آه شڪر سان ئي گهاڙڻ،
صحي زندگي ”پريتم“

چنتا ئي چنتا

(۱)

چنتا ساگر ۾ ٻڌل آج،
هر جيو کي ٿو ڏسان
نہ رڳو توکي ئي،
خود پاڻ کي پي ٿو ڏسان
تري پار پوڻ لاءِ،
وٺو ئي آ خوش کان ڪير
اهڙي سھڻي صلاح کي ئي،
اُپناءِ تون ”پريتم“.

(۲)

چتونا جي چکيا ۾ پاڻ کي،
پيو ٿو جلائين تون
نٿو عقل کان ولين ڪير،
دل دماغ جلائين تون
تو کي ڪرم جو ڦل ته،
ڏيڻو ئي پوندو دم بدم
اُن ڪري ڦيل بي همت
سونھين نہ توکي ”پريتم“

تيرت هٿوراڻي 'پريتم'

نالو
جنم، تاريخ
ڇپايل ڪتاب،

انعام

پيشو

هوڪو

وڏو ساهتڪار پل هج تون
پر
هوڪو مور نه ڏي
جو
هوڪا هت
اڳڀر ٿي آهن خوب وڌيل
انهن جا جي
جاڻ گهٽ هوندي
۽ علم گهٽ هوندي پڻ
ڪن پيا فضول يتن
مٿي ۽ مٿي
آسمان ۾ اڏامڻ جو !!

نالو : آمل آهوجا "رحمي"
جنم، تاريخ : ۳۰ - ۱ - ۱۹۶۳
چاپيل ڪتاب : قربانيءَ جون ڪٿائون، سياڻي ڪهڙو ڦيندو-ناٽڪ، سمنان،
بحروبي چهره.
انعام : يونيورسل ساوڪ ڪهاڻي چٽاڀيٽيءَ ۾ پهريون انعام، اسڪول
۽ ڪاليج ۾ انعام ۽ سمنان.
پيشو : سنڌي نيز ريڊر، آل انڊيا ريڊيو.
پتنو : سنڌي نيوز، آل انڊيا ريڊيو، نئي دهلِي - ۱۱۰۰۰۱

۵. نڱاڻن ۾ جنهن جي هزارين نياپا،
اُها ڪنهن نه ڪنهن جا اِشارا جهڙيندي.

۶. ڇڙهي ڇوٽ تي ڪنهن جبل ڏي نباري،
چڙهي چتر پيئي سا تارا ڳڻيندي.

۷. مٺو درد دل جو ڏنو جن به آهي،
'ديا' چوڻه آحسان ٿين جو مڃيندي.

۱. ڪڏهن تنهنجي آهي ائين ياد ايندي
اچو وڏو ڦري ڄاڻ برسات ٿيندي.

۲. ڪشادي ۽ ملڙي محبت پري دل،
ڪڏهن ڪين ڪنهن کي به فرياد ڏيندي.

۳. ڀڄي ڀڄي تڏهن ڀڄي پنور ايندا،
پني اڪه تڏهن راه راڌا تڪيندي.

۴. ڪٿڻ ڏسي پنهنجن سڻيئون سڻيون،
لڪل راز کولي سڻن ۾ پريندي.

ڪماري ديا لعلچنداڻي :
جنم، تاريخ : آخدا آباد، گجرات، ۲۳ - ۱۰ - ۱۹۵۸
ڇپايل ڪتاب: آلبور پاسا، سڀ زندگيءَ جو پويئي حيرانداڻي ۽ هي
ناول جو گجراتي ۽ ۾ ترجمو.
گجرات سنڌي اڪادمي طرفان ڪويتائن جي مجموعي تي
۱۹۹۲ ۾ پهرين انعام حاصل
ٿيڻ تي ڏي. شايد سيڪنڊري اسڪول آخدا آباد.
'ڪمسي ناس' سي. ۲۶۰، شالتي نگر، سبٽپور بونيا، آخدا آباد - ۲۱۴۲۵۵

تون ئي ڏس ڪو ڏاڏا،
او راڻل، تون ئي ڏس ڪو ڏاڏا!
ڪهڙي ريت پريندين منزل،
گهايل دل جو گهاٽ!
او راڻل، تون ئي ڏس ڪو ڏاڏا!

پل پل سرتيون ويڻ ورائن،
طعناتنڪا ڏيئي ڏاکڻ
ڏيه سڄي ۾ آهي ڦهليو
ڏاڍن جو ڏهڪاءُ!
او راڻل، تون ئي ڏس ڪو ڏاڏا!

ڦاٽي هانو ڇڄي ٿي ڇاتي،
من جي پيڙا ڪنهن نه سڃاڻي،
ڪنهن پر ماڳ مٺيءَ جي موٽي،
لهندي سڌ سما!
او راڻل، تون ئي ڏس ڪو ڏاڏا!

رمز رسڻ جي واجب ناهي،
وير ونجوڳ مناسب ناهي،
پاند ڳچيءَ ۾ پائي، توسان
پاڻ ڪنديس پرچاءُ!
او راڻل، تون ئي ڏس ڪو ڏاڏا!

ساجن ڪيئن سرچاڻ توکي،
ڪهڙي روءِ ريجهاڻ توکي،
آنءُ اياڻي پي نه پايان
ڄاڻان پيڇ نه ڏاڏا!
او راڻل، تون ئي ڏس ڪو ڏاڏا!

نالو : ارجن چاولا

جنم، تاريخ : ڪشمور ضلع جيڪب آباد، سنڌ، ۱۰ - ۲ - ۱۹۲۱
ڇپايل ڪتاب، چارل چوريو چنگ، شعرن جو مجموعو ۽ مضمونن ۾ شايع ڪويتائون.

چارل چوريو چنگ تي سينئر هندي ڊائريڪٽوريٽ طرفان ۲
هزارن جو انعام حاصل ٿيل.

پيشو : رٽائرڊ پرنسيپال

پتو : ۶/۱۹۸ اسٽريٽ ايس. بي. - ۱، نئي بستي، عليگڙد.

اعز اڀرسي

تنهنجو موت

ڪو اوچتو ڪونه ٿيو آهي،

اهو عام فحش آهي

ته اسي سالن بعد

هرڪو پيرسن

اڏاري ورتل وقت تي

ٽهندو آهي.

تون هر روز چونڊو هئين

ته جيئن ۾ تنهنجي دلچسپي

هينئر خير ڪا آهي

پر باوجود انجي

تون ته آخر تائين

هر عيش جو شيدائي

رهندو آئين.

تنهنجا دوست ته آهن

آڱرين تي ڳڻڻ جيترا

مگر دشمنن جو عدد

بي حساب آهي.

پوءِ به تنهنجي ارٿي ۽ ڪي اُماڻ لاءِ

هي هشام ماڻهن جا

تنهنجي مڪان ٻاهر

ڪهڙي ڪارڻ ٿيا آهن ڪنا؟

راز شايد آهي اهو

ته هو تنهنجي مرتبوءَ جي

ڪرڻ آيا آهن تصديق

جنهن پڇاڻا، هنن ڪي

مانسڪ سڪون ملڻ جو

سو سيڪڙو ٿيندو يقين.

نالو

آسن واسواڻي "مجبور"

جنم، تاريخ

۱۹۳۲ - ۲ - ۲۷ بنگلاديش، ضلع لاڙڪاڻو، سنڌ.

چاپيل ڪتاب،

زندگي جا نغما، معاف ڪجي، ايشور جو آپگهات، شلش

۽ خاڪا، عقيدن جي وفات.

انعام

۱ ايشور جو آپگهات تي گجرات سنڌي اڪادمي طرفان انعام

پيشو

۲ بهترين ڪويتا "سنگره جاڳايل"

پتو

۳ پرنسپال جي پڌ تان تان رٽائرڊ

۴ ٽي. ايڇ. ايڪس، آديپور (ڪم) ۲۷۰۲۰۵.

(۵)

نڪي لڳڻ فائدو ڀڃڻ ڏي پوليس،
يڪيٽنڪ وارن کي روڪي پوليس،
جلوسن ۽ ميزن لڳائي پوليس،
ڏنڊا خرب لڳيون وسائي پوليس؛
جيئي جوان اڳوان گرفتار ڪيا،
پريا جيل شاحي اتياچار ٿيا.

(۸)

اُتي ڪونه ٿيو ڪو اسانجو ڌڻي،
قرباني سنڌين جي سڀني کان گهڻي،
جنم آستان جي ڇڏيسين پڻي،
ڇڏيو مال ملڪيت جا ايشور وڻي؛
غلاميءَ جا گيهر وساري ڇڏيو،
آزاديءَ سندن گاه ڪڍي تان لڏيو.

(۶)

سڀن وات نعرو انقلاب جو،
ملي موت نعرو زندهاد جو،
ڀڄو ٻنڌ باندي ڪر ثواب جو،
فڪر ديسواسين ته آحاب جو؛
ڪيو پاس نحرءُ ڪٽڻ انڊيا،
وڃو هاڻ واپس انگريز جي ٿيا.

(۹)

هند ۾ اچي پوءِ ڏيرو ڪري،
ڪٿي ڪير ويٺو جتي هن سري،
مٿن مائتن کان چڄي ٿيا پري،
خبر ڪانه هڪٻئي جي يا مري؛
لڳا روزگارن ڏنڊا جي مليا،
ٿيا ٻانهن ٻيلي نه چوڪر پنيا.

(۷)

آخرڪار ٿورن آزادي ڏني،
مَر ڀاڳ ٻن ۾ وراحي ڏني،
تڪر ڪند جا ڪاڻي اسان کان چني،
پاڪستان ٺاهيو الڳ ٿي ڪني؛
ويئي سنڌ ساري سدوري سدا،
پاڪستان گڏ ٿي اسان کان جدا.

(۱۰)

پنجاه سال پورا آزادي ملي،
چيو کير نديون وهنديون گهلي،
سڻائي ايندي ملڪ ۾ جهلي،
مگر ڳالهه سڀڪا ته اُٻتي ڦلي؛
ڪرڻ هاڻ ڪوشش سنڌ ۾ هلي،
رڳو 'بيوطن' ٿي نڪي ڪي ٿلو.

آزادي

(۲)

پڪيٽنگڻ چالو دڪانن مٽي،
ولاڻتي نه وڪڻو گهڻو ملهه ڪٿي،
قطارون ڪري جوان سُميا رتي،
اورانگهي وڃو پل اسانجي جتي؛
ڪٿي مرج ٻاڙها وڌا تن اکين،
مگر ڪين هٿيا جلي دڪ سين.

(۱)

عَمي ڇڏائڻ لِيءَ ڇلڇل هلي،
وڃي ڇانر جيڪر وڃڻ ڏي پلي،
اسان پل ته انگريز ڇاڙهي پلي،
ڏيو منهن مصيب اچي ڪا جهلي؛
اسان جا ته اڳوان بيدار ٿيا،
شهر ڳوٺ مھر ڳهر ۾ هرچار ٿيا.

(۴)

ڪلر مان ڪڍي لوڻ ناهي ڇڏيو،
سمند جو به پاڻي سُڪائي ڇڏيو،
نهي لوڻ اُن مان وراهي ڇڏيو،
ولاڻتي ڪپڙن جلائي ڇڏيو؛
وڪڻو ڪين دارون خريددار ڪي،
ڏيو ڪين ڍل به سرڪار ڪي.

(۲)

ڇيو خاص ٿانڌيءَ احسا ڪريو،
مُٺاڏر ته سُوراج جو حق ٿڀريو،
نهرؤ رور پرچار پبلڪ سريو،
شُاشر جي نپتيءَ ۾ ڳيرو ٿريو؛
سِنڌ جا به اڳوان ٽپي عام پيا،
ڇوٽرام، جُترام، گهڻشيام ٿيا.

نالي: مورومل چيتنداس ڌانڌا "بې وطن"

جنم، تاريخ: ڳوٺ ٽنڊو فضل تعلقو، ضلع حيدرآباد، سنڌ. ۱۲-۷-۱۹۱۲

ڇپايل ڪتاب: بې وطن جي ويڻي، سنڌي برهم ڪتري جو ڌارمڪ، سماجڪ انٽراس،
هن جا ٽڪر وار سچرا ولسا وليون وغيره ۽ سوامي ليڊ شاهه خيٽون،
ڇانڊيءَ جو ميڊل آبدار ايسوسئشن سنڌ، اڪل ڀارت برهم ڪتري پڻ پڌرائڻ
ظفران ڇانڊيءَ جو ميڊل ۽ ڪيسرا به سمنان حاصل ڪيل.
سنڌ ۾ پي. ڊبليو. ڊي. ۽ آبدار، هند ۾ اڪاڻون ٽنٽ راجستان گورنمينٽ (رٽائرڊ)
۱۱/۲۹۰ مالويہ نگر. جڳپور - ۲۰۲۰۱۷۰.

انعام

پيشو

پتو

تن کان سواءِ جيون بيڪار.
رنگي ڇڏڻ ڪي پنهنجي رنگ ۾
پالنگ ڦيري ٿئي ليڪ ڪا.

ڪن ڪي ملڻ انعام پلي ٿي،
پر من ڪي ڪونه ڇڏڻ ٿي.
ڪي ليڪ پل ڪنڊ پاسيڙا،
ته به ٿا لڳن سدائين پيارا.
تن سان ياريءَ تي دل ٿيندي،
پڙهي مالڪ خط لکون ڪين،
شل موقعو ملي ته ملون انهن سان،
ڪن ڪي ڪن لائڙ ڪريون،
ڪن تي ماڳهين غصو اچي.

ڪي ته ڄمڻدي ڄاڻ مري ويا،
ڪي جيئن صديون ڪي سال-
مري به ڪين مرن ڪي ليڪ
وڃن ڦهلجي ساري جڳهه ۾.

ڪي ته اڏارا ورتل جيڪر،
رڪي ڇڏيون واپس نه ڪريون،
پر، ڪي جي ڏيون اڏارا، ڇاهيون
موٽي ملن نه شال.

”ڪتاب مڙيوئي ڪتاب آهي
پل ته انهن ۾ ڪڇ پي ٺاهي
ڇوٽي اها سمجهڻي آهي.“

ڪتاب مڙيئي ڪتاب ٺاهڻ.
ڪي ٿا ننڊ ڦٽائڻ،
ڪن سان جهوٽا ايندا آهن.
ڪن جا ور ور صفحا ڏسون،
ڪڏهن ختم ٿئي، جند ڇڏي.
ڪي ته شل نه ختم ٿين،
اڃا به ڪجهه ته ٻڌائين.

ڪي ته مٿي جا سورا،
ڪن سان دنگ ٿي دور.
ڪن سان سمجهون جيون سڻلي،
دل دماغ ۾ اچي ڳرائي ڦڙتي.
ڪلي پوي ڪا ڪڙڪي ڪن سان،
۴ جيون ۾ اچي روشني.

ڪي ته وقت جو ڌيان،
ماڳهين ڪي وقت ڏڏارڻ ڪاٿر،
وندر سندو هڪڙو مال.
ڪي ته ڏسڻ جا ٿوڻا پوٽا،
ڊرائينگ روڙن جو سينگار.

سرچڻ جو سامان ڏين ڪي،
ڦيريو ڇڏين جيون جي واٽ،
پل ڪي ننڍڙا سنهڙا آهن،
کاڌي کان پي اهر لڳن پيا.

نالو : ڇترو ناگپال

جنم، تاريخ : شڪارپور، سنڌ. ۱۲-۲-۱۹۳۲

ڇپايل ڪتاب، جواني ڏينهن چار، روم ۾ هڪ رات، تنهنجي منهنجي
ڪهاڻي، ياد وطن، دلبر پٽ منهنجو (سنهائجي)

انعام : سينٽرل هندي ڊائريڪٽوريٽ، دهلي

پيشو : پنهنجو بزنس

۷۰۲ ورشا اپارٽمينٽس، ۲۲۱ راجمحل ولس ايڪسٽيشن، بنگلور ۵۶۰۰۸۰

۱. من پاڻ تهنجو شاب آ.
مڪ سندر جيئن ته مڙ آ.

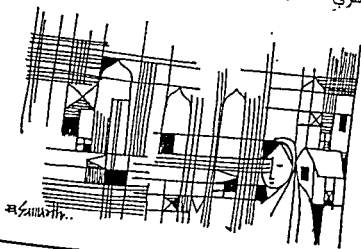
۲. تن اکڙين جي مستي ڏس جئين
چلجي بوتل مان، شراب آ.

۳. ٿين طاهر حذبي دل جنهن تي-
ڇيرو هو اهڙي ڪتاب آ.

۴. سڪ آهن پڪڙيل هٿ گت پر-
ته به ڇو هي جيون عذاب آ.

۵. روئندن کي جي اسين ڪلائي سگهون-
اُن جهڙو نه ڪوئي ثواب آ.

۶. ڏن وڃي پيار جي جنهن تي ”هري“
هر دل منجهه اهڙو رباب آ.

نالو : حري گوريجا

جنم، تاريخ :
ڇپايل ڪتاب :

انعام
پيشو
پتو

شوم ڪالوني، راءِ سينگهه باغ، شهر، گواليئر-۲۶۳۰۰۱

۵. لوپ لالچ جي وس اچي تون-
ماڙيون محل بنائين ٿو

۶. سنسار سارو ڪوڙ آهي-
چو ڪوڙ سان دل لڳائين ٿو

۷. سڀ سان ميل ملاپ رکي ڏس-
ڪيئن مان مرتبو پائين ٿو.

۸. سچ سان پرڀت لڳائي ڏس تون-
جي من جي شائني چاهين ٿو.

۱. چو ڪنهن جي دل دکائين ٿو
سڀ ۾ هوڏ هلائين ٿو

۲. پنهنجو پاڻ پڌائڻ خاطر-
سچ سان ڪوڙ مائين ٿو

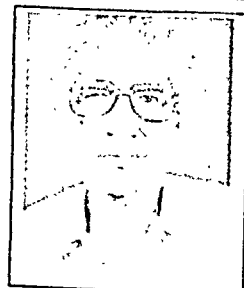
۲. ننڍي وڏي جي ڄاڻ نه ڪائي
ڪنهن تي نه پنهنجو پائين ٿو.

۴ اندر ڪڙي ٻاهر ٻي ۱-
ٻروپي پي سڏائين ٿو.

شون ريلواڻي "ساز"
لاڙڪاڻو، سنڌ. ۱۷-۹-۱۹۲۱
مخزن ۽ اخبارن وغيره ۾ رچنائون

سرڪاري نوڪري (رٽائرڊ)
"چيٽنا"، سڌا ماڳهتي، وڪاس گره روڊ، ڄامنگر-۳۶۱۰۰۸

نالو :
جنم، تاريخ :
ڇپايل ڪتاب :
انعام :
پيشو :
پتو :

(۲)

امرت جي بدران جيت پيارا،
 زهر به پيئڻو پوندو آ.
 من کي مروتِي جنگيون جوڻي
 جڳهه ۾ جڙيئو پوندو آ.
 هر هنڌ تنهنجو ساڻي آهي،
 تنهنجو دڪم ۽ تنهنجو سور.
 تڪ ۾ جي ٿيو آهين چور
 منزل پي جي پائين دور
 ڳائيندو هل گيت نوان،
 ٺاهيندڙ هل ميت نوان.
 او راهي..... او راهي..... او راهي.

(۲)

اڄ ته اُداسي همٿ ڇڏي،
 من ۾ جوت جڙائي ڏس،
 پنهنجي تڪ ۽ مايوسيءَ کي،
 ٿورو وقت پڙائي ڏس.
 تنهنجي قريب ايندي منزل،
 پاڻ ئي منڙا نيٺ ضرور
 تڪ ۾ جي ٿيو آهين پٿور
 منزل پي جي پائين دور
 ڳائيندو هل گيت نوان،
 ٺاهيندو هل ميت نوان.
 او راهي..... او راهي..... او راهي.

راهي

او راهي..... او راهي..... او راهي.
 ٿڪ ۾ جي ٿيو آهين چور، منزل ٻي جي پائين دور.
 ڳائيندو هل گيت نوان، ٺاهيندو هل مٿي نوان.
 او راهي..... او راهي..... او راهي.

(۲)

موه جا مورڪ پندن ٿوڙ
 تند تار تون من جي جوڙ،
 سچ جي راهه سڃاڻي هل،
 غافل ٿي نه خود کي ٻوڙ.
 جيڪي قسمت ۾ آهي سي،
 ڏکا ۽ ٿاڀا ڪر منظور،
 ٿڪ ۾ جي ٿيو آهين چور
 منزل ٻي جي پائين دور
 ڳائيندو هل گيت نوان،
 ٺاهيندو هل مٿي نوان.
 او راهي..... او راهي..... او راهي.

(۱)

مايوسيءَ کي ماري ڇڏ،
 مٿل اُمنڱهه جيئاري ڇڏ
 ڪنهن کي ڪل ناهي پل جي،
 دل کي ياد ڏياري ڇڏ،
 مشڪل ناهي تنهنجو ماڳ،
 مفت پچائين پيو ٿو پور،
 ٿڪ ۾ جي ٿيو آهين چور
 منزل ٻي جي پائين دور
 ڳائيندو هل گيت نوان،
 ٺاهيندو هل مٿي نوان.
 او راهي..... او راهي..... او راهي.

نالو : ساون ڪمار "اُداسي"

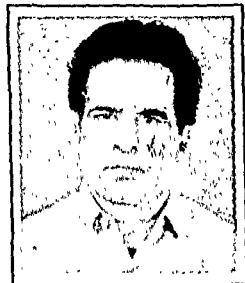
جنم، تاريخ : لاڙڪاڻو، سنڌ، ۱ - ۱ - ۱۹۳۰

ڇپايل ڪتاب : هڪ گهڙي مونسان به گهار، عجب هيءُ آيو زمانو، ٻال سڀا،

انعام :

پيشو : رٽائرڊ

پتو : ۲۰۱، سائين مهر - سي بلاڪ چونڪ، اُلھاس نگر - ۲۲۱۰۰۱

ليئارام نولائي 'پريم' جون ربابيون

لوپين آهه (لڳايو لوڙهو،
پيسو سمنئي ٿيو آ سوڙهو،
پيٽ جي آڱهه سين کي ساڳي
جوان حاجي يا حاجي پوڙهو

سوارت ڪين هيءَ آڱهه وسائي،
فير جي بجلي بڻجي آئي،
ڪونه رهيو ڪو توکان وانجو،
جلي رهي آ ساري سداي

هائِ دڪي سنهار سڄو ٿي،
بگڙي ويو وهنوار سڄو ٿي،
سينٽل جڳهه ۾ جاءِ نه ڪاٿي
گرم بڻيو آ پيار سڄو ٿي

مالڪ سهڻي راس رچائي،
ان ۾ آدم آڱهه لڳائي،
'پريم' بنا اح جڳهه ۾ ڪيڏي،
هائِ بندي آ دوم مچائي

هي جي ڏسجن ڳاڙهيون مازيون،
آڇن ٿي ۾ هريل آمازيون،
هيڏانهن هوڏانهن اح آڱهه ٻري ٿي
باغ جليءَ جلن ڪينيون واڙيون.

پالڻيءَ ۾ پڻ آڱهه ٻري ٿي،
مچلي تنهن ۾ هاءِ چري ٿي،
چوڙف آهي درد دکايل،
جيئري حرڪا جان جري ٿي.

پره ڦٽيءَ جون باڪون نڪري
پنچ وڻن جون شاخون اُڀري،
آڱهه لڳائين ٿيون تن - من ۾،
ٿيون ويڻ هاءِ آهون نڪري

ڀارت اسانجو ديش مهان،
سونهي چانديءَ جي پڻ ڪاٺ،
ڪير نديون جاب وهنديون هيون،
اُت ڪٻڙي آئي آهي ڪاٺ؟

ججڙا جيجڙا جنگه جولاڻ،
ان ۾ ڦاٽو آ انسان،
نيتاڻن جي چوڻيءَ سان اح
دبش بڻيو آ شمشان.

نالو ليئارام نولائي "پريم"

جس، تاريخ، پنواڙي تعلفو ڪنڊيارو ضلعو نواب شاه سنڌ، ۱-۹-۱۹۱۲
چابڪل ڪتاب، سبها مانا، پريم خاپور، آريه وير، آتير درشن ۴ مخزن
۴ اشعار ۾ رچنائون.

اسام

پيشو
پتو

'رٿاردم ماسٽر'
'۲۲۹/۱'، مالويه نگر، جهمپور.

۱. راز توکي ڳجهو ڇوان ڇو ٿو؟
پوءِ به هر ڳالهه تي ڏڪان ڇو ٿو؟

۲. پاڻ مھرو بڻائي شترنج جو،
چال هرڪا ڏکي هٿان ڇو ٿو؟

۳. دائري ۾ رهڻ نٿو چاهيان،
حام اهڙي ڪڏهن هٿان ڇو ٿو؟

۴. يار جي ٿا چڙهي ڏين دڙڪا،
پوءِ (۶) به تن کي وري وٺان ڇو ٿو؟

۵. ماڻ ڪنهنجي نٿي وڻي بيشڪ،
ماڻ ۾ خود رهي سگهان ڇو ٿو؟

۶. تو وساري ڇڏيو سمي لاکر،
ڏس ڀڄي سا گهٽي لنگهان ڇو ٿو؟

۷. سيءُ هوندي به لک لڳي ويئي،
ويڻ اهڙا ٻڌي وڃان ڇو ٿو؟

۸. نانءُ هرڪنهن لحاظ کان 'جانب'
کيس تنهنجو ڏئي اچان ڇو ٿو؟

نالو : ڪوڏومل "جانب"

جنم، تاريخ : وراز سچل سرمست جو ڳوٺ، سنڌ، ۴-۱۱-۱۹۲۷
ڇپايل ڪتاب : ڇو دل ٿي دل کان ڌار پرين، رُڪجي ويندي رات.

انعام : سنڌي ساهتيه اڪادمي گجرات جو انعام حاصل ڪيل.

پيشو :
پتو : ۱۶/۴، نيو جی. وارد، ڪُپيرنگر، احمدآباد - ۳۸۲۲۳۰.

ڇمڪ 7 چاندني رات جي سڀائي،
ڪڪر اڳيان وري ڪو، اچي ويو ڇو؟

درد ڇو ايترو، جي مِلي جُڏائي؟
حويه حسرتن ۾، اڄ ٻُڌي ويو ڇو؟

خوب دلير ڏني، حُب نه ڪا مڏائي،
اوچتو ٻاڙ دل تي، اچي ويو ڇو؟

ٿم فقط آسرو، مهر جو مڏائي،
خود 'جُگري' عجب ۾، اچي ويو ڇو؟

رحم ڪر يار تي، ساڻ جو سڏائين،
خيال توڻي جو ڪو، اچي ويو ڇو؟

ناليو: شريچند دُئي "جُگري"

حص، تاريخ: جھوناڳڙه گجرات ۱۲ - ۱۰ - ۱۹۵۵

ڇپايل ڪتاب: نادر راجڪمار، پيار جو پيغام

اسام

سازحين جو ھول سيل ڪندڙ:

پرنس نواس، موچی بازار، جھوناڳڙه - ۲۶۲۰۰۱ (گجرات)

(۱)

ڪاري ڪاري کان،
راڌا تي جادو ڪيو،
مڌر وڃائي تان.

(۲)

پيارُ راڌا جو پاڪُ
راس رچائي ڪان سان،
روح ڪان جو صافُ.

(۳)

راڌا گوري آهي،
سانوري تي ساه ڇڏي
من جو ميرو ناهي.

(۴)

ڪيڏانهن ويو آ رامُ،
سيتا، "رانوڻ قيد" ۾،
لنڪا سونو گامُ!

(۵)

ڪوڙ ڪري ٿو راڄُ،
سڄُ ته سڙي هر جاءِ ٿو،
هنس ڪانن جو ڪاڄُ!

(۶)

ڪوڙي ڪڍايون ساڻ،
پڇي گڻن کي ڪيرُ ٿو،
لاه گڻن جي لاک.

(۷)

"روئي جڏهن ٿي رات،
نهندي تڏهن ئي ماڪُ آ،"
چوي پکين جي لال.

(۸)

ولج نه سڄُ جي راه،
بدنامي ۾ موچڙا،
ڪوڙُ ته آ واه واه!

(۹)

سڄُ ٻولڻ آ ڏوه،
سوريءَ چڙه منصور جيان،
ڇڏ جيون جو موه.

(۱۰)

آڻي سنڌ جي سار،
اکڙين اوتيو آبُ آ،
ڇايا مينگه ملهار.

نالو : ڪشن خوبچنداڻي "رنجائيل"

جنم، تاريخ :

ڇپايل ڪتاب :

انعام :

پيشو :

پتو :

ايف - ۱۲۷، گبير نگر، احمدآباد - ۳۸۲۲۴۰

ڇا ٻڌايان حال پنهنجو

ڪيئن گذاري پيو هلاڻ

سُور ڪنڀن ڪنڀن جا ڪٽي

جيءُ جيئاري پيو هلاڻ

منتظر مٿن آ گذاري

عمر ڪنهنجي آسري

دم دلاسن جو ڏيئي

دل ڏٺاري پيو هلاڻ

ڇمن جي هر شاخ تي

اڄ هوائُون زهر جون

پنهنجي من مايوس ڪي

مفت ماري پيو هلاڻ

غير جي ناهي عنايت

گهڻاءُ هي پنهنجن ڏنا

ڇير ۽ رهڙون لڪائي

مرڪ ڌاري پيو هلاڻ

دوستي جنهن سان به ڪئي

تنهن نياڻي دشمني

ڪيئن گلا ڪنهنجي ڪڇي

سڀ سھاري پيو هلاڻ

مان ۾ ”کيمن“ ڪٿي آ

پنهنجي بي وس زندگي

هن جنازي جيئري ڪي

بس، ڏڪاري پيو هلاڻ.

ناز سان پالي رکهر جا

دل به گهڻاڻ ٿي پيئي

ڇوٽ ڪاڻي بي وفا کان

لڙڪ ٻاري پيو هلاڻ

نالو : ڊاڪٽر کيمچند گوکلاڻي ”کيمن“

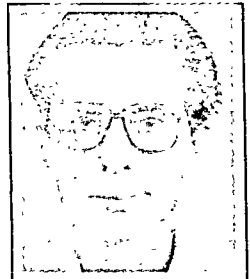
جنم، تاريخ : سانگهڙ، ضلع خود، سنڌ. ۱ - ۱ - ۱۹۳۹

ڇپايل ڪتاب : ڪيترين ئي مڪزنن ۽ اخبارن ۾ غزل گيت شايع ٿيل.

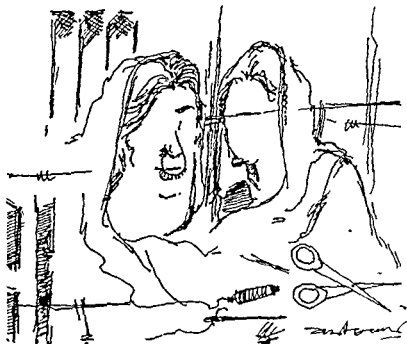
انعام :

پيشو : ميڊيڪل پرنٽڪٽس

پتو : ۱، ٽي. اي. ۲۹، جواهر نگر هائوسنگ بورڊ، جڳپور - ۳۰۲۰۰۳.

۱۹. پڄت ٻولي جو ڀڄن پڄتي ڪندي - ڪامڻي ۽ ڪنڇن ڏي چڪڙي ڏيان ويو!
۲۰. ٻيو گرو گھنڌال جو گپ ۾ گپي - ويو ڏهڻ ۾ ڏيان، لڙهندو گيان ويو.
۲۱. پاپ جي پئسي مان ڪو ڪجهه پڇه ڪري - ڪئين نه ٿي ڌرماتما ڌنوان ويو!
۲۲. چيڪ لکن جو ۽ موٽر بنگلو - ٿي مھاڪلياڻ، ڪنڀادان ويو!
۲۳. ماڻس سمجهيو، چڙهي ڏي ۽ شينهن ڪلھي ڇا خبر، ٿي ٿان ۽ هو پليڏان ويو!
۲۴. ٿي سماجي سرشتي انڌي ڪري - استري، اٻلا، پرش ٻلوان ويو.
۲۵. نٻاڻي کي ٿاڻي ٿڪاڻي مٿاڻي ۾ - ”ڏن ڏهي“ ٻڌجي احو ٻنڌيان ويو.
۲۶. پاڻ ڪاڻي پاڻ گھڻئي جو لٽي - پپ پري، پاڳيو ٿي پاڳيون ويو!
۲۷. ياد ۾ نامي غرامي ۽ جي کڙو - يادگار ٿي ڇا نه عاليشان ويو!
۲۸. گيڙو پاڻي، هڪ گرو گھنڌال ٿي - گيان ۽ ڌيان، گڏي گھڻوان ويو.
۲۹. اسپتال ۾ پي ۽ کي نڌڪو ڇڏي - غير الائي ڪيڏانهن ٿي نادان ويو!
۳۰. ڪالهه شادي ٿي، ڇڏي پي ۽ ماءُ کي - جوانڙي ۽ سان گڏ هليو اح حوان ويو!
۳۱. هڪ چٽا پيٽي ۾ هڪڙو ڇاپلوس - ڪنهن طرح ماري سڄو ميدان ويو!
۳۲. مرض، يا جُملين مٿي حوسُور هڪ - شاعري ۽ حو ”خوابي“ ٿي شغفان ويو.

(۱)

ڇو نه توکي ياد، سُک جو ذڪر آ؟
هٿيان هاري ڪو نه ڪو فر ياد ڪر،
ڇو ڏکڻ جو يار توکي فڪر آ؟
ڏک، سکن جي سونهن آهي ياد ڪر.

واٽ ڪنڊن جي، تڏهن پي هڻو آ،
ڪشمڪش ٿي زندگيءَ جو نام آ،
لڙڪ کي منين، مرڪ سان ٿي ڏيڻو آ،
واٽ ڪنڊن جي، تڏهن پي هڻو آ.

(۳)

هتي ڪير سمجهي اشارن جي ٻولي؟
نگاهن اسان کي نهوڙي نيو آ!
نه ڌرتي ٿي سمجهي ستارن جي ٻولي.
هتي ڪير سمجهي اشارن جي ٻولي؟

سوز کي سوغات سمجهي جيئو آ،
صبح ايندي، پل ته هاڻي شام آ،
واٽ ڪنڊن جي، تڏهن پي هڻو آ،
ڪشمڪش ٿي زندگيءَ جو نام آ.

(۲)

نزاڪت پري آ نظارن جي ٻولي،
انهن سان اسان جيءَ جوڙي ڇڏيو آ.
هتي ڪير سمجهي اشارن جي ٻولي؟
نگاهن اسان کي نهوڙي ڇڏيو آ!

ڇو ڏکڻ جو يار توکي فڪر آ؟
ڏک، سکن جي سونهن آهي ياد ڪر،
سُک ملي پل ڪن ته پي چئو، شڪر آ،
ڇو ڏکڻ جو يار توکي فڪر آ؟

پڳوان هوتچنداڻي ”نردوش“

نالو

جنم، تاريخ: درياخان هري، ضلع نواب شاه، سنڌ، ۱۳-۱۰-۱۹۳۲
ڇپايل ڪتاب: سر شريلا ساز جا، سکر جا پاڇا، رم جهم، ميڙيا جي مون
موني، چونڊ ڪئي ڇانڊان، گل گلاب جا ۽ ٻيا انيڪ ڪتاب.
گجرات سنڌي ساهتيه اڪادمي طرفان ۽ آل انڊيا چٽاڀيٽيءَ
۾ ٻيون انعام پريوارڻ ڪوٺائي ۽ ٻيا ڪيترائي سمن.
ليڪچرار سپروائيزر مهاڻا گانڌي هائير سيڪنڊري اسڪول احمدآباد
آشريه فلئشن، سي. ۱۷۰، برهم ڪماريز بنگلن جي سامهون، هسول احمدآباد-۲۸۲۷۵

انعام

پيشو

پتو

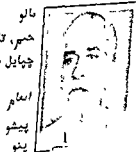

هو ٽو 'سنڌو پياسي' جو غزل

عبر ناهي اسان کي وطن وارن، ڇو وساريو آ،
 اسان ساري سدا تن کي، اکين مان آب هاريو آ،
 اسين آهيون حڏو ٽٽي، سنڌياريون ٿا وطن پنهنجو-
 سڌائين سنڌ جو قصور، خيالن ۾ اُٿاريو آ،
 پاڻي ڪيئن سڳون پنهنجي، وطن جي پاڪ ڀوميءَ کي-
 سڌائين ياد ۾ اُن جي، اسان هر هنڌ مڙاريو آ،
 اسان جي خون جو رشتو، سنڌوءَ سان اڄ به آ قائم-
 لحوءَ جي رنگ جي الفت، سڌا اُن کي پڪاريو آ،
 سنڌوءَ جو پاڪ پاڻي پي، اسان جي آتما اُجڙي-
 اسان جا روح ٿيا روشن، اسان کي ان نڪاريو آ،
 وطن کان دور ڀل آهيون، خيٽون ٿا ياد ۾ ان جي-
 اسان يادن جي درخت کي، لڳو خود جو پياريو آ،
 دعائون ٿا ڏيون دل سان، سنڌو ڇڻندي جيئن ٿائين-
 کڻي آسائون اکيون، سڌا سنڌ ڏي نڪاريو آ،
 ڪڏهن آزاد سنڌ ٿيندي، سنڌي موٽي وطن ويندا-
 اسان جي آتما ان لاءِ، سنڌوءَ کي خوب ساريو آ،
 ڪريون ڪنهن جي مٿي ڪپڙي، اسان هر وقت ڄا ماري-
 شڪايت وقت سان آهي، اسان کي وقت ماريو آ،

هو ٽو "سنڌو پياسي"

نالو : حسر، تاريخ : پليو لٽري ٽيمپو سنڌورو، نواب شاه، سنڌ، ۱۵-۶-۱۹۲۲
 ڇپايل ڪتاب : پياسي ٺٺيلي مرحال، مئڪ مئيءَ جي، خرڪي وائي وطن جي، من جو
 ڪنڌر، رت پنهنجو راجن، پر ڪٽيل پڪي، تيراب اکرن جو، موٽي مانسروڙ شا،
 رت پنهنجو راجن تي راجستان سنڌي اڪادميءَ جو انعام،
 پراڻيويٽ
 اي - ۲۰۲، شڪر نگر، ڪاغذي وارا ڇپڻو - ۲۰۲۰۰۲

بره جي باد ۾ مونکي
منهنجو جاني ڄاڻي ٿو.
گوياهو منهنجي آنسن ۾
خوشي کا خاص پاڻي ٿو.

نه مان سمجهي سگهيو آهيان
سندس رازن ۽ رَمُون کي -
لکي واريءَ تي منهنجو نانءُ
هو هر هر مٿائي ٿو.

”دوآ ٿي تنهنجي غم جي“
مونکي منهنجائي ڏئي آنسون -
مونکي هو پنهنجي دلکش سادگيءَ سان
ڪيئن ٻڌائي ٿو.

مسافر ڪهڙي هستي
ناز ور جي آ نگاهن ۾ -
کڻي تڙ خاڪ جي
ڪيئن ڦوڪسان ان کي اڏائي ٿو.

نالو : پڄاڻا جرائي ”مسافر“
جنم، تاريخ : روحڙي، سنڌ، ۱ - ۶ - ۱۹۲۹
ڇپايل ڪتاب : شمري مسافر، هڪ بحار گل هزار، گيتن جي گنجار،
راماڻل ڪويتا ۾ .
انعام :
پيشو : پرائيويٽ ڊوڪانڊاري
پتو : ۲۵۲ - سيڪٽر - ۳، ديويندر نگر رائيپور، ۴۹۲۰۰۹.

اندر ۾ ناھ جي شردا، اسين سجدا ڪريون ڇو ٿا ؟
 بنا سِڪ پاؤ جي ڪنهنجي اسين پوڄا ڪريون ڇو ٿا ؟

جگر ۾ جوش ۽ جلوو اگر آهي عدم - پيدا -
 اڃايو ٿوڙ - ڄنگامو ڪوئي برپا ڪريون ڇو ٿا ؟

حنن جي راه ۾ چڻنگون، ڪنڊا، ٿانڊا وڃاياسون -
 پلائيءَ جو ڪندا پيرو اسين آشا ڪريون ڇو ٿا ؟

قتل جي قيد ۾ قابو اسين جيتامڙا ڇيڙا -
 ٻڌل وارو ڪوئي ڪونهي رڙيون - واکا ڪريون ڇو ٿا ؟

مڃبان تو يار ڏاڍن سان پڇڻ ڏاڍو اٿانگو آ -
 مگر هر ڳالهه تي ٿهر ۾ اچي جهيڙا ڪريون ڇو ٿا ؟

عبر آهي، نه ٻارن لاءِ خريدي ڪجهه اچي سگهيو -
 تڏهن پڻ روز ٻارن سان غلط وعدا ڪريون ڇو ٿا ؟

فقط ڪ آرزوءَ مونکي ڪري برباد وئي آهي -
 ڇاڪاڻ ايتريون ”لچمڻ“ اسين پيدا ڪريون ڇو ٿا ؟

لچمڻ ڏي

نالو

جنم، تاريخ، ڳوٺ شر، تعلفو ميرواه، خٿرپور، رياست، سنڌ، ۱۵-۳-۱۹۲۲
 ڇپايل ڪتاب، ڪوئي گھر ۾ ڏوندي ٿهر، جو ڪينارا ٿا ڪڇي، اٺئي پھر
 اهاڻڪو، مڏو ڪي ڏويپ، رباعيون، رامو ناما ۽ بالجهه رڻڻ
 سينئر هندي بائريگريٽ طرفان ’ڪوئي ٿهر... تي ۹۷ ۾ انعام ڪيترن ئي
 الڳ الڳ سسٽائن طرفان صاحب ڪيترن ۾ انعام ۽ سمنان حاصل ڪيل.
 بلڊر
 ۸۶ - ڊي، گرونانڪ سوسائٽي، ٿاڻا، ايسٽ - ۲۰۰۶۰۲

اکڙين جي آغوش ۾ ويڙهيل منهنجي نازڪ رچنا
هر شغل ۾ هر دم کوهيل منهنجي نازڪ رچنا

رچنا دٿاران ڪيان پيو ٿو پاڻ کي پاڻ تباه آجان،
خيالن جي انبار ۾ گهيڙيل منهنجي نازڪ رچنا

ساغر اندر غرق ٿيان ٿو پنهنجن پورن ۾،
دور رهيل دلدار کان وچڙيل منهنجي نازڪ رچنا

پاڻڻ جي هن پرڪريا کي ڪير ڪندو سويڪار پلا،
ويچارن ۾ آه وڪوڙيل منهنجي نازڪ رچنا

ممڪن آ، هوءَ منهنجي الجهن ڄاڻڻ تي چاهي،
پر لڳي ٿو اڳ ئي هيسيل - منهنجي نازڪ رچنا

شاعر مان هڪ پورالو ۽ پاڻ پني ٿر پيڙا،
آسن ۾ چڻ الجهن اوئل منهنجي نازڪ رچنا

جڻڻ مرڻ ۾ شايد مونکي ”پياسي“ پرواه ناهي،
تڏهن به سک سڀن تي سرچيل منهنجي نازڪ رچنا

نالو : ڪمل ڪيولر ماڻهي ”پياسي“
جنم، تاريخ : جيڪب آباد، سنڌ، ۲۹ - ۱ - ۱۹۲۹
ڇپايل ڪتاب : گيت منجھي، چولين مار چال، منهنجي اننت اسات، هڪ هو پيو مان، به آواز هڪ
پڙاڳو، سٺا سٺا گل، سمنڊ سمايو بوندڙ، ڪي ڏاڳا پڪا ڏاڳا، شاه لطيف هڪ فنڪار، سڀون سنسار، پنکڙين
گلاب جون، ٺمڪندڙ ٺارا، حري سمنڊ مينڇا سڀرين، نماڻن ڄا ماڻ.
انعام : گجرات سنڌي ساهتيه اڪادمي جو، گجرات ساهت اڪادمي
جو ۽ ڪيترن ئي سنسٽائن پاران انعام حاصل ڪيل.
پيشو : رٽائرڊ گورنمينٽ آفيسر
پتو : ”هري شيوا“ پلاٽ - ۳۸۲/۳، سيڪٽر - ۲۹، ٽانڌي نگر - ۹.

آسپن سنڌي

دُنيا جي آگاهي

تہذيب

تمدن

جا

وارث آسپن آھيون

وين جي رچنا ٿي

جنبن سنڌوءَ جي ڪناري

اُن پومِيءَ جي مٽيءَ مان

پيدا ٿيا آسپن آھيون

آسپن سنڌ ۽ سنڌوءَ جا پرتيڪ آھيون

تڏھن تہ سنڌي ٿا سڏايون.

ورھاڻي جو لڳو اهڙو واڌ

جو پنهنجي وطن کان اُکڙجي

جيت جندُ ۾ آياسپن

پنهنجي ننگن جي

عصمت ۽ عزت بچائڻ لاءِ

ڌرم جي رکشا لاءِ

صبح ۽ شام، ڏينهن ۽ رات

ڪيڏا نہ ڪشالا ڪڍي

رت ۽ پسينو هڪ ڪري

آڪيرا آڏياسپن

ڪنهنجي آڳيان هڪ نہ ٿنگياسپن

آسانجا معصوم - آبهر

ڪيئن نہ ٿرين ۾

ڪٽمڙا بسڪوٽ وڪڻندي

ڪي حادثن جو شڪار ٿيا

آسانجا ڪومل هڪ

پورهيو ڪندي ڪندي

ڪيئن نہ سخت بڻيا!

پٿرائين زمين تي پنڌ ڪندي

پيرن ۾ ڇالا پئجي ويا

پر تڏھن بہ مُشڪندا رهياسپن

بيوس جو سُخن:

آڪه ٿڙڪ سان منهن مُرڪ ڀريو ياد ڪنداسپن

فرحت ڀري دُنيا ۾ نہ ڦرياد ڪنداسپن

ڏي ڏئي ڍل ڪي

آڳتي وڌياسپن

پنهنجي محنت ۽ سچائيءَ سان

.....

ڊاڪٽر ديال "آشا"

نالو

جنم، تاريخ :

ڇپايل ڪتاب :

انعام :

پيشو :

پتو :

۱. هٿين خالي هڻ وريو آه، ٻيو ڪجهه ڪونهي،
نا اُميديءَ سان ڀريو آه، ٻيو ڪجهه ڪونهي.
۲. ٽپڪ ڍڪڻي به ٿيو آه ڀلا ڇا حاصل؟
مٿي ڪو ڪجهه وقت لڙيو آه، ٻيو ڪجهه ڪونهي.
۳. اُڏرندو ڪانءُ وڃي مانسروور ڏي پيو،
ڊونڊ تي جنس وريو آه، ٻيو ڪجهه ڪونهي.
۴. دُشمنن کي مليو لڙڻ لپو مائي جو،
ڪٻر ٻاريءَ جو ڪريو آه، ٻيو ڪجهه ڪونهي.
۵. هرڪو جڳُ شعر لکي چاهي تُو شاعر بڻجي،
ڌيڙ ڪنهن ڪونه ڏريو آه، ٻيو ڪجهه ڪونهي.
۶. سنڌي گرامر جي حفاظت لاءِ قدم ڇو ٿا کڻو؟
”مٿس“ ٿيو مٿي ’مريو‘ آه ٻيو ڪجهه ڪونهي.
۷. سڀ ڇوڻ ٿا ته ٻي ويدن ته نه آ، ’نرمل‘ سان،
سنڌ، سنڌي لاءِ چريو آه، ٻيو ڪجهه ڪونهي.

نالو : واسديو نرمل
جنم، تاريخ :
ڇپايل ڪتاب :

انعام :
پيشو :
پتو :

گهڙيون مڙيوئي گهڙيون

گهڙيون مڙيوئي گهڙيون!
 ڏرلپ گهڙيون
 وڻرت گهڙيون
 سڄايون گهڙيون
 آجايون گهڙيون
 آداس گهڙيون
 خاموش گهڙيون
 چنچل گهڙيون
 گنيپر گهڙيون
 خونخوار گهڙيون
 مهربان گهڙيون
 شرمسار گهڙيون
 فخرمند گهڙيون
 گذري وينديون گهڙيون.

نالو : ڊاڪٽر آرڄن "سڪايل"

جنم، تاريخ : سنڌوڄا ڳوٺ، تعلقو مورو، ضلع نواب شاھ، ۱۹۱۹-۱۱-۵
 ڇپايل ڪتاب : اٺار ڪلي، گهمي وڃ سنڌو نگر ڏي يار، آمر شھيد انڌرا
 گانڌي، هڪ پرش ٿي استريون، ڪپه ڏيان، راجڪماري گيتا، ناري تنينجا روپ آنڪ،
 تپسيا ٿئي پيشي، هندو فيلسوفي ۽ جو سندنش، ڏهن ڪنن ۾ گيتا، سنڌي ساهتڪارن
 جو آلبم، ادب ۽ اديب، سنڌي پاشا جي ڀڪار، سنڌي ۽ جو سئون (تفصيل)، چندي ۽
 سنڌي ليچرس، تنينجي رنڌلي ۾ تنينجي اسپتال، صحت تنينجي مدح منينجي،
 سنڌي ٻال-ٻوڙ، آءُ ڪانٽا ڪر ڳالهي ٿيندي آءِ جو اڏاس، سنڌو نگر جا سنڌي،
 مرڪزي سرڪار طرفان پي سوويت لئند-رشيا سرڪار طرفان، اڪل ڀارت سنڌي ٻولي ۽
 ساهت سڀا طرفان، حيملتا بچاڇ طرفان ادبي انعام، سنڌو نگر واسين طرفان ٿيل ميٽل،
 آيو رويڊڪ ڊاڪٽر ۽ پترڪار

انعام
 پيشو
 پتو

۴۱ بنگلو ايريا، رتن نگر، انڌيري ويسٽ، ممبئي

منهنجو عڪس

- آئيني جي آڏو بيهي - اُن ۾ پنهنجو عڪس ڏٺو مون،
 مون سمجهيو، هي آءُ نه آهيان - ٻوڪ ڪيم: ”ڙي ڪير آهي تون؟“
- ٺهڪ وڏو ڏيئي هُن آيو - جو تون آهين سو مان ناهيان
 ليڪن تو بن ڪجهه پي ناهيان.
- منهنجي هسني تون ئي آهين - پر مان تنهنجي هسني ناهيان
- آءُ جسر جي صورت آهيان - ليڪن من جي صورت ناهيان،
 روح نه آهيان، آخر ناهيان - من ۽ روح نه سڙڪيم آهن،
 روپ اُنهن جو ٿيندو ناهي - آئيني ۾ ايندو ناهي.
- آئيني کي طاقت ناهي - توکي روپ پسائي اصلي،
 پر هو ڪنهن اٽڪل شڪل سان - ڏيکاري ٿو صورت نقلي.
 اصلي روپ اندر ۾ اٿئي - آئيني جي ناهي ضرورت،
 پاڻ پاڻ ۾ پيهي پسندين - تون پنهنجي اصلوڪي صورت.
- شايد ڪو شيطان ئي هوندين - يا ڪوئي پڳوان ئي هوندين،
 ساڌو سنت محان ئي هوندين - ديش پڳت اڳوان ئي هوندين،
 آفت ۽ طوفان ئي هوندين - سياڻو يا نادان ئي هوندين،
 يا سادو انسان ئي هوندين،
- واڻيو يا واپاري هوندين - پئسي جو پوڄاري هوندين.
- جيڪو اصلي روپ اٿئي - سو پنهنجي اندر ۾ پسندين،
 اندر ۾ جي ويندين پيهي - پسندين پنهنجا روپ سڀيئي.

هري درياڻي ”دلگير“

لاڙڪاڻو، سنڌ؛ ۱۵-۶-۱۹۱۶

نالو

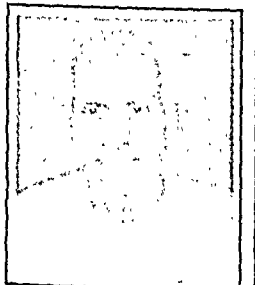
جنم، تاريخ

ڇپايل ڪتاب

انعام

پيشو

پتو

سائڻ سڏڪي ٿو تنهنجي در سائين !
منڻ مڃ منهنجي، مهر ڪر سائين !

تنهنجي ڄاڻنڪ تي ڇا ٿهران توکان،
هٿ مٿي تي رڳو تون در سائين !

سڪندڙ من ٿو توکي ٻاڏائي،
ڪر ڪٿي ڏوه، در گذر سائين !

تو سان حجت هلڻ تي دل ٿي آ،
پنهجي پاڪر ۾ مونکي پر سائين !

ڪيڏا ڪيڏا نه السنا دل ۾،
زندگي ڪيڏي مختصر سائين !

هاڻي خاند کي مناف ڪر مالڪ،
هٿ ٻڏي آيو تنهنجي گهر سائين !

ايمر ڪمل جو غزل

سدا نئون ڪنڊر لڳي
نهي نهي، ڊهي ٿي دل

اها ته ڪل نٿي پوي
ڪڙهي ٿي يا نري ٿي دل

خزان جي سبز خوف ۾
گلن جو ٻج چٽي ٿي دل

جنوني آڳ نه هئي هنئر
پير نگر اڏي ٿي دل

نه خود سان پي لڳي ٿي، اڄ
تو سان مون سان لڳي ٿي دل

چڏي تمام لوڇ پوڇ
جيئن تان هٿ کڻي ٿي دل

چوي نه ڇپ رهي ٿي دل،
رکي رکي ڏکي ٿي دل

چڏي چڏي، جهلي ٿي آس
ٻڏي ٻڏي نري ٿي دل

بلا جو شور آ منجهس
آلائي ڇا گهڙي ٿي دل

ٻريو چراغ زخمر جو
نئون غزل لڳي ٿي دل

دهلجي ويو بدن جو شهر
ڇو کولي دل، کلي ٿي دل

آڌوري بيت جي طرح
نه ڪڇ چٽي، چوي ٿي دل

نالو : مولچند منگهارام ٻندراڻي (ايمر. ڪمل)

جنم، تاريخ : ڪراچي، سنڌ؛ ۸-۸-۱۹۲۵

ڇپايل ڪتاب : ۱۶ شعرن جا مجموعا، ۶ ايڪانڪي مجموعا

’باهه جا وارث‘ شعرن جي ڪتاب تي مرڪزي ساجتيا اڪادميءَ جو ۲۵ هزارن

جو انعام حاصل ڪيل ۽ ’الهم الهم سنناتن طرفان انعام ۽ سمنان حاصل ڪيل.

سرڪاري نوڪريءَ تان رٽائرڊ.

بلاڪ سي، بئرك نمبر ۵۴۰، آلهاس نگر - ۲۲۱۰۰۴

نالو

جنم، تاريخ

ڇپايل ڪتاب

انعام

پيشو

پتو

فهرست

..... غزل ۴ کویتاڻون

نمبر	نالو	وشيہ	صفحہ
۲۶	چترو ناگپال	نظم	۲۹
۲۷	مورو مل "بي وطن"	نظم	۳۰
۲۸	آسن واسواڻي	نئي کویتا	۳۲
۲۹	آرخن چاوا	گيت	۳۳
۳۰	ڪماري ديا لعلچنداڻي	غزل	۳۵
۳۱	آمل آخوڙا "رحمي"	نئي کویتا	۳۶
۳۲	تيرت چئوراڻي "پريت"	نظم	۳۸
۳۳	ڪندن لعل واسواڻي	غزل	۳۹
۳۴	سچل جئينگهاڻي	نظم	۴۰
۳۵	ڪيول حرنائي "مسافر"	رباعيون	۴۲
۳۶	منگهارام "ديوانو"	نئي کویتا	۴۳
۳۷	پرمتچند جيلواڻي	نظم	۴۵
۳۸	موتيرام حيراننداڻي	نظم	۴۶
۳۹	لچمنداس ڪيشواڻي "گلشن"	ذوحيڙا	۴۷
۴۰	ساد موتيرام "سائل"	غزل	۴۸
۴۱	شرد "ديوانا" شرد	غزل	۴۹
۴۲	ڪيڻ بچاچ	نظم	۵۰
۴۳	نند لعل پرسراماڻي	آزاد نظم	۵۱
	هيم لتا بچاچ	غزل	
	موتيرام رامچنداڻي		

رہاٹ

غزل ۽ کویتائون

ٻارت سنڌي ٻولي ۽ ساهتيه سيا اُلسنگر پاران حردوار ۾ آيوچت سنگوشيءَ ۾ راجستان جي
 ليڪنن کي موڪليو ويو. راجستان سنڌي اڪادميءَ جي رهاڻ تيار ٿي چڪي آهي،
 توهان کي سڄي مارچ جي اڳڙي ئي ڄاڻ ٿي ڏجي، جيئن ته اپريل کان وري نيٺ طريقي
 مان سنڌو دوت ۾ توهان سال ۲۰۰۰ - ۱۹۹۹ جا ڪاريڪرم پڙهي سگهو.
 مارچ مهيني ۾ جنڀور، اُجمير ۽ بيڪانير ۾ آدي بئنگون رکڻ کان سواءِ ۲۱ مارچ تي
 ناليانو جلسو رکيو ويو آهي. اهو ئي نه پر ۲۱ مارچ تي اڪادميءَ پاران آيوچت چترڪ
 رتيوڳتا ۾ انعام پاٽل ڪرتين کي ڪلا ديرگها رويندر منڇ، رام نواس باغ جنڀور ۾ پردرشد
 ڪرڻ کان سواءِ انهيءَ ڏينهن تي سڄي سال ۾ اڪادميءَ پاران ڪرايل چٽاڀيٽن جي
 جبتائڻ کي سمنانت پڻ ڪيو ويندو. هن مارچ جي مهيني ۾ چيٽي چنڊ مهاڀرو جي موقعي
 تي ”قومي ايڪتا ۽ چيٽي چنڊ“ وشير تي راجستان جي ويهن جڳهين تي سنگوشيون رکيون
 يون آهن. سنڌين جي سڀني کان وڏي ڀرو چيٽي چنڊ تي ديس جي لڳ ڀڳ ۱۰۰
 ساهتيڪارن، سماج سوين، ڪلاڪارن، ۽ ٽڏيجيويٽن کي واڌائين جي تار پڻ ڏني ويئي آهي
 ڪيتري نه وڏي ڳالهه آهي جو صدر ڀڳوان الائيءَ سال ۱۹۹۸ ۾ ان عهدي تي پنهنجي
 ميون سال شروع ٿيڻ واري موقعي تي چيو هو ته هن سال لڳ ڀڳ ۱۵۰ ڪاريڪرم رکيو
 ايندا. ڏسندي ئي ڏسندي سال گذري ويو. جڏهن ڪاريڪرم جو پوتامبل ڪيو ويو ته
 ڪادميءَ پنهنجي گهوشا کان اٽڪل ۵۰ ڪاريڪرم وڌيڪ ڪيا آهن يعني ۱۵۰ جي
 دران ۲۰۰ ڪاريڪرم هن سال ٿيا، جيڪا اڪادميءَ جي صدر جي دوردرشتا محنت
 ٽڏجي ڪم ڪرڻ جي جذبي کي ثابت ٿي ڪري. ڀڳوان الائيءَ جي دماغ ۾ ڪڙي ئي
 ڳالهه آهي ته پنهنجي ٽن سالن ۾ سنڌي اڪادميءَ ذريعي راجستان ۾ سنڌي ڀاشا، سنسڪرت
 ۽ ڪلا جو وڌيڪ ۾ وڌيڪ وڪاس ڪري هندستان ۾ هن اڪادميءَ جو نالو روشن ڪيان.

ڪيو ويو. جنوري ۲۱ تاريخ تي راجستان جي جڳپور، اجمير، بيڪانير، جودپور، ڪوٽڙ، ٿٽو، ڀٽڌمڀر، ڀيلواڙا، بالتورا، ڪڇنگڙ، آلور ۽ سلومبر ۾ آمر شهيد هيومن ڪالاجي ۽ شهيد ڏينهن تي ڳوٺاڻن ڪڍيون ويون ۽ گوشيڻن جو پڻ آيوجن ڪيو ويو. چوويهه جنوريءَ تي اڪادمي ڪارپاليه، جڳپور ۾، ماسڪ آدي گوشيڻن کان سواءِ اجمير ۽ بيڪانير ۾ پڻ آدي گوشيڻن رکيون ويون. ۲۵ جنوريءَ تي جڳپور ۾ ”سوالن جو ذخيرو“ ڪتاب جو نيايهه مؤرتي اندر سين ايسراڻيءَ وڃڻ ڪيو. جنوريءَ جي ۲۸ تاريخ تي، اڪيل پارٽي ڪهاڻي آليڪ چٽاڀيٽيءَ جو نتيجو ظاهر ڪيو ويو، ۽ ۳۰ تاريخ تي اڪيل پارٽي ۽ راجپوتن جي اڪانڪي آليڪ چٽاڀيٽين جا نتيجا ظاهر ڪيا ويا. هاڻي هلون نئين سال جي بئين مهيني يعني فيبروريءَ پاسي.

مانگهه/قڙڻ

فيبروري

راجستان سنڌي اڪادمي

سڄي سال ۾ فيبروري جو مهينو تاريخن جي حساب سان سڀني مهينن کان ننڍو ٿيندو آهي. پر هن مهيني ۾ به اڪادميءَ پانهنجي ڪمن ۾ ڪمي نه ڏيکاري آهي. چوٿين فيبروريءَ تي، اڪادميءَ ساهتيڪارن جي پڙسڪارن جي گهوشا ڪئي. ۷ فيبروريءَ تي وارثڪوٽسو (ساليانو جلسو) جي تياريءَ جي باري ۾ جڳپور ۾ بئنگ سڏائي وئي. هن مهيني جي ۲۱ تاريخ تي، سڌو ٿي، ايل. واسواڻي وياڪيان مالها رکي وئي. فيبروري ۲۵ تاريخ تي، ”محمانن جي آڃيان“ ۾ شري جيوت وينسواڻي پاران، ستن آسنڌي پاشي شيڪيڪن جو، جيڪي سنڌي سڳي رهيا هئا، سمن ڪيو ويو. هن مهيني جي ۲۸ يعني آخري تاريخ تي، اڪادميءَ جي جڳپور ڪارپاليه ۾ آدي گوشيڻن رکڻ کان سواءِ، الڳ الڳ تاريخن تي، اجمير ۽ بيڪانير ۾ پڻ ساهتيڪ گوشيڻن رکيون ويون. هن تاريخ تي پاندولپي پركاشن سهيوگ يوجنا جي تحت اٺن سنڌي ليکڪن کي مالي مدد ڏني وئي ۽ سهيوگي سنسٿائن کي پڻ آرٿڪ سهيوگ ڏنو ويو. آرٿڪ درشتيءَ کان ڪمزور ساهتيڪارن کي پيسي جي مالي مدد ڪرڻ کان سواءِ ’راجستان راجپوت پائيٽ پوسٽنگ منڊل‘ پاران ڏنل پائيڪرم جي ڪتابن جو سنڌيءَ ۾ ترجمو ڪرايو ويو. اهو ئي نه، پر هن مهيني ۾ اڪادميءَ جي ٽماهي پٽرڪا ”سنڌو دوت“ جي نيميت پركاشن کان سواءِ، وارثڪ پٽرڪا ”رهاڻ“ جو پڻ پركاشن ڪرايو ويو. هاڻي اچو ته هلون آخري مهيني مارچ ڏي :-

قڙڻ/چيٽ

مارچ

راجستان سنڌي اڪادمي

راجستان سنڌي اڪادميءَ جي صدر شري ڀڳوان آٿلاڻيءَ کي، تاريخ مارچ ۷، ۱۹۹۹ تي، پورا ٻه سال ٿيڻ تي آهين. هن مارچ جي مهيني ۾ ۱۳ کان وٺي ۱۵ تاريخ تائين اڪل

سنڌي ساجت" وشيہ تي ويچار ڪيو ويو. ٻئي ستر ۾ "سنڌي ساهتيہ جي سامهون آزاديءَ کان پوءِ ايندڙ ڏکيائين ۽ انهن جي شماڏان لاءِ شجڻاڙو" وشيہ تي ويچار گوشلي رکي وئي. اٺين تاريخ تي سنڌي شاعري جو آيوڃن ڪيو ويو. نومبر جي پندرهنين تاريخ تي، ٽئين ستر ۾ "آزاديءَ کان پوءِ جاوڙ سنڌي ليکڪن جي رچنائن تي نظر" وشيہ کان سواءِ پنجين ستر ۾ "راڻستان سنڌي اڪادمي ۽ سنڌي ساجتيہ جو وڪاس" وشيہ تي ٿلي چرچا ڪئي وئي. اٺين ڏينهن تي "سنڌي ليکڪ سيمينار" جو سڄاڻ ڪيو ويو. ۱۲ نومبر تي ٿي ڪوٺا ۾ اٺين تاريخ تي ۱۷ تاريخ تي ڪشنگڙ ۾ "سامانه سنڌي شاعري جو آيوڃن رکيو ويو. نومبر مهيني جي ۱۷ تاريخ تي ڪشنگڙ ۾ "سامانه نياڻ پريوڙتا" جو آيوڃن ڪيو ويو. اهڙو آيوڃن ڄڻپور، بيڪانير، ڪيرٿل، ٺونڪ ۽ بيارو ۾ به رکيو ويو. ۲۷ نومبر تي راجپوت ستر جي سامانه نياڻ پريوڙتا جو اُديتپور ۾ آيوڃن رکيو ويو. ۲۸ نومبر تي ٿي ڪوٺا ۾ مڃا سڃي جي بئلاڪ رکي ويئي. انهيءَ کان پوءِ ۲۹ نومبر تي اڪادمي ڪاراياله، ڄڻپور ۾ مايڪ ادبي گوشلي رکي وئي. هاڻي هلون ڊسمبر جي مهيني مزلو.

ناچري/پوه

ڊسمبر

راجستان سنڌي اڪادمي

ڊسمبر مهيني جي ۶ تاريخ تي ڪوٺا ۾ راجپوت ستر جي "سامانه نياڻ پريوڙتا" جو آيوڃن رکيو ويو. ڇهين تاريخ تي ٿي جوڌپور ۾ به ساڳيو آيوڃن رکيو ويو. ڊسمبر جي ستين تاريخ تي اُچير ۾ "سامانه نياڻ پريوڙتا" رکي وئي. انهيءَ تاريخ تي ڪوٺا جي سنڌيوا منڊل سڃي جي مدد سان "سنڌي نياڻ محوئسو" رکيو ويو جنهن ۾ اڪادميءَ جي صدر شري هٿيان اٿلي ۽ ڄاڻپنيءَ ۾ ڪنگڙن کي ڀڙسڪار ڏنا. ۷ کان ۱۲ ڊسمبر تائين ڄڻپور جي اٿيا اٿيا اسڪول ۾ چتر ڪلا پريوڙتا رکي ويئي. جن مهيني جي ۱۹ تاريخ تي ڪوٺا ۾ مڃا سڃي جي بئلاڪ رکي ويئي ۽ ۲۱ ڊسمبر تي بيڪانير ۾ مايڪ ادبي گوشليءَ جو آيوڃن ڪيو ويو. اٺين تي ۲۷ ڊسمبر تي، ڄڻپور ۾ مايڪ ساهتيڪ گوشلي رکي وئي. ڊسمبر جي ۲۰ تاريخ تي اُچير ۾ ٻين سنڌي نالڪن جو پڙدرشن ڪيو ويو. ايڪٽيهين ڊسمبر تي ڪوٺا ۾ ٽي نالڪ ڏيکاريا ويا. هاڻي ٿو شروع ٿي انگريزي جنوريءَ جو مهينو. هاڻي نئين سال ڏي ل هون.

پوه/مانگه

جنوري

راجستان سنڌي اڪادمي

جنوري مهيني ۱۹۹۹ جي پهرين تاريخ تي اُديتپور ۾ ٽي نالڪن جو پڙدرشن ڪيو ويو. ۲ جنوري تي، ڄڻپور جي خواهر ڪلا ڪينڊر ۾ پڻ، ٽي سنڌي نالڪ ڏيکاريا ويا. ۳ جنوري ۾ هاسانند جڙاڻيءَ کي ٽن سالن لاءِ اڪادميءَ جو سيڪريٽري مقرر

ان ئي مهيني جي ۲۶ تاريخ تي راجپوت ايسٽر تي آيوڄت پينٽنگ چٽاڀيٽيءَ ۾ اجمير، ڪوٽ اڏيپور، بيڪانير، بياور، ٿونڪ، پدمپور، آلور، ڪشنڊ ۽ ڪيرٿل جي ۱۶۰۰ ٻارن پاڄي ورهه ائين ئي اڪادميءَ پاران ۲۷ سيپٽمبر تي جئپور ۾ ماهوار ڪوي گوشني رکي وئي. هاڻ سيار جي مؤسس جي شروعات ٿي رهي آهي. هلو ته آڪٽوبر مهيني کي ڏسون :-

راجستان سنڌي اڪادمي	آڪٽوبر	آسؤ/ڪٽي
---------------------	--------	---------

آڪٽوبر مهيني جي چوٿين تاريخ تي راجپوت ايسٽر تي پينٽنگ پرنٽوگتا جو جوڌپور ۾ آيوڄن ڪيو ويو. هن مهيني جي ۵ کان وٺي ۱۱ تاريخ تائين، بيڪانير ۾ نون ڪلاڪن لاءِ سٽن ڏينهن جي 'نائڪ ڪاريه شالا' رکي وئي. بيڪانير ۾ ڏهين آڪٽوبر تي راجپوت ايسٽر تي سنڌي اڪانڪي نائڪ چٽاڀيٽيءَ ۾ پهرئين ڏينهن پنجن نائڪن کي منچ تي آندو ويو. آڪٽوبر ۱۱ تي راجپوت ايسٽر جي اڪانڪي چٽاڀيٽيءَ ۾ چونڊيل اڪانڪي نائڪن جو بيڪانير ۾ منچن ڪيو ويو. هن مهيني جي ۱۶ تاريخ تي، 'سنڌ، سنڌيت ۽ سنڌي ساهت ۽ سڀيتا سان واسطو رکندڙ' 'سوالن جو ذخيرو' ڪتاب جو اجمير ۾ وموچن ڪيو ويو. اهو ئي نه، پر الڳ الڳ تاريخن تي پيلواڙا، بياور، جئپور، بالتورا، ٿونڪ، اڏيپور، جوڌپور ۽ ڪوٽ ۾ پڻ وموچن رکيو ويو. آڪٽوبر جي ۱۹ تاريخ تي ڪوٽ ۾ مهلا سميٽيءَ جي بئنڪ رکي وئي. انهيءَ مهيني جي ۲۲ تاريخ تي 'ليڪ ڪوٽ سان گڏجو' ڪاريه ڪرم ۾ وڏو ساهتڪار شري گوبندرام ڪمائيءَ جو اجمير ۾ سمن ڪرڻ سان گڏ گڏ انٽرويو رکيو ويو. ۲۵ آڪٽوبر تي راجستان سنڌي اڪادميءَ جي ڪاريليه ۾ ساهتيڪ سنگوشيءَ جو آيوڄن ڪيو ويو. چنوبين (۲۶) آڪٽوبر تي، اڪادميءَ پاران پرڪاشيت ڪتاب 'سوالن جو ذخيرو' جو آلور ۾ وموچن رکيو ويو. انهيءَ تاريخ تي ئي بيڪانير ۾ 'سوالن جو ذخيرو' ڪتاب جو وموچن ڪرايو ويو. هاڻي تو شروع ٿئي نومبر جو مهينو :-

راجستان سنڌي اڪادمي	نومبر	ڪٽي/ناھري
---------------------	-------	-----------

نومبر يعني ڪٽي-ناھريءَ جي مهيني جي پهرين تاريخ تي، اڪادميءَ جي جئپور ڪاريليه ۾ بزرگ ليڪ گوبندرام ڪمائيءَ جي گذارڻ تي شردانجلي ڏني ويئي. ائين ئي ۵ نومبر تي هنن کي اجمير جي سنت ڪنوررام ڌرم شالا ۾ اڪادميءَ پاران شردانجلي سيا جو آيوڄن رکيو ويو. نومبر جي ۸ تاريخ کان وٺي ۱۵ تاريخ تائين، نون رچناڪارن لاءِ جوڌپور ۾ اٺن ڏينهن جي ليڪ ڪاريه شالا رکي وئي. نومبر جي ۹ تاريخ تي ڪشنڊ ۾ 'سوالن جو ذخيرو' ڪتاب جو وموچن رکيو ويو. ۱۲ نومبر تي جوڌپور ۾ ٻن ڏينهن جو ليڪ سيمينار رکيو ويو، جنهن جي پهرئين ستر 'سوٽنترتا کان پهرين جو

ٻڌڻ وارن جي تعداد وڌي“ وشيه تي رکي وئي. جن گوشي ۾ به ماڻهن پنهنجا پنهنجا بچاز پيش ڪيا. آگسٽ مهيني جي ۱۲ تاريخ تي يعني ڪي ”سنڌ سمرتي ڊوس“ تي، جڻپور، حمير، ڪوٽا، اُديپور، جودپور، بيڪانير، ٺٽڪ ۽ بياور ۾ واد-وواد پرتبويگتا (چٽاڀيٽي) رکي ٿي. انهيءَ ۱۲ تاريخ تي ئي ”آزاديءَ جي سُرڙل جيتني“ سماپتن سماروه جي موقعي تي لور جي ’جڙه ڪرڻ ڪلب‘ جي آڊيٽوريم ۾ سر وڻاشا ڪوي سميلن جو آيوجن ڪيو ويو. آگسٽ جي ۱۹ تاريخ تي سنڌي ساجتبه سمي، بيڪانير، جي مدد سان، بيڪانير ۾ سنڌي لوڪ گيتن جي چٽاڀيٽي رکي وئي. انهيءَ ۱۹ تاريخ تي ئي ڪوٽا ۾ مڃل سميءَ جي گوشي رکي وئي. جن مهيني جي ۲۲ تاريخ تي سنڌ-يڻوا سنگهه بياور، جي سحيوگ سان بياور ۾ ”ڏاهر سين جي جيتنيءَ جو آيوجن ڪيو ويو. انهيءَ ڏينهن تي ئي سنڌي آڪادمي جڻپور جي ڪاراليه ۾ ماهوار ادبي گوشي آيوجن ڪئي ويئي. سال جي هن انگريزي آئين مهيني يعني ڪي آگسٽ جي ۲۵ تاريخ تي ”سنڌوتي مهاراجا ڏاهر سين جيتني“ تي ”ڏاهر سين سمارڪ سنڌوتي“ حمير ۾ رکي ويئي. جن مهيني جي ۲۸ تاريخ تي اجمبر ۾ ساجتيڪ گوشي رکي وئي ۽ ۲۰ تاريخ تي ڀارتيه سنڌو سماج جي مڃل شاڪا آحمير جي سنگن-سچو، شريمتي انجنا ساڃواڻيءَ جو، سماج ۾ ڪيل ڪم جي ڪري، سمنان ڪيو ويو. هاڻي هلو ته انگريزي سال جي نائين مهيني ڏي وڌايون :-

راجستان سنڌي آڪادمي	سيپٽمبر	ٻڌو/آسو
---------------------	---------	---------

سيپٽمبر مهيني جي ۶ تاريخ تي، آڪادميءَ جي ڪاراليه ۾، ”رهائي“ جي سميادڪ منزل جي بئڪ رکي وئي. ۱۲ سيپٽمبر تي اجمبر جي ڀارتيه سنڌو سيا جي مڃل شاڪا جي سنگن سچو، شريمتي انجنا ساڃواڻيءَ جو سماج سبوا جي ڪم ڪرڻ ڪري آڪادميءَ پاران سمنان ڪيو ويو. انهيءَ تاريخ تي ئي حمير ۾ ادبي گوشي رکي ويئي. سيپٽمبر جي ۱۶ تاريخ تي آڪادميءَ جي ”محمائن جي آجيان“ سميءَ پاران اجمبر ۾ مُمبئيءَ جي برڪ ساجتيڪارن - ڊاڪٽر نارايڻ ڀارتي، شري هري موٽواڻي ۽ اجمبر جي ڊاڪٽر بدري پرساد پنچوليءَ جو آڪادميءَ پاران سمنان ڪيو ويو. سورهي تاريخ تي، راجيه سطح تي، ”آڏوري تهالي پوري ڪيو“ وشيه تي جڻپور، اجمبر، ڪوٽا، بيڪانير، جودپور، اُديپور، ڪشنگڊ، بياور، ڪيرٿر، ٺٽڪ ۽ چٽاڀيٽي رکي ويئي، ۱۵۰۰ ٻارن ڀاڱو ورتو. جن مهيني جي ۱۸ تاريخ تي اُديپور ۾ مايڪ ادبي گوشي رکي وئي. سيپٽمبر جي ۲۲ تاريخ تي راجستان جي جڻپور، حمير، جودپور، پيٺواڙا، ڪوٽا، ٺٽڪ، بياور، آلور، ٻالنور، ڪشنگڊ ۾ راجستان آڪادميءَ جي مالي مدد سان ”آسو-چند“ تي بهراڻو صاحب جي جهانگي ڪڍائي ۱۲ تاريخ تي ڪوٽا ۾ مڃل سميءَ جي بئڪ رکي ويئي.

پربندڪن/آڌيڪين/پرنسيپالن ۽ پڙڌان-آڌياڻڪن جو راجسٿان سطح تي سميلن سڏايو ويو. انهيءَ جون جي ۲۱ تاريخ تي، اڪادميءَ جي جئپور آفيس ۾ آدي گوشني رکي وئي. جڙ مهيني جي ۲۸ تاريخ تي، گنگانگر جي سنڌي سينٽرل پنچايت جي مدد سان، شري گند نگر ۾ راجپهه اِستر جو ”سنڌي پنچايت سميلن“ رکيو ويو. مهيني جي آخري تاريخ يعني ۳۰ جون تي بيڪانير شهر ۾ آدي گوشني رکي وئي. هاڻي اِسڪول کلي چُڪا هئا. هلو ته جولاءِ جي مهيني ۾ ڪيل ڪمن تي نظر وجهون.

راجسٿان سنڌي اڪادمي	جُولاءِ	آکاڙ/سانوڻ
---------------------	---------	------------

جُولاءِ يعني ڪهه آکاڙ-سانوڻ جي پھرين تاريخ تي سنڌي سينٽرل ائسوسيئيشن، جواهر نگر، جئپور جي مدد سان سنڌي سيکارڻ جي ڪلاس جو سڀاڻ سماروه آيوچت ڪيو ويو. جولاءِ جي آئين تاريخ تي، ڪينڊريءَ هندي نديشاليه (آگرا سنياڳڙ) جي ريڊر ڊاڪٽر پينتامبر ناڪواڻيءَ جو، اڪادمي ڪاريليه، جئپور ۾، سمنان ڪيو ويو. جولاءِ جي ۹ تاريخ تي اڪادميءَ جي جئپور ڪاريليه ۾، مڌيه پرديش سنڌي ساهنه اڪادميءَ جي سڄڻ، شري سابو ريجهواڻيءَ جو سمنان ڪيو ويو. هن مهيني جي ۱۸ تاريخ تي اڪادميءَ طرفان نڪرڻ واري ٽماهي پٽرڪا ”سنڌو-دؤت“ جي وشيشانڪ (خاص پرچي) جو وموچن راجسٿان جي راجپهه پال شري ايم. اين. ٽيبيروال ڪيو. جولاءِ ۱۹ تي راجسٿان جي سڀني پاشائي اڪادمين جي آڌيڪين/سڄڻن جي بئنگ، اڪادميءَ پاران رٿيل ”سروپاشا ڪوي سميلن“ جي روڻ-ريڪا ٺاهڻ لاءِ، اڪادميءَ جي ڪاريليه ۾ ۱۲ آگسٽ ۱۹۹۸ تي رکي ويئي. جولاءِ ۲۱ تاريخ تي ڪوٽا ۾ مڃلا سمنئيءَ جي بئنگ رکي وئي ۽ ۲۵ تاريخ تي اجمير ۾ ماهواري آدي بئنگ وئي. جولاءِ جي ۲۶ تاريخ تي اڪادميءَ جي ”سامي“ پُرسڪار وجيٽا، شري راڌا ڪرشن ’راهي‘ جو اڪادميءَ جي ڪاريليه ۾ ”ليڪڪ سان گڏجاڻي“ ڪاريڪرم رکيو ويو. جولاءِ جي مهيني جي آخري تاريخ يعني ۲۱ جولاءِ تي بيڪانير ۾ آدي بئنگ رکي وئي. هاڻي ٿو شروع ٿئي آگسٽ جو مهينو. هلو ته آڳاٽي وڌون.

راجسٿان سنڌي اڪادمي	آگسٽ	سانوڻ/بڌو
---------------------	------	-----------

آگسٽ مهيني جي ۹ تاريخ تي جئپور جي ساڌو واسواڻي اِسڪول ۾ اڪل راجسٿان آڌياڻڪ سميلن رکيو ويو. انهيءَ تاريخ تي اُنن سنڌي شڪشڪن جو سمنان ڪيو ويو. هن موقعي تي گوشني رکي وئي، جنهن ۾ گانڊاس خوشالاڻيءَ جي آڌيڪيتا ۾ ”سنڌي پاشا جي پُروتساهن ۾ شڪشڪن جو يوگدان“ وشيه تي شڪشڪن ۽ ٻين ويچارَ پيش ڪيا. انهيءَ موقعي تي ئي ٻي گوشني شري هاسانند چيناڻيءَ جي آڌيڪيتا ۾ ”آهڙو ڇا ڪيو وڃي جنهن سان سنڌي پاشا

رچنائون گهرايون ويون. چوئين مئي تي آڪالين جي چٽاڀيٽيءَ لاءِ ڪهاڻيون گهرايون ويون. اڄو ئي نه، ۱۲ مئي تي نوان ڪتاب ڇپائڻ ۾ ساهتيڪارن کي مالي مدد ڏيڻ لاءِ ليکڪن کان پابند ٿيڻ (هٿ-ليکڻيون) گهرايون ويون. ۱۲ مئي تي، مالي نظر کان ڪمزور سنڌي ليکڪن کي سهيوگ/مدد ڏيڻ لاءِ درخواستون گهرايون ويون. وڌندڙ گرميءَ سان گڏوگڏ، آڪادميءَ پائهنجو حوصلو نه لٽڻ ڏنو ۽ ۱۵ مئي کان جڳپور جي سنڌ سنسڪرتي پرچار سنسٿا جي مدد سان آڪادميءَ سنڌي سيڪارڻ جا ڪلاس لڳايا. اڄو ئي نه، ۱۵ مئي کان ئي سڌار سڀا، اجمير جي سهيوگ سان آڪادميءَ اجمير ۾ سنڌي پاڙهڻ جا ڪلاس لڳايا. آڪادميءَ جي آفيس ۾ ۱۷ مئي تي آڏي گوشي رکي وئي، ۽ ۲۲ مئي تي اجمير شهر ۾ آڪادميءَ جي ساڌارڻ سڀا رکي وئي. انهيءَ چوويهين تاريخ تي ئي، اجمير جي آدرش ڊگري ڪاليج ۾ سميتن جي سنيوڄڪن/نهر-سنيوڄڪن ۽ ميمبرن جو سميلن رکيو ويو. اجمير شهر ۾ ۲۶ مئي تي آڏي گوشي رکي وئي. ڏاکڻ جي آخري مڱئين ڇپ واري ڏاڪي تي، يعني ڪ ۱۲ مئي تي، گمانپورا، ڪوٽ جي سنڌ ڪنوررام ڌرم شالا ۾ ضايعاڻن جو سميلن رکيو ويو. هالي هلو ته وڏن خون جي مهيني ڏي.

راحسان سنڌي آڪادمي جُون جيت/آڪاز

جُون مهيني جي پهرين تاريخ تي، حواهرنگر، جڳپور جي سنڌي سينٽرل ائسوسيئيشن جي مدد سان پندرهن ڏينهن جو سنڌي پاشا شيڪسٽن شير لڳايو ويو. پهرين جون تي ئي ۱۶ مئي کان ۵ جون تائين هري شندر بالڪا اچر ماڌيمگ ودياليس، اجمير، جي سهيوگ سان سنڌي پاشا سيڪارڻ جو شير لڳايو ويو. انهيءَ پهرين تاريخ تي ئي سنڌي ٻولي وڪاس سميتي، جوڳپور، جي مدد سان ۲۲ مئي کان ۲۰ جون تائين جوڳپور جي ٻارن کي سنڌي سيڪارڻ لاءِ شير لڳايو ويو. سڀ پائهنجي گرمائش پوري ڇڏي رهيو هو، انهيءَ گرميءَ سان گڏوگڏ آڪادميءَ جي ڪمن ۾ به گرمي اچي رهي هئي ۽ ۶ جون تي ڀارتيه سنڌو سڀا (اجمبر شاڪا) جي مدد سان اجمير ۾ ۶ جون کان ۱۲ جون تائين سنڌي پاشا سيڪارڻ جو شير لڳايو ويو. اڄو ئي نه پر انهيءَ ۶ جون تي ئي پيل-واڙا شهر جي هري شيوا ڌام جي مدد سان سنڌي سيڪارڻ جو شير آيوڄ ڪيو ويو. جون جي سورهي تاريخ تي، سنڌو يوٿ سوسائٽي، ڪوٽ جي مدد سان ڪوٽ ۾ سنڌي سيڪڻ جي شوقين ٻارن لاءِ پندرهن ڏينهن جو سنڌي پاشا شيڪسٽن شير لڳايو ويو.

انهيءَ ۱۶ تاريخ تي ئي آڪادميءَ جي وارشڪ پٽريڪا ”رهائڻ“ - جيڪا هن وقت جلدجي هٿن ۾ آهي - ۾ رچنائون ڇپائڻ لاءِ ليکڪن کان عمديون رچنائون گهرايون ويون. ن. ئي، شري ڪي. ڪي. ابيچندالي ماڊرن! سڪول، جوڳپور ۾ سنڌي پڙهندڪي وديالبن جي

پرهنگن/آڌيڪين/پرنسپالن ۽ پڙڏان-آڌياپڪن جو راجسٿان سطح تي سميلن سڏايو وڃي. انهيءَ جون جي ۲۱ تاريخ تي، اڪادميءَ جي چئپور آفيس ۾ آڊي گوشتي رکي وئي. جڙ ميني جي ۲۸ تاريخ تي، گنگانگر جي سنڌي سينٽرل پنچايت جي مدد سان، شري گند نگر ۾ راجپوت ستر جو ”سنڌي پنچايت سميلن“ رکيو ويو. ميني جي آخري تاريخ يعني ۵ ۲۰ جون تي بيڪانير شهر ۾ آڊي گوشتي رکي وئي. هاڻي اسڪول کلي چڪا هئا. هلو ته جولا جي ميني ۾ ڪيل ڪمن تي نظر وجهون.

راجسٿان سنڌي اڪادمي جُولاءِ آکاڙ/سانوڻ

جُولاءِ يعني ڪي آکاڙ-سانوڻ جي ڇهين تاريخ تي سنڌي سينٽرل ائسوسيئيشن، جواهر نگر، چئپور جي مدد سان سنڌي سيڪارڻ جي ڪلاس جو سماءُپن سماروھ آيوڇت ڪيو ويو. جُولاءِ جي آئين تاريخ تي، ڪينڊريءَ هندي نديشاليم (آگرا سنياڳهه) جي ريڊر ڊاڪٽر پيتامبر ناڪواڻيءَ جو، اڪادمي ڪارياليم، چئپور ۾، سمن ڪيو ويو. جُولاءِ جي ۹ تاريخ تي اڪادميءَ جي چئپور ڪارياليم ۾، مڌير پرديش سنڌي ساهت اڪادميءَ جي سچو، شري سابو ريجيواڻيءَ جو سمن ڪيو ويو. هن ميني جي ۱۸ تاريخ تي اڪادميءَ طرفان ڪرڻ واري ٽماهي پٽرڪا ”سنڌو-دؤت“ جي وشيشانڪ (خاص پرچي) جو وموچن راجسٿان جي راجپوت پال شري ايس.اين. ٽيبيروال ڪيو. جُولاءِ ۱۹ تي راجسٿان جي سيني پاشائي اڪادمين جي آڌيڪين/سچوڻ جي بئنگ، اڪادميءَ پاران رٿيل ”سروپاشا ڪوي سميلن“ جي روپ-ريڪا ناڄڻ لاءِ، اڪادميءَ جي ڪارياليم ۾ ۱۲ آگسٽ ۱۹۹۸ تي رکي وئي. جُولاءِ ۲۱ تاريخ تي ڪوٽا ۾ مڄلا سميٽيءَ جي بئنگ رکي وئي ۽ ۲۵ تاريخ تي اجمير ۾ ماهواري آڊي بئنگ وئي. جُولاءِ جي ۲۶ تاريخ تي اڪادميءَ جي ”سامي“ پڙسڪار وڃيٽا، شري راڌاڪرشن ’راهي‘ جو اڪادميءَ جي ڪارياليم ۾ ”بيڪ سان گڏجاڻي“ ڪري ڪرم رکيو ويو. جُولاءِ جي ميني جي آخري تاريخ يعني ۲۱ جُولاءِ تي بيڪانير ۾ آڊي بئنگ رکي وئي. هاڻي ٿو شروع ٿئي آگسٽ جو مهينو. هلو ته آڳتي وڌون.

راجسٿان سنڌي اڪادمي آگسٽ سانوڻ/بڌو

آگسٽ ميني جي ۹ تاريخ تي چئپور جي ساڌو واسواڻي اسڪول ۾ آيل راجسٿان آڌياپڪ سميلن رکيو ويو. انهيءَ تاريخ تي اُن سنڌي شڪشڪن جو سمن ڪيو ويو. هن موقعي تي گوشتي رکي وئي، جنهن ۾ گانگنداس خوشالاڻيءَ جي آڌيڪيتا ۾ ”سنڌي پاشا جي پروتساھن ۾ شڪشڪن جو يوگدان“ وشيت تي شڪشڪن ۽ بين ويچار پيش ڪيا. انهيءَ موقعي تي ئي ٻي گوشتي شري هاسانند چيناڻيءَ جي آڌيڪيتا ۾ ”اهڙو ڇا ڪيو وڃي جنهن سان سنڌي پاشا

جڏاڻو گهرايون ويون. چوٿين مئي تي آکاڻين جي چٽاڀيٽيءَ لاءِ ڪهاڻيون گهرايون ويون. سو ئي نه، ۱۲ مئي تي نوان ڪتابَ ڇپائڻ ۾ ساهتيڪارن کي مالي مدد ڏيڻ لاءِ ليکڪن ۽ پابڙلپيون (ڪٽ-ليڪٽيون) گهرايون ويون. ۱۲ مئي تي، مالي نظر کان ڪمزور سنڌي ليکڪن کي سهيوگ/مدد ڏيڻ لاءِ درخواستون گهرايون ويون. وڌندڙ گرميءَ سان گڏوگڏ، ڪادميءَ پانهنجو حوصلو نه گهٽڻ ڏٺو ۽ ۱۵ مئي کان جنوري جي سنڌ سنسڪرتي پرچار سنسٿا جي مدد سان ڪادميءَ سنڌي سيکارڻ جا ڪلاس لڳايا. اهو ئي نه، ۱۵ مئي کان ئي شدار سڀا، ڄمير جي سهيوگ سان ڪادميءَ آجمير ۾ سنڌي پاڙهڻ جا ڪلاس لڳايا. ڪادميءَ جي فيس ۾ ۱۷ مئي تي آڏي گوشي رکي وئي، ۽ ۲۲ مئي تي آجمير شهر ۾ ڪادميءَ جي ماڏارڻ سڀا رکي وئي. انهيءَ چوويهين تاريخ تي ئي، آجمير جي آدرش ڊگري ڪاليج ۾ نميٽين جي سنيوڄڪن/شهر-سنيوڄڪن ۽ ميمبرن جو سميلن رکيو ويو. آجمير شهر ۾ ۲۶ مئي تي آڏي گوشي رکي وئي. ڏاکڻي جي آخري مٽئين ڇت واري ڏاڪي تي، يعني ۱۲ مئي تي، گمانپورا، ڪوٽا جي سنت ڪنوررام ڌرم شالا ۾ ضاعفان جو سميلن رکيو ويو. هاڻي هڪو ته وڏو ڄڻ جي مهيني ڏي.

راجستان سنڌي ڪادمي جُون جيڪا/آڪاڙ

جُون مهيني جي پهرين تاريخ تي، جواهرنگر، جنوري جي سنڌي سينٽرل ائسوسيئيشن جي مدد سان پندرهن ڏينهن جو سنڌي پاشا شيڪڻل شور لڳايو ويو. پهرين جون تي ئي ۱۶ مئي کان ۲۵ جون تائين هري سندر بالڪا اچر ماڏيڪ ودياليس، آجمير، جي سهيوگ سان سنڌي پاشا سيکارڻ جو شور لڳايو ويو. انهيءَ پهرين تاريخ تي ئي سنڌي ٻولي وڪاس سٽيٽي، نونڀور، جي مدد سان ۲۲ مئي کان ۲۰ جون تائين جوڌپور جي ٻارن کي سنڌي سيکارڻ لاءِ شور لڳايو ويو. سج پابنڊي گرمائش پوري ڇڏي رهيو هو، انهيءَ گرميءَ سان گڏوگڏ اضادميه جي هڪس ۾ نه گرمي آئي رهي هئي ۽ ۶ جون تي پارٽيٽيه سنڌو سڀا (آجمير شاخا) جي مدد سان آجمير ۾ ۱۲ جون کان ۱۴ جون تائين سنڌي پاشا سيکارڻ جو شور لڳايو ويو. اهو ئي نه، ۱۶ جون تي ئي پبل-واڙا شير جي هري شيوا ڌار جي مدد سان سنڌي سرشار ۾ شور اڀوڻ هڪيو ويو. جون جي سڄي تاريخ تي، سنڌو يوٿ سوسائٽي، ڪوٽا جي مدد سان سنڌو سنڌي سڄي شوقين ٻارن ۽ پندرهن ڏينهن جو سنڌي پاشا شيڪڻل شور لڳايو ويو.

۱۹۱۶

۱۶ جون تي ئي ڪادميءَ جي ورڪس پٽرڪا ”رھائش“ - جيڪا جن وقت ۱۹۱۶ ۾ لکي ۾ آهي ۾ رچنائون ڇپائي ۽ نيڪال ۾ عمدين رچنائون گهرايون ويون. ۲۱ جون تي ۱۹۱۶ ۾ سنڌي سڄي شوقين ٻارن ۽ پندرهن ڏينهن جو سنڌي پاشا شيڪڻل شور لڳايو ويو.

سال ۱۹۹۸-۹۹ ۾ رٿيل کان وڌيڪ ڪاريه ڪرم ڪيا ويا

راجستان سنڌي اڪادميءَ سال ۹۹-۱۹۹۸ ۾ گهڻي دؤر ڏنا. انهن دؤرن ۾ راجستان سنڌي اڪادميءَ کي آرڄن ڪوٺائي، اين.اين. گداواڻي، جسٽس آءِ.ايس. ايسراڻي، ڪانٽا ڪٽوريا، نانڪرام ايسراڻي ۽ نولراءِ بچاڻيءَ جهڙا آڌيڪيه مليا. هر ڪنهن پنهنجي قوت جي انوسار ڪم ڪيو.

انجيءَ کان پوءِ سنه ۱۹۹۷ ۾ راجستان سرڪار، ساهتيڪار پڳوان آٺلاڻيءَ کي راجستان سنڌي اڪادميءَ جو آڌيڪيه ٺاهيو. جيئن پهرين کان هتي ڪري اڪادمي سنڌي سماج جي سنسڪرتي، ساهتيه ۽ ڪلا جو وڪاس ڪري سگهي. اپريل ۱۹۹۷ کان وٺي مارچ ۱۹۹۸ تائين، صدر شري پڳوان آٺلاڻيءَ جي نگرانيءَ ۾ رٿيل ڪمن جو احوال توهان سنه ۱۹۹۸ جي ”رِهاڻ“ ۾ پڙهيو هوندو. چوندا آهين ته عمر وڌڻ سان ماڻهو پوڙهو ٿيندو آهي. ۽ سندس ڪم ڪرڻ جي گيمٽا گهٽجي ويندي آهي. پر هتي ان جي ابتو آهي. پڳوان آٺلاڻيءَ جي عمر وڌڻ سان هن جي ڪم ڪرڻ جي شڪتيءَ ۾ واڌارو ٿيو آهي. اچو ته انهيءَ واڌاري جي مدنظر، اپريل ۱۹۹۸ کان وٺي مارچ ۱۹۹۹ تائين، اڪادميءَ پاران ڪيل ڪمن کي هتي گهرائيءَ سان ڏسون:

راجستان سنڌي اڪادمي	اپريل	چيٽ/ويساک
---------------------	-------	-----------

انگريزي مهينو چوٿون، ليڪن ڀارت جي پرهمپرا جي مٿانڪ پهريون مهينو، چيٽ، يعني ڪ اپريل ۱۹۹۸ جي ۱۲ تاريخ تي اڪادمي ڪارپاليه، جئپور، ۾ اڪادميءَ جي ساڌارڻ سڀا ۽ ڪاريه سمنيءَ جون ميٽنگون سڏايون ويون. انهيءَ مهيني جي ۱۹ تاريخ تي، اڪادميءَ جي جئپور ڪارپاليه ۾، ماهواري آدي گوشي رڪي ويئي. اپريل ۲۳ تي بيڪانير ۾ آدي گوشي سڏائي ويئي ۽ ۲۷ اپريل تي آجمير ۾ پڻ آدي گوشي رڪي وئي. اهو ئي نه، پر ان ئي مهيني جي ۲۹ تاريخ تي، سنڌي اڪادميءَ پاران ڪتابن تي پُرسڪار ڏيڻ لاءِ ليڪن کان سندن عمدا ڪتاب گهرايا ويا. هاڻي پاڻ وڌون ٿا مٿي جي مهيني ڏي.

راجستان سنڌي اڪادمي	مئي	ويساک/چيٽ
---------------------	-----	-----------

انگريزي مهينو مئيءَ جو، يعني ڪ ويساک-چيٽ جي شروعات، پهرئين ڏاڪي تي پير رکون ٿا. مطلب صاف آهي. پهرينءَ مئي تي، ايڪانڪي نانڪن جي چٽاڀيٽيءَ لاءِ

رهاڻ

سالياني رپورٽ

ساختہ ۾ نئين ۽ پراڻي، سماجي سطح تي مقبول ۽ عام،
 انعامي يا غير-انعامي، وڏي پيماني تي سڃاڻل يا اڻ-سڃاڻل
 ليکڪن جو هڪ-ٻئي سان وهنوار ڪهڙو هئڻ گهرجي؟ ڏسڻ
 ۾ اهو ايندو آهي ته جڏهن ڪو نئون ليکڪ تيزيءَ سان اڳتي
 وڌندو آهي ته پراڻا ليکڪ گهڻي ڀاڱي کيس ”ڪالھوڪو چوڪرو“
 چئي رد ڪري ڇڏيندا آهن. ساڳئي نموني، ڪنهن سرڪاري يا
 غير-سرڪاري اداري ۾ جيڪڏهن ڪنهن گهٽ مقبول ليکڪ کي ڪا
 زمينداري ملندي آهي ته پراڻا ليکڪ هن جو يا ته بائڪاٽ
 ڪندا آهن يا هڪ ڪناري تي ويندا آهن.

ساختہ جي وهڪري کي سڃاڻي نموني آڳاٽي وڌائڻ لاءِ اهو ضروري آهي ته نون
 ليکڪن ۽ نئين لکيءَ کي صلاح مصلحت ڏيئي رستو ڏيکاري آڳاٽي وڌڻ جو ڀرپور موقعو
 ڏنو وڃي. ائين نه ڪرڻ سان ٿي سگهي ٿو شخصي بنز پورا ٿيندا هجن، پر ڪل ملائي
 ساختہ جو نقصان ٿئي ٿو. ڄاڻل-سڃاڻل ۽ مقبول ليکڪن کي جڳائي هٿ ڊگهيري
 آڻينده جي راه کي روشن ڪن. ائين نه ڪرڻ جا بهانا گهڻي ٿي سگهن ٿا، پر انهن
 مان ڪوبه ساختہ جي هٿ ۾ نٿو ٿي سگهي.

هر مخزن جو سَمپادڪ/سَمپادڪ منڊل بهتر مال، سڀني موادَ ۽ ڀانڱن لاءِ وڌيڪ
 ڪارائتا مثالا پيش ڪرڻ لاءِ خواهشمند هوندو آهي. ”رهاڻ“ کي ليکڪن ۽ ڀانڱن جو
 پيار هميشه ملندو رهيو آهي. سنڌوش جي ڳالهه آهي ته سال ۱۹۹۸-۹۷ جي ”رهاڻ“ سنڌ
 (پاڪستان) جي سنڌي ليکڪن پي ساراهي آهي. بهتر ۽ بهتر جي تلاش آڳاٽي وڌڻ جو
 پهريون اصول آهي. گذريل سال آسان سنڌي ٻوليءَ لاءِ ديوناگري لپيءَ جي اهميت
 مڃيندي ”رهاڻ“ ۾ ديوناگريءَ ۾ سنڌي رچنائون جهجهي تعداد ۾ شايع ڪيون هيون.
 ”رهاڻ“ کي بهتر روپ ڏيڻ لاءِ آسان هن دفعي هڪ ٻيو قدم کنيو آهي. اُڀي خواه
 ديوناگري سنڌيءَ ۾ رچنا سان گڏ ليکڪ/ليکڪا جو فوٽو ۽ سندس تعريف ڇاپي آسان
 ڀانڱن جي ”رهاڻ“ جي ليکڪن سان ملاقات ڪرائڻ جي ڪوشش ڪئي آهي.

اها ڳالهه تجربيڪار سَمپادڪ سمجهن ٿا ته آيل رچنائون مان ڇاپڻ-جوڳي موادَ جي
 چونڊ ڪيتري نه ڏکي ڳالهه آهي. ڪجهه نالا وڏا هوندا آهن ته سندن رچنائون ڪمزور
 هونديون آهن. ڪجهه نالا اڻ-ڄاڻل هوندا آهن، پر سندن رچنائون اُتردار هونديون آهن.
 آسان ڪوشش ڪئي آهي ته ليکڪ ۽ سندس رچنا، ٻنهي کي جوڳو مان ڏيون. سنڌيءَ جي
 سڀني ماڻهاڙ ليکڪن کي ”رهاڻ“ ۾ رچنا موڪلڻ جي نيند موڪلي وئي هئي. تنهن هوندي
 به ٿي سگهي ٿو ڪنهن خاص ڀانڱ کي پنهنجو پريءَ ليکڪ ”رهاڻ“ ۾ پڙهڻ لاءِ نه ملي. آسان
 جي هرچند ڪوشش کان پوءِ به ”رهاڻ“ ۾ شايع رچنائون جي ڏنيا مڪمل نه ٿي سگهي هجي ته
 تعجب جي ڳالهه نه چئجي. سَمپورڻ ۽ سرواڻ-سمپن انسان ڪائنات ۾ ملڻ ممڪن آهي ڇا؟
 ”رهاڻ“ ۾ شامل رچنائون توهان کي مٿي لکيل ويچارن جي نمائندگي ڪندڙ نظر

اينديون.

سِنْتِي وِپَاڳ

راجستان سنڌي اڪادمي

۲۰۰۰-۱۹۹۷

اڪادمي جا عهديدار
 پڳوان الائي (چيئرمين)
 رميش گرسهائي (وائيس چيئرمين)
 سلامتراءِ گربائي (خزانچي)
 هاسانند چيڻائي (سيڪريٽري)

ڪاروباري ڪاميٽي جا ميمبر :
 ڊاڪٽر هي. ٽي. ڀٽ (جئپور)، پريوڊاس پهڻا (اڏيپور)، راجاڪشن چانڊواڻي (بيڪانير)، ستيش
 گوپٽي (ڪوٽا)، شريش بھلاڻي (اڄمير).

جنرل باپيءَ جا ميمبر :
 ڪميلال اُنڙائي (جئپور)، ڪشنچند سُڪڻائي (ڪشنڳڙهه)، گجندر ريجيواڻي (جئپور)، گوپند
 رامڻائي (جئپور)، گيانچند سُڪڻائي (بالوترا)، ڪشن رتناڻي (ڪوٽا)، ڊاڪٽر ڌرمون لوڻڻائي
 (اڄمير)، ڊاڪٽر ڀڳوانداس چاڀڙيا (اڏيپور)، موحن ”اُداسي“ (جئپور)، ريوچند اڏووهڪيت
 (جئپور)، ڊاڪٽر شفيق مولواڻي (اڄمير)، هريش ديوناڻي (جئپور)، هريش ڪرمچنداڻي
 (جئپور)، هري مالچنداڻي (الور).

هسانند چيڻائي: سيڪريٽري، راجستان سنڌي اڪادمي، جي - ۷، سپاس مارگ،
 سي - ۱، ڪيمپ، جئپور - ۲۰۲۰۰۱ طرفان شايع
 ڪيپوٽر ٽائپ سينگ، شريش سارسوت - C-1، ديانند ڪالوني، لڄپت نگر، نئين دهلي - 24، فون: 6475398.
 پرنٽنگ: ڪيمپ پرنٽرس - A-6، گووند مارگ، آدرش نگر، جئپور. فون: 609549، 608697.

رهاڻ

۱۹۹۸ - ۱۹۹۹

راجستان سنڌي اڪادمي
طردان سڱ پري سوکڙي

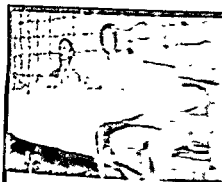
مکيه سمپادڪ

پڳوان اٿلاڻي

سَمپادڪ

موهن ”آداسي“
ڪنڊيا آڱناڻي

سنڌي اڪادمي، جڻپور

[illegible]

सिन्धी अकडमी तर्फा सद्यस्थाने सधुन मेला 2 1 99, समारोह मे नाटक अथवा रंग
अकडमी तर्फा सद्यस्थाने येदा मेला 31 12 98 नाटक समारोह मे नाटक "आखिर ये र" जो हि 1 पजारो।

